

*Усім нескореним героям України,
які сьогодні так самовіддано та відчайдушно
виборюють її незалежність,
присвячуємо...*

Т. Береза, І. Зубрицька, Ю. Зелений

**МОВА – НЕ КАЛЬКА:
словник української мови**

Львів
Видавництво «Апріорі»
2015

УДК Ш134.21-4
ББК 611.161.2'374
Б 48

Береза Т., Зубрицька І., Зелений Ю.

Б 48 Мова – не калька: словник української мови / Т. Береза, І. Зубрицька, Ю. Зелений. – Львів : Апріорі, 2015. – 664 с.
ISBN 978-617-629-239-5

Сучасний словник гарної української мови «Мова – не калька» розкриває велич і красу рідної мови, звільняє її від суржику й чужомовних запозик. Словник містить самобутні українські слова та вислови, поставлені на протизвагу звичному (буденному) словниковому запасу сучасних українців. У Словнику опрацьовано понад 20 000 найбільш проблемних слів та висловів украї потрібних для збагачення мовної культури кожного українця.

Призначений для найширшого кола шанувальників української мови: викладачів, студентів, учнів і вчителів, урядовців, ділових людей, учених, письменників, перекладачів, журналістів, працівників редакцій і видавництва тощо, одне слово, для всіх, кому небайдужа доля рідної мови, культури й словесності.

ББК 611.161.2'374

ISBN 978-617-629-239-5

© Береза Т., Зубрицька І., Зелений Ю., 2015
© Дизайн обкладинки Максимович В., 2015
© Видавництво «Апріорі», 2015

УКРАЇНЬСЬКА МОВА –
одна з найбагатших у світі.

Що два тижні у світі **ЗНИКАЄ**
одна мова з існуючих 6500.

То що ж **ЗАГРОЖУЄ** українській мові?

Власне **МИ** самі – її носії, оскільки повсюдно
послугуємося **СУРЖИКОМ**.

ВИХІД – щоденно удосконалювати
свою мову, робити її гарнішою.

ЯК? Намагатися використовувати
ПИТОМІ українські слова та вислови.

В кожному чужинецькому слові
Є вирок українській мові.
Якщо її у нас не буде,
То нас історія забуде,
Прийшлюк назавжди стане паном
Над нашим лісом, нашим ланом.
Гей, люди, чом це наша мова,
Така шляхетна й гонорова,
Тремтіти має, наче сарна,
Як мчить за нею ціла псарня
Хортів? Чом неукам-забродам
Й копилюкам свого ж народу
Дозволено чинить розправу–
Душити мову величаву?!

Михайло Івасюк

Те, що ми не знаємо
про існування питомих
українських слів та висловів
у рідній мові, ще не означає,
що їх у ній немає.

Тарас Береза

У який куточок України
не закинула б тебе доля,
не соромся говорити своєю
рідною мовою. Ніколи
не переходь на російську:
тебе прекрасно всі зрозуміють.
Бо хто соромиться своєї мови,
той не достойний зватися
українцем.

Ірина Зубрицька

Бути українцем – то нині
насамперед мовна ознака.

Юрко Зелений

Таки не калька...

Працювавши над Словником, ми головно застановилися на утвердженні питомих українських відповідників до кальок і чужомовних запозик, що так чи інак засмічують нашу рідну мову, зводять її велич до рівня вуличного суржику. Тому наша мета полягала в донесенні гарної української мови насамперед до її пересічних користувачів. Біда мовного сьогодення в тому, що напрочуд багата українська мова залишається в нашому невикористовуваному запасі, натомість в активному вжитку маємо кущий словничок слів та словосполук (переважно досить 1500–2000 слів для побутового спілкування), що виконують обмежене завдання – сприяти людям розуміти одне одного. З одного боку, поруч маємо неосяжний мовний скарб, а з другого, послуговуємося мішанкою всього й уся, тільки б легше було донести свою думку іншим, мовляв, «і так паймут».

Щодень утрачаємо щире багатство мови, її красу й самобутність, неповторність і народну забарвленість. Скільки ж бо всього є в українських прислів'ях, приповідках, приказках, примовках, фразеологізмах, народних піснях, байках і гуморесках... Власне в них душа мови, бо ж вони достеменно відображають істоту й дух мови, неповторно змальовують мораль, звичаї та традиції українців.

Попри століття всліджень і заборон щодо української мови наші предки залишили нам неоцінний скарб – неспотворену мовну красу. Лише за саме прагнення розмовляти рідною мовою загарбницькі режими розстрілювали, убивали й ув'язнювали українців. Ті ж підходи спостерігаємо й нині, адже не один учасник Революції Гідності постраждав через те, що послуговувався українською мовою.

Українська мова є невіддільною частиною нашого українства й промовистим виявом нашої належності до української землі. Вона – велика частина нашої національної ідеї поруч із гербом, гімном і прапором. Так само як не маємо права віддавати рідних земель на поталу чужоземним займам і займанцям, не маємо права далі перетворювати рідну мову в інтернаціональну мовну мішанку, чи то пак суржик. Дальше її нівечення безперечно призведе до сумної долі білоруської мови, що її білоруси не змогли вберегти й мимохіть потопили у хвилі винародовлення.

Пропонуючи питомі українські замітники тій мовній мішанці, якою переважна більшість наших громадян послуговується в побуті й у громадському житті, ми наголошуємо на синонімічній і фразеологічній розлогості й барвистості української мови. Кальки, канцеляризми, московізми, англізми, сленг, аргі, лихослів'я – усе це складники осяжного мовного смітника, що перетворює нашу мову на мову жebraків і волоцюг. Поряд із зовнішніми загрозами українській мові, зокрема загрозливим впливом на неї мови «братнього народу», великою загрозою українській мові є ми – її безпосередні носії; ми, певно, завдаємо найбільшої шкоди повноцінному розросту нашої мови.

Наше лінування чи то пак небажання добирати питомих українських слів в усному й писемному мовленні призводить до втрати великої сутності української мови як цілком самостійної, яка переважно не потребує запозик з інших мов. До того ж ми навіть часто-густо кепкуємо з гарних українських слів й висловів, анічогісінько не знаючи про їхнє значення та походження. Мовляв, ніхто так не каже, то і я не буду... Таким робом ми принижуємо самі себе, даючи рідну мову на поталу нищівним і невблаганним космополітичним і глобалізаційним хвилям, що зусібч набігають на нашу мовну осібність.

Острівцями мовного патріотизму залишаються головню інтелектуальні, мовознавчі й інші наукові середовища, а також різноманітні спільноти у всемережжі (дотепний заміник скальькованого «Інтернету»). Здебільше фахівці обмінюються між собою мовними скарбами й надбанками. Проте багато науковців критикує очищування української мови від мовного сміття та звинувачує інших у так званому мовному пуризмі. Та намагання цих острівців – крапля в морі, з огляду на збідненість повсякденного вжитку української мови.

То де ж переважній більшості мовців причащатися до багатств і краси рідної мови? Насамперед у словниках, художній і фаховій літературі, зокрема якісних перекладах, у театрі, мовознавчих передачах по радіо і, звісно, у всемережжі. Ба навіть цього замало, щоб розкрити красу рідної мови й донести її до оцієї переважної більшості. Тому гарна українська мова повинна якнайчастіше потрапляти на телебачення, у царину реклами, у діловодство, законодавство, політику, а також стати мовою популярних видовищ, кінострічок, кіносеріалів і телепередач. Чуючи всякчас питоменні українські слова та вислови з уст улюблених співаків, письменників, новинарів і патріотично налаштованої політичної верхівки, ми зачнемо шанувати своє рідне слово й перестанемо цуратися його. А доконечним наслідком цього, звісно, стане глибинне усвідомлення того, що кожне з нас є носієм багатющої української мови, багатства якої маємо щодня плекати й пильнувати, щоб передати прийдешнім поколінням ще коштовніший мовний скарб. Іншої ради нема, бо якщо змарнуємо мову, то втратимо державність і самих себе.

У мовній справі важливий внесок мала б зробити держава. Проте за роки незалежності держава не змогла виробити дієвої мовної політики, яка б захищала мовні права українців. Усе, що маємо – стаття 10 Конституції України, яку принагідно й переважно байдужно цитують наші державні мужі. Цитують – і у вус не дують... Де мовне міністерство, де державна підтримка національних конкурсів з української мови, де новий український правопис, де новий СУМ, де нова академічна граматика української мови, де перевидані праці класиків українського мовознавства, знищених у 30-х роках ХХ сторіччя, де перевидання загальномовних і термінологічних українських словників, виданих протягом «золотого десятиріччя», де...?!

Щороку дістаємо нових і нових кандидатів і докторів філологічних наук, доцентів і професорів – філологів, але власне суспільство поза науковим світом майже не дістає приступної і якісної мовної поживи. Суто фаховими обговорами й обрадами у вузьких професійних і наукових колах далеко не заїдемо й вельми кепському нинішньому станові речей аж ніяк не зарадимо. Українську мову в усій її розмаїтості треба доносити до найширших верств суспільства і робити це треба всіма

можливими способами. Попри закріплення державного статусу французької мови в Основному Законі, у Франції діє шість власне мовних законів. Кожен випускник середньої школи в Японії повинен знати триста народних пісень. Поляки на футбол кажуть «пілка ножна». А що ж ми, українці? Цураємося своїх питомих слів та висловів, лінуємося заглядати до українських словників, захоплено споживаємо проросійський маскульт, що на наших же теренах жваво висміює нас і нашу мову.

Ба більше того! Часто доходить до такого несусвіття, коли на зауваження україномовній загалом людині, що ось тут і ось тут вона каже неправильно, суржикує – ця людина ще й у відповідь ображається! Мовляв, не треба мене вчити, як говорити, бо всю жінку так балакаю і всі довкола так гуторять! І найприкріше у цих випадках те, що подібну відповідь частенько можна почути не від якогось люмпен-пролетаря, а з боку доволі освічених людей далеко не із суспільних «низів»: від тих самих новинарів, нардепів, урядовців-законотворців... Не дивно, що яка мова в тих законотворців – такі потім і закони вилазять з-під їхнього пера! Мова – річ навіть дуже й дуже матеріальна! З нею не варто жартувати, бо повернеться...

Віriamo, що цей Словник питомої української мови надасть вам наснаги та підійме на душі знову й знову плекати рідне слово й крізь нього внутрішньо осмислювати себе частиною великого народу. Подолавши столітні випробування та виклики, наші предки зберегли й передали нам безцінний скарб – чудову, багату й неймовірно милозвучну мову, яка сьогодні має об'єднати Україну перед внутрішніми та зовнішніми загрозами. Інтелігенція, науковці, громадські діячі, небайдужі натхненники повинні виступити потужним фронтом на захист нашого національного скарбу й не дозволяти політичним пройдисвітам зводити її красу та багатство до статусу розмінної монети, що нею на два базари торгують усякі невігласи.

За роки незалежності ані уряд, ані парламент, ані жодна політична партія не зробили достатньо для збереження й розповсюдження рідної мови. Намагалися лише прибрати її до своїх лап, хвацько крутити нею під час політичних торжищ і передвиборчих кампаній. У підсумку маємо руйнівну двомовність з ярликом «И так поймут», повсюдне зросійщення та повернення до суржику, насадженого нам десятиліттями радянського поневолення. А власне через цю позірну спорідненість ми вже втратили Крим, під загрозою інші терени нашої держави. Бо ж останній диктатор гадає, де панує російська мова, там і російська земля. Ось так просто, лише через «общепонятность», більшість українців Півдня та Сходу сьогодні винародовлюють, змушуючи їх присягати на догоду напасницькому й ненажерливому сусідові.

Власне цим Словником ми хочемо показати, що можна й потрібно говорити гарними питомими українськими словами, які в нас крав злочинний режим, подаючи їх під спільним знаменником успадкованих калюк та суржику.

З повагою, автори-укладачі

А

А вам то що?
 А все ж таки
 А іменно
 А інколи навіть
 А мені розхльобувати!
 А між тим
 А можливо, що й...
 А на що сам здатний?
 А особливо
 А помниш!
 А потім буде видно
 А справа ось у чому
 А там подивимося
 А ти як думав?
 А фіг тобі
 А це залишається без уваги

А що як
 Абзац
 Аби не зглазити
 Аби не так!
 Абітурієнт
 Або пан, або пропав
 Абонент
 Абонентський ящик
 Абориген

Абракадабра
 Абревіатура
 Абсолютна більшість
 Абсолютний
 Абсолютно (зовсім) нічого

А що вам до того?
 Попри це.
 А саме; як саме; саме як; як-от.
 А то й.
 А я відбуйвай!
 А тим часом.
 А може, й...; а то й...
 А на що сам гаразд?
 А найпаче.
 А пам'ятаєш! А пригадаєш! Пригадаймо!
 А там побачимо; а там дасться чути.
 А воно ось що.
 А там видно буде.
 Авжеж не як?
 А дзуськи; а матері твоїй сім копійок.
 А це залишається поза увагою;
 а це байдуже; а про це (а за це) байдуже.
 Ану ж.
 Відступ; новий рядок.
 Коли б не зурочити (не вректи).
 Аж ніяк! Де там!
 Випускник школи.
 Або рибку з'їсти, або на дно сісти.
 Користувач; передплатник.
 Абонентська скринька.
 Корінний житель; тубілець; туземець;
 місцевий; тутешній.
 Чортибатька-що.
 Скорочення.
 Цілковита більшість.
 Повний; цілковитий; безумовний;
 довершений; необмежений.
 Ні цурочки.

Так кажуть...

Абсолютно байдуже

Абсолютно все є

Абсолютно все

Абсолютно все, до найменших дрібниць

Абсолютно все; повністю

Абсолютно всі

Абсолютно не знає чогось

Абсолютно непотрібний

Абсолютно нікого (нічого)

Абсолютно нікого нема, жодної людини

Абсолютно нічого не залишилося

Абсолютно нічого не отримали

Абсолютно нічого

Абсолютно

Абсорбувати

Абсурд; нонсенс

Абсурдний

Авангард

Авангардний

Аванс

Авансом

Авансувати

Авансцена

Авантюра

Авантюрист; аферист

Авантюрний

Австралія

Австрія

А ми радимо так...

Хоч трава не рости; хоч вовк траву їж.

Тільки пташиного молока немає.

Геть усе; чисто все; геть-чисто все; усе і вся; усе на світі.

До останньої нитки.

До останнього шеляга (грицика).

Сороки й ворони.

Без зеленого поняття; зеленої тями не має.

Як п'яте колесо до воза.

Ані цяточки.

Хоч би тобі лялечка.

І сліду не зосталося; і попелу не зосталося.

Отримали дірку з бублика.

Аж нічого.

Повністю; цілком; цілковито; геть-чисто; беззастережно.

Всмоктувати; вбирати; всотувати; поглинати.

Безглуздя; нісенітниця, нісенітність; несусвітність, безглуздість; неподобність; недоладність; на вербі груші; сон рябої кобили; таке, що й купи не держиться.

Безглуздий; нісенітний; несусвітний; беззмістовний.

Перша лава; пробивна сила.

Передовий; провідний.

Завдаток; плата наперед.

Заздалегідь; наперед.

Платити наперед.

Чільне місце.

Ризикований намір; сумнівне (ризиковане) діяння.

Пройдисвіт; дурисвіт; шахрай; ошуканець; ризикант; відчайдух; урвиголова; шукач пригод; знайдибіда.

Ризикований; небезпечний; пройдисвітський.

Зелений континент; Невідома південна земля.

Східне королівство.

Автентичний	Справжній, справдешній; правдивий; непідробний; першоджерельний; самобутній.
Автобіографія	Життєпис.
Автобус по замовленню	Автобус на замовлення.
Автограф	Підпис; самопідпис.
Автозавод	Автомобілярня; возівня.
Автозаправка	Заправка.
Автозбереження	Самозбереження.
Автономія	Самоврядування; невідпорядкованість.
Автопогрузчик	Автовантажувач.
Автор	Творець.
Авторизація	Усправжнення; дозвіл.
Авторитарний	Повновладний.
Авторитет	Вага; вплив; визнання.
Авторитет	Цар і Бог.
Авторитетний; престижний	Впливовий; ваговитий; поважний; визнаний.

~~~~~  
Якщо забрати у мови  
фразеологічні звороти і сталі вислови,  
вона втратить смак, колір і принадність<sup>1</sup>.  
~~~~~

Авторський екземпляр	Авторський примірник.
Автохтон	Корінний житель певної країни.
Агент по постачанню	Постачальник.
Агент	Уповноважена особа.
Агент; розвідник	Шпиг, шпигун.
Агітація	Закликання; спонукання.
Агітувати	Закликати.
Агонія	Конання; передсмертя; умирання; передсмертні муки.
Агора	Збори.
Аграрний	Сільськогосподарський.

¹ У висловах кожної мови багато чого приховано, вони говорять і про сам народ, і про його бачення світу, образні мотивації, менталітет. Основним, невичерпним джерелом української фразеології є народна мова, якій властиві влучність та образність. Саме влучні метафоричні вислови стають усталеними і поповнюють фразеологічні запаси мови (Зозуля О. Фразеологія – смак і колір кожної мови // Час і Події. – 2009. – 8 червня).

Так кажуть...

А ми радимо так...

Агресивний	Напасницький; загарбницький; нападницький; войовничий; завойовницький.
Агресивно поводитися	Скакати в очі.
Агресія; інвазія; експансія	Напад; вдертя; вломлення; вторгнення.
Агресор, окупант	Загарбник, займанець; завойовник.
Адамант	Дорогоцінний камінь.
Адаптація	Пристосування.
Адаптивний	Призвичаєливий.
Адаптувати	Пристосувати; припасувати; приладнати; прилаштувати; удоступнити.
Адаптуватися	Пристосуватися; призвичаїтися; звикнутися.
Адвентивний	Зайшлий.
Адвокат	Захисник.
Адекватний	Цілком відповідний; тотожний; рівнозначний, рівний з...; точнісінький; такий самий; достеменний.
Адепт	Прибічник; прихильник; послідовник; визнавець; поборник.
Адміністративний	Відомчий.
Адміністративний менеджмент	Керівництво.
Адміністрація	Управа; управління.
Адміністрація (дія, процес)	Керування; керівництво; управління.
Адмінка	Кермо сторінки.
Адрес проживання	Адреса.
Адресант	Відправник.
Адресат	Одержувач.
Адресувати	Відправити поштою.
Ад'ютант	Значковий.
Аерографія	Марсознавство.
Аеродром, аеропорт	Летовище.
Аероплан піднявся	Літак злетів (знявся) вгору.
Аж здивувався	Аж руками сплеснув.
Аж іскри з очей посипалися	Аж зірничі засвітилися.
Аж легше стало	Відлягло (відійшло) від серця (від душі).
Аж небу жарко	Аж пекло сміється.
Ажіотаж	Гарячка; лихоманка; пожвавлення.
Азартний	Затятий.

Азбука, алфавіт	Абетка.
Азербайджан	Земля вогню.
Ази	Початки.
Айзберг	Льодова (крижана) гора.
Аквамарин	Морська вода.
Акліматизація	Пристосування до нових умов.
Акліматизуватися	Прилаштуватися; призвичаїтися; прижитися; пристосуватися.
Акомпанемент	Супровід; пригравка.
Акомпанувати	Супроводжувати.
Акорд	Співзвуччя, співзвучність; узгодженість.
Акредитація	Зголошення ² ; уповноваження.
Акредитивний	Вірчий.
Аксесуари	Причандали, причандалля.
Аксіома	Очевидність, очевидь; істина.
Акт	Дія.
Актив	Доробок.
Активізація	Пожвавлення.
Активізувати	Спонукаати до дії; поживляювати; розворушувати; підіймати на ноги.
Активізуватися	Пожвавитися; розрухатися.
Активіст	Діяч.
Активна дискусія	Жваве обговорення.
Активний початок матчу	Жвавий початок гри.
Активний учасник Євромайдану	Майданник.
Активний; енергійний; ініціативний	Діяльний; беручкий; непосидючий; живий; жвавий; дійовий; моторний; завзятий, заповзятий, завзятий.
Активні дії	Пожвавлення.
Активніше підключайся до нашої дискусії	Жвавіше приєднуйся до нашого обговорення.
Активно участувати	Брати жваву участь.

² Французьке дієслово *accréditer* [акредіте] походить від латинського *accredo* – довіряю, і означає «уповноважити» (укр.) / «уполномочить» (рос.): уповноважити посла, скарбника (розпоряджати грошми, рахунком), торгового представника тощо. Гадаю, новинарям не треба отримувати аж такі високі повноваження, аби потрапити на представу, скажімо нової платівки Тартака чи Транс-Формера: їм достатньо для цього лише зголоситися. Слово зголошення вже давно закарбоване у наших словниках і у значенні реєстрація, подання кудись заявки, тощо – широко вживалося до впровадження на наших теренах горезвісної політики насильницького зросійщення української мови (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Так кажуть...

Актуальне питання на сьогодні

Актуальний

Актуально

Акумуляувати

Акуратно зробити

Акушерка

Акцент

Акцент

Акцентувати

Акцентувати увагу

Акція

Албанія

Але така реальність

Але тим не менш

Алегоричний

Алегорія

Алергія від ліків

Аліменти

Алкоголік, алкаш

Алкоголь

Алогічний

Алфавітний індекс

Алхімія

Алчна людина

Алюзія

Алярм; тривога

Альбатрос

Альбом (музичний)

Альманах, антологія

А ми радимо так...

Пекуче питання сьогодення; злоба дня.

Злободенний; назрілий; той, що на часі; важливий; пекучий; болючий; животрепетний.

На часі.

Громадити; нагромаджувати; призбирувати; назбирувати; копичити; накопичувати.

Чепурно (зграбно) зробити; як з воску вилити.

Повитуха.

Вимова.

Наголос; підкреслення.

Наголошувати; підкреслювати; звертати увагу; виділяти; робити наголос.

Зосереджувати (звертати) увагу.

Дія; захід.

Земля орла.

Але так є.

Та все-таки; а втім; однак.

Образний; переносний; на здогад буряків.

Іносказання; мова Езопа; Езопівська мова.

Алергія на ліки.

Утримання.

Пияк, пияка, п'яниця.

Зелений змії; мед-вино, мед-горілка; хміль; скляний бог; грішна вода.

Безглуздий, нісенітний; несусвітний, несусвітений; беззмістовний.

Абетковий покажчик.

Чорна магія

Зажера; ненажера; неситий; захланник; захланний; несите око.

Натяк.

Гвалт; метушня; переполох; сполох.

Буревісник.

Пісенник, платівка³.

Літературна збірка творів.

³ Добірка пісень, альбом, платівка. Чомусь побутує думка, що пісенником є виключно книжечка чи зошит зі словами пісень, але ж ніхто не забороняє цим чудовим словом назвати будь-який

Так кажуть...

Альтернатива
Альтруїзм
Аматор; дилетант
Аматорство
Аматорський
Амба, капут, каюк, капець
Амбасада
Амбасадор
Амбітний
Амбітність
Амбіційні мрії
Амбіція, амбітність; гонор

Америка
Амнезія
Амністія
Аморальний
Амортизатор
Амортизація
Амортизувати
Аморфний

Амплітуда
Амплуа
Ампутація
Ампутувати
Амулет
Амуніція
Амурний
Аналіз

Аналіз ситуації

А ми радимо так...

Вибір; або-або; з двох одне.
Безкорисливість; самопожертва.
Любитель.
Самодіяльність.
Любительський.
Гаплик; кінець; край.
Посольство.
Посол.
Гордий, гордовитий.
Зарозумілість; гордість; бундючність.
Наполеонівські мрії.
Самолюбство; гоноровитість; чванство;
пихатість; честолюбство.
Вуйко Сем.
Втрата пам'яті.
Помилування; звільнення від покарання.
Розпусний; розбещений.
Відпружник.
Зношення.
Пом'якшувати удар.
Невиразний; безформний; ні риба ні м'ясо;
ні рак ні риба; ні се ні те.
Коливання.
Рід занять.
Відтинання.
Відрізати; відтяти.
Ладанка; привісок.
Спорядження.
Любовний.
Розгляд; обдумування, обмірковування;
обговорення.
Розбір ситуації.

носій, що містить пісні і награння взагалі, зокрема вінілову платівку, компкат-диск, ДеВеДе чи викладення альбому для звантаження у всемережі.

Добрим синонімом до пісенника є ще одне, невиправдано рідковживане слово – співаник, тобто той самий збірник пісень, віршів. Але раз вже пісенник розжився новим для себе, осучасненим значенням, то чому б і співанику не підтягнутися до нього, і теж не прислужитися у значенні платівка, співочий альбом, тощо? Здається, нічого йому не бракує, а слово навіть дуже і дуже художнє та милозвучне (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Аналізувати	Розглядати; обмірковувати; обговорювати; досліджувати; вивчати; добре розжовувати; крутити на всі боки; міркувати всіма сторонами; розбирати по кісточках; розкладати по полицках.
Аналог	Відповідник.
Аналогічний	Подібний; схожий; однотипний.
Аналогічно	Подібно; так само.
Аналогія	Відповідність; схожість; подібність.
Анархія	Безвладдя; безлад; безладдя; беззаконня; розпущеність; самоплив; стихійність.
Анафема	Прокляття; клятьба; проклін; відлучення від церкви.
Анахронізм	Пережиток старовини.
Анахронічний; архаїчний	Доісторичний; допотопний.
Ангажувати; вербувати	Залучати.
Ангел тьми	Злий дух; нечистий.
Ангел	Божий посланець.
Ангельська душа	І мухи не зачепить; хоч мотузки сучи; хоч у вухо бгай.
Англія	Туманний Альбіон.
Андеґраунд	Підпілля.
Анекдот	Сміховинка; сміхота; сміховина; сміх та й годі.
Анексія	Приєднання.
Анексувати	Приєднувати силою; загарбувати.
Анемічний	Безсилий; кволий; млявий; сонний.
Анестезія, обезболення	Знечулення; знеболення; нечутливість.
Ані мур-мур	Анітелень, анічирк; ні пари з вуст; ні словечка; тримати язик на припоні.
Ані ногою	Ані на поріг.
Анкета	Питальник, запитальник.
Аннали	Літописи.
Аномалія; патологія	Відхилення.
Аномальний	Неприродний; незвичний.
Анонімний; інкогніто	Безіменний; таємний; невідомий.
Анонс, афіша	Оголошення, оголошка ⁴ .

⁴ Французькою *affiche* [афіш] буквально означає об'ява, оголошення. Похідне дієслово від нього *afficher* [афіше] – вивішувати (оголошення, наказ тощо), а також виставляти щось напоказ, надавати розголосу. Утворено шляхом сполучення слів: оголошення + вивіска = оголошка. Більше про цей

Так кажуть...

Анонсувати, афішувати

Ансамбль

Антагонізм

Антагоністичний

Анти

Антикваріат

Антипатія

Античний

Античність

Антологія

Антракт

Антураж

Ану

Анулювати

Аншлаг

Апарат

Апаратура

Апартаменти

Апатичний

Апатично

Апатія

Апелювати

Апелювати

Апеляція

Апетит приходить під час їжі

Апетитна річ

Апетитний

Апетиту нема в кого

А ми радимо так...

Оголошувати; повідомляти; сповіщати.

Група (колектив) співаків (музикантів, танцюристів).

Ворожнеча, ворогування; неприязнь.

Ворожий; непримиренний.

Проти.

Старовинні предмети.

Відраза, осоруга; неприязнь; огида; неприхильність; нелюбов.

Стародавній, старовинний, давній; давноминулий; бозна-колишній.

Давнина; старовина.

Збірка; добірка.

Перерва.

Оточення.

Анумо, ануте, нумо, нуте; ну-бо.

Скасувати; відмінити; уневажнити; визнати недійсним.

Ніде яблукові впасти.

Прилад; пристрій.

Обладнання; устаткування.

Квартира; мешкання; помешкання.

Млявий; байдужий.

Мляво; байдуже.

Байдужість; млявість; відсутність життя.

Звертатися.

Оскаржувати.

Звернення; прохання; клопотання; оскарження.

Апетит з їдою прибуває.

Ласа (ласенька) річ

Смачний, смаковитий; небо в роті.

Нехить до їжі (до їди) в кого; не їсться кому; на їду не йде кому; на їду не бере кого; не береться їда кого; охоти до їди (до їжі)

спосіб утворення слів можна дізнатися також тутечки. Втім, наразі ще вагаюся, бо оголоску добре можна припасувати і замість такого поняття, як реклама. Це у випадку, якщо термін зазивалка самим зазивальникам (рекламістам) видається занадто образливим (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Аплікант	Заявник.
Аплікація	Заява.
Аплікація; застосування	Застосова.
Аплодисменти, овації	Оплески.
Апогей розвитку	Розповінь.
Апогей; zenit	Вершина; верх; вершок; найвища точка; найвищий ступінь розвитку; злет; розквіт.
Апокаліпсис	Одкровення; кінець світу.
Апологет	Оборонець.
Апостол	Проповідник; світоч.
Апріорі	Без перевірки; на віру; наперед.
Апробація	Затвердження; схвалення.
Арбітр	Посередник; суддя; мировий суддя.
Арбуз	Кавун.
Аргентина	Земля срібла.
Аргумент	Доказ; підстава; підпертя; обґрунтування.
Аргументований	Переконливий; умотивований; вагомий; доказовий; промовистий; обґрунтований.
Аргументованим доказом цього є...	Доказом цього є...
Аргументувати; мотивувати	Обґрунтовувати; підпирати.
Арешт	Ув'язнення.
Арештант	В'язень; невільник; ув'язнений.
Арештовувати	Ув'язнювати; затримувати; голити лоба; брати під варту; садити за ґрати.
Аристократизм	Шляхетність.
Аристократичний	Великопанський, великосвітський.
Аристократія; знать	Вищий світ; блакитна кров; вершки; світська чернь.
Арифметика	Лічба; рахунок.
Армійський	Військовий.
Армія	Військо.
Аромат	Пахощі; запах, пах.
Ароматний	Духмяний; запашний.
Арсенал	Зброярня.
Артеріальний	Артерійний.
Артилерійський	Гарматний.
Артистичний	Майстерний; мистецький; художній.

Архаїчний	Стародавній; старовинний; старожитній; застарілий; віджилий; віджитий.
Архів	Сховище, сховок.
Архів файлів	Згорток ⁵ .
Архіваріус	Архівар.
Архіватор (<i>програма</i>)	Стискач ⁶ .
Архітектор	Будівничий; зодчий; архітект.
Ас	Знавець своєї справи.
Асамблея	Збори; засідання.
Асертивний	Упевнений у собі; наполегливий.
Асигнувати	Виділяти матеріальну допомогу; призначати (видавати) кошти.
Асиметрія	Невідповідність.
Асимілювати	Уподібнювати; винародовлювати.
Асиміляція; денаціоналізація	Уподібнення; винародовлення.
Асистент	Помічник; помагач.
Аскет	Пустельник, печерник; відлюдник.
Аскетизм	Відлюдництво; пустельництво.
Асортимент	Вибір; добір; набір; широкий вибір.
Асоціальний	Несуспільний; негромадський.
Асоціації	Перегуки.
Асоціація	Об'єднання; товариство; спілка.

⁵ Як пояснює «Великий тлумачний словник української мови», згорток – це що-небудь згорнуте, скручене в трубку, сувій; або ж предмет чи кілька предметів, загорнутих в один пакет. Чудово! Власне, а чим же ще є добірка файлів, запакованих в одну спільну оболонку з розширенням .zip, .rar, і т. д.? Та ж тим самим згортком, сувоєм, тільки у нинішньому, уявно-числовому розумінні. Зрештою, багато чого сьогодні перенеслося з площини матеріальної у вигляд «умовний». Звичайно, за бажання можна знайти багато закидів проти набуття в програмному середовищі словом згорток значення архів: мовляв, ми ж не скручуємо файли у трубочку в буквальному розумінні; або те, що згорток звучить якось занадто відчуттєво, матеріально. Але ж даруйте: коли кажемо «скинь мені файли одним архівом», ми теж не маємо на увазі, аби нам додому привезли вантажівкою ціле книгосховище. Рівно ж, як і не говоримо про урядову установу взагалі (Словник новотворів Юрка Зеленого).

⁶ Слово архіватор, яким нині називають програми, що допомагають зменшити розмір одного або відразу кількох дописів, ще й об'єднати їх в цільний сніп виду .rar, .zip тощо, не зовсім точно відбиває суть: не обов'язково файли ми стискаємо лише тільки для зберігання у сховку, складування в архів – частіше, все ж таки, для зручності їхньої пересилки, перенесення на різного виду носіях, чи просто для затаємнення. Зрештою, щоб ми з тими файлами не робили, насамперед ми їх стискаємо, а вже потім все інше. Навіть ярлички (іконки) програм-архіваторів зазвичай малюють як якісь лещата, тиски. То чом би так прямо і не називати відповідні програми? Раз програма ущільнює, стискає дані чи допис(-и) – значить це стискач: все просто і зрозуміло. Порівняйте: той, хто наглядає – наглядач, той, хто спостерігає – спостерігач, той хто вловлює (якісь шуми, звуки, сигнали) – вловлювач тощо (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Асоціація з Євросоюзом	Приєднання до Європейської спілки.
Асоціювати поняття	Пов'язувати (поєднувати, зв'язувати, сполучати, злучати, з'єднувати, об'єднувати) поняття.
Асоціюватися	Пов'язуватися; перегукуватися.
Аспект	Погляд; кут (точка) зору; точка бачення.
Астма	Задуха.
Астральний	Зоряний; неземний; несьогосвітній.
Астролог	Зорезнавець.
Астронавт; космонавт	Зореплавець.
Астрономія	Зорезнавство, світознавство.
Атака	Напад; наступ; наскок.
Атакувальний	Наступальний.
Атакувати	Нападати; наступати.
Атакуючий гравець	Нападник.
Атачмент	Долучник ⁷
Атеїзм	Безвір'я; безбожжя, безбожність, безбожництво; невір'я; богоборство.
Атеїст	Безбожник; безвірник; невіра.
Ательє	Майстерня, робітня.
Атестат	Свідоцтво.
Атлет	Силань; здоровань, крем'язень, здоровило.
Атлетична фігура	Виспортована постать.
Атлетичний	Дужий; сильний; міцний; жилавий.
Атом	Часточка, частинка, частка; неділка.
Атракціон	Розвага; видовище.
Атрибут	Властивість; ознака.
Атрофія	Притуплення.
Аудит	Перевірка.
Аудиторія	Глядачі; слухачі.
Аудієнція	Офіційний прийом; приймання.
Аукціон	Відкритий продаж майна.

⁷ Те, що долучають в «атачі», в «атачменті», або ж просто «приатачують» – від англійського *attachment* – прикріплення, а чи *attach* – прикріпити. Звісно, можна було б користуватися буквальним перекладом англійського терміну, але хотілося б нарешті відійти від того спадкового кріпацтва. Тим паче, що ми дійсно той чи інший допис долучаємо до основного листа, а не прив'язуємо його мотузкою До речі, слово долучник не є винаходом автора цих рядків: воно й без того вже вживається у зухвалих (в доброму розумінні) та просунутих колах, тож залишається його лиш підхопити і запровадити в загальний обіг (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Так кажуть...

Аура
Аутизм
Афганістан
Афект
Афера; спекуляція

Аферист
Афоризм
Африка
Ах, як мені це надоїло!

Ахінею нести

Ахінея
Аякже

А ми радимо так...

Особливий (своєрідний) стан.
Відлюдькуватість.
Земля об'єднаних племен.
Нестяма.
Оборудка, шахрайство;
шахрайський вчинок.
Шахрай, махляр; пройдисвіт.
Влучний (крилатий) вислів.
Чорний континент.
Ох (ой), як мені це набридло (обридло,
огидло, остогидло, настогидло,
наприкрилося, надокучило)!
Теревені правити (точити, гнути);
нісенітницю (дурницю, усяку всячину,
не знати що, курзу-верзу, плетеники)
плести (верзти, правити); нісенітниці
вигадувати; говорити нісенітницю;
казна-що патякати; наказати гречаної
вовни; наказати на вербі груш;
смаленого дуба плести.
Бридня; химині кури.
Авжеж, атож, безперечно, безумовно,
звісно; так; еге; еге ж; ага; певна (ясна) річ;
звичайно; певно; нема слова (сумніву);
годі й казати; що правда, то правда.

Б

Баба з воза, коням легше

Баба надвоє ворожила
Бабка надвоє гадала

Бабник
Бабочка
Бабусині казки
Бабушка
Бавитися, як дитина
Багатий врожай

Баба з воза – велика зрада: на возі легше –
кобила рада.

Казала Настя, як удасться.
Надвоє баба ворожила: або вмре,
або буде жила.

Спідничник.
Метелик.
Сон рябої (сивої, білої) кобили.
Бабця, бабуся, бабуня.
Ловити білі метелики.
Великий урожай.

Багатий край

Обітована земля⁸.

Багатий чим

Багатий на що.

Багаті теж плачуть

Срібло-злото тягне в болото.

Багатіти; наживатися

Розживатися; набивати кишені.

Багато

Багацько; нетрохи; рясно; купа; сила; море; гибель; хмара; до лиха; достобіса; сила-силенна; тьма-тьмуца; кури не клюють і свині не їдять; як опеньків на горбку; як колорадських жуків; як грибів після дощу; як піску морського; як бліх у шолудивого пса; на воловій шкурі не списати; хоч греблю (гать) гати; як за гріш маку.

Багато беззмістовно говорити

Базікати, патякати, пасталакати; марнословити, просторікувати; теревенити; лопотати; баляндрасити, балагурити; перебендювати; правити баляндраси; теревені правити; точити яси; товкти язиком як порожнім млином.

Багато всього різного

Всяка всячина.

Багато говорить

Має довгий язик.

Багато грошей

Повна (набита) кишенья; набитий (повний) гаманець; грошей кури не клюють.

Багато значить

Багато важить.

Багато й наполегливо працювати

Натирати мозолі.

Багато помандрувати пішки

Переміряти голими п'ятами світ.

Багато поплакати

Наковтатися сліз.

Багато походити

Стоптати ноги; потоптати чоботи (взуття, підшви); позбивати ноги.

Багато проблем

Клопоту не обберешся.

Багато різних поглядів

Різні вітри віють.

Багато роботи

І кіт не качався.

Багато чого пізнати

Побачити світу.

Багато шуму з нічого

Багато галасу знічев'я (даремно); за онучу збили бучу; сваряться за міх, а в міху нічого немає; з великої хмари та малий дощ; грім рака вбив; не стільки млива, скільки дива.

⁸ Обітованою (обіцяною) землею у Біблії названо Палестину, куди Бог, пообіцявши, привів євреїв із Єгипту, де вони перебували в полоні. Бог сказав Мойсеєві, що приведе євреїв у землю добру і простору, що тече молоком і медом (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Багатогалузевий
Багатоденний марафон
Багатозначний
Багатокольоровий
Багатократний
Багатоликий
Багатолюдний
Багатому й чорт гроші носить
Багатообіцяючий
Багатообразний
Багатообразність
Багатоповерховий будинок
Багатостраждальне питання
Багатотомний
Багатоцільовий; універсальний
Багаточисельний, багаточисленний
Багаточисленні відвідувачі
Багатство
Бажаний
Бажання співпадають
Бажати доброго ранку
Бажати спокійної ночі

База; основа; фундамент
Базар
Базарний; торговий
Базис
Базікати

Базуватися
Байдикувати

Байдужа до всього людина
Байдуже відноситися

А ми радимо так...

Розгалужений.
Кількаденний забіг.
Кільказначний.
Різнобарвний.
Багаторазовий; кількаразовий.
Столикий.
Велелюдний.
За багачем сам чорт з калачем.
Повний надій; багатонадійний.
Розмаїтий.
Розмаїття.
Багатоповерхівка.
Наболіле питання.
Кількатомний.
Різноцільовий.
Численний.
Численні відвідувачі.
Золоті гори; золоте дно.
Вимріяний.
Бажання збігаються.
На добрий день давати.
На добраніч дати (віддати), на добраніч сказати; побажати доброї ночі.
Ґрунт; опертя; підвалина.
Ринок, торговиця, ярмарок.
Ринковий.
Основа.
Плести язиком, як сорока хвостом;
теліпати (теленкати, дзигорити) язиком.
Ґрунтуватися; спиратися.
Байди (байдики, бомки, гандри) бити;
давати горобцям дулі; баглаї годувати
(гнути); ловити ґави (ґав, ворон).
Живий труп; ходячий мертвець.
Байдуже (з холодком) ставитися;
хоч вовк траву їж; хоч трава не росте;
як з гуски вода⁹.

⁹ Гуска виходить з води сухою, бо її пір'я змащене жиром. Вода просто стікає з птаха, не залишаючи сліду. Ця властивість стала основою вислову «як з гуски вода», який уживають, коли говорять

Так кажуть...

А ми радимо так...

Байдужість	Моя хата скраю, я нічого не знаю.
Балакучий	Язик поза вухами мотається (теліпається).
Баламутити	Мутити світом.
Баланс	Рівновага; урівноважування; зрівноважування; співвідношення.
Баласт	Зайвина; зайвий тягар (вантаж).
Балувати	Розпещувати; розпускати; потурати забаганкам; мазати пирогом.
Банальний; тривіальний; неоригінальний	Безвиразний; плоский; заїжджений; заяложений.
Банальність	Загальщина.
Бандаж	Пов'язка; перев'язка.
Бандит	Грабіжник; насильник; розбійник; розбишака.
Банкет; бал	Забава.
Банкрот	Банкрут.
Банкрутство	Неплатоспроможність.
Банщик	Лазебник.
Баня	Лазня.
Бар, забігайлівка	Шинок.
Барабанщик	Барабанник.
Барахтатися	Борсатися.
Бард	Співець.
Бардак, безпорядок	Безлад.
Бар'єр	Перешкода, перепона, завада; загата.
Барометр піднімається	Барометр іде вгору.
Бартер	Обмін товарами; товарообмін.
Бархатний сезон	Оksamитовий сезон.
Басейн	Водозбір.
Басейн	Водойма.
Баскетбол	Кошиківка ¹⁰ .
Бастіон; фортеця	Укріплення.
Бастувати	Страйкувати.

про людей недбалих, байдужих до справедливих зауважень (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

¹⁰ У шістдесяті-сімдесяті роки минулого століття було чимало репресованих слів, за вживання яких радянський перекладач, вчитель чи простий робітник могли бути звинувачені у буржуазному націоналізмі. Проте, якби українізацію не згорнули, то, можливо, «кошиківка» нині була б синонімом «баскетболу» (Марків Н. Чи стане кошиківка синонімом баскетболу? // Хрещатик. – 2005. – 17 червня).

Так кажуть...

Баталія
Бахнути
Бачити в чому-небудь першопричину
Бачити наскрізь

Бачити своїми очима
Бачитися
Бачить око, та зуб не йме

Бачить під лісом, а не бачить під носом

Башковита людина

Башня
Бджоли
Бедлам; хаос
Бедро
Бедуїн
Без Бога ні до порога
Без будь-яких затрат праці; дуже легко

Без будь-якого натяку на щось
Без будь-якого порядку; без певної системи
Без будь-якої вигоди; невдячно
Без будь-якої причини
Без будь-якої тривоги; без жалю;
без переживань
Без видимої причини
Без визначених занять
Без вини
Без винятку
Без відпочинку працює
Без голови й рукам важко
Без грошей
Без дороги йти

А ми радимо так...

Битва; бій; боротьба.
Гахнути.
Танцювати від печі.
Знати як облупленого;
прошивати зором наскрізь.
На свої очі бачити.
Зустрічатися.
Близько лікоть, та не вкусиш;
бачать очі, та зась;
якби знаття, що в кума пиття,
то б сам пішов і дітей забрав.
Болить бік дев'ятий рік, та не знаю,
в котрім місці.
Мудра голова; тямовитий (головатий,
битий на голову) чоловік;
розуму як накладено; розумний;
мудрий; ніби всі розуми поїв.
Башта, вежа.
Божа худоба.
Плутанина.
Стегно.
Араб-кочівник.
Нам Бога не вчить, як хліб родить.
Як чарівною (чарівничою, чародійною)
паличкою.
Без тіні.
Як попало.
Ні за спасибі.
Ні сіло ні впало.

З легким серцем; з легкою душею.
Хтозна від чого; з доброго дива.
На вільних хлібах.
Безвинно.
Від і до.
Крутиться як муха в окропі.
За дурною головою й ногам нема спокою.
На міліні.
Йти манівцем (манівцями, навмання,
бездоріж).

Так кажуть...

А ми радимо так...

Без задніх думок

Без потайних (затаєних, прихованих) думок.

Без задніх ніг

Не чуючи ніг.

Без запинки говорити

Говорити не запинаючись (не затинаючись).

Без затримок

Зараз же.

Без злагоди; ворогуючи;
сварячись постійно

Як (мов, ніби) кіт (кішка) з собакою.

Без користі; даремно

Ні собі ні людям; більше виску, ніж шерсті.

Без малого дванадцять

Майже дванадцята.

Без малого

За малим не...

Без мене мене женили

Не хоче курка на весілля, та несуть.

Без найменших зусиль

Без жодного заходу.

Без найменшого поняття

Без жодної гадки; і гадки не має.

Без найменшого сліду чого-небудь

Без тіні.

Без нічиєї допомоги

Самотужки.

~~~~~  
Ступінь семантичної близькості до українських назв  
у словенській мові – 40%, у білоруській мові – 70 %<sup>11</sup>.  
~~~~~

Без нічого

З голими руками.

Без ножа різати

Варити без вогню.

Без оглядки

Не оглядаючись, не озираючись;
без огляду.

Без особливих зусиль

Без великих зусиль.

Без остатку

Усе цілком; усе чисто; геть усе.

Без пам'яті любити кого

Шалено (до нестями) кохати (любити) кого.

Без певної мети, без чітких намірів

Без керма й вітрил.

Без перебільшень

Без брешеш.

Без перебоїв

Безперервно.

Без порядку

Без ладу.

Без потреби повторювати те саме

Перевіювати полову.

¹¹ Назви людей, предметів, психологічних станів та процесів свідчать про семантичну спорідненість та близькість всіх мов, окрім російської. Для останньої характерна відсутність аффікативного г, наявність конструкцій та слів, не властивих більшості слов'янських мов. Як зазначають дослідники (Є. Наконечний, О. Файджес, І. Кузич – Березовський, Г. Півторақ, Й. Шавлі, Ф. Безлай), це відбувається через те, що російська мова – штучно формувалася «згори – донизу», через вказівки влади, на основі угро-фінського, тюрського, руського (українсько-білоруського) субстратів (Антон Глушко «Українська, білоруська та словенська мови крізь віки: історико-семантичний огляд», сторінка «Князь Огін», 17 грудня 2013).

Так кажуть...

Без потреби тинятися (ходити) туди й сюди
Без почуття міри; жадібно, заповзято
Без прикрас; у справжньому вигляді
Без причин; без підстав; даремно; марно
Без проблем
Без п'яти хвилин три
Без рахунку

Без результату
Без розголосу
Без свідомості
Без сідла
Без смаку
Без смислу

Без спросу
Без сучка й задоринки

Без толку

Без труда не витягнеш і рибки із пруда

Без усяких неприємностей
Без усяких підстав
Без усяких сумнівів

Без усякого поводу (причини)

Без усякого

А ми радимо так...

Мишей топтати; байди бити; давати горобцям дулі.
Як Мартин до мила; добратися (допастися) як віл до браги.
У всій наготі.
Ні за що ні про що.
Гладко; без ускладнень.
За п'ять хвилин третя.
Безліч; без ліку; без числа; без ліку-міри; незліченно; як за гріш маку.
Як до стовпа.
Тишком-нишком.
Непритомний.
Охляп сидіти на коні.
Як січка; як трава.
Позбавлений змісту (глузду, рації, сенсу); без глузду.
Не спитавшись.
Чисто; голки не підточиш; нема до чого причепитися; гладесенько-рівнесенько; й олії колесам не треба; і голки не підсунеш; комар носа не підточить¹².
Даремно; марно; без пуття; без ладу; безглуздо.
Щоб рибку їсти, треба у воду лізти; не терши, не м'явши, не їсти калача; печені голуби не летять до губи.
Без жодної прикраси.
Без жодних підстав.
Поза будь-яким (всяким) сумнівом; поза будь-якими (всякими) сумнівами; безсумнівно; нічого й казати; понад усякі сумніви.
З доброго дива; ні сіло ні впало; без ніякої (жодної) причини; без жодного (ніякого) приводу; гарма-дарма.
Без ніяких яких; без ніякого.

¹² Цей фразеологізм є у всіх слов'янських мовах. Спочатку під фразою «комар носа не підточить» розуміли щільно підігнані дошки, колоди, камені, між якими важко було просунути навіть такий тонкий і гострий предмет, як комариний ніс (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Без хазяїна дім сирота

Без царя в голові

Без цілі

Без четверті восьма

Без чиєї-небудь допомоги; самостійно

Безалаберний

Безалаберно

Безапеляційний

Безбережні простори

Безбілетний пасажир

Безбоязний

Безвилазний

Безвихідне (скрутне) становище

Безвідкладна справа

Безвідмовно коритися кому-небудь

Безводна місцевість

Безвольна, безхарактерна людина

Безвольний

Безвольний, непослідовний
у своїх діях (поглядах)

Безглузда робота

Безглуздий; необдуманий

Безглуздо ризикувати

Безголов'я

Безграмотна людина

Бездарний

Бездєлушка

Безділля

Без господаря й двір плаче.

Без клепки в голові.

Без мети.

За чверть восьма.

Своїми (власними) силами; самотужки.

Недоладний; розхристаний.

Хтозна-як.

Беззаперечний.

Безбережжя.

Безквитковий пасажир.

Небоязливий, небоязкий.

Невилазний.

Безвихідь; безпорадне становище;
хоч лобом (головою) бийся;
хоч вовком вий; хоч у воду;
хоч під греблю; гріб з музикою;
глухий кут.

Пильна (негайна, невідкладна) справа.

Ходити як по струнці (по струні, по шнуру,
по шнурку).

Безводдя.

Ні жук ні рак; ні смажене ні парене;
мокра курка.

Слинявий.

З м'якого тіста.

Сліпий лисого стриже.

Ані верша ані ворітниця.

Перти на рожен (проти рожна)¹³.

Нетямущість.

Неграмотна (неписьменна) людина.

Нездарний.

Дрібничка.

Нічев'я.

¹³ У Діяннях апостолів розповідається, що Савл, який був гонителем християн, почув голос із неба: «Савле! Чому ти переслідуєш мене?». Він сказав: «Хто ти, Господи?». На що Господь відповів: «Я Ісус, якого ти переслідуєш. Важко тобі йти проти рожна», тобто протистояти значно могутнішій силі – Богові. Із часом фразеологізм «проти рожна перти» набув позитивно-оцінного значення: бути відважним, виступати проти великої сили (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Бездомний, бомж

Бездомність

Бездонна бочка

Бездощове літо

Бездумно вдивлятися в кого-небудь
(що-небудь)

Бездумно витратити гроші

Бездушний; безсердечний

Безжалісно розорити кого-небудь

Беззавітний

Беззаконня

Беззаперечні докази

А ми радимо так...

Безхатній, безхатько; безпритульний,
безприхильний, безпричальний.

Безхаття.

Прірва.

Посушне (посушливе, засушливе, сухе)
літо; сухоліття.

Пасти очима пташок.

Сіяти грішми як половою.

Без Бога в серці.

Живцем облупити.

Самовідданий.

Беззаконство; безправство; безсуд.

Неспростовні докази.

~~~~~  
Навіть хрущовська «кузькина мати» –  
наш вислів, і нічий більше<sup>14</sup>.  
~~~~~

Беззастережно підпорядковувати
своїй волі

Беззлобний

Беззмістовно говорити

Беззмістовно

Безкінечна розмова

Безкінечний

Безколірний

Безкомпромійний

Безконечно писати

Безконечно

Безкоштовний

Безкоштовно

Безладно

Безликий

Тримати під каблуком; тримати у вузді.

Незлобивий, незлостивий.

Розводити базар.

Як з конем (з кобилою) в болоті говорити.

Тій казці не буде кінця.

Нескінченний; безкрай, безкрайній;
безмірний; безмежний.

Без краплі кольору.

Рішучий.

Без кінця писати.

До без кінця.

Безплатний.

Даремно, задарма; за так; так за так.

Той у луг, той у плуг.

Невиразний.

¹⁴ То ніякі не русизми. То давні українські слова, що їх ми свого часу позичили росіянам. Тепер настала пора повертати ці слова в нашу мову (Микола Лукаш). Він жив в епоху, коли російсько-українські словники в побуті звали «російсько-російськими», бо культивувалося «зближення братніх мов». А Лукаш, навпаки, вважав російську мову запозиченою українською й казав, що пора позичене забирати (Віктор Гриневич «Микола Лукаш «кузькину мати» вважав українським висловом», Інтернет-видання «Газета по-українськи», 17 грудня 2009).

Безлюдне місце	Відлюддя.
Безлюдний	Необжитий, незамешканий.
Безмежне, безконечне	Ні кінця ні краю.
Безмежний простір	Безмежжя, безмір.
Безмежно (безконечно); дуже довго; дуже багато	Без кінця-краю.
Безмірне, доброзичливе терпіння	Ангельське терпіння.
Безмірний	Незміренний, незмірний, неомірний.
Безмовний	Мовчазний, мовчущий; німий.
Безмозгий	Нетямущий.
Безнадійне діло	Пропаща справа.
Безнадійність	Зневіра.
Безнадійно хворий	Смертений.
Безнадія	Кепські справи.
Безнаказано	Безкарно.
Безналічний расчѐт	Безготівковий розрахунок.
Безобідний	Необразливий; лагідний.
Безопасний	Безпечний.
Безпам'ятний	Забудько, забудькуватий; голова дірява.
Безперебійний	Безперервний, безупинний.
Безперешкодний шлях	Зелена вулиця.
Безперспективний	Безвиглядний.
Безпечний	Безтурботний.
Безпечність	Легковажність.
Безпідставно звинуватити когось	Покотити колесо на когось.
Безпідставно	Ні сіло ні впало.
Безплатно; даром; без винагороди	За так; так за так.
Безпліддя	Пустоколосся.
Безплідна, виснажлива робота	Сізіфова праця ¹⁵ .
Безподобний	Незрівнянний.
Безпомилковий	Непомильний.
Безпомічний	Недорікуватий; як без рук.
Безпорадний	Непорадливий.

¹⁵ Коринфський хитрий цар Сізіф часто обманював богів і знущався з них. Навіть коли ті послали йому Смерть, він закував її, завдяки чому люди стали безсмертними. Коли ж богам вдалося його перемогти, вони придумали жадливу кару – змусили Сізіфа вічно котити на гору величезний камінь. Як тільки камінь досягав вершини, одразу скочувався до підніжжя, і все потрібно було починати з нуля (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Так кажуть...

Безпорядок; хаос

Безпосередньо від кого-небудь

Безпосередньо від учасників (очевидців)

Безпощадний; нещадний

Безпредєл

Безпрецедентний

Безпризорний

Безпристрасний

Безпробудний п'яниця

Безпроводовий

Безпутна людина

Безрезультатний

Безрезультатно

Безсердечний

Безсердечно відноситися до кого

Безсистемний

Безслідно загинути; пропасти

Безслідно зник

Безслідно зникати (пропадати)
для кого-небудь

Безслідно; безповоротно; назавжди

Безсмертний

Безсоромно, вправно робить щось

Безсрочний

А ми радимо так...

Безлад, безладдя; розгардіяш; рейвах;
гармидер; кавардак.

З перших рук.

З перших уст.

Безжалісний; немилосердний.

Безсуд; вседозволеність.

Небувалий; нечуваний; безприкладний.

Бездоглядний.

Незашорений.

Непробудний (безпросипний,
непросипний, непросипущий,
безпрокидний, мертвий, заливний) пияк.

Бездротовий.

Вівця, що заблукала.

Даремний; марний; безуспішний;
пропащий.

Безуспішно; даремно, марно;
шкода й заходу.

Не має серця.

Не мати серця (жалю) до кого;
без серця (з холодним серцем, безсердно,
безсердечно, без душі, бездушно,
без жалю, нежалісливо, немилосердно)
ставитися до кого; бути безсердним
(безсердечним) до кого.

Невпорядкований, безладний.

Кури загребуть; курка лапою загребе.

І сліду не стало чийого; у нікуди пропав
хто; загув і слід за ким; як за водою пішов
хто; як вода вмила (змила) кого; наче (мов)
корова язиком злизала кого; як віл лизнув
кого; [щез] як здимів; як димом здимів хто;
як лизень злизав кого; наче голка в соломі
(в снігу) пропав.

Спливати з рук.

Як лист за водою піти (спливати);
як камінь у воду.

Безвічний.

Як ликом шиє.

Безстроковий.

Безстыдно (безсовісно, прямо) бреше
[в очі]

У живі очі бреше; без сорому (безсоромно, не соромлячись) бреше (брехню точить).

Безстрашний
Безстроковий
Безстроково
Безсумнівно

Безбоязний.
Вічний.
На безрік.
Безперечно; без крихти сумніву;
й говорити нічого (нема чого, нема що);
само собою; навіть немає мови.

Безтактність
Безталанний
Безталання; невезучість
Безтурботна людина
Безтурботно

Нетакт.
Неталановитий, нездарний; латаний талан.
Лиха доля.
Птаха небесна.
Як у Бога за дверима (за пазухою);
як у Христа в запічку.

~~~~~  
За неналежне послуговування рідною мовою  
у Латвії штрафують<sup>16</sup>.  
~~~~~

Безугавно робити щось
Безумний
Безуспішно
Безхарактерний; безвольний
Безцеремонно втручатися в чийсь справи
Безцільний
Безцільно
Безцінний подарунок
Безчесна, непорядна людина
Безчестити
Безшумно
Беліберда
Бенкет горою
Бентежити; хвилювати

Як Марко (Сивко) у пеклі (по пеклу,
по пеклі).
Божевільний; скажений.
Без успіху; безрезультатно.
Ні риба ні м'ясо; ні се ні те.
Лізти з чобітьми в душу.
Беззмістовний.
По-дурному; на вітер.
Неоціненний (коштовний, на вагу золота)
подарунок.
Нечиста рука.
Ганьбити; неславити.
Навшпинячки.
Нісенітниця.
Бенкет на всю губу (на славу);
бучний бенкет; бучна учта.
Душу вибирати.

¹⁶ У Латвії штраф за невикористання в належному об'ємі державної мови при виконанні професійних обов'язків – при першому порушенні становить від 25 до 50 латів (приблизно 45–90 \$), а за незабезпечення перекладу на публічних заходах – від 100 до 200 латів (приблизно 183–366 \$) (Інтернет-блог «Кобзар», 2009).

Так кажуть...

Берегова лінія
Берегтися
Береженого Бог береже

Бережливість
Бережливо поводитися з ким (з чим)
Бережний
Беручи під увагу що; у зв'язку з чим
Бесіда
Бестселер
Бесєдка
Бистро
Битва; війна

А ми радимо так...

Бережина.
Стерегтися .
Народжений втопитися від кулі не загине;
бережи вуха, бо вкусить муха; не бери
заліза в руки, поки на нього не плюнеш;
оглядайся на задні колеса; до собаки
підходь ззаду, а до коня спереду.
Ощада.
Шанувати кого (що).
Дбайливий.
З огляду на що.
Балачка; розмова.
Книга, що користується великим попитом.
Альтанка, альтана.
Швидко.
Кривавий бенкет; погуляння.

~~~~~  
Не може бути двох рідних мов,  
завжди є домінантна<sup>17</sup>.  
~~~~~

Бити в набат

Бити кого-небудь різкими
короткими ударами
Бити на смерть
Бити по голові кого-небудь
Бити тривогу
Бити через край
Бити чолом
Бити

Бити (дзвонити) на сполох (на гвалт);
бити в бубни.

Годувати штурханцями.
Бити на забій.
Давати половиць.
Бити на сполох (гвалт).
Переповнювати.
Шапкувати.
Годувати бебехами (буханцями,
штурханцями); годувати (частувати)
потиличниками; міряти лозиною;
обкладати боки; бити (хрестити) різкими;
гладити по спині; годувати лящами;
дати (втерти) кабаки.

¹⁷ Ми не говоримо мовою, а мова говорить нами, ця розмова відбувається рідною для кожного з нас мовою. Світ для людини – це рідна мова, яка для її конкретного носія є єдиною можливою моделлю реальності. Кожна людина відчуває свою рідну мову. Рідна мова – це символічне середовище, медіатор і гармонізатор між енергіями пізнавального і того, хто пізнає (Бацевич Ф. Духовна синергетика рідної мови : лінгвофілософські нариси : монографія. – К.: Академія, 2009. – 192 с.).

Так кажуть...

А ми радимо так...

Битися не на життя, а на смерть

Битися до загину.

Битися об заклад

Іти в заклад.

Битком

Повнісінько.

Битком набитий

Повний-повнісінький; переповнений;
як набитий; як натоптаний; натоптом
натоптаний; напхом (до країв, до верху,
до берегів) напханий; повно (тільки)
напханий; ущерть наповнений.

Битком набитися

Напхом напхатися; напхом найти (налізти);
натовпитися.

Битком набито

Повно-повнісінько; напхано; переповнено;
як натоптано; натоптом; напхом (до країв,
до верху, до берегів) напхано; повно
(тільки) напхано; ущерть наповнено;
повний по саму зав'язку; нема де й голці
впасти; ніде й голкою штрикнути; і голки
не встромиш; ніде й пальцем ткнути;
як києм набито; і києм не протиснеш;
і курці ніде клюнути (ступити);
як оселедців у бочці.

~~~~~  
Кожна людина повинна ревно стежити  
за культурою власного мовлення,  
бо рівень розвитку кожної мови залежить  
від рівня індивідуального мовлення її мовців.  
~~~~~

Біблейський

Біблійний.

Бібліотека

Книгозбірня.

Бібліотекар

Книгар.

Бібліофіл, бібліоман

Книголюб.

Біблія

Святе Письмо.

Бігати перед кимось

Ходити навшпиньки (на пальцях)
перед кимось.

Бігборд; стенд

Панно.

Бігло ознайомитися

Побіжно ознайомитися.

Бігло читати

Швидко читати

Бігло

Приторком.

Бігом

Бігцем; підтюпцем.

Бігти вдогонку за ким

Бігти (гнати, мчати, летіти) навздогін
(навздогінці, уздогінці, удогонь) за ким
(кому); бігти (гнати, мчатися, летіти)
нагонцем за ким; гнатися (уганяти) за ким.

Бігти дрібною ходою (про коней)
Бігти по кромці поля
Бігти, куди очі дивляться

Біда за біду чіпляється
Біда на біді, бідою поганяє

Біда навчить калачі їсти

Біда не залишила їх байдужими
Біда сталася з ким
Бідна людина
Бідність

Бідність учить, а щастя псує

Бідно жити
Бідному пожар не страшний
Бідняга
Бідувати

Біженець
Біжучий рік
Біжучий рядочок
Бізнес

Бізнес-ланч
Бізнесмен
Бійка
Бійкою прав не будеш
Біла (чорна) полоса

Трусити риссю (ристю, клусом).
Бігти по краю поля.
Бігти (тікати, гнати, мчатися, летіти)
світ за очі (куди очі, куди ведуть очі);
бігти (втікати, гнати, мчатися, летіти)
галасвіта (навмання, навмани, навманці).
Як вухо ввірветься, то і дзбан розіб'ється.
Біда біду перебуде – одна згине,
десять буде.
Навчить біда з салом коржі їсти;
хто хоче в горох, знайде стежку.
Біда їх розворушила.
Лихо спіткало кого.
Тягнибіда; нетяга.
Безгрошів'я, безгрішя; у кишені вітер
свище; ні гроша за душею¹⁸.
Щастя розум відбирає, а нещастя
назад вертає.
Тонко прости.
Голий дощу не боїться.
Бідолаха; неборака; сіромаха.
Тягти біду; трубити в кулак; битися як риба
об лід; перебиватися з хліба на воду.
Утікач.
Поточний рік.
Рухомий рядочок.
Власна справа; підприємництво,
підприємницька діяльність.
Діловий обід.
Ділова людина; підприємець.
Колотнеча.
Що кулак, то ще не право.
Біла (чорна) смуга.

¹⁸ За народними уявленнями, душа людини міститься в ямочці між ключицями на шії, тому цю заглибинку теж називали душею. Раніше гроші зберігали зазвичай на грудях, тобто «за душею». Фразеологізм «за душею нічого не мати» означає бідування, коли людина не має ні грошей, ні житла. Із цим уявленням пов'язані також інші вислови. «Душа навстіж (нарозхрист)» означає, що сорочка на грудях розстібнута і людина не боїться показати, що в неї за пазухою. Згодом цей вислів набув значення: щира, відверта, чистосердечна людина. Виставити душу – розстібнутися, а сховати душу – закутати шию, застібнути комірць (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Біла гарячка

Запійна маячня; запійне маячення (маячіння).

Біла мука

Біле борошно.

Білет

Квиток.

Білеті продаються

Квитки можна придбати.

Білетна каса

Квиткова каса.

Білизна

Біль.

Білий хліб

Паляниця.

Білими нитками шито

Аж пальці знати.

Білінгвізм

Двомовність.

Білка

Вивірка.

Біль раптово зник

Як рукою зняло¹⁹.

Біль стих

Біль ущух (ущухнув).

Більмо в оці

Колючка в оці.

Більмом в оці

Хроном у носі.

Більш ніж достатньо

Аж (уже) задосить.

Більш солодкий

Солодший.

Більш того

Мало того.

Більша половина

Більша частина; більше ніж (як) половина.

Більше всього

Найбільше; понад усе; більше за все.

Більше місяця

Понад місяць; більше як місяць.

Більше не цікавитися чимось

Закинути щось під лаву.

Більше ніж досить

Цілком (зовсім) досить.

Більше ніж

Понад.

Більше нічого

Та й по всьому.

Більше ста років кому

Понад сто років (літ) кому.

Більше ста

Поза сто.

Більше того

Мало того; ба; на додаток; до того; понад те.

Більше чим

Більше ніж.

Бім-бом

Бам-балам.

Бінокль

Далековид, дальновид.

Біографія

Життєпис.

Біс попутав

Лихий попутав.

Бісити

Дратувати; доводити до сказу.

¹⁹ У виразі відображений звичай зцілення за допомогою руки. Знахарі часто відводили рукою зубний біль. Це «відведення» було схоже на звичайний масаж, тому біль буквально «знімався рукою». Вислів означає зцілення від хвороб і важких душевних травм, раптове зникнення проблем (Мовознавчий проект «Словопис»).

Біситися	Казитися; скаженіти; шаленіти; лютувати.
Бістро	Кав'ярня.
Бітрейд	Швидкотік.
Бічна поверхня	Бічниця.
Благий намір	Доброчесний (високий, добрий) намір.
Благодійний вклад	Благодійний внесок.
Благодійний	Допомоговий.
Благомислячий	Добропорядний; добродум; світла голова.

Є ілюзія, що «солов'їна» і «калинова»
має внутрішній ресурс гармонійності,
багатства та сили²⁰.

Благополучний кінець	Щасливий кінець.
Благополучні сім'ї	Щасливі (забезпечені) сім'ї.
Благополучно	Безперешкодно; безбідно; безнапасно; без пригод.
Благополуччя	Гаразди; Божа благодать.
Благопристойний	Доброзвичайний; безгрішний.
Благородна душа	Щира душа.
Благородний жест	Лицарський жест.
Благородний	Чесний з чесних.

²⁰ Ні, бо життєздатність і змагальницька потуга мови прямопропорційна спектру розгорненості її соціальних функцій. Якщо українське мовлення в Харкові та Києві зводиться до домашнього вжитку, базару й оголошень у метро і майже відсутнє у сферах культури, коли нема українського теле-, кінопродукту, присутності мови в індустрії розваг, – повага до українського слова падає. Яка балаканина – таке світовідчуття. В коридорах Львівського університету чую: «Тіпа кароче внатуре та тьолка кумарить». Українське молодіжне середовище таке слабке, що не виробило свого сленгу навіть у Львові. Але вірю у студентство, бо коли взимку стояв із плакатами під Верховною Радою, повз мене проходили хлопці й гукали: «Слава Україні!». Поговорили хвилини 20. Один – родом із Дніпропетровська. Казав, що люди прокидаються. У канцелярії Київської міськдержадміністрації якийсь клерк, ставлячи штамп на заявці акції, потис мені руку і сказав: «Вы – настоящий украинский патриот. Приезжайте к нам чаще».

Українці в українських містах – як у діаспорі. Навіть у Львові. Фільмів своїх – нема. Молодіжних, студентських журналів – нема. Клавіші на купленому телефоні чи комп'ютері якою мовою будуть? Російською. Потрібна позитивна дискримінація. Її застосовують до тих груп, що відстають. Треба визнати, що українці в різних ділянках соціально-культурного розвитку відстали.

У найглухішому карпатському хуторі вже є інтернет, і дітваки та тінейджери дивляться бандитські серіали російською мовою онлайн. Той хутір грузне в чужому середовищі. В нових медіа домінують російські, вже не мас-медійні, а мультимедійні засоби. Це саморосійщення ще й прискорене цілеспрямованою політикою нашого уряду – колоніальної адміністрації Кремля (Роман Кісь «Нас порятує новоукраїнський великий урбанізм», Інтернет-видання «Газета по-українськи», 19 червня 2013).

Так кажуть...

Благородно
Благословляти долю
Благословляти кого на що
Благоприятлива погода
Благоустрій
Благочестивий
Блефувати
Ближайший магазин
Ближчим часом
Близорукий
Близько десятка
Близько зійтися з ким
Близько лікоть, та не вкусиш
Близько
Блистіти; переливатися
Бліда копія
Бліде обличчя
Блінчик
Бліцкриг
Блог
Блокада
Блокнот, нотатник
Блокувати
Блондин
Блондинка
Блудити
Блудити в потемках
Блукаючий вогонь
Блукаючий
Блукаючі зірки
Блюдечко
Блюдо
Блюдо

А ми радимо так...

По-лицарському, по-козацькому.
Дякувати своїй зорі.
Давати (ласкавий) привіт на що.
Поліття.
Упорядкування.
Побожний.
Хитрувати; обдурювати; брати на Бога.
Найближча крамниця.
Найближчим часом.
Короткозорий.
З десятеро, з десяток.
Зблизитися з ким.
Є в глеку молоко, та голова не влізе.
Дві пісні – й удома; поблизу; за рогом;
перед носом.
Вилюкуватися; грати; вигравати; мигтіти;
бриніти; леліти.
Скупа подоба.
Наче з воску виліплене обличчя.
Млинець.
Блискавична війна.
Денник.
Облога; оточення.
Записник.
Загороджувати.
Білявець.
Білявка.
Жити в блуді; ходити блудом;
ходити манівцями.
Блукати як сліпий у лісі.
Блудний (мандрівний) вогник; блимавка.
Заблуканий; блукач; швендя; блудяга;
бездомний; кочовий; обходисвітній;
блукливий.
Мандрівні (блукливі) зорі.
Тарілочка.
Страва.
Таріль.

Так кажуть...

Бляклий
Боби розводити
Бовтатися
Бог в поміч

Бог вам суддя
Бог дав, Бог і взяв
Богатирська сила
Богомолець
Богообраний
Боготворити

А ми радимо так...

Мерхлий.
Теревені правити; ляси точити.
Теліпатися.
Боже, поможи; помагай Бог; помагайбі;
хай Бог (Господь) помага.
Бог вас розсудить.
Прийшов нестаток, забрав остаток.
Залізна сила.
Молибога.
Обраний Богом.
Обожнювати; мати за Бога;
носити на руках; здувати порохи з кого.

Харків російською розмовляє,
скоріше, за звичкою²¹.

Богохульствувати
Богу молись, а сам стережись
Бодати
Бодрий
Бодрствувати
Боеготовність
Божа корівка
Божевільна пристрасть
Божевільний

Бойова труба
Бойові припаси

Зневажати Бога.
На Бога складайся, розуму ж тримайся.
Колоти.
Бадьорий; жвавий.
Не спати; не всипати; ніч зоріти.
Бойова поготівля.
Сонечко; бездрик; зозулька.
Шалена (нестямна) жага.
Несповна розуму; безумець; шаленець;
вар'ят.
Сурмова сопілка; сурма.
Стріливо.

²¹ 70% тамтешнього населення вважають себе українцями за походженням, і 40 років тому було майже так само. Несподіванка? При переписі населення 2001 року з тих, хто назвав себе українцем за походженням, українську мову вказали рідною 74,1%. То звідки ж народився міф, що Харків – російськомовне місто? Тут говорять російською не тому, що вона рідна для більшості населення. Просто, потрапляючи в середовище, де розмовляють не твоєю, але тобі відомою мовою, ти, швидше за все, теж спілкуватимешся нею. Харків – студентське місто, сюди з'їжджаються зі всієї України, в тому числі й із центральних і західних областей. Але так само багато донецьких, луганських, дніпропетровських студентів. Ви чули, як говорять у райцентрах і селах Харківської області? Це не літературна українська мова, це – суржик, але жодним чином це не російська. По ньому відразу можна вирахувати, звідки людина, з точністю до міста чи села. Потрапляючи у велике місто, люди соромляться своєї «сільськості» й переходять на російську. Тому середовище – визначальне. Якщо більшість говоритимуть українською, то ті, хто не розмовляв нею вже 20 років, буквально через тиждень говоритимуть так само, як до тих пір російською (Олександр Зарайський, «Харків може перейти на українську за тиждень», Інтернет-видання «Газета по-українськи», 25 квітня 2014).

Бокал	Пугар.
Бокова стіна дому	Причілок; причільна (причілкова) стіна.
Боком вилізе	Рогом вилізе.
Болільник, болільщик	Уболівальник.
Боліти за справу	Уболівати за справу.
Болотисте місце	Багнище, багнисько; мокрявина; багнисте місце.
Болото	Багно.
Болтавня	Балаканина.
Болтати язиком	Теревенити; молоти (плести) язиком; ляси правити (точити); розказувати сон рябої кобили.

~~~~~  
Ми готові надати російській мові  
статус офіційної в кожному регіоні,  
який цього захоче<sup>22</sup>.  
~~~~~

Болтовня	Балаканина; балакання; базікання; балачка.
Болюче місце	Вразливе місце.
Боляче вразити; спричинити душевний біль	Ужалити в серце.
Боляче на таке дивитися	Прикро на таке дивитися; серце болить на таке дивитися.
Больниця	Лікарня.
Больничний	Лікарняний; листок непрацездатності.
Бомж, бродяга	Бездомок; безхатько; волоцюга; безпритульний.
Бомонд	Вишукане товариство.

²² Офіційний статус для російської мови – це смерть для української в тих регіонах, де він буде запроваджений. Де, врешті рещт, українська мова й так не зазвучала, де на кожного україномовного дивилися з-під лоба, а останнім часом б'ють і вбивають (Юрій Винничук).

Російська мова настільки в'їлася в мозок, що я більшість фільмів, які не дубльовані українською, дивлюся в польському або чеському дублюванні. Для мене це щось, як антибіотик. А тим часом міністр закордонних справ України Павло Клімкін заявив в інтерв'ю французькому телеканалу TV5: «Ми готові надати російській мові статус офіційної в кожному регіоні, який цього захоче». А досі їм хтось боронив спілкуватися російською? Пане міністре! А коли ви подумаєте про українців? Коли українська дитина зможе дивитися україномовні мультики? Адже наші діти не вивчають російської мови, але вже знають, що таке «блін» і «нах». Коли нарешті ми отримаємо закон про державну мову, як то є в європейських країнах, де передбачені штрафи за публічне калічення мови? І чому б не закликати російськомовних українців переходити на державну мову? Чому не можна відродити українізацію, яка вже колись доволі успішно була запроваджена у 1920-их роках? (Юрій Винничук «Блін» і «нах», «ТСН», 5 серпня 2014).

Так кажуть...

Бородач
Боротися з долею
Боротися з ким-небудь
Боротися з корупцією
Босяк
Босяком
Бочечка
Бочка
Бочка з порохом
Бочонок

А ми радимо так...

Бородій, бородань.
Грати з долею навпереваги.
Водитися за петельки.
Чистити авгієві стайні.
Халамидник.
Набосо.
Барильце.
Барило.
Діжка з порохом.
Бочівка.

~~~~~  
Якщо Україна боротиметься за своє існування  
й місце під сонцем, то багатьом доведеться  
вивчити українську мову<sup>23</sup>.  
~~~~~

Боягуз
Боязно
Боятися

Боятися дихнути

Бравада
Бравий

Бравурний
Бражник
Брак коштів
Брак організованості; хаос

Заяча (мотузяна) душа.
Бійзько.
Кувати вухналі зубами; підгинати хвіст;
удаватися в переполох.
Затаїти (притаїти) дух; замерти;
і дихнути страшно.
Показне хизування сміливістю.
Бадьористий; молодецький; хвацький,
скорохвацький.
Бадьорий; гучний; молодецький.
Пиворіз.
Безгрошів'я.
Розгардіяш; Вавилонське стовпотворіння²⁴.

²³ У майбутньому світ може вступити в період радикального перерозподілу мовних територій. Англійську тіснитимуть кілька конкурентів – іспанська, китайська, а саме мандаринська, мови та інтернет-суржик. Це буде серйозним викликом і для української. Є два варіанти. Перший: ми вважатимемо, що живемо в інформаційну добу, де державні кордони не мають відношення до мовних. Тоді усім доведеться врешті вчити мандаринський діалект китайської (найпоширеніша в світі мова за кількістю носіїв). Другий: ми усвідомимо, що державна мова в цю епоху має велике політичне значення. Єдина інформаційна територія – для держави це дуже важливо. Російська збереже свої позиції в Україні лише в межах культурно ідентифікованих російських родин. Сьогодні більшість російської в Україні – це мова не росіян-інтелектуалів, а культурно дезорієнтованих людей. У суспільстві завжди є ті, хто на автоматі вживає панівну мову. Вони дедалі більше розмовлятимуть українською (Дмитро Капранов, «Російська в Україні – це мова культурно дезорієнтованих людей», Інтернет-видання «Газета по-українськи», 5 листопада 2013).

²⁴ За біблійною легендою, після всесвітнього потопу все людство говорило однією мовою. Люди вирішили прославити своє ім'я і налякати ворогів, звівши цегляну вежу аж до неба, а навколо

Брак	Огріх; гандж.
Брак; дефіцит	Нестача; недостача; недостатність.
Бракувати	Ґанджувати; вибракувати.
Брат милосердя	Брат-жалібник.
Брати активну участь	Брати діяльну участь.
Брати в ежові рукавиці	Брати в шори.
Брати в оборот	Брати в роботу; брати в стоси.
Брати в оренду	Винаймати; випозичати.
Брати в полон	Забирати в неволю; полонити.
Брати в солдати	Брати до війська.
Брати в тиски	Брати в лещата.
Брати верх	Гору брати.
Брати взятки	Брати (хапати) хабарі.
Брати за живе	Брати за душу.
Брати на душу	Брати на себе.
Брати на себе вину (відповідальність)	Викликати вогонь на себе.
Брати на себе сміливість	Насмілюватися; зважуватися.
Брати на себе	Брати на свої плечі.
Брати напрокат	Випозичати.
Брати під свою відповідальність	Брати на свою голову.
Брати приклад з когось	Взоруватися на кого.
Брати свій початок	Починатися.
Брати своє	Даватися взнаки.
Брати свої слова назад	Зрікатися своїх слів.
Брати собі все найкраще	Збирати вершки на молоці.
Брати хабарі	Брати на лапу.
Братися до виконання	Братися виконувати.
Братися до чогось без достатньої обізнаності	Із своїм батоґом лізти.
Братися за кілька справ одночасно	Ґаняти (ганятися, полювати) за двома зайцями.
Братися за роботу	Братися до роботи.
Братися не за свою справу	Сісти не в свої сани.
Братський привіт	Братерський привіт.

неї – величезне місто, де б вони оселилися всі разом, – Вавилон. Та, вражений зухвальством людей, Бог вирішив не допустити, щоб стільки гордих і нечестивих замешкали в одному місті, і покарав їх. Він змішав мови будівників, і люди перестали розуміти один одного. Почалися галас і метушня, величезний натовп не міг злагоджено діяти, а будівництво вежі припинилося (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Браузер	Борозник, переглядач, гортач ²⁵ .
Брачний	Шлюбний.
Бретельки	Шлейки.
Брехати	Брехню точити; дзвін великий лити; вішати бублик на носа.
Брехати під час сповіді	Возити (повозити) попа в решеті.
Брехати прямо в очі	У живі очі брехати.
Бреше без запинки	Гладко бреше; бреше й не оглядається.
Бреше не кашляє	Бреше й оком не змигне (не моргне); бреше та й дивиться; бреше, як хліб з маслом їсть.
Бреше не червоніючи	Бреше не соромлячись (безсоромно, без сорому); бреше й оком не моргне.
Бреше як по писаному	Бреше, як шовком шиє; бреше, як з книжки вичитує (читає); бреше, як з листу бере; бреше як рябий (як рудий) собака; бреше як собака (як пес, як рябко); бреше як собака на висівки.
Бреше, як помелом мете	Бреше, [а за ним] аж куриться (аж курява встає).
Бреши, та знай міру	Брехати – треба міру знати; бреши, та не забріхуйся; коцюба кудкудакала, помело яйце знесло.
Бриз	Береговий вітер.
Бризкати	Порскати.
Брильянт	Діамант.
Бритися	Голитися.
Брифінг	Коротка зустріч.
Бродити в потемках	Сліпувати.

²⁵ Сей чудовий відповідник англійському терміну *browser* запропонував пан Богдан Шуневич у своїй статті «Обґрунтування наукової термінології з дистанційного навчання», оприлюдненій зокрема у Віснику Національного університету «Львівська політехніка» у 2003 році. До речі, наші ближні слов'янські брати-сестри не масть собі голови, як називати програмку для перегляду сторінок: чехи, приміром, називають її *prohlížeč* [пр'оглііжеч], а поляки – *przeqlądarka* [пшегльонд'арка]. В обох словах вгадується наше, цілком звичне переглядач – здавалося, на ньому варто було б і зупинитися, тим паче, що його теж пропонує одним синонімічним рядом пан Шуневич у згаданій статті. Але гляньмо трішки далі. Сучасне мовотворення тяжіє до стислих визначень, до одно- двоскладових слів. Не завжди, звісно, та все ж тяжіє. Ну а просторіччя й поготів: недарма у радянську добу з'явилися такі скорочення як «відік», «телік», «велік», «общага» замість таких нудних для вимови відеоманітофона, телевізора, велосипеда чи російського общежития. У наші дні виникло таке скорочення, як «комп», тобто комп'ютер. Зважаючи на цю життям вималювану закономірність, можна передбачити, що термін переглядач навряд чи приживеться, а ось гортач має непогані шанси (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Так кажуть...

Бродити вуличками
Бродити по світу
Бродяга
Брокер; маклер
Бронеавтомобіль
Бронетанковий
Бронза
Бронхіальний
Бруд, безлад у приміщенні
Брудний
Брутальний
Брутальність
Брюки
Брюнет
Брюнетка
Брюшний
Брязкати зброєю
Був випивши
Був кінь, та з'їздився
Бувала, досвідчена людина
Бувати в багатьох місцях
Бувати між людьми
Бувати; траплятися
Бувший
Бувший у вжитку (користуванні)
Бугель; підйомник
Буде біда кому
Буде вам ще з цим клопоту
Буде видно
Буде й на нашій вулиці свято
Буде й нам навар

А ми радимо так...

Блукати вуличками.
Світом (світами, по світу) блукати (вештатися).
Волоцюга; жебрак, торбар, прошак; прохач; приплентач; злидар.
Посередник.
Автопанцерник.
Панцерний.
Дзвонова мідь.
Бронховий.
Як на Зарванській вулиці.
Як чорт з очерету.
Грубий; нечемний, невічливий.
Грубощі, грубіянство; нечемність; грубість.
Штани.
Чорнявець.
Чорнявка.
Черевний.
Вимахувати шаблюю.
Був напідпитку; був підпилим (підпитим); був під чаркою (підп'яним).
Був колись горіх, а тепер свистун.
Старий лис; стара лисиця; битий собака; битий жак (жук); бита голова; стріляний горобець.
Побачити багато (немало) світу (світа).
Бувати серед людей.
Мати місце.
Колишній; минулий.
Уживаний (заживаний) уже; який був у вжитку.
Витяг; підйомач.
Буде лихий світ кому.
Матимете ще з цим клопоту.
Побачимо.
Буде й на нашому тижні свято; і в наше віконце засяє (засвітить, загляне) сонце; колись і на нас сонечко гляне.
Щось і нам капне.

Так кажуть...

Буде по-моєму
Буде сказано нижче
Буде тобі біда
Буде толк з кого
Будемо гідні цієї місії
Будемо надіятися
Будеш знати Кузькіну маму
Будеш знати, почім фунт лиха
Будинок зразу був охоплений полум'ям

Будинок у запущеному стані
Будоражити почуття
Будто
Будувати плани
Будувати повітряні замки

Будувати райдужні плани
Будуть значні прибутки
Будучи винним, уміло уникнути покарання
Будь добрий

Будь ласка, продовжуйте читати

Будь людиною!
Будь милостивий
Будь-де
Будьмо відверті
Будьте впевнені
Будьте добрі
Будьте люб'язні
Будь-який; не вибраний; не підібраний
Будь-якими засобами (способами)
Будь-якою ціною
Букашка
Буквальний
Була б шия, а ярмо знайдеться

А ми радимо так...

Вийде на моє.
Скажу згодом (далі).
Лиха набіжиш.
Будуть люди з кого; буде пуття з кого.
Будьмо гідні цієї місії.
Будемо сподіватися.
Знатимеш, почім в Тростянці гребінці.
Знатимеш (дізнаєш), почім ківш лиха.
Будинок відразу взявся (пойнявся) вогнем (полум'ям).
Занедбаний будинок.
Звихрювати серця.
Наче, мов, ніби, немов.
Планувати; накреслювати плани.
Будувати надхмарні замки;
удаватися в химери; думками (думкою)
багатіти; у хмарах літати; у хмари
заноситися думкою; будувати замки
на піску; химери ганяти.
Плекати рожеві мрії.
Пливе солідний куш.
І риби наловити, і ніг не змочити.
Будь ласка; будь ласкавий; коли ласка
[твоя]; зроби ласку.
Будьте ласкаві, читайте далі; читайте далі,
якщо (коли) ласка.
Май совість!
Будь ласкавий.
Хай де.
Що є, то є.
Будьте певні; майте певність.
Будьте ласкаві; коли(якщо) ваша ласка.
З ласки своєї.
Який попало.
Усіма силами.
За будь-яку (за всяку) ціну.
Комашка, комашина.
Дослівний.
Аби хліб, а зуби знайдуться.

Була не була – катай з плеча

Ласувати так ласувати – бий, жінко, ціле яйце в борщ²⁶.

Була не була

Що буде, те (то) й буде; хай буде що буде; хай (най) діється (буде) що хоче; або (чи, хоч) пан або (чи, хоч) пропав.

Булавка

Шпилька, аґрафка.

Булатний; сталевий

Крицевий.

Було, та сплило

Було, та загуло; було, та за водою (за вітром) пішло; було колись – минулося; що було, те минуло; один був, та й той загув; як у воду впало; як мітлюю зметено; димом догори пішло; пропало, як з воза впало.

Бумага

Папір.

Бумажка

Папірець.

Бумерангом

Рикошетом.

Бунтар; заколотник

Бунтівник.

Буран

Буревій.

Буркнути

Кинути крізь зуби.

Бурлити

Кипіти кипнем; кипіти як у казані; ходити ходором.

Бурлить

Гуде як у вулику.

Бурмотіти

Бубоніти; буркотіти.

Бурне життя

Невсипуще життя.

Бурні аплодисменти

Бурхливі оплески.

Бурно

Бурхливо; шалено.

Бурхливо виявляти емоції

На вухах стояти.

Бурхливо виявляти своє незадоволення

Рвати й метати.

Буря в склянці води²⁷

Буча за онучу.

Буря ослабла

Буря стихилася.

Буси

Намисто; коралі.

Бусінка

Намистинка.

Бутан

Земля громового дракона.

Бутерброд, сандвіч

Канапка, накладанець.

²⁶ Пересічний користувач навряд чи зможе розпізнати окремі запозичення, які ховаються за нібито чисто українськими словами. Так, начебто рідне нам слово «борщ» – є запозиченням з перської мови (Зозуля О. Якщо суржик – хвороба, то як з нею боротися // Час і Події. – 2009. – 1 серпня).

²⁷ Вислів належить французькому письменнику і філософу Шарлю Монтеск'є (1689–1755). Так він оцінював політичні події в карликовій державі Сан-Маріно (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Бути (стати) причиною
Бути без гроша

Бути без пам'яті від кого (від чого)
Бути без пам'яті
Бути безмежно щасливим
Бути безпринципним
Бути бичку на мотузці
Бути біді

Бути бідним (убогим, погано вдягненим)

Бути більмом в оці
Бути близьким до загибелі

Бути в авангарді

Бути в агонії

Бути в боргах
Бути в боргу в когось
Бути в гарячці
Бути в дитячому віці
Бути в доброму здоров'ї
Бути в дружніх стосунках з кимось
Бути в дуже похмурому, пригніченому настрої
Бути в дузі

Бути в законній силі

Бути в залежності від когось
Бути в змозі

Бути в когось на повідку
Бути в користуванні то одного, то другого
Бути в ладах з ким

Бути в небезпеці

А ми радимо так...

Спричинити.
Не мати ні шага (ні шеляга, ні гроша, ні копійки).
Бути захопленим ким (чим).
Бути непритомним.
Бути на сьомому небі.
Служити двом панам.
До часу дзбанок воду носить.
Без біди тут не обійдеться;
начуваймося лиха.
Руб'ям (дрантям) трясти;
голим задом світити.
Бути сіллю в оці (в очах).
Триматися на соломинці (на павутинці);
висіти на волоску.
Бути попереду (в перших лавах);
вести перед.
Бути в останніх корчах; доходити;
конати; часувати.
Мати борги; заборгувати.
Завинити перед кимось.
У гарячці (на гарячку) лежати.
На припічку кашу їсти.
Матися добре.
Бути на короткій (дружній) нозі з кимось.

Тумою туманіти.
Бути в доброму настрої (гуморі);
добре матися.
Мати законну силу (силу закону);
бути чинним.
Бути під п'ятою.
Могти; бути спроможним;
мати силу (змогу, спромогу).
Бути в когось на мотузці.
Ходити по руках.
Бути (жити) з ким у [добрій] злагоді
(згоді, ладі).
Висіти (повиснути) на волосинці
(волосині, волоску).

Бути в невизначеному становищі
Бути в опозиції
Бути в піднятому настрої
Бути в повній фінансовій залежності
від когось
Бути в поганому настрої
Бути в праві
Бути в програвші
Бути в ранньому дитячому віці
(малою дитиною)
Бути в розпачі
Бути в розпорядженні
Бути в русі
Бути в силах
Бути в стані відчаю
Бути в ударі
Бути в хороших відносинах з ким
Бути в центрі уваги
Бути вагітною
Бути важливим
Бути везучим (удачливим, щасливим)
Бути взаперті
Бути визначальним
Бути вилаяним, покараним

Висіти в повітрі (між небом і землею).
Протистояти.
Чути крила за плечима.
Сидіти в кишені в когось;
сидіти на шиї в когось.
Встати на ліву (не на ту) ногу.
Мати право.
Програвати.
Рачки лазити.
Вити вовком (звіром).
Бути під рукою.
Рухатися.
Здужати; здолати; мати змогу (спромогу,
силу); спроможним бути.
Дертися на стіну.
Бути в доброму настрої; бути в гуморі.
У доброті (злагоді) жити з ким;
мати добрі взаємини (стосунки) з ким.
Брати всі очі на себе.
Бути при надії.
Мати вагу.
Народитися в сорочці²⁸;
народитися під щасливою зіркою²⁹.
Бути замкненим (зачиненим);
бути під замком (в зачині).
Робити погоду.
Мати на горіхи (на рибу) від когось.

²⁸ Звичайно, народитися в сорочці у прямому значенні неможливо. Та інколи діти народжуються, огорнені навколоплідною плівкою. Її в народі й називають «сорочкою», яку дає Бог. У багатьох мовах є подібні вислови. Чехи кажуть: «народитися в кошульці (сорочці)», а поляки – «народитися в чепку (чепчику)». Люди вірили, що це добрий знак, і Бог оберігатиме таку людину впродовж усього життя. «Народився в сорочці» кажуть про тих, кому пощастило уникнути загибелі чи великої біди, кому таланить у житті (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

²⁹ Астрологи стверджують, що доля людини залежить від того, під якою зіркою вона народилася. Складаючи гороскопи (особливі таблиці розташування зірок на небі), вони передбачають події в житті окремих людей і всього світу. Одні зірки астрологи називають «щасливими», інші – «нещасливими». Вислів «народитися під щасливою зіркою» означає бути успішним у житті, не знати горя (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Бути винним перед ким
Бути високої думки про себе
Бути відвертим з кимось

Бути відсутнім тривалий час
Бути вороже налаштованим
Бути всім незадоволеним
Бути вчителем
Бути гіршим від кого-небудь
Бути глибоко переконаним
Бути головним
Бути голодним
Бути гонористим (задавакуватим)
Бути готовим на все
Бути далекоглядним

Бути дармоїдом
Бути дисциплінованим (слухняним)

Бути дійсним
Бути до смаку

Бути добре обізнаним у чомусь
Бути добрим, поступливим, лагідним
Бути довольним чим

Бути досвідченим
Бути доступним
Бути дотепним і метким у розмові
Бути дуже дотепним, веселим, жартівливим
Бути дуже задоволеним чим-небудь
Бути дуже зайнятим
Бути дуже злим (роздратованим)
Бути дуже малим (малою дитиною)
Бути дуже старим
Бути дуже худим, виснаженим
Бути дужим (здоровим)

А ми радимо так...

Завинити кому (перед ким, проти кого).
Високо нестися; гнути кирпу.
Відкривати (розкривати) душу;
викладати карти; ділитися таємницями
з кимось; звіритися.

Бігати світами.
Важким духом (пеклом) дихати.
Чорт не чорт, і люди не такі.
Учителювати.
І на латку не годитися.
Беззастережно вірити.
Грати першу скрипку.
Смоктати лапу.
Високо дерти (задирати) носа.
Іти у вогонь і воду.
Бачити далі свого носа;
вилізти зі своєї (із власної) шкаралупи.
Знати з миски та в рот.
Ходити як по струнці (по струні,
по шнуру, по шнурку).
Мати силу.
Смакувати кому; до вподоби припадати
кому.
Знати і шите і пороте.
Мати м'яке серце.
Бути задоволеним (удоволеним) з чого
(чим); задовольнятися (удовольнятися)
з чого (чим); тішитися (радіти) з чого.
Мати пристріляне око.
Лежати на поверхні.
Не лазити за словом у кишеню.
І мертвого розвеселити.
Губи облизувати.
Не бачити вільної хвилини.
Рвати вудила.
Під стіл пішки ходити.
Побачити віку.
Світити ребрами.
Не скаржитися на здоров'я.

Так кажуть...

Бути жадібним (зажерливим)
Бути живим; існувати; жити

Бути з ким-небудь у поганих стосунках
(у сварці)
Бути завадою
Бути завжди наготові
Бути загребущим
Бути зажерливим
Бути зайнятим по горло

Бути закоханим по вуха
Бути залежним від когось
Бути заодно

Бути запальним, гострим, дотепним,
дошкульним
Бути зверхнім, нетерпимим до інших
Бути злим
Бути зразком для здійснення чого-небудь
Бути зруйнованим (ущент розбитим)
Бути іншої думки
Бути комусь неприємним співбесідником
Бути корисним (вигідним)
Бути легким, доступним для розуміння
(пізнання)
Бути ледве помітним
Бути лишнім
Бути лікарем
Бути милосердним (совісним, жалісливим)
Бути на виду в кого

А ми радимо так...

Служити Ваалу.
По світу (по світі, по землі) ходити;
топтати землю (ряст).

Мати контри з кимось.
Кісткою (кілком) у горлі стояти.
Тримати (держати) порох сухим³⁰.
Мати довгі руки.
Гребти під (до) себе обома руками (обіруч).
Діла (роботи) аж по [саме] горло (по саме
нікуди); діла – і вгору нема коли (ніколи)
глянути; такої роботи, що й носа ніколи
(нема коли) втерти; діла, діла – аж голова
біла; ходячи їсть, а стоячи спить.

Світу за кимось не бачити.
Сидіти на чужому возі.
Одну руку тягти (тягнути); в один гуж тягти;
в одну дудку грати.

Мати серце з перцем.
Не впади, пороше, на моє хороше.
Їжаком стирчати.
Указувати дорогу (шлях, шляхи).
Лежати в руїнах.
Мати іншу думку.
Не до мови, не до розмови.
Іти на руку; прислужитися; піти на користь.

Лежати на поверхні.
Мріти; бриніти; бовваніти.
Бути зайвим.
Лікарювати.
Мати Бога в серці.
Бути на видноті (перед очима, на оці, в оці,
на очах) в кого.

³⁰ Більшість фразеологізмів своїм виникненням завдячують різним ремеслам, видам діяльності людей – таким, як: військова справа (гострити меч, схрестити мечі, ламати списи, тримати порох сухим, переходити в наступ, брати на озброєння, влучати в ціль, брати з бою, викликати вогонь на себе тощо) (Інтернет-проект «Нова мова»).

Бути на головному місці

Бути на першому (на чільному) місці;
перед вести.

Бути на краю погібелі

Стояти над прірвою; ходити коло смерті;
зазирати смерті в очі.

Бути на слуху

Не сходити з язиків; бути на язиках.

Бути на сторожі

Стояти на чатах (на вахті).

Бути на хорошому (доброму) рахунку

Мати добру славу; бути в числі найкращих.

Бути на чеку

Бути наготові (насторожі); пильнувати;
бути обережним.

Бути на чиїсь стороні

Тримати чиюсь сторону;
бути на чиємусь боці.

Бути на чиїх-небудь харчах

Їсти чужий хліб.

Бути на чолі; лідирувати

Вести перед.

~~~~~  
Суржик став мовною недугою,  
від якої постійно шукають ліків<sup>31</sup>.  
~~~~~

Бути надзвичайно вимогливим до когось

Не давати спуску.

Бути надзвичайно спостережливим

Мати гостре око (гострі очі).

Бути насторожі

Тримати вуха гостро.

Бути не в дусі (не в настрої)

Муха в носі в когось.

Бути не в ладах з ким

Бути (жити) не в злагоді (не в згоді) з ким;
не ладнати з ким; незгода (незгода)
з ким (між ким); немає згоди між ким.

Бути не в своїй тарілці

Бути ні в сих ні в тих.

Бути не в собі від радості

Аж нетямитися (нестямитися) з радощів;
не тямити себе з радощів; у нестямі
(без тямі) з радощів; себе не чути
з радощів; у радощах не чути.

Бути не в собі від страху

Перелякатися на смерть.

Бути не в собі

Нетямитися; самого себе не тямити.

Бути невдячним кому-небудь за щось

І спасибі не сказати.

Бути невезучим (невдачливим,
нещасливим)

Народитися без сорочки.

Бути невибагливим до їжі

Клоччя та вовна, аби кишка повна.

³¹ Володіти мовою – означає добре її знати, уміти користуватися, відчувати, де вжити те чи інше слово, загалом використовувати все її багатство, щоб висловлювати свої думки. Суржик став мовною недугою, від якої постійно шукають ліків. Однак одужання від хвороби потребує не лише медикаментів, але й бажання хворого вилікуватися. Тому, аби зробити мову чистою, природною, плекаймо в собі бажання вдосконалюватися самим і повернути нашій мові гідне звучання з власних вуст («Мовні нюанси. як розрізнити схожі слова?», Живий журнал «Мова калинова», 22 грудня 2009).

Бути невидимим	Ховатися від людського ока.
Бути невірноваженим (примхливим, вередливим)	Мати муху в носі.
Бути незадоволеним життям, не хотіти жити	Нудити світом.
Бути незадоволеним чим-небудь	Крутити носом від чого.
Бути необачним у витратах	Сипати (сіяти) грішми (грошима, червінцями, катеринками).
Бути неосвіченим (неписьменним)	Ходити з темними очима.
Бути неприбраним, розкиданим, у безладді	Стояти жужмом.
Бути неприємним; завдавати прикрощів	Як сіль в оці.
Бути непримітним (непоміченим)	У тіні залишатися (триматися).
Бути нерішучим	Вагатися; не знати, на яку (на котру) ступити; бути (стояти) на двох дорогах; тертися-м'ятися.
Бути нерішучим, несміливим	Розводити розводи.
Бути нерозумним (нерозсудливим)	Мати порожню макітру на плечах.
Бути неслухняним	Витинати фортелі.
Бути несповна розуму	Спадати з розуму.
Бути неуважним (роззявкуватим)	Ловити зівак; ловити ротом мух.
Бути нечуйним (жорстоким, бездушним)	Мати кам'яне (камінне) серце.
Бути ні при чому	Бути ні до чого; не мати нічого спільного з чим.
Бути обачним (розважливим, поміркованим)	Держатися (триматися) берега.
Бути обережним	Матися на бачності; держатися берега; оглядатися на задні колеса.
Бути обізнаним у чомусь	Не з дуба впасти.
Бути обійденим (ошуканим)	Дістати носа.
Бути обузою для кого	Бути за тягар (тягарем, завадою) кому (для кого); бути за глобу кому.
Бути одним із родоначальників	Стояти біля витоків (біля колиски).
Бути однодумцем	В одну дудку грати; одним духом дихати.
Бути основним (провідним) у чому-небудь	Проходити червоною ниткою (стрічкою) ³² .
Бути останнім	Плентатися у хвості.

³² Цей вираз прийшов у мовлення багатьох народів від англійських моряків. Із 1776 р. на фабриках у канати англійського військового флоту по всій довжині вплітали червону нитку, щоб запобігти крадіжці. Хоч би який шмат канату відрізали злодії, відразу видно, що він флотський. Нині червоною ниткою називають наскрізну думку, намір, який проходить через увесь виступ оратора, статтю, літературний чи кінематографічний твір (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Бути очевидцем
Бути ошуканим облесливим
захвалюванням
Бути пасивним, не діяти
Бути певним у собі
Бути першим (передовим) у боротьбі
(змаганні)
Бути першопрохідцем (піонером)
Бути під градусом
Бути під загрозою
Бути під загрозою краху (розпаду,
руйнування)
Бути під опікою; залежати від когось
Бути під стать кому
Бути підлеглим у кого
Бути підневільним
Бути поваром
Бути повнолітнім хлопцем
Бути погано одягненим
Бути позаду всіх (останнім)
Бути позбавленим чого-небудь свого
Бути покараним
Бути попереду; лідирувати
Бути поруч (по сусідству)
Бути послушним
Бути постійно занятим
Бути потрібним
Бути правим
Бути предметом турбот (піклувань)

А ми радимо так...

Бачити на власні очі.
Упустити рака з рота.
Лігма (лежнем) лежати.
Держати хвіст бубликом.
Тримати першість; грати першу скрипку;
вести перед.
Ламати перший лід;
прорубуватися крізь хащі.
Бути напідпитку (підпилим, п'яненьким,
підохоченим, під чаркою, під хмелем,
підхмеленим); укинути трохи;
трохи торкнутися; укинути в голову.
Висіти (повиснути) на волосинці
(волосині, волоску).
Тріщати по [всіх] швах.
Сидіти на голові (на шиї, на плечах).
Підходити (відповідати) кому;
годитися кому; бути до пари кому;
личити кому; пасувати кому.
Підлягати кому; бути в чийй волі;
бути підвладним (підпорядкованим)
кому.
Ходити в ярмі.
Кухарювати.
Ходити під вусом.
Ворон лякати (смішити).
Пасти задніх.
Сидіти на чужому возі.
Отримати на горіхи;
скуштувати березової каші.
Вести перед.
Тин об (у) тин.
Слухатися.
Не мати ні дня ні ночі;
світу білого не бачити.
У знадобі бути.
Мати рацію (слухність).
Лежати на плечах.

Бути предметом тяжких роздумів
(переживань)

Бути при смерті

Бути приємним комусь

Бути прикладом

Бути притаманним комусь від народження

Бути причетним до чогось

Бути п'яним

Бути роззявою

Бути розсудливим

Бути розумним (здібним, кмітливим,
розсудливим)

Бути самостійним (незалежним)

Бути самостійним у своїх діях

Бути свідком

Бути секретарем

Бути скромним; не хвалитися собою

Бути сліпим

Бути собі ворогом

Бути сповненим натхнення

Бути спокійним за своє життя

Бути спокійним

Бути спостережливим

Бути столяром

Бути сусідами

Бути сучасним

Лежати на душі (на серці).

На ладан дихати; бути на Божій дорозі;
прясти на тонку.

Мазати медом по губах.

Стати за приклад.

Сидіти в крові.

Перепустити через свої руки;
умочити пальці в щось.

Обніматися із стовпами; підпирати плота.

Ловити ґави; витрішки продавати.

Держати глузд за барки.

Мати лій (олію, сало, смалець) у голові;
мати кебету; мати тямку (тямку) в голові;
мати голову на плечах (на в'язах);
мати олію під чубом; мати всі клепки
в голові; мати спичку в носі.

Жити на свою руку.

Міцно (твердо) триматися (стояти)
на ногах.

За свідка бути (стояти); свідкувати.

Секретарювати.

Триматися в тіні.

Носити ніч за собою.

Зґрібати жар на свою голову.

Відчувати крила за плечима.

Бути безпечним свого життя.

Зберігати олімпійський спокій³³.

Мати пам'ятке око.

Столярувати.

Сидіти через город.

Іти в ногу з часом.

³³ Олімп – це гора в Греції, яку в давнину вважали священною. Греки вірили, що на ній живуть боги, котрих називали олімпійцями. Вони могли гніватися, і тоді говорили: «Олімпійські громи лунають». Боги панували над світом, нікого не боялися і нікому не підкорялися, завжди стояли над повсякденними турботами і тому відзначалися стриманістю, незворушним, величним спокоєм. Фразеологізм «олімпійський спокій» відомий у двох значеннях: так кажуть про представників влади, які байдужі до людських турбот; а також про непорушну велич, непохитний спокій і самовладання (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Так кажуть...

Бути схвильованим (стурбованим)
Бути схожим на кого
Бути тяжкохворим; хворіти
Бути у вииграші
Бути у ворожих відносинах з ким
Бути угодним
Бути хитрим, спритним
Бути худим, виснаженим
Бути честолюбним
Бути чийось боржником
Бути широковідомим (популярним)
Бутилка
Буфер
Буферний
Буханка хліба
Бухта
Бушувати
Буянити
Бюджет
Бюрократ
Бюрократія
Бюст

А ми радимо так...

Не чути себе.
Удатися в кого.
Лежати в недузї.
Виграти; бути при вииграші;
мати вигоду (користь, пожиток, зиск).
Вороже ставитися одне до одного;
ворогувати з ким.
Вислужуватися; плазувати; лакеювати;
стелитися листом (травою) перед кимось.
Знати, де раки зимують³⁴.
Показати ребра.
Знати собі ціну.
Сидіти в кишені.
Мати славу.
Пляшка.
Відпружник.
Проміжний.
Хлібина; буханець хліба.
Заточина.
Клекотіти; кипіти як у казані.
Шурубурити.
Кошторис.
Канцелярська душа; чинодрал.
Тяганина.
Погруддя.

³⁴ Науковцям про зимівлю раків достеменно відомо мало. За однією версією, раки виривають у піску або камінні глибокі нори, в яких сплять усю зиму, тому знайти їх важко. За іншою – вони лезять по дну і навіть нерідко розмножуються. Хай там як, а визначити, де саме раки зимують, – непросто. Тому цей фразеологізм означає вміння знаходити безпомилкове рішення, найвигідніший вихід зі становища; бути хитрим, спритним (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

В

В автентичному стилі
В адміністративному порядку

В активі
В алфавітному порядку

В арсеналі
В даний час

В дійсності
В догонку

В інтересах діла
В іншому випадку

В іншому місці
В кінці кінців

В Київ

В кінцевому рахунку
В кінці кінців прийде літо!

В кінці XVIII століття
В кінці

В клітинку тканина
В компанії

В котрий раз
В кращі часи

В кращому випадку

В лісі дрова рубають, а до села тріски падають

В місяці січні

В найближчий час

В наміренні

В обидва кінці

В обідній час

В обмін за землю

В обов'язковому порядку

В обхід закону

В обхід

В один голос говорити

На самобутній лад.

Адміністративно;
адміністративним порядком.

У доробку; за плечима.

За абеткою.

У запасі.

Тепер, зараз.

Насправді.

Навздогін.

Для користі справи.

Інакше; а то; коли ні.

Деінде.

Зрештою; врешті-решт; кінець кінцем.

До Києва.

У кінцевому (остаточному) підсумку.

Нарешті прийде літо!

Наприкінці XVIII сторіччя.

Наприкінці.

Картата тканина.

Серед гурту.

Укотре.

За ліпших часів.

У найліпшому разі;
в найкращому разі (випадку).

Пани деруться, а в хлопів чуби тріщать.

В січні.

Незабаром, невдовзі, найближчим часом.

З наміром.

Туди й назад.

В обід; під (в) обідню пору; об обідній порі;
обідньої доби; в обідню добу (годину).

Як плата за землю.

Обов'язково; доконче; неодмінно.

Оминаючи закон.

Скоком-боком.

Одностайно (одноголосно) говорити.

Так кажуть...

В один голос
В один з днів
В один і той же час

В один прекрасний день

В один прийом

В один раз
В один час
В одній сорочці

А ми радимо так...

В одну душу.
Одного дня; однієї днини.
Одночасно, водночас; в один час;
у той самий час; того самого часу.
Одного чудового (прекрасного,
прегарного) дня; однієї (прекрасної,
прегарної) днини; раз; одного разу; якось.
Відразу; за одним заходом;
за одним разом.
Нараз.
Одночасно, водночас.
У самій сорочці.

З 2000 року світова спільнота 21-го лютого
відзначає Міжнародний день рідної мови³⁵.

В одно місце
В одному місці
В одному платті
В одну мить (секунду)
В окремих випадках
В окулярах
В основному
В останні дні
В останні роки

Докупи; до місця.
При купі.
У самій сукні.
Як батогом ляснув (тріснув).
Подеколи.
Чотирма очима.
Переважно; загалом.
Останніми днями.
Останнім часом; недавно.

³⁵ Це свято ще називають «святом з кривавими сльозами на очах», тому що цього дня у 1952 році в Бангладеш (колишня частина Британської Індії) була жорстоко придушена демонстрація корінного населення, яке боролось за право мати свою мову.

1952 року влада Пакистану проголосила урду єдиною державною мовою, незважаючи на те, що вона була рідною лише для трьох відсотків мешканців країни. Більшість населення, яка розмовляла бенгальською, сприйняла це нововведення негативно: почалися мітинги та акції протесту. 21 лютого 1952 року під час демонстрації на захист мови поліцією були вбиті декілька студентів. Після проголошення незалежності Східного Пакистану (Бангладешу). 1971 року цей день відзначають у країні як день мучеників. А 2000 року за пропозицією Бангладешу ЮНЕСКО оголосила цю дату Міжнародним днем рідної мови.

Наразі у світі, за даними ЮНЕСКО, існує шість тисяч мов, але половині з них загрожує зникнення. Щодвятижні на землі стає однією мовою менше. Наприклад, на початку лютого цього року помер останній носій мови бо, яка існувала на Адаманських островах у Індійському океані. Вік цієї мови складав 70 тисяч років, а її витоки сягали часів палеоліту. В Україні останній носій кримчацької мови помер позаторік. Спеціалісти застерігають: якщо ці показники не знизяться, то до кінця XXI століття зникне 90% мов світу. Тож давайте не забувати, що збереження мови не просто залежить від кожного з нас, а є нашим обов'язком, своєрідним внеском у збереження світової культурної спадщини («Мови – це важливо», Інтернет-видання «Друг читача», 27 лютого 2010).

Так кажуть...

В останній час (раз)
В останніх числах січня
В остаточному рахунку
В очах помутніло кому
В очі бреше
В очікуванні кращого
В пам'ять кого (чого)
В певній мірі
В певному смислі
В переважній більшості
В перспективі
В перший день
В перших числах квітня
В письмовій формі
В підметки не годиться
В повній мірі
В погоню за...
В позитивному смислі, позитивно
В полоску
В порядку виключення
В порядку дискусії
В потемках
В поточному році
В протилежному випадку
В протилежну сторону
В публічному місці
В три години сорок п'ять хвилин

А ми радимо так...

Востаннє; останнім часом;
останнього часу; останніми часами.
Наприкінці січня.
У кінцевому підсумку.
Потемніло (затмарило) в очах в кого
(кому).
Очевидьки бреше.
Сподіваючись кращого (ліпшого, на краще,
на ліпше); маючи надію на краще
(на ліпше).
На пам'ять (на спогад, на спомин) про кого
(про що).
Певною мірою.
До деякої міри; деякою мірою; трохи.
Здебільшого.
Надалі.
Першого дня.
На початку квітня.
На письмі; у писемній формі.
І нігтя не вартий; і в слід не ступить.
Повною мірою; цілком.
Навздогін за...
Додатно³⁶.
У смужку.
Як виняток.
Порядком обговорення.
Притемком, у притемку.
Цього року; цьогоріч.
Коли ж ні; а як ні.
Навспак.
На людях.
О третій сорок п'ять; за чверть четверта.

³⁶ Питомо наше слово у сенсі позитивно було затерте сов'єтами. Вживання у значенні позитивний/негативний рідної пари додатний/від'ємний було насильно вичавлене зі щоденного ужитку за часів СРСР і його політики злиття націй та мов. Ось що пише з цього приводу визнаний мовознавець Олександр Пономарів у своїй замітці «Повернення до національних засад в Українській термінології»: «Раніше слова від'ємний і додатний були не тільки математичними термінами, а вживались і як терміни фізичні, а також у переносному значенні, тобто можна було сказати додатний (від'ємний) заряд, додатні (від'ємні) риси, наслідки тощо». Не все, що було раніше є злим. Навернення до мовних витоків додатно впливає на здоров'я» (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Так кажуть...

В угоду кому
В унісон
В усіх відношеннях
В установленому порядку
В ущерб кому (чому)
В юності
В якому смислі?
В якості керівника
В якості прикладу
В якості свідка
В якості учителя
Відкрити вікно
Відкрити очі
Відноситися до чогось
Відповідальна задача
Відтік кадрів
Відчислення
Вабити своєю красою
Вага
Вагатися; сумніватися
Вагітна
Важке життя
Важким трудом
Важко (надмірно) працювати
Важко кому
Важко собі уявити
Важко справлятися з труднощами
(нестатками)
Важковаговий
Важкою працею
Важлива особа (персона)

Важливий для даного часу; вчасний
Важна шишка

Важно
Вакантне місце
Вакуум
Вакханалія

А ми радимо так...

На угоду кому (чому).
Влад.
З усякого погляду; з усіх (багатьох) боків.
Заведеним порядком (ладом); як заведено.
На шкоду кому (чому).
Замолоду; за молодих (юних) літ.
В якому значенні (сенсі)?
Як керівник; у ролі керівника.
Як приклад.
Як свідок.
Як учитель.
Відчинити вікно.
Розплющити очі.
Ставитися до чогось.
Найвідповідальніше завдання.
Відплив кадрів.
Відрахування.
Вбирати очі.
Терези.
Стояти (бути) на розпутті.
Швидка на тяж.
Тернистий шлях.
У поті чола.
Як чорний віл у ярмі.
Непереливки кому.
Не вкладається в голову.

Кінці з кінцями не сходяться.
Важкотілий.
На своєму горбі; своїм горбом.
Поважна (значна, велика) особа;
достойник; велика цяця; велике цабе.
На часі.
Важна (велика, значна) особа (персона);
великої руки людина.
Важливо.
Вільне місце.
Порожнеча; порожнява.
Безтямне пияцтво.

Вакцина	Щіплячка.
Валандатися	Вештатися; швендятися.
Валити вину на кого	Звертати (звалювати, скидати) вину на кого.
Валити все в одну купу	Скидати все на одну (в одну) купу (до одної купи); тулити все до купи.
Валиться з рук	З рук падає (летить); рук не держиться.
Валова виручка	Гуртовий здобуток.
Валовий дохід (прибуток)	Гуртовий (сукупний) дохід (прибуток).
Валом валити	Плавом пливти (плисти); хмарою сунути (ринути, йти); лавою йти (сунути); товпом товпитися.

У багатьох європейських країнах активно працюють громадські об'єднання, які опікуються захистом своїх мов від надмірних запозичень³⁷.

Валютчик	Міняйло.
Валяй!	Шквар!
Валянки	Повстяники.
Валяти дурака	Дурня (дурника) клеїти; дурникувати; штукарити; штуки викидати (витинати); сміховини запускати.
Валятися в ліжку	Вилежуватися; викачуватися; качатися.
Валятися в ногах	Стелитися під ноги.
Вам це не помішає	Вам це не зашкодить.
Вампір	Упир; кровопивця.

³⁷ Саме так кілька сторіч тому виник й утвердився місцевий пуризм у Німеччині, яка перебувала під культурним впливом Франції; в Угорщині, яка була під тиском німецької та французької мовних стихій; в Ісландії, де зусиллями тамтешніх філологів розгорнувся рух за очищення мови від данських і німецьких нашарувань; у Чехії, яка виборювала власну мову, а відтак ідентичність, у потужної імперії Габсбургів; у Польщі, де пуризм також був відповіддю на насильницьке поніччєння поляків. У ХХ ст. Туреччина реформувала свою мову шляхом рішучого витіснення арабо-перських термінів й утвердження замість них питомих просторічних слів і діалектизмів. Багату пуристичну практику мають й інші європейські народи (болгари, серби, македонці, хорвати, естонці, італійці, фіни), а також народи Азії – перси, євреї, японці тощо.

Позбутися комплексу мовної меншовартості й утвердити культ свого європейським народам завжди допомагала просвітницька діяльність національних авторитетів. Безперечно, у дилемі «запозичати чи творити власне» вибір залежить не стільки від внутрішньомовних чинників, скільки від ідейних настанов суспільства (Ірина Магрицька «Наукова мова в постколоніальній Україні», Радіо Свобода, 22 грудня 2012).

Так кажуть...

Вандал; варвар
Ванна
Вантаж обов'язків
Вантажні перевози
Варваризм
Варежка
Вареники
Варіювати
Варті один одного

Вартість по домовленості
Вартує великої праці
Вартує нагадати
Вартує поваги
Вартує уваги

Вас це влаштовує?
Ватрушка
Вахтер
Ваше щастя
Вважати необхідним
Вважати себе у привілейованому становищі
Вважати тимчасовим місце роботи (проживання)
Вважати що-небудь основним, першорядним
Ввести в склад
Ввиду цього
Вгамувати запал
Вдаватися до складного мудрування
Вдаль
Вдаритися головою
Вдітий з голочки
Вдоль і впоперек

Вдосталь їжі
Вдруг

А ми радимо так...

Дикун.
Купіль.
Тягар обов'язків.
Вантажні перевезення.
Запозичене слово.
Рукавичка.
Пирого.
Урізноманітнювати.
Пара п'ятак; два чоботи на одну ногу; два чоботи – пара; зустрівсь Яким з таким.
Вартість за домовленістю.
Забере багато зусиль.
Варто нагадати.
Вартий поваги.
Заслуговує на увагу (уваги); вартий уваги.
Вам це підходить?
Мандрик.
Вартівник.
Маєте щастя.
Вважати за потрібне.

Помазатися в пани.

Сидіти на чемоданах.

Покласти на чашу ваги.
Ввести до складу.
Через це.
Охолодити душу (серце, голову).
Залізати у високі високості.
Вдалеч, вдалину, вдалечінь.
Посадити гулю на лобі.
Одягнений як лялечка.
Уздовж (уподовж) і впоперек; уздовж і вшир.
Печене, варене і сире кавалками.
Раптом.

Так кажуть...

А ми радимо так...

Вегетативний	Рослинний.
Ведеться такий звичай	Є такий звичай; так ведеться (водиться); так повелося.
Ведмежий	Ведмедячий.
Ведуча ланка	Провідна ланка.
Ведуче колесо	Рухове колесо.
Ведучий до загибелі	Згубний.
Ведучий інженер	Провідний інженер.
Ведучий метод	Основний метод.
Ведучий програми	Провадник.
Ведучий спеціаліст	Провідний фахівець.
Везе	Щастить, таланить.

Українська мова в багатстві, витонченості і гнучкості форм не поступається жодній із сучасних літературних мов слов'янства
(*Михайло Драгоманів*)³⁸.

Везе, як утопленику	Трапилося, як сліпий курці бобове зерно, – і тим удавилася; щастить, як тому, що на шибениці; добре, як голому в кропиві.
Везіння	Щастіння.
Везучий	Легкий на руку.
Вексель	Письмове боргове зобов'язання.
Вектор руху	Напрямок руху.
Велика (незліченна) кількість	Як листу на дереві; як зірок на небі.
Велика Ведмедиця	Великий Віз.
Велика кількість людей	Один одному на голову лізе.
Велика кількість; дуже багато	Сила; безліч; повна хата.
Велика небезпека, загроза життю	Лабети смерті.
Велика нога	Сорок п'ятий розтоптаний.
Велика перепона (перешкода)	Камінь спотикання.

³⁸ Наша мова, якщо знати все її лексичне багатство і користуватись нею з дотриманням всіх правописних і орфоепічних норм, дозволяє висловити як найскладнішу абстрактну думку, так і втілити найвишуканіший мистецький задум, оскільки має для цього всі засоби – вона багата, милозвучна, а «щодо гнучкості і багатства синтаксичного – це мова поетична, музикальна, живописна». Ще у 1834 році так писали про неї вчені-славісти в «Учених записках Московського університета». Треба тільки оволодіти нею, навчитися черпати з цього джерела – і ви збагнете його багатство і досконалість. А досконалість завжди приваблює, зацікавлює, змушує змінити упереджену думку щодо того чи іншого явища (Царинник О. Мова радіо і ТБ просить порятунку // Високий замок. – 2010. – 27 січня).

Велика різниця між ким-небудь

Далеко кущому до зайця.

Велика шишка

Велике цабе; велика цяця (птиця); великої кошари свиня.

Великан

Велетень, велет.

Велике багатство

Золоті гори.

Велике скупчення води

Велика вода.

Велике спасибі (дякую)

Сердечно (щиро, дуже, дуже-дуже) дякую; дякую від усієї душі.

Великий за розмірами

Собака не перескочить.

Великий і легкий заробіток

Довгий карбованець.

Великий мішок

Лантух.

Великий овраг

Великий яр; яруга.

Великий по масштабах

Великий масштабами.

~~~~~  
 В Москві одразу впізнають  
 російськомовну людину з Донецька<sup>39</sup>.  
 ~~~~~

Великий ризик

Гра з вогнем; велика небезпека.

Великі забаганки

Слон в шоколаді.

Великі несподівані прибутки

Золотий дощ.

Великодушний

Немстивий; ласкавий; гречний; із щедрим серцем.

Великому кораблеві велике плавання

Велике дерево поволі росте.

Величина

Величність.

Величиною з кулак

Завбільшки (убільшки) в (з, як) кулак.

Велогонщик

Велогонець.

Велосипед

Колесо; швидконіг; ровер⁴⁰.

Велосипедист

Наколесник.

³⁹ Нинішня молодь спілкується мовою, де багато слів з англійської. Вона також становить загрозу українській? Так, але небезпека від російської більша. Тих англійських слів порівняно небагато. По всій Україні – український територіальний варіант російської мови. Але фонетика в усіх українська, бо це найстійкіший мовний компонент. Тому в Москві одразу впізнають російськомовну людину з Донецька (Олександр Пономарів про українську мову // Час і Події. – 2009. – 13 серпня).

⁴⁰ В західноукраїнській балак це слово прийшло з польської, а у неї потрапило від... назви відомої британської виробни «Rover». Свого часу вона однією з перших, якщо взагалі не першою почала випускати гумові покришки для велосипедів. Відтак за назвою колісної фірми в польській мові закріпилася назва всього велосипеда.

Варто зазначити, що на початку XIX століття ровер на Галичині називали не інакше, як колеса (зазирніть у підшивки старих газет) – за найвиднішою прикметою цього засобу пересування. Між іншим, у чеській мові він і зараз називається *jízdní kolo* [їздні коло], або в просторіччі одним словом – *kolo*.

Венгерський	Угорський.
Венгрія	Угорщина.
Вендета	Кривава помста.
Венесуела	Маленька Венеція.
Вентилювати	Провітрювати; продувати.
Вентилятор	Вітрогін.
Вентиляція	Провітрювання; продух.
Венчурний	Ризиковий.
Веранда	ґанок.
Вербальний	Усний; словесний.
Вердикт	Вирок; присуд; ухвала.
Вередувати	Перебирати харчами; сукати ногами.
Верифікація	Перевірка істини.
Вертикальний	Прямовисний; сторчовий, простопадний; прямий.
Вертикальний кут	Вершковий кут.
Вертикально	Насторч; правцем.
Вертиться (крутиться) в голові	Снується в голові.
Вертиться перед очима	Як той в'юн перед очима.
Вертиться, як білка в колесі	Вертиться (крутиться), як муха в окропі; вертиться, як (наче) в'юн в ополонці; крутиться, як (наче) в'юн на сковорідці; крутиться, як посолений в'юн; крутиться, як дзиґа; вертиться, як сорока на тину.
Вертітися в голові	Снуватися (роїтися, куйовдитися) в голові.
Вертітися колесом	Іти обертом.
Верткий чоловік	Крутько; дзиґа.
Вертлявий	Верткий.
Вертолїт	Гвинтокрил.
Верх досконалості	Сама довершеність.
Верх лицем	Горілиць.
Верх ногами	Догори дригом.
Верхній одяг, який погано гріє	На риб'ячому хутрі.
Верхня одежа	Верхній одяг.
Верхня основа	Верхняк.

За логікою, у нас цей нешкідливий для довкілля і корисний для здоров'я пристрій міг би називатися якщо не самоїзд, то самокат. Останнє й без того вільно використовується і позначає здебільшого дитячі засоби пересування без педалів. Однак якщо зважити на те, що «самоїзд» з педалями невимірно поширеніший за самокат, тоді б нічого страшного не сталося, якби останній насамперед означав велосипед (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Верховодити ким-небудь (в чому-небудь)	Держати (вести) перед.
Верховодити над ким-небудь	Водити за чуприну.
Верхом	Верхи.
Верхушка гори	Верх (верховина, вершина, верхів'я, шпиль) гори; верхогір'я.
Верхушка дерева	Верх (вершина, верховина, верхів'я) дерева; верховіття.
Вершина досконалості	Сама довершеність; найвища досконалість.
Вершина щастя	Найбільше (найвище) щастя; вінець щастя.
Вершити справами	Верховодити.
Вершки суспільства; істеблїшмент	Дріжджі суспільства; сіль землі; вищий клас; сметанка; передова верства.
Вершкове масло	Масло.
Весільне плаття	Весільна сукня.
Весна в розгарі	Весна вповні (врозповні, в розквіті).
Весною	Навесні.
Вести беззмістовні розмови	Плести язиком, як сорока хвостом; лити воду; молоти язиком; баляси точити ⁴¹ .
Вести безпутне життя	Гультяювати; пуститися в ледащо.
Вести веселе життя	Жити весело.
Вести випробовування	Випробовувати.
Вести війну	Точити війну.
Вести замкнуте життя	Жити відлюдно (замкнено, замкнуто, відлюдьком).
Вести збори	Керувати зборами.
Вести переписку	Провадити листування; листуватися.
Вести під вінець	Вести до шлюбу (до вінця).
Вести подвійну гру	Грати двоїсту гру; торгувати на два базари.
Вести просвітительську діяльність	Піти в народ.
Вести пусті розмови, марнуючи час	Точити ляси (баляси ⁴² , баляндраси, бали); клепати (плескати) язиком; чесати язика;

⁴¹ У XVII–XVIII ст. цей вираз ще не був фразеологізмом. Він означав процес виготовлення баляс – стовпчиків, билець та інших деталей, якими прикрашали будинки, човни, сани. Виточувати балясини (стовпчики) – праця легка, весела, що дає простір для фантазії. Під час такої роботи можна вести дотепну розмову. Мабуть, тому токарів і називали балясниками. Згодом висловом «баляси точити» стали характеризувати безпредметну, несерйозну, розважальну розмову (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

⁴² Ляси, їх ще називали баляси, – точені фігурні стовпці на ґанку. Виготовляли таку красу справжні майстри. Тож спочатку «вести, точити ляси» означало вести витончену, вимудровану бесіду. Але,

	точити (справляти) брехні (побрехеньки); справляти балачку; розводити боби; теревені правити (розводити, точити плести).
Вести рахунок	Рахувати.
Вести себе	Поводитися.
Вести себе впевнено	Поводитися (триматися) впевнено.
Вести себе добре (достойно)	Поводитися добре (чемно, пристойно, ґречно, доладно, як слід).
Вести себе достойним чином	Поводитися гідно; шануватися.
Вести себе пристойно	Не дозволяти [собі] зайвого.
Вести телепередачу	Провадити телепередачу.
Вести тяжке, безрадісне життя	Безрадісно (безпросвітно) жити; просвітку не мати.
Вести холостяцьке життя	Парубкувати; молодикувати; бурлакувати.
Вести хоровод	Вести танок.
Вестибюль	Передсінок, присінок.
Весь день напрольот	Через цілісінький день.
Весь час думати про когось (щось)	Держати в мислях кого (що); не виходить з думки хто (що); не спускати з думки кого (що).
Весь час обстрілювати з вогнепальної зброї	Тримати під вогнем.
Весь час; безперервно; дуже довго	Без кінця.
Вето	Право на заборону.
Вечером	Увечері.
Вечірні тіні	Сутінки.
Вечірній час	Надвечір'я.
Вечоріє	На зорі починає брати.
Веєр	Віяло.
В'єтнам	Південна земля.
Взаємна допомога	Самопоміч.
Взаємна згода	Обопільна згода; лад; злагода.
Взаємна підтримка; вірність у дружбі	Чуття ліктя.
Взаємна прив'язаність	Взаємоприхильність.
Взаємні відносини (стосунки)	Взаємини; міжособові стосунки.
Взаємно	Навзаєм.
Взаємовиключний	Несумісний.

як зменшувалася з часом кількість майстрів, так і нівелювалося початкове значення вислову, перетворюючись на «порожню балаканину» (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Так кажуть...

Взаємовідносини
Взаємодія
Взаємодіяти
Взаємозалежність
Взаємозв'язаний
Взаєморозуміння
Взайми
Взамін
Взбрело в голову

Взбудоражити
Взбучка
Взвод
Вздох
Взірвати
Взірцевий
Взістися один на одного
Взнавати
Взнос
Взрив
Взривчатка
Взуттєва фабрика
Взуття (одяг) тисне
Взяти участь у чомусь
Взятка
Взяточник
Ви заварили кашу, а нам розхльобувати

Ви мені зуби не заговорюйте

А ми радимо так...

Взаємини.
Співдія.
Співдіяти.
Співзалежність.
Співзалежний, узалежнений.
Порозуміння; обопільна злагода.
У позику, у позичку.
Натомість; замість.
Спало (сплигло, навернулося) на думку;
уплигло (впало, зайшло, набрело, забрело,
влізло, залізло) в голову; ухопилося
голови; стукнуло в голову; шибнула думка.
Розбурхати.
Прочухан, прочуханка.
Чота.
Зітхання.
Висадити в повітря.
Зразковий; показовий.
Заїстися між собою (один з одним).
Дізнаватися.
Внесок.
Вибух.
Вибухівка.
Взуттяряня.
Взуття (одяг) мулить (муляє).
Прикласти руку до чогось⁴³.
Хабар; драпіжка.
Хабарник; драпіжник.
Ви заварили кашу, а ми мусимо їсти
(а нам їсти).
Ви мені зуби не замовляйте; не забувайте
мені баки; ви мене не забалакуйте.

⁴³ Здавна відбиток пальця на воску чи на папері вважався рівноцінною заміною сучасного підпису. Підписатись так і називалось «прикласти руку». Історія походження вислову піднімає завісу над особливостями організації діловодства в давнину. Сьогодні, написавши будь-який діловий папір, документ, ми засвідчуємо його достовірність власним підписом. Так робили і в давнину, оскільки у кожної людини був свій своєрідний підпис. Проте письмом у давні часи володіло не так багато людей і неписьменні, замість підпису, прикладали до паперу руку або палець, попередньо злегка пофарбувавши. Відбиток руки або пальця надійно замінював підпис (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Так кажуть...

Ви праві
Ви праві, але...
Ви практично здорові
Ви це прекрасно знаєте
Вибачайте на слові
Вибачаюся
Вибачте за вислів (за висловлювання)

Вибачте мене
Вибивати чечітку
Вибиватися з останніх сил
Вибиватися з сил

Вибирати депутатів
Вибирати по крупинці (зернятку)
Вибити градом
Вибитися з біди
Вибитися з колії
Вибитися з сил
Вибірка з тексту
Виблискувати талантами
Вибори у Верховну Раду
Виборчий округ
Виборчий учасок
Вибраний лідер
Вибраний на посаду
Вибрати заняття

Вибратися зі складного положення
Вибрити
Вибувати зі строю

Вивалити язик
Вивертати руки
Вивести в люди
Вивести з рівноваги

А ми радимо так...

Ваша правда.
Так то воно так, а проте...
Ви повністю (цілком) здорові.
Вам не треба говорити.
Даруйте на слові.
Вибачте, пробачте; даруйте.
Пробачте (вибачте, вибачайте, простіть, даруйте) на [цьому, цім] слові; перепрошую на слові; не вам (не при вас) кажучи; не при хаті згадуючи; шануючи слухи ваші; без сорому казка.

Вибачте мені.
Вибивати дрібушки.
Висилюватися з останнього.
Збиватися (валитися, падати) з ніг; опадати з сил (на силах).

Обирати депутатів.
Визбирувати.
Витовкти градом.
Підвестися з біди.
Випасти із сідла.
Знемогтися на силі.

Витяг з тексту.
Стягати зорі з неба.
Вибори до Верховної Ради.
Виборча округа.
Виборча діляниця.

Обраний лідер.
Обраний на посаду.
Вибрати (обрати) собі працю (фах, професію).

Видістатися з халепи.
Виголити.
Вибувати з ладу; випадати з ряду; ставати (бути) непридатним до чого.

Висолопити язик.
Викручувати руки.
Довести до пуття.
Зіпсувати кров.

Вивести з терпіння	Увірвати терпець.
Вивести на світ Божий	Витягти з-під килима.
Вивести на чисту воду ⁴⁴	Показати в правдивому світлі; вивести на світ; викрити.
Вивих	Звих.
Виводи	Висновки.
Виводити в розхід	Списувати на видатки.
Виводити на поверхню	Виводити на світло денне.
Виводити насмішками	Допікати кпинами.
Виводити фундамент	Класти підвалини.
Виворітний бік полотна	Лівий бік полотна.
Вивчати (пізнавати) що-небудь поверхово	Хапати вершки.
Вивчити назубок	Вивчити (завчити, задовбати, задовбти, витовкати) напам'ять.
Вигадати	Узяти (вискіпати) зі стелі; висмоктати (виссати) з пальця.
Вигадувати що-небудь; фантазувати	Снувати химери.
Виглядати	Визирати.
Виглядати негарно (недоладно)	Як свиня в хомуті.
Виглядати як...	Мати вигляд як...
Вигнати, прогнати; виставити	Випхати в плечі (в потилицю); вказати (показати) на двері (на поріг) ⁴⁵ .
Вигода; користь	Зиск.
Виготовити	Видати на-гора.
Виграти в очах чіїх	Підвестися (піднятися) в очах чіїх.
Виграти час	Вигадати час.
Вигрівання	Вигрів.
Вид з вікна	Краєвид з вікна.
Вид	Вигляд.
Видавати себе за кого	Удавати з себе кого.

⁴⁴ Виводити на чисту воду – викрити брехуна, шахрая. Корені цього вислову – у рибальському мистецтві. У заростях очерету або там, де в мулі затонули корчі, риба хоч і потрапить на гачок, але легко зможе обірвати волосінь і втекти. А от у прозорій воді, над чистим дном – звільнитися їй буде нелегко. Так само, як виводити на чисту воду рибу, можна «вивести» і людину. Якщо всі обставини справи, деталі, передумови та наслідки будуть відомі, то і брехуна легко буде впіймати і викрити (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

⁴⁵ В українській міфології двері символізують межу між світами і слугують оберегом від злих духів. Коли хтось помирав, двері, як і вікна, відчиняли навстіж, щоб душа покійника могла вільно вийти. Якщо в хаті траплялася сварка, господар часто показував на двері і людина повинна була вийти за межу (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Видавлювання соку

Витискування (вичавлювання, видушування) соку.

Видалася хороша погода

Випала добра погода.

Видання книги

Видрук.

Видання поточного року

Сьогорічне видання; видання цього року.

Видати когось

Виказати когось; зрадити когось.

Видати по чеку (по ордеру)

Видати на чек (на ордер).

Видати себе

Зрадити (виказати, викрити) себе; зрадитися.

Видати тайну

Зрадити (виказати) таємницю.

Видати чужу роботу за свою

Присвоїти (привласнити) собі чужу працю.

Видатися приємним; сподобатися

Прилягти до серця.

Видача грошей

Виплата.

Видворити

Виселити.

Видержане вино

Вистояне вино.

Видержка з протоколу

Витяг з протоколу.

Видерти за вуха кого

Вуха нам'яти (накрутити, наскубти) кому.

Видимо-невидимо

Видано-невидано; до гибелі; як мурашви; як насіння в гарбузі; як ікри в жаби; як бліх у шолудивого пса.

Видихати

Вихекувати.

Видихнутися

Знесилитися; виснажитися; знемогти.

Видний

Примітний.

Виднітися неясно

Бовваніти; маячіти.

Виднітися ясно

Ясніти.

Видно дуже добре; чітко виражено

Як на тарілоці.

Видно з першого погляду

На лобі написано⁴⁶.

Видно невиразно (нечітко, неокреслено)

Як крізь густе сито.

Видно неозброєним оком

Видно голим оком.

Видно птаха по лету (по польоту)

Видно (знати) пана по халявах; видно, що Ганна млинці пекла, бо й ворота в тісті.

Видно чийх рук діло

Пальці знати.

Видно, так на роду написано

Лиха конем не об'їдеш; скачи, бабо, хоч задом, хоч передом, а діла підуть своїм чередом.

⁴⁶ Вислів виник зі звичаю таврувати чоло (лоб) злочинців розпеченим залізним клеймом. Так у давнину карали злодіїв і селян, які тікали від жорстоких панів і були спіймані. Глибокі шрами від тавра залишалися на все життя: у нещасних справді завжди на лобі було написано їхнє минуле. Нині вислів «на лобі написано» вживають у значенні «все зрозуміло» (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Видозмінний
Видуманий
Видумка

Видумка; фантазія
Видумувати
Видумщик
Вижим
Вижимання
Вижимати соки з кого

Вижимки
Визволити; дати волю
Виздоровлювати

Виздоровлюй!
Визивати
Визначати достоїнства
Визначати хід подій
Визначити межу чого
Визначити своє місце в житті
(своє покликання)
Визов
Вийде на одне й теж
Виймати хліб з печі
Вийти (взяти) заміж; одружитися
Вийти з пелюшок
Вийти з п'ятьми
Вийти з положення

Вийти з рамок

Вийти з себе

Вийти з важкого (складного) становища

Вийти за межі (рамки) дозволеного

А ми радимо так...

Щораз то інший.
Узятий зі стелі.
Вигадка; казка про білого бичка;
сон рябої кобили.

Вигадка; вимисел; небувальщина; байка.
Вигадувати.
Вигадник.
Витиск.
Чавлення.
Видавлювати (вичавлювати) соки (олію)
з кого.
Вичавки; макуха.
Світ розв'язати кому.
Здоровшати; приходити (вертатися)
до здоров'я; одужувати; ставати на ноги;
здоровіти.
Видужуй!
Викликати.
Відрізняти зерно від половини.
Робити погоду.
Обмежувати що.

Пристати до берега.
Виклик.
На одне вийде.
Вибирати (витягати) хліб з печі.
Зав'язати косу (хустку).
Вийти зі сповитку.
Випрозоритися.
Вийти зі становища; дати раду;
вив'язатися з халепи.
Вийти за (поза) межі чого;
переступити межі чого.
Роздратуватися; втратити витримку
(самовладання).
Вийти зі скрути (зі скрутного стану);
вирятуватися зі скрути; вихопитися
з тісної діри; дати собі раду в скрутному
становищі; зрушитися з мілини.
Перейти межу; перебрати міру.

Так кажуть...

Вийти зі строю
Вийти у відкрите море
Вийшла історія (прикрість)
Вийшла помилка
Вийшло непорозуміння
Вийшло по-моєму
Вийшло, що все це неправда (брехня)
Вийшло, як я казав
Вийшов зі строю
Вийшов скандал
Вийшов строк дії
Виденого яйця не вартий
Вийжджати у світ

А ми радимо так...

Вийти (випасти) з ладу.
Випливати в чисте (широке) море;
вийти на чисте (широке) море.
Сталася історія (прикрість);
трапилася неприємність.
Трапилася (сталася) помилка.
Сталося непорозуміння.
На моє слово впало; на моє вийшло.
Виявилось, що все це неправда (брехня,
набрехано).
На моє слово впало.
Вийшов з ладу.
Стався скандал.
Закінчився термін дії.
Не вартий дірки від бублика.
Бувати у вищому світі (товаристві);
бувати на людях; виходити на люди.

~~~~~  
Мова, як і прапор, герб та славень,  
є одним із клейнодів країни.  
Якщо існує загроза для мови народу,  
це означає, що є загроза і для існування держави<sup>47</sup>.  
~~~~~

Виймка
Вийхати з квартири
Викарабкатися з боргів
Викидати колінця
Викидати фокуси
Викидувати гроші на вітер
Викинути колінце (штуку)
Викинути на свалку

Заглибина; щербина.
Вибратися з квартири.
Вилізти (виборсатися, вимотатися)
з боргів.
Робити вибрики.
Викидати коники.
Сипати (сіяти) грішми як половою;
розкидати (тринькати, розтринькувати)
гроші; розкидати (тринькати,
розтринькувати) гроші; сіяти (пускати)
гроші на вітер.
Викинути фортель; утяти штуку.
Викинути на смітник.

⁴⁷ Пізнаємо імена видатних мовознавців сьогодення: Микола Зубков, український мовознавець, доцент кафедри українознавства філософського факультету Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна.

Так кажуть...

Викинути номер
Викладати на чистоту
Викласти в письмовій формі
Викласти душу
Викласти свою точку зору
Викликаний обставинами
Викликати болісне відчуття
Викликати в кого-небудь почуття задоволення
Викликати відчуття жаху
Викликати вороже ставлення до себе
Викликати душевні страждання (муки)
Викликати когось на поєдинок
Викликати переживання за когось (за щось)
Викликати постійну тривогу (страждання)

А ми радимо так...

Устругнути (утнути, утяти) штуку;
коника викинути.
Нічого не таїти; відкритися як перед Богом.
Викласти на письмі.
Відкрити серце.
Розкрити свій погляд.
Ситуативний.
Гнітити серце (душу).
Мазати медом по губах.
Заморозити кров у жилах.
Наживати ворогів.
Надривати серце (душу).
Кинути рукавичку (рукавицю).
Точити душу (серце).
Точити душу (серце).

~~~~~  
За лексику московська мова ближча до сербської та болгарської, ніж до української, білоруської, польської та, приміром, словацької.  
~~~~~

Викликати почуття задоволення собою
Викликати почуття страху у кого-небудь
Викликати радість (задоволення)
Викликати роздуми про когось (щось)
Викликати страх (переляк, занепокоєння, тривогу)
Викликати тривогу (неспокій)
Викликати у кого-небудь почуття лагідності
Викликати у кого-небудь якесь почуття
Виключачель
Виключачель
Виключати світло
Виключення з правила
Виключити живлення
Виключити можливість чого
Виколоти очі
Виконавець незначних доручень
Виконання високого класу

Тішити своє самолюбство.
Сіяти пострах.
Порадувати серце.
Тривожити уяву (фантазію, ум).
Наганяти холоду комусь.
Сколотити спокій.
Розм'якшувати серце.
Сколихнути в душі (в серці) когось.
Вимикач.
Вимикач.
Вимикати світло.
Виняток з правила.
Вимкнути живлення.
Унеможливити що.
Повиймати очі.
Старший, куди пошлють.
Виконання високого рівня.

Виконати обіцянку	Додержати (дотримати) слова.
Виконати свій обов'язок	Зробити своє діло.
Виконати умову	Дотримати (додержати) умови.
Виконати чиє бажання	Учинити чию волю.
Виконувати багато обов'язків	Бути за все.
Виконувати важку роботу	Перти плуга; тягти лямку (воза).
Виконувати всі забаганки	Годити як болящі.
Виконувати другорядну роль	Грати другу скрипку.
Виконувати звичаї, обряди	Додержувати (держатися, пильнувати триматися,) звичаїв (обрядів).
Виконувати корисну роботу	Робити діло.
Виконувати марну роботу	Шукати голки в сіні; переливати з пустого в порожнє.
Виконувати моделювання	Моделювати.
Виконувати незначну роботу, коли є важливіша	У Великодню суботу з кужелем до хати.

Українська мова розвивалась, збагачувалась,
власним самобутнім шляхом.
Тому на сьогодні є виразнішою, тоншою,
милослівнішою порівняно з іншими мовами⁴⁸.

Виконувати непосильний труд	Працювати без розгину.
Виконувати об'ємну роботу	Нести тягар на своїх плечах (на собі).
Виконувати обчислення	Обчислювати.
Виконувати окрему ділянку роботи	Грати свою скрипку.
Виконувати роботу, якою хтось користається	Діставати каштани з вогню.
Виконувати умови	Дотримувати умов.
Виконуючий обов'язки	Виконувач обов'язків.
Викоренити	Вирвати з м'ясом.

⁴⁸ До прикладу, лишень в українській мові чітко розрізняють три звуки *z, r, x*, що передаються відповідними літерами. В інших мовах розрізняються лише два з цих звуків. Нашою мовою складено понад 300 тисяч народних пісень, що свідчить також про багатство й повноту її лексики. Проте, незважаючи на прерогативи нашої української мови, останнім часом стало дуже модно вживати чужомовну лексику. Ця лексика набула поширення у різних сферах діяльності, у ЗМІ, в усному мовленні і навіть у власних назвах. Що ж спричинило таке надуживання іншомовної лексики в нашій мові? Брак слів в українській – ні. Українська лексика є самодостатньою і, як уже зазначалося, настільки багатою, що більшість вживаних чужомовних слів можна замінити рідними. Причиною такого надуживання є брак національної самодостатності та гідності, а також відсутність любові до свого, українського («Надаймо перевагу українському слову», портал світоглядних новин «Народний Оглядач», 9 квітня 2013).

Так кажуть...

Використання плодів чужої праці
Використати в діло
Використати всі свої сили
Використати останній аргумент
Використати слушну нагоду
Використати що-небудь з користю для себе
Використовувати когось з метою наживи
Використовувати обставини для власної вигоди
Використовувати усі засоби для...
Використовувати; користуватися
Використовуватися, застосовуватися
Викорінювати
Викрити
Викрити кого-небудь на місці злочину
Викрутитися
Викуплення
Виляяти кого-небудь раптово (зненацька)
Вилетіти в трубу
Вилетіти зі служби
Вилетіти як пробка
Виливати сльозами своє горе
Вилити душу
Вилити свої почуття
Вилити сльози
Вилитий батько
Вилітати з пам'яті
Вилка
Виляяти хвостом
Виляяти
Вимагання
Вимагач
Вимальовуватися в уяві

А ми радимо так...

Жне, де не сів; бере, де не клав.
Узяти до діла; ужити; пустити в діло; скористатися з чого (чим).
Ужити всіх своїх сил; докласти [всіх] сил; покласти [усі] сили (усю силу).
Викинути останнього козиря.
Зловити момент.
Упіймати (ухопити) вовка за вухо.
Точити кров.
Ловити рибу в каламутній воді.
Робити все можливе для...
Послугуватися.
Йти в хід.
Викорчовувати.
Зірвати маску; вивести на чисту воду.
Упіймати (зловити, застукати) на гарячому.
В одне вухо влізти, а в друге вилізти; вийти сухим з води; відбрехатися.
Викуп.
Накрити мокрим рядном.
Піти з димом; пропасти геть; збанкрутувати; звестися нінащо (на ніщо)
Бути звільненим (вигнаним) з посади (з роботи).
Вилетіти як куля (як корок з пляшки).
Виплакувати своє горе (лихо); сплакувати (переплакувати) своє лихо (горе).
Звіритися.
Виспівати свою душу.
Висльозитися.
Викапаний батько.
Випливати з пам'яті.
Виделка.
Махати (крутити, метляти) хвостом.
Увихатися.
Здирство.
Здирник.
Стояти в очах.

Вимести дочиста

Вимести до крихти.

Вимисел

Вигадка.

Вимірювальний прилад

Мірчий прилад.

Вимірювання тиску здійснюється
для порівняння...

Тиск вимірюють, щоб порівняти...

Вимовити слово

Здобутися на слово.

Вимовляти швидко слова (фрази)

Сипатися з язика.

Вимотати всі кишки

Вимучити (змордувати) кого;
виварити воду з кого.

Вимучувати

Заливати сала за шкуру.

Вимушена міра

Вимушений захід.

Вимушена посадка

Вимушене приземлення.

Вимушений обставинами

Рад не рад; припертий до стіни.

Винайти спосіб

Виміркувати спосіб.

Винахідник

Вигадник; шукач способу.

Винести питання

Поставити питання.

Винести подяку

Оголосити (скласти) подяку.

Винести приговор

Ухвалити (винести) вирок (присуд).

Винести приниження

Дізнати (азнати) приниження (наругу);
стерпіти приниження (наругу).

Виник стан запаморочення у кого-небудь

Замакітрилося в голові.

Виникає питання

Постає (насувається) питання.

Виникає сварка

Береться (заходить) сварка.

Винити

Винуватити.

Винімати

Виймати.

Винний погріб

Винарня.

Винovníк

Винуватець.

Виноробство

Винарство.

Виносити образи

Терпіти кривду.

Виносити сміття з хати⁴⁹

Носити сміття під чужу хату.

Виносливий

Витривалий.

Виноторгівля

Винарство.

Виношувати в мріях

Вимріювати.

⁴⁹ Давні слов'яни вважали, що сміття з хати потрібно спалювати, а не викидати, бо злі люди можуть використати його для чаклунства. А от попіл із печі або вуглинку часто зав'язували у вузлик і викидали на роздоріжжя. Це було оберегом від хвороб. У переносному значенні «віносити сміття з хати» означає розголошувати, виносити на людський суд сімейні суперечки, непорозуміння, таємниці (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Винуватий
Винуждати
Виняньчувати
Винятковий
Виняток
Випав сніг
Випадковий
Випадково забрести
Випадок
Випалене місце
Випало з пам'яті
Випасти на долю
Випереджати події

Випередити
Випередити свій час
Випередити суперника
Випив зайве

Випивати часто

Випивка
Випивший
Виписати газету (журнал)
Виписка з протоколу
Випити вина (горілки)
Випити залпом

Випити спиртного, напитися

Виплакати душу (серце)

Виплеск емоцій

А ми радимо так...

Винний, винен.
Змушувати; силувати; зневолювати.
Виплекувати; вигойдувати.
Виїмковий.
Виїмок.
Натрусило снігу.
Принагідний.
Примандрувати.
Придибенція; трапунок.
Згар; паленина.
Я забувся.
Судитися кому; спіткати кого.
Забігати наперед; лізти поперед батька в пекло; бігти попереду паротяга.
Залишити позаду.
Підвестися над своїм часом.
Показати п'яти.
Перебрав через край; добре перехилив; загалунився.
Часто заживати (закидати) чарку; знатися (не розминатися) з чаркою; не минати чарки; в чарку часто зазирати; куликати; уклонятися чарці; цілуватися з чаркою; чаркуватися.
Випиття.
Напідпитку; під чаркою.
Передплатити газету (журнал).
Витяг із протоколу.
Убити муху (джмеля).
Випити одним духом (за одним духом); випити душком; відразу (одразу, з одного разу) вихилити; одним махом (за одним замахом) випити (вихилити); хильцем ковтнути.
Прийняти на душу; наступити на корок; лизнути скляного бога.
Розважити душу (серце) сльозами; відволжити душу (серце) сльозами; дати полегкість душі (серцю) плачучи (плачем)
Вибурх емоцій.

Так кажуть...

Виплеск
Виплодження
Виплутатися з важкого становища

Виплутатися з чого
Виповнити бажання
Виправдовувати затрати
Виправлення
Випробовування
Випробовувати долю
Випробовувати на міцність

А ми радимо так...

Вихлюп.
Виплід.
Виплутатися (виборсатися, вивернутися) зі скрути (зі скрутного становища, з халепи); підвестися з біди.
Вив'язатися з чого.
Здійснити бажання.
Виплачуватися.
Поправа.
Спробунок.
Гратися з вогнем.
Пробувати на зуб.

~~~~~  
Я був прикро вражений,  
коли почув англійську з уст француза<sup>50</sup>.  
~~~~~

Випробування
Випробувати кого (що)
Випробувати на своєму горбі

Випроба.
Попробувати кого (чого).
Зазнати (спробувати) на собі.

~~~~~  
Раби – це нація, котра не має Слова.  
Тому й не зможе захистити себе.  
Оксана Пахльовська  
~~~~~

Випробувач
Випрямляти
Випускати сильний жар
Випустити з виду

Випучити (вип'ялити) очі

Виразити безпомічність
Виразити задоволення

Випробовець.
Випростовувати.
Пашіти; жахтіти.
Спустити (втратити, випустити) з уваги (з ока).
Вилупити (витріщити, вирячити, випнути, вип'ясти, вибалушити) очі; вирячитися (вилупитися, вибанчитися) на кого.
Розводити руками.
Світитися від задоволення.

⁵⁰ Повчімося шанувати себе у західноєвропейських політиків, як це зробив президент Франції Жак Ширак, який вийшов із залу в Брюсселі (Бельгія), коли почув, що його земляк-міністр на міжнародній конференції почав свій виступ англійською мовою. «Франція дуже поважає свою мову, – пояснив свої дії Ширак. – Ми довго боролися за її становлення. Я був прикро вражений, коли почув англійську з уст француза» (Ющук І. Якщо хочемо вижити // Літературна Україна. – 2007).

Виразити здивування (захоплення, розгубленість)	Розводити руками.
Виразити недобррозичливість	Холодом дихати.
Виразити незадоволення	Кривити губу; крутити носом.
Виразити покірність	Гнути (згинати) коліна.
Виразити свою думку	Висловлювати свою думку.
Вираження повної байдужості до здійсненого	А там хоч не розвидняйся.
Виразити бажання	Зголоситися.
Виразити вдячність	Скласти подяку.
Виразити згоду	Дати згоду; погодитися.
Виразити незадоволення	Виявити невдоволення; носом крутити.
Виразити повагу кому	Засвідчити повагу кому; виявити (віддати, висловлювати) шану (пошану) кому.
Виразити розпач	Сплеснути руками; ударити об поли руками.
Виразити словами що	Висловити (вимовити) що; вимовити (вилити, виявити) у слові (словом) що.
Виразити співом	Передати співом; виспівати.
Виразний	Вимовистий.
Вирвати з контексту	Висмикнути з контексту.
Вирвати з коренем	Вирвати з м'ясом; викорінити до ноги.
Вириватися	Випручуватися; виборсуватися.
Виринути з води	Вигулькнутися з води.
Вирисовуватися	Бовваніти; виокреслюватися; винуртовувати.
Вирізка	Витинка, витинанка.
Вирішальний голос	Ухвальний голос.
Вирішено; домовлено	По руках.
Вирішити	Уладнати, улагодити.
Вирішити для себе	Покласти собі.
Вирішити задачу	Розв'язати задачу.
Вирішити складне, заплутане питання	Розв'язати вузол ⁵¹ ; розрубати гордіїв вузол.

⁵¹ За народним повір'ям, вузол має магичну силу, може «зав'язати» те, на що надумано. Зав'язаний вузол – перешкода, заковика, невдача. Розв'язаний вузол означає волю, спасіння, вирішення проблеми. Тому молодих після весілля пильно оглядали, щоб на них не було зав'язано жодного вузлика. Якщо пологи були тяжкі, то в хаті відчиняли всі двері та розв'язували вузли, щоб породілля легко розродилася (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Вирішувати справи
Виробляти; продукувати
Виробник пороху
Вирости; стати дорослим
Вирощувати виноград
Виручити
Виручка; виручена сума
Висварити когось

Висварити на чому світ стоїть
Висварити
Висилка
Висілок
Вісити на телефоні
Вісити на хвості

Висічений з каменю
Висказуватися
Вискакувати вперед
Вискочила шишка
Вискочка
Вискочка
Вислати відкритку
Вислати за адресою
Висліджувати
Вислужувати
Висміювання
Висміювати

Висмокстати з пальця
Виснажений

Виснажити роботою

Виснажити; знесилити

Виснажитися
Виснажливо працювати
Висовувати носа

А ми радимо так...

Давати лад справам.
Виготовляти; випускати.
Порохняр.
Дійти зросту; вбитися в пір'я; увійти в літа.
Виноградарювати.
Вирятувати.
Виторг.
Накрутити комусь хвоста;
вивернути комусь кожуха.
Вилаяти на всі заставки.
Дати чосу.
Вигнання; заслання.
Хутір.
Стирчати (виснути) коло (біля) телефону.
Гнатися слідком (слідом);
на п'яти наступати.
Витесаний з каменю.
Висловлюватися.
Лізти поперед батька в пекло.
Набігла гуля; набіг синяк.
Вискочень.
Вихопень.
Надіслати листівку.
Надіслати на адресу.
Вистежувати.
Служити вірою й правдою.
Посміх; глум.
Кпити; брати(підіймати) на кпини
(на глузи, на сміх).
Виколупати з коліна (з пальця).
Як з хреста знятий; від вітру валиться;
сама тінь лишилася.
Вигнати сім потів (сьомий піт);
вимотати (висотати) усі жили.
Виссати (висмокстати, випити) всю кров;
виточити кров.
Висолопити (вивалити) язик.
Гріти чуба (чуприну, лоба).
Витикати (вистромляти) носа.

Так кажуть...

Висок
Високий урожай зернових
Високого росту
Високодохідний
Високомірний

Високомірно
Високооплачуваний
Високоповажний
Високопоставлена особа
Високосний рік
Висота
Висотою
Виставити брехуном
Виставити вперед губи
Виставочний
Вистачає часу
Вистачило мозків
Вистачить кому
Вистражданий
Вистраждати
Вистріл
Вистрілила гармата
Вистрілити з пушок
Вистрілити по кому
Вистрілити
Вистроюватися в ряд
Виступати в якості свідка
Виступати із зброєю в руках
Виступаючий з доповіддю
Висуватися
Висунути язика
Вись
Витати
Витворяти
Витертий до лоску
Вити гніздечко
Витися змією

А ми радімо так...

Скроня.
Великий хліб.
Високий на зріст.
Високоприбутковий.
Зарозумілий; бундючний; пихатий;
погордливий; згїрдний; зверхній.
Зверхньо.
Добреплатний.
Вельмишановний, високошановний.
Достойник.
Переступний рік.
Вишина.
Заввишки, увишки.
Пошити в брехуни.
Випнути губи.
Виставковий.
Маємо час.
Стало тям (глузду).
Стане з кого.
Здобутий мукою.
Виболіти.
Постріл.
Вдарила гармата.
Ударити в гармати.
Стрелити на кого.
Пустити кулю.
Вишиковуватися в ланку.
Виступати за свідка.
Хапатися за меч (за шаблю).
Промовець; доповідач.
Витикатися.
Висолопити язика.
Височінь.
Ширяти.
Ходити на головах.
Вишмульганий.
Звивати (мостити) гніздечко; моститися.
Крутитися вужем.

Так кажуть...

Виток
Витончений жарт
Витратити всі гроші
Витратити немало часу
Витратити силу
Витрачати (віддавати) гроші не шкодуючи
Витрачати багато грошей

Витрачати багато грошей на лікування
Витрачати свої сили, енергію на щось
малозначиме
Витрачати час
Витрачати час на пустощі
Витрачати час на спустоші
Витрачатися; розщедрюватися
Витримувати задані розміри
Витягати гаманці з грішми

А ми радимо так...

Звій; обкрути.
Дотеп; аттична сіль.
Вивернути (витрусити) кишені.
Не одну пару підшов сходити.
Виробити силу.
Трусити гаманцем; вивертати кишені.
Трясти кишенею; трусити гаманцем;
вивертати кишені.
Працювати на аптеку.

Розмінюватися на дрібниці (на дрібноту).
Гаяти (гайнувати) час.
Ловити білі метелики.
Трусити торбою (з торби).
Стійкий до заданих розмірів.
Лазити в чужі кишені.

~~~~~  
9 листопада –  
День української мови та писемності.  
~~~~~

Витягуватися в нитку
Вихватити
Вихитрувати
Вихлоп
Вихователь
Виховати
Виходити з берегів
Виходити з себе

Виходити з терпіння
Виходити за межі допустимого
Виходити за межі чого-небудь
Виходити за рамки
Виходить що-небудь пuste, неодоладне
Виходячи з цих міркувань
Вихоплюватися наперед, не розібравшись
у чомусь
Вичерпалась витримка

Шнуруватися.
Вихопити.
Викрутити [на] своє.
Вихлип.
Виховник.
Довести розуму.
Заливати береги.
Виходити з рівноваги; тратити терпець;
нетямитися; мінитися.
Нетерпеливитися.
Зашкалювати.
Ламати рамки чогось.
Не триматися в межах.
Золоті верби ростуть.
На цій підставі; міркуючи так.
Лізти поперед батька в пекло.
Гальма тріснули.

Так кажуть...

А ми радимо так...

Вичерпувати сили	Висотувати сили.
Вишивання	Вишивкарство.
Вишивка	Вишиття.
Вишукані норми поведінки	Добрий тон.
Вища міра покарання	Смертна кара; найвища кара.
Вище шапки не скочиш	Вище лоба очі не ходять.
Вищенаведені прізвища	Наведені [вище] прізвища.
Вищеподані докази	Подані [вище] докази.
Вищестоящий орган управління	Вищий орган управління.
Вищестоящі органи влади	Вищі органи влади.
Вищий учбовий заклад	Вищий навчальний заклад.
Виявити ворожість (нетерпимість)	Випустити (розпустити) пазурі.
Виявити впертість (шаленість, самодурство)	Наче віжка під хвіст попала (потрапила).
Виявити згоду	Дати згоду; погодитися з чим; пристати на що.

~~~~~

Публіка вчиться мови із преси.
По мові публіки можна догадатися,
Якою мовою пишеться преса, і навпаки.
А щоб наша преса популярно
перейшла на бездоганну літературну мову,
На це поки що слаба надія
(*Лесь Мартович*).

~~~~~

Виявити надмірну суворість	Перегнути дугу.
Виявити основне	Зловити нитку.
Виявити перевагу кому перед ким	Віддати перевагу (перед) кому над ким.
Виявити підтримку кому	Підтримати кого; допомогти кому.
Виявити свої здібності (можливості)	Показати своє.
Виявити свою справжню сутність	Зняти машкару.
Виявити стійкість	Витримати характер.
Виявити честь кому	Віддати шану кому; зробити (учинити) честь кому.
Виявитися корисним	Стати в пригоді.
Виявитися марним (даремним)	Обернутися нанівець.
Виявитися ненадійним	Лопнути, як мильна булька (бульбашка, банька); лопнути, як обруч на діжці.
Виявитися сильнішим	Узяти верх (гору).
Виявитися спроможним стати самостійним	Устояти на ногах.

Виявиться	Впливе на поверхню (на чисту воду); вийде наверх; вилізе з-під снігу; вилізе як шило з мішка.
Виявляти (визначати) своє покликання	Шукати себе.
Виявляти велике бажання жити	Хапатися за життя.
Виявляти великий інтерес до чого-небудь	Липнути, як бджоли (мухи) до меду.
Виявляти впертість, стійкість	Показати характер.
Виявляти зневагу	Плювати в душу.
Виявляти надмірну чутливість	Розводити сентименти.
Виявляти незадоволення; вередувати	Химороду химородити.
Виявляти неухважність; бути неухважним	Ловити ґави (ґав, ворон).
Виявляти подив (здивування)	Зробити великі очі.
Виявляти покору (залежність)	Скласти до ніг щось.
Виявляти покору перед ким-небудь	Хилити (клонити) голову (чоло) перед ким.
Виявляти потяг до крадіжок	Мати неруш у руках.
Виявляти свою приязнь до когось	Липнути, як бджоли (мухи) до меду.
Виявляти скупість (зайву ощадливість)	Давати видавцем.

«Словник української мови» Бориса Грінченка –
найвизначніша праця української лексикографії⁵².

Виявляти удавану люб'язність	Лізти в душу.
Вияснити питання	З'ясувати справу.
Вияснювати відносини	З'ясовувати взаємини.
Вияснюються обставини	Картина стає щораз яснішою.
Вібрація	Коливання.
Вібрувати	Бриніти.
Вівсяний хліб	Вівсяник.
Вівтар	Жертовник.
Від випадку до випадку; час від часу	Принагідно; вряди-годи, коли-не-коли.
Від ворон відстав, до пав не пристав	Свого одбіг – чужого не доскочив.
Від ворот поворот	Завертай голоблі; дати відкоша; дати (піднести) гарбуза.
Від всього серця; дуже охотно	Від щирого серця; з дорогою душею.

⁵² «Словник української мови» Бориса Грінченка містить понад 70 тисяч слів української народної та літературної мови XIX ст. із Наддніпрянщини та Західної України. За Грінченковим словником згодом уклали нинішній український правопис. На основі цієї праці Академія наук України видала 11-томний «Словник української мови» (Народ-герой героїв появляє // Високий замок. – 2013. – 9 грудня).

Так кажуть...

Від горшка два вершка
Від горя тікав, та в біду попав
Від гріха не втечеш
Від добра добра не шукають
Від доли не втечеш
Від зорі до зорі
Від корки до корки
Від малої іскри великий пожеар
Від надлишку почуттів
Від насолоди
Від недавнього часу
Від несподіванки
Від нічого робити
Від нудьги
Від нього віє здоров'ям
Від нього всього можна чекати
Від однієї думки про що
Від однієї небезпеки та до іншої
Від одного потрапляти до іншого
Від переляку
Від початку до кінця
Від початку існування

А ми радимо так...

Такий, що його й у кишеню сховав би;
такий малий, що й не видно;
ледве від землі відріс.
З дощу та під ринву; від вовка втікав, а на
ведмедя впав; поправився з печі на лоб;
тікав від диму, та впав у вогонь.
Зарікалася свиня кізьяк їсти, коли біжить,
аж троє лежить.
Добра добувши, кращого не шукай;
не треба плахти, бо й у запасці добре;
у раю раю не шукають; від добра
не тікають.
Доли не минути; своєї недолі й конем
не об'їдеш; лихोї долі й конем не об'їдеш;
від лихої долі не сховаєшся; лиха доля
й під землею надібає; ніхто не знає,
де кого доля чекає.
Від світання до смеркання; від смеркання
до світання; від сонця до сонця.
Від дошки до дошки; від палітурки
до палітурки; від А до Я; від краю до краю;
від початку до кінця.
Тиха вода греблі рве; з малої хмари
великий дощ.
З перечулення; з надміру почувань.
З насолоди; з великої втіхи.
Знедавна.
З несподіванки.
Знічев'я; аби скоротати час;
аби щось робити.
З нудьги.
Він дихає здоров'ям.
Від нього можна усякого сподіватися;
по нім усього надійся.
Від самої думки (гадки) про що;
на саму думку (гадку) про що.
З дощу та під ринву.
Ходити по руках.
Спереляку.
Від А до Я; від аза до іжиці;
від альфи до омеги; від букви до букви.
Відколи існує.

Так кажуть...

Від природи
Від радості
Від ранку до вечора; цілий день
Від руки зробити
Від сили
Від стакану до губ далеко
Від стиду
Від тюрми й суми не зарікайся

Від усієї душі

А ми радимо так...

З природи; зроду, зроду-віку.
З радощів, з радості.
Від білого світу до темної ночі.
Рукою (руками) зробити.
Щонайбільше.
Від миски (від ложки) до рота далеко.
З сорому.
Жебрацької долі та арештантської неволі
не зарікайся; не зарікайся бути в старцях;
сьогодні з мішком, а завтра з торбиною;
трапляється, що й на мудрому чорт
катається.
З усього серця.

~~~~~  
Російською мовою вас доб'ють.  
Разом із нею прийде Росія.  
Остаточно й безповоротно.  
(Валерія Новодворская)<sup>53</sup>.  
~~~~~

Від часу до часу
Від чистого серця
Відбиватися
Відбивна
Відбирати час у кого
Відбити бажання
Відбити боки кому
Відбірне зерно
Відбувається сварка (суперечка)
Відбути покару
Відвертати чию-небудь увагу
Відвертати
Відвертатися від кого-небудь
(чого-небудь)
Відвертка

Час від часу.
Від (з) щирого серця; щиросердно,
щиросеречно.
Щосили опинатися.
Товченик.
Забирати час у кого (кому).
Відрадити.
Відбити (надсадити) бебехи (бебехів) кому.
Добірне (чільне) зерно.
Кипить, як (мов, ніби) у казані.
Відбути покуту.
Замилувати (замазувати) очі.
Запобігати; попереджувати.
Хвіст набік.
Викрутка; шуруповерт; шруботяг.

⁵³ Наступ на українську мову став можливим в умовах не лише антиукраїнського гуманітарного курсу режиму Януковича, який доволі успішно використовує російська влада для здійснення спецоперації проти державності України, а й відсутності в країні протягом усіх років незалежності системної та послідовної мовної політики (Опозиція: імітація спротиву і підігривання влади // Український тиждень. – 2013. – 2 липня).

Відверто, неприховано вказувати

на чиїсь вади

Відвести душу

Відвести очі

Відвести роль

Відвикнути

Відвідати кулаків

Відводити душу

Відводити очі

Відволікати увагу

Відволікати

Відволіктися від занять

Тикати (тицяти, штрикати) в очі пальцем.

Розважити душу; вилити душу (серце).

Заснітити очі.

Призначити (приділити, підготувати) роль.

Відзвичаїтися.

Закуштувати (скуштувати, пробувати, спробувати, поспробувати) кулаків.

Спочивати душею.

Ману пускати (напускати).

Відвертати (відтягати, відхиляти) увагу; заговорювати зуби.

Забивати баки; відваблювати.

Відпружитися.

~~~~~  
Виразальні властивості української мови  
є настільки багаті, що нею можна точно описати  
все, що відчуваємо, робимо чи думаємо<sup>54</sup>.  
~~~~~

Відволіктися від своїх думок

Відгодівельний

Відголос грому

Відголосок

Віддавати луною

Віддавати перевагу чомусь

Віддавати почесні

Віддалятися

Віддано любити

Відірватися від своїх думок;
полишити свої думки .

Відгодовчий.

Відлуння грому; відгрім.

Відгомін.

Відбиватися луною; відлунювати.

Схилятися до чогось.

Складати шану.

Даленіти.

Віддати серце.

⁵⁴ Проте для цього треба висловлюватися природно і точно, відсіюючи зайложені фрази. Ось кілька порад щодо уникнення таких невиразних сполучень: бере свій початок – починається, а брати можна річ; вести переписку – листуватися, а вести можна дитину; вести себе впевнено – поводитися впевнено, але вести перед; взяти себе в руки – опанувати себе, але взяти на руки щось; вийшов термін дії – закінчився термін дії, але вийшов дух; відіграє важливе значення – відіграє важливу роль, а надати значення; вірна думка – слушна думка, правильна думка, а вірний товариш; горіти бажанням – палко бажати, але горить робота в руках; губити час – гаяти час, а губити гаманець; користуватися авторитетом – мати авторитет, а користуватися послугами когось; нести відповідальність – бути відповідальним, а нести сумку; носити характер – мати характер, а носити одягу; принести шкоду – завдати шкоди, а приносити радість; справа тонка – справа делікатна, а тонка талія (Оксана Лутчин «Суржикові конструкції та їх заміна, частина 3», портал світоглядних новин «Народний Оглядач», 19 травня 2014).

Віддано; щиро	Вірою й правдою.
Віддасть останню сорочку	Роздайбіда.
Віддати в найми кому що	Найняти (винайняти) кому що; здати в найми кому що.
Віддати данину часові	Зробити поступку часові.
Віддати життя за кого (за що)	Головою накласти (наложити) за кого (за що); трупом лягти за кого (за що); скласти голову за кого (за що).
Віддати на проізвол судьби	Здатися на волю долі (напризволяще); пуститися берега.
Віддати на розтерзання	Віддати на поталу.
Віддати наказ	Наказати.
Віддати належне	Признати слушність (рацію).
Віддати щось з великим болем	Відкряяти від серця.
Віддатися в розпорядження стихії	Віддатися на поталу стихії.
Віддатися своїм почуттям	Дати волю серцю.
Віддих	Відпочинок.
Віддихати	Відпочивати.
Відділення	Відділок.
Відділюються кішці мишачі слізки	Віділюються вовкові овечі (кобилячі, коров'ячі) сльози (слізки); прийде й на пса колись зима.
Віддуватися за щось	Розплачуватися за щось.
Віддушина	Продук.
Відеокліп	Виднограй ⁵⁵ .
Від'єднатися	Відгалузитися; відбрунькуватися.
Віджимання соку	Чавлення соку.
Віджити своє	Відмерти.
Відзив	Відгук.
Відзиватися	Відгукуватися.
Відзначатися щирістю, відвертістю	Іти з глибини душі (серця).

⁵⁵ Виконання, гра, спів, які можна не тільки почути, а ще й побачити. Наразі чернеткове намагання знайти питомий український відповідник несусвітному покручу «відеокліп»: Українською кліпати можна очима – тоді отой один порух віями і буде кліпом. Виднограй утворено шляхом складання двох коренів, подібно до слів виднокрай, небокрай – місце, де Небо збігається із Землею; водограй – хвонтан хвранцузькою ;) далековид, дальновид – вживана в нашій військовій традиції назва замість німецького «бінокль» (зокрема Українськими Січовими Стрільцями та вояками УПА). Рівнословами (синонімами) виднограю можуть бути, приміром, співовид чи видограй – останнє, до речі, не є вигадкою автора, а було вжите рядом дописувачів під час листування зі мною. Ось і можна назвати одним добрим словом оту частенько поганеньку акторську гру піснярів як виднограй. Чи не так? (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Відзняти кіно

Відігнати сон

Відігравати важливе значення

Відігравати провідну роль

Відігравати роль

Відійти від наслідків

Відійшло від серця

Відімстити

Відказати собі в найнеобхіднішому

Відказуватися

Відкачувати воду

Відкладати (заощаджувати) гроші

Відкладати в довгий ящик (на потім)⁵⁶

Відкладати на невизначений термін
(надовго)

Відкладати надалі що-небудь

Відкласти в сторону

Відкласти на чорний день

Відкласти якусь справу
на невизначений час

Відклеїтися

Відкликнутися на поклик

Відклонення

Відклонити пропозицію

Відклонитися

Відключити динамік

Відколоти номер

Зняти кіно.

Зігнати сон з очей.

Відігравати важливу роль;
мати важливе значення.

Грати першу скрипку.

Мати значення.

Оговтатися.

Відлягло від серця.

Відплатити.

Відмовлятися від найпотрібнішого
(найнеобхіднішого).

Відмовлятися.

Відпомповувати воду.

Збивати копійку.

Зволікати; відсувати (відкладати, пускати)
на безрік (безвік, надовго); відкладати
на Миколи (до грецьких календ,
на турецький Великдень);
відкладати в довгу шухляду.

До грецьких календ.

Держати (тримати) під сукном.

Відкласти вбік (набік).

Відкласти на лиху голину.

Покласти в довгу шухляду.

Відліпитися.

Озватися на поклик; відкликнутися;
відгукнутися.

Відхилення.

Відхилити пропозицію.

Заїхати на бічну вулицю.

Від'єднати гучномовець.

Викинути коника.

⁵⁶ Вислів виник у Росії. Московський цар Олексій Михайлович змінив звичай приймання чолобитних (прохань). До того їх клали в Архангельському соборі на гробниці царських предків. Та цар наказав прибити біля воріт свого палацу в селі Коломенському довгий ящик для чолобитних. Царська канцелярія не поспішала з розглядом справ простого народу. Отже, чолобитники часто-густо не мали відповіді на свої прохання, а якщо деякі й діставали її, то занадто довго мусили чекати. Державою поширилась сумна слава про царський «довгий ящик» (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Відкрив Америку⁵⁷!

Відкривати душу

Відкривати ключем двері

Відкривати книжку

Відкривати нову сторінку

Відкривати очі комусь на щось

Відкривати рота

Відкривати сезон

Відкривати тайну

Відкрита гра

Відкрити вікно

Відкрити двері

Відкрити зелену вулицю

Відкрити карти

Відкрити комусь очі

Відкрити секрет

Відкрити широкі горизонти

Відкритка

Відкрито осуджувати когось

Відкрито; без церемоній

Відкриття сезону

Відложити засідання

Відлуння

Відлучитися на годинку з дому

Відлягло від серця кому

Відмазка

Відмінити закон

Відмінити міроприємство

Знайшов сокирку під лавкою!

Диво – на березині бруньки!

Виливати душу; звіритися перед ким.

Відмикати двері.

Розгортати книжку.

Починати нову сторінку.

Показувати правду; виводити з омани.

Розтуляти (роззявляти) рота.

Розпочинати (починати) сезон.

Виявляти (зраджувати) таємницю.

Гра з відкритими козирями.

Відчинити вікно.

Відчинити двері.

Дати зелену вулицю.

Перевернути карту; висвітити козиря.

Зняти полуду з очей;
розв'язати комусь очі.

Зрадитися; зрадити таємницю.

Вивести на ширші води.

Поштівка; листівка.

Тикати (штрикати, показувати, вказувати)
пальцем (пальцями).

Вочевидь.

Початок сезону.

Відкласти засідання.

Відгомін, відголос.

Відгодитися на часинку з дому;
відвихнутися (вискочити) на годинку
з дому (з домівки, з господи, з хати).

Полегшало на душі кому; розвиднилося
на душі; розгодинилося на серці.

Відмовка.

Зробити (проголосити) закон нечинним;
скасувати закон.

Скасувати захід.

⁵⁷ У 1492 р. генуезький мореплавець Христофор Колумб випадково відкрив Американський континент, шукаючи шлях до Індії. Його славу першовідкривача не змогли похитнути навіть найретельніші дослідники цих нових земель. Вислів «відкрити Америку» іронічно характеризує явище всім давно відоме, яке видають за щось нове, надзвичайно важливе (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Відмінити наказ
Відмінити смертну кару
Відмінний по якості
Відмітити наступне
Відмітити
Відмовив навідріз

Відмовити комусь у сватанні

Відмовити комусь

Відмовитися від войовничих намірів
Відмовитися від свого слова
Відмовлятися (відступати)
від прийнятого рішення
Відмовлятися від раніше сказаного
Відмовлятися від рішучих дій (вчинків)
Відмовлятися від сказаного раніше
Відмочити номер (штуку, колінце)

Відмучитися на екзамені
Віднести з розумінням
Віднекуватися
Віднікуватися
Віднімати життя
Відновлення
Відносини між людьми
Відноситися до одного класу
Відноситися до першої категорії
Відноситися до роботи
Відноситися добродушно

Відноситися з повагою
Відноситися критично

А ми радимо так...

Скасувати (відкликати) наказ.
Скасувати (заборонити) смертну кару.
Відмінної якості.
Відзначити таке.
Зазначити.
Цілком (зовсім) відмовив;
відмовив, як відрізав.
Дати (піднести) печеного гарбуза;
привітати гарбузом; наділяти гарбузом;
годувати гарбузами ; повернути хліб.
Дати відкоша; дати гарбуза;
дати дулю під ніс.
Перекувати мечі на рала⁵⁸
Зректися свого слова.

Рачкувати назад.
Ламати слово.
Триматися середини.
Повернути слово назад.
Удerti (ушкварити) штуку;
викинути коника (фортель).
Відтерпіти на іспиті.
Поставитися з розумінням.
Одникуватися.
Відпекуватися; казати (товкти) ні та й ні.
Забирати життя.
Віднова.
Стосунки (взаємини) між людьми.
Належати до одного класу.
Підпадати під першу категорію.
Ставитися до роботи.
Добре серце мати;
добродушно (добротливо) ставитися.
Шанувати; ставитися з пошаною.
Ставитися критично.

⁵⁸ Народи Сходу вживали цей вислів ще три тисячі років тому. У часи постійних воєн люди мріяли про мир на землі, щоб можна було орати землю, сіяти хліб, рости дітей, будувати житло. У Біблії є рядки: «І перекують мечі свої на рала і списи свої на серпи, не здійме меча народ на народ, і не будуть більше воювати» (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Відноситися легковажно
Відноситися холоднокровно до чого
Відноситься до ряду проблем
Відносно кого (чого)
Відносно небагато
Відносно новий
Відносно тихий
Відносно цього зверніться до...
Відносно цього існують різні погляди
Відносно чого
Відношення до когось
Відношення до людей
Відняло (заціпило) мову (язик)
Відняло руку (ногу)
Відобразити; зобразити
Відобразитися на кому
Відомий цілому світові
Відомий чим
Відомстити кому
Відпала необхідність
Відпали турботи;
не стало обтяжливих обов'язків
Відпертися клятвою від чого
Відпечаток
Відпірність
Відплатити
Відплатити тією ж монетою
Відплатити
Відповідальність покладається на...
Відповідати взаємністю
Відповідати вимогам часу
Відповідати високим вимогам
Відповідати головою
Відповідати стуком
Відповідно вимогам
Відповідно до віку

А ми радимо так...

Ставитися легковажно; легковажити;
бути легковажним.
Холодним оком дивитися на що.
Належить до низки проблем.
Щодо кого (чого).
Порівняно небагато.
Порівняно новий.
Більш-менш тихий.
У цій справі зверніться до...
На це (щодо цього) є різні погляди.
Щодо чого; що стосується чого.
Ставлення до когось.
Ставлення до людей.
Відібрало мову; заціпило [рота]; усох язик.
Відібрало руку (ногу).
Відтворювати.
Окошиться (позначиться) на кому.
Світової слави.
Відомий з чого.
Помститися на кому (над ким).
Немає потреби.
Тягар з плечей упав (звалився).
Відклястися (відприсягатися) від чого.
Відбиток.
Опірність.
Дати здачі.
Віддячити тим самим.
Віддячити.
Відповідальність покладено на...
Відповідати на чиєсь кохання.
Іти в парі з часом.
Бути на висоті.
Давати голову на відруб.
Відстукувати.
Відповідно до вимог.
По літах.

Відповідно до власних даних
(можливостей, потреб)
Відповідно до своїх прагнень
(бажань, почуттів)
Відповідно з наказом (ухвалою)
Відповісти грубо, образливо, уїдливо
Відповісти ударом на удар
Відпочиваючий
Відпочивший
Відпочити після їжі
Відправити в далеку дорогу
Відправити по пошті
Відправити у відрядження
Відправитися до праотців

Відправляється автобус
Відправлятися
Відправна точка

Відпрасувати сукню
Відпуск товарів
Відпускати в борг

Відпустити гріхи кому
Відпущення гріхів
Відразу
Відрекомендуватися; представитися
Відриватися від читання
Відрізати дорогу

Відрізнитися від інших подібних
предметів (явищ)
Відрізнитися
Відрізок
Відрікатися від кого (чого)
Відродитися
Відростити собі живіт
Відспівати покійника
Відставати (поступатися) в чому-небудь

По своєму пір'ю.

За покликом серця.
Відповідно до наказу (ухвали).
Відважити солі.
Дати (накласти, відважити) здачі.
Відпочивальник.
Той, хто відпочив; відпочилий.
Нехай сало зав'яжеться.
Спровадити в далеку дорогу.
Послати (переслати) поштою.
Відрядити.
Вирядитися до праотців (дідів,
прадідів, предків).
Відходить автобус.
Вирушати.
Вихідний пункт; вихідна точка;
початок.
Випрасувати сукню.
Видача краму.
Боргом (набір, наборг) давати;
боргувати.
Розгрішити кого.
Відпуст; розгрішення.
Вмить.
Назвати себе.
Відволікатися від читання.
Перетяти дорогу (шлях);
заскочити дорогу (путь); заскочити кого.

Мати своє лице (обличчя).
Не мати нічого спільного.
Відтин.
Зрікатися кого (чого).
Встати з попелу й руїн.
Відпасти собі живіт.
Відправити похорон; співати за упокій.
Паста задніх.

Так кажуть...

Відстанню в кілометр
Відстань від мене
Відстань рівна 0,2 км
Відстаючий
Відстоювати (захищати) що
Відстоювати свій погляд; наполягати
на чомусь
Відступати, тікати, виявляючи
своє боягузтво
Відступатися від обіцяного (задуманого)
Відступити (відійти) назад

А ми радимо так...

Кілометр завдальшки.
Відчепися від мене.
Відстань дорівнює 0,2 км.
Відсталий.
Устоювати за що.
Правити своє.
Показати спину (потилицю).
Ламати слово.
Дати задній хід.

Три мови – не з однієї колиски⁵⁹.

Відступити від істини

Відійти від правди; відбігти правди;
ухилитися від правди;
розминутися з правдою.

Відступити назад

Відступити.

Відсутність апетиту

Нехить до їжі (до їди); бракує апетиту.

Відсутність вільного часу

Брак [вільного] часу.

Відсутність діяльності

Безділля; неробство, байдиккування;
бездіяльність.

Відсутність їжі

Немає їди (їжі); без'їжжя.

Відсутність клопоту

Безклопіття.

Відсутність координації

Права рука не знає, що робить ліва.

Відсутність музичного слуху

Ведмідь на вухо наступив.

Відсутність порядку

Безладдя, безлад; нелад.

Відтермінувати

Відкласти.

Відтік членів партії

Відплив членів партії.

Відтінок

Забарвлення.

Відток

Відплив.

Відтопити губи

Відкопити губи.

Відучити від чого

Відбити охоту.

⁵⁹ На підставі багаторічних досліджень у галузі пам'яток писемності та діалектології Юрій Шевельов (Шерех), славіст-мовознавець, історик літератури, письменник, критик, академік Національної академії наук України, заперечив концепцію про існування спільної давньоруської мови – так званої колиски російської, української та білоруської мов і переконливо довів, що українська мова походить безпосередньо зі спільнослов'янської і сформувалася на основі поширених у донаціональний період окремих українських говорів (Олександр Пономарів, «Урядовий кур'єр», 17 грудня 2013).

Відхилення від теми
Відхрещуватися від чогось
Відчай
Відчайдушний
Відчайдушно намагатися врятуватися
Відчайдушно проявляти відвагу
Відчепися!
Відчислення
Відчислити
Відчитати за провину

Відчитатися
Відчувати безмежну свободу
Відчувати біль в очах
Відчувати в собі силу
Відчувати відповідальність за що-небудь
Відчувати ворожнечу до кого

Відчувати впевненість
Відчувати дискомфорт
Відчувати до когось невільну симпатію
Відчувати довіру до кого

Відчувати душевний неспокій; переживати
Відчувати за собою вину

Відчувати задоволення, не виявляючи його зовні
Відчувати постійну небезпеку
Відчувати радість
Відчувати себе в безпеці
Відчувати себе в силах

Відчувати себе господарем положення
Відчувати тривогу (неспокій)

Арія не з тої опери⁶⁰.
Відпекуватися від чогось.
Розпач.
Безоглядний.
Хапатися за соломинку.
Перти на рожен; проти рожна перти.
Дай мені чисту годину!
Відрахування.
Відрахувати.
Вичитати кому; вишпетити кого;
прочитати мораль;
намити голову комусь.
Прозвітувати.
Дихати на повні груди.
Нахапатися зайчиків.
Братися на силу.
Тримати на плечах.
Ворогувати на (проти) кого;
ворожим духом дихати на кого.
Мати певність; бути певним.
Вестися як голому на їжаку.
До когось душа так і горнеться.
Йняти віру кому; мати довір'я (довіру, віру)
до кого; довіряти кому.
Мати (носити) змію під серцем.
Почувати (відчувати) себе винним;
почувати (відчувати) свою провину (вину).

У душі тішитися.
Як по линві ходити.
Радіти серцем.
Чутися як за кам'яним муром.
Відчувати свою силу; чутися (почуватися)
на силі (на силу).
Мати міцний (твердий) ґрунт під ногами.
Мати страх на душі.

⁶⁰ Більшість фразеологізмів своїм виникненням завдячують різним ремеслам, видам діяльності людей – таким, як: театральньо-музична сфера (грати роль, помінатись ролями, сходити зі сцени, опускати завісу, під завісу, номер не пройде, попадати в тон, як по нотах, фальшива нота, співати з чужого голосу, співати стару пісню, інша музика тощо) (Інтернет-проект «Нова мова»).

Відчувати	Чути всією душею.
Відчуваю потяг до кого (чого)	Мене вабить (тягне, пориває) до кого (до чого).
Відчуваю себе не у своїй тарілці ⁶¹	Не моє мелеться.
Відчуження майна	Вивласнення майна.
Відчужуватися	Триматися осторонь.
Відчути всі примхи долі	Бути на коні й під конем.
Відчути себе відчуженим	Зчуженіти.
Відчутно змінилися обставини (настрої, погляди)	Іншим вітром повіяло.
Відчуття власного достоїнства (гідності)	Самоповага.
Відчуття ліктя (плеча)	Дух побратимства.
Відчуття полегшення	Наче гора з пліч звалилася (зсунулася, спала, впала, зійшла).
Відшибло пам'ять кому	Памороки забило кому; викинуло (вибило) з пам'яті кого.
Відшкодовувати що-небудь	Латати дірки.
Відщепенець	Відступник.
Візаві	Супротивник.
В'їзд заборонений	Уїздити (уїжджати) заборонено (не можна, не вільно).
Візит	Відвідини, відвідання.
Візитер	Відвідувач; гість.
Візитка; візитна картка	Візитівка.
Візьміть здачу	Візьміть решту.
Війна продовжується	Війна триває (точиться) далі.
Війська сконцентрувалися	Війська збилися до купи.
Військова підготовка	Військовий вишкіл.
Військовий стан	Стан облоги.
Військовополонений	Бранець.
Військовослужбовець	Військовик.
Вік прожити – не поле перейти	На віку, як на довгій ниві.
Вікна горять на сонці	Вікна жаріють проти сонця.
Віковічний	Безвічний, стовічний.
Віконне скло	Шибка, шибба.

⁶¹ Ця фраза – недолугий переклад французької приказки «*Tu n'es pas dans ton assiette ordinaire*». Правильно прислів'я перекладається, як «ти не в своєму звичному положенні, настрої». Але оскільки «тарілка» і «настрій» французькою, хоч і пишуться по-різному, але вимовляються однаково, це і стало причиною казуса (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Так кажуть...

Віконний отвір
Вікторія
Вільна вакансія
Вільне поле
Вільний час
Вільний шлях без перешкод і затримки
Вільно; просторо
Він бреше невміло
Він був на краю загибелі
Він був уже в літах, коли...
Він валиться з ніг

Він вистрілив мимо

Він виявився винним
Він вічно п'яний

Він вчасно підвернувся
Він горить бажанням
Він далеко не дурний

Він ділом зайнятий
Він достойний кари
Він з амбіціями
Він з головою

Він за словом в кишеню не лізе

Він займає іншу позицію
Він зайнявся вивченням чого

Він зайнявся своїм ділом

Він зайнятий своїми справами

А ми радимо так...

Вікнина.
Перемога.
Вільне місце.
Гуляйполе; дике поле.
Дозвілля.
Зелена вулиця.
Є де розвернутися.
Бреше, аж пальці знати.
Він мало не загинув.
З літ вийшло йому, коли...
Він падає з ніг; він аж падає з втоми (від втоми).
Він схибив; він не влучив; він влучив по горобцях (в молоко).
Вийшло, що він винен.
Він завжди п'яний; він не виходить (не висихає) з горілки.
Він вчасно (до речі) нагодився.
Його кортить.
Він не зовсім дурний; він не такий уже й дурний.
Він діло робить; він при ділі (коло діла).
Він вартий кари; він заробив на кару.
Він високо несеться.
Він має добру голову; у нього недарма (недурно) голова на в'язах (на плечах); він має голову на плечах (на карку, на в'язах); він має голову під шапкою.
Він по слово до батька не бігає; він по слово далеко не ходить; він слова ніде не позичає; він має язика не в кишені.
Він стоїть на іншій позиції.
Він узявся (заходився) вивчати що; він узявся до вивчення (заходився коло вивчення) чого.
Він узявся (заходився) коло своєї роботи (коло свого діла).
Він робить свої справи (своє діло); він заклопотаний своїм ділом (своїми справами); він працює коло свого діла.

Він звернув на неї увагу
Він зовсім опустився
Він його дожде
Він казково розбагатів
Він має гроші
Він мене відмовив від цієї ідеї
Він мене ні за що не ставить
Він мені мішає
Він мій однофамілець

Він на неї капає

Він настільки виріс, що...
Він настояв на своїй вимозі

Він не брезгує нічим
Він не в собі від захоплення

Він не досяг ще потрібного віку

Він не наважиться на таке
Він не настільки багатий, щоб...
Він не оправдав наших надій
Він не по роках розвинений

Він не числиться в списках

Він невиправний оптиміст
Він ні з чим не рахується

Вона йому впала в око.
Він зовсім звівся.
Він з нього олію видавить.
На нього посипався золотий дощ⁶².
У нього бряжчить добра копійчина.
Він мене відрадив від цього задуму.
Він мене ні за що має.
Він мені перешкоджає (заважає).
У нього зі мною (одно, однакове) прізвище; він зі мною того самого (одного, однакового) прізвища.
Він її обмовляє; він пускає про неї неславу (лиху славу, поговорі).
Він так виріс, що...
Він обстоював свою вимогу; він домігся того, чого вимагав (на чому наполягав, на чому стояв); він свого торгу добив.
Він не гребує нічим.
Він у нестямі (без тями) із (від) захвату (захоплення); він нетямиться із (від) захвату (від захоплення); він себе не чує із захвату (із захоплення).
Він ще літ не дійшов (не доріс); він ще літами не вийшов; йому ще літа не вийшли.
Йому не вистачить (не стане) духу.
Він не такий багатий, щоб...
Він не справдив наших сподівань.
Він дуже, як на свій вік (як на свої літа), розвинений (розумний); як на свої роки (літа, як на свій вік) [він] надто розвинений; [він] над свої літа (понад свій рік) розвинений.
Його немає у списках;
він не стоїть у списках.
У нього всі кози в золоті.
Йому море по коліна.

⁶² Для давніх греків Зевс був богом ясного дня і неба, дощу, бурі, грому, батьком усіх богів і людей. Він спокусив багатьох богинь і земних красунь, до яких приходив у різних подобах. До красуні Данаї, яку, за наказом батька, переховували в підземному замку, Зевс проник у вигляді золотого дощу (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Він ні про що не думає

Він ні про що (ні за що) не дбає; він і гадки (думки, гадки-гадоньки) не має про (за) що.

Він ніким (нічим) не задоволений

Йому ніхто не догодить; йому нічим не догодиш; його ніхто не вдовольнить; його нічим не вдовольниш; ще ся той не вродив, щоб йому догодив.

Він нічим не обтяжений

У нього розв'язані руки.

Він обманув мої сподівання

Він не справдив моїх сподівань (сподіванок).

Він повністю забезпечений

Усе йому є.

Він прийшов у захоплення від кого (чого)

Він захопився (зачарувався) ким (чим); його захопив (зачарував) хто (що).

Він ростом з мене

Він на зріст такий, як я; такий заввишки (увишки), як я; він мого зросту.

~~~~~  
Формула «дві мови – одна нація» є нісенітницею<sup>63</sup>.  
~~~~~

Він страждає безсонням

Його мучать (мордують) нічниці (несплячки); його мучить (мордує) безсоння; на нього насіли (напали) нічниці (несплячки); на нього насіло (напало) безсоння.

Він терпить матеріальні збитки

Його обсіли злидні; він обтяжений злигоднями.

Він тоді ще був у дитячому віці

Він тоді ще в коротких штанцях ходив.

Він у все вмішається

Він скрізь устряє.

Він усе своє толкує

Він усе своє править.

Він цим не займається

Він коло цього не працює (над тим не працює); він не ходить коло цього діла; це не його справа.

Він ще в силі

Він ще здужає; він ще при силі; він ще має силу.

Він являється вчителем

Він учитель.

⁶³ Українська мова повинна стати фактором для консолідації української нації, що, як показали події минулорічної «помаранчевої революції», ще досі не сформувалася. Хтось скаже, що, наприклад, в Бельгії дві офіційні мови, а в Швейцарії – навіть три, – і нічого. Та хіба нам потрібно сліпо копіювати європейський досвід, який не відповідає нашим історичним умовам і сучасним реаліям? Україна отримала незалежність на відміну від згаданих країн зовсім недавно, і тому мова титульної нації не мала нормальних умов для розвитку і не є зараз захищеною через монопольне становище російської мови. Таких негативних умов ні в Швейцарії, ні в Бельгії не було. Тому актуальним на сьогодні є лише одне питання – захист і пропагування в Україні української мови (Інтернет-проект «ХайВей», 21 січня 2006).

Він як шовковий	Його хоч у вухо бгай; його хоч до рани клади; він як те телятко.
Вінегрет	Суміш; мішанина.
Вінчати	Давати шлюб; покладати вінець.
Вінчатися	Брати шлюб; ставати під вінець; іти до вінця (до шлюбу); на рушник стати.
Віньєтка	Візерунок.
Віра й гору з місця зрушить	Віра й гори зсуває (двигає).
Віриться з трудом	Важко повірити.
Вірна відповідь	Правильна відповідь.
Вірна думка	Слушна (правильна) думка.
Вірна смерть	Неминуча (видима, нехибна) смерть.
Вірний друг	Відданий (щирий, незрадливий) друг.

~~~~~  
Для мене слово «ефір» звучить як матюк<sup>64</sup>.  
~~~~~

Вірний переклад	Правильний переклад.
Вірний помічник; опора	Надійна рука.
Вірний програв	Неминуча поразка.
Вірний слову	На слово вірний.
Вірний спосіб	Надійний спосіб.
Вірний шлях	Правдивий шлях.
Вірно говорити	Правильно говорити.
Вірно	Правильно.
Вірогідний	Здогадний.
Віроломний	Зрадливий; ренегат.
Вірою й правдою служити	По правді (віддано) служити.
Вірусний гепатит	Жовтопропасниця.
Віруюча людина	Побожна (богомільна) людина.
Віруючий	Вірянин.

⁶⁴ Що ви думаєте про мову нашого телебачення? Часом телевізійники вживають «Європа», «етер», і це дратує значну частину аудиторії. А для мене «ефір» звучить як матюк. Тому що це грецьке слово, і там ніякого «ф» немає. Деякі телеканали намагаються запровадити ті норми. Я член правописної комісії, яка над цим працювала. І чого тільки не видумували: ніби ми хочемо «ф» викинути і казати «Хвранція». Та ніякої «Хвранції» не буде! Звичайно, звук «ф» – не слов'янський. Ті слова, які мають цей звук, у слов'янських мовах запозичені. Мови не запозичають звуків, але слов'янські один запозичили. Але найбільший опір цьому чинили українська й білоруська. Столицю Греції ніхто, крім росіян, Афінами не називає. У нас 95 відсотків цих слів передаються через звук «т». Ми ж не кажемо «мафематика», «бібліофека» (Олександр Пономарів про українську мову // Час і Події. – 2009. – 13 серпня).

Так кажуть...

Вірьовка
Вісімнадцятий пішов кому
Вітаю з Новим роком!

Вітер свистить у кишені
Вітер сильний

Вітер стих
Вітер у голові
Вітер, який дує з гір
Вітерець
Вітка
Вітряний млин
Вітряно
Вітчизна
Вітчизняний
Вітчизняний виробник
Віч-на-віч
Вічний сон
Вічні роздори
Вічно
Вічнозелений
Вішалка
Вішати голову
Вішати собак; вішати ярлики на когось

Вкалувати

Вклад у науку
Вкладати душу
Вкладати інвестиції; інвестувати
Вкладати інший смисл
Вкладиш
Включатель
Включати
Включати світло
Включати телевізор
Включати
Включаючи; в тому числі

А ми радимо так...

Мотузка, мотузок; линва; шнурок.
На вісімнадцятий пішло кому.
Бажаю (зичу) щасливого Нового року!
Хай щастить у Новому році!

Вітри віють у кишені.
Вітер буйний (навальний, дужий);
вітряга, вітряган, вітрище.

Вітер ущух (ущухнув).
Метелики в голові.
Згірний (гірський) вітер.
Легковій.
Гілка, галузка; пагін.
Вітряк.
Юда повісився.
Батьківщина; рідний край.
Крайовий.
Український виробник.
У чотири ока.
Вічний спочинок.
Вічна колотнеча.
Поки й світ сонця; доки світ стоїть.
Всезелений.
Вішак.
Хнюпити (хилити) голову; хнюпитися.
Валити гріхи на когось;
вилити помії на когось.
Тягнути воза; перти плуга;
не покладати рук.
Внесок у науку.
Прикладати серце.
Вкладати кошти.
Надавати іншого змісту.
Вкладка.
Вмикач.
Містити; охоплювати.
Вмикати світло.
Вмикати телевізор.
Додавати; долучати.
Зокрема.

Включити	Увімкнути.
Включити до порядку денного	Поставити на порядок денний; внести до порядку денного.
Включитися в роботу	Узятися до роботи.
Вкрай занедбані справи	Авгієві стайні ⁶⁵ .
Вкрай розоритися; зубожіти	Звестися до нитки.
Вкрай стурбований	Душа не на місці.
Вкралась помилка	Трапилася (закралася, уклюнулася) помилка.
Вкрасти	Поцупити.

Перевага надається державній мові, що значною мірою
полегшить діловодство й допоможе уникнути
небажаних двозначностей і помилок⁶⁶.

Вкругову	Навколо; по колу.
Вкусний завтрак	Смачний сніданок.
Владні структури	Структури влади.
Власна вага	Чиста вага.
Властиве (притаманне, звичне) кому-небудь	У характері чиєму.
Властивість	Вдача.
Властиво для нього	Властиво йому.
Влаштувати	Впорядити.

⁶⁵ Вперше згадуються старогрецьким істориком Діодором Сіцилійським (I ст. до н. е.), який викладає міф про Авгія – царя Еліди, сина бога сонця Геліоса. Авгій мав кілька тисяч голів худоби, стійла якої не чистилися протягом 30 років. Геракл, перепинивши течію річки Алфей, спрямував її на стайні, що були очищені в такий спосіб за один день. Це був сьомий подвиг Геракла (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

⁶⁶ Відомо, що слово вмирає з трьох причин. Перша – коли зникає народ, носій цієї мови, друга – коли зникає предмет, поняття чи явище, яким його називали. Обидві ці причини є об'єктивними, оскільки зумовлені реаліями дійсності. Третя ж причина є суб'єктивною, бо існуючі реалії починають зумисне називати інакше й навіть іншою мовою. Наприклад, існує й донині Верховна Рада України, а не парламент, головує на ньому ж звичайно голова, а не спікер. Виборці, а не електорат, обирають міського голову, а не мера міста, у якому зникли крамниці й магазини, а натомість з'явилися шопи, бутики й маркети. Інші приклади зайвих запозичень з інших мов: домінувати – переважати; ексклюзивний – виключний; екстраординарність – особливість; ідентичний – тотожний; рівнозначний, однаковий; компенсувати – відшкодувати, оплачувати; координувати – погоджувати; лаконічний – стислий, короткий, небагатослівний; лімітувати – обмежувати; пролонгація – продовження (подовження); репродукувати – відтворювати; спонсор – доброчинець. Отож, а) не варто використовувати іншомовні слова, якщо в українській мові є їх прямі відповідники; б) треба використовувати іншомовні слова лише в тому значенні, у якому вони зафіксовані в сучасних словниках, а якщо є питомі українські синоніми – добирати потрібні найточніші відповідники, виходячи з контексту; в) не можна використовувати в одному тексті іншомовне слово та його український відповідник (Портал «Школяр України»).

Так кажуть...

Вліво
Вломлюватися
Влучити в ціль
Влучний вислів
Влучно (дотепно) сказати

Влучно
Влюбився по вуха

Вмерти

Вмиг
Вміло робити що-небудь
Вмішуватися
Вм'ятина
Внаслідок всього того
Внедряти
Внесок
Внести в протокол
Внести в розхід
Внести в списки

Внести вклад
Внести неспокій
Внести родзинку
Внести свіжу струю
Внештатний
Вникати

Вникати у все
Вникати у всі дрібниці
Вникати у щось загальновідоме
Вносити зміни в що
Вносити корективи
Вносити на розгляд

А ми радимо так...

Ліворуч.
Вдиратися.
Попастися в яблучко.
Кругле слово.
Мов в око вліпити;
влучити в саме око (в саму точку).
Як в око.
Убрався по самий чуб;
закохався по самі вуха.

Піти на небо; піти з цього світу;
віддати кінці (дух); віддати останній подих;
відійти у вічність; відійти в царство небесне;
відійти (піти) в небуття; відкинути ноги;
дати (врізати) дуба; піти до Бога вівці пасти;
піти під білу березу.

Вдух.
Рвати підметки на бігу (на ходу).
Втручатися.
Рівець; вибоїна.
З того всього.
Впроваджувати.
Лепта.
Запротоколювати.
Записати на видаток.
Занести (завести) до списків (у списки);
уписати (записати) до списків (у списки).
Зробити внесок.
Скаламутити душу.
Підперчити.
Відсвіжити.
Позаштатний.
Вдумуватися; добиратися до суті;
заглиблюватися; вникати з головою;
розбирати на всі боки.
Доходити до всього.
Улазити (лізти) в усі дірки.
Ломитися у відчинені двері.
Змінити що; запроваджувати зміну до чого.
Коригувати.
Подавати на розгляд.

Вносити розбрат	Відчиняти скриньку Пандори; вбивати клин; воду каламутити; крутити гудзики; напускати туману; пасти череду; посіяти яблуко розбрату.
Вносити ясність	Ставити крапку над «і»; упрозорювати.
Внутрі	Усередині.
Внутрішній	Осередній.
Внушати довіру	Викликати (будити, вселяти) довір'я (довіру).
Внушати жах	Завдавати жаху; уселяти (наганяти) жах.
Внушати надію	Вселяти надію.
Внушати; навіювати	Вбивати в голову.
Внушити собі	Забрати собі в голову.
Внятно говорити	Виразно говорити.
Во який!	Отакенний!
Вобщє	Взагалі.
Вовк в овечій шкурі ⁶⁷	Дивиться лисицею, а думає вовком.
Вогнебезпечний	Займистий.
Вогнище	Ватра.
Вогонь від своїх	Гол у власні ворота.
Вода жорстка	Тверда (різка) вода.
Вода покрилась тонким слоєм льоду	Вода зашерхла.
Вода світла	Вода чиста як сльоза.
Водити дружбу (компанію)	Дружити; приятелювати; товаришувати; товариство водити з ким; подругувати з ким; знатися як лисі коні.
Водити знайомство	Знатися; мати знайомство (знайомість); водитися з ким.
Водити хоровод	Танок водити.
Водійські права	Шоферські права.
Водоворот	Коловорот; крутіж.
Вододіл	Розточчя.
Водокачка	Водотяг.
Водолаз	Норець.
Водопроникаючий	Водонестійкий.
Водоспад	Водограй.

⁶⁷ Уперше вислів зафіксовано у Євангелії, де Христос говорить: «Стережіться лжепророків, що приходять до вас в одежі овечій, а всередині – хижі вовки». Вовк в овечій шкурі – це зла людина, що приховує свої підступні наміри під маскою порядності (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Водочний	Горілчаний.
Водяться грошики	Бряжчить у кишені.
Воєнний округ	Військова округа.
Воєнні попали в засаду	Військові потрапили в засідку.
Воєнрук	Військовий керівник.
Вождь	Ватажок; провідник; керманич.
Возглавити	Очолити.
Воздати почесті кому	Ушанувати кого; віддати (скласти) шану (пошану) кому; окрити шаную кого.
Воздати славу	Славу вчинити.
Возитися з брудною роботою	Бабратися; талапатися.
Возитися з кимось (чимось)	Вовтузитися (метушитися) з кимось (з чимось).
Возмуцатися	Обурюватися.
Вознестися вище хмар	Злинути понад хмари.
Возня	Метушня; вовтуження.
Войлок	Повсть, повстина.
Вокальний	Голосовий.
Вокзал	Двірець.
Вокзальний	Двірцевий.
Волейбол	Відбиванка, сітківка ⁶⁸
Волею-неволею	Рад не рад; хочеш не хочеш; хоч-не-хоч; чи хоч, чи не хоч; з волі чи з неволі; по волі чи по неволі.
Вологість	Вогкість.
Володіти всіма правами	Мати всі права.
Володіти землею	Обладувати землею.
Володіти мовою	Знати мову.
Володіти почуттям власного достоїнства	Знати собі ціну.

⁶⁸ Український спортивний ентузіаст випустив у світ два посібники «М'ячеві ігри» і «Підручник до англійських ігор» та книжку «Копаний м'яч», яким за зразок служили видання із Англії та Німеччини. У 1904 р. видав книжку «Підручник ігор та забав», на сторінках якої вперше вжив англійське слово *football* (копаний м'яч). Але найважливіше те, що надалі уникав використання у своїх працях іншомовних спортивних термінів.

Професор скрупульозно шукав словесного відтворення іноземних спортивних термінів таким чином, щоб зберегти властивості української мови. Боберський ревно вимагав вживання рідного слова в українській фізичній культурі. Це завдяки його копіткій роботі в українській мові з'явилися слова: копаний м'яч – футбол, сітківка або відбиванка – волейбол, наколесництво – велоспорт, гаківка – хокей, лещатарство – лижний спорт, стусан – бокс, совги – лижі та багато інших. А спорт серед української молоді набув статусу національної свідомості (Іван Боберський – духовний батько українського спорту // Галичина спортивна. – 2013. – 17 серпня).

Володіти ситуацією	Держати (тримати) віжки в руках.
Володіти якостями лідера	Мати риси лідера.
Володіти	Мати в руках.
Волокита	Тяганина.
Волокти	Тяглом тягти.
Волонтер	Доброволець.
Волосся стало дибом	Волосся настовпужилося.
Воля ваша	Як собі хочете.
Вона в цікавому стані	Вона при надії; вона надію має; вона в поважному стані.
Вони дуже дружні	Вони великі друзі (приятелі); вони між собою нерозмита вода; вони нерозмийвода (нерозлийвода); їх водою не розіллеш ⁶⁹ .
Вони заздять нашим успіхам	Вони заздять (заздрі, мають заздрість) на наші успіхи; їм заздро (завидно) на наші успіхи.
Вони зустрілися поглядом	Вони зирнулися (зглянулися); очі їхні зирнулися; очі зглянулися із (між) собою.
Вони між собою не в ладу	Між ними незлагода (незгода); вони не ладнають між собою (один з одним, одна з одною, одне з одним); живуть, як кішка з собакою.
Вони однакові	Вони з одного тіста.
Вони похоронили цю ідею	Вони забили осикового кілка в цей задум.
Вонь	Сморід.
Вообразити	Уявляти собі.
Воплощати	Втілювати.
Вопше	Зовсім; геть; взагалі.
Ворогувати з ким (між собою)	Ворогувати проти кого; за злість мати на кого (одне на одного).
Ворогувати; конфліктувати	Бути на ножах; жити як кіт з собакою.
Вороже відноситися до кого	Вороже ставитися до кого; ворогувати на (проти) кого; ворожим (важким) духом дихати на кого; пеклом дихати; вовком дивитися.

⁶⁹ Цей фразеологізм упродовж свого існування змінив своє значення на протилежне. У давнину єдиним безпечним способом розняти биків, які билися, було розлити їх холодною водою. Так само доводилося чинити з людьми та собаками, які не реагували на інші засоби. Проте з часом ідея нездоланної агресії за аналогією змінилася поняттям нерозривної близькості (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Вороже; недружелюбно

Ворожий

Ворожість до прогресу

Ворон ловити

Ворон рахувати

Ворота в рай

Воротнік

Воротнічок

Воспитувати

Вот іменно

Вот те на

Вот то-то [же]; вот то-то й воно

Вот

Вот-вот

Воювати з вітряками⁷⁰

Воюючий народ

Воюючі країни

Вояж

Вояжер

Впадина

Впасти вниз головою

Впасти у відчай

Впівсили

Впливати на думки людей, збуджувати їх

Впливати

Впливаючи на кого-небудь,
посилити вимоги

Впливова людина; поважна особа

Вплоть до чого

Впору

Вправна, тямуща у всякому ділі людина

У штики зустріти (прийняти).

Неприятний.

Назадництво.

ґави ловити; заґавитися.

ґави (витрішки) ловити; витрішки їсти
(ловити, купувати, продавати); ґавити.

Райська брама.

Комір.

Комірець.

Виховувати.

Атож; саме так; отож-то.

От тобі й маєш.

Отож-то; отож-то (-бо) й є; тож-бо то й є;
то-то ж бо; то-то бо й є; отож-то й воно.

Онде; ось-о.

Ось-ось.

Проти вітру піском сипати.

Нескорений народ.

Країни в стані війни.

Подорож.

Мандрівник; обходисвіт.

Виярок, яр; балка, вибалок; западина.

Дати (зловити, вхопити) сторчка.

Завити вовком.

Впівснаги.

Хвилювати уми (почуття).

Мати вагу.

Підібрати віжки.

Велика риба.

Аж до чого; до самого (самої, самих).

Вчасно; якраз; до речі.

Мастак на всі руки.

⁷⁰ Походження фразеологізму пов'язане з безсмертним твором іспанського письменника Мігеля Сервантеса «Дон Кіхот». Головний герой, підстаркуватий дворянин, начитавшись старовинних романів, уявив себе мандрівним лицарем. В одній із подорожей він побачив вітряки, яких прийняв за велетнів, і почав із ними битися. Його двобій був справою марною і безглуздою. Вислів «воювати з вітряками» вживають у значенні «безрезультатно боротися з перешкодами», «займатися безнадійною справою» (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Вправо
Впритик
Вражати до глибини душі
Вражаюча звістка
Вражаючий
Враження про зустріч
Вразливе місце
Врахувати обставини

Вредний
Врем'янка
Вроді
Вроді би
Вроді кого (чого)

Вростати в землю

Вряд чи
Все в порядку
Все вийшло не так як хотілося
Все змінити докорінно
Все рівно
Все скидано разом
Всезагальний
Всезагально
Всезнайко
Вселенна
Всеоб'ємний

Всепоглинаючий
Всерйоз
Всесвітньовідомий
Всесторонній
Всі бажаючи
Всіляко хитрувати для власної вигоди
Всіх благ!
Вскочити на ноги
Вскружити голову

А ми радимо так...

Праворуч.
Один біля одного.
Вражати в саме серце; западати в душу.
Приголомшлива звістка.
Дивоглядний.
Враження від зустрічі.
Ахіллесова п'ята.
Зважити на обставини;
узяти до уваги (на увагу) обставини.
Шкідливий; капосний.
Тимчасівка.
Наче, мов, ніби, немов; на взір.
Начебто.
Подібний до кого (до чого); як от хто (що);
на зразок (на взір) кого (чого).
Вростати в ґрунт; розкорінюватися;
пускати коріння.
Хтозна чи.
Усе гаразд (як слід, добре).
Не так сталося, як гадалося.
Поставити з ніг на голову.
Байдуже; однаково.
Як у діда в торбі.
Загальний.
Поголовно; повсюдно.
Всезнавець, всевідач.
Всесвіт.
Всеосяжний, всеохоплюючий,
всеобіймучий.
Всепоглинний, всепоглинальний.
Серйозно.
Славний на весь світ.
Всебічний.
Усі охочі.
Ловити рибку в каламутній воді.
Хай щастить!
Схопитися (зірватися) на ноги.
Замарити (завернути, завертіти,
закружити, закрутити) голову;

Вслух
Вспишка
Вспівати у всьому
Вспіти
Всплакнулося кому

Встановити зв'язок, послідовність
у розмові (подіях)
Встряхнути головою
Вступ на посаду
Вступати в бій
Вступати в дію
Вступати в долю (в компанію)

запаморочити (заморочити, затуманити)
голову.
Уголос; голосно.
Спалах.
Скрізь встигати.
Встигнути.
Поплакав хто;
заплакав трохи (заплакнув) хто.

Піймати нитку (нитки) чогось.
Мотнути (струснути) головою.
Обняття посади.
Ставати до бою; приймати бій.
Починати діяти.
Приставати до спілки.

~~~~~  
Мова – найважливіший засіб формування  
й утвердження духовності народу<sup>71</sup>.  
~~~~~

Вступати в поєдинок

Вступати в права
Вступати в силу (дію)
Вступати на престол
Вступати у володіння
Вступити в наслідство
Вступити в переговори

Вступити в шлюб

Вступити у зв'язок
Вступитися за кого (за що)

Всучити
Всюди

Ставати на двобій (герць);
схрещувати мечі.
Перебирати права.
Набувати чинності.
Заступати на царство.
Посідати.
Обійняти (посісти) спадщину (спадок).
Стати до переговорів (до перемовин);
розпочати переговори (перемовини).
Одружитися (побратися) з ким;
шлюб узяти.
Зайти у зв'язок.
Заступитися за кого (за що);
обстати за ким (за чим, за кого, за що).
Втелющити; втербити.
Куди не кинь оком.

⁷¹ Адже до Бога людина звертається не за допомогою, скажімо, танцю чи образотворчого мистецтва, а саме за допомогою мови. Добрі й злі помисли людина оформляє й усвідомлює в мові. Самовдосконалюється людина через мову. Мова – основна ознака і основний інструмент саморозвитку як людини, так і нації. Оце й треба забрати в людини й нації, щоб їх принизити, знищити їх (Ющук І. Якщо хочемо вижити // Літературна Україна. – 2007).

Всюдисущий

Всеприсутній.

Всяк свого щастя коваль

Всяка пташка своїм носиком живе.

Всякому овочу свій час

Не тепер по гриби ходити, а восени,
коли будуть родити.

Всьо

Все.

Всього доброго!

На все добре! Всього найкращого!
Щасливо!

Всього лиш

Тільки; тільки-но; лише.

Втекла душа в п'яти

Аж за шкуру снігом сипнуло.

Втекти від кого-небудь

Показати хвіст (хвоста).

Втеретися в милість

Підбитися під ласку.

Втиратися в довіру

Лататися (підшиватися, влазити) до когось.

Втікати звідки-небудь

Мазати п'яти салом (смальцем, лоєм).

Втішатися

Радіти серцем (душею).

Втомити руки

Натрудити руки.

Часто на всесвітніх конференціях
найгірше розуміють, про що йдеться,
коли виступають справжні англійці⁷².

Втомитися; виснажитися

Вивалити язик.

Втомлюватися від журби (туги)

Нудити світом.

Втопити в ложці води

З'їсти не соливши (без солі).

Втрата ідентичності

Знеособлення.

Втратив апетит

Їсти не їсть.

Втратити голову

Позбутися глузду.

Втратити дар мови (здатність говорити)

Забути язика в роті.

Втратити довіру

Позбутися довіри.

Втратити законну силу

Стати недійсним (нечинним).

Втратити здатність думати

Загубити розум.

Втратити здатність логічно мислити

Загубити думку.

Втратити здатність розумно діяти

Ум за розум заходить.

Втратити здоровий глузд

Упасти в дитинство.

Втратити значення (силу)

Звестися (обернутися) нанівець.

⁷² Невдовзі правдива англійська мова може поступитися Інтернет-суржику. З нього постане діалект. Інтернет-суржику з англійськими вкрапленнями простіше стати потужною всесвітньою мовою. Поки що повноцінна англійська існує. Нею пишуть книжки. Але її міжнародний варіант віддаляється усе більше й більше. Іноді потрібно звертатися до фахівця, який перекладе з британської на міжнародну англійську (Капранов Д. // Газета по-українськи. – 2013. – 5 листопада).

Так кажуть...

Втратити інтерес
Втратити контроль над собою
Втратити концентрацію
Втратити надію
Втратити нитку розмови
Втратити ореол слави
Втратити основне значення
Втратити охоту
Втратити повагу
Втратити посаду
Втратити почуття реальності
Втратити почуття сорому (власної гідності)
Втратити розсудливість; стати нерозумним
Втратити свідомість
Втратити силу
Втратити совість
Втратити терпіння

Втрачати авторитет (значення, важливість)
Втрачати людську подобу
Втрачати своє значення;
ставати менш важливим
Втриматися на ногах
Втріскався по вуха в кого

Втручатися без потреби в чужі справи
Втручатися в особисте життя
Втручатися в чий-небудь особисті справи
Втручатися куди не слід (в чужі справи)
Втручатися
Вузивські кадри
Вульгарний анекдот (жарт)
Входити в дію (в силу)
Входити в компанію
Входити в склад команди
Вхолосту
Вхопився обома руками
Вцілити

А ми радимо так...

Збайдужити; знеохотитися.
Зірватися з ланцюга.
Втратити пильність.
Повісити (похнюпити, опустити) носа.
Збитися з пантелику.
Упасти з п'єдесталу.
Відступити на другий план.
Знеохотитися.
Пошитися в ніщо.
Вилетіти з сідла (з крісла).
Відірватися від життя.
Позичити очей у Сірка.
Позбутися клепки.
Зомліти; вмлїти; знепритомніти.
Знесилитися.
Позичити очі в Сірка.
Знетерпелівитися;
не могли всидіти на місці.
Падати з п'єдесталу.
Мерзеніти.
Спадати в ціні.
Устояти на місці.
Утіпався (утьопався, утелепався) в кого
по саме нікуди (по самі вуха).
Заглядати (зазирати) в горшки.
Лізти з чобітьми в душу.
Лізти в чужий горох.
Тикати носа в чужий город.
Устромляти (сунути) свого носа.
Кадри високої (вищої) школи.
Сороміцький (масний, грубий) жарт.
Набирати чинності; ставати чинним.
Вступати (приставати) до спілки.
Належати до складу команди.
Пустогоном; на вітер; по-пустому.
Ухопився як чорт за грішну душу.
Влучити.

Вчасно; доречно сказано
Вчинити злочин
Вчинити щось недоладне
Вчинки ворожого характеру
В'язниця
В'ялений
В'ялий; непроворний

Золоті слова.
Скоїти злочин.
Наробити сміху.
Ворожі вчинки.
Іванова хата.
Вуджений.
Млявий.

Г

Гадалка
Гаджет
Гадити кому
Газета
Газета; журнал
Газетна полоса
Газетчик
Газон
Газонепроникний
Газонокосильщик
Газопровід
Гаїті
Галантний

Галопувати
Галоші
Галстук
Гангрена
Гангстери
Гандбол
Гандикап
Ганебна поведінка
Ганебна, сумна слава

Ворожка.
Знадіб.
Капості (пакості) робити (коїти) кому.
Денник.
Часопис.
Шпальта.
Газетяр.
Травник.
Газостійкий.
Косар травника.
Газогін.
Висока гора.
Гречний; люб'язний, ввічливий, чемний;
привітний.
Чвалувати; скакати учвал.
Калоші.
Краватка.
Вогнець.
Згряя грабіжників та бандитів.
Ручний м'яч.
Перевага.
Стидовище.
Лаври Герострата; геростратові лаври⁷³.

⁷³ Одним із семи чудес світу давні греки вважали знаменитий храм богині Артеміді в Ефесі. Та він згорів, бо його підпалив честолюбний Герострат. На суді він пояснив, що дуже хотів прославитися, зробити своє ім'я безсмертним. Не маючи жодних талантів, Герострат вигадав такий ганебний спосіб стати відомим. Суд виніс палієві смертний вирок, а мешканцям міста Ефес було заборонено

Так кажуть...

Ганчірна лялька
Ганяти з місця на місце
Ганьбити (неславити) кого-небудь
Ганьбити кого-небудь (що-небудь)
Ганьбити когось (щось)
Ганьбити; соромити
Гарант
Гарантія
Гарантувати

Гардероб
Гардеробщиця
Гармонізація
Гармонійний
Гармонія
Гарна погода
Гарна собою

Гарний лицем
Гарний; вродливий; прекрасний
Гарнішати
Гарно вести себе
Гарно оформлений (оздоблений)
Гарно прибраний; чепурний
Гаряче запевняти (переконувати)
Гаряче кохати
Гаряче сперечатися за що-небудь
Гарячий; непосидючий
Гарячка
Гарячкувати
Гасити борги
Гвинтиків у голові не вистачає

Гвинтівка
Гвоздь

А ми радимо так...

Лялька з дрантя.
Ганяти сюди-туди.
Кинути пляму.
Квацати (квацяти) дьогтем.
Кидати (наводити, класти, накидати) тінь.
Виставляти на публіку.
Поручитель; забезпечувач.
Порука, запорука; запевнення.
Запевняти; забезпечувати; давати голову на відсіч; ручатися головою.
Роздягальня.
Гардеробниця.
Погодження.
Суголосний
Злагода; співзвуччя; погодженість.
Година.
З себе гарна; хоч з лица воду пий;
хоч картину малюй; очей не відірвати.
Хороший (гарний) на виду (на вроду).
Як маків цвіт; любо оком глянути.
Краси набиратися .
Гарно поводитися.
Як цяцька.
Як цяцька.
Бити себе в груди.
Палко кохати.
Ламати списи.
Такий, що аж шкура на ньому горить.
Лихоманка.
Рубати з плеча.
Сплачувати борги.
Без сьомої (десятої) клепки в голові;
не має глузду в голові.
Кріс.
Цвях.

навіть згадувати його ім'я, щоб стерти пам'ять про злочинця назавжди. Та один грецький історик порушив заборону: від нього наступні покоління дізналися про страшні діяння Герострата (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Гегемонія	Панування.
Гедлайнер (хедлайнер)	Привабник ⁷⁴ .
Гелікоптер, вертоліт	Гвинтокріл.
Гелікоптер	Вертоліт.
Генезис	Виникнення; становлення; походження.
Генеральний	Головний.
Генератор ідей	Вигадник ідей.
Генерація	Покоління.
Генерувати ідеї	Породжувати ідеї.
Геніальний	Найдосконаліший.
Геноцид	Народовбивство, винарід.
Георгіни	Жоржини.
Геральдика	Гербознавство.
Германія	Німеччина.
Герметична упаковка	Непроникне пакування.
Герой	Звитяжець.
Герой, та не той	Усім козак, та чуб не так.
Героїзм; доблесть	Звитяга.

⁷⁴ Особа або гурт осіб, чи будь-яка інша виконавча одиниця взагалі, ім'я якої на оголошках, у зазвналках, і т. д. покликає привабити на те чи інше дійство якомога більше відвідувачів. Американське слово *headliner* за Англо-російським словником В. К. Мюллера тлумачиться як «відомий актор, лектор тощо, ім'я котрого на афішах зазначається великими, помітними буквами». Дійсно, англійською *headline* – ніщо інше, як заголовок новин, оголошень, і т. д., тобто гедлайнер – це той, чиє ім'я винесене у заголовок оголоски або вістей. В американському відділку англійської мови дієслово *headline* – надавати заголовок, набуло ще й значення «виконувати головний номер дійства», тобто *headliner* – це той, хто його виконує і є тим стрижнем забави, головним заманювачем на неї, покликаний заманити якнайбільше людей і підняти кількість проданих квитків на дійство, забаву тощо, а відтак – і зарібок затійників заходу. Тож як не крути, а завдання гедлайнера в будь-якій галузі зводиться у підсумку до одного: привабити щоби більше люду. Ну а раз гедлайнер – приваблює, то чом би його українською так прямо і не назвати: привабник? Слово походить від цілком звичних всім і кожному привабити, привабливий, і т. д. Іменик привабник утворений за всіма можливими і не можливими приписами українського словотворення, порівняймо: наколінник, годинник, наконечник, підлабузник, зрештою – звабник (той, хто зваблює дівчат). У словнику рівнословів (синонімів) слова привабити, привабливий, приваблювати, приваблення, привабливість та інші похідні, постійно перебувають поруч з такими братами-сестрами за подібністю значень, як принадити, принадний, принаджувати, принаджування, принадність тощо. Відтак відразу вимальовується синонім і до новотвору привабник – це принадник. Отож, замість одного їхнього «заголовника» (дотеп від буквального перекладу *headline* – заголовок маємо відразу двох наших: привабника і принадника). Прикро звичайно, але ніде правди діти: більшість іншомовних запозичень приходять до нас за посередництва російської мови. Вона, як відомо, не має нашого звуку *Г*, а тому в ній запозичення *headliner* передається через *Х* – хедлайнер. Молоді і не дуже українці, а особливо новинарі ще й досі не привчені розрізняти в рідній мові цілих три звуки: *Г*, *Х* і *Г*, а тому в поголовній більшості своїй усі чужинецькі слова відтворюють на письмі, а звідси й усно так, як це робиться в російській (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Так кажуть...

Героїчне діяння
Гетерогенний
Геть з очей
Геть; куди попало
Гибле діло
Гидкий чоловік
Гібрид
Гігант
Гігантськими кроками
Гід
Гідний для наслідування
Гідність особи як представника певної організації
Гідно оцінити
Гімн
Гімнастика; гімнастична зарядка; гімнастичні
Гіперболізація
Гіперболізований
Гіпертрофія
Гіпертрофований
Гіпноз
Гіпнотизувати
Гіпотеза
Гіпотеза; припущення
Гіпотетичний
Гірка участь
Гірко плакати
Гірлянда
Гірнична справа (промисловість)
Гірський хребет
Гірше всіх виступив
Гірше всього

А ми радимо так...

Здвиг.
Різнорідний; неоднорідний.
Геть з-перед очей.
Під чужий тин.
Пропаща справа.
Поганець; гидотник, гидомир.
Схрещенець; мішанець.
Велетень.
Семимильними кроками.
Путівник.
Гідний наслідування.
Честь мундира.
Віддати належне.
Славень⁷⁵.
Руханка.
Перебільшення.
Перебільшений; роздутий.
Надмірність; надужиття; перегин; крайність; крайнощі.
Надмірний; перебільшений.
Навіювання.
Навіювати.
Засновок.
Здогад.
Гаданий.
Латаний талан; неталан; безталання; щербата доля.
Виливати (лити) сльози; дати волю сльозам; ревно плакати; ревма ревіти; умиватися слізьми; обливатися слізьми.
Плетениця.
Гірництво.
Гірський кряж.
У Бога теля з'їв.
Найгірше, якнайгірше, щонайгірше.

⁷⁵ Походить від славити когось/щось. Славень – питомо наше, слов'янське слово, невиправдано витіснене чужинським *гупн* (з греки *ὑμνος* – хвалебна пісня) (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Гірше всього те, що...

Найгірше те, що...

Гірше нікуди

Гірше не може бути; гірше не можна; далі нема куди.

Гіт, хіт

Забійник⁷⁶.

Гладити білизну

Прасувати білизну.

Гладкий; товстий

Як міх вовни.

Гладко

Як по маслу.

Гладшати, товстішати

Вбиватися в тіло.

Глиба

Брила.

Глибина віків

Сивина століть (віків).

Глибиною

Завглибшки.

Глибока старина

Сива давнина.

Глибока старість

Старенна старість.

Глибоко не вникати в суть чого-небудь

Скакати по верхах.

Глибоко; сильно; повністю

До щирця.

Глибокоповажний

Вельмишановний.

Глобальний

Всесвітній; світовий.

Глорифікація

Прославлення.

Глотати сльози

Ковтати сльози.

Глибокої осені

Пізньої осені; у пізню осінь.

Глузувати (кепкувати) з кого-небудь

Моркву терти комусь; насмішки кидати.

Глупий як пробка

Дурний як пень.

Глуха ніч

Глупа ніч.

Глухуватий; погано чує

Тугий на вухо (на вуха).

Глушина

Кудкудаківка.

Глядач

Видець.

Глядь

Зирк.

Глянсований

Вилощений; блискучий.

Глянути

Кинути (блмнути) оком; зиркнути.

Глянути на кого-небудь мимохідь
(ненароком)

Одним оком скинути.

⁷⁶ Ударний, забійний гудецький твір (пісня чи просто награння), який зльоту розпізнається пересічним обивателем. За смислом забійник можна порівняти, зокрема, з польським *przebój* [пше́буй] – обидва слова означають те саме, що й передирка з англійської *hit* [гіт] (російська калька звучить як [хіт], що подекуди передалося і нам). Якщо відштовхуватися суто від значення такого поняття як гіт (англійською буквально означає удар, поштовх, а також успіх, удача, вдале влучення), то правильніше було би його називати навіть не забійником, а якимось відомником, впізнавачком, успішником чи чимось у такому дусі – позаяк, як вже згадувалося, йдеться про пісеньки, які є відомими або відразу впізнаються слухачем. Однак тут маємо той випадок, коли, як то кажуть, так склалося історично (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Так кажуть...

Гнати в шию
Гнатися за довгим рублем (карбованцем)
Гнатися за прибутком
Гнатися по п'ятах
Гнів
Гніватися, сердитися, злитися, злоститися

Гніздитися; кублитися
Гнітити

Гном
Гнути горб

Гнути спину перед кимось
Говір
Говіркий; дотепний
Говірливий
Говори дальше
Говорити – не мішки носити
Говорити (діяти) різко, категорично
Говорити (писати) поверхнево
Говорити (повідомляти) щось повільно, невпевнено
Говорити (робити) саме те, що потрібне
Говорити багато зайвого
Говорити без натяків
Говорити безпредметно (без потреби)
Говорити в ніс
Говорити в очі
Говорити в тон кому
Говорити в чийсь адресу

Говорити відкрито
Говорити все, що попало
Говорити грубим басом

А ми радимо так...

Гнати в потилицю (втришия, у три вирви).
Шукати легкого хліба.
Жадати вигоди.
На п'яти (на хвіст) наступати.
Обурення, пересердя.
Метати громи й блискавки;
вергати (кидати) громи; важким духом дихати; бісом дивитися; впадати в гнів;
зібрати всіх сусідів на брови;
кипіти злобою.

Мостити гнізда; готувати кубло.
Давити каменем на серце (на груди);
лежати каменем на серці.

Карлик.
Гнути хребет (спину); кряжити;
трудити поперека.
Гнутися в три дуги.
Гутірка.
Легкий на слово.
Балакучий.
Продовжуй.
Не так хутко робиться, як мовиться.
Рубати з плеча.
Лити воду.

Кота м'яти в мішку.
Цілитися в точку.
Мати довгий язик.
Бити прямо в лоб.
Марнувати слова.
Гугнявити, гугнити.
Казати у вічі.
Мовити під лад кому.
Говорити на чю адресу; говорити на адресу кого; на чю сторону казати.
Говорити відверто (щиро).
Що на рот налізе.
Говорити (бухтіти) як (мов) у бочку (із бочки); говорити (бухтіти) як (мов) у маточину (у жлукто).

Говорити діло

Казати (говорити) до діла (до пуття);
казати (говорити) по суті; мовити до речі.

Говорити довго й нецікаво

Лити воду.

Говорити дурниці (нісенітниці),
обдурюючи когось

Плести сухого дуба.

Говорити дурниці (нісенітниці, ерунду)

Вилізти на грушку й рвати петрушку;
плести як небіжка ногами; вигадати таке,
що й в борщ не кришать; нісенітницю
(нісенітниці) верзти (плести, правити);
плести (верзти, правити) абищо (казна-що,
дурниці, бредню); городити таке –
ні літо, ні зима; як скаже, то ні пришити,
ні прилатати; галамагати; химині кури
правити.

Говорити жартівливо

На сміх казати.

Говорити з акцентом

Говорити із своєрідною (нечистою)
вимовою; вимовляти слова по-своєму
(нечисто).

Найбільше загрожує зросійщення і спричинена
ним суржикізація, тобто поява і розростання
гібридних форм усного мовлення⁷⁷.

Говорити з викрутасами

Говорити з вивертом; говорити закрутисто
(вузлувано, вигадливо).

Говорити зайве

Розпускати губи; давати волю язикові.

Говорити здалеку

Здалека заходити.

Говорити із задньою думкою

Говорити (казати) з потайною
(з потаємною, затаєною, прихованою)
думкою; говорити (казати) наздогад
буряків, щоб дали капусту;
закидати наздогад.

Говорити комусь що-небудь приємне

Мазати медом по губах.

Говорити крізь зуби

Цідити про (крізь) зуби.

⁷⁷ Із зросійщенням пов'язане і явище вульгаризації мови, зокрема поширення російського мату в побутовому мовленні. Щодо запозичень з інших мов, зокрема з англійської, то вони також потребують уваги з боку мовознавців. Необхідно замінити їх питомими словами у тих випадках, коли це можливо, шукати шляхів адаптації їх у нашій мові. Слушні пропозиції щодо цього можна знайти у працях Святослава Караванського. А прикладом такого перспективного напрямку в царині упорядкування наукової термінології може бути «Англійсько-українсько-англійський словник наукової мови (Фізика та споріднені науки)» Ольги Кочерги та Євгена Мейнаровича (Лариса Масенко: «Українська мова зберігає потужну креативну енергетику», сторінка Харківської обласної організації Національної спілки письменників України, 2012).

Так кажуть...

Говорити на вухо
Говорити на захист кого (чого)
Говорити на різних мовах
Говорити на українській мові
Говорити натяками
Говорити начистоту
Говорити не по суті
Говорити невиразно, ледве розтуляючи рот
Говорити невнятно
Говорити невпопад
Говорити невпопад
Головуючий на зборах
Гостинниця
Говорити непрямо
Говорити нерозумні, беззмістовні речі
Говорити нісенітниці (дурниці)
Говорити облесливо, нещиро
Говорити під ніс
Говорити по душах
Говорити повільно, неквапливо
Говорити повільно, спроквола
Говорити поперек
Говорити приємні речі; улещувати
Говорити про кого-небудь
(що-небудь) прямо
Говорити про когось щось погане
Говорити про малозрозумілі,
недоступні речі
Говорити про одне, натякаючи на інше

А ми радимо так...

Нашіптувати.
Ставати до оборони (в оборону, на захист)
кого (чого); обставати за кого (за що,
за ким, за чим).
Говорити різними мовами; не розуміти
один одного (одна одну, одне одного,
одні одних).
Говорити українською мовою (по-
українському).
Казати наздогад буряків.
Говорити як на духу (як на сповіді).
Травити баланду.
Цідити крізь зуби.
Мимрити.
Говорити не до речі (не до ладу, невлад).
Говорити невлад.
Голова зборів.
Готель.
Говорити загадками; заходити здалека;
позавгорідно (манівцями) казати.
Нести (вернути, гонити) ахінею.
Гнати (провадити) химери; гнути бандигу;
приліпити горбатого (сліпого) до тину
(до плоту); гнати (провадити) химери;
гнути бандигу.
Мазати медом речі (слова).
Харамаркати.
Говорити відверто.
Цідити слова (слово за словом,
слово по слову).
Тягти (тягнути, витягати, висмикувати)
слова з рота.
Казати (говорити) наперекір (всупереч);
перечити.
Мастити словами.
Називати речі своїми іменами.
Чорний мак сіяти.
Голову туманити.
Наздогад буряків, щоб дали капусти.

Так кажуть...

Говорити про суть справи не зразу
Говорити про що-небудь пусте,
не вартє уваги
Говорити про щось усім відоме
Говорити прямо в очі
Говорити пусте
Говорити скоромовкою
Гостра необхідність
Говорити спокійніше (стриманіше)
Говорити те саме
Говорити толково
Говорити у чиюсь адресу

А ми радимо так...

Почати здалека.
Розводити химині кури (мотрині яйця).
Відкрити Америку.
У живі очі казати.
Обіцяти гори-долини.
Говорити миттю.
Крайня потреба.
Спустити тон.
Співати в один голос.
Казати до ладу (до пуття).
Говорити на чю адресу; говорити
на адресу кого; на чю сторону казати.

~~~~~  
Нам знову намагаються прищепити  
почуття меншовартості, «неформату» –  
неформату всього українського<sup>78</sup>.  
~~~~~

Говорити усе підряд, не задумуючись
Говорити чисту правду
Говорити щось пусте, неістотне
Говорити як по писаному
Говорити, не зупиняючись
Говорити, оминаючи суть справи
Говорить дуже ясно (зрозуміло)
Говорить дурниці
Говорить нерозбірливо
Говорить нерозбірливо
Говорить, як з написаного читає
Говорить толком

Що на рот налізе говорити (балакати);
що на умі (на душі), те й на язичі в кого;
що на язик набіжить (понесло) говорити
(балакати, щебетати).
Казати саму правду.
Плести банелюки.
Говорити як з книжки брати.
Сипати словами як (мов, ніби, наче)
горохом.
Ходити кругами.
Як (мов, ніби) в рот кладе.
Як корова язиком меле.
Як баба беззуба.
Як Сидір на дудці гугнявить.
Каже, як з листу бере.
Кажить до ладу (ладком, до діла, до пуття).

⁷⁸ У радіоефірі давно не знайти української музики, телевізійний простір забитий російським «секондхендом», великі книжкові мережі в Україні належать російським власникам, які дбають про інтереси російської книги. Як у колоніальні часи, нас знову намагаються переконати, нібито український творчий продукт, який більшості українців елементарно недоступний, просто «не конкурентний» (Мар'яна Савка, Всеукраїнський письменницький марафон «Рідною мовою», м. Львів, 21 лютого 2011).

Так кажуть...

Гов'ядина
Годинник іде вперед
Годинник пробив дванадцятую
Годину назад
Годити; догоджати; прислужуватися
Гол як сокол;

Гол, що визначив долю матчу
Голий

Голими руками
Голкіпер
Голова адміністрації по області
Голова забита
Голова йде кругом

Голова крутиться кому
Голова мов свинцем налита

Голова повна проблем
Голова повна тяжких думок

Голова пухне
Голова соломою набита
Голова тріщить

Головка
Головна фігура
Головний біль
Головний у чомусь
Головний
Головним чином
Головокружіння
Головоломка
Головою вище від кого

Голову закрити
Голову приклонити (склонити)

А ми радимо так...

Яловичина, воловина.
Годинник поспішає.
Годинник бамкнув дванадцятую.
Годину тому.
Стелитися під ноги; гнутися в дугу.
Голий як бубон (як руда миша, як долоня, як турецький святий, як горобець під стріхою); багатий, як циган на блохи.
Доленосний гол.
У костюмі (в одежі) Адама і Єви;
у чому мати [на світ] народила.
Голіруч.
Воротар.
Голова адміністрації в області.
Голова сохне.
Голова йде обертом;
у голові паморочиться; світ макітриться;
жуки в голові гудуть.
Вернеться світ кому.
Голова мов (немов, наче, неначе) чавуном (оливом) налита; голова обважніла.
Заклопотана (затуркана) голова.
Тяжкі (важкі) думки обсіли (опали, обняли) голову.
Голова в'яне (сохне).
У голові вилами укладано.
Голова як не лусне (як не трісне);
голова розвалюється (розсідається).
Голівка.
Перша скрипка.
Біль голови.
Господар (пан) становища.
Провідний; чільний.
Головно; найбільше.
Запаморочення; запаморока.
Морока.
На [цілу] голову вищий від кого
(за кого, ніж хто, як хто).
Забити тям у голові; памороки забити.
Голову прихилити (схилити).

Голод всього навчить

Голодний як вовк

Голодний

Голодранець

Голодувати

Голодувати, недоїдати

Гололід, голольод

Голому пожар (розбій) не страшний

Голос вопіючого в пустині

Голос задрижав

Голосування на дому

Голуба кров

Голь на вигадки хитра

Гомогенний

Гондольєр

Гонець

Гонки

Гонорар

Гоноровитий

Гоноруватися; величатися

Гонщик

Батьків хліб не навчить.

Аж шкура болить; тягне за живіт;
живіт присох до спини;
росинки в роті не мав.

Не ївши, не пивши;
жаби в животі квакають; ведмедя з'їв би;
кишка кишці дулю тиче.

Халамидник.

Покласти зуби на полицю (на мисник)⁷⁹.

Клацати зубами;
сидіти на голодному пайку.

Ожеледиця, ожеледь; слизота.

Голий дощу не боїться.

Голос волаючого в пустелі⁸⁰.

Голос затремтів.

Голосування вдома.

Блакитна (панська, шляхетська) кров.

Біда навчить калачі (коржі з маком) їсти.

Однорідний.

Весляр; гребець.

Посланець.

Перегони.

Винагорода.

Пихатий; зарозумілий; чванькуватий,
чванливий.

Високо літати; любитися собою.

Перегонець.

⁷⁹ У мові є чимало фразеологічних жартівливих зворотів, пов'язаних із зубами: зуби надворі тримає (облеслива людина, яка любить шкірити (виставляти) зуби у награній усмішці); єдиним зубом треба їсти (ощадна, скупа їжа) та ін. Давній український вислів «покласти зуби на полицю» мовці також сприймають як жартівливий. Під час голоду зуби виявляються не потрібними, бо нічого жувати, тому їх «відкладають» на полицю. Дехто з мовознавців стверджує, що спочатку в цьому звороті йшлося про зуб'я в інструменті для розчісування пряжі. Їх клали на полицю, коли нічого було прясти. А коли немає роботи, доводиться голодувати. Унаслідок такого смислового перенесення фраза «покласти зуби на полицю» набула сучасного значення – голодувати, недоїдати, мати мало їжі (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

⁸⁰ За біблійною легендою, один із пророків пристрасно закликав ізраїльтян стати на шлях праведності і приготувати путь Богові. Проте нечестивий народ був байдужий до його благань, так, ніби він волав посеред безлюдної пустелі, де його ніхто не чув. Вислів «голос волаючого в пустелі» вживають у значенні: даремний заклик до кого-небудь, залишений без уваги, без відповіді (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Гора з пліч	Баба з воза – велика зрада: на возі легше – кобила рада.
Гора на душі	Камінь на серці.
Гора породила мишу	З великої хмари малий дощ ⁸¹ .
Горбатого могила виправить	Пізно старого kota вчити гопки.
Горбушка	Окраєць, окрайчик; крайчик; цілушка.
Гордий	Через пліт плює.
Гордий як павлін	Пишається як пава.
Гордиться ким (чим)	Бути гордим з кого (з чого, ким, чим).
Гордиться перед ким	Пишатися проти кого.
Гордувати	Високо нестися.
Горе та й тільки	Лихо (горе) та й годі.
Горе-вчений	Біда, а не вчений.
Горе-майстер	Майстер-ламайстер, попсуй-майстер.
Горизонт	Обрій, небозвід, небосхил, крайнебо, круговид, кругозір, кругогляд, виднокруг, видноколо, виднокрай, небокрай, овид.
Горизонтальний	Поземний.
Горить лице	Пашить обличчя.
Горить у роті	Пече в роті.
Горілка	Божа сльоза.
Горіти бажанням	Палко бажати.
Горіти від любові до кого	Палати коханням до кого.
Горіти на роботі	Запально (з великим запалом) працювати; з запалом віддаватися праці (роботі).
Горіти страстю	Палати пристрастю (жагою).
Горка, спускалка	Гірка.
Горланити	Репетувати.
Горн	Сурма.
Горнична	Покоївка.
Горніст	Сурмач.
Городові овочі	Городина, грядовина.
Городський	Міський.
Городянин	Містянин.

⁸¹ Вслів походить із байки давньогрецького байкаря Езопа «Гора, що народжує». Також римський поет Горацій у трактаті «Мистецтво поезії», висміюючи невмілих віршописців, що починали свої твори пишномовними виразами, писав: «Народжують гори, а родиться смішна миша». Цей фразеологізм уживають, коли говорять про великі надії, але малі результати; про того, хто багато обіцяє, а робить мало (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Горшок
Горюче
Госпіталь
Гостинний
Гостинниця
Гості біля входу
Гостра людина
Гостра необхідність
Гострий жарт
Гострити зуби на що
Гостро висловити своє незадоволення
Гостро критикувати

Готельні робітники
Готівковий капітал
Готовий крізь землю провалитися
Готовий на будь-яку авантюру
Готовий на все
Готовий усе для вас зробити

Готовити
Готується війна
Готується переміна на краще
Гра в собачки
Гра не вартує свічок

Грабіж
Гравець атакуючої лінії
Градус напруги
Градусник
Гражданський одяг
Гразюка
Гральний автомат
Гральний дім; казино
Грандіозне видовище
Грандіозний

А ми радимо так...

Горщик.
Пальне.
Шпиталь.
Гостелюбний.
Готель.
Гості під порогом.
Гостра на язик (дотепна) людина.
Крайня потреба.
Дотепний жарт.
Ласитися на що.
Накрити мокрим рядном.
Брати в обмолот; всипати на галушки;
дати прикурити; дати копоті;
дати на горіхи.
Працівники готелю.
Готові гроші; готівка.
Ладен крізь землю піти.
Готовий хоч на край світу.
Готовий у вогонь і воду.
Ладний (ладен, радніший) усе задля вас
зробити; і неба вам прихилив би.
Готувати.
Береться (кладеться, заноситься) на війну.
Кладеться (заноситься) на краще.
Гра в цуцика.
Не варта справа заходу; шкода й заходу
(праці); шкода й свічку світити;
не стала шкірка за виправку;
шкірка вичинки не варта.
Пограбування.
Гравець нападаючої (наступальної) ланки.
Ступінь напруги.
Термометр.
Цивільний одяг.
Багно, багнука; твань.
Однорукий бандит.
Картярня.
Бучне видовище.
Величний, величавий.

Границя	Кордон; межа.
Граничити	Межувати; сусідити.
Гран-прі	Найвища нагорода.
Грати (головну) провідну роль; бути головним	Грати першу скрипку; грати першим номером.
Грати (співати) на слух	Грати (співати) з голосу.
Грати в жмурки (хованки)	Грати в піжмурки; ганяти Панаса.
Грати велику роль	Багато важити; мати чималу вагу; відігравати велику роль.
Грати другорядну роль	Грати другим номером; грати другу скрипку.
Грати дурака	Корчити дурня.
Грати на арапа	Грати навмання (без грошей).
Грати очима	Прясти очима.
Грати подвійну гру	Торгувати на два базари.
Грати у відкрити	Грати з відкритим забралом (з відкритими картами).
Графин	Карафа.
Графіті	Стінопис ⁸² .
Графоман	Писака.
Гребінь не бере	Гребінь (гребінець) не вчеше.
Гребля	Загата.
Греція	Еллада.
Грецький горіх	Волоський горіх.
Гречана каша сама себе хвалить	М'ясом хвалиться, а воно й юшки не їло.

⁸² Відома усім і кожному грецька часточка *γράφω* – тобто графо – означає «пишу». А вже похідне від нього італійське слово *graffiti* буквально значить «видряпаний». Воно й не дивно: людство від самісінького світанку свого існування займалося різного роду вишкрябуванням або нанесенням якихось міток по землі, на деревах чи на каменюках. Робили нанесення зазвичай якимись загостреними предметами (камінь, палиця), або природними копалинами, що залишали за собою слід, скажімо, той самий вуглець у вигляді графіту. У цей спосіб багато чого тоді позначали: межі володіння певного роду-племіні, шлях звідкись-кудись, або ж просто прикрашали своє житло-печери, а пізніше і посуд та предмети побуту.

Слово стінопис утворене за взірцем слова живопис. Дописувач цих рядків цілком свідомий того, що останнє є сов'єцьким «новоязом» і було насильно насажене українській в СРСРівську добу злиття всіх мов і народів, проте це далеко не найгірший приклад кальки. Вище вже згадувалося, що графіті – не просто така-сяка мазня балончиком з фарбою, а у більшості випадків ще й певний тайнопис, зрозумілий чітко окресленій спільноті. А позаяк ті «пісанія» викладаються стилізованими буквами ще й на стінах – звідси і стінопис. Відповідно, особа, котра займається розписуванням стін, може називатися стінописець (подібно як і живописець) або навіть і стінописар ;-)) Хоча, звичайно, можна сказати і стіномаз чи стіноляпник – тут вже залежно від того хто як, де і що малює (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Гречнева каша

Гречана каша.

Грибний дощ

Сліпий (циганський, курячий) дощ;
з-під сонця дощ; дрібний (теплий) дощ;
дощ як крізь сито (як з-під сита);
ситом дощ.

Гризтися совістю

Картатися серцем.

Грім грянув

Гримнув (ударив, дуже сильно гуркнув,
торохнув) грім; загриміло; гримнуло.

Грім роздався

Грім пролунав (гримить, загримів);
загриміло, загримотіло.

Грім

Бозя злиться (свариться).

Гріх жалітися

Гріх Бога гнівити.

Гріш ціна

Ціна – мідний гріш⁸³.

Грішити чим

Мати ваду (хибу);
хибувати (слабувати) на що.

Грішити

Брати гріх на душу.

Громада віруючих

Богомільна громада; громада вірних.

Громадянин миру

Всесвітязин.

Громадянське суспільство

Громада.

Громадянський шлюб

Цивільний шлюб.

Громити

Нищити; пустошити.

Гроша ламаного не вартує

Не вартий доброго слова;
торби січки не варт.

Грошей кури не клюють

Грошей хоч греблю гати; грошей до смутку.

Грошима

Грішми.

Гроші – діло наживне

Гроші – набутна річ.

Гроші вирішують все

Гроші мур ламають.

Гроші водяться в кого

Копійка волочиться в кого.

Гроші пропали

Гроші пішли за вітром.

Гроші рахунок люблять

Копійка лік любить.

Гроші сколочувати

Збивати копійку до копійки;
складати гріш до гроша.

Гроші як винагорода за дрібні послуги

На чай давати (одержувати).

Грошовий перевід

Грошовий переказ.

⁸³ За історію грошових відносин на території України існувало чимало грошових одиниць, які мали різні назви та номінали. Слово «гроші» запозичене в українську мову з польської в часи середньовіччя для називання дрібної розмінної монети. Велику срібну монету дрібнили на шматочки, які ставали маленькими монетками – грошами. Сума гроша мізерна, дорівнювала півкопійки. Значення виразу «гріш ціна» або «ціна – мідний гріш» – нічого не вартий, нікуди не годиться, не має жодної цінності (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Так кажуть...

А ми радимо так...

Грошові поступлення	Грошові надходження.
Грубе ставлення	Хамство.
Грубіян	Поганий на язик.
Грудна дитина	Немовля, немовлятко; пригрудне дитя; пригрудча.
Грудна клітка	Огруддя.
Гружчик	Вантажник.
Груз	Вантаж.
Грузити	Вантажити.
Грузовик	Вантажна машина; вантажівка.
Група; гурт	Ватага.
Групвання	Гуртування.
Груша	Грушка.
Гряда	Пасмо.
Грязний	Брудний.

Найчастіше лексика абсолютної новизни
є запозиченою⁸⁴.

Грянув грім	Гримнув (ударив) грім; гримнуло.
Грянула гроза	Ударила (набігла, налетіла) гроза (туча, громовиця).
Губа не дура	Губа не з лопуцька; ласий на чужі ковбаси; хоч дурний, та хитрий.
Губитель	Згубник.
Губити авторитет	Падати в очах; сходити на пси.
Губити у вазі	Худнути.
Губити час	Гаяти (гайнувати, марнувати) час.

⁸⁴ Певні нові реалії приходять до нас уже з готовими найменуваннями, які закріпились за ними в мовах тих країн, де вони виникли. Українська мова часто не встигає запропонувати свою, «національну» назву нового предмета, але легко засвоює іншомовну. Найпотужнішим джерелом таких запозичень у мові ЗМІ початку XXI століття, як і в українській загалом, є англійська («меседж», «імідж», «саміт», «спічрайтер», «спам»).

Згідно з дослідженнями, нині в нас англіцизми становлять 70–80% усіх привнесень. А, наприклад, на межі XIX та XX століть головними джерелами були французька й німецька. Незважаючи на деякі пуристичні тенденції в мові, відчутним залишається й потік запозичень та кальок із російської, які переходять на шпальти ЗМІ («тусовка», «прикол», «дерибан», «відкат», «розрулити») (Печончик Т. У «кравчучки», «тітушка» і «кнопкодавів» є чималі шанси потрапити до академічних словників // Український тиждень. – 2013. – № 42).

Так кажуть...

Губитися в догадках
Губитися з виду
Гудити когось крадькома
Гулянка
Гуляти по руках
Гуляти, так гуляти
Гуманний
Гумус
Гурман
Гусина печінка
Гусиний
Густо поріс бур'ян
Густо почервоніти
Густота населення
Гусь свині не товариш
Гуськом

А ми радимо так...

Не знати, що й думати;
блукати в здогадах.
Зникати з очей.
Кивати пальцем у щоботі.
Вечірка.
Ходити по руках; переходити з рук в руки.
Бий, жінко, ціле яйце в борщ.
Людяний.
Ґрунт.
Ласун.
Гусяча печінка.
Гусячий.
Вуж голову не встромить.
Дуже зашарітися (почервоніти);
збуряковіти.
Залюдненість.
Чешися кінь з конем, а віл з волем.
Шнурком; нога за ногою; слід у слід.

~~~~~  
Ми повинні бути свідомі того,  
що мовна проблема для нас  
актуальна і на початку XXI століття,  
і якщо ми не схаменемося, то матимемо  
дуже невтішну перспективу.

*(Ліна Костенко)*  
~~~~~

Г

Галіматія
Ганок
Гешефт
Ґратулювати
Ґрунтова дорога
Ґрунтовно
Ґрунтовно, до тонкощів
вивчити що-небудь

Казна-що; нісенітниця.
Прибудівок.
Зиск; прибуток.
Вітати.
Ґрунтівка.
Неабияк.
З'їсти собаку (вовка, муху, зуби) на чомусь.

Д

Да

Давай мінятися

Давай наливай

Давай подивимся

Давай поженимося

Давай посидимо

Давай потиснемо один одному руку

Давайте будемо вести себе пристойно

Давайте будемо послідовними

Давайте вернемося

Давайте виберемо

Давайте викинемо

Давайте вип'ємо

Давайте вирішимо питання

Давайте відберемо

Давайте візьмемо

Давайте візьмемося за діло

Давайте встанемо

Давайте вшануємо

Давайте говорити

Давайте займемося ділом

Давайте заспіваємо

Давайте згадаємо

Давайте зробимо

Давайте зупинимося на цьому докладніше

Давайте й ми будемо благорозумними

Давайте напишемо

Давайте не будемо

Давайте не відділяти

Давайте питання

Давайте підемо нагору

Так.

Міняймося, поміняймося, нумо мінятися.

Бери та наливай.

Подивімося; погляньмо.

Одружімося, поберімося, поженімося.

Посидьмо.

Потиснімо одне одному (один одному) руку.

Поводьмося чемно.

Будьмо послідовними.

Вернімося, повернімося.

Виберімо, оберімо.

Викиньмо.

Випиймо.

Розв'яжімо питання (справу).

Відберімо.

Візьмімо.

Візьмімося до діла (до роботи, до праці); нумо до праці (до роботи, до діла); ставаймо до праці (до роботи, до діла).

Устаньмо.

Ушануймо.

Говорімо.

Берімося (нумо) до праці; берімося (нумо) працювати.

Заспіваймо.

Згадаймо.

Зробімо.

Спинімося на цьому докладніше.

Будьмо й ми при розумі; маймо й ми розум.

Напишімо.

Менше з тим.

Не відділяймо; не відокремлюймо.

Запитуйте.

Ходімо нагору.

Давайте побажаємо
Давайте поговоримо
Давайте читати
Давати в борг
Давати взятку

Побажаймо.
Поговорімо; побалакаймо.
Читаймо.
Визичати; позичати.
Давати хабара (базаринку); підмазувати;
підплачувати; всунути в руку;
дати куку в руку; тикати в лапу.
Давати відсіч (відкоша).
Давати словам волю.

Давати відпір
Давати волю язика

Продовжує залишатися
стан з українською мовою і вцілому в Україні,
де проживає 78,8% українців за національністю⁸⁵.

Давати добро
Давати клятву (присягу)
Давати любі консультації
Давати на слово що
Давати наганяй
Давати неправдиві свідчення
Давати очну ставку

Давати згоду, схвалювати; підтримувати;
погоджуватися; дозволяти.
Присягатися; присягати.
Давати різні поради.
Давати на віру що.
Давати прочухана (прочуханки).
Кривосвідчити.
Ставити на очі (на віч);
зводити на очі (на вічі).
Потурати; давати потур (пропуск);
повід попускати.
Давати(складати) свідчення; свідкувати,
свідчити; бути за свідка.

Давати поблажку
Давати покази

⁸⁵ Невже мовою окупанта хочуть розбудити патріотичний дух в Україні? Кажуть, що так зрозуміліше для південного сходу. Для кого саме? Адже в Криму, де дійсно більшість росіян (58%), взагалі заблоковано трансляцію українських телеканалів. На Одещині ж росіян – лише 21%, але є 63% українців. У Миколаївській області росіян ще менше – 14%, а українців – аж 82%. Аналогічно на Херсонщині. У Запорозькому краї росіян – вже 25%, але таки 71% українців. І навіть в Донецькій області українці переважають – 57%, хоча є аж 38% росіян. На Луганщині майже подібна статистика: 58 до 39%. У Харківській області маємо відповідно – 71 до 26%. Тобто, всюди, і на Півдні і на Сході, українців значно більше ніж росіян!

Соціологічні служби за 2012 рік подають такі дані: лише 47% мешканців України спілкуються українською, ще 15% – двомовні. В Україні видається українською – лише 43,8% книг і брошур, 39,2% газет, 16,9% журналів, у кінопрокаті 32% фільмів українською, 28% ефірного часу на ТБ українською мовою. Таке звужене щодо національного складу функціонування української мови стало наслідком багатовікової дискримінаційної державної політики щодо українців в царській Росії та СРСР. Не вина етнічних українців, що з них майже 18% розмовляють російською, а їхня біда. Тотальна насильна русифікація (зросійщення) зробила свою справу (Новоженець Р. Зросійщення як захист від російської окупації? // iPress. – 2014. – 14 березня).

Так кажуть...

Давати покази на кого
Давати початок чомусь
Давати прибуток
Давати привід для чого

Давати протиречиві покази

Давати собі звіт у чому

Давати урожай
Давить груди

Давка
Давним давно
Давно пропало, що з возу впало
Даже не оглянувся
Дай, Бог, здоров'я!
Дай, Бог, пам'ять (пам'яті)
Дайвер
Дайджест
Далеко

Далеко за північ
Далеко зайти

Далеко йому до тебе

Далеко краще
Даний випадок
Даром тратити сили
Дати прикурити
Два червоних яблука
Два визначних дня

А ми радимо так...

Свідчити на кого.
Започаткувати щось.
Приносити зиск.
Давати привід (приключку, зачіпку)
до чого; спричинитися до чого.
Суперечливо (суперечно) свідчити;
не в одно свідчити.
Усвідомлювати собі що;
бути свідомим чого; здавати собі справу
(звідомлення) з чого (про що).
Урожаїти.
У грудях тисне (стискає, давить);
груди стискає; стиски в грудях.
Тиснява.
Віддавна; з роду-віку; за царя Гороха.
Що з горшка вибіжить, то не позбираєш.
Навіть не озирнувся.
Дай, Боже, здоров'я!
Дай, Боже, на пам'ять.
Пірнальник.
Оглядовий збірник; періодичне видання.
Ген-ген; за горами й долами;
де Сидір козам роги править;
скільки око сягає; у чорта на болоті).
Геть після опівночі.
Перебрати міру; перейти межі;
далеко загнатися (забрести);
багато собі дозволити.
Куди йому до тебе;
далеко куцою до зайця⁸⁶.
Значно краще.
Цей випадок.
Даремно витратити сили.
Дати (всипати) перцю; намилити шию.
Два червоні яблука.
Два визначні дні.

⁸⁶ Слово «куций» асоціюється із зайцем, бо в нього короткий хвіст. Проте раніше так називали мисливських собак. Куций повільніший від зайця, бо він тільки бігає, а заєць ще й стрибає, тому в погоні за здобиччю куций завжди відставав (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Двомісний номер	Номер на двох.
Декілька років тому назад	Кілька років тому.
Дивитися в оба	Дивитися пильно; бути насторожі; бути обережним (пильним).
Далеко не просто	Зовсім (аж ніяк) не просто.
Далеко позаду	За плечима та за очима.
Далеко	Як до Варшави пішки.
Далекоглядний	Далекозорий.
Даль	Далечінь, далина, далечина, далеч.
Дальнобійник	Далекобійник.
Дальше	Далі.
Даний випадок	Цей випадок.
Данія	Прикордонна земля.
Дансінг	Танцювальний майданчик.
Дантист, стоматолог	Зубний лікар; зубник.
Дар	Хист; талант.
Даремна (марна) робота	Бочка Данаїд.
Даремна трата часу	Марнування часу.
Даремні заклики (поклики)	Голос волаючого в пустелі.
Даремно (марно) говорити що-небудь	Кидати слова на вітер.
Даремно (нізащо) віддати життя (загинути)	Пропастися ні за цапову душу.
Даремно на щось розраховувати	Ждати з моря погоди.
Даремно робити що-небудь	Носити (міряти, набирати) воду решетом.
Даремно тратити час	Шукати голку в сіні.
Даремно, без позитивних наслідків	Коту під хвіст.
Даремно; без плати	За спасибі.
Даремно; марно; не так як слід	Без пуття.
Дарованому коневі в зуби не дивляться	З чужої торби хліба не жалують.
Даром	За спасибі; за так; даремно; задурно; безкоштовно.
Даром не пройде	Вилізе боком; так не минеться .
Даром отримати	За так (за спасибі, задурно) отримати.
Даром тратити сили	Даремно витрачати сили.
Даром, марно, необдуманно витрачати гроші	Кидати (пускати, розкидати) на вітер гроші ⁸⁷ .
Дати в борг без віддачі	Дати (позичити) на вічне віддання.

⁸⁷ Згідно з народним повір'ям, вітер має душу і велику силу. Щоб його задобрити, аби не був руйнівним, люди «підгодовували» вітер, тобто приносили жертви: хліб, м'ясо, залишки святкових страв, крупи, борошно тощо. Усе це кидали назустріч вітрові у надії, що той не нашкодить. Із часом погляди змінилися: стали вважати, що все, пущене на вітер, – це легковажне, марно втрачене

Дати взбучку

Дати (завдати, всипати) прочухана (прочуханки); дати (завдати) гарту (чосу, хлосту, хлости, нагінки, натруски, перегону); перегнати через (на) гречку кого.

Дати відмашку

Дати відмах.

Дати відпір (відсіч)

Дати відкоша.

Дати волю діям

Розв'язати руки.

Дати ділу інший поворот

Повернути справу інакше.

Дати добро

Схвалити; дозволити.

Дати дьору

Дати драла (драпака, чосу); накивати п'ятами; намастити п'яти салом.

Дати комусь волю

Розв'язати світ.

Дати можливість

Дозволити; уможливити.

Дати напрокат

Випозичити.

Дати напрямом чому

Спрямувати (скерувати) що.

Дати неприємні наслідки

Наварити каші (пива, халепи).

Дати очну ставку

Звести віч-на-віч; зробити зводини.

Дати по вусі (у вухо) кому

Заїхати у вухо кому.

Дати по шиї (в шию)

Потиличника дати; надавати потиличників; у потилицю зацідити; дати по гамалику; тришия дати.

Дати подачку

Дати як старцеві; кинути кістку.

Дати пораду

Порадити.

Дати початок чому-небудь

Закласти підвалини (основи, фундамент).

Дати пощочину

Дати в лице; дати ляпаса (ляща, поличника).

Дати прикурити

Дати (всипати) перцю; намилити шию; дати лиха.

Дати прізвисько

Гаплика пришити; прізвисько прикласти; прикладку прикласти кому.

Дати простір

Дати волю.

Дати розмові інший поворот

Повернути (звернути) розмову на інше.

Дати свободу дій

Розв'язати руки.

Дати себе обдурити

Датися на підмову.

Дати себе підговорити

На підмову (до підмови) датися.

Дати старт

Започаткувати; покласти початок.

Дати тумака кому

Дати стусана (шттовхана, штурхана, товченика, духопела, бухана) кому; відважити бєбєха кому.

Так кажуть...

Дати уявлення про щось
Дати хабара
Дати хід ділу
Дати штраф
Датчанин
Датчик
Дбайливо доглядати (оберігати)

Дбати про репутацію (престиж) чого-небудь
Два відсотка
Два дні назад

А ми радимо так...

Відкрити очі на світ.
Дати на лапу; підплатити;
принести Сидора.
Зрушити справу з місця.
Накласти штраф.
Данець.
Давач.
Не дати й волоску впасти з голови;
не дати й пиліні (порошині) впасти (сісти);
не спускати з рук.
Високо тримати прапор (знамено).
Два відсотки.
Два дні тому (перед цим);
перед двома днями; позавчора.

~~~~~  
Кожна країна має ту мову, на яку вона заслуговує.  
(Хорхе Луїс Борхес)  
~~~~~

Два метри в ширину (шириною)
Два ненормативних вислови
Два пучки петрушки
Два роки назад
Два тижні підряд
Два чоботи пара

Двигун прогресу
Двієчник
Двійня
Двірник
Двобій
Дводушний
Двозначність
Двоколірний
Двократний чемпіон
Дволикий

Два метри завширшки (уширшки).
Два ненормативні вислови.
Дві в'язки петрушки.
Два роки тому.
Два тижні поспіль
Одного засолу огірочки; зустрівся Яким
з таким; який їхав, таку й стрів; один
одного варт (вартий); одного тіста книш;
одне краще від другого; один за одина-
дцять, другий без двох за тринадцять;
яке дибало (іхало), таке й здибало.
Рушій поступу.
Двійкар.
Двійнята.
Прибиральник.
Герць.
Лукавий.
Подвійне дно.
Двобарвний.
Дворазовий переможець.
Двоєдух; і нашим і вашим.

Двом смертям не бувати
Двом смертям не бути, однієї не минути
Дворнік
Двосторонній
Двох слів зв'язати не може

Де б не
Де б не було
Де б не шукав
Де б то не було
Де вже
Де він дівся?

Раз козі смерть.
Чи пан, чи пропав – двічі не вмирати.
Двірник.
Двобічний; обопільний.
Двох слів не стулить (не зложить, не зліпить).
Хоч де.
Хай де буде.
Хай де шукає.
Хай де; абиде; будь-де; хоч би де; де-будь.
Де ж таки; куди вже.
Де він подівся?

~~~~~  
Побороти агресію російської мови вдасться щойно тоді,  
коли наше телебачення, радіо і преса  
українізуються на 85%<sup>88</sup>.  
~~~~~

Де завгодно
Де йому до тебе
Де Крим, а де Рим
Де Макар телят не ганяв (не пас)

Де не візьмись
Де попало
Де раки зимують
Де сядеш, там і злізеш

Будь-де; де хочеш.
Куди йому до тебе.
Де піп, а де попова груша.
Де козам роги правлять; де чорти
навкулачки б'ються.
Де не взявся.
Абиде, будь-де.
Де чорти навкулачки б'ються.
Далеко не поїдеш.

⁸⁸ Святослав Вакарчук наводить приклад Фінляндії, де 5% шведів, але державні мови дві. Це невдалий приклад. Бо фінської мови в Росії ніхто не забороняв. Більше того: фіни мали свій парламент, перебуваючи в межах Росії. І головне: шведська і фінська – мови, які належать до різних мовних груп. У фінів нема нічого схожого до суржика. До того ж саме шведська у Фінляндії зазнає впливу фінів і відрізняється від тієї мови, якою користуються шведи у Швеції. А наявність двох державних мов зовсім не означає, що кожен фін володіє шведською. Таким чином фінській мові нічого не загрожує, ба більше: якраз вона і є набагато агресивнішою за своїм впливом. Це все одно, якби в Україні визнали другою державною кримсько-татарську. Коли буде закон про мову, який чітко визначить граматичні норми і порушувати які публічно ніхто не має права. Виняток: твори мистецтва. А диктори телебачення, будь ласка, вчіться правильних наголосів, щоб вуха не в'янули від ваших «одИнадцять», «чотИрнадцять», «нОвий» і т. д. І от тоді, – а це може статися, щойно коли виросте нове покоління, виховане на українських серіалах про козаків, петлюрівців, бандерівців, майданівців, – тільки тоді й можна буде знову порушити питання мови. Хоча до того часу таке поняття як «російськомовний українець» має звучитися винятково до представників меншин (Юрій Винничук «Три копійки у тематичну щадничку про державну мову», Мовознавча спільнота у мережі Google+ «Українська мова», 24 травня 2014).

Так кажуть...

Де це (таке) видано?

Дебати

Дебатувати

Дебітор

Дебош

Дебошир

Дебоширити

Дебра

Дебют

Дебютант

Девальвація

Девастація

Девіація

А ми радимо так...

Хто таке бачив?; де ви таке бачили?

Обговорення.

Сперечатися; обговорювати.

Позичальник.

Бешкет; безчинство; бійка; галабурда.

Бешкетник; розбіяка.

Бешкетувати, шурубурити.

Нетрі.

Перший виступ.

Початківець.

Зниження вартості; знецінення.

Спустошення.

Відхилення.

~~~~~  
Колискою всіх індоєвропейських мов була, власне,  
прадавня українська мова, яка стала поштовхом  
для розвитку всіх решти мов<sup>89</sup>.  
~~~~~

Девіз

Дегенерація

Деградація; регрес

Деградувати

Дегустація

Дегустувати

Дедлайн; крайній строк

Дежурний

Дезертир

Дезінтеграція

Дезінформація

Дезорієнтувати

Декаданс

Де кілька років тому назад

Декламація

Декларація

Гасло; заклик.

Виродження.

Занепад; зниження; руїна; погіршення.

Вироджуватися; занепадати; скочуватися
в прірву (вниз); сходити на пси.

Куштування.

Брати пробу.

Остаточний термін.

Черговий.

Втікач; зрадник.

Розпад; розчленування.

Неправдиві відомості.

Змішати карти; збаламутити;
збити з пантелику; звести на манівці.

Занепад; спад; падіння.

Кілька років тому.

Красномовство; пишномовство.

Заява; проголошення; оповіщення.

⁸⁹ Українська мова є старшою не лише за усі слов'янські, не виключаючи й так звану старослов'янську, але й за санскрит, давньогрецьку, латину та інші арійські (індоєвропейські) (Михайло Красуський, польський дослідник, мовознавець).

Так кажуть...

Декларувати
Декоративний
Декорації
Декорувати
Декрет
Делегат
Делегувати

Делівері, доставка
Делікатес
Делікатеси
Делікатний
Делікатний, тактовний
Демагог; фразер; оратор
Демаркаційний
Демографія
Демократія

Демон
Демонстративно
Демонстрація фільму
Демонструвати
Демонтувати
Деморалізація
Демотивувати
Денді
Де-небудь
Де-небудь в іншому місці
Де-небудь ще
Денна виручка
Денонсувати договір
Дентальний
День за днем
День клонився до вечора
День наступає

День прийому гостей
День проходить (іде) за днем

А ми радимо так...

Проголошувати.
Образотворчий; орнаментальний.
Прикраси.
Оздоблювати; прикрашати.
Постанова; ухвала; указ.
Посланець.
Уповноважувати; відсилати; відряджати;
відправляти.
Постачання.
Смачна їжа; вишукана страва; смаковидло.
Марципани.
Ніжний.
Увічливий, люб'язний, витриманий.
Красномовець.
Розмежувальний.
Народонаселення.
Влада народу; народовладдя;
народоправство.
Злий дух.
Підкреслено.
Показ кінокартини.
Показувати; виставляти.
Розбирати.
Моральний занепад.
Знеохотити.
Чепурун.
Абиде, будь-де.
Деінде.
Чи там де.
Денний виторг.
Розірвати угоду.
Зубний.
День у день.
Вже малося на вечір.
День настає (надходить, заходить,
починається); на день заноситься; дніє.
Гостьовий (вітальний) день.
День по дню минає.

Так кажуть...

Департамент
Депеша
Депозит
Депортація
Депортувати
Депресія
Деребан
Дерев'яні опилки
Державна границя
Державне будівництво
Державний уклад
Держати в кігтях

А ми радимо так...

Відділ, відділок; відомство.
Термінове повідомлення.
Вклад.
Примусове виселення; випровадження.
Висилати; відправляти за межі держави.
Застій; пригнічений стан; зневіра.
Дільба.
Тирса.
Державний кордон.
Державотворення.
Державний устрій.
Тримати в лапах.

~~~~~  
Англійська мова має лише 30% власне англійських слів,  
а всі решта – запозичення<sup>90</sup>.  
~~~~~

Держати ніс за вітром
Держати язик за зубами
Держатися в стороні
Держи хвіст трубою

Держись золотої середини
Дерзати
Дерти глотку
Десктоп
Деспот; тиран
Деспотизм
Дестабілізувати
Десятиріччя
Десять відсотків від вартості

Чути, звідки вітер віє.
Тримати язик на припоні.
Бути осторонь.
Держи (тримай) хвіст угору;
держи (тримай) хвіст бубликом.

Не крути, бо перекрутиш.
Важитися; мати відвагу.
Роззявляти пельку.
Стільниця.
Сатрап.
Сваволя, свавілля.
Вибити з колії.
Десятиліття.
Десять відсотків вартості.

⁹⁰ Існує англо-японський суржик, так званий «*піджин*», англо-французька говірка, така собі «*Franglais*», на якій навіть модно складати пісні, а ще багато інших різномовних поєднань. Проте розглядаючи українсько-російський суржик доходимо висновку, що це надзвичайно згубне явище саме для нашої мови, в якій воно вкорінилося. Якщо з ним не боротися, воно проросте незламним бур'яном і тоді викоринити цю траву буде дуже складно. Чому для України суржик – хвороба, від якої ще не знайдено надійних ліків? А хіба не тому, що слово завжди відходить на останній план, ним можна нехтувати, не чути, позаяк це саме слово – найцінніша ознака нас як нації, наша душа. Але ж його не можна взяти в руки, потримати, – слова як вітер – вилетять, не доженеш. Тоді для чого за ними бігти і їх берегти? (Зозуля О. Якщо суржик – хвороба, то як з нею боротися // Час і Події. – 2009. – 1 серпня).

Десь в іншому місці	Десь-інде.
Десь дуже далеко	В очереті на купині.
Десь не прибиралось	Руки жіночі не ходили.
Деталь	Складова частина.
Детальний	Докладний, вичерпний; повний.
Детальніше	Докладніше.
Детально	Докладно.
Детально вивчати (обговорювати)	Розбирати по кісточках.
Детально; все до кінця; як повинно бути	Що [воно] й до чого.
Детермінант	Визначник.
Детермініувати	Визначати.
Де-факто	Насправді; на ділі.
Дефект	Хиба; недогляд; недолік; помилка; огріх; похибка; вада, гандж; несправність.

~~~~~  
Не одну молоду людину образ Вітальки переконає,  
що «по-українски – это некрасиво»<sup>91</sup>.  
~~~~~

Дефініція; формулювання	Визначення.
Дефіс	Розділка, риска.
Дефіцит	Нестача; недостача; відсутність.
Дефіцит продовольства	Брак товарів.
Дефляція	Скорочення кількості грошей.
Деформація	Спотворення; перекручування.
Децентралізація	Відосереднення.
Дешевий	Ламаного гроша не вартий.
Дешево й сердито	Хитро, мудро й недорогим коштом; дешево й добре.
Дешево, недорого	За безцінь.

⁹¹ Позаяк така прихована за розважальними телекартинками пропаганда набагато ефективніша за дидактичні повчання, змінити сформований телебаченням погляд на непрестижність української мови буде нелегко навіть відданим своїй справі педагогам. Провідні телевізійні канали нашої країни інтенсивно працюють на відчуження українців від їхньої культури. Неспроможність тих, від кого залежала державна мовно-культурна політика впродовж усіх двадцяти років, захистити свій інформаційно-культурний простір призвела до втрати суверенітету в цій царині, що є ключовою для формування цілісної нації. Адже, як писав свого часу Джеймс Мейс у «Дні», «ніхто не має нічого проти російської культури чи мови, але доки українська мова залишатиметься другорядною в очах самих українців – ця нація ніколи не буде єдиною». Нині ж на більшості українських телеканалів господарюють провідники «Русского мира», закладаючи міну уповільненої дії під фундамент Української держави (Масенко Л. Інтернаціоналізм плюс русифікація // День. – 2012. – 10 червня).

Так кажуть...

Дешево; вигідно; за безцінь; майже даром
Дешевшати; знецінюватися
Дешевше пареної ріпи

Де-юре
Деякий час
Джек-пот

Джентльмен
Джерело прибутку; дійна корова
Джерело розбрату
Джокер
Джунглі
Джусік
Дзвонити у всі дзвони
Дзенькання
Дзеркало
Дзюркотіння
Дибом
Дивитися боком на кого
Дивитися в лице небезпеці
Дивитися в оба
Дивитися в суть справи
Дивитися вниз (собі під ноги)
Дивитися вовком
Дивитися впритул
Дивитися другими очима
Дивитися з повним нерозумінням
Дивитися за порядком
Дивитися зверху вниз на кого
Дивитися звисока
Дивитися зі своєї дзвіниці

Дивитися з-під лоба
Дивитися із заздрістю
Дивитися із захватом
Дивитися на обставини
Дивитися по сторонах

А ми радимо так...

За тьху купити (придбати).
Спадати в ціні (з ціни).
Дешевий, як кислоти (як гнилички);
дешевше від дірки з бублика;
щонайдешевший, якнайдешевший.

За правом; згідно із законом.
Якийсь (певний) час.
Найвища сума виграшу; найбільший
(великий, казковий) виграш.
Благородна людина.
Золоте дно.
Скринька Пандори.
Головний козир.
Лісова гущавина.
Сочок.
Кричати на весь світ.
Дзенькіт.
Свічадо, люстро, люстерко.
Дзюркіт.
Сторч, сторчака, сторчки, сторчма; ставма.
Кривим оком глядіти (дивитися) на кого.
Дивитися (глядіти) у вічі небезпеці.
Пильно дивитися.
Дивитися в корінь справи.
Лічити грудки на дорозі; рити очима землю.
Вовком дихати.
Дивитися просто у вічі (в очі).
Дивитися інакше (по-іншому).
Як теля на нові ворота.
Глядіти ладу.
Дивитися згори вниз на кого.
Дивитися через верхню губу.
Міряти на свою мірку (своїм ліктем;
на свій копил).
Дивитися (поглядати) сторч.
Заздрим оком поглядати.
Дивитися із зірками в очах.
Зважати на обставини.
Розглядатися на всі боки.

Дивитися прямо в очі кому
Дивитися розгублено
Дивитися фільм
Дивитися хворого
Дивитися; глядіти

Дивиться в книгу, а бачить фігу

Дивиться гарно
Дивиться, як баран на нові ворота

Дивлячись де (коли, кого, кому)
Дивлячись на необхідність
Дивлячись на обставини (по обставинах)

Дивлячись по погоді

Дивлячись хто
Дивлячись як
Дивлячись яка людина
Дивлячись який
Дивна людина
Дивно; чудно
Диво; чудо
Дивовижний світ
Дивовижно
Диву даватися

Дидактичний

Дизайн
Дизайнер, аранжувальник

Дивитися просто у вічі (в очі) кому.
Дивитися виторопнем.
Переглядати стрічку.
Оглядати хворого.
Водити оком; лупати (пасти, втуплятися) очима.
Дивиться в книжку, а нічогісінько не тямить (не розуміє).
Має гарний вигляд; виглядає гарно.
Дивиться, як теля на нові ворота (двері); витріщив очі, як цап на нові ворота; дивиться, як чорт на попа; дивиться, як кошеня в каганець; витріщився, як коза на різника.
Як де; як коли; як кого; як кому.
Залежно від потреби.
Зважаючи (вважаючи) на обставини; як до обставин; залежно від обставин.
Як яка буде погода; як до погоди; залежно від погоди; зважаючи на погоду.
Як хто.
Побачимо, як; залежно від того, як...
Як яка людина.
Як який; залежить який.
Не від світу цього.
Навдивовижу; на диво.
Дивина, чудасія; дивовижа.
Дивосвіт.
Подиву гідно.
Дивуватися, чудуватися; дивом дивуватися; не надивуватися; не вірити своїм очам; самому собі не вірити; робити великі очі; роззявляти рота; очі на лоб вивертати.
Повчальний; навчальний; наставницький; напутній.
Оздоба, оздоблення.
Оздобник⁹².

⁹² В загальному розумінні – знавець, який щось для замовника розробляє, або ж прораховує, де/що/як краще, зручніше розмістити, і т. д. Словом – оздоблює нам все, що потрібно і не дуже. В звуковтворючій справі – аранжувальник, тобто умілець, який надає звукового насичення награнню,

Дизайнерська спілка, фірма, майстерня	Оздобня ⁹³ .
Диктатура	Необмежена влада.
Диктор	Заповідач.
Диктофон	Самопис.
Диктувати	Веліти; наказувати; проказувати.
Дикція	Вимова.
Дилема	Або-або; з двох одне; протиріччя, суперечність.
Дилер	Торговець.
Дилерство	Посередництво.
Дилетант, аматор	Поверхневий знавець.
Дилетантський	Поверхневий; неглибокий; неґрунтовний.
Димний	Курний.
Димова труба	Димар.
Динамік	Гучномовець.
Дипломатичні контакти	Дипломатичні зв'язки.
Дира, дирка	Діра, дірка.
Директива	Вказівка; постанова; настанова; припис.
Директор готелю	Готеляр.
Директор	Керівник.
Дирижор	Диригент.
Дирокол	Діркопробивач, пробивач, пробійник.
Дисбаланс	Неврівноваженість.
Дисгармонійний	Неспівзвучний; без складу й ладу.
Дисгармонія; різнобій	Розлад.
Дисертація	Наукова праця.
Дисидент	Відступник.
Диск музичний	Кружало.
Дискваліфікувати	Позбавити прав.

пісні, одним словом – теж оздоблює її. Наразі термін доволі «сирий», але навіть і в такому стані дає чіткіше уявлення про ремесло: без усяких тих «аранґунтангів» та «жувальників» (Словник новотворів Юрка Зеленого).

⁹³ Цілком логічно, якщо відштовхуватися від того, що за, скажімо, англо-російським словником В. К. Мюллера англійське *design* має першими (головними) наступні три тлумачення: 1) проект; план; креслення; конструкція, розрахунок; 2) рисунок, ескіз; візерунок; 3) замисел, план. Себто умільці, які розробляють вигляд будинку, сторінки у всемережжі тощо, по суті своїй займаються оздобленням того всього. Відтак дизайнерська контора – це оздобницька робітня, твірня, або ще краще одним словом: оздобня. Відповідно умілець, який то все робить, отой «дезигнер» – це оздобник (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Дискографія	Співопис, піснєпис ⁹⁴ .
Дискомфорт	Незручність; невигода.
Дисконт, скидка	Знижка.
Дискотека, дансинг	Вечорниці.
Дискредитація	Знеславлення; підрив довіри.
Дискредитувати	Заплямити; зганьбити; втоптати в багнюку (в багно, в землю).
Дискретно	Приховано; таємно.
Дискримінований	Упосліджений.
Дискримінувати	Обмежити права.
Дискурс	Мовлення.
Дискусійне питання	Спірне питання.
Дискусія; полеміка	Суперечка, спір; обговорення спірного питання.
Дискутувати	Обговорювати спірні питання.
Дислокувати армію	Розташувати (розмістити) війська.
Дислокуватися	Розташуватися.
Дисонанс, дисгармонія	Розлад; розбіжність.
Дистанція	Віддаль; відстань.
Дистриб'ютор	Збутовий посередник.
Дистриб'юторська система	Система розподілу.
Дитяча коляска	Дитячий візочок.
Дитяча площадка	Дитячий майданчик.
Дитяча секція	Дитячий гурток.
Дитячий лепет	Дитячий белькіт.
Дитячий приют	Дитячий будинок; сиротинець.
Дитячі яслі	Дитинець.
Диференціювати	Розрізняти; поділяти; розчленувати; розкласти на частини.
Дифтонг	Двозвук.
Дихати	Хапати повітря.

⁹⁴ Синонімом може бути також плиторис, або ще один новотвір-синонім – співопис. Порівняйте з: літопис, життєпис, кошторис... І піснєпис [наголос на е], і співопіс [наголос на о] набагато точніше показують справжній стан справ, аніж узагальнене дискографія. Ще не так давно пісні виконавцями випускалися, а відтак й обліковувалися саме цілими дисками, проте нині дедалі більше і більше ця справа відбувається попісенно: записав, наприклад, гурт нову пісеньку – відразу і виклав її на свою сторіночку, ще одну записав – і знову в себе на іменці вивісив, і т. д. Мало хто сьогодні свої доробки накопичує до повнотривалої платівки, і аж по тому їх оприлюднює; навпаки, кожен намагається запустити свіжі записи в люди прямісінько з мистецької робітні (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Дихнути нема коли

Дич

Дишло

Диявол

Діагноз

Діагностика

Діагональ

Діаметр

Діаметральна протилежність

Діаметрально

Діапазон знань

Діватися

Дієздатний

Дізнаватися

Дізнатися про щось особисте

Дій обачно

Діймати

Дійсно

Дійсно так

Дійте на свій (власний) розсуд

Дійти до висновку

Дійти до жебрацтва

Дійти до крайності (до ручки)

Дійти до крайнього зубожіння

Діла давно минулих днів

Діла йдуть на краще

Діла нема до чого

Ділити радість і горе

Ділити шкуру невбитого ведмедя

Ділитися найпотаємнішим

Ділитися секретом з кимось

Діло близиться до кінця

Ніколи вгору глянути.

Звірина.

Дишель, дишля.

Дідько.

Визначення; розпізнавання.

Огляд.

Косина.

Поперечник; промір.

Небо і земля.

Впоперек.

Обсяг (обрій) знань.

Щезати, зникати.

Повносилий.

Довідуватися.

Улізти (вкрастися) в душу.

Не спитавши броду, не лізь у воду.

Грати на нервах; дозояти до живих печінок; діставати до живого.

Справді.

Справді це так.

Робіть як знаєте; робіть на власну руку.

Дійти висновку.

Начепити (почепити) торби.

Дійти до скруту (до краю, до нікуди); зійти на пси (жебри); бути на межі.

Залишитися (лишитися, зостатися) в одній сорочці (без сорочки).

Походи царя Гороха; за царя Томка, як земля була тонка.

Справи покращали (повернули на краще).

Байдуже про що (до чого).

Ділити долю й долю.

Теляти ще нема, а циган з довбнею ганяє; теляти ще нема, а різник з ножем стоїть; ще теляти нема, а вже купці стоять; ще теляти нема, а він вже з косою.

Виливати душу.

Утаємничувати когось у щось.

Діло доходить кінця (краю); діло ось-ось уже кінчається (закінчується).

Діло було весною

Діло було осінню

Діло в тому, що...

Діло в шляпі

Діло горить

Діло життєве

Це було навесні.

Це було восени.

Річ у тім, що...; ідеться про те (за те), що...

Рибка в сітці.

Пильно кому; пильно припадає кому;
пильне діло в кого.

Звичайна річ.

~~~~~  
Мова спирається передусім  
на стилістику, фразеологію та словотвір.  
А сучасну українську літературну мову названими  
царинами підганяють під російську мову<sup>95</sup>.  
~~~~~

Діло за вами

Діло заштопорилося

Діло йде до осені

Діло йде на поправку

Діло йшло до вечора

Тепер ваша черга; слово за вами;
м'ячик на вашому боці.

Діло загальмувалося (стало, спинилося,
застрягло, загрузло, зав'язло).

Ідеться (береться) до осені; йде (кладеться)
на осінь; надходить (наближається) осінь.

Іде (ідеться, повертає) на краще (на ліпше).

Бралося вечоріти (на вечір).

⁹⁵ Коли поета Мойсея Фішбейна на «Сніданку з 1+1» попросили стисло схарактеризувати процеси, які відбуваються в Україні після здобуття незалежності, він відповів із геніальною лаконічністю: «Шалена деукраїнізація». «Шалена» – здається, наче лютує стихія, але ж «майстри часу» (І. Кочерга), оті «велікіє преобразователі пріроди» (національної; з іншими природами їм пощастило менше) давно вже навчилися керувати стихіями. Керують і досі.

Тому нам і потрібна тепер книжка О. Курило, свого часу репресована разом з її авторкою, якій довелося загинути на чужині, бо Академія наук після війни відмовилася надати їй роботу в Україні. Ця книжка, попри непретензійність своєї назви, – неоціненний стилістичний порадище, на який спирався зокрема й Б. Антоненко-Давидович, написавши «Як ми говоримо». Але «Уваги» Олени Курило – не тільки порадище: вони здатні стати тим надійним орієнтиром, що в руках – а передусім у голові – кожного студента-філолога, кожного вчителя, кожного літератора й газетяра, публіциста й державного діяча перетвориться на могутнє знаряддя утвердження й розвитку нашої мови, стане надійним заборолом супроти її дедалі більшого зросійщення та муміфікації. Авторка охарактеризувала найголовніші стилістико-синтаксичні особливості української мови, причому кожне своє твердження обґрунтовує прикладами з народної творчості і красного письменства, а обізнаність із тогочасним мовознавством і західноєвропейськими та слов'янськими мовами дала їй змогу наводити міжмовні паралелі, увиразнюючи риси, найпритаманніші українській мові, те, що визначає її своєрідність, робить неповторною й відрізняє від сусідніх, хоч і як близько споріднених мов, – передусім від російської. Авторка доводить, що найхарактерніше в мові – її синтаксис та фразеологія, й зосереджує всю свою увагу на з'ясуванні й поясненні синтаксичних структур української мови, наголошує на стилістичних відтінках кожної такої структури. Одне слово, книжка Олени Курило цілком може правити за основу курсу стилістики української мови (Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови. – К.: Основи, 2008).

Діло клеїться
Діло майстра боїться

Діло минуле
Діло не вийде
Діло підходить до кінця

Діло підходяще
Діло прийняло поганий поворот
Діло стосується кого (чого)

Діло табак (труба)
Діло тільки в тому, що...

Діло швах
Діловиробник
Діловодство
Ділок
Дільний
Дім пристарілих
Дірява голова
Діставати
Діставатися кому-небудь дуже легко
Дістанеться комусь
Дістанеш на горіхи

Дістати відмову при сватанні, залицянні
Дістати підзатильник

Дістати поранення

Справа добре йде (ладиться, йде в лад).
Діло майстра хвалить (величає, знає);
в умілого й долото рибу ловить; дільника
й діло боїться; що вхопить, то зробить;
видно поміж ложками ополоник.

Давня справа.
З цього пива не буде дива.
Справа доходить кінця; справа
наближається до кінця.
На руку (наруч) кому; на руку ковінька кому.
Справа повернула на гірше.
Ідеться про кого (про що); діло доходить
до кого (до чого).
Кепська справа.
Ідеться тільки про (за) те, щоб...;
річ тільки про те, щоб...
Пахне смаленим.
Діловод.
Справочинство.
Крутій; спритник.
Путній.
Дім опіки.
Капустяна (непам'ятуща) голова.
Допікати; дошкуляти.
Падати з неба.
Ломака походить.
Почастую тим чаєм, що ворота
підпирають.
Скуштувати гарбузової каші⁹⁶.
Дістати потиличника (запотиличника,
зашийника); скуштувати потиличників
(запотиличників); дістати по потилиці
(у потилицю).
Бути поранимим.

⁹⁶ Існує багато легенд, казок, обрядів, пов'язаних із символічними значеннями рослин. Те, що гарбуз став символом відмови, має суто практичне підґрунтя. Вживання гарбузових страв заспокійливо діє на організм, стримує статевий потяг. Імовірно, що юнак, якому на сватанні давали гарбуза замість рушників, мусив якимось чином пригоститися ним (гарбузовою кашею чи шматком печеного гарбуза), унаслідок чого інтерес до дівчини пропадав. Це було не образливо, а тактовно й мудро (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Так кажуть...

Діти знаходяться в теплому приміщенні
Дітлахи
Діюче законодавство
Діючі особи
Дія проходить
Діями доводити когось до неприємних наслідків
Діями підтверджувати сказане
Діяти (робити, поводитися) як належить
Діяти безпринципно

Діяти в одиночку

Діяти в чиїх-небудь інтересах
Діяти відкрито
Діяти з надзвичайною поспішністю, гарячковістю
Діяти за [чужою] вказівкою

Діяти за власним бажанням
Діяти заодно

Діяти заодно

Діяти злагоджено
Діяти на нерви

Діяти на руку кому

Діяти не за власним бажанням

А ми радимо так...

Діти перебувають у теплому приміщенні.
Дітвора.
Чинне законодавство.
Дійові особи.
Дія відбувається (діється).

Штовхати в прірву (в безодню).
Слово не розходитья з ділом у когось.
Ходити чистим (правим) робом.
Тримати (держати) ніс (носа) за вітром (по вітру).
Діяти власними силами (самотужки, самотою).
Грати на руку.
Викладати свої карти.

Парити парка.
Діяти (робити) за [чужим] наводом; слухати чийого голосу; ходити в когось на повіді; танцювати під чию дудку; танцювати, як хто скаже; скакати так, як заграє хтось.
Потурати серцю (серцеві).
В один гуж тягти; одну руку тягти; в одну дудку грати.
Діяти спільно (разом, однотайно, в згоді); в один гуж тягти; в одну дудку грати.
Іти в ногу.
Нервувати, дратувати; грати на нервах; натягати нерви.
Діяти (робити, чинити) на користь кому (чию); лити воду на чийсь млин (на чиєсь колесо).
Танцювати під чужу дудку⁹⁷.

⁹⁷ Це один із численних фразеологізмів, життя якому дав давньогрецький байкар Езоп. У творі «Рибалка і риби» він розповідає, як одного разу риболов вирішив заманити до себе риб грою на сопілці. Та в нього нічого не вийшло, тоді він спіймав їх неводом. Дивлячись, як риби підстрибують у сітці, рибалка сказав: «Дурненькі, коли я грав, то ви не хотіли танцювати під музику моєї сопілки, а тепер, коли я покинув грати, ви танцюєте». З того часу в мову увійшов фразеологізм «танцювати під чужу дудку», що означає: діяти не за власним бажанням, не зі своєї волі, постійно перебувати під чийось впливом (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Діяти незаконно	Ступати кривими стежками.
Діяти незлагоджено	Не в один гуж тягнути.
Діяти необережно, зопалу, необачно	Лізти поперед батька в пекло.
Діяти непослідовно	Кидатися на всі боки.
Діяти несерйозно	Грати (гратися) в ляльки.
Діяти несправедливо; чинити погане	Ходити лихим робом.
Діяти нечесно; хитрувати, приховуючи щось	Гратися в піжмурки.
Діяти обережно, не розкриваючи своїх намірів	Розводити дипломатію.
Діяти підступно	Викидати фортелі.
Діяти по своїй волі	Чинити свою волю.
Діяти по-своєму (на власний розсуд)	Мати свій розум у голові.
Діяти поспіхом, необдумано	Пороти гарячку.
Діяти приховано (таємно, непомітно); спідтишка	Тихою сапою.
Діяти рішуче	Узяти (ухопити) бика за роги ⁹⁸ ; іти напролом.
Діяти самостійно (незалежно)	Іти своєю дорогою.
Діяти так, як і раніше	Лишитися на старих позиціях.
Для багаторазових згинань	Для багаторазового згинання.
Для блізіру	Про людське око; для (ради) годиться.
Для буднього дня	Про будень.
Для будь-кого зрозуміло	Будь-кому зрозуміло.
Для вигляду (виду, видимості)	Для (ради) годиться; про людське око.
Для випробування	На пробу.
Для відводу очей	Щоб (аби) відвести очі; щоб відвернути (відхилити) увагу.
Для впевненості в собі	Для підтримки штанів.
Для всезагального огляду	Перед людські очі.
Для забави	На іграшку (іграшки); на забаву (забавку).
Для забезпечення	Щоб забезпечити.
Для забезпечення формальної сторони справи	Для форми.
Для закінчення роботи	Щоб закінчити роботу.
Для мене стало зрозуміло	Мені стало зрозуміло.

⁹⁸ У Нью-Йорку, на вулиці Бродвей, поставлено пам'ятник бичу. Кажуть, що бик – символ торговців, а взяти бика за роги, значить, досягнути успіху. Саме тому роги у бика блищать, наче відшліфовані, бо кожна ділова людина, йдучи на торги, підходить до пам'ятника й бере його за роги (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Для наглядності	Для наочності (унаочнення, увиразнення); щоб показати.
Для нас зрозуміло	Нам зрозуміло.
Для них стало очевидним	Їм стало очевидним.
Для нього пояснили	Йому пояснили.
Для опису	Щоб описати.
Для очищення совісті	Щоб збутися гріха.
Для перестороги	У пересторогу.
Для порядку	Для годиться.
Для початку	Почнімо з того, що...; спочатку; передусім; насамперед.
Для прогнозування необхідно...	Щоб спрогнозувати, треба...
Для проформи	Про людське (чуже) око.
Для свого задоволення	На втіху собі.
Для своєї вигоди	Собі на користь.
Для свята	Про свято.
Для сторонніх	Про людей.
Днем з вогнем не знайти	Зі свічкою в руках не знайти.
Дні пораховані	Три чисниці до смерті ⁹⁹ ; недовго ряст топтати; на останню пряде.
Днювати й ночувати	Пропадати дні і ночі.
До безкінечності	Нескінченно; без краю; без кінця-краю; [до] без кінця; до безміру.
До Ваших послуг	Вам на прислугу.
До Вашого відома	Щоб ви знали.
До весілля заживе	Загоїться, поки весілля скоїться.
До весілля – любов, а після – життя	Доки не поберуться – любляться, а як поберуться – чубляться.
До виконання	До зроби.
До виснаження	До змори; до упаду.
До вияснення чого	Доки виясниться (з'ясується) що; до з'ясування чого.
До відказу	До краю; скільки мога; по саме нікуди.
До всіх чортів	Під три чорти.
До всього іншого	Попри все інше.
До втрати свідомості	До нестями; до безпам'яті.

⁹⁹ Вислів постав із мовлення пряхль. Чисниця – це десята частина пасма, тобто три нитки, а три чисниці – дев'ять ниток, дуже мала одиниця виміру полотна (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

До вух почервоніти

Аж по [самі] вуха почервоніти (спаленіти, зашарітися).

До гробової дошки

До судної дошки; [аж] до гробу; до [самої] смерті; [аж] до смерті; до скону; довіку.

До гробу; до останнього подиху

Навік; до смерті; по світа сонця.

До двох годин бути

З'явитися на другу годину.

До добра це не доведе

З цього добра (пуття) не буде; це не на добре; це може мати лихий кінець; це може зле скінчитися.

До достатньої густини

Нагусто.

До закінчення віку

Довіку, повік; до кінця світу; поки світа й сонця (світа-сонця); поки й віку; поки ноги носять.

~~~~~  
Межі української мови дедалі звужувалися,  
а її функції захоплювала мова метрополії<sup>100</sup>.  
~~~~~

До кінця життя (днів)

Довіку, довічно; повік; поки віку; до суду-віку; до віку й до суду; до смерті.

До кінчиків волосся

По самі вуха.

До кого-небудь неможливо знайти підхід

На коні (на козі) не під'їдеш.

До кольок

До корчів.

До кореня

До ноги; до пня.

До країв

Ущерть; по вінця.

До краю занедбати що-небудь

Добити до копила.

До мене й не показуйся

До мене й не потикайся.

До мозку кісток

Наскрізь.

До найменших подробиць

До дрібничок; до цятки.

¹⁰⁰ Найгірше становище української мови було в Російській імперії царських і особливо більшовицьких часів. Тут тиск на мову був уже не тільки зовнішній, а й внутрішній. До жовтневого перевороту забороняли українську пресу, не дозволяли відкривати українські школи, не друкували наукових праць українською мовою, але український народ на всіх теренах свого поселення розмовляв своєю мовою так, як хотів.

У радянський період, після репресій 30-х років, після заборони українського правопису 1933 року нам почали вказувати, яких слів і синтаксичних конструкцій уживати, як писати та як вимовляти те чи те слово. І все це заради наближення нашої мови до російської. Насаджували теорії про «гармонійну» двомовність, унаслідок якої російська мова нібито справляла «благотворний» вплив на українську. Така двомовність не мала нічого спільного з двомовністю ісландців, які вивчили англійську мову для спілкування з чужинцями, а мовою душі назавжди залишили рідну, ісландську (Олександр Пономарів, «Урядовий кур'єр», 17 грудня 2013).

Так кажуть...

До небес возносити кого
До недавніх пір
До недавнього часу існуючий
До останнього подиху
До останнього часу
До останньої капельки
До останньої степені
До певної пори; до якогось моменту
До півсмерті побити
До пізньої пори
До початку року
До прийому гостей все готово
До роботи вже приступили
До розпорядження
До самого вечора
До самого дна
До самого ранку
До самої Одеси
До сих пір
До слова
До слушного моменту
До смерті
До сьогодні
До такої міри
До твердого стану
До теперішнього часу
До тих пір
До тих пір, поки ...
До того строку
До того часу
До точності
До цих пір
До цього є підстави
До цього часу

А ми радимо так...

Підносити до небес (до неба, під саме небо, аж під небо, аж над зорі) кого; вихваляти над сонце й місяць кого.
Донедавна; до недавнього часу.
Донедавній.
До загину.
Донедавна.
До останньої крихтини.
До краю; геть до останньої межі.
До часу.
Мало не до смерті побити.
До пізнього часу; до пізньої години (добі); допізна.
На початок року.
Застелено столи.
Роботу вже розпочато (розпочали).
Згідно з розпорядженням.
Аж до вечора.
Аж до дна.
До білого рання.
Аж до Одеси.
Досі; дотепер; до сього часу.
До речі.
До пори до часу.
До осинового кілка.
Донині.
Настільки; аж так.
Натвердо.
Досі; донині.
Доти; до того часу; до тієї пори.
Доти, поки...; поти, поки...; доти, [аж] поки; дотіль, докіль...; до того часу, поки... (аж поки...); аж доти.
На той термін.
Доти.
До найменших подробиць (дрібниць).
Досі.
Для цього є підстави.
На цю хвилину.

До чого він веде?

Куди він хилить (гне, верне, веде, клонить)?

До чого клониться?

До чого йдеться?

До чого ти мені надоїв!

Як ти мені обрид (набрид)!

До чорта на роги

До чорта в зуби; до чортів на виступці.

До чортиків напиться

Напиться (упитися) до нестями (до німоти); напиться (допитися) до аж-аж-аж; набратися, як жаба мулу.

До яких пір?

До якого часу?; доки?

Добавити

Додати.

Добавити зарплату

Збільшити зарплату.

Добавити щось від себе

Докинути свого п'ятака; домалювати роги й ноги.

Добавляти

Додавати.

Добавочний

Додатковий.

Добиватися високої якості

Робити на совість.

Добиватися довіри задля вигоди

Лізти в душу.

Добиватися певного становища (успіху) в житті

Торувати шлях (дорогу).

Добиватися прихильності (милості)

Запобігати ласки.

Добиватися цілі

Іти до мети.

Добиватися шляхом боротьби

Виборювати що.

Добиватися

Домагатися; досягати; стукати у всі двері.

Добитися високих результатів (успіхів)

Ухопити Бога за бороду.

Добитися з великими зусиллями

Видерти із зубів.

Добитися ласки

Запобігти ласки.

Добитися результатів

Домогтися (досягти) результатів.

Добитися свого

Доскочити (допевнитися, дійти, доп'ясти) свого.

Добитися успіхів

Домогтися успіхів; зайняти своє місце під сонцем¹⁰¹.

Добитися чогось криком

Викричати що.

¹⁰¹ Джерело фразеологізму – французька література. В одному з творів О. де Бальзака трапляються слова: «Я всього лише бідняк, і нічого не бажаю, крім свого місця під сонцем». Поет П.-Ж. Беранже писав: «Розподіліть краще простір занадто тісної земної кулі, і кожен із вас матиме своє місце під сонцем». Траплявся цей вираз і раніше, наприклад, у французького вченого і філософа Б. Паскаля (1623–1662). Хоч крилатим він став після того, як канцлер Німеччини Бернгард Бньов у промові, де йшлося про захоплення китайського порту, сказав: «Ми готові рахуватися з інтересами інших держав... але вимагаємо і нашого місця під сонцем», тобто хочемо, щоб і нас побачили і знали (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Так кажуть...

Доблесний
Добра людина

Добра посмішка
Добратися
Добратися до суті
Добре (ввічливе) ставлення
Добре вдивитися
Добре відношення
Добре думати (міркувати)
Добре запам'ятати
Добре заробляти
Добре знати (розпізнавати)
Добре знати свою справу;
набути досвіду в чомусь

Добре наживатися на комусь
Добре побити кого-небудь

Добре приймати гостей
Добре розібратися в чомусь
Добре себе почувати
Добре, безтурботно живеться кому-небудь
Добре, надовго запам'ятати
Добре; як слід; достеменно
Добрий день

Добрий по натурі

А ми радимо так...

Звитяжний.
Комашини не скривдить; невинне ягня;
ангельська душа; добрий собака
на вітер не гавкає.

Добра усмішка.
Дістатися; добути.
Дорозумітися.
Пошанівок.
Роззути очі.
Добре ставлення.
Повертати розумом (мозком).
Закарбувати в пам'яті.
Жити рівно.
Бачити наскрізь.

З'їсти на чомусь собаку (муху, вовка);
зуби з'їсти (проїсти) на чомусь.
Лупити з когось добрі грошки.
Видавити олію з когось; погріти (ломакою,
києм) спину (плечі, ребра); дати (задати,
всипати) бобу; погладити по спині;
дати зуботичину (духопелів, духопеликів,
чубровки, почубеньків, матланки, гарту,
дранки, наминачки, перегону, швабу,
шкварки); дати (задати) хльосту (хлосту,
хльору, прасу, чосу; пинхви);
дати [березової] припарки; дати (всипати)
березової каші; дати (втерти) кабаки;
дати (надавати) по шиї (по гамалику);
дати пам'ятного (пам'яткового, в пам'ять,
в пам'ятку); дати під [сьоме] ребро;
дати по зубах; на кабаку стерти.

Виявляти щиру гостинність.
Розібрати щось на всі боки.
Бути як риба у воді.
За комір не капає.
Зарубати [собі] на носі.
До пуття.
Добрідень; доброго здоров'я;
здорові (здоровенькі) були.
Доброї вдачі.

Доброго здоров'я бажати

Добродушний

Доброзичливий

Доброзичливо

Доброї ночі!

Добросердечний

Добросовісний

Доброякісний

Добру годину просидів

Добряк, добряга

Добути бігаючи

Добути боротьбою

Добути жебрацтвом

Добути з великим трудом

Добути обманом

Добути своїм горбом

Добути ходінням

Добутий тяжким трудом

Доб'юся, що б там не сталося

Довіреність

Довго

Довго і багато говорити не по суті справи

Довго не виходити заміж

Довго плакати

Довгов'язий

Довгожданий

Довгостроковий

Довгота

Довгочасний

Довести до абсурду

Доброго здоров'я зичити.

Добротливий.

Приязний.

Прихильно.

Добраніч! На добраніч!

Несварливий.

Сумлінний; совісний.

Якісний.

Чималу годину просидів (пересидів).

Хоч у вухо вбгай; хоч до рани прикладай.

Вибігати що.

Здобути в боротьбі (боротьбою);
вибороти.

Вижебрати, видайкати, вистарцювати.

Добути з-під землі; заробити (здобути)
гіркою працею що; розгорювати
(вигорювати, загорювати) що;
розгорюватися на що.

Вишахрувати.

Добути власним хребтом.

Виходити.

Добутий тяжкою працею; замозольований.

За всяку ціну доб'юся (діпнуся) [свого];
не я буду, щоб я не добувся.

Доручення.

Тривалий час.

Тягти волинку¹⁰².

Посивіти в дівках.

Виплакувати очі.

Довготелесий.

Довгоочікуваний.

Довготривалий.

Довжина.

Тривалий.

Довести до нісенітності (до безглуздя).

¹⁰² Волинка – духовий музичний інструмент, що складається з наповненого повітрям шкіряного мішка і вставлених у нього трубочок-сопілок. Мелодії волинки одноманітні, нудні, тягучі, що й породило вислів «тягти волинку». Переносно він означає повільність у роботі, навмисне затягування справи (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Так кажуть...

Довести до білої гарячки
Довести до відчаю
Довести до злиднів
Довести до кінця

Довести до плачу (до сліз)
Довести до ручки
Довести до смерті
Довести до ума
Довести кого-небудь до неприємних наслідків
Довести на ділі
Довести свою здатність (спроможність)
Довести свою перевагу

Довести свою перевагу над ким-небудь
Довести свою перевагу; відзначитись
Довести що-небудь до логічного завершення

Довжиною, у довжину
Довжник
Довідки за телефоном
Довільний
Довільно
Довірена особа
Довіреність
Довіритель
Довіритися кому
Довірчивий
Довіряти кому

Довіряти не перевіряючи
Довірятися тільки особистим почуттям
Доводити до досконалості
Доводити до крайності кого
Доводити до розуму
Доволі довгий час
Доволі з мене
Довольний

А ми радимо так...

Допекти до живого (до живих печінок).
Довести до сліз (до плачу); розсльозити.
Обути в постоли.
Довести до краю що; дійти краю чого;
довершити (завершити, вивершити) що.
Виточити сльози з очей.
Довести до краю.
Вигнати дух.
Довести до пуття.

Штовхати в прірву.
Довести ділом.
Показати почому лікоть кваші.
Заткнути за пояс когось;
втерти носа комусь.
Дати пити.
Устроювати гнота.

Поставити крапку над «і».
Завдовжки; уздовж; уподовж.
Винуватець.
Довідки телефоном.
Власновільний.
Як хто хоче.
Повірник; права рука.
Доручення; вірчий лист.
Віродавець.
Зрадитися перед ким.
Довірливий.
Сповірятися (упевнитися) на кого;
вірити кому.
Вірити на слово.
Потурати серцю (серцеві).
Удосконалювати.
Обурювати (гнівити, виводити з себе) кого.
Доводити до пуття.
Чималий час; чимала година; чимало часу.
Буде з мене.
Задоволений; радий.

Довший час

Тривалий час.

Догадатися

Здогадатися; додуматися.

Догадка

Здогад, здогадка.

Догадуватися про прихований зміст

Читати між рядками.

Доганяти, наздоганяти

Наспівати; настигати;
наступати (насідати) на п'яти.

Доглядати за хворим

Доглядати хворого.

Договір дорожчий грошей

Слово паче грошей.

Запозичення, хоч і збагачують мову,
хоч і розширюють її словник, але водночас
притлумлюють її внутрішні сили та можливості.

І тоді збагачення парадоксальним чином
обертається на збіднення

(Пилип Селігей)¹⁰³.

Договір словесний (письмовий)

Договір (умова) на словах (на письмі);
договір писаний; умова писана.

Договоритися

Домовитися; дійти згоди;
вдарити по руках.

Догоджати кому-небудь

Витися (звиватися, крутитися) в'юном
(лисом) біля когось; гнутися в дугу;
гладити за шерстю; приподоблятися;
упадати коло когось; стелитися барвінком
круг когось; годити як болячці;
розпадатися над кимось; лізти (вилазити,
пнутися, рватися) із шкури.

Догорати

Попеліти.

Додайте сіль за смаком

Додайте солі до смаку.

¹⁰³ Засмічується мова не лише російськими кальками, а й американізмами та англіцизмами, про що свідчать красномовні назви на крамничках, ресторанах та обкладинках журналів. Викорінити цю мішанку і боротися за чистоту мови потрібно хотіти. Не можна одразу перейти із суржику на чисту літературну мову, не усвідомлюючи цього. Потрібно слідкувати за тим, що говориш і як, добирати правильні слова, словосполучення, хай навіть спершу це видаватиметься нелегким завданням. І така мовна свідомість розвивається не лише у тих, чією професією є слово. Я знаю і таких перекладачів та мовників, які маючи за плечима вищу освіту все одно в побуті розмовляють суржилом, бо ж вони так звикли, чи так собі хочуть, або ж просто лінки. Але хіба це виправдання? Хочу закликати читачів плекати свою мову, не бути байдужими, боротися з суржилом і пам'ятати, що українська мова за мелодійністю і милозвучністю посідає друге місце у світі після італійської, а російська – сьоме. Тоді для чого її засмічувати і зневажати? Яка вона ніжна і принадна, скільки в ній пестливих слів і мелодійних звуків! Деякі нам відверто заздять, а ми не розуміємо, не усвідомлюємо свого щастя, того що народилися українцями і маємо таку золоту душу – свою рідну мову (Зозуля О. Якщо суржик – хвороба, то як з нею боротися // Час і Події. – 2009. – 1 серпня).

Так кажуть...

Додати щось у розмові
Доживати
Дожити до смерті

Дожити до старості

Дозвіл на вхід
Дозволити себе ошукати
Дозволити собі зайвого
Дозволяти помикати собою
Дозвольте хоча б глянути
Дозировка
Доказати на ділі
Доказати на фактах
Доказати свою правоту
Докази про зловживання
Доказувати невинність
Доказувати теорему
Доказувати; мотивувати
Докер
Доклад
Докладати всіх зусиль для швидкого виконання
Докладаючи всіх зусиль
Докладна
Докласти всіх зусиль
Докласти значних зусиль
Докорінно змінити що-небудь
Докорінно змінювати
Докоряти; дорікати, картати

Докотитися до злочину
Доктор
Документ, що має законну силу
Документ, що не має юридичної сили
Докучає
Докучати
Докучати; завдавати прикростей кому-небудь

А ми радимо так...

Вставити слово.
Добивати віку.
Віджити свій вік;
вишептатися як рак у торбі.
Дожити до сивого (білого) волосся (до сивини).
Дозвіл увійти.
Датися як горобець на полову.
Переступити межу.
Дати крутити собою.
Дайте хоч гляну; хай хоч гляну.
Дозування.
Ділом довести.
Довести фактами.
Довести свою правоту.
Докази зловживання.
Доводити невинність.
Доводити теорему.
Доводити; обґрунтовувати.
Портовий вантажник.
Доповідь.

Натискати на всі педалі.
Усіма силами.
Доповідна.
Витягтися (витягнутися) в нитку.
Попогріти чуба.
Поставити все з ніг на голову.
Ламати на пні.
Колоти очі докорами; цвікати в очі; їсти поїдом.
Зійти на злочинство.
Лікар.
Правосильний документ.
Фільчина грамота.
Просвітку не дає; переслідує невідступно.
Набридати.

Лізти в печінки.

Долар	Зелений.
Долати перешкоди, докладаючи багато зусиль	З великою силою.
Долати перешкоди, прагнути до якоїсь мети	Ламати мур.
Долг	Обов'язок.
Долгосрочний	Довгостроковий, довготерміновий.
Должність	Посада.
Доля істини	Часточка (частка) правди (істини).
Долька	Скибка.
Долька лимона	Скибка цитрини.
Дольова участь	Участь на паях.
Дома	Вдома.
Домашній	Хатній.
Домашній уклад	Хатній побут.
Домашня птиця	Свійська птиця.
Домінантний	Переважаючий.
Домінувати	Переважати; панувати; перевалювати; перевищувати числом; бути в більшості; горувати; грати першу скрипку ¹⁰⁴ .
Домінуюча тенденція	Напрямок, що переважає.
Домінуючий чинник	Визначальний (основний) чинник.
Домовитися	Ударити по руках; умовитися.
Домогтися всього бажаного або все втратити	Пан або пропав.
Домогтися всього ціною неймовірних зусиль	Або все, або нічого ¹⁰⁵ .
Домогтися значних досягнень у певній галузі	Сказати нове слово.
Домогтися повного самовладання	Скріпитися духом.
Донести щось комусь	Вкласти у вуха.
Донжуан, зальотник, ловелас	Бабій; баболуб; спідничник; залицяльник.
Донор	Давець.

¹⁰⁴ В оркестрах завжди є не одна, а декілька скрипок: «прима» або «перша скрипка». «Перша скрипка» вважається провідною. Інші інструменти йдуть за нею і рівняються на неї. У зіставленні оркестру та суспільства й народився цей вислів (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

¹⁰⁵ Автор вислову – римський імператор Калігула. Він витрачав великі кошти із скарбниці на себе. Коли йому дорікнули цим, імператор відповів: «Жити потрібно або в усьому собі відмовляючи, або як Цезар», що керувався принципом: «Прийшов, побачив, переміг» (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Донос
Доносити до дірок
Донощик; стукач
Допекти до живого
Допитися до чортиків

Допитлива жінка
Допитлива людина
Допікати
Доповідач торкнувся питань
розвитку демократії

Допомагати (сприяти) комусь

Допомагати брехати
Допомагати комусь
Допомогти горю
Допомогти комусь звільнитися від ілюзій

Допомогти справі
Допомогти
Допотопний
Допускаю, що...
Допустим
Допустимий
Допустимо
Допустити багато значних помилок
Допустити грубі помилки
при здійсненні чогось
Допустити опечатку
Допустити помилку
Допущення
Дорвався до влади
Дорікати кому-небудь чимось
Дорікати кому-небудь;
лаяти (сварити) когось

Дорікаючи, давати кому-небудь настанови
Доробити як слід

А ми радимо так...

Виказ.
На дірки зносити.
Виказувач.
В'їстися в печінки; залити за шкіру сала.
Допитися до зеленого змія;
напитися до нестями;
набратися як свиня (як жаба) мулу.
Євина онука.
Як п'ять копійок вкупі.
Дозолювати.

Доповідач говорив про розвиток
народовладдя.
Лити воду на чийсь млин (на чиєсь
колесо).
Підбріхувати.
Витягувати (тягти, тягнути) за вуха.
Зарадити лихові.
Скинути (опустити) когось з неба
на землю.
Зарадити справі.
Підставити плече.
Прапервісний; давньовічний.
Припускаю, що...
Припустимо, припустімо.
Можливий.
Припустимо.
Наламати дрова; нарізати січки.
Нарізати (утяти) січки.
Допуститися друкарської помилки.
Припуститися помилки.
Допуст.
Ухопився за булаву.
Цвікати (цвіркати, цвірінкати) в очі чим.
Скубти моркву; без вогню варити;
виїдати очі.
Читати нотації (нотацію, мораль, лекції).
Довести до пуття.

Дороблений	Доопрацьований.
Дорога до пекла вимощена благими намірами	Шлях до пекла торують високі (добрі) наміри.
Дорога лежить на...	Дорога (шлях) веде до...
Дорога пролягала по горі	Дорога йшла горою (по горі).
Дорога ціна	Висока ціна
Дорогий	Любий; коханий.
Дорогий; цінний, коштовний, безцінний	На вагу золота.
Дорого коштувати (обійтися)	Влетіти в [добр]у копійку.
Дороговозна	Дорожнеча.
Дороговказ, порятунок	Нитка Аріадни ¹⁰⁶ .
Дорогоцінний	Коштовний.
Дорогоцінний камінь	Самоцвіт.
Дорогоцінність, коштовність	Скарб.
Дорожити часом	Ловити кожну хвилину.
Дорослішати	Вбиватися в колодочки (в пір'я).
Досада	Прикрість.
Досадило кому	За серце взяло кого; допекло (дозолило) кому; доїло кого; за печінки взяло кого.
Досадити кому	Досадити кому; допекти (дозолити) кого (кому); до [живих] печінок допекти (дозолити) кому (кого); залити сала за шкуру кому.
Досадна опечатка	Прикра друкарська помилка.
Досвід по роботі з батьками	Досвід роботи з батьками.
Досвідчений	Не торішнього літа чоловік; не в тім'я битий; кований на всі чотири (копита) ¹⁰⁷ .
Досвідчений моряк	Морський вовк.
Досвідчений; бувалий	Бував у бувальцях; битий на всі копита; бачив смаленого вовка; знає усі входи

¹⁰⁶ Згідно із давньогрецьким міфом, у лабіринті на острові Крит жила жорстока потвора – Мінотавр, яка мала тіло людини і голову бика. Кожні дев'ять років жителі Афінів віддавали йому в жертву сім юнаків і сім дівчат. Відважний Тезей був серед чотирнадцяти нещасних. Дочка критського царя Аріадна вподобала його і потай дала йому клубок ниток та гострий меч. Тезей прив'язав кінець рятувальної нитки біля входу в лабіринт і, розмотуючи клубок, пішов заплутаними ходами. Перемігши Мінотавра, він за допомогою чудової Аріадниної нитки знайшов шлях і вивів приречених (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

¹⁰⁷ Раніше так казали про коня. Підкований не на два, а на чотири копита, він міцно тримався на слизькій дорозі. Тепер фразеологізм «кований на всі чотири (копита)» живають у значенні: досить обізнаний у будь-якій справі, дуже досвідчений, бувалий, який упевнено тримається (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Досвідченість	й виходи; стріляний (старий) горобець; старий вовк; битий жук (жак).
Досита (досхочу) годувати	Вправність.
Досита	Як на сало годувати.
Досить велика (значна) кількість (сума)	Вволю; досхочу.
Досить вже	Цифра кругленька (кругла).
Досить далеко	Годі вже.
Досконалий	На відстані гарматного пострілу.
Дослівно	Усебічний; ґрунтовний.
Дослідження включає...	Слово в слово.
Досрочно	Дослідження містить у собі...
Доставити можливість	Достроково.
Доставити насолоду (задоволення)	Дати змогу (можливість).
Доставка	Дати насолоду (втіху); утішити; зробити приємність.
	Доставка, доставляння; довіз; постачання.

Дійсність, відображена в українській мові,
є унікальною у порівнянні з іншими мовами
(Василь Голобородько)¹⁰⁸.

Достатки	Гаразди.
Достатньо багато	Чимало; багатенько.
Достатньо для чого	Стає (вистачає) на що.
Достатньо	Вдосталь.
Достатньо	Вдосталь; достатньо; досить, доволі; вистачить; годі; буде.
Достаток овочів	Море городини.
Достаток	Повнява; і на дворі, і в коморі.
Достовірний	Вірогідний; правдивий; достеменний.
Достойний вічної пам'яті	Гідний вічної пам'яті; вікопомний.
Достойний довіри	Віри гідний; вірогідний.
Достойний похвали	Хвали гідний.
Достойний	Гідний.

¹⁰⁸ Багато фразеологізмів виникло із словосполучень, що позначають вчинки людини в різних ситуаціях, родинні стосунки, реалії побуту: водити за ніс, кліпати очима, копилити губи, мотати на вус, протуркотіти вуха, розмахувати кулаками після бійки, бити себе в груди, хапатися за соломинку, гнути спину, танцювати від печі, ковтати слину, махнути рукою, зіпнутися на ноги, руки сверблять, склавши руки, пальчики оближеш, як за рідного батька, з молоком матері, свій брат, з одного тіста, як горохом об стіну, горох з капустою, як медом по губах, по саму зав'язку, казанок варить, облизати макогона, за одним рипом, купи не держиться тощо (Інтернет-проект «Нова мова»).

Достойно	Гідно; належно; як належить.
Достоїнства та недоліки	Світлі й темні сторони.
Доступний для всіх	Доступний усім.
Доступний для зору	Відкритий для ока.
Доступний текст	Зрозумілий текст.
Доступні ціни	Помірковані ціни.
Досхочу поговорити про кого-небудь (що-небудь)	Начухати язика.
Досхочу; вволю	Як лин мулу наїстися (набратися).
Досягати успіхів	Підкоряти вершини.
Досягати успіху за рахунок інших	Виїздити на чужій спині.
Досягати успішного початку в чому-небудь	Ламати перший лід (кригу).
Досягнення повноліття	Прихід до повних літ (до повноліття).
Досягнути взаєморозуміння	Порозумітися.
Досягнути кращого життя	Добитися ліпшого (кращого) життя; здобути на краще (на ліпше) життя.
Досягнути повноліття	Дійти [повних] літ (повноліття).
Досягнути розквіту	Дійти розквіту.
Досягнути скаргою чого	Судом випозивати (вискаржити) що.
Досягнути старості	Дійти (досягти) старого віку (старих літ, старощів, старості); дожити до старості.
Досягти (дійти) зрілого (заміжнього) віку	На порі стати.
Досягти взаєморозуміння	Порозумітися; знайти спільну мову.
Досягти зрілого віку	Дійти повних літ; увійти в літа; дожити до зрілих літ.
Досягти компромісу	Щоб вовки ситі й кози цілі.
Досягти малих успіхів при великих можливостях	Зробити з лемеша швайку (пшик).
Досягти найвищої точки	Дійти вершка.
Досягти рівноваги	Урівноважити шальки терезів.
Досягти своєї мети	Доп'ястися (доскочити) свого.
Досягти своїм зором (поглядом)	Докинути оком (очима).
Досягти успіху	Вибитися в люди.
Дотація	Доплата.
Дотепна, вигадлива людина	Мастак на всякі штуки.
Дотепний; кмітливий; розумний	Є спичка в носі.
Дотла; до кінця	До шниру, до ощадку, до цурки.
Дотошно	Доскіпливо.
Дотримуватися власних принципів	Бути вірним собі.

Так кажуть...

Дотримуватися однакових поглядів
Дотримуватися одночасно протилежних поглядів
Дотримуватися певних поглядів
Дотримуватися попередніх поглядів
Дотримуватися своєї думки
Дотримуватися своїх поглядів
Дотримуватися чужих поглядів
Дотримуватися якоїсь думки
Дотримуйся правил ввічливості
Дотримуючись певних правил (вимог)
Дотягнути лямку
Дохід
Доходити до крайності

А ми радимо так...

Одним духом дихати.
Сидіти на двох стільцях (між двома стільцями).
Гнути (вести) лінію.
Залишатися на старих позиціях.
Мати власну думку.
Стояти на своєму.
Жити чужим розумом.
Стояти на позиції.
Будь чемним.
По всій формі.
Доживотіти.
Прибуток.
Доходитися до краю (до нікуди, до скруту).

Що більше української мови, то менше сепаратизму¹⁰⁹.

Доходити своїм розумом
Доходитися до біди
Дочиста
Дошка
Дошкільне виховання
Дошкуляти
Дошкуляючи комусь, спричинити душевний біль
Дошкульний холод
Дощ барабанить у вікно
Дощ зарядився на цілий тиждень
Дощ перестав

Доскіпуватися своєю головою.
Доходитися лиха.
Під мітлу; все до крихти; геть чисто все; упень.
Тертиця.
Дошкілля.
Допікати до живих печінок; діймати до серця; заганяти голки в серце; заливати за шкуру сала; наступати на хвіст.
Шпигнути в серце кого.
Козацький мороз.
Дощ порощить у вікно.
Задощилося на цілий тиждень; дощ завзявся (заторочив, занадився) на цілий тиждень; дощ розгостився.
Передощило.

¹⁰⁹ «Крим – єдина частина України, де російська мова мала державний статус у Республіці Крим. Результат ми всі бачимо. На Донбасі російська мова мала статус регіональної, була розповсюдженою. Результат ми бачимо. На Луганщині також. Чим більше в Україні зміцнюватиметься статус української мови як державної, чим більше люду буде нею володіти, тим менше буде проблем із будь-якими проявами сепаратизму» (Капранов В. // Погляд. – 2014. – 11 червня).

Дощ усилився

Дощик моросить

Дощовий черв'як

Дражнити; нервувати

Драматизм

Драматична діяльність

Драний

Дратувати когось

Древні народи

Дресирувальник

Дресирувати

Дрижати від холоду

Дрижати від страху

Дрижить, як осини́вий листок

Дрихнути

Дрібниці

Дрібниця

Дрімати; спати сидючи

Дрімота (одо́ліває) долає

Дрімучий ліс

Дрож проймає

Друг дорожчий за гроші

Друг друга знати

Друга неділя пішла

Друга сторона медалі

Другим разом

Другими словами

Дружелюбний

Дружні відносини

Дружно

Дружок

Друзі пізнаються в біді

Друзки

Друкар

Дрябла шкіра

Дощ ущавив.

Дощик сіється (накрапає).

Дощовик.

Дратувати; грати на нервах; виводити з себе; виводити з терпцю; псувати кров.

Напруження.

Драматургічна діяльність.

Подертий.

Смикати kota за вуса.

Стародавні (давні, прадавні) народи.

Муштрувальник.

Вишколювати; муштрувати.

Тремтіти від холоду; дрижаки їсти.

Цокотіти зубами.

Дрижаки б'ють.

Спати без задніх ніг.

Масляні (позаторішні) вишкварки.

Абищиця.

Куняти; носом рибу вудити; ловити [носом] окунів.

Сліпці сватають; дрімота бере (змагає, долає); дрімота налягає; соньки-дрімки беруть.

Цілинний ліс.

Циганський піт проймає.

Вірний приятель – то найбільший скарб.

Один одного знати.

На другий тиждень повернуло.

Зворотний (інший, другий) бік медалі.

Іншого разу; іншим разом.

Інакше кажучи; іншими словами.

Дружній; приязний.

Приязельство.

В один голос (гуж); в одну душу (шкуру).

Товаришок.

Вірну людину пізнаєш у лиху годину.

Гамуз.

Набирач.

В'яла шкіра.

Дуалізм	Двоїстість; роздвоєність.
Дуб у два обхвати	Дуб на (у) два обіймища; дуб у двоє обіймищ; дуб на два обмаху.
Дублікат документа	Другий примірник документа.
Дубльонка	Шкірянка.
Дубова голова	Дубоголовий; бовдур; надовбень; капустана голова.
Дудки	Чорта з два; нема дурних.
Дуель	Двобій; герць; поєдинок.
Дует	Двоспів.
Дуже багато грошей	Кишеня не сходиться від грошей.
Дуже багато їсти (з'їдати) чого-небудь	Укладати в копи.
Дуже багато неприємностей	Торба лиха й мішок біди.
Дуже багато приділяти уваги другорядному	Удаватися в подробиці (тонкощі).
Дуже багато справ (клопоту)	По тім'я.
Дуже багато часу	Ціла вічність.
Дуже багато чого-небудь	Аж (так і) кишить; як трави; повна торба; як снопів на возі; як бджіл у вулику; у міх не вбереш; і в п'ять лантухів не вбереш; рук не вистачить; хоч відбавляй; хоч греблю (гать) гати; до гибелі; аж гілля гнеться; як гною; по [саме] горло; хоч лопатою горни (греби, загібай); як за (на) гріш маку; до біса, до дідька; кури не клюють; і свині не їдять; ложкою не поїсти; і собаки не їдять; як маку; тисяча і одна; хмара хмарою.
Дуже багато, важко працювати	Гнути горба (горб).
Дуже багато, жадібно їсти	Як не в себе.
Дуже бажати (хотіти) чого-небудь	Спати й у сні бачити.
Дуже бешкетувати; чинити безладдя	Трохи на головах не ходити; ходити догори ногами.
Дуже бідний	Як мак начетверо бідний; і кішки нема чим годувати; голий, босий і простоволосий; голий як бубон (як турецький святий); голодний і голий; латка на латці; шапка-бирка, зверху дірка ¹¹⁰ .

¹¹⁰ Вислів став крилатим завдяки усній народній творчості. У «Думі про козака Голоту» розповідається про бідного козака, на якому порвана свита, постолі в'язові, онучі китайчані та «шапка-бирка, зверху дірка, травою пошита, вітром підбита, куди віє, туди й провіває, козака молодого прохолоджає». Бирка – це овеча шкура; смушок, із якого шили шапки. Із шапкою пов'язано чимало народних звичаїв та повір'їв. У давнину люди вважали, що в непокриту голову може вчепитися

Дуже близько один до одного; впритул	Ніс у ніс (до носа); лицем в лице; око в око.
Дуже важко працювати	Лити кривавий (солоний, сьомий) піт.
Дуже важко, інтенсивно, віддаючи всі сили	За трьох працювати (робити).
Дуже велика кількість	Безліч, безлік, тьма-тьмуца, сила-силенна.
Дуже велика різниця	Небо і земля.
Дуже велике (товсте) обличчя	Решетом не накрити; як не лусне.
Дуже виснажений, блідий, змарнілий	З воску зліплений.
Дуже високий	Бог міру загубив.
Дуже високо	На дві коцюби ¹¹¹ .
Дуже вихваляти когось	Кадити фіміам ¹¹² .
Дуже вміло здійснювати небезпечну справу	Ходити по бритві (по лезу ножа, по ниточці).
Дуже вправно (тонко, вміло) бреше	Як шовком шиє (гаптує).
Дуже вразити (приголомшити) кого-небудь	Як довбнею (молотком) ударити по голові (в голову).
Дуже вразити	Мов ножем вколоти в серце.
Дуже вродливий (красивий)	Хоч з лица води напийся (воду пий).
Дуже втомився	Ледве ноги волочу; рук не чую; на очі не бачу.
Дуже втомлений (виснажений)	Від вітру точиться.
Дуже гарна (вродлива)	Як картина (квітка, квіточка).
Дуже гарний (вродливий)	Як з каменя вибитий; хоч видивись; хоч у рамці вправ.
Дуже гарно (охайно)	Як у віночку.
Дуже глибоко; повністю	По саму (самісіньку) шию.
Дуже голосно (сильно)	Аж луна йде.
Дуже голосно вигукнути	Наче з гармати; на весь голос.

домовик, а ходити без шапки – непристойно. Тому навіть найбідніші чоловіки носили хоч якийсь головний убір (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

¹¹¹ Коцюба – це предмет домашнього пічного начиння, кочерга. До неї ставилися шанобливо, наділяючи магічними властивостями через зв'язок із вогнем. Коцюбу не можна кидати, а тільки ставити в кутку біля печі. У деяких регіонах України при переїзді господар уносив у хату ікону, а господиня – рогач і коцюбу, якими хрестила всі кутки хати. Коцюба була найдовшим предметом у господі, нею можна було все виміряти (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

¹¹² У давні часи під час жертвоприношень у священне багаття кидали пахуче зілля або смоли, щоб його аромат піднісвся до неба. Фіміам – це ладан, запашна речовина для обкурювання, а також ароматичний дим, що виникає при її спалюванні. Його використовують у церквах під час урочистих відправ (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Дуже голосно сміятися (кричати)
Дуже голосно; дуже сильно
Дуже гучний
Дуже давно, за незапам'ятних часів

Дуже далека країна (земля)

Дуже далекий родич

Дуже далеко

Пельку рвати.
На всю (цілу) хату.
Труба єрихонська.
Як баба була дівкою; за царя Бомка, як була земля тонка; за царя Опенька, як земля була тоненька; за царя Гороха (Панька, Тимка, Митрохи, Хмеля)¹¹³.
Тридев'яте (тридесяте) царство (королівство, володарство)¹¹⁴.
Нашому тинові двоюрідний пліт; десята (сьома) вода на киселі¹¹⁵; через дорогу (вулицю, тин) навприсядки; ваш пес на нашій солоній спав; як чорт козі дядько; старої курки півня швагер.
На краю світу; де Сидір козам роги править; не близький (далекий, такий) світ; там, де дідько добраніч каже; як (мов, ніби) на кінці світу; сім верст до небес і все пішки;

¹¹³ В одній карпатській легенді розповідається, що на горі Городищі жив колись цар Горох, який володів великим замком-палацом, але дні й ночі проводив у льосі, бо мав лихі очі. Як гляне – людина помирає, будинок руйнується... Надвір його виводили із зав'язаними очима. А коли він захотів побачити світ на власні очі, йому відрубали голову. Місто, в якому жив цар Горох, пішло під землю, а на його місці утворилася трясовина (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

¹¹⁴ Фразу про тридев'яте царство починається багато казок, проте в жодній не сказано точно, де воно було і хто ним правив. Насправді тридев'яте – це три по дев'ять, тобто двадцять сім. Отже, тридев'яте царство – якась далека країна. У переносному значенні цей вислів означає дуже віддалені країни, місця.

В українській міфології вислів «тридесяте царство», про яке йдеться у багатьох казках, – це царство мертвих. В одній із казок герой зашиває себе в шкуру корови, щоб потрапити в тридесяте царство. Це відображення прадавнього звичаю зашивати покійників у шкуру тварин. У казках про Бабу Ягу хатинка на курячих ніжках завжди повернута вхідним боком до тридесятого царства, а глухим – до царства людей, звідки приходить Іван Царевич. Ось чому Іван не може обійти хатинку, а тільки повертає її. Ця хатинка – сторожова застава на вході у потойбіччя. Перш ніж перетнути кордон із царством мертвих, герой має витримати випробування, перевірити, чи вартий він продовжувати шлях. У деяких казках тридесяте царство міститься під землею. Там є сади з родючими деревами. Також воно пов'язане з горизонтом, у ньому чути грім. Та з часом вислів «тридесяте царство» втратив своє первісне значення і став синонімом фразеологізму «тридев'яте царство», означаючи дуже далеку країну, землю (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

¹¹⁵ Кисіль – драглистий десерт із фруктово-ягідного сиропу чи молока. До появи крохмалю для загущення киселю використовували добре промите борошно. Вода, якою його промивали всьоме, була майже чистою: усе забиравала з собою попередня вода. Отже, у сьомій воді так мало від улюбленої народної страви – киселю, як у далекого родича споріднених рис із певною людиною (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Дуже детально пояснювати
Дуже дешевий
Дуже дешево; майже безкоштовно
Дуже добре (хороше);
 дуже хороший (якісний)
Дуже добре видно
Дуже добре для кого-небудь
Дуже довго жити
Дуже довго згадувати (пам'ятати)

Дуже довго

Дуже домагається чогось
Дуже допитуватися
Дуже дорого
Дуже дорого; високо ціниться
Дуже дошкуляти кому-небудь чимось
Дуже душно
Дуже енергійно
Дуже жаль
Дуже забруднене місце
Дуже завзято виконується яка-небудь
 робота
Дуже зайнятий (заклопотаний)

Дуже заклопотаний
Дуже замерз
Дуже занепокоєний (схвильований,
 збуджений)
Дуже запальний (гарячий, гострий на язик)
Дуже захоплюватися чимось

у чорта в зубах;
де вже й перець не росте.
На пальцях показувати.
Дешевший від грибів (від дірки з бублика).
Задарма, за безцінь; за ламаний гріш.

На совість.
Як удень видно.
На щастя чиє (кого).
Заживати чужого віку.
До нових (зелених, третіх, сьомих) віників
згадувати (пам'ятати).
На Боремель через Носовицю;
не день не годину; до білого снігу.
Пристав як п'яний до плоту.
Пхати пальці між двері.
Правити як на (за) батька; на вагу золота.
У (на) ціні.
Сипати жару за халяви (під хвіст).
Хоч сокиру вішай.
Як (мов, ніби) у казані кипить.
Живий жаль бере.
Авгієві стайні¹¹⁶.

Як (мов, ніби) в окропі кипить.
Вертиться (крутиться) як муха в окропі;
немає коли й слова вимовити;
ніколи й угору глянути (й носа втерти).
Ніколи вгору глянути.
Замерз як цуцик.

Як (мов, ніби) на кілочках.
З перцем.
І за вуха не відтягнеш.

¹¹⁶ У Давній Греції був цар Авгій, який любив коней. У його стайнях їх було понад три тисячі. Ці стайні майже тридцять років ніхто не вичищав, і вони під саму стелю заросли гноєм. До Авгія на службу прийшов герой Геракл (у римлян – Геркулес). Лише йому було під силу вичистити стайні. Однак Геракл був не тільки дужим, а і розумним: він пустив річку крізь ворота стаєнь, і бурхливий потік вимив звідти весь бруд. Фразеологізм «авгієві стайні» вживають, коли хочуть сказати про надзвичайну запущеність, бруд, безлад (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Дуже збідніти
Дуже злий
Дуже змерзнути
Дуже інтенсивно
Дуже інтенсивно виявлятися (виділятися)
Дуже короткий термін
Дуже короткий
Дуже кохати кого-небудь
Дуже лагідний, скромний, сумирний
Дуже легко, швидко
Дуже лінивий

Дуже любити (жаліти) кого-небудь
Дуже лякати кого-небудь
Дуже малий величиною (розміром, на зріст)
Дуже малий заробіток
Дуже мало

Дуже мені приємно
Дуже міцно зімкнувши руки

Дуже міцно спати, не пробуджуючись

Дуже мокрий
Дуже набриднути (надокучити, надоїсти)

Дуже настирливо
Дуже недбало
Дуже незручно комусь

Дуже непокоїтися (турбуватися, тривожитися)
Дуже несмачно
Дуже образився

А ми радимо так...

Піти з торбою (з торбами).
Підшитий собаками.
На синю сливку змерзнути.
На повний хід.
Аж за очі хапати.
Без тижня день.
Куціший від заячого хвоста.
Не чути серденька від кого.
І води не замутиль.
За виграшки.
Ложку води в хату не внесе; по лавці не посунеться.
Душі не чути в кому (за ким).
Заганяти душу в п'яти.
З (як) наперсток.
Діткам на молочко.
І котові на сльози нема (немає, не вистачить); на заячий (гороб'ячий, горобиний) скік; на ламаний гріш не набереш; хоч грім бий; мов шилом юшки (патоки) вхопити; як Тарас гусіні на Великдень нарвав.
Дуже мене тішить.
Мертвою (смертельною, залізною) хваткою.
Без задніх ніг спати; як мертвий; як убитий; як після маківки.
Хоч викрути.
В'їстися в печінки; украй надокучити (набриднути, обриднути, остогиднути, настогиднути, наприкритися); дозолити до [живих] печінок.
Як баран у сіно.
Як не своїми руками.
Ладний (ладен, готовий) провалитися крізь землю.

Уболівати душею (серцем) за кого (за що).
Хоч на собаку (на хвіст собаці) вилий.
Надувся, як миша на крупу;
надувся, як тісто в кориті.

Дуже охотно

Дуже переживати (побиватися)

Дуже пильнувати (оберігати) кого-небудь

Дуже пізно; далеко за північ

Дуже пізно; несвоєчасно

Дуже піклуватися про кого-небудь

Дуже побити кого-небудь

Дуже повільно говорити

Дуже повільно їхати

Дуже повільно ходити (рухатися)

З дорогою душею.

Рвати на собі волосся (патли, чуба);
рвати на собі бороду.

Держати (тримати) коло свого пояса.

Після других півнів.

У свинячий (у чортів) голос.

Скапувати кров'ю.

Не залишити живого місця.

Зимувати на кожному слові.

Як волами.

Ледве тягти ноги по світу;
валитися від вітру.

~~~~~  
У багатьох європейських культурах  
процеси очищення мов від чужорідних елементів  
є вже усталеною традицією, своєрідною формою  
боротьби народу за політичну і культурну незалежність  
(Ірина Магрицька)<sup>117</sup>.  
~~~~~

Дуже поганий (нікудишній)

Дуже покірний; слухняний

Дуже порваний (пошматований) одяг

Дуже посмутнів (зажурився) хтось

Дуже поспішати

Дуже презирливо (гнівно) дивитися
на когось

Дуже приємне що-небудь комусь

Дуже принижуватися перед ким-небудь

Дуже прислужитися

Дуже проста (легка) справа

Як з дишла гармата.

Як (мов, ніби) шовковий.

Дірка на дірці; латка на латці.

Як за стіну засунувся.

Скакати, як чорт перед хмарою.

Спопелити очима (зором).

Як маслом по душі; як медом по губах.

Лазити (повзати) в ногах.

Умити ноги.

Плювати діло.

¹¹⁷ Сьогодні іншомовна лексика загрожує українській, витісняючи її зі вжитку. Бідую нашого часу є неправильне вживання чужомовних слів, а також зловживання ними. Що і є найпоширенішим порушенням, бо дуже часто надаємо перевагу чужинському слову, нехтуючи власним. Вибераймо завжди простіший варіант речення. Нанизуючи в одному реченні кілька чужих слів, ми лишень підкреслюємо власне незнання рідної мови.

Візьмімо за приклад Чехію, яка на сьогодні вилучила зі вжитку майже всі слова іншомовного походження, замінивши їх чеськими, а ми наче намагаємося навпаки – власне замінити чужинським. Чужомовні вислови повинні підсилювати такі якості нашої мови, як простота, зрозумілість, доречність, лаконічність. Отож, щоб не допустити руйнування рідної мови, врятувати її від денационалізації, добираймо до іншомовних слів українські відповідники («Надаймо перевагу українському слову», портал світоглядних новин «Народний Оглядач», 9 квітня 2013).

Дуже просто

Дуже радий

Дуже радіти

Дуже рано

Дуже ретельно переглядати все

Дуже розсердитися

Дуже сердитий

Дуже сердито (гнівno) розмовляти

Дуже сильно

Дуже сильно боятися

Дуже сильно сміятися; реготати

Як води напиться.

Як слон радий.

Вибрикувати гопки.

Ще треті півні не співали; зарання;
до світ сонця.

Перерити мишачі нори.

Луснути з серця (зі злості).

Аж булька з носа тече.

Сипати вогнем.

Як циган на сало ласий (охочий).

Як чуми боятися.

Аж за боки (за живіт) хапатися.

~~~~~  
Великоруський язик не сам дійшов до границі імперії,  
а його допхали туди сотні тисяч російського війська,  
тюрми та Сибір... російська мова є засобом досягнення  
ворожих для українства політичних завдань  
(Іван Нечуй-Левицький)<sup>118</sup>.  
~~~~~

Дуже сильно, наскрізь, повністю

Дуже сильно; на повну силу

Дуже сильно; у великій мірі

Дуже сильно; у найвищій мірі

Дуже складна справа

Дуже скромна (покірна) людина

Дуже скупий

До кісток промокати (проймаєти,
пробирати).

І в хвіст і в гриву.

До нестями.

Усіма фібрами душі (серця, істоти, нервів).
Що-небудь найцінніше (найважливіше)
Золотий фонд.

Не під силу; горішок не по зубам;
гордіїв вузол; твердий (міцний) горішок.

Тихіший за воду, нижчий за траву.

І крихти хліба не випросиш; снігу взимку
не випросиш; за копійку горобця заганняє.

¹¹⁸ Широке коло запозичень з французької, німецької, англійської та латини в період «європейської Росії» (1703–1917) є фактом на підтримку тези про відносну молодість, штучність і недовершеність первісної російської мови та потребу в конструюванні літературної мови не на основі співставлення народних (переважно – сільських) говірок, а внаслідок наказів імператорів та партійних керівників. Чисельні спроби наближення української та білоруської мов до нововитвореної російської – від Миколи І до Й. В. Сталіна через суржик, «южнорусский говор/малорусскую речь» (у литвинів-білорусів – через «наркомаўку») – не винищили в них прадавні слова й вислови, котрі дотепер свідчать про семантичну різницю з «великорусским языком» та наявність спорідненості з більшістю питомих слов'янських мов (Антон Глушко «Українська, білоруська та словенська мови кризь віки: історико-семантичний огляд», сторінка «Князь Огін», 17 грудня 2013).

Так кажуть...

Дуже скупий; ненажерливий
Дуже слабий; жалюгідний
Дуже смачний
Дуже сміятися
Дуже сподобатися кому-небудь
Дуже спокійна, лагідна, але безвольна людина
Дуже стара людина
Дуже старий, зношений, позашиваний одяг
Дуже стомлений (вимучений); як вижятий лимон
Дуже сумлінно; з повною відповідальністю
Дуже сумний; похмурий; невеселий
Дуже схвилювався

Дуже схожі між собою в чомусь негативному
Дуже схуднути, охлянути, виснажитися
Дуже тихо (спокійно)
Дуже тихо, невиразно, нечітко говорити
Дуже тісно
Дуже товстий (гладкий)

Дуже томитися
Дуже тонка кіска; жмут рідкого волосся
Дуже хвилювати (непокоїти)
Дуже хвилювати (тривожити)
Дуже хитрий

Дуже холодно

Дуже хочу їсти
Дуже худа (виснажена) людина
Дуже худий
Дуже цініться
Дуже часто
Дуже червоний

А ми радимо так...

Над копійкою труситься.
Як та хиря.
Язик проковтнеш.
Аж рака лазити.
Полонити серце.

Боже теля.
Пісок сиплеться.
Латка на латці; рубець на рубці.

Як викручена ганчірка.
Не за страх, а за совість.
Хмара хмарою.
Став як не свій; сам не свій; сам не при собі.

Одним миром мазані.
Перепастися на смик.
Немов у вусі; хоч мак сій.
Як рак у торбі шептати.
Ніде голці впасти; й голки нема де кинути.
Не втовпиться (потовпиться) в двері (в шкуру); хоч обіддя гни; метр на метр; ширший, ніж довший.
Сохнути з нудоти.
Мишачий хвіст.
Брати за живе; палити душу.
Штовхнути в серце (в груди) кого.
З-під стоячого підошву випоре; підшитий лисом; лисом підшитий, псом підбитий; хитриком та шкодником підбитий; як сто китайців хитрий.
І собаки не вигнати; хоч вовків (собак, псів) гони (ганяй).
Їсти хочу, аж душа (шкура) болить.
Лантух (мішок) з кістками (з маслаками).
Від вітру точиться.
І ціни не складе.
Часто-густо.
Як рак печений (варений).

Так кажуть...

Дуже чистий
Дуже чітко (не збиваючись) говорити
(відповідати)
Дуже чітко; без запинки

Дуже чорний
Дуже швидко йти (іхати, бігти)

Дуже швидко рости
Дуже швидко сходити (збігати)
куди-небудь
Дуже швидко, невідкладно робити
що-небудь
Дуже швидко; вмить, миттю

Дуже швидко; непомітно

Дуже швидко; одразу
Дуже шумно (гамірно)
Дуже якісно
Дуля з маком
Думки полізли в голову
Думки розбігаються (рояться)
Думки співпадають
Дурак на дураку
Дурдом
Дурень; дурний

Дурити (обманювати) кого-небудь
Дуріти з розкошів
Дурманити

А ми радимо так...

Мов вилізаний язиком.

Як по писаному.
Як з книжки читати (розказувати,
розповідати); як по псалтирю читати.
Як сім галок.
Летіти сторч головою (сторчка);
аж болото за вухами скаче;
без задніх ніг бігти.
Як гриби після дощу.

Одна нога тут, а друга там.

Хапати з вогню.
Як вихор; як одна година (один день);
як в'юн посолений (в ополонці,
на сковороді); як води напиться;
з задом наввипередки; з усіх ніг;
з усього маху; як на сполох;
аж вітер у вухах свище; як дощем сипле;
як раз та два; у три скоки.
Як із батога (бича) тріснув (тряснув,
ляснув).
Одним ударом.
Як у вулику.
Комар носа не підточить.
Дірка з бублика.
Обняли думки.
Думка думку побиває.
Думки збігаються.
Самі дурні.
Божевільня, вар'ятня.
Капустяна голова; туман вісімнадцятий
(квадратовий); голова й два вуха;
під носом зійшло, а в голові не сіяно;
на розум небагатий; дурному брат;
курачий розум; дурний, хоч в дорогу вдар;
не всі вдома.
Лудити очі.
Казитися з жиру.
Забивати памороки.

Дурна слава

Дурний приклад заразний

Дурний смак

Дурний як пробка

Дурний

Дурням закон не писаний

Дути губи

Недобра (погана) слава; поговорі; неслава.

Коваль коня кує, а жаба лапу наставляє;
куди кінь з копитом, туди й жаба з хвостом.

Несмак.

Дурний, аж світиться (аж крутиться);
дурний як ступа (як пень, як довбня,
як колода, як кіл у плоті, як чіп (як ціп,
як путо).

Голова тирсою напхана.

З дурнем і в ступі не справишся.

Надимати (надувати) губи; копилити
(закопильовати) губи; мурмоситися.

~~~~~  
Слова-паразити – це вставні слова,  
що не несуть певного смислового навантаження  
та вживаються для зв'язування слів<sup>119</sup>.  
~~~~~

Дути на вогонь

Духовно оновитися

Духота

Душа (серце) замирає

Душа (серце) розривається

Душа в п'ятки втекла

Душа возрадувалась

Душа на розпашку

Душа не на місці

Душа серце не лежить до чогось

Душевна людина

Душевно

Дмухати на вогонь.

Скинути з себе ветхого Адама.

Задуха.

Холоне душа (в душі, на душі);
холоне серце (в серці, на серці).

Душа (серце) крається;
серце рветься з болю.

На душі похололо; душа застигла.

Аж світ милішим став.

Душа навстіж.

На серці коти (чорти) скребуть.

Душі (серця) не має до чогось;
не йде на душу.

Щира (сердечна, щиросерда) людина;
душа щира.

Щиро; сердечно.

¹¹⁹ Є слова-паразити, що виникають у мовленні через брак слів для висловлення, їх жертви – люди із малим словниковим запасом. Вони зловживають словами «типу», «тіпа», «ну»... Часто слова-паразити вживають на заміну слів жаргонної, ненормативної лексики. У такому значенні поширені слова «блін» та «бля». Є ще й своєрідні вигуки-паразити, як-от «еєєє», «иіїї», «мммм», «аааа», якими людина заповнює незручні паузи у розмові. Людина автоматично підмінє ними порожнечу у мовленні, коли не може підібрати наступне слово у розмові чи вагається з відповіддю. Свого часу модно було вживати іноземні вигуки, як-от «вау», «єс», їх популяризували у рекламі на телебаченні, радіо. Зараз ця мода трохи спала (Корнійчук В. Слово-паразит вилетить – не помітиш // Високий замок. – 2011. – 14 січня).

Так кажуть...

Душитися духами
Дюйм
Дядя
Дякувати
Дякуємо за покупку!
Дякуючи допомозі
Дьоргати
Дьоргнути за язик

А ми радимо так...

Напахуватися.
Цаль.
Дядько.
Падати в ноги; бити чолом.
Дякуємо за придбання!
Завдяки допомозі.
Шарпати; смикати; сіпати.
Сіпонути за язик.

Е

Евакуація
Еволюція
Егоїзм
Егоїст, самолюб

Едем

Едикт
Езотеричний
Ей!, агу!, гей!
Ейфорія
Екватор
Еквівалент
Еквівалентний

Екзамен
Екзистенція
Екзитпол
Екзотичний

Вивіз людей; вивезення; залишення.
Поступовий розвиток; розгортання.
Самолюбство, себелюбство.
«Він з тих, що не відсилають ліфт»¹²⁰;
себелюб, себелюбець.

Рай; царство небесне; земний рай;
живодайний край; райський куточок
землі.

Указ.

Таємний.

Агов!

Підвищено радісний настрій.

Рівник, рівноденник.

Відповідник; рівнозначник.

Рівнозначний; рівноцінний; цілком
(достоту) такий; однаковий, тотожний.

Іспит.

Буття; існування; життя.

Опитування виборців на виході.

Незвичайний; дивовижний, дивоглядний;
мальовничий; рідкісний.

¹²⁰ Так кажуть у Франції про людину, якій байдуже до всіх інших, яка думає лише про себе та діє так, як їй зручно. Походження цього вислову теж доволі просте: в старих будинках, з'їхавши вгору ліфтом на потрібний тобі поверх, за негласним правилом ти мав натиснути на кнопку з одиничкою, щоб відіслати ліфт назад, вниз – тобто потурбуватися про того, хто скористається ним після тебе, – такою була не надто досконала техніка (Іванцова М. Про іноземні мови і тих, що «не відсилають ліфт» // Високий замок. – 2011. – 1 квітня).

Екіпіровка	Виряд; спорядження.
Екіпірувати	Споряджати.
Екологічно чисті матеріали	Дружня довкіллю сировина.
Економічний компонент	Економічна складова.
Економія	Ощадність, ощадливість.
Економія грошей	Заощадження коштів.
Економний	Ощадний, ощадливий.
Екран	Полотнище.
Ексклюзивне право	Виключне право.
Ексклюзивний	Винятковий; незвичайний; рідкісний; неповторний.
Екскурсант	Відвідувач; оглядач.
Екскурсія на природу	Прогулянка.
Експансивний	Нестримний; рвучкий; поривчастий; бурхливий.
Експансія	Просування; поширення.
Експеримент	Проба; спроба; дослід; дослідження.
Експериментальний	Пробний; дослідний; дослідницький.
Експерт; спеціаліст	Фахівець; знавець.
Експертиза	Дослідження; обстеження; огляд; розгляд.
Експлуатація	Визиск, визискування; шкуродерство.
Експлуатувати	Визискувати; пити кров; гнути в три дуги; дерти шкуру; висотувати (втягати) жили; тягнути [останні] жили; видавлювати (вижимати, втягати) всі соки; три шури дерти; луску шкребти; точити кров ¹²¹ .
Експозиція	Виставка.
Екс-прем'єр-міністр	Колишній очільник уряду.
Експрес доставка	Якнайшвидше постачання.
Експресивний	Виразний.
Експромтом	Без вагань; без підготовки; прожогом; просто з мосту.
Експропріація	Вивласнення.
Екстаз	Вибух емоцій; захват; збудження; піднесення.
Екстер'єр	Зовнішній вигляд.

¹²¹ Є фразеологізми, у яких відбилися різні історичні обставини: вільний козак, козацьке сонце, наче татарська орда, голо як би татари пройшли, наче на турка йде, мудрий як лях по шкоді, прив'язався як москаль, голити в москалі, здирати шкуру, кат із ним, не взяв його кат тощо (Інтернет-проект «Нова мова»).

Так кажуть...

Екстравагантний
Екстраординарний
Екстремізм
Екстрений
Екстрені міри
Ексцентричний
Ексцес
Еластичний
Еластичність
Елегантний
Електорат
Електрична станція
Електровоз
Елемент
Елемент; інгредієнт; деталь;
складова частина
Елементарний
Еліксир
Еліта, істеблішмент
Елітний
Емаль
Емансипація
Емблема
Ембріон
Емігрант
Емісар
Емісія банкнот
Емоційний
Емоції
Емоції ллються через край
Емоціональний
Емпіричний

А ми радимо так...

Незвичайний; своєрідний.
Винятковий; незвичайний;
феноменальний; особливий.
Крайність.
Невідкладний; терміновий; негайний;
спішний.
Невідкладні заходи.
Своєрідний; незвичайний; дивний;
химерний.
Крайність; надмір; вибрик; випад.
Гнучкий; пружний, пружкий.
Пружність.
Чепурний; охайний; ошатний; вишуканий;
витончений; вишукано-витончений.
Виборці.
Електроვნя.
Електротяг.
Первень.
Складник.
Початковий; найпростіший.
Настій, настоянка.
Провідники; верховоди; вершки
суспільства; правляча верхівка.
Добірний; відібраний.
Склиця.
Визволення; звільнення; розкріпачення;
вивільнення; урівноправнення.
Символ; знак.
Зародок; зав'язок; зачаток.
Переселець, виселенець; чужинець;
прихідько; зайда; заброда; нетутешній;
немісцевий.
Посланець; представник; довірена особа.
Випуск грошей.
Чуттєвий; почуттєвий.
Чуття; почуття; почування; пристрасті.
Емоції переповнюють (зашкалюють).
Емоційний.
Практичний.

Ендшпідь	Завершення гри.
Енергійний; активний	Бадьорий; жвавий; прудкий; завзятий.
Енергійність	Заповзятливість.
Енергійно, темпераментно танцювати	Оббивати каблуки.
Енергійно; з великим запалом (завзяттям)	Аж чуприна мокра.
Енергія	Живець; сила; снага.
Енергозберігаючі технології	Енергоощадні технології.
Ентузіазм	Запал; захоплення; натхнення; піднесення.
Ентузіаст	Сподвижник; натхненник.
Енциклопедичний	Різнобічний; всебічний; всеосяжний; широкий.
Епідемія	Пошесть.
Епізод	Окремий (короткочасний) випадок.

Українська мова потребує
не декларативних заяв і нечинних законів,
а дієвого захисту й абсолютної державної підтримки¹²².

Епілепсія	Чорна неміч; падуча хвороба.
Епілог	Кінцева частина твору; кінцівка; закінчення; післямова; післяслово; розв'язка.
Епіцентр	Осередок.
Епічний	Розповідний, оповідний.
Епопея	Героїка.
Епос; фольклор	Народна творчість.
Епоха (період) розквіту	Доба (час, часи, роки) розквіту; золотий вік.
Епохальний	Знаменний; важливий; визначний; вікопомний; історичний.

¹²² «Європейська хартія регіональних мов або мов меншин», ухвалена у Страсбурзі 5 листопада 1992 року, не сприятиме захисту мов, які справді потребують цього, бо зникають (гагаузька, кримськотатарська, ромська й ін.), а навпаки, призведе до подальшого винародовлення, бо носії цих мов перейдуть на «общепонятний».

Позірним лишається й поняття «національна меншина», оскільки громадяни України не мають запису про їхню приналежність до будь-якої нації. Висліди цієї недалекоглядної політики відлунюють у сьогоднішні. Маргінально-ортодоксальні ліві партії й т. з. п'ята колона зманкуртованого «населення» раз поза раз (зазвичай перед виборами) розмахують жупелом «двуязичія». У висліді мова однієї з найдавніших націй почала втрачати на власній землі природну якість, натомість у багатьох регіонах утворився її своєрідний покруч – «суржик» (Микола Зубков, газета «Український простір», 1 листопада 2008).

Так кажуть...

А ми радимо так...

Ерудит	Знавець; розумака.
Ерудиція	Ученість; обізнаність; начитаність; знання.
Ерудований	Освічений; грамотний; учений; начитаний.
Ескаватор	Копалка.
Ескалація конфлікту	Розхитування човна.
Ескіз, начерк	Нарис; зарис; обрис.
Ескорт	Супровід.
Ескортувати	Супроводжувати.
Естет	Поціновувач мистецтва та краси.
Естетичний	Вишуканий.
Еталон	Первозір, першовзір.
Етап	Відтинок часу.
Етика	Доброзвичайність.
Етикетка	Наліпка, наличка.
Етимологія	Походження; родовід.
Етичний; моральний	Добропристойний, доброзвичайний; доброчесний.

Суржик існує у різноманітних формах. Намагаючись типізувати суржик, деякі дослідники виділяють суржик «на основі української мови» і «на основі російської мови», а також «слабку» та «сильну» форми суржику, залежно від концентрації порушень лексичного стандарту української або російської мови (від 10–15% до 25%).

Етнос	Народ.
Етюд; начерк	Нарис.
Ефект	Вплив; дія; наслідок.
Ефективний; результативний	Дієвий.
Ефемерний	Нетривалий, короткочасний, скороминучий; недовговічний.
Ефемерний	Уявний; небувалий.
Ефір	Етер.
Ефірний	Безтілесний; неземний; легкий; невагомий; як пір'їна; як пух; повітряний.
Ехо, луна	Відлуння; відлунок; відгук; відгомін; відзвук.
Ешафот; гільйотина	Шибениця; місце страти; лобне місце.

Є

Є в достатній кількості
 Є всі підстави
 Є гроші в кого-небудь
 Є можливість
 Є смисл
 Є таке діло!
 Є такий гріх
 Є управа на кого
 Євромайдан
 Європейський союз
 Єдина можливість для досягнення мети
 Єдине ціле
 Єдиний у своєму роді; унікальний
 Єдинодушно
 Єжевiка
 Єле
 Ємкість
 Єралаш
 Єрунда
 Єрусалим
 Єство

Є досить (доволі) чого; довільно на що.
 Годі заперечити.
 Карбованці бряжчать.
 Є нагода.
 Є рація (сенс).
 Хай буде так! Коли так, то й так!
 Було таке; ніде (нема де) правди діти.
 Є рада на кого; можна дати раду кому (з ким).
 Революція Гідності.
 Європейська спілка.
 Остання карта.
 Одноцілість.
 Неповторний; незрівнянний.
 Однозгідно; в один голос; в одну душу.
 Ожина.
 Ледве, ледь.
 Місткість.
 Розгардіяш, гармидер; плутанина.
 Нісенітниця; дурниця.
 Місто вічного миру.
 Натура.

Ж

Жабри
 Жагучий біль
 Жагучий мороз
 Жагучі сльози
 Жадібна людина
 Жадібно дивитися
 Жадібно накинутися
 Жадний

Зябри.
 Пекучий біль.
 Пекучий (лютий, смалкий, жалкий) мороз.
 Палючі (палкі, пекучі) сльози.
 Несита пелька; ласий на чужі ковбаси.
 Блимати (світити) очима.
 Мов вогонь на суху соломку; добратися (допастися) як віл до браги; як кіт до сала; як (мов, ніби) кіт на мишу (до миші).
 Жадібний.

Так кажуть...

Жажда життя
Жажда знань
Жажда слави
Жалібно
Жаліти за втраченими роками
Жаліти за ким
Жалітися
Жалко, жаль
Жалкувати про те, що сталося
Жалкувати, що зроблено щось не так,
як потрібно
Жаль старань
Жанр
Жар

А ми радимо так...

Жадоба життя; спрага (жага) до життя.
Жадоба знань (до знання).
Жадоба (жадання, жага, прагнення) слави.
Тужливо; жалісливо.
Шкодувати за втраченими літами.
Жалкувати (шкодувати) за ким.
Скаржитися; нарікати.
Шкода.
Гризти (кусати) лікті.
Чухати потилицю.
Шкода заходу.
Різновид.
Гарячка.

Сьогодні про конкурс української мови
імені Петра Яцика знають у кожній школі¹²³.

Жара, жарище
Жарений
Жарити блінчики
Жарке
Жаркий поцілунок
Жарознижуючі лікарства
Жартувати над ким (чим)
Жати на кнопки
Жахи війни
Жахливе становище
Жвавий; рухливий
Жгут
Ждали – не діждались
Ждати
Жебракувати; жебрати

Спека, спекота, духота.
Смажений.
Смажити млинці.
Печеня.
Гарячий поцілунок.
Протигарячкові ліки.
Жартувати з кого (з чого);
брати на жарти кого (що).
Тиснути на кнопки.
Страхіття війни.
Жахливий стан.
Як на шрубах ходить.
Джгут.
Ждали, ждали, та й годі сказали.
Чекати; очікувати.
Ходити попідвіконню (попід тинами,
по миру, по селі); дражнити собак; піти
з торбами; простягати руку; тинятися

¹²³ Ми ставимо метою нашого дійства піднесення самого соціального престижу української мови в Українській державі. Розглядаємо наш конкурс як ще одну з форм виховання юних у дусі україноцентризму (Михайло Ватуляк, віце-президент «Ліги українських меценатів», 28 січня 2009).

Желудок

Жемчуг

Женився на Олені

Жених

Жертвувати чим-небудь в ім'я чогось

Жестикулювати

Жестяний

Жесть

Жжога

Жив-був дід та баба

Жива природа, усе живе

Живе подачками

попідтинню; просити милостині;
просити Христа ради; тинятися з торбами.

Шлунок.

Перли.

Оженився з Оленою.

Наречений.

Нести (класти) щось на вітар.

Розмахувати руками.

Бляшаний.

Бляха.

Печія.

Жили собі дід та баба.

Живло.

У руку дивиться.

Імена та прізвища,
притаманні багатьом слов'янським народам,
зрідка розповсюджені на території Росії,
вважаються там «хохляцькими», «малоросійськими»¹²⁴.

Живіт

Живого місця не залишилося на кому

Живопис

Живописець

Животіти

Живуть, як собака з котом

Живчик

Жила площа

Жилі будинки

Жильці

Жираф

Жиріти

Череву.

Геть побитий (зраний, порубаний,
постріляний).

Малярство.

Маляр.

Нудити світом.

Не помиряться, як два коти над салом.

Живець.

Житлова площа.

Житлові будинки.

Мешканці.

Жирафа.

Гладшати.

¹²⁴ Тарас, Богдан, Іво, Назарій, Любка, Мар'яна, Даринка, Марко, Іванка, Радміла, Дзвінка, Любка, Христина, Весна, Веселка, Радослава тощо; для порівняння – білоруські та словенські імена і прізвища – Мар'яна, Міраслава, Дзвеніслава, Алеся, Лада; Арцёменка, Аўраменка, Глушко, Куцэнка, Захаранка, Каліенка, Бандарэнка, Тарас; Stanko, Marjana, Ivanka, Darinka, Alenka, Mladenka, Taras, Bogdan, Ivo, Marko, Miroslav, Radoslav, Zlatko, Slavomir, Vesna, Borko, Bratko, Veselko, Šiško, Valenko, Milenko, Vratko (Антон Глушко «Українська, білоруська та словенська мови крізь віки: історико-семантичний огляд», сторінка «Князь Огін», 17 грудня 2013).

Так кажуть...

Жирний
Жирний
Жителі області
Жителі протилежного берега ріки

Жити без клопоту
Жити безтурботно
Жити в бідності (нужді, нестатках)
Жити в злагоді
Жити в надмірному багатстві
Жити в нужді (в неволі); терпіти утиски
Жити в самотності
Жити в страху
Жити в тяжких умовах
Жити в тяжких умовах, зазнаючи
 нестачі в усьому
Жити власним трудом
Жити день за днем
Жити душа в душу

Жити з горем пополам

Жити з капіталу
Жити з розрахунком
Жити за своїми правилами
Жити за чужий рахунок
Жити на мінімальному рівні
Жити на панський лад
Жити на чий кошти
Жити не вінчаючись
Жити під чийось надійним захистом
Жити по нових законах
Жити подачками
Жити приспівуючи

Жити у нестатках (у бідності, у нужді)
Жити

А ми радимо так...

Гладкий.
Масний.
Людність краю.
Зарічани; тогобічні люди (жителі);
тогобочани.
Жити й горя не знати.
Сидіти в запічку (на печі).
Тягти життя; годувати злидні.
Жити душа в душу.
Тонути (потопати) в розкошах.
Їсти біду.
Самотіти.
Боятися своєї тіні.
Животіти.

Нудити світом.
Жити з власної (зі своєї) праці.
Жити одноманітно; жити аби день.
Жити як одна душа (як один дух);
[мов] одним духом жити;
жити у добрій злагоді (згоді).
Жити, лиха (горя) прикупивши;
жити, від біди тікаючи.
Жити з копійки.
Жити ощадно (ощадливо).
Баламутити світом.
Жити чужим коштом; жити на дурницю.
Не зводити кінців докупи.
Помазатися з панями.
Жити чий коштом.
Жити на віру.
Мов за кам'яною стіною.
Жити за новими законами.
Жити на ласкавому хлібі; у руки дивитися.
Жити, лиха не знаючи; жити вибрикуючи;
жити, лихом (горем) покотивши;
жити розкошуючи; жити, як мед пити.
Їсти сухий хліб.
Топтати землю (ряст); по світі ходити;
бути під сонцем; бути живим і здоровим.

Так кажуть...

А ми радимо так...

Житло

Дах над головою; домівка; господа;
оселя, мешкання; помешкання.

Життєва місія

Покликання в житті.

Життя б'є ключем

Життя б'є джерелом (дзюрком, цівкою);
життя буяє (вирує, клекотить, клекоче).

Життя йде своїм чередом

Життя йде своїм ладом (своєю чергою,
своїм звичаєм); життя йде собі; справи
йдуть собі як ішли.

Життя нема від кого (від чого)

Просвітку (просвітлої години) немає
за ким (через кого, від кого, від чого);
світ нелюбий (немилий) через кого
(через що); світ зав'язав хто.

Життя прожити – не поле перейти

Вік не вилами перепхати; на віку
як на довгій ниві: і кукіль, і пшениця;
вік звікувати – не в гостях побувати
(не пальцем перекивати); вік прожити –
не дощову годину пересидіти; світ
великий, та слизькі дороги;
життя прожити – не яблука вкусити.

Жінка

Дружина; адаломе ребро; біла челядь.

Жінка з ізюминкою

Принадна (зваблива) жінка.

Жінка легкої поведінки

Жінка (дама, дівчина) легких звичаїв
(легка на вдачу); полегла (легковійна)
жінка (дама, дівчина); повія.

Жінка, яка тимчасово залишилася
без чоловіка

Солом'яна вдова.

Жлоб, скупердяї

Скнара, скупиндя, скупій.

Жмуритися

Мружитися.

Жмурки

Піджмурки.

Жнива

Косовиця.

Жовтуха

Жовтяниця.

Жодним чином

Аж ніяк.

Жорсткий контроль

Суворий контроль.

Жорсткий мороз

Лютий мороз.

Жорсткі заходи

Круті заходи.

Жорсткі рамки

Вузькі рамки.

Жорсткі умови

Тяжкі умови.

Жорстока образа

Тяжка (прикра) образа.

Жорстока розправа;
масове знищення людей

Варфоломіївська ніч.

Жорстоке покарання

Люта кара (покара); люте покарання.

Жорстоке розчарування

Жорстокий біль

Жорстоко побити

Жорстоко помилятися

Жувачка

Жужжати

Жулік

Журба бере

Журитися; сумувати

Журналіст; репортер; кореспондент

Тяжке (прикре) розчарування.

Пекучий (прикрий, лютий, тяжкий, нестерпний) біль.

Не залишити живого місця.

Тяжко (прикро) помилятися.

Жуйка.

Дзижчати.

Шахрай, махляр.

Хробак серце точить.

Тліти душею (серцем); ударитися журбою об землю.

Газетяр; новинар¹²⁵.

З

З (по) дурості

З апетитом

З бідю пополам

З біллю в серці

З близької перспективи

З бухти-барахти

З важким характером

З ввічливості

З великим животом

З великим натхненням та старанністю

З великим трудом

З великими вікнами

З дурного розуму.

Усмак.

Пхаючи біду.

З болем у серці.

Зблизька.

Ні сіло ні впало; ні з того ні з сього; знічев'я; з доброго дива.

Лихий на вдачу.

Для годиться.

З великим черевом; череватий; пузатий; черевань.

Вкласти всю душу.

На превелику силу; насилу; з великою (з тяжкою) бідю.

Вікнастий.

¹²⁵ Французькою *journal* [журналь] походить від того, що то був часопис, в якому йшлося про події прожитого дня (*un jour*). А що ж у наших братніх народів? Дещо осібно стоять поляки: у них вісті готує *dziennikarz* [дзєннікаж] – по суті, дослівний переклад слова *journalist*, від польського *dzień* [дзєнь] – день. Відтак будь-яке щоденне видання буде *dziennik* [дзєннік], чи то пак щоденник по-нашому. Проте чеською новинами займається вже *novinář* [новїнаарж] – не треба пояснювати, що тут і до чого. Ну а болгарською, сербською і македонською ще зрозуміліше: новинар [новїнар]. Відтак, журналістика загалом це – новинарська справа, або одним словом – новинарство (Словник новотворів Юрка Зеленого).

З великими затратами часу	Часозатратний.
З великими претензіями	Забагливий.
З великою енергією; з великим завзяттям	Як шалений.
З великою натяжкою	Від сили.
З великою силою; дуже сильно	Аж хата трясеться.
З видом знавця	З виглядом знавця.
З виду; по зовнішньому виду; по зовнішності	На взір; зовні.
З випуклим лобом	З опуклим лобом (чолом).
З високим чолом	Високочолий, високолобий.
З відвислою губою	Вислогубий.
З відкритою душею	Зі щирою душею; зі щирим серцем.
З відтінком іронії	Не без іронії.

Три страшні вороги українського відродження –
Москва, український провінціалізм
і комплекс Кочубеївщини¹²⁶.

З вовками жити – по-вовчому вити	На вовчому хуторі по-вовчому гутори; хто з псами лягає, той з блохами встає.
З вогником	Шпарко.
З вогню та в полум'я	З дощу та під ринву; уникав диму та й упав у вогонь; тікав від диму та впав у вогонь; з калюжі та в болото; утікав від вовка та натрапив на ведмедя.
З гармати по горобцях	Батогом по воді.
З глибини віків	З-перед віків.
З глибини душі	З дна душі.
З глибокої давнини	Із тьми віків.
З голови не виходить	З думки (з думок, з гадки) не йде (не спадає, не сходить, не виходить).
З голочки	Як нова копійка.
З горем пополам зробити що	З тяжкою бідою (сяк-так, абияк, з бідою, через верхи, ледве-ледве) зробити; лиха прикупивши.
З гультин ніс	Як кіт наплакав; з комарів носик; як у зайця хвоста.

¹²⁶ Караванський С. Російсько-український словник складної лексики / С. Караванський. – К. : Академія, 1998.

Так кажуть...

А ми радимо так...

З давніх-давен; з давніх пір

Віддавна, здавна; з (від) давнього часу (давніх часів); з давньої давнини; з давнього-давна.

З двох зол вибирають менше

Котре лихо менше, те й вибирають.

З деяких пір

З якогось (з котрогось, з певного) часу; від якогось часу.

З дитинства

Змалечку, змалку.

З дня в день; день за днем; з дня на день

День від дня; день крізь день; день при дні; щодня, щодень; день у день.

З дня народження

Від дня народження.

З додержанням правил гри

Додержуючи правил гри.

З допомогою погроз

Грізьбою, погрозами; погрожуючи.

З достоїнством

З гідністю.

З другого тіста

З іншого тіста.

Мовне питання протягом усіх 15 років
нашої незалежності було розмінною монетою
в руках окремих політиків і політичних сил¹²⁷.

З душею працювати

Щиро (щирим серцем) робити (працювати).

З ентузіазмом

З наснагою.

З єхидством

Єхидкувати.

З жиру біситься

Дуріє (казиться) з жиру; навісніє з розкошів.

З закритими очима

З заплющеними очима.

З іншої сторони

З другого боку.

З каменем на серці

З важким серцем.

З ким попало

З будь-ким; з ким не доведеться.

З ким-небудь нічого не вдієш

Хоч би тобі що.

З кінця в кінець

Від краю до краю.

З кожним днем

Що не день, то...; щодня; кожного дня.

З кожним роком

Що не рік, то...; щороку; кожного року; кожний (кожен) рік.

З коліски до гробу

Змалку до останку;
з малого малку до старого станку.

¹²⁷ Підливають масла у вогонь мовного протистояння урядовці, нардепи, які вперто, демонстративно, не хочуть спілкуватися державною мовою... Що то за віце-прем'єри, доктори наук, які не можуть опанувати українську мову? (Фесуненко А. Українська мова – не китайська грамота // Високий замок. – 2006. – 20 вересня).

Так кажуть...

З кривими п'ятами
З лишком, з лихвою, з лишнім
З лівої сторони
З любов'ю займатися чим
З максимальним навантаженням
З максимальним напруженням
З метою зменшення суми державного боргу
З метою зміцнення
З метою наживи
З метою одержання прибутку
З метою підписання
З милим рай і в шалаші

З милосердя
З милості
З минулого року
З миру по нитці – голому сорочка

З місця в кар'єр

З місяця звалився
З моєї сторони

З надзвичайним напруженням
З надзвичайно великими зусиллями
З найбільшою суворістю
З найдавніших часів; з минулого
З нальоту

З наступаючим Новим роком

З невеликим два-три роки
З недобрими намірами
З незапам'ятних часів
З неохотою; повільно; дуже довго
З непокритою головою
З непривички
З нетерпінням
З ним сталася вигідна переміна

А ми радимо так...

Кривоп'ятий.
З гаком.
Лівобіч, зліва, ліворуч.
Кохатися в чому.
На повний хід.
Скільки (що є) сили.
Для зменшення суми державного боргу.
Щоб зміцнити.
Аби нагріти руки.
Щоб мати зиск.
Для підписання; щоб підписати.
Будуй хату з лободи, а в чужую не веди;
хоч хліб із водою, аби милий з тобою.

Заради Христа.
З ласки.
Відторік.
З хати по нитці – сирота у свитці
(сироті свитина).
З копита вскач (навскок); зопалу; відразу;
раптом.
З місяця (з неба) впав.
Щодо мене; як на (про) мене;
зі свого (з мого) боку; від себе; від мене.
З усієї снаги.
Над (понад) силу.
По перше число влетіло.
З сивини віків (століть).
Наскоком, знаскоку; миттю, умить;
раптово.
З прийдешнім Новим роком; з роком, що
наступає (що йде); з передноворіччям.
Два-три роки з чимось (з лишком).
З каменем за пазухою.
Від часів Адама і Єви.
Збирається, як свекор пелюшки прати.
Простоволосий.
З незвички; не маючи звички.
Нетерпляче.
Він змінився на краще.

Так кажуть...

З ніг до голови
З нічого починати
З ноткою недовіри
З нульової позначки
З нього буде (вийде) толк
З нього нічого не візьмеш
З обох сторін
З обривистими берегами
З однієї біди в іншу
З однієї сторони
З опаскою
З оригіналом вірно
З панськими замашками
З перемінним успіхом
З перших днів
З першої спроби
З пишною шевелюрою
З піднебесся
З плином часу
З покоління в покоління
З порожніми руками
З порядної сім'ї
З потом
З потрохами
З початку існування (роботи) установи
З початку існування світу
З почуттям страху
З прикрим запізненням
З пустими руками

А ми радимо так...

Від потилиці до п'ят;
з голови до п'ят (до ніг).
З першого кілка; з ложки-виделки.
З дрібкою недовіри.
З нуля.
З нього будуть люди; з нього буде пуття;
з нього щось [путнє] буде.
Голий розбою не боїться;
мокрый дощу не боїться;
з голого, як із святого, не візьмеш нічого.
По обидва боки; обабіч; обіруч.
Крутоберегий, стрімкоберегий,
крутобережний.
З дощу та під ринву; з вогню та в полум'я.
З одного боку.
З побоюванням; з острахом.
З оригіналом (з первотвором) згідно.
Пановитий, панякуватий; запанілий;
з панськими примхами.
Зі змінним успіхом; через раз.
Від перших днів.
З першого заходу; за першим разом.
Густочубий.
З-під хмар.
Дедалі.
З роду в рід.
Впорожні.
Чесного роду.
В поті чола; ледве-не-ледве; заледве;
лиха прикупивши.
З [усім] потрухом; геть з усім; з усіма
манатками (бебехами); з усім зуздром.
Відколи існує (працює) установа.
Відколи постав (існує) світ; як світ стоїть
(настав); як світ світом.
Як від чуми утікати (шархатися, сахатися).
У свинячий голос¹²⁸.
З порожніми (з великими) руками.

¹²⁸ У давнину свиней не тримали в хлівах, а виганяли пастися, як корів. Жадібні тварини часто поверталися додому вночі й подавали свинячий голос – рохкали, вищали. У свинячий голос – озна-

Так кажуть...

З пустого в порожнє переливати
З п'ятого на десяте
З ранніх років; з віку немовляти
З раннього дитинства
З родзинкою
З розпростертими обіймами
З розумом зроблено
З розуму зійти
З року в рік
З рук все валиться
З самого початку
З самого раннього віку
З свинячою мордою в бубличний ряд
З сивою головою
З сильною волею
З сонячної сторони
З сьогоднішнього дня
З тих пір як; з того часу як
З того рою не буде толку
З того часу
З тої сторони прояснюється
З точки зору
З тою метою, щоб...
З трепетом
З тріском провалитися
З тріском
З трудом
З трудом триматися на ногах

А ми радимо так...

Після тієї та знов тієї.
П'яте через десяте.
Із самого сповитка.
З пелюшок; маленьким будучи;
у зеленочку; з повиточку.
З живчиком; з перчиком.
З розкритими обіймами.
До діла (розумно, розсудливо, путяще)
зроблено.
Збожеволіти; з глузду зсунутися (з'їхати,
скрутитися, спасти).
Рік у рік; рік-річно.
Робить, як мокре горить.
На самому початку; від своїх початків;
від Адама.
З самого малку; змалечку; з пуп'яночка;
із зеленочку.
Куди тобі, грішному, кисіль їсти, ти й кваші
не вкусиш.
Сивоголовий.
Вольовитий.
З сонячного боку; на відсонні.
Від сьогодні.
Відколи; відтоді як; з (від) того часу як.
З тієї муки не буде хліба.
Відтоді.
Відтіть мов яснить.
З погляду.
Для того, щоб...
Зі страхом Божим.
Ганебно запаритися;
з ганьбою сісти в калюжу.
З гуркотом; з брязкотом.
Насилу; усилу; через силу; заледве;
з бідюю.
Ледве (усилу, силу-всилу) на ногах
триматися (стояти); мало від вітру
не валитися.

Так кажуть...

З трудом умістити (утиснути) що
З умовою
З усієї сили
З усією енергією;
з максимальним напруженням
З усіх боків; у всіх відношеннях
З усіх кінців (сторін)

З усіх ніг
З усього плеча
З учорашнього дня існуючий
З фінансової сторони
З хвилини на хвилину
З хворої голови на здорову

А ми радимо так...

Убгати (убрати) що.
Під умовою.
Щосили; щодуху.

Що є сили (сил, духу).
Куди не кинь (не глянь).
З усіх усюд; з усіх боків; звідусіль,
звідусюди, зусібіч; і звідти і звідси;
усіма сторонами; кругом.
Щодуху; з усієї сили.
З усієї сили.
Відучорашній.
З фінансового боку.
Ось-ось, от-от.
Нашим салом та по нашій шкурі.

~~~~~  
Сучасна криза, яка опанувала українське суспільство,  
є насамперед кризою українського мовомислення<sup>129</sup>.  
~~~~~

З ходу
З хорошими манерами
З цими словами
З цієї ж сторони
З цієї причини
З цієї точки зору
З цієї точки зору

З цією метою мною було зроблено
З цікавістю слухати
З цього діла не буде
З цього нічого не вийде
З цього приводу
З цього слідує, що...

З прожогу; з наскоку.
Тонкого ладу.
На цім слові.
З цього ж боку.
Через це.
Із цього погляду.
З цього погляду; під цим оглядом;
з цього погляду.
Я зробив це, щоб...
Розвісити вуха.
Чобіт не вшиють ці шевці.
З цього пива не буде дива.
Принагідно.
Звідси (із цього) впливає, що...;
можна зробити висновок, що...

¹²⁹ Нація, котра мислить про світ і себе в ньому категоріями позиченої мови (метамови), неминуче мислить несамостійно – себто сходить з єдиної, унікальної позиції у всесвіті, приділеної лише їй, з-не-при-томнюється щодо цієї позиції (щодо самої себе). Унаслідок великодержавної мовної політики в СРСР сформувався дуже потужний соціальний шар людей «безмовних», тобто... ментально кастрованих (Оксана Забужко).

З цього часу	Відтепер.
З часом	Згодом.
З чим і поздоровляю!	З чим і вітаю!
З числа кого	З-поміж кого.
З чистого листа	З білого аркуша.
З чого ви взяли?	Звідки вам прийшло?
З чужої біди не смійся	Що собі не мило – і людям не зич.
З шкіри лізе	Узявся за діло, як воша за тіло.
З яких пір?; якого часу?	Відколи?
З якої радості?	Чого?; чому?; з чого?; чого б це?; через що?; з якої причини?; з якого б це дива?
З якої статі?	З якої речі?; з якої рації?; з якого дива?
З ясністю в погляді	З ясним поглядом.
За (в) останній час	Останнім часом.

~~~~~  
*Якою мовою говорити?*<sup>130</sup>  
~~~~~

За адресою (<i>куди?</i>)	На адресу.
За браком часу	Через брак часу.
За будь-яких обставин; будь-що; неодмінно	Хай хоч грім (каміння) з неба; хоч би трупом ліг; що б там (то) не було (не коштувало, не стало); хай там що.
За будь-якої погоди	Дощ не дощ; сніг не сніг.
За великим поженешся – мале втратиш	Кинься за сарною – зайця проґавиш.
За взаємною згодою	За обопільною згодою.
За виїдене яйце	За масляні вишкарки.
За виключенням неділь та свякових днів	Крім (окрім) неділь та свят.
За відсутністю (браком) часу	Через брак часу; за браком часу; не маючи часу; коли немає часу.
За відсутністю доказів	Через відсутність доказів; якщо немає доказів.
За відсутністю фактів	За браком фактів.

¹³⁰ Для початку визначте свою національну культуру. Ієрархія така. Перше: знати мову своєї нації та батьків. Друге: у суспільних сферах використовувати мову своєї держави. Бо це повага до спільного дому. Третє: вивчати мову того міжнародного середовища, в якому збираєтесь обертатися. Людина має бути передусім собою. Стати перед дзеркалом і визначити: я – гагауз. Це означає, що треба говорити гагаузькою, вивчати культуру. Так само щодо вірмен, євреїв, болгар, росіян, караїмів, греків і представників усіх народів, які живуть в Україні, ну і, звичайно, українців (Дмитро Капранов, Газета по-українськи, 5 листопада 2013).

Так кажуть...

За відсутності
За власним бажанням
За власним уподобанням; по-своєму
За власною ініціативою
За вуха не відтягнеш
За границею
За гріш купити (продати)
За даних обставин (умов); тоді
За двома зайцями погнатися
За діло він наказаний

А ми радимо так...

Коли (якщо) немає.
Зі своєї охоти (волі); на власну руку;
самохіть; власновільно; своєю охотою.
На свій лад.
На власну руку.
Допавсь, як свиня до браги;
допавсь, як Хома до мила.
За кордоном.
Купити (продати) за безцінь (за півдарма,
мало не задарма).
У такому разі.
Двох зайців ловити – сміху наробити.
Він заслужив на кару;
по заслuzі (за діло) покарано його.

~~~~~  
Понад 70% громадян виступають  
за українську мову як єдину державну<sup>131</sup>.  
~~~~~

За допомогою підкупу
За заключенням лікаря
За залізною решіткою
За кого ти мене приймаєш?
За кожним грішки водяться
За компанію й жид повісився
За країну образливо
За кулісами
За малим зупинка

Підкупом, підплатою.
За висновком (після висновку) лікаря;
за лікаревим висновком.
За ґратами.
За кого ти мене маєш?
Буває (трапляється) з усяким.
За гуртом і стрижене біжить.
За країну прикро.
За лаштунками.
За малим діло стало; за малим загайка;
дрібниці (дрібнички) бракує (не вистачає).

¹³¹ Державний статус російської мови підтримують 25,3% опитаних жителів України. Такими є передані агентству дані дослідження, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова. Водночас більшість респондентів (71,2%) виступають за те, щоб українська мова була єдиною державною. При цьому 31,3% висловлюються також за те, щоб російська була офіційною у деяких регіонах. За те, щоб лише українська мова була державною, виступають 95,7% жителів західного регіону, 87,1% – центрального регіону, 48,6% – південного регіону, 47,8% – східного регіону. Державний статус російської мови підтримують 3,6% жителів західного регіону, 10,8% – центрального регіону, 42,9% – південного регіону, 47,6% – східного регіону. Опитування проводилося з 25 до 29 квітня. У ньому взяли участь 2012 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України, за винятком Криму, за вибіркою, що репрезентує доросле населення за основними соціально-демографічними показниками. Теоретична похибка вибірки (без врахування дизайн-ефекту) не перевищує 2,3% з імовірністю 0,95 (Журнал «Український тиждень», 19 травня, 2014).

Так кажуть...

За малим поженешся – велике втратиш
За милу душу
За мою думкою
За нами зупинки не буде
За наявності
За непридатністю
За ним водиться звичка (привичка)
За ним водиться цей гріх

За ним не вслідкуєш
За ним сліднують
За ніч до цього
За один раз
За останні роки
За останній час
За помахом чарівної палички
За посередництвом когось (чогось)
За потреби
За правилами; правильно
За рахунок чого

За рішенням
За роботу!
За рулем
За рюмкою вина
За своїм розміром
За сімома замками
За словом в кишеню не лізе

За тим самим зразком; однаково
За чужий рахунок
За чужий рахунок
За що б не брався
За що боролись, на те й напоролись
За що купив, за те й продаю
За які шиши?
Заангажувати
Заартачитися

А ми радимо так...

Не жалій ухналя, бо підкову згубиш.
Залюбки; з дорогою (радою) душею.
На мою думку.
За нами діло не стане.
Коли (якщо) є.
Бо не придатний; через непридатність.
Він має звичку.
Він має цю хибу (цю ваду, цей гріх);
він хибує (гріхує) на це.
Його важко вгледіти.
За ним ідуть.
Ніч перед цим.
Зараз.
Останніми роками.
Останнім часом.
Наче по щучому велінню.
Опосередковано.
Коли (якщо) треба.
Як книжка пише.
Користуючись з чого;
використовуючи що.
За постановою; за ухвалою.
До праці!
За кермом.
При чарці вина.
Завбільшки.
Замкнутий на сім замків.
Добре підкутий на язик;
клепаний (швидкий) на язик;
слів не позичає.
На один лад.
Чужим коштом; на чужі кошти (гроші).
На дурницю.
Хай за що береться; хоч би до чого брався.
Із ворон почали, а на сороки перевели.
Що знав, те й довідався.
За який гріш?; за які хороші гроші?
Залучати.
Стати дибки (гопки).

Так кажуть...

Забава
Забавляти
Забавний; потішний; кумедний
Забавні пригоди
Забастовка
Забастовщик
Забезпечений усім необхідним
для існування
Забезпечити кого-небудь освітою, роботою
Забезпечити можливість будь-чого
Забезпечити проведення випробовування
Забезпечувати безпеку
Забезпечувати кого-небудь засобами
для життя

А ми радімо так...

Розвага.
Розважати.
Смішний; сміховинний.
Веселі пригоди.
Страйк.
Страйкар.
Ситий і вкритий.
Дати хліб у руки.
Уможливити що.
Забезпечити випробовування.
Гарантувати безпеку; убезпечувати.
Тримати на своєму горбі.

~~~~~  
Хочу, щоб національна українська культура  
інтегрувала в себе все те, що належить Україні<sup>132</sup>.  
~~~~~

Забився в судорогах	Корчі взяли; взяло (почало) корчити; забився в корчах.
Забивчивий	Забудькуватий.
Забий на все!	Махни на все рукою; вдар лихом об землю.
Забий на проблеми!	Вдар лихом об землю.
Забирати в солдати	Голити в москалі.
Забирати все без остатку	Кутки випорожнити.
Забирати все найкраще	Знімати вершки.
Забиратися на всі чотири сторони	Іти під чотири вітри; іти на всі чотири сторони.
Забити до півсмерті	Мало дух не вибили з кого; тільки-но живого пустити.
Забити собі в голову що	Забрати собі в голову що.
Забити тривогу	Ударити на ґвалт (на сполох).
Забігайлівка	Генделик.
Забігали мурашки по спині	Мороз поза шкірою пішов.
Забіяка	Шибеник.
Заблицати золотом	Заясніти золотом; зазолотитися, зазолотіти.

¹³² І за політичною ознакою, і за територіальною, просто за людським виміром. Бо все, що пишеться в Україні й про Україну, особливо якщо воно пишеться громадянами України, які тут живуть не випадково, належить державі Україна (Андрій Курков).

Заблищати, як зірка

Заблудившись, знайти дорогу

Заблудитися

Заблудитися в трьох соснах

Забор

Заборгувати

Заборонений плід – солодкий

Забота

Забракувати

Забрати в когось гроші

Забронювати (зарезервувати) місце

Забувати біду (горе); не журитися

Забулося

Забути те, про що йшлося

Забути що-небудь

Завірити підпис

Завагітніти

Завада

Завадити комусь

Заважати

Заважати комусь; дратувати когось

Заважати своєю прсутністю комусь
працювати

Завалений роботою

Завалитися спати

Заварити кашу¹³³

Завдавати болю (страждань)

Зазоріти (зазоритися).

Вийти на дорогу; виблудитися.

Заблукати; збитися з дороги.

Заблукати на власному подвір'ї;
заблукати між хатою й коморою;
на чистому заблудити;
серед села дороги не знайти.

Паркан, огорожа; тин.

Завинити.

Гарна дівка, як засватана;
заборонена (заказана) грушка солодка;
заказаний овоч завжди солодкий;
чого невільно, те й кортить.

Турбота.

Зганджувати.

Обідрати мов липку.

Застерегти місце.

Ударити (кинути) лихом об землю;
ударити журбою об землю.

Вилетіло з голови; пішло в непам'ять;
кануло (відійшло) в забуття.

Погубити кінці.

Кинути у небуття; пустити в непам'ять.

Засвідчити підпис.

Увійти в тяж.

Більмо в оці; камінчик у черевіку.

Перебігти (перейти) комусь дорогу.

Бути (стати) на заваді.

Як сіль в оці.

Стояти над головою.

Роботи повно.

Укластися (залягти) спати.

Зчинити бучу (колотнечу); закрутити
лемішку; наварити доброї каші.

Різати по живому.

¹³³ Слово каша колись було багатозначним і, окрім страви, позначало ще й велике зібрання людей: весілля, толоку, свято з нагоди хрестин тощо. Згодом ним стали називати метушню, сум'яття, плутанину, безладдя. У сучасному розумінні «заварити кашу (пиво, халепу)» – затіяти щось дуже складне, клопітне, що загрожує неприємними наслідками (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Завдавати душевного болю
Завдавати зло (шкоду)
Завдавати клопоту (неприємностей)
Завдавати клопоту
Завдавати моральних мук
(страждань, болю)
Завдавати моральних страждань
Завдавати неприємностей комусь
Завдати непоправної шкоди чиемусь
здоров'ю

А ми радимо так...

Сипати сіль на рану.
Ткати лихо; кривдити.
Підвести під халепу; без ножа різати;
різати без ножа й тарілки.
Клопотати голову;
облягати (обсідати) клопотами.
Пекти мозок (душу, серце);
завдавати серцю рани; різати без ножа;
щипати за серце; гризти душу; розбивати
(роздирати, кряти, рвати, гнітити, кусати,
нівечити, точити, мучити) серце; заливати
сала за шкуру; заганяти шпильки під нігті.
Терзати душу (серце).
Наганяти холоду комусь.
Не залишити живого місця.

Російськомовність – великий козир Путіна¹³⁴.

Завдати поразки кому-небудь
Завдяки тому факту, що...
Завернути в папір
Завертїтися в голові
Завертїтися
Завершення чогось
Завершити роботу на належному рівні
Завершитися
Завести в тупик
Завести годинник
Завести дружбу

Дати прикурити.
Оскільки...
Загорнути в папір.
Ходором піти.
Закружляти.
Вже по мші і по казанню.
Довести до пуття.
Добїгти кінця.
Завести (загнати) в безвихідь;
загнати в тїсний (в глухий) кут.
Накрутити годинник.
Запрятелювати.

¹³⁴ Російськомовність – це також «аргумент» для Путіна аби посилати зелених чоловічків «захищати» руські людей, або принаймні засилати групи провокаторів, які б створювали масовку місцевій 5-й колоні. Відмовитись від рідної мови – це як відмовитись від рідної мами. Тому ні росіяни, ні кримські татари, ні болгары, поляки та всі інші не мають відмовлятися від рідної мови. В побуті, дома всі ми можемо розмовляти тією мовою, якою хочемо і ніхто не в праві нам це заборонити. Але якщо ми хочемо мати сильну державу, державу і з українським Кримом, і з Донбасом, то державна мова і мова міжнаціонального спілкування має бути саме українська, а не російська, чи як зараз модно російсько-українська (Олександр Аронець «Про хибних авторитетів і мову», Інтернет-видання «Газета по-українськи»).

Так кажуть...

А ми радимо так...

Завести знайомство з ким

Зайти в знайомство із ким; зазнайомитися (спізнатися, запізнатися) з ким.

Завести розмову про що

Розпочати говорити (повести мову) про (за) що.

Завести сварку

У сварки вдатися.

Завести спор; заспорити

Зайти в суперечку; засперечатися, заспоритися.

Завести шарманку

Накрутити катеринку.

Завжди в дії; готовий до дії

На ходу.

Завжди

Повсякчас.

Завзято затанцювати

Ударити в заклабуки.

Завзято

Працювати не покладаючи рук.

Завидні очі

Завидючі очі.

Завидно робиться

Завидки беруть.

Завидувати

Заздрити.

Зависити

Завищити.

Українське пуристичне термінотворення
бере свій початок від 70-х років XIX століття¹³⁵.

Зависть

Заздрість.

Завищувати норму

Збільшувати норму.

Завідомо

Наперед; зазнаки.

Завідуючий кафедрою

Завідувач кафедри.

Завіритель

Посвідник.

Завірити

Запевнити.

Завірити підпис

Засвідчити підпис.

Завісити

Запнути.

Завітна мрія

Заповітна мрія.

Завмер від несподіванки

Завмер з несподіванки.

¹³⁵ Власне тоді з'явилися лексикографічні праці Михайла Левченка «Опыт русско-украинскаго словаря» та Івана Верхратського «Знадоби до словаря южнорусского». Але найпродуктивнішим періодом творення термінів на живомовній основі були 20-ті роки минулого сторіччя. У цей час видано кілька словників медичних термінів, які містили такі питомі найменування, як б'ючка (артерія), гнояк (абсцес), комірка серця (шлуночок серця), ломець (ревматизм), навіювання (гіпноз), ядуха (сильна задишка) і под. Усі (!) вчені тоді погоджувалися з тим, що в термінотворенні варто використовувати внутрішні мовні ресурси, і вони довели, що українська мова має весь арсенал для творення наукових термінів у дусі народної мови. І цим підтвердили висновок французького лінгвіста Альбера Доза про те, що немає переваг одних мов над іншими, що жодна мова сама по собі не є більш придатна до життя, ніж сусідні з нею (Ірина Магрицька «Наукова мова в постколоніальній Україні», Радіо Свобода, 22 грудня 2012).

Так кажуть...

Завмерти (заклякнути) на місці
Завойовувати чию-небудь любов (довіру)

Заволодіти серцем
Заволодіти увагою
Заволодіти чимось
Заворожувати кого-небудь;
впливати чарами
Завоювати авторитет
Завоювати свободу
Завоювати собі симпатії

Завоювати становище

Завтрак
Завтраками ситий не будеш
Завуальований
Завчасно; поспішаючи із планами
на майбутнє

Зав'язи шнурок
Зав'язувати відносини
Загадати
Загадувати наперед
Загальними зусиллями

Загальновідомий
Загальнонародний
Загальноприйнятий
Загар
Загаряти
Загвоздка
Загвоздка з...
Загинути ні за гріш
Загинути

Загін
Заглибина
Заглядати в найпотаємніші закутки

А ми радимо так...

Врости в землю; прикипіти до місця.
Топтати стежку (доріжку) до серця
чийогось; топтати слід.
Полонити серце.
Опанувати (полонити) увагу.
Прибрати щось до рук.

Напускати мару.
Здобути повагу.
Здобути свободу.
Здобути до себе прихильність;
прихилити до себе.
Домогтися (досягти) становища;
здобути становище.
Сніданок.
Жданиками не наїсися.
Обтічний.

Теля ще не народилося, а пастух
вже з палицею.
Зав'язи шнурівку.
Заходить у стосунки.
Забруднити.
Віщувати.
Спільними зусиллями; спільно; гуртом;
громадою.
Всезнаний, загальнознаний.
Всенародний.
Загальновизнаний.
Засмага.
Засмагати.
Заковика; перешкода.
Притичина (заковика) з...
Загинути ні за цапову душу.
Віддати життя; накритися китайкою;
покласти голову (душу, життя);
накласти головою.
Ватага.
Виямок.
Переривати мишачі нори.

Так кажуть...

Загнати в гріб
Загнати туди, де ворон кісток не занесе
Заговор
Заговорила совість
Заговорити зуби кому
Заговорюватися
Загострити увагу на чому
Загострювати протиріччя
Заготовщик
Заграничний
Загрібати гроші лопатою
Загрібати обома руками
Загрожувати небезпекою
Загрожувати
Загружати
Загружений проблемами
Загружений роботою
Загрузити з Інтернету
Загрузка
Загубити голову
Загубити нитку
Загубити розум
Загублений рай
Задіяти
Задавати питання
Задаватися метою
Задаватися, зазнаватися
Задарма
Задарма
Задати баню (пару) кому
Задати жару
Задати загадку

А ми радимо так...

Загнати в могилу (на той світ).
Заслати туди, де козам роги правлять (утинають); заслати туди, де волам роги правлять, а кіз кують підковами.
Змова.
Обізвалася совість.
Замовити зуби кому; забити баки кому балачками; підпускати ляси.
Грішити язиком; давати волю язикові.
Звернути пильну (найпильнішу) увагу на що.
Загострювати суперечність .
Заготівельник, заготівник.
Закордонний.
Горнути гроші лопатою.
Обіруч (обома руками) гребти; гарбати огребом.
Таїти в собі небезпеку.
Висіти дамокловим мечем над кимось (чимось).
Завантажувати.
Завантажений клопотами.
Завантажений роботою.
Завантажити із всемережжя.
Завантаження.
Розгубитися; утратити (стратити) розум; заморочитися; сторопіти украй.
Погубити кінці.
Утратити розум; збезглуздіти.
Утрачений рай.
Залучити.
Ставити запитання; запитувати, питати.
Ставити на меті (за мету); мати на меті.
Дерти кирпу (носа, голову).
Надурняк.
За свинячу дяку.
Нагріти чуба (чуприну) кому; завдати перцю кому.
Втерти маку.
Загадати загадку.

Задатися метою (ціллю)

Поставити (покласти) собі [за] мету;
завзятися (заповзятися) метою;
узяти (забрати) собі в голову що.

Задатися питанням

Поставити собі питання.

Задатки

Нахили; здібності.

Задача вирішується так

Задачу розв'язують так.

Задеревеніти

Заціпеніти; затверднути.

Задержувати

Затримувати.

Задержуватися

Затримуватися.

Задертий ніс

Кирпатий ніс; кирпа.

Задирає ніс

Киває головою, неначе кобила в Спасівку.

Задихатися, захекатися

Язык висолопити (вивалити).

Задіти за живе

Вдарити по струні; дошкулити кому (кого);
допекти [до серця] кому; дійняти до
живого кого; уразити (упекти) в живе кого;
зачепити (взяти) за печінки кого.

Задіти кого

Зачепити кого.

Задіти самолюбство

Зачепити (образити) самолюбство.

Задіювати

Залучати.

Задник

Закаблук.

Задній двір

Задвірок, задвір'я.

Задня думка

Прихована (таємна) думка.

Задоволений від співпраці

Задоволений співпрацею.

Задоволений; радісний;
безмежно щасливий

На сьомому небі¹³⁶.

Задоволення; насолода; кайф

Втіха.

Задовольнити бажання

Вволити волю.

Задом наперед

Назадгузь.

Задорний

Завзятий.

Задрімати; заснути

Придавити комара.

Задумка

Задум.

Задумувати хитрість

Крутити мізком веремію.

Задурити голову

Заморочити (затуркати, замакітрити)
голову; затуркати (заморочити) кого.

Задьорганий

Зашарпаний.

¹³⁶ У міфах і легендах багатьох народів світу відображено уявлення про сім кришталевих сфер (небозводів), до яких прикріплені зірки та планети. Найвища, найголовніша сфера була вершиною блаженства – сьомим небом. Письмово цей вислів уперше зафіксував давньогрецький філософ Арістотель (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Зажати в кулак
Заждатися
Заживати
Заживо похоронити кого
Зажигалка
Зажиріти
Зажити по-новому
Зажиточно
Заздалегідь
Заздрити кому
Заздрісно дивитися

Заздрощі беруть кого
Зазіхати на чуже
Зазіхати
Зазнавати випробувань
Зазнавати душевних страждань
(переживань)
Зазнавати краху; терпіти невдачу; рушитися
Зазнавати моральних страждань
Зазнавати невдачі (краху, руйнування)

Зазнавати невдачі
Зазнавати покарання, докорів
Зазнавати у чомусь невдачі
Зазнаватися, чванитися
Зазнаватися; задирати ніс

Зазнати багато горя
Зазнати краху
Зазнати краху (невдачі)
Зазнати краху (невдачі); нічого не отримати

Зазнати невдачі у вирішенні чого-небудь

Зазнати неприємностей
Зазнати поразки (невдачі) в чому-небудь

А ми радимо так...

До рук прибрати; у тісні руки взяти.
Усі жданики поїсти.
Загоюватися, гоїтися.
Живцем (живим) поховати кого.
Запальничка.
Закабаніти.
Почати жити по-новому.
Як у Бога за дверима.
На роду написано.
Заздрість мати на когось.
Заздрим оком поглядати;
заздрими очима дивитися.
Завидки беруть кого.
Мати довгі руки.
Гострити кігті.
Поневірятися.

Нести тягар у серці.
Летіти в прірву; летіти шкереберть.
Тліти серцем (душею).
Лопнути, як мильна булька (бульбашка,
банька); лопнути, як обруч на діжці.
Дістати носа.
Пробувати кисллиць.
Сісти в калюжу.
Високо літати.
Заноситися; задирати (гнути) кирпу;
високо нестися (літати); вдаватися в пиху;
ходити як пава (павою, павичем).
Випити повну (немалу) чашу горя (лиха).
Полетіти догори ногами (дном, дригом).
Облизати помело.
Полетіти в прірву; луснути, мов мильна
бульбашка; ухопити (дістати) облизня;
ухопити (захопити) шилом патоки (меду);
залишитися з носом; лизнути шилом.
Зламати зуби на чомусь; залишитися
з носом; зламати (скрутити) собі карк.
Влипнути в історію (в халепу).
Сісти маком.

Так кажуть...

Зайва (непотрібна) послуга
Зайвий; непотрібний
Зайві турботи; тягар
Зайві умовності в стосунках між людьми
Займати більш високе положення
Займати вичікувальне положення
Займати значне суспільне становище
Займати помірковану позицію
в чому-небудь
Займати посаду
Займатися аналізом
Займатися безкорисним ділом
Займатися біологією

Займатися в гуртку
Займатися в університеті
Займатися в школі
Займатися вивченням чого

Займатися викладацькою діяльністю
Займатися вихованням дітей
Займатися городництвом

Займатися господарством

Займатися ділом
Займатися дітьми
Займатися дослідженням
Займатися дрібницями

Займатися дурницями
Займатися з любов'ю чим

А ми радимо так...

Ведмежа послуга¹³⁷.
Приший кобилі хвіст.
Камінь на шию.
Китайські церемонії.
Стояти вище.
Вичікувати.
Високо літати.

Триматися середини.
Обіймати (мати) посаду; бути на посаді.
Аналізувати.
Переливати з пустого в порожнє.
Працювати в галузі біології; вивчати біологію.
Відвідувати гурток.
Учитися (навчатися) в університеті.
Навчатися в школі.
Вивчати що; працювати над вивченням чого; працювати коло вивчення чого.
Викладати.
Виховувати дітей.
Працювати коло городу; плекати (вирощувати) городину; городникувати.
Господарювати; хазяйнувати; ходити (працювати) коло господарства.
Бути при ділі (коло діла); працювати.
Забавляти (бавити) дітей.
Досліджувати.
Марнувати час на дрібниці; дрібничкувати, дріб'язкувати.
Марнувати час на дурниці.
Кохатися в чому; упадати за чим.

¹³⁷ Своїм поширенням цей фразеологізм завдячує російському байкареві Івану Крилову. У творі «Пустельник і Ведмідь» він розповів про самотника і його косолапого друга-нерозливову. Якось пустельник приліг відпочити і заснув, а ведмідь старанно відганяв мух, щоб не заважали спати. Він зігнав набридливу муху з його щоки, потім із носа, але вона сіла на лоб. Це розлютило ведмедя і він, схопивши важкий камінь, щосили вбив муху. Однак і друг його, Пустельник, «надовго там лежать лишився» (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

А ми радимо так...

Займатися з учнями	Учити школярів (учнів); рацювати з школярами (з учнями).
Займатися землеробством	Працювати (ходити) коло землі; порати землю.
Займатися крадіжками	Злодіювати, злодіячити; красти; довгі руки мати.
Займатися математикою	Вивчати математику.
Займатися не своєю справою	Сісти не в свої сани.
Займатися несерйозними справами	Ловити білі метелики.
Займатися несуттєвими розмовами	Гріти зуби на сонці.
Займатися охотою	Ходити на лови (полювання).
Займатися пасічництвом	Пасічникувати.
Займатися пересудами, обмовляти кого-небудь	Перемивати кісточки.
Займатися плітками	Плескати; плітки розводити.
Займатися ремеслом	Ремісникувати.
Займатися роботою	До справи (до роботи, до праці) ставати.
Займатися самоаналізом	Порпатися в собі.
Займатися своїми справами	Робити своє діло (свої справи); пильнувати свого діла (своїх справ); поратися коло свого діла (своїх справ).
Займатися скотарством	Скотарити.
Займатися собою	Приділяти собі увагу; багато віддавати собі уваги; взятися за (заходитися біля) себе.
Займатися столярством	Столярувати.
Займатися торгівлею (ремеслом)	Торгувати, крамарювати.
Займатися учителюванням	Учителювати.
Займатися чим	Робити що; працювати над чим; ходити (поратися, робити, працювати) коло чого.
Займатися чим-небудь непотрібним	Товкти воду в ступі ¹³⁸ ; переливати з пустого в порожнє.
Займатися читанням	Читати.
Займатися шевством	Шевцювати.
Займатись бюрократією	Посилати від Понтія до Пилата.
Займатись пустою справою	Розбивати лобом горіхи.

¹³⁸ Походження вислову пов'язане з покаранням. У давнину в монастирях ченцям, які в чомусь завинили, забороняли виходити з келії і примушували їх з ранку до вечора товкти воду в ступі. Така монотонна робота виховувала смирення, витримку, терпіння, проте не давала жодного практичного результату (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Зайняти ворожу позицію стосовно кого
Зайняти гроші
Зайняти другорядне місце
Зайняти чергу
Зайнятий
Зайнятися чим-небудь ненадійним
(непевним)
Зайнятість
Зайти в тупик
Зайти до когось
Заінтересувати
Закабалити
Закавка
Закадичний друг
Заказ
Заказати білети
Заказний лист
Заказчик
Закалка
Закаляти
Закалятися в боях
Закалятися водою
Закатрупити
Закаулок
Закашлятися
Закидати камінням
Закинута місцевість
Закинути за виворіт
Закинути словечко
Закінчений дурень
Закінчив діло – гуляй сміло

А ми радимо так...

Ворожу позицію узяти до кого;
вороже поставитися до кого;
стати на ворожу стопу щодо кого.
Позичити гроші.
Відійти (відступити) в тень.
Стати в чергу.
Заклопотаний.
Ступити на хитку кладку.
Ніколи вгору глянути.
Зайти в безвихідь; зайти в глухий (в тісний)
кут¹³⁹; зайти в глухий (сліпий) завулок.
Завітати.
Зацікавити.
Поневолити.
Мудрація.
Нерозлийвода.
Замовлення.
Замовити квитки.
Рекомендований лист.
Замовник.
Загартування.
Загартувувати.
Загартувуватися (гартуватися) в боях.
Загартувуватися водою.
Уколошкати
Закуток.
Закахикатися.
Каменувати.
Забута Богом місцина.
Закинути за шкірку.
Замовити слово (словечко).
Викінчений (несосвітений,
неприторенний) дурень.
Справив діло – гуляй сміло.

¹³⁹ Залізничники вислів «зайти в тупик» уживають в прямому значенні: загнати локомотив на колію, яка не має продовження. Тупиком (глухим кутом) називають також вулиці та провулки, які не мають наскрізного проходу. У переносному значенні фразеологізм «зайти в тупик (глухий кут)» означає потрапити в безвихідне становище (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Закінчилось для когось безтурботне життя	Не все коту масниця.
Закінчитися благополучно	Вийти (зложитися) на добре (на гаразд); щасливо скінчитися.
Закінчитися невдачею	Скінчитися пшиком; піти прахом.
Закінчитися неприємністю	Вилізти боком.
Закінчувати	Доводити до краю; сягати краю; завершувати; викінчувати; упоратися з чим.
Закінчувати навчання	Завершувати навчання.
Закінчуватися	Завершуватися; добігати кінця; доходити до кінця.
Закладати основи	Стояти біля витоків; будувати підвалини.
Закласти фундамент	Закласти підвалини.
Заклеймити позором	Затаврувати ганьбою (презирством); заплямувати (заплямити) ганьбою; зганьбити.
Заключати в собі	Містити в собі; мати собі.

~~~~~  
В російській мові відсутні  
архетипні землеробські назви місяців року<sup>140</sup>.  
~~~~~

Заключення виступу	Закінчення виступу.
Заключення комісії	Висновок комісії.
Заключення	Висновок; підсумок.
Заключити договір	Укласти (скласти) договір (умову); підписати договір; уложити умову; умовитися; домовитися.
Заключити шлюб	Узяти шлюб; побратися; одружитися; спаруватися; зашлюбитися.
Заключне слово	Кінцеве (прикінцеве, підсумкове, завершальне) слово.
Заключний етап	Прикінцевий період.

¹⁴⁰ Українські назви місяців – січень, лютий, березень, квітень, травень, червень, липень, серпень, вересень, жовтень, листопад, грудень. Словенські – *prosinac, svečan, sušec, mali travn, veliki travn, rožnik, mali srpan, veliki srpan, kimavec, vinotok, listopad, gruden*. Білоруські – *студзень, люты, сакавік, красавік, травень, чэрвень, ліпень, жнівень, верасень, кастрычнік, лістапад, снежань*. На основі порівняння української з білоруською та словенською мовами ми можемо зробити висновок, що в більшості слів архетипно селянського, народного, автохтонного походження наявні аналогічні, подібні чи однакові семантичні конструкції, тоді в російській мові їм відповідають слова-неологізми з латини, романо-германських, угро-фінських і тюркських мов, діалектів та говорів, а також – запозичені з руської мови (з якої в XVI–XVII ст. розвилися українська і білоруська мови) в другій половині XVII–XIX ст. (Антон Глушко «Українська, білоруська та словенська мови крізь віки: історико-семантичний огляд», сторінка «Князь Огін», 17 грудня 2013).

Так кажуть...

Заклятий ворог
Заковтувати
Заколка
Закон введено у дію
Закон гласить
Закон на стороні позивача
Закон уступив (увійшов, уведено) в силу
Законопослушний
Закопати в землю померлого; поховати
Закостеніти
Закоханий без пам'яті

Закохати в себе кого-небудь
Закрашувати
Закрити двері (вікно)
Закрити доступ кому-небудь кудись
Закрити книжку
Закрити лавочку
Закрити на замок
Закрити очі
Закрити рот

Закрити сейф
Закричав (заверещав) раптово
Закройщик
Закрома
Закружилось в голові; закрутилася голова

Закрутити голову
Закручувати гайки
Закупка
Закупочний
Залізна дорога
Заладив своє

Заламати ціну
Залив
Заливатися кров'ю

А ми радимо так...

Запеклий ворог.
Лигати.
Шпилька.
Закон набув чинності.
У законі сказано.
Закон на боці позивача.
Закон набрав (набув) чинності (сили).
Законослухняний.
Насипати пороху на очі.
Заклякти; одубеніти.
Закоханий шалено (до безтями, до нестями, без тями).
Закрутити комусь світ.
Забарвлювати.
Зачинити двері (вікно).
Заказати дорогу.
Згорнути книжку.
Покласти край чомусь.
Замкнути.
Заплющити (зімкнути) очі.
Затулити рота; замкнути губу (уста); зав'язати язик; заціпити рот (язик, уста) кому; зашити рота (губи).
Замкнути сейф.
Закричав (заверещав) як ужалений.
Закрійник.
Засіки.
Заверетенилося (запаморочилося) в голові.
Запаморочити (задурити) голову.
Загвинчувати.
Купівля.
Купівельний, закупівельний.
Залізниця.
Завів своє; почав правити (провадити, торочити) своє.
Правити як за батька; заправити ціну.
Затока.
Закривавлюватися.

Заливатися сльозами

Умиватися слізьми.

Заливний п'яниця

Заливаха.

Залити горе вином (горілкою)

Утопити лихо (горе) у вині (в горілці).

Залити за галстук

Залити очі (сліпи); залитися; смикнути; торкнутися; лизнути; [кварти] вилити в горлянку; улити в себе; залити за комір.

Залитий сонцем

Осонений.

Залитися кров'ю від сильного удару

Умитися юшкою.

Залитися рум'янцем

Зашарітися.

Залицятися

Грати (прясти, стригти, стріляти) очима; підбивати клинці; пускати бісики; смалити халявки; топтати стежку (доріжку); стелитися барвінком.

Залишає бажати кращого

Могло б бути ліпше.

~~~~~  
Назва акції «И так поймут»  
відображає реальне ставлення бізнесу  
до україномовних споживачів<sup>141</sup>.  
~~~~~

Залишати без уваги

Не виявляти (не звертати) уваги;
залишати поза увагою.

Залишатися без уваги

Лежати під сукном.

Залишатися в стороні

Залишатися осторонь.

Залишатися вірним собі

Не сходити зі своєї дороги.

Залишатися мертвою буквою

Залишатися на папері.

Залишатися при своїй думці

Обстоювати свою думку;
держатися своєї думки; стояти на своєму;
триматися свого.

Залишатися самим собою

Не міняти своєї природи.

Залишимо це

Не будемо про це.

Залишити без засобів існування

Обдерти до нитки.

Залишити без розгляду

Не розглядати.

Залишити без уваги

Не виявити уваги; не звернути уваги;
кинути під лаву.

¹⁴¹ Звичайно, російську мову розуміє кожен в нашій країні, і при пошуку будь-якого сайту нас вже давно не бентежить те, що контент може бути будь-якою мовою, окрім української. Але чи не час нам замислитися над своїми правами у своїй же країні? Чому для того, аби читати інформацію в Інтернеті українською, нам – українцям – потрібно свою мову спочатку знайти? Коли не вважають за потрібне інвестувати в мене, як в споживача: не потрібно мені говорити українською, не потрібно подавати інформацію українською, я «и так пойму», і так прийду, і так куплю (Роман Матис, засновник україномовної спільноти «И так поймут»).

Так кажуть...

А ми радимо так...

Залишити в дурнях

Пошити в дурні; убрати дурнем;
вистригти на дурня.

Залишити в спокої

Не турбувати; дати чистий (святий) спокій;
дати чисту годину.

Залишити дівчину

Покинути дівчину.

Залишити добру пам'ять

Залишити добру згадку.

Залишити з носом

Наставити (приставити) носа;
пошити в дурні; на сухеньке вивести;
візка підвезти.

Залишити за собою право

Застерегти собі право.

Залишити країну

Покинути країну.

Залишити на проізвол судьби

Кинути (покинути) напризволяще.

Залишити посаду

Зректися посади.

Залишити при піковому інтересі (на бобах)

Залишити ні з чим.

Залишити світ

Покинути світ; зійти зі світу.

Залишити щось без уваги

Закрити на щось очі.

Залишитися без відповіді

Повиснути в повітрі.

~~~~~  
Коли держава досягає певних висот популярності,  
статус її мови росте прямо пропорційно<sup>142</sup>.  
~~~~~

Залишитися без засобів існування

Вилетіти в трубу.

Залишитися без змін

Не зазнати змін.

Залишитися без наслідків

Не мати наслідків.

Залишитися без покарання

Оминутися покарання; вийти сухим з води.

Залишитися безнаказаним для кого

Минутися безкарно кому.

Залишитися в дураках

Пошитися (убратися) в дурні (в дурники);
дурнем убратися; набрати в халяви;
піймати облизня.

Залишитися в живих

Вижити.

Залишитися в пам'яті нащадків

Залишити по собі слід.

Залишитися з носом

Облизня піямати (спіймати, з'їсти,
вхопити).

Залишитися на бобах

Лишитися (зостатися) без нічого (ні з чим,
із нічим); лишитися (зостатися) на мілкому.

¹⁴² Мова мусить виконувати свої основні функції, – комунікативну, культуроносну, пізнання, словотворення, мислетворення, номінативну, ідентифікаційну (саме мова показує, до якої нації ти належиш)... Якщо якісь функції втрачаються, мова опиняється під загрозою. Держава і мова пов'язані між собою. Коли держава досягає певних висот популярності, статус її мови росте прямо пропорційно (Ірина Кочан, газета «Високий замок», 6 травня 2011).

Так кажуть...

Залишитися на висоті
Залишитися на нічліг
Залишитися непоміченим
Залишитися ні з чим
Залишитися поза полем зору
Залишитися при попередній думці
Залишки
Залишмо цю розмову
Залізна дорога
Залізнодорожна мережа
Залізнодорожний
Залізти в борги
Залізти в петлю
Залікувати рани
Залог
Заложило ніс кому
Заложити майно
Заложник
Залякати; змусити трястися від страху
Замаскована (алегорична) мова
Заметіль, завірюха

Заметушитися; дуже розхвилювавшись
Замешкатися
Замикати ходу
Заминка в ділі (в роботі)
Замисел; затія
Замислуvато
Замишляти
Замишляти недобре проти когось
Замишляти проти кого
Замишляти; помишляти
Замінити кого (що)

А ми радимо так...

Утримати планку.
Стати на ніч; стати ночувати.
Ковзнути повз увагу.
Упіймати облизня.
Лишитися за кадром.
Дотримуватися попередньої думки.
Вишкребки.
Киньмо (облишмо) цю розмову.
Залізниця.
Залізнична мережа.
Залізничний.
Набратися по шию.
Запхати голову в ярмо.
Загоїти рани.
Застава.
Заклало в носі кому; ніс заліг у кого.
Закласти майно.
Заручник.
Нагнати дрижаків; нагодувати дрижаками.
Езопівська мова¹⁴³.
Хурделиця; хуртовина; завія; віхола; хуга; кужелиця.
Скрутитися, як муха на окропі.
Забаритися.
Іти позаду.
Затримка (запинка) в ділі (в роботі).
Задум.
Замудро; закрутисто.
Задумувати.
Гострити ніж на когось.
Важити на кого.
Мати намір
Стати за кого (за що).

¹⁴³ Давньогрецький поет-байкар Езоп жив у VI ст. до н. е. Він був рабом, тому не мав права вільно казати те, що думає, зате міг замасковано висловлювати свої думки у байках. Героями його байок були тварини, але вони діяли і мали характери, погляди, звички, як люди. Такий замаскований спосіб висловлення думок із натяками й недомовками називають Езопівською мовою (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Замісник
Замість чого-небудь одержати ще гірше
Замість
Замітати сліди
Замітити, помітити
Замітний
Замішаний в афері
Заміщати
Замовити слово за кого
Замовкнути
Замовчувати
Заморити черв'ячка

Заморозки
Замужем
Замусолений
Замутити свідомість
Занавіс
Занавіска
Занадто підносити себе; величатися
Занапастити життя нещасливим шлюбом
Занедбати свої здібності
Занепасти; здеградувати
Занести в протокол (в список)

Занижувати вимоги
Занімається спортом
Заново
Заноза
Заноситися

Занятий по горло
Занятий

Заступник.
Поміняти шило на швайку.
Натомість.
Загортати (затирати) сліди; ховати кінці.
Зауважити; спостерегти; вздріти.
Помітний.
Умотаний в обладдці.
Заступати; замінювати.
Обстати за ким.
Узяти язика на гапличок; прикусити язика.
Обминати мовчанкою.
Затравити жучка; трохи вгамувати голод;
трохи перекусити (під'їсти, підживитися);
задушити комара.
Приморозки.
Заміжня.
Зачовганий, зашмульганий.
Забити памороки.
Заслона.
Фіранка.
Спинатися на котурни.
Утопити голову (головоньку, долю).
Закопати (зарити) в землю свій талант¹⁴⁴.
Зійти (перевестися) на пси (на пшик).
Записати до протоколу (до списку);
завести в протокол (в список).
Опускати планку.
Займатися спортом.
Знову; по-новому; наново.
Шпичка.
Про себе високо гадати; високо нестися;
вгору нестися.
Маю повні руки праці.
Заклопотаний.

¹⁴⁴ У давніх греків «талант» означав не вроджені здібності, а міру ваги, яка згодом стала грошовою одиницею. Ноги цього вислову ростуть з Євангелія – з притчі, розказаної Ісусом Христом. Один чоловік, відбуваючи в чужу країну, покликав рабів своїх і доручив їм своє майно. Одному дав п'ять талантів, другому два таланти, іншому ж один талант. Кожен зі слуг розпорядився грішми по-своєму, хтось завдяки їм заробив ще більше багатство, а хтось, заривши їх у землю, хоч і нічого не втратив, але й нічого не здобув (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Западня	Пастка.
Запал	Завзяття; наснага.
Запальна, нестримна людина	Гарячий на руку; гаряча голова.
Запальний; гарячий; відважний; гострий на язик	З живчиком та з перчиком.
Запальний; пристрасний	Гарячий серцем; серце з перцем.
Запально танцювати	Дати лиха закаблукам.
Запаморочення	Заворот у голові.
Запам'ятай собі!	Зарубай собі на носі!
Запам'яталося	Впало в пам'ять; врізалося (вбилося) в пам'ять.
Запам'ятати надовго	Пам'ятати (тямити) до нових віників.
Запам'ятати, добре засвоїти	Затямити; взяти собі на розум; закарбувати в пам'яті; намотати на вус; зарубати на носі ¹⁴⁵ ; убгати в голову.
Запас біди не чинить	Хліб у дорозі не затяжить; запас їсти не просить; від прибутку голова не болить.
Запаси на ісході	Запасів обмаль (трохи, мало).
Заперти	Замкнути; зачинити.
Заперти дух	Забити дух.
Записна книжка	Нотатник.
Запиши; занотуй	Візьми на олівець.
Запідозрити кого	Подумати на кого; мати підозру.
Заплакав гіркими сльозами	Заплакав ревними сльозами.
Заплакати	Ударитися в сльози.
Заплатити головою	Віддати життя.
Заплатити зайве	Переплатити.
Заплутати кого-небудь у думках (діях)	Замакітрити голову (світ).
Заплямовувати кого-небудь	Виливати (лити) помії на кого.
Запнутися в розмові	Затятися в розмові.
Запобігти нещастю	Зарадити лихові.
Запобігти помилку	Запобігти помилкам.
Заповідник	Заказник.
Заповідь	Слововказ.

¹⁴⁵ У давнину неписьменні люди носили із собою дощечки, на яких зарубками робили різні позначки, тобто примічали, що потрібно запам'ятати: вели облік боргів, роботи, різного товару тощо. Ці дощечки називали носами, бо їх носили (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Заповнити інтервал
Заподіяти багато горя
Заподіяти горе
Заподіяти лиха кому-небудь
Заподіяти непоправну шкоду
Заподіяти образу
Заподіяти шкоду
Заподіяти що-небудь небажане
(неприємне)
Запозичення
Запопадливо вислужуватися
перед ким-небудь

А ми радимо так...

Заповнити прогалину.
Нанизати довгу нитку лиха.
Наробити лиха.
Насадити болячок.
Підрізати під корінь.
Заподіяти кривду.
Зашкодити.

Наварити каші (пива).
Запозика.

Лізти (вилазити, пнутися, рватися)
зі шкіри.

«Майдан» – це тюркізм, у нас «площа»,
так само «козак», «казан» і «борщ»¹⁴⁶.

Запопадливо схилитися перед ким-небудь	Ставати на двох лапках перед ким-небудь.
Запровадження	Впровадження.
Запрос	Запит.
Запрошення сідати	У ногах правди нема.
Запрошуються всі бажаючі	Запрошуємо всіх зацікавлених (охочих).
Запустити каменем в кого (в що)	Шпурнути (пошпурити, жбурити, жбурнути, пожбурити) каменем на (в) кого (що).
Запустити роботу(господарство, справи)	Занедбати (занехаяти, занехати) роботу (господарство, справи).
Запустити хворобу	Задавнити (занедбати) хворобу.
Запутана справа; запутане питання	Заплутана (неясна, складна) справа; гордіїв вузол.
Запущена робота	Занедбана (занехаяна) робота.
Запчасті	Запчастини.
Зап'ятнаний	Заплямований.

¹⁴⁶ Чому, маючи купу шляхів словотворення, використовуємо лише один – тупе запозичення чужизмів? Інші – сполучення коренів, обростання наростками, приростками, набування нових значень, розвиток старих значень на вимогу доби, новотвори. Де воно?

Американець Білл Гейтс свою операційну сумісту «Вікнами» назвав, а в нас якби розробили – по-нашому не наважилися б назвати. Це все провінційність, містечковість, намагання Проні Прокопівни показатися освіченою панною (Юрко Зелений «Люди не хочуть бути українцями. А бути українцем – то нині насамперед мовна ознака», Інтернет-видання «Газета по-українськи», 13 червня 2012).

Так кажуть...

Заради чого
Зараження крові
Зараз же; дуже швидко; миттю
Зараз почнеться прийом
Заразом
Зарання; авансом
Заржавіти
Заробити на життя

Заробіток, здобутий важкою працею
Заробляти гроші
Заробляти, не будучи на службі
Заронити підозру
Зарослий бур'янами
Зарослі
Зарплата
Зарубати собі на носі (чолі, в пам'яті)

Зарядка ранкова
Засада (*військова справа*)
Засватати дівчину
Засвідчити документально
Засвідчити повагу
Засвоїти
Засипати пізно
Засіб для маніпуляції
Засісти в голову
Заслін
Заслонити
Заслуговує уваги
Заслужити визнання
Заслужити покарання

Засміятися
Засмутитися
Засмучений; невеселий
Засмучений; пригнічений;
сильно засмучений

А ми радимо так...

Навіщо, нащо; задля чого.
Антонів вогонь.
В одну хвилину (хвилю).
Зараз прийматимуть.
За одним рипом.
Заздалегідь, завчасно; наперед.
Узятися іржею.
Заробити (здобути) на прожиток
(на прожиття).
Тяжкий хліб.
Стригти капусту.
Бути на вільних хлібах.
Збудити підозру.
Забур'янений, забур'янілий, бур'януватий.
Хащаки, чагарники.
Заслужина; платня.
Закарбувати собі на носі (на лобі);
зарубати собі на пеньку; закарбувати
в пам'яті; запам'ятати; зятямити.
Руханка.
Засідка.
Вернутися з рушниками.
Задokumentувати.
Скласти шану.
Убгати в голову.
Засинати пізно.
Розмінна монета.
Запасти в голову; роїтися в голові.
Затула.
Заступити.
Заслуговує на увагу; вартий уваги.
Підкорити Олімп.
На кару заслужити; кари заслужити
(заробити).
Розсипатися як сухий горох.
Затужити серцем.
Мов [чорний] віл на ногу наступив.

Убитий (прибитий) горем.

Так кажуть...

Засмучувати кого
Заснути
Засоби для існування, здобуті
без важкої праці
Засоби для існування, здобуті
тяжкою працею
Засоби, необхідні для прожитку
(існування)

Засоромитися; зніяковіти; злякатися
Заспокоїтися

Заспокоювати кого-небудь;
заспокоюватися
Заспокоювати себе чим-небудь

Заспокоюватити
Застав дурня молитися – то він лоба розіб'є
Заставити
Заставити замовкнути

Заставити кого-небудь робити щось

Заставити когось говорити
Заставити працювати
Заставляти вчитися
Застаріти
Застати вросплох; застукати

Застерегти про небезпеку
Застереження від чогось небажаного
Застигнути на місці
Застій
Застосовувати сумнівні (ненадійні) засоби
Застосовувати фізичну силу
Застосувати крайні заходи
Засуджено до п'яти років ув'язнення
Засуджувати чию-небудь поведінку

А ми радимо так...

Жаль чинити кому; скребти по серцю.
Впасти в сон.

Легкий (лежаний) хліб.

Черствий (важкий) шматок.

Шматок (кусок, кусень) хліба насущного;
хліб насущний.
Ніс під себе.
Відпочити серцем; стишитися;
утихомиритися; угамуватися.

Утішати серце.
Тішити себе (тішитися) надією (думкою,
мрією).
Розраджувати; утихомирювати; гамувати.
Пошли дурня по масло, то й в печі погасне.
Змусити; примусити.
Примусити (змусити) замовкнути;
замкнути (затулити) рота; зав'язати язика.
Загадати кому що робити; примусити
(змусити) робити кого що.
Розв'язати комусь язика.
Змусити (примусити) працювати.
Примушувати (силувати) вчитися.
Укритися іржею.
Захопити (застати, спобігти, зуспіти)
зненацька; захопити розполохом;
зненацька (несподівано) застукати
(заскочити); впіймати на гарячому.
Застерегти від небезпеки.
Не каркай як ворона.
Прикипіти до місця.
Безрух; мертва точка.
Тонку нитку сукати.
Давати волю рукам.
Упадати в крайнощі.
Засуджено на п'ять років ув'язнення.
Кивати головою на кого.

Так кажуть...

Засукати рукави¹⁴⁷
Засумніватися
Засунути
Зась
Затаїти
Затаїти подих
Затаювати зло на когось
Затворник
Затилоч
Затискати в кулак
Затишся в торгівлі (промисловості)
Затишся перед бурею
Затійник
Затіяти сварку
Затіяти складну, копітку справу
Затіяти щось дуже складне та неприємне
Заткнути рота кому
Затонути
Затопити піч
Затоптати в болото
Затор; пробка
Затормозити
Заторохтіти язиком
Затрати чималі
Затрачати великі зусилля там, де вони зайві
Затребувати
Затриматися з невідомих причин
Затуманитися
Затуманювати чийось свідомість
Затягувати ремонт
Затягий
Затяго мовчати
Зауваги враховані розробником

А ми радимо так...

Закотити рукави.
Утратити віру; сповнитися сумнівів.
Запахати.
Не для kota сало; не для пса ковбаса;
чорта (дідька) лисого.
Приховати.
Затамувати подих.
Наставляти ніж на серце.
Пустельник, самітник.
Потилиця.
Тримати в жмені.
Мертвий сезон.
Тиша перед бурею.
Вигадник; витівник.
Завести сварку (зваду); зайти в сварку
(в зваду); зачати (почати, узяти) сваритися.
Наварити каші (пива).
Заварити кашу (пиво, халепу).
Забити рота кому; заткнути (стулити)
пельку (губу) кому.
Піти під воду; піти на дно.
Розпалити піч.
Змішати з болотом.
Корок.
Загальмувати.
Посипати горохом.
Витрати чималі.
Стріляти (бити) з гармат по горобцях.
Зажадати.
Зачепитися за три гачки.
Туманіти.
Наводити полуду (більмо) на очі.
Зволікати з ремонтом.
Запеклий.
Не випустити ані (і, ні) пари з вуст.
Розробник урахував зауваги.

¹⁴⁷ Засукати рукави – працювати на повну, рішуче, цілком викладаючись. Свого часу на Русі носили верхній одяг з довгими рукавами ледве не до колін. Щоб робити якусь справу, їх потрібно було засукати (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Зауваження	Заувага, закид.
Зауваження враховані	Зауваги враховано (врахували).
Зауваження по роботі	Зауваги до роботи.
Зауважив; звернув увагу на когось (щось)	Впав у вічі (в око, в очі) хтось; впало у вічі (в око, в очі) щось.
Заурядний	Рядовий; звичайний; пересічний; буденний.
Зафіксувати	Закріпити; знерухомити.
Зафіксувати подію	Узяти подію на папір (на олівець).
Захвалювати кого-небудь; вихваляти щось	Співати дифірамби ¹⁴⁸ .
Захват	Захоплення.
Захворіти	Занедужати, ослабнути; злягти.
Захворювання розповсюджується	Захворювання поширюється.
Захисник	Оборонець.
Захист	Оборона.
Захищати право	Достоювати право.
Захищати свою (власну) точку зору	Обстоювати свій погляд; стояти на своєму.
Захлопнути двері	Зачинити (затріснути) двері.
Захмелілий	Під чаркою.
Заходи по дальшому поліпшенню роботи	Заходи щодо (до) дальшого поліпшення роботи.
Заходи по забезпеченню	Заходи щодо (для) забезпечення.
Захопити в полон	Забрати (зайняти) в полон (в бран, в неволю); полонити, заповонити.
Захопити з собою	Узяти з собою.
Захоплюватися книжками	Кохатися в книжках.
Захоплюючий	Захопливий; звабливий; привабливий; знадний, знадлиий.
Захотіти	Забажати; зажадати.
Зацікавлюватися чимось	Мати око на щось (до чогось).
Заціпеніти	Завмерти; закама'яніти; замліти; заніміти.
Зачепити болючу для когось тему	Нагадати козі смерть.
Зачепити душу чію (серце чіє)	Зайняти (порушити) душу (серце) кому; узяти (вхопити) за серце кого.

¹⁴⁸ У Давній Греції дифірамбами називали обрядові пісні, які виконували хором на свято збирання врожаю винограду. У них поєднувалася поезія, музика, танці, міміка. Ці пісні прославляли бога рослинності, родючості, вологи, виноградарства. У наш час вислів «співати дифірамби» вживають в іншому значенні: незаслужено вихвалити, перебільшено славословити (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Зачепити за живе	Уразити кого; дійняти (дійти, дошкулити) до живого кому.
Зачепити найуразливіше	Улучити в живу рану.
Зачепити чиясь амбіцію	Уразити (зачепити) чиясь самолюбство; образити когось; зачепити когось возом.
Зачинатель; фундатор	Засновник.
Зачинати	Започатковувати.
Зачинщик	Призвідник.
Зачисляти	Зараховувати.
Зачіпати життєві інтереси	Наступати на горло.
Зачіпати питання	Порушувати справу.
Зачіпка	Гачок.
Зачот	Залік.
Зашифрувати, запаролити	Затаємничити ¹⁴⁹ .
Защемило в серці	Кольнуло серце.
Защолка	Засувка.
Заявити про себе	Вийти на люди.
Заяча душа	Заяче серце; боягуз, страхополох.
Збагачувати свій внутрішній світ	Багатіти серцем і душею.
Збагачуватися нечесним шляхом	Гребти під (до) себе обома руками (обіруч); гріти (нагрівати) руки.
Збагачуватися; наживатися	Гребти (горнути, загрібати) гроші лопатою; набивати кишені.
Зберегти невинність	Віночка доносити.
Збереження	Заощадження.
Зберігати мовчання	Уперто мовчати; справляти мовчанку.
Зберігати оптимізм	Ударити лихом об землю.
Зберігати який-небудь напрямок	Дотримуватися якогось напрямку.
Зберігаючі технології	Ощадні технології.
Зберкаса	Ощадкаса.

¹⁴⁹ Слово шифр походить від французького *chiffre* – буквально цифра, число, – а воно свої витоки тягне від арабського *сіфр* – тобто нуль. Звісно, що шифр міцно увійшов в ужиток, добре прижився в українській мові, тож ніхто не збирається його звідти викидати чи виживати: для цього слова знайдеться величезна купа роботи! А ось трішки зменшити навантаження на шифр, розвантажити його плечі – не завадить. Тож для поняття «зробити щось таємним, недоступним, незрозумілим для інших, поставити під пароль» пропоную Твоїй, шановний Читаче, увазі слова, виведені від нашої таємниці, тайни, таїни: затаємничити – зашифрувати, поставити під пароль, закодувати, зробити обмеженим доступ (до даних, інформації, тощо); затаємничення – шифрування, зашифровка (процес, перебіг дії); розтаємничити – розшифрувати, розгадати шифр, код, пароль; розтаємничення – розшифрування (перебіг дії). Разом з тим, треба розрізняти: у(в)таємничити – це відкрити комусь таємницю, ввести у таїну (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Так кажуть...

Збивати з путі
Збивати з толку

Збиватися з рахунку
Збирається дощ

Збирати невеликими частинками
Збиратися в дорогу

Збиратися з силами

Збиратися разом

Збиратися юрбою
Збита дорога (стежка)

А ми радимо так...

Зводити на манівці.
Спантеличувати; збивати з пантелику (з плиту, з пливу); затуркувати (замакітрити) голову (світ); забивати баки кому.
Плутати лік.
Збирається (кладеться, заноситься, заходиться) на дощ.
По ниточці збирати.
Лаштуватися (лагодитися, споряджатися) в дорогу.
Набиратися сили; збиратися в силі (на силі).
Гуртуватися (збиратися) докупі (до гурту, в купу, в гурт).
Юрмитися; гуртуватися; купчитися.
Утерта дорога (стежка).

~~~~~  
Саме в системі національної мови  
закодовано інтелект тієї чи іншої нації<sup>150</sup>.  
~~~~~

Збити з дороги
Збити оскомину
Збитися в підрахунках
Збитися з толку
Збідніти
Збільшення температури
Збільшувати вагу; повнішати; товстішати
Збільшувати рівень
Збір сіна
Збір урожаю
Збіситися
Збліднути

Звести на манівці.
Випустити пару.
Втратити лік.
Збитися з пантелику; спантеличитися.
На біду (на злидні) зійти.
Підвищення температури.
Нагулювати жир.
Підвищувати рівень.
Косовиця.
Жнива.
Дійти до сказу.
Узятися крейдою.

¹⁵⁰ Мова – це скарбниця духовних надбань нації, досвіду співжиття, праці і творчості попередніх поколінь. У її глибинах – філософський розум, витончений естетичний смак, поетичне чуття, сила надзвичайної чутливості до найтонших переливів людських почуттів і явищ природи. Разом із тим мова – це і своєрідний оберіг звичаїв і традицій, запорука інтелектуального зростання, розвою та поступу народу в загальносвітовому житті. Їй притаманна єдність, взаємозв'язок і взаємозалежність усіх складниць. Належачи до так званих вторинних систем, мова існує не окремішно, а в суспільстві як похідна від нього. Існує вона як різноманітні акти мовлення, котрі ми повторюємо усно та фіксуємо письмово. Мова є основною формою національної культури й насамперед першоосновою літератури (Микола Зубков, газета «Український простір», 1 листопада 2008).

Збовтувати	Сколочувати.
Збори; мітинг	Сходини; зібрання.
Зборочний	Складальний.
Збройна справа	Зброярство.
Збройний завод	Зброярня.
Збройний склад	Склад зброї.
Збуджений; схвильований	Кидає то в жар, то в холод.
Збулося пророцтво	Здійснилося (справдилося) пророцтво.
Збунтувати	Зворохобити.
Звабити дівчину	Покрити дівчину.
Звабити й кинути дівчину	Звести дівчину.
Зважати на те, що було в минулому	Оглядатися на задні колеса.
Зважати; враховувати	Мати на оці (на увазі).
Зважимо плюси та мінуси	Зважимо переваги та недоліки.
Звалити вину на кого	Прикинути вину (провину, причину) кому; скинути (накинути, скласти, покласти) вину (провину) на кого.
Звалити на плечі	Узяти на плечі собі; завдати на плечі собі.
Зварщик	Зварник, зварювальник.
Звати їсти	Кликати їсти.
Звати по імені	Звати (кликати) на ім'я (на ймення).
Зведені брати (діти)	Зведенята, зведенюки.
Звело ногу кому	Скорчило ногу кому; зсудомило ногу кому.
Звелось до того самого	Вийшло на одно.
Звергати прокляття	Садити чортами.
Звернення про звільнення	Звернення з приводу звільнення.
Звернути калачиком	Скрутити в перевесло.
Звернути увагу; запримітити	Накинути оком; зауважити; помітити.
Звернути шию (голову)	Скрутити шию (в'язи, голову, карк).
Звернутися за допомогою	Звернутися по допомогу.
Звертати на себе увагу	Брати всі очі на себе.
Звертати увагу на що	Брати до уваги; зважати (уважати) на що.
Звертатися в різні інстанції (служби)	Оббивати пороги; кидатися туди-сюди.
Звертатися до суду	Позиватися.
Звертатися за рекомендацією	Кликати на пораду.
Звертатися не по адресу	Звертатися не на ту адресу (не за адресою); не туди потрапити; не в ті двері зайти; не в ті ворота заїхати.
Звертатися по телефону	Звертатися телефоном.

Звертають на себе увагу
Зверх плану
Зверхньо дивитися на кого-небудь
Зверху донизу
Звести (увігнати) в гріб (в могилу)

Звести з розуму
Звести кінці з кінцями
Звести на другий план
Звести наклеп на кого-небудь
Звести рахунки з ким

Звивина
Звинувачувати когось
Звисока
Звити гніздо
Звичайна людина
Звичайним способом

Звичайно ж!
Звичайно
Звичка – друга натура
Звідки б не був
Звідки б не їхав
Звідки не візьмись

Звідки це видно?
Звідси слідує наступне
Звідусіль
Звільнити з посади з ганьбою
Звільнити з тюрми
Звільнити

Привертають до себе увагу.
Понад план.
Кирпа вгору.
Згори донизу.
На той світ (у могилу, у яму) загнати;
упровадити до гробу; звести зі світу.
Позбавити розуму.
Кінці докупи пов'язати (стягти).
Удругоряднити.
Присолодити язика.
Облічитися з ким; помститися на кому;
поквитатися.
Вигин; звив; звій.
Котити бочку на когось¹⁵¹.
Згори; з висоти пташиного лету.
Огніздитися; окублितися; змостити гніздо.
Ні з лиця, ні з росту.
Звичайно; звичайним ладом; як заведено;
як звичне.
Авжеж!
Ще б пак.
Хто біг за возом, побіжить і за саньми.
Хай звідки буде.
Хай звідки їде.
Де не взявся; аж ось і (коли це, звідкись,
не знати звідки, казна-звідки) узявся;
ні звідси ні звідти.
З чого це видно?
Звідси (з цього) впливає наступне.
З усіх усюд (усюдів).
Дати по шапці.
Вивільнити з в'язниці.
Розв'язати руки; дати волю.

¹⁵¹ Вислів, що зараз набув сленгового звучання, має довгу історію і походить з того часу, коли по річках на баржах переправляли бочки із солоною рибою. На пристанях вантажники скочували бочки на берег і перевантажували на воза. Кожна бочка важила близько півтонни, тож можна уявити, що сталося б з людиною, яка опинилась на шляху цього вантажу. Звідси й найперше правило вантажників: не котити бочку на людину, яке з середовища рибного промислу пішло у маси (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Так кажуть...

Звільнитися від бажання
Звільнитися від неприємностей
Звільнитися від поневолення
(від гніту, з неволі)
Звільніть мене від вашої присутності
Звільнятися від того, що обмежує (сковує)
Звільнятися від чого-небудь гнітючого
Звіряти
Зводити до мінімуму; мінімізувати
Зводити щось до нуля
Зволікати час
Звонити
Зворотна реакція
Зворотний адрес
Зворушений
Зворушити; розчулити
Зв'язати вузлом
Зв'язати руки комусь
Зв'язок часів
Зв'язуюча ланка
Згадуватися; пригадуватися
Згарячу
Згідно наказу
Згідно плану
Згорати від кохання
Згорати зі стиду
Згорбити
Згоріло
Зграя
Згрішити легко, та каятися важко
Згрішити проти порядності
Згрішити
Згубити когось через дрібниці
Згубити комусь життя

А ми радимо так...

Позбутися охоти (бажання); знеохотитися до чого.
Спекатися (здихатися) біди.
Устати (піднятися) з колін; висунути шию з ярма.
Щоб ваш дух тут не пах.
Ламати пута.
Скинути з плечей (з грудей, з душі, з серця) тягар.
Зіставляти; порівнювати.
Зменшувати; скорочувати; урізати.
Ударемнювати.
Відтягати час.
Дзвонити.
Оборотна реакція.
Зворотна адреса.
Перечулений.
Пробити сльозою; запасти в серце; вийняти душу (серце); узяти за душу.
Упереміть зв'язати.
Позбавити когось свободи дій.
Перегук віків.
Сполучна ланка.
Спадати на згадку.
Неначе з білої гарячки.
Згідно з наказом; відповідно до наказу.
Згідно з планом.
Палати коханням.
Згорати від (з) сорому; позичати в Сірка (Рябка) очі.
Скандзюбити в сук.
Димом пішло.
Ватага.
Солодко грішити, та гірко покутувати.
Устромити рильце в пушок.
Узяти гріх на душу; упасти (увійти) в гріх.
Утопити когось у ложці води.
Укоротити комусь віку.

Згущонка	Згущене молоко.
Згущувати краски	Згущати (згущувати) барви; перебирати (перебільшувати) міри (міру); брати через край.
Здавати екзамен	Складати іспит.
Здавати собі звіт	Здавати собі справу.
Здавна	Споконвіку; звіку; спрадавна; з давніх-давен; з діда-прадіда.
Здається вічностію	Довгий як вік.
Здатися у ворожий полон	Здатися на милість ворогу.
Здатися	Викинути білий прапор; опустити руки; скласти зброю.
Здатний влучно, дотепно висловитися	Гострий на слово (на слова, на мову, на язик).
Здатний до хитрощів та шкоди	Хитриком та шкодником підбитий.
Здатний красти (шахрувати)	Нечистий на руку.
Задача з суми	Решта.
Здвиг	Зрушення.
Здержуватися	Стримуватися.
Здивовано; розгублено; спантеличено	Як теля на нові ворота.
Здібний; вигадливий; здатний до чогось	На всякі штуки мастак.
Здібний; обдарований	Першої руки; золота голова.
Здійняти галас; зробити з мухи слона ¹⁵²	Роздути кадило.
Здійснити (учинити) злочин	Скоїти злочин.
Здійснити волю	Учинити волю.
Здійснити що-небудь дуже складне (неможливе)	Сісти на їжака; натягти шкуру на кисіль.
Здійснити що-небудь з великою любов'ю	Вкласти в щось душу.
Здійснювати вимірювання	Вимірювати.
Здійснювати гармонізацію	Гармонізувати.
Здійснювати еквівалентний обмін	Так на так міняти.
Здійснювати контроль	Контролювати.
Здійснювати масове кровопролиття	Топити в крові.
Здійснювати неможливе	Рухати (рушити) гори (скали, скелі).
Здійснювати посередництво	Бути посередником.

¹⁵² Давньогрецький сатирик Лукіан в одному зі своїх творів писав: «Я ще багато міг би говорити, але уриваю своє слово, щоб ніхто не подумав, ніби я, як кажуть, роблю з мухи слона». Тепер фразу вживають, коли хочуть висміяти чиесь намагання надати великого значення якому-небудь дріб'язку (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Так кажуть...

Здійснювати якусь дуже складну справу
Здобути в боротьбі
Здобути душевний спокій
Здобути перемогу
Здобути право на щось
Здобути реванш; реваншувати
Здобути самостійність у житті
Здороватися
Здоров'я його трохи постраждало

Здружитися
Здуться
Зек

А ми радимо так...

Нести тягар на своїх плечах (на собі).
Вибороти.
Скинути камінь з душі.
Набрати (напитися) шоломом води.
Допосістися.
Відігратися.
Стати на власні ноги.
Вітатися.
Він трохи підупав на здоров'ї (на здоров'я);
його здоров'я трохи підупало.
Потоваришувати; заприязнитися.
Розпертя.
В'язень, ув'язнений.

~~~~~  
Мови не лише вмирають,  
а й мають здатність воскресати<sup>153</sup>.  
~~~~~

Зекономити
Земельний участок
Землероб
Земля приносить хороший урожай

Земляк; співвітчизник
Земляніка
Зеркало
Зернятко до зернятка
З'єднати
Зжатися в клубок
Зжимати
Ззаді
Ззаду мене
Ззаду; із зворотного боку; з-за спини

Заощадити.
Земельна ділянка.
Хлібороб; рільник.
Земля дає добрий урожай;
земля добре родить.

Краянин.
Суниця.
Дзеркало.
Колосок до колоска.
Звести докупи.
Скулитися.
Ущільнювати.
Позаду, ззаду.
За мною.
З тилу.

¹⁵³ Карнійська мова – одна із кельтських мов, яка свого останнього носія втратила у 1777 р. Через сто років мова воскресла і дожила до сьогодні (нині нею розмовляють близько двох тисяч людей). Інший наглядний приклад – історія івриту. Ще сто років тому ним ніхто не розмовляв. Існувала лише писемна форма, якою користувалися під час іудейських богослужінь. Та з виникненням у 1948 р. Ізраїлю іврит отримав статус державної мови. – У людей, які розмовляли різними мовами, виникла потреба порозумітися, – пояснила феномен івриту Ірина Кочан. – Спільним знаменником для них, завдяки вірі і державі, став іврит. Тепер ним користуються понад п'ять мільйонів ізраїльтян. Престиж та популярність цієї мови зростає з кожним роком (Зьобро О. Мови, як і люди, – не безсмертні // Високий замок. – 2011. – 6 травня).

Так кажуть...

Зима почалася
Зима пройшла
Зима стала більш холодною
Зимою
Зйомка фільму
Зйомочна площадка
Зі всією відвертістю
Зі всією повнотою
Зі всією ретельністю
Зі всіх боків
Зі всіх ніг
Зі всіх сил
Зі всіх сторін
Зі злістю
Зі злості
Зі свого боку
Зі свого середовища
Зі скрипом
Зі смаком поїв
Зі сторони видніше
Зі швидкістю блискавки
Зібравши і склавши в дорогу речі,
чекати від'їзду
Зібрані в одному місці
Зібрання коштів
Зібрання
Зібратися в кулак
Зібратися з думками

Зібратися з духом

Зібратися з силами
Зібратися йти
Зівати
Зігну в баранячий ріг
Зігнути в баранячий ріг
Зігнутий у три погібелі

А ми радимо так...

Зима настала (зайшла, прийшла, надійшла, упала).
Зима минула (перейшла, перезимувалася).
Зима зостріла.
Узимку, узимі.
Знімання фільму; фільмування.
Знімальний (фільмувальний) майданчик.
Як на духу.
Якнайвичерпніше.
Якнайпильніше.
Зусібіч.
Прожогом.
Щосили; на всю силу.
Звідусіль.
Злісно, злосливо.
Спересердя.
І собі.
З-поміж (з-посеред) себе; зі свого гурту.
Ледве-ледве; на превелику силу.
Усмак наївся.
Збоку видніше.
Блискавично.

Сидіти на чемоданах.
Зібрані при купі.
Збірка коштів.
Сходини; віче; збіговисько.
Зосередитися.
Зібрати [докупи] думки; зміркуватися;
надуматися.
Набратися духу (відваги, зваги, сміливості);
зібратися на відвагу; наважитися;
зважитися.
Змогтися.
Узятися за шапку.
Позіхати.
Навчу в середу пишку їсти.
Зігнути в дугу.
Зігнутий у три дуги.

Зіграти в доміно

Зіграти в ящик

Зіграти жарт з ким

Зіграти злий жарт

Зіграти у футбол нижче своїх можливостей

З'їжитися

З'їзд

Зізнатися в гріхах

Зізнатися в коханні

Зійти з правильного шляху

Зійти з розуму

Зійтися в ціні

Зійтися з чужою жінкою

Зійтися; порозумітися; зріднитися

Зійшло з рук

Зіниця

Зініціювати

Зіпсував справу

Зіпсувати все дрібницею

Зіпсувати життя

Зіпсувати свою репутацію

Зіпсувати чийось репутацію

Зіпсувати щось

Зіпсуватися; поламатися

Зір падає

Зірвати зло на кому

Зірвати маску

Зірвати свою злість на кому

Зіркі з неба хапає

Зірковий час¹⁵⁴

Забити (морського) козла.

Дуба дати (урізати); гигнути.

Пожартувати (посміятися) з кого;
сміх зробити з кого; фігля зробити кому;
на жарти підняти кого.

Недобре пожартувати; устругнути (удати)
штуку комусь.

Зіграти в півноги.

Зіщулитися; скулитися.

Спуск.

Визнавати (признати) свої гріхи.

Відкрити серце.

Зійти на манівці.

Збожеволіти; стратити розум;
з'їхати з глузду.

Погодитися в ціні.

Сягнути на чужу грядку.

Стати на близьку (коротку) ногу з кимось.

Минуло безкарно.

Чоловічок.

Започаткувати.

Зробив з леміша швайку.

Влити в бочку меду ложку дьогтю.

Перевести (знівечити) життя;
зав'язати вік (світ).

Накинути на себе недобру славу.

Підкопатися під чийось славу.

Звести нанівець.

Вийти з ладу.

Зір погіршується.

Зігнати серце (оскому) на кому.

Вивести на чисту воду.

Зігнати злість на кому.

Зорі з неба збиває (стягає);
Бога за бороду (за ноги) ловить.

Зоряна година.

¹⁵⁴ Австрійський письменник Стефан Цвейг (1881–1942) у новелі «Зірковий час людства» писав: «Одна миттєвість визначає долю сотень поколінь, направляє життя окремих людей, всього народу чи навіть людства». Такі історичні миттєвості він називав зірковим часом. Відтоді про визначальні

Зірок з неба не хапає

Зірок з неба не знімає (не здійсмає);
не є ніяке світило; розумом всіх
не повершив (не зломив).

Зіставляти

Порівнювати.

З'їсти з апетитом

З'їсти усмак.

З'їсти фігу

Дулю з маком з'їсти; облизня піймати;
облизати макогона; дулю на вербі дістати.

Зіткнення обернулося важкими
наслідками

Зіткнення не минулося добром.

Зіткнутися з необхідністю

Стати перед необхідністю.

Межі української мови дедалі звужувалися,
а її функції захоплювала мова метрополії¹⁵⁵.

Зіткнутися з труднощами

Стати перед труднощами.

Зла, примхлива, підступна жінка

Конотопська відьма.

Злагоджено

В один гуж.

Зламати життя кому

Розбити (знівечити) життя кому;
світ (вік) зав'язати кому.

Злачне місце¹⁵⁶

Зелений затишок.

Злетіти вище хмар

Злетіти (злинати) над хмарами.

Злидарювати

Піти з торбами.

Злий

Як попечений.

моменти в житті людства чи людини, коли вирішується доля і складаються найсприятливіші умови для самореалізації, кажуть, що це зірковий час (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

¹⁵⁵ Найгірше становище української мови було в Російській імперії царських і особливо більшовицьких часів. Тут тиск на мову був уже не тільки зовнішній, а й внутрішній. До жовтневого перевороту забороняли українську пресу, не дозволяли відкривати українські школи, не друкували наукових праць українською мовою, але український народ на всіх теренах свого поселення розмовляв своєю мовою так, як хотів. У радянський період після репресій 30-х років, після заборони українського правопису 1933 року, нам почали вказувати, яких слів і синтаксичних конструкцій уживати, як писати та як вимовляти те чи те слово. І все це заради наближення нашої мови до російської. Насаджували теорії про «гармонійну» двомовність, унаслідок якої російська мова нібито справляла «благотворний» вплив на українську. Така двомовність не мала нічого спільного з двомовністю ісландців, які вивчили англійську мову для спілкування з чужинцями, а мовою душі назавжди залишили рідну, ісландську (Олександр Пономарів, «Урядовий кур'єр», 17 грудня 2013).

¹⁵⁶ Злачне місце – місце, яке має погану репутацію, славу. Попри перші асоціації зі словом «зло», етимологія цього вислову має інше коріння. «Злачне місце» – вислів із заупокійної молитви, що означає «місце з достатком» (місце, багате хлібом, злаками). Так саркастично і в'їдливо почали називати місця, де збираються гуляки і марнотратники (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Злитися
Злісні боржники
Злість охопила кого
Злість пройшла
Злоба
Злобний
Зловживання
Зловити на місці злочину
Зловіщий
Зловмисник
Злодій
Зложити повноваження
Зломщик
Злополучний; злощасний
Злорадіти з приводу чого-небудь
Злословити про кого
Злочин, не пов'язаний з убивством
Злякатися до чортиків
Злякатися

Змагання по стрільбі
Змальовувати
Зменшити тиск на когось
Зменшити що
Зменшуватися
Змерзлий
Змерзнути дуже сильно
Змій-спокусник
Змінилися обставини (настрої)
Змінити все, зробивши щось незвичайне
Змінити пластинку
Змінити становище на краще
Змінити тему розмови
Змінитися в лиці
Змінитися до невпізнання
Змінитися на гірше
Змінитися на краще

Дивитися вовком.
Затяті боржники.
Злість пойняла (посіла, узяла) кого.
Серце відійшло; зло минуло.
Злість.
Злісний.
Зловжиття; надужиття, надуживання.
Упіймати на гарячому; зловити за руку.
Лиховісний.
Лиходумець.
Крадій; хапкий на руку; з довгими руками.
Скласти (зняти) повноваження.
Зломлювач.
Нещасливий.
Сміятися собі під ніс (з-під вуса).
Узяти на зуби кого.
Суха справа.
Боятися й духу.
Накласти (наробити) в штани;
заячий дух напав.
Змагання зі стрільби.
Живописати.
Попустити віжки.
Убавити чого.
Меншати, маліти.
В обіймах холоду.
На кістку змерзнути.
Змій-звabник.
Свіжим вітром повіяло.
Перевернути світ.
З'їхати на інші рейки.
Розрядити атмосферу.
Перевести розмову на іншу тему.
Змінитися на лиці.
Утратити первісну подобу.
Погіршати; повернути на гірше.
Покращати, поліпшати;
повернути на краще.

Змінювати свої переконання	Тримати ніс за вітром ¹⁵⁷ .
Змінюватися	Інакшіти, інакшати.
Змішати в одну кучу	Сплести в один клубок.
Змішувати Божий дар з яєчною	Мішати грішне з праведним; тулити горбатого до стінки.
Змішувати несумісні поняття	Тулити горбатого до стінки.
Змія підколодна	Гад потаєнний; потайна гадюка; гад (гадюка) з-під соломи.
Змокнути до нитки	Змокнути до рубця.
Змусити мовчати	Замкнути уста.
Змусити себе згадати що-небудь	Покопатися в своїй пам'яті.
Змучений з дороги	Задорожений.
Змучитися з дороги	Стомитися з дороги; здорожитися.
Змушувати вірити в що-небудь нереальне	Напускати дурману.
Змушувати говорити	Тягти за язик; розв'язувати язик.
Зм'ягшити біль	Полегшити (зменшити) біль.
Знадобиться хтось комусь	Прийде коза до воза сіно їсти.
Знає кішка, чиє м'ясо з'їла	Чує кіт, чиє сало з'їв.
Знає, почому фунт лиха	Бачив смаленого вовка.
Знай наших	Отак наші; ось то ми.
Знайомство з літературою	Знання літератури; обізнаність з літературою.
Знайти в кому-небудь підтримку (допомогу)	Спертися на чиесь плече.
Знайти вихід зі складного положення	Вив'язатися із халепи; зарадити (дати собі раду) в скруті; прибрати способу.
Знайти відмовку	Відбрехатися.
Знайти відповідь	Спромогтися (здобутися) на відповідь.
Знайти втіху в чомусь	Кохатися в чомусь.
Знайти дорогу до серця	Добратися до серця.
Знайти дорогу до чогось	Протерти стежку до чогось.
Знайти доступ до серця	Доступитися (добутися) до серця; здобути ласку (прихильність).
Знайти ключ до серця	Достукатися до серця.
Знайти лазейку	Знайти об'їздку.

¹⁵⁷ Вислів є у багатьох мовах світу. Він з'явився в часи вітрильного флоту. Рух кораблів повністю залежав від напрямку вітру і погоди на морі. У штиль моряки сиділи склавши руки і чекали вітру. А якщо дув сильний вітер у ніс корабля, то вітрила спускали і судно ставало на якір. Корабель продовжував рух за попутного вітру. Тоді, щоб не гаяти час, напинали всі вітрила, а капітан повторював команду: «Тримати ніс корабля за вітром», тобто так, щоб вітрила ловили вітер (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Знайти при обшуку щось

Знайти притулок

Знайти себе (своє місце) в житті

Знайти спільну мову

Знайти спосіб (засіб)

Знайти щастя

Знайшов його за обідом

Знайшов кому повірити

Знаменитий

Знаменитість

Знати в лице

Знати в чому толк

Знати назубок

Знати по досвіду

Знати по переказах

Знати птаха по лету

Знати толк у чомусь

Знати цього не хоч

Знати як своїх п'ять пальців

Знати, чому фунт лиха

Знатного роду

Знаток

Знаходити вихід зі становища

Знаходити задоволення в чомусь

Знаходити можливим

Знаходити паралелі (точки дотику)

Знаходити потрібним

Знаходити собі виправдання

Витрусити щось.

Пригрітися.

Утрапити на свою стежку.

Знюхатися.

Спромогтися.

Схопити Бога за бороду.

Застав його при обіді.

Було кому повірити; не мав кому повірити.

Визначний; уславлений.

Славнозвісна людина.

Знати з виду.

Розумітися (знатися) на чомусь.

Знати напам'ять (досконало); мати в голові.

Знати з досвіду.

Знати з переказів.

Знати пана по халяві (по халявах)¹⁵⁸.

Розумітися на чомусь.

Не хоч

Знати як свою долоню (кишеню);

знати як облупленого.

Дізнатися, чому ківш лиха;

побачити смаленого вовка.

Високого коліна.

Знавець.

Давати собі раду; вив'язуватися із халепи.

Знаходити приємність (утіху, уподобу)

в чомусь; кохатися в чомусь;

тішитися чим (з чого).

Уважати за можливе;

визнавати за можливе (можливим).

Перекидати міст до чогось.

Вважати за потрібне.

Виправдовувати себе.

¹⁵⁸ Раніше належність людей до майнових станів розрізняли за кольором чобіт. Червоні чоботи носили багаті люди, жовті – люди середнього достатку, найбідніші мали чорні чоботи, а то й зовсім були безчобітними. Той, хто хотів виділитися серед бідняків, але вдосталь грошей не мав, справляв собі чоботи двох кольорів. Коли дорогі чоботи зношувались, до кольорової халяви пришивали чорну нижню частину, яку називали пришвою, і продавали дешевше від нових жовтих чи червоних. «Панів», які їх купували, справді було видно по халявах. Тепер вислів «видно пана по халявах» уживають, коли хочуть поглузувати з того, хто виявляє своє чванство, хвалькуватість (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Так кажуть...

Знаходиться
Знаходиться в бігах
Знаходиться в бідності
Знаходиться в залежності
Знаходиться в кабалі в кого
Знаходиться в небезпеці
Знаходиться в приміщенні
Знаходиться в протиріччі з чим
Знаходиться вдома
Знаходиться десь
Знаходиться за кордоном
Знаходиться на військовій службі
Знаходиться на краю погибелі
Знаходиться на лікуванні
Знаходиться на посаді (роботі)
Знаходиться під заборонаю
Знаходиться під страхом за свою долю
Знаходиться в друці
Знаходиться в залежності
Знаходиться в користуванні
Знаходиться в небезпеці хто
Знаходиться в опозиції
Знаходиться під вартою
Значна більшість
Значна роль
Значна сума
Значні досягнення
Значно більше
Значно краще
Значок @; собачка

А ми радимо так...

Розташовуватися; бути; міститися;
перебувати.
Бути втікачем; бути в мандрах (в мандрівці,
на втіках).
Голодні злидні годувати.
Залежати.
Бути в неволі (кормизі, рабстві) в кого;
бути чиїм невільником.
Бути в небезпеці (перед небезпекою).
Перебувати в приміщенні.
Суперечити чомусь.
Бути вдома; домовати.
Перебувати; бути; міститися.
Бути (перебувати) за кордоном.
Бути у війську (на військовій службі);
служити у війську.
Стояти над прірвою.
Перебувати на лікуванні.
Бути (перебувати) на посаді (роботі).
Бути під заборонаю; бути забороненим
(заказаним).
Ходити під обухом.
Друкується.
Залежний від кого (чого).
Є в ужитку.
У небезпеці хто; загрожує небезпека кому;
під небезпекою хто.
Опозиційний до.
Ув'язнений.
Переважає більшість.
Питома вага.
Неабияка (велика) сума; неабиякі (великі)
гроші.
Чималі (неабиякі, великі) досягнення.
Набагато (далеко, куди) більше.
Далеко (куди, набагато) краще.
Равлик; вушко¹⁵⁹.

¹⁵⁹ Офіційна назва того завиванця – *at sign*, тобто «значок ет». Англійською мовою значок електронної пошти так і вимовляється: [ет]. В українській услід за російською значок @ теж неосмислено

Знаючий	Тямущий, тямучий, тямовитий; тямкий.
Знаючий міру	Поміркований.
Знаючий рахунок грошам	Ощадливий.
Знаючий собі ціну	Сповнений самоповаги; упевнений у собі.
Знаючий толк	Тямущий.
Зневажати; паплюжити	У порох (у прах) топтати.
Зневаження	Зневага.
Зневажливо, зверхньо ставитись до інших	Високо нестися.
Зневіритися	Упасти в невіру; повісити голову.
Знемагати в неволі	Гнутися в ярмі.
Знемагати від бездіяльності	Нудити світом.
Знемагати від клопотів	Світу білого не бачити.
Знемагати	Виморюватися; немощіти; висилюватися; вибиватися із сил.
Знеможений горем	Покраєний горем.
Знеможений нудьгою	З каменем на серці.
Знеможений	Мов з хреста знятий; спрацьований.
Знеможення	Виснага.
Зненавидіти когось	Узяти ненависть на когось.
Зненацька	Як грім серед ясного неба.
Знепритомніти	Упасти в непам'ять; утратити памороки (тяму, пам'ять).

називають «собакою», натомість носії англійської його просто читають як at. Проте в інших мовах спромоглися цьому «рогалику» вигадати якусь ніжнішу кличку. Наприклад, фіни називають «сплячою кішечкою», угорці – «хробаком», китайці – «мишенятком», шведське назвисько можна перекласти як «булочка з корицею», а корейці цю кривулю називають.... «равликом». Як бачимо, ми не єдині у своєму починанні. До речі, російською теж можна було б цей значок називати «улитка» – і схожості побільше, та й звучить набагато милозвучніше. Наші ж північні сусіди, які борються за збереження і оживлення білоруської мови теж шукають свого відповідника: наразі триває суперечка, мовляв, яке слівце гарніше: «вітушка» чи «сьлімак»? Зрозуміло і без перекладача, еге ж? Використання в обігу слова равлик замість значка @ має і суто застосовний, приземлений смисл. Не є таємницею, що сучасні роботи, що розсилають спам, вже легко вміють перехоплювати і вносити до своїх списків ел-скриньки, розпізнаючи їх саме за службовим символом @. Коли ж цю закарлючку замінити, скажімо, на напис [рАвлик], тоді задача для роботів-спамерів стає невідомою. Відразу варто зазначити, що хитрощі на взірці [a], [at] у написанні скриньок теж вже не зовсім допомагають, бо машини навчилися і їх розпізнавати. Якщо ж ще врахувати, що спамери у світі в основному англотехномовні, то що таке наш «рАвлик» вони ще довго вивчатимуть. Водночас усій – наголошую – УСІЙ україномовній громаді на цілім світі позначення значка @ як равлик є зрозумілим на рівні підсвідомості – перевірено далеко не тільки за моїми власними спостереженнями. Себо українське слово в цьому випадку несе не так художнє навантаження, свідчить не стільки про самовимахування автора цих рядків, а насамперед є технічною хитринкою у справі захисту своєї ел-скриньки від перехоплень роботами-засмітниками. І на додачу: питомо українським технічними терміном (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Знесилений	Висилений.
Знесилити	Вигнати дух; вимотати (витягти) всі кишки.
Знести голову	Стяти голову.
Знизили обсяг виробництва	Зменшили обсяг виробництва.
Знизу	Унизу; долу; насподі.
Зник без сліду; зник, як у воду канув	Як вода змила; за водою пішов; запропастився.
Зникла можливість наживи	Увірвалася вудка.
Зникнуло безслідно (безповоротно)	Кануло у вічність (у безвість, у небуття).
Зникнути з горизонту	Зникнути з обр'ю; зійти з круга світу.
Зникнути раптово	Провалитися крізь землю.
Зникнути; пропасти	Згладитися зі світу; за водою піти.
Знищити до останньої людини	Геть-чисто всіх винищити (виполонити); до ноги (до пня) винищити (вибити, вирізати).

Телеканал «СТБ» послуговується
«Скрипниківським правописом»¹⁶⁰.

Знищити з коренем	Винищити до ноги (до пня).
Знищити; ліквідувати	Пустити під ніж; стерти на порошок; знищити до тла.
Знищувати те, що зв'язує кого-небудь з чимось	Розривати останню нитку.
Зніжена, не пристосована до життя людина	Серпанкова панночка.
Знімати відсотки	Брати лихву.
Знімати з себе відповідальність	Умивати руки.
Знімати квартиру	Винаймати квартиру (помешкання).
Знімати кіно (щось на камеру)	Фільмувати.
Знімати мірку	Брати мірку.
Знімати покази	Відбирати свідчення.
Знобить кого	Морозить (лихоманить, трясця трясє, трусить, холодом бере) кого.

¹⁶⁰ Телеканал «СТБ» послуговується «скрипниківським правописом», чинним у 1928–1933 рр., який хотіли відновити після 1991 р., але цього поки що не зробили. Згідно з цим правописом, закордонні власні назви треба передавати найбільш подібними до оригіналу звуками, а в оригіналі на початку слів, наприклад, «Європа», «Єгипет» немає звука «й». Також невідмінювані за класичними правилами слова-запозичення типу «метро, евро» – відмінювати, як подібні власне українські слова, тобто максимально їх пристосовувати, адаптувати (іменник каналу «СТБ»).

Знову мимо!

Знову не влучив! Знову не туди!
Знову схибив!

Знову прийнятися за своє

Знову взятися до свого (до старого, до давнього); вернутися до свого (до старого, до давнього).

Знову те саме; оп'ять двадцять п'ять

Знову за рибу гроші; і знову про корову.

Зношена машина

Спрацьована (зужиткована, вироблена) машина.

Зношений капітал

Спрацьований капітал.

Знуцання

Глум; наруга; збиткування.

Знущатися з кого-небудь

Варити (виварювати) воду з когось.

Знущатися; мордувати

Видирати душу з тіла.

Зняти (ослабити) напруження

Розрядити атмосферу.

Зняти напругу

Випустити пару.

Зняти стружку з когось

Скромадити моркву з когось;
накрутити комусь хвоста.

Зобов'язати клятвою кого

Узяти присягу від кого.

Зобов'язатися

Зв'язати себе словом.

Зображати в похмурих фарбах

Малювати в темних тонах.

Зовнішній вид

Зовнішній вигляд.

Зовнішній

Околишній, окільний.

Зовнішністю

На вигляд.

Зовнішність буває обманлива

Зовнішній вигляд часом обманює;
врода буває облудна; колос на глиняних
ногах.

Зовсім (абсолютно) неосвічений
(некультурний)

Як табака в розі темний.

Зовсім байдуже, що буде

Хоч вовк траву їж; після нас хоч потоп;
моя хата скраю, я нічого не знаю¹⁶¹.

Зовсім без грошей

Без шеляга за душею; ані сантима за душею.

Зовсім голий

У чому мати на світ народила.

Зовсім даремно пропасти (загинути)

Ні за собаку (ні за цапову душу) пропасти
(загинути).

Зовсім зник

Як відьми вкрали.

Зовсім не боятися

Як торішнього снігу боятися.

¹⁶¹ Колись він, як і багато інших виразів, мав пряме значення. Усі важливі події в селі чи місті відбувалися в центрі, на площі. І той, хто жив на околиці, довідувався про все останнім, адже ні телебачення, ні радіо, ні преси не існувало. У переносному значенні фразеологізм «моя хата скраю» значить: нічого не чув, не бачив, не знаю, не хочу знати, це мене не стосується, це не моя справа; через байдужість не бажати втручатися у щось, бути причетним до чогось (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Так кажуть...

Зовсім не дивно
Зовсім не любить

Зовсім не переживає; ані в ус не дує
Зовсім не підходить що-небудь
Зовсім не потрібний (не треба)
Зовсім не потрібний
Зовсім не розумітися (не знатися)
Зовсім не схожий

Зовсім не хочеться
Зовсім не чепурний
Зовсім невдалий сезон для команди
Зовсім недобре
Зовсім недовго; дуже короткий час

Зовсім нема
Зовсім немає чогось

Зовсім неможливо; дуже важко
Зовсім несподівано
Зовсім ні про що не турбуватися

Зовсім нікого
Зовсім нічого не видно
Зовсім нічого не зробити
Зовсім нічого не їсти
Зовсім нічого
Зовсім нічого; ніскільки
Зовсім один (одинокий)

Зовсім однаковий; схожий
Зовсім очевидно
Зовсім поганий
Зовсім сухий
Зовсім чужа людина
Зодіак

А ми радимо так...

Воно й не дивно.
Як кіт табаку любить; любить як собаки діда з порожньою торбою.
Ані (і) гадки не має.
Як корові сідло.
Як чорту лапоть потрібен.
Як собаці п'ята нога потрібний.
Як свиня на перці розумітися (знатися).
Як свиня на коня схожий;
як макогін на ночви схожий.
Хочеться, як голому на вулицю.
Чепурний як свиня в дощ.
Провальний для команди сезон.
Добре, як голому в терну.
Без року тиждень (неділю, три дні);
без тижня день.
І на позір нема.
Мов у карася вовни; як у решеті води;
як у лисого волосся.
Не під силу.
Ні в п'ять ні в дев'ять.
Зовсім (геть) ні про що не дбати;
зовсім (геть) нічим не піклуватися;
занедбати геть чисто усе;
і гадки ні про що не мати.
Ні живої душі.
Хоч око виколи (вийми, вибий).
Палець об палець не ударити.
І ріски (крихти) в рот не взяти.
Аж нічого; анічогісінько.
Ні (ані) гич.
Сам-один, сам-самісінький;
як билина в полі.
Волос у волос.
Цілком ясно.
Як з собачого (телячого) хвоста сито.
Як перець.
Ні сват ні брат.
Звірокруг.

Зодіакальний	Звірокружний.
Зола	Попіл.
Золота лихорадка	Золота лихоманка.
Золотий вік (пора)	Красна молодість.
Золотий мішок	Торба з грішми.
Золотий молоток і двері відчиняє	Золота швайка мур пробиває.
Золотий телець	Золотий ідол (кумир).
Золотити пілюлю ¹⁶²	Солодити пігулку.
Золотих діл майстер	Золотар.
Золото любить себе погубити	Срібло – чортове ребро.
Золото; гроші; влада золота (грошей)	Золотий телець (теля).
Золотодобувний	Золоторудний.
Золушка	Попелюшка.
Зонт	Парасоля.
Зонтик	Парасолька.
Зоопарк	Звіринець.
Зорі лічиш, а під носом не бачиш	За гоню блоху б'є, а під носом ведмідь реве.
Зорі появилися	Зорі висипалися.
Зоря займається	Світає; зоріє, зазоріло, зоряється, зазорілося; на світ благословляється (зайнялося).
Зосередитися на власних почуттях	Поринути в себе; зосередити увагу на чому.
Зошит по біології	Зошит з біології.
З-під палки	За боюсь.
Зрада	Іудин поцілунок ¹⁶³ ; ніж у спину.

¹⁶² Пілюля – попередник сучасних таблеток. Це лікарська речовина у формі гудзика чи кульки. Донедавна не існувало різноманітних смакових добавок, ароматизаторів і харчових барвників, які могли б зменшити неприємний смак ліків, тому аптекарі інколи покривали пілюлю солодкою речовиною красивого золотистого кольору, намагаючись обманути вередливих пацієнтів, насамперед дітей. Проте навіть приваблива пілюля не втрачала гіркоти, через що стала символом прикростей, образи («піднести пілюлю»). Звідси й походить вислів «позолотити (підсолодити) пілюлю» – зм'якшувати, згладжувати заподіяну кому-небудь образу, неприємність (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

¹⁶³ У Євангелії розповідається, що Іуда Іскаріот, один із дванадцяти апостолів Христа, зрадив свого вчителя за тридцять срібняків. Первосвящеників, які прагнули заарештувати Ісуса, він попередив: «Кого я поцілую, то він, – беріть його і обережно ведіть». Підійшовши до Спасителя, Іуда сказав: «Учителю!» – і поцілував його. Ісуса схопили, судили, катували, після чого розіп'яли на Голгофі. Через деякий час від докорів власного сумління Іуда повисився на осиці (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Зраджувати дружину (чоловіка)	Наставляти роги; скакати (стрибати) в гречку.
Зраджувати кому	Зраджувати кого.
Зраджувати свого чоловіка	Наставляти роги.
Зрадити віру (закон)	Зламати віру (закон).
Зрадити	Перебігти (перейти) на інший бік.
Зразок для наслідування	Первозір.
Зразу видно (помітно) що-небудь	На лобі (на чолі) написано.
Зразу	Відразу.
Зразу; без довгих пояснень	З першого слова.
Зрачок	Зіниця.
Зрідка; місцями	Де-не-де, подекуди.
Зрікатися від ідеалів	Зрікатися ідеалів.
Зрікатися своїх слів	Брати свої слова назад.

~~~~~  
Пора зрозуміти, що питання статусу української мови як єдиної державної не може бути розмінною монетою і засобом піару в ситуативних політичних іграх<sup>164</sup>.  
~~~~~

Зрілість	Повносилля.
Зроби це подібно зразку	Зроби це так, як на зразку.
Зроби це по-своєму	Зроби це на свій лад.
Зробив щось неякісно	Як кіт на глині поробив.
Зробилося вітряно	Розвітрилося.
Зробилося краще йому	Полегшало йому.
Зробити (виконати, сказати) щось недоречно	Утяти (утнути) до гапликів.
Зробити (скласти) заяву	Заявити.
Зробити боляче	Завдати болю.
Зробити в один прийом	Зробити за одним заходом (одним нападом).
Зробити великі очі	Поставити рогом очі.

¹⁶⁴ У своїх спробах реалізувати концепцію «русскоязычної України» колишній агроном Вадим Колісниченко копіює поведінку колишнього вчителя Конрада Генлейна, який напередодні Другої світової війни керував нацистською п'ятою колоною в Чехословаччині. Діяльність створеної ним Судетсько-німецької партії, що боролася з неіснуючими порушеннями прав німецькомовної меншини в Судетах, стала важливим фактором розчленування Чехословаччини та подальшого перетворення суверенної держави на маріонеткову під назвою «Протекторат Богемія і Моравія». За свою діяльність Конрад Генлейн одержував нагороди з рук нацистського фюрера, а Колесніченко – від «національного лідера» Росії (Василенко В. Момент істини для українського політикуму і суспільства // Український тиждень. – 2013. – 2 липня).

Так кажуть...

Зробити вигляд
Зробити виговор кому
Зробити виразнішим
Зробити все можливе
Зробити гримасу
Зробити для виду
Зробити добре діло
Зробити доступним
Зробити дуже гірким
Зробити життя безрадісним
Зробити за власним бажанням
Зробити залежним
Зробити заміну
Зробити замовлення
Зробити кислу міну
Зробити ковток
Зробити когось брехуном
Зробити когось жебраком
Зробити когось поступливішим
Зробити кому-небудь щось неприємне
Зробити комусь приємно
Зробити крок
Зробити круг у повітрі
Зробити круг
Зробити можливим
Зробити наглядним
Зробити не з того кінця
Зробити незалежним
Зробити неможливим повернення
Зробити нерухожим
Зробити несподіваний, легковажний вчинок
Зробити обезболення
Зробити одноманітним щось
Зробити очну ставку

А ми радимо так...

Удати.
Зробити догану; висловити догану;
вимовити (вичитати) [догану] кому.
Увиразнити.
Зробити все, що можна; небо прихилити.
Скривитися.
Про людське око; про людські очі;
для годиться.
Добро вчинити.
Удоступнити.
Перегірчити.
Світ зав'язати.
Зробити [своєю] волею (охотою);
зробити самохіть (доброхіть, з доброї волі,
зі своєї волі, із власної волі, по охоті).
Узалежнити.
Замінити.
Замовити.
Сквасити губи.
Проковтнути.
Пошити когось в брехуни;
поставити когось брехуном.
Довести когось до суми.
Укоротити руки.
Насипати на хвіст солі.
Медом по губах мазнути.
Ступити крок.
Кружельнути.
Дати гаку; зробити гак.
Уможливити.
Унаочнити.
Зробити через голову.
Унезалежнити.
Спалити за собою мости.
Знерухомити.
Викинути фортель.
Знечулити.
Зодноманітити (уодноманітити) щось.
Звести віч-на-віч.

Так кажуть...

Зробити покупки
Зробити порядок
Зробити публічним
Зробити роботу
Зробити самостійним
Зробити собі ім'я
Зробити спробу
Зробити страшні очі
Зробити чиє-небудь життя нестерпним
Зробити шиворіт-навиворіт
Зробити щасливим кого
Зробити що-небудь необдумано
(нерозсудливо)
Зробити що-небудь несподіване
(незвичайне)
Зробити що-небудь так, як колись,
у молоді роки
Зробити щось недоладно (незугарно)
Зробити щось недоречне (безглузде)
Зробити щось недоречно
Зробити щось незвичайне (несподіване)
Зробити щось нездійсненне
Зробити щось неясним (незрозумілим)
Зробити щось підступне комусь
Зробити щось як попало

Зробити як попало
Зробити яке-небудь відкриття
Зробити як-небудь
Зробитися брехуном
Зробитися замисленим (відчуженим)
Зробитися немилим
Зробитися смачним
Зробитися сумним

Зрозумілий
Зрозуміти
Зручна година

А ми радімо так...

Обкупитися.
Навести лад.
Розголосити.
Впорати роботу.
Усамостійнити.
Здобути (придбати) [собі] ім'я (славу).
Спробувати.
Визвірити очі.
Заїсти вік.
Поставити віз поперед коня.
Ощасливити кого.

Кинутися сторч головою.

Удерти (удрати) штуку.

Труснути стариною.
Зробити із лемеша швайку.
Нарізати (утяти) січки.
Вискочити як Пилип з конопель.
Відколоти номер.
Дістати зірку (місяць) з неба.
Замутити воду.
Устроювати (дати, всадити) ніж в спину.
Зробити щось хтозна-як; зробити щось
на галай-балай.
Зробити абияк.
Сказати нове слово.
Зробити сяко-такo.
У брехуни пошитися.
Поринути в себе.
Стати немилим; знемиліти.
Посмачніти.
Засмутитися, осмутніти; засумувати,
зажуритися.
Втямливий; що тримається купи.
Убгати в голову.
Добра (сприятлива) година; добра нагода;
слухний (нагідний) час.

Зручний випадок (момент)

Нагода.

Зрячий

Видючий.

Зсилатися на кого (на що)

Покликатися на кого (на що).

Зуб мудрості

Череняк.

Зуб на зуб не попадає

Зубами третяка вибивати.

Зуб ниє

Зуб крутить.

Зуби скалити

Шкірити (вишкіряти, вищиряти) зуби;
продавати (сушити) зуби; зуби надворі
тримати.

Зубожіння

Озлидніння.

Зубрити

Визуджувати.

Зупинився на півслові

Слова застрягли в горлі.

Зупинити кровотечу

Затамувати (загамувати) кров.

Зупинити погляд на...

Зачепитися оком за...

~~~~~  
Народи прибалтійських країн  
не переходили на мову окупанта<sup>165</sup>.  
~~~~~

Зупинка

Перестанок.

Зупиняючи когось, дуже просити про щось

Хапати за поли.

Зустріти в штики

Накрити модним рядном.

Зустріти людину, про яку щойно згадували

Про вовка промовка.

Зустрітися з труднощами

Натрапити (надибати) на труднощі.

Зустрітися; зіткнутися

Лоб до лоба опинитися (підійти).

Зустрічати гостинно

Зустрічати хлібом-сіллю.

Зустрічати з розпростертими обіймами

Вітати (приймати, зустрічати) дуже
гостинно (з радістю, радо); зустрічати
з розкритими обіймами.

Зустрічаються помилки

Трапляються помилки.

Зустрічний вітер

Супротивний вітер.

Зухвалий; підступний; хитрий

З-під квочки яйця видере.

Зчинилася сварка (бійка)

Заварилася каша (катавасія).

¹⁶⁵ Берімо за зразок народи прибалтійських країн, які за радянської окупації не принижувалися до того, щоб переходити на мову окупантів. І тому вижили. Зрештою, чудовий приклад дають нам більшість ведучих телепередач. Хоч би якою мовою говорив співрозмовник, вони не відступають від державної мови. І як невихований постає не ведучий, а той співрозмовник, український громадянин, який по-колоніальному пихато ігнорує мову народу, серед якого живе. Рідну мову, мову наших прадідів, яку вони виплекали й пронесли багатою крізь нестерпно важкі лихоліття, ми повинні, хай там що, відстояти перед навалою новітніх варварів (Ющук І. Якщо хочемо вижити // Літературна Україна. – 2007).

Зчинити колотнечу (неспокій)
З'явилася можливість
З'явилися перші наслідки (досягнення)
З'явилося велике бажання до чогось
З'явлення
З'ясувати що-небудь
З'ясувати щось наперед
З'ясується (підтвердиться) в майбутньому

Завдати веремії.
Випала нагода.
Крига скресла.
Ноги затрусилися до чогось.
З'ява.
Дошукатися істини; вивести (знайти) кінці.
Закинути вудку (гачок, гака).
Покаже час (життя).

Радянський лінгвоцид знекровив українську мову¹⁶⁶.

Й

Йдучи, часто перечіплюватися
через що-небудь
Його акції впали
Його виступи користуються одобренням
Його голос матиме вирішальний вплив
Його знобить
Його й шило голить, а наша й бритва
не бере

Ловити спотикачів.
Його вага (значення) впала; він утратив вагу (значення); він спустився до низин; він пішов униз; зійшов ні в честь, ні в славу.
Його виступи схвалюють (хвалять).
Його голос робитиме погоду.
Його морозить; його холодом (морозом) бере; його лихоманка тіпає (трясе); трясця його трясе.
Одному на трісочці прядеться, а другому і веретенце не хоче.

¹⁶⁶ 1933 року радянська влада поклала край як українізації взагалі, так й українському пуристичному термінотворенню зокрема. Українських філологів, які були причетні до цього процесу, було репресовано, їхні праці затавровано як «шкідницькі» та «буржуазно-націоналістичні», термінологічні словники вивезено з України і знищено. Критик українських пуристів Степан Василевський писав: «Ми маємо справу з ворогом озброєним, який перегорнув не одну тисячу сторінок етнографічних пам'яток і взагалі різних літературних джерел. За «чистою наукою» Тимченка, Кримського, Курило та інших ховалися фашистські інтервенціоністські плани... Ми, озброєні наукою Маркса-Леніна-Сталіна, остаточно доб'ємо ворога і побудуємо більшовицьке українське мовознавство, гідне доби соціалізму». 1936 року з'явився очищений від «націоналістичних» елементів Словник медичної термінології, укладений «бригадою наукових працівників», який задемонстрував цілковите знекровлення національної медичної лексики. Відтоді й аж до початку 90-х років ХХ сторіччя наукові терміни в українській мові творилися вже або шляхом калькування чи прямого запозичення з російської мови, або перенесенням інтернаціоналізмів із тієї ж російської – лишень було б менше розбіжностей між двома «братніми» мовами (Ірина Магрицька «Наукова мова в постколоніальній Україні», Радіо Свобода, 22 грудня 2012).

Його кинуло в піт
Його не витягнеш з хати
Його не озадачиш
Його не проведеш

Його нічого не зупинить
Його нічого не хвилює
Його повісити мало
Його помітили режисери
Його поховали дуже бідно
Його сміх бере
Йожик
Йолка
Йому везе (повезло)
Йому везло постійно
Йому виповнилося вісімнадцять років

Йому влетіло

Йому все вдається

Йому все мішає

Йому до всього діло
Йому за сорок років
Йому й море по коліна
Йому лінь зробити що

Йому не можна дати його років

Йому перевалило за п'ятдесят

Йому пішов двадцятий рік
Йому повезло
Йому стукнуло п'ятдесят

Йому щастить
Йому якраз того й треба

Його пройняв піт.
Й калачем не виманиш.
Його не спантеличиш.
Його не обдуриш (не піддуриш); його в дурні не пошиєш; йому окулярів не втреш.
Нема йому ніякого зупинку.
Хоч би що кому.
Йому й шибениці мало.
Він впав в око режисерам.
Його поховали бездзвінно.
Йому регочеться.
Їжачок.
Ялинка.
Йому щастить (пощастило).
Йому щастило всякчас.
Йому вийшло (минуло) вісімнадцять років (літ).
Дісталось (нагоріло, натрусилось) йому; йому [здорово] попало.
Йому (завжди, завсіди) ведеться (щастить); йому все в руку йде.
Йому все заважає (перешкоджає); йому все на заваді (на перепоні, не перешкоді); йому й муха на заваді.
Без нього і вода не освятиться.
Йому понад сорок років (літ).
Йому й чорт не брат; йому хоч би що.
Йому ліньки зробити що; йому неохота зробити що; не бере охота його зробити що.
Він видається молодший (молодшим) за свої літа (за свій вік, проти своїх літ, проти свого віку).
Йому за п'ятдесят перейшло (переступило); йому минуло п'ятдесят.
Йому повернуло на двадцятий рік.
Йому поталанило (пощастило).
Йому упав п'ятдесятий рік; він має вже п'ятдесят за собою.
Йому дзвінка світить.
Йому саме того й треба; йому й на руку ковінька.

I

І більше нічого
 І близько не було
 І був такий
 І в голову не прийшло
 І в думках не було
 І в помині нема (не було)

І в стін є вуха
 І в ус не дує

Та й годі.
 І не ночувало.
 Тільки його й бачили; і щез (зник, пропав).
 І на гадку не спало.
 І на думці не мав.
 І сліду не було; і в заводі немає (не було); і
 натяку немає (не було); ані знати;
 і не заснітилося; і спомину (згадки) немає.
 І стіни мають вуха.
 І гадки не має; ані гадки; і вусом не веде;
 та й ні гадки тобі; і гадки й думки не має;
 і за вухом не свербить.

~~~~~  
 У штики на сході українську мову ніхто не сприймає<sup>167</sup>.  
 ~~~~~

І в хвіст, і в гриву
 І виду не подати
 І він туди вмішався (втрутився)

І впрям
 І все ж
 І все тут
 І вусом (вухом) не веде

І діло з кінцем; і ділу кінець

І думати забудь!
 І кінці у воду
 І кінь не валявся
 І ладно і складно
 І на нашій вулиці буде свято

Б'ють і плакати не дають.
 І знаку не подати.
 І він туди встряв; і він туди вдерся;
 і він до тієї гуці.

І справді.
 А втім; однак; а проте.
 Та й годі; та й край; та й квит.

Ні кує ні меле;
 йому й за вухом не свербить.
 Та й квит; та й по всьому; та й по всій
 справі; та й край; та й уже.

І думати не смій!
 Шукай вітра в полі.

І кіт не качався.
 І в лад і в склад.

І в наше віконце засвітить сонце; діждемо
 тієї години, що будуть по шелягу дині.

¹⁶⁷ То галичани думають, що там самі перевертні живуть. Я казав їм ще за Радянського Союзу: ви такі розумні, такі національно свідомі, бо тільки 50 років живете тут. А пожили б 350 – невідомо, що з вас було б. І найбільші націоналісти – саме зі східної України. Там люди завжди ображаються, коли київське начальство приїжджає і переходить на російську (Олександр Пономарів про українську мову // Час і Події. – 2009. – 13 серпня).

І на нього управа знайдеться

І на пса прийде зима.

І на очі мені не показуйся

І на очі мені не навертайся (не потикайся).

І не думає; і думати забув

І гадки (і думки, і в гадці, і в думці, думки-гадки) не має; ані гадки не має.

І не заїкайся

Ані слова; ані пари з уст.

І не згадає кого

Ні згаду, ні спогаду; і гадки (підозри) не має про кого.

І не мрій

І в голову не клади.

І не підозрювати

І в голову не класти; і гадки не мати.

І нічого іншого

І більш нічого.

І ніякої реакції; нуль емоцій

І собака не гавкне.

І носа не показувати

І носа не появляти (не потикати).

І оком не моргне

І барвою не поведе.

І ось, накінець

І от (і ось, аж от, аж ось); нарешті.

~~~~~  
Для реалізації проекту «русскій мір»  
кремлівська влада сформувала потужний механізм<sup>168</sup>.  
~~~~~

І подавно

І поготів.

І притому ще й

Та до того; та до того ще й; та ще й.

І росинки в роті не було

І риски в роті не було.

І слід простив

І слід загув.

І словом не обмовився

І через губу не плюнув.

І слуху нема

І чутка пропала; і слід запав.

І сміх, і гріх

І сором говорити, і гріх потаїти.

¹⁶⁸ Відповідно до указу президента РФ Владіміра Путіна від 21 червня 2007 року в Росії було засновано фінансований із державного бюджету фонд «Русский мир». Створений в РФ механізм підтримки й використання «русскоязычних соотечественників» для розбудови «Русского міра» нагадує той, який після Першої світової війни було сформовано в Німеччині, щоб зберегти «єдину німецьку спільноту» (її складниками вважали німців «фатерлянду» та представників німецьких меншин – «фольксдойче» поза його межами). Цей механізм утворювали різні урядові добродійні фонди, такі як Німецьке благодійне товариство, Асоціація для німців за кордоном, Фонд Адольфа Гітлера та ін. Їхні кошти йшли на підтримку німецьких культурно-освітніх установ у зарубіжжі та на залучення до них місцевого населення з метою його германізації, а також на фінансування мережі пронімецьких націоналістичних і реваншистських організацій, які влаштовували протести проти «тяжкого становища німців» і вимагали воз'єднання з Рейхом. Координацію німецької «культурної пропаганди» та культурної експансії покладено було на МЗС Німеччини, яке виконувало настанови фюрера й нацистського керівництва. Поряд із відомством закордонних справ діяв Німецький інститут закордоння (Deutsche Ausland-Institut). Він співпрацював із нацистськими розвідслужбами й готував інформаційно-аналітичні звіти, що їх використовував офіційний Берлін для організації німецької п'ятої колони в сусідніх державах (Механізм і засоби здійснення спецоперації проти української мови // Український тиждень. – 2013. – 1 липня).

Так кажуть...

І так далі, і тому подібне
І так дальше
І так
І тому подібне
І хочеться і колеться

І через золото сльози ллються

Ігнорувати
Іграшка
Ігровий автомат
Ігровий заклад
Ігрок
Ігрушка
Іде біда – відчиняй ворота
Іде великий (сильний) дощ
Іде десятий рік кому
Іде дрібний сніг
Іде розробка проекту
Ідеал
Ідеалізувати

Ідеальний; перфектний
Ідеальні умови
Ідеально; перфектно
Ідентифікація персони
Ідентифікація
Ідентифікувати
Ідентичний

Ідентичний до сучасної ситуації
Ідентичність

Ідея
Іди (забирайся) по-доброму!

Іди своєю дорогою
Ідилічний
Ідол

А ми радимо так...

Тощо.
І так далі; тощо.
Отож.
Тощо; і таке інше.
І кортить і страшно;
і сюди гаряче і туди боляче.
Буває, що й багаті плачуть;
що з тих кубків, як повні сліз.
Нехтувати; зневажати.
Забавка; цяцька.
Гральний автомат.
Гральний заклад.
Гравець.
Іграшка; забавка; цяцька.
Як одна біда йде, то й другу за собою веде.
Листься ливцем.
На десятий рік береться кому.
Сніг карапшить.
Розробляють проект; проектують.
Взірець; зразок; первовзір.
Прикрашати; бачити в рожевому світлі;
дивитися крізь рожеві окуляри.
Довершений; бездоганний; досконалий.
Якнайкращі (щонайкращі) умови.
Бездоганно; комар носа не підточить.
Установлення особи.
Ототожнення; встановлення відповідності.
Визначати; встановлювати.
Тотожний, однаковий; такий самий;
рівнозначний.
Однаковий із сучасною ситуацією.
Рівнозначність; тотожність; однаковість;
подібність.
Задум; переконання.
Іди (забирайся), поки цілий (живий та
цілий, цілий та здоровий)! Іди (забирайся),
поки не пізно!
Іди собі куди йдеш.
Безтурботний.
Кумир.

Так кажуть...

Іжжого
Із грязі в князі
Із завзяттям
Із завмиранням серця він дивився
на картину

Із задоволенням

Із заздрістю дивитися

Із заздрістю
Із закритими очима
Із запізненням
Із зв'язками
Ізбав, Боже!

Ізвращати

Із-за громіздкості
Із-за незнання
Із-за поганого фінансування
Із-за ревнощів
Із-за тебе
Із-за хвороби
Із-за цього
Ізолювати
Ізолюватися від світу
Ізольований

Ікона
Ілюзія; міраж

Ілюзорний; нереальний
Ілюмінація
Ілюстрація
Ілюструвати

Іменини

А ми радимо так...

Печія; згага.
Упав у гаразд, як сливка в болото.
Завзято.

Серце йому завмирало (мерло, мліло),
як він дивився на картину; затаївши
(затамувавши) дух, він дивився на картину.
Залюбки, охоче; радо; з приємністю;
з радістю.
Заздрими очима (заздрісно) дивитися;
заздрим оком поглядати (позирати);
заздрити очима; очі поривати на що.
Заздрісно.
Із заплещеними очима.
Заднім числом.
Скрізь має руку.
Крий, Боже! Боронь, Боже! Ховай, Боже!
Хай Бог боронить (милує, відвертає)!
Перекручувати (*слово*);
спотворювати (*думку*).
Через громіздкість.
Через необізнаність.
Через погане фінансування.
Через ревнощі.
Через тебе.
Через хворобу.
Через це.
Відгородити муром (стіною); усамітнити.
Замкнутися в собі.
Відокремлений; усамітнений;
відірваний від світу.
Образ.
Марні мрії (надії, сподівання); марево;
мана.
Примарний, примарливий; облудний.
Освітлення.
Малюнок.
Супроводжувати малюнками
(прикладками).
Уродини.

Іменно так	Власне так; саме так; таки так.
Іменно такий	Саме такий.
Іменно тоді	Саме тоді; тоді саме.
Іменно це	Якраз (власне, саме) це.
Імідж	Образ.
Імідж; репутація	Ім'я; честь.
Імітація	Удавання.
Імітувати	Удавати.
Імплементация	Упровадження.
Імплементувати	Упроваджувати (утілювати) в життя.
Імпозантний; презентабельний	Ставний (поставний); статечний.
Імпонувати	Припадати до смаку; подобатися.
Імпотенція	Неспромога.
Імпульс	Поштовх.
Імпульсивний; поривчастий	Гарячкуватий; запальний; палкий.
Інакомислячий	Інакодумець.

Перш ніж запозичити якесь слово із чужої мови,
краще пошукати його у своїй скарбниці¹⁶⁹.

Інакше не вийде	Нема іншої ради; нічого не вдієш.
Інакше, по-іншому	На інший лад.
Інверсія; перестановка	Перестанова.
Інвестиція	Вклад.
Інвестувати гроші	Вкладати кошти.
Індекс	Покажчик.
Індекс; алфавітний покажчик	Абетковий показник.
Індивід	Особа; людина.
Індивідуалізм; егоцентризм	Самозакоханість, самозамилування.
Індивідуальний комфорт	Особисті зручності.
Індивідуальний; персональний; приватний	Особистий.
Індивідуальність	Особистість.

¹⁶⁹ До варваризму «імплементация», на думку вченого мовознавця Віталія Радчука можна підібрати понад 30 українських відповідників, серед них: впровадження, запровадження, втілення, втілення в життя, введення, введення в діло, виконання, здійснення, проведення в життя, перетворення в дійсність, перетворення в життя, реалізація, матеріалізація, справдження, звершення, вживлення, законодавче запровадження, законодавче утвердження, введення в (законодавчу) практику, надання чинності, набуття чинності, узаконення, внесення змін (до закону), внесення поправок, перегляд (закону).

Індивідуум	Особа; особистість.
Індикатор повинен бути розташований	Визначник треба розташовувати.
Індиферентний	Байдужий.
Індустріальний	Виробничий; промисловий.
Інертний	Бездіяльний; малорухливий; млявий; байдужий.
Інертність	Бездіяльність.
Інжир	Смоква, смоківниця; фігове дерево.
Іній	Паморозь.
Ініціатива	Почин; починання; перший крок.
Ініціатива наказуєма	За моє жито мене й бито; де почин, там і кара; за почин карають: хто везе, того й поганяють; нашим салом та по нашій шкурі.
Ініціативний; енергійний	Пробивний; заповзятливий; скорохвацький; жвавий; беручкий.
Ініціювати	Започаткувати.

Українські чиновники не мають права
свідомо зневажати мову держави, в якій урядують¹⁷⁰.

Інколи	Подекуди; подеколи; коли-не-коли.
Інкримінація	Обвинувачення; звинувачення.
Інкримінувати	Винити; ставити за провину; привинювати.
Інноваційна розробка	Новаторське випрацювання.
Інновація	Новотвір.
Іноді; зрідка; час від часу	Інколи; часом; коли-не-коли; як коли; подекуди.
Іноземець	Чужинець; закордонець.
Іноземний	Чужоземний.
Іностронець	Іноземець.
Іностранный	Іноземний.
Іноязычний	Іншомовний.
Інсайдерська інформація	Дані для внутрішнього використання.
Інсинювати	Зводити наклепи.

¹⁷⁰ Бо мова – це один з головних атрибутів держави, фундамент, який не можна підмивати... Адже у всьому світі саме через мову люди себе ідентифікують громадянами певної держави. Жодними меморандумами цього не закріпиш, це треба усвідомити. Навіть якщо це усвідомлюєш російською (Балюк Н. Мова нашої свободи чи свобода від мови // Високий замок).

Інспектор; контролер	Наглядач.
Інспектувати; контролювати	Наглядати.
Інспекція	Перевірка.
Інспірація	Натхнення; наснага; окрилення.
Інспірувати	Надихати.
Інстинктивний	Підсвідомий.
Інстинктивно відчувати	Чути серцем.
Інструкувати	Давати вказівки.
Інструкція	Вказівка; настанова.
Інструмент	Знаряддя; приладдя; засіб.
Інтегрувати	Об'єднувати; з'єднувати; згуртовувати; зводити в одно; збирати докупи.
Інтелегент	Інтелігент.
Інтелект	Розум; глуд; мозок; голова; кмітливість, тямущість, тямка; кебета, тямка.
Інтелектуальна праця	Розумова праця.
Інтелектуальний	Розумовий.
Інтелігентний	Освічений; культурний; розвинений.
Інтенсивний	Напружений; посилений.
Інтенсивність	Потужність.
Інтенсифікація	Підсилення; посилювання.
Інтенсифікувати	Посилювати; підсилювати; збільшувати; нарощувати; примножувати.
Іntenція	Намір.
Інтервал	Проміжок; перерва.
Інтервенція	Насильницьке загарбання (підкорення, завоювання); вторгнення.
Інтерв'ю	Дізнання, випитування ¹⁷¹ .

¹⁷¹ Англійське *interview* буквально означає зустріч, бесіду. Якщо ж прискіпливіше розкласти це слово на складові – *inter* + *view* – то вийде щось на взірець нашого сталого звороту віч-на-віч. Воно й не дивно, позаяк здебільшого саме так і відбувається оте «інтерв'ювання».

Цікаво, що наші братньо-слов'янські сусіди спромоглися виробити питомо свої відповідники цьому терміну: мабуть, далось взнаки те, що коли у них вже існувала на повну новинарська справа, у нас ще й держави повноцінної не було. Наприклад, польський термін *wywiad* [в'ів'яд]. Їхній тлумачний словник дає таке пояснення цього слова (мовою першоджерела) «*to est rozmowa pomiędzy dwiema osobami, lub prowadzącym i grupą osób, podczas której osoba przeprowadzająca wywiad zadaje pytania w celu uzyskania pewnych informacji*» [це розмова поміж двома особами, або ж ведучим і гуртом осіб, під час якої особа, що вивідує – ставить запитання з метою отримання певних відомостей. Ще цікавіше з інтерв'ю та його похідними вчинили чехи. Саме інтерв'ю вони називають *rozhovor* [р'о́зговор] або *rozmluva* [р'о́змлува], що зрозуміло нам і без перекладу. А ось безпосереднє ставлення запитань (англ. дієслово *to interview*) звучить вже інакше: *dotazovat se* [д'о́тазоват се] або ж *vypytávat se* [в'і́птаават се]. Останнє перегукується з нашим випитувати(ся), а

Інтерв'юер	Розпитувач.
Інтерес до чого пройшов	Цікавість до чого минулася (зникла).
Інтересний	Цікавий.
Інтересно	Цікаво.
Інтересувати	Цікавити; вабити.
Інтернаціональний	Міжнародний.
Інтернет	Всемережжя ¹⁷² .
Інтерпретація	Тлумачення.
Інтерпретувати	Тлумачити; витлумачувати.
Інтерфейс; зовнішня оболочка	Оболонка.
Інтимний; приватний	Осібний.
Інтимні стосунки	Любощі.
Інтрига	Підступ; каверза.
Інтригувати проти когось	Плести сіті.
Інтригувати	Розпалювати (лоскотати) цікавість.
Інтригувати; обманювати; морозити кого-небудь	Голову туманити.

перше стане Чительнику зрозумілим, якщо зазначити, що *otázka* [отаазка] чеською значить «питання». Відтак той, хто ставить запитання – *tazatel* [тазатель], тобто по-нашому випитувач, дізнавач; а той, в кого випитуються – *dotazovaný* [дотазовани]: такий собі довідуваний, або ж відповідач. Зрештою, українська мова легко дозволяє замінити необгрунтований «запозик» інтерв'ю питомо рідними словами: вивідування, довідування, дізнавання, дізнання, зрештою – випитування, яке можна подати і в скороченому вигляді – випит (подібно до допит). На Людину освічену, виважену, сподіваюся, переконливо може вплинути те, що: по-перше, слово випитування всім україномовним тубільцям добре знайоме, ба! більше того, віддавна спокійно себе почуває у словниках; по-друге, якби мова росіянська рухалася б своїм самобутнім шляхом і жила б власним розумом, а не тупим запозиченням ВСьОГО чужомовного (бо ж всьо заграничне – апріорі лучче!), тоді б і в ній рідний термін *выведывание* не почувався б пасербом, а посів би достойне місце, набув би новітнього переосмислення – і не треба було б жодного чужинського «інтерв'я». Такий підхід тільки б наблизив росіянську мову до всіх решта слов'янських, бо там, як було показано угорі, словотворення відбувається у природний спосіб. А коли взяти наш конкретний приклад, то той самий польський, скажімо, *wywiad* і росіянське *выведывание* – взагалі близнюки-браття!; по-третє, слово *wypit* – давно вже як словникове. А ось на правду потішило те, що слово *wypit* знає навіть перевірник правопису у МайкроСохтвівському Уворді! ~:-)) (Словник новотворів Юрка Зеленого).

¹⁷² Утворено на взірєць слова *всесвіт*, а також слів *безмежжя*, *бездоріжжя*, *Запоріжжя*, *Криворіжжя*, *зарубіжжя*, *узбережжя*, *роздоріжжя*, *збіжжя*, *підніжжя* тощо.

У братів-сябрів питомим рідним відповідником інтернету є надзвичайно цікавий термін – *сеціва* [сЄціва]. А в братів-чехів повним тлумаченням слова *internet* є *mezinárodní počítačová síť* [мєзінаародній почіітачоваа сіть], себто дослівно: міжнародна комп'ютерна сітка, мережа. Майже, що російською *сеть* [сєть], яке чомусь невиправдано заміщується іншомовним запозиченням. Як бачимо, всі ми довкола одних й тих самих тенет товчемося :о))

Слово *всемережжя* просте і доступне для сприйняття та розуміння, утворене за всіма мислимими і немислимими приписами українського словотвору, є наче поєднанням слів *всесвітня*, *мережа* та *безмежжя* – по суті, буквальный переклад інтернету. Заразом термін чіткий і однозначний (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Інтродукція
Інтуїтивний
Інтуїтивно здогадуватися (відчувати)
Інтуїція

Інфекційний; заразний
Інфекція
Інфінітив
Інформаційний пункт
Інформаційний
Інформбюро
Інформувати

Інцидент
Інша сторона медалі
Інша сторона справи
Інший
Іншими словами
Іншого виходу нема
Іподром
Іран
Ірландія
Іскренний
Іскри в очах
Іскри вилітають через комин
Іскри з очей посипалися

Іскринка
Іскушати долю
Ісландія
Існуюча криза
Існуюче правило
Існуючий закон
Існуючі ціни
Іспанія

Вступ.
Позадосвідний.
Розуміти серцем (душею); чути серцем.
Проникливість; шосте відчуття;
підсвідомість.
Заразливий.
Зараза.
Дієйменник.
Довідка.
Повідомчий.
Агенція новин, новинарня¹⁷³.
Повідомляти; сповіщати; давати знати;
доводити до відома.
Нещасний (неприємний) випадок.
Зворотний (другий, інший) бік медалі.
Інший бік медалі.
З іншого тіста; не з того тіста книш.
Інакше кажучи.
Нема іншої ради; нічого не вдієш.
Скаковище.
Земля вільних.
Смарагдовий острів.
Щирий.
Каганці в очах.
Комин іскрить.
Аж свічки (каганці, зірки) в очах
засвітилися; аж в очах заіскрилося;
аж зіниці засвітилися.
Жаринка.
Спитувати (випробувати, вивіряти) долю.
Земля криги.
Сучасна (теперішня, сьогоднішня) криза.
Чинне правило.
Чинний закон.
Теперішні ціни.
Узбережжя кролика.

¹⁷³ Новинарня походить зі спільного кореневого гнізда, що і слово новинар. Утворене у той самий спосіб, що і книгарня, кав'ярня, столярня, бляхарня, майстерня тощо (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Істеблішмент	Владна верхівка.
Істина в останній інстанції	Остання крапка над «і».
Істинна правда	Щира (чиста, чистісінька) правда.
Істинне задоволення	Справжнє задоволення.
Істинний	Правдивий.
Історія замовчує про що	Історія мовчить (не згадує, не каже) про що.
Історія	Літописання.
Ітак	Отже; таким чином.
Іти в атаку	Нападати.
Іти в бій	Іти (ставати) до бою.
Іти в напрямку до...	Прямувати (простувати) до...
Іти в ногу з кимось	Не відставати від когось.
Іти в ногу з часом	Не відставати від життя (світу).
Іти в ногу	Ступати крок у крок.
Іти в розріз з чим	Іти (ставити) всупереч чому (з чим); не погоджуватися з чим; суперечити чому; різнити з чим.
Іти ва-банк	Ставити (класти) на карту все.
Іти врозріз з чим	Різнитися з чим; суперечити (іти всупереч) чому.
Іти за ким, не випускаючи із виду	Іти за ким назирцем (назирці, назирком, наглядом, наглядці).
Іти крутими дорогами життя	Іти крутосхилами життя.
Іти на вірну загибель	Іти на певну загибель.
Іти на все	Наважуватися (насмільюватися) на все; пускатися на все.
Іти на всіх парах	Іти повним ходом.
Іти на вудочку	Клювати на гачок.
Іти на керівну роботу	Шитися в начальники.
Іти на мирову	Іти на замирення.
Іти на поклін	Іти з поклоном.
Іти на поступки	Поступатися.
Іти на пропаше	Діяти відчайдушно.
Іти назустріч комусь	Сприятти комусь.
Іти наперекір	Орати клепкою.
Іти напролом	Пробоем (на пробій) іти.
Іти насмарку	Сходити нанівець (на нінащо).
Іти під вінець	Іти до вінця (до шлюбу); ставати під вінець; ставати на рушник.

Так кажуть...

Іти по вулиці
Іти по нисхідній лінії
Іти по п'ятах (по слідах)
Іти повільніше; зменшити крок
Іти прямо

Іти рядами
Іти своїм порядком (чередом)
Іти слідом

Іти тихим кроком
Ішачити

Ішло до весни

А ми радимо так...

Іти вулицею.
Іти спадною лінією; іти вниз; іти спадно.
Крок у крок ступати.
Вкоротити ходи.
Іти навпростець (навпрямки); прямувати;
простувати.
Іти лавою.
Іти [собі] своїм звичаєм (рядом, чередою).
Іти назирці (назирком);
іти, як хвіст за лисицею.
Іти тихою ходою.
Не покладати рук; працювати як віл;
перти плуга¹⁷⁴.
Бралося на весну.

ї

Їда
Їж борщ з грибами – держи язик за зубами

Їжитися
Їжте на здоров'я
Їжте, будь ласка
Їй-право
Їсти з апетитом
Їстівні припаси
Їсть аж за вухами тріщить
Їх абсолютно не видно
Їх книги
Їх погляди співпадають
Їх цікавить вигода
Їхав до брата, а заїхав до свата

Їжа.
Мовчи та диш (та хліба їж);
розбив тато горщик, а мати і два,
та ніхто не зна.
Щулитися.
Споживайте здорові.
Зволяйтесь, призволяйтесь.
Далебі; таки так; справді-бо.
На дві гулі пхати.
Харчові припаси.
Їсть (уминає) аж за вухами лящить.
Їх геть не видно.
Їхні книги.
Їхні погляди збігаються.
Їм йдеться про зиск.
Їхав до Хоми, а заїхав до куми.

¹⁷⁴ Більшість фразеологізмів своїм виникненням завдячують різним ремеслам, видам діяльності людей – таким, як: робота в сільському господарстві (прокласти першу борозну, орати переліг, перти плуга, одягати вуздечку, випускати віжки зі своїх рук, де не посій, там і вродиться, посіяти паніку, знаходити сокиру під лавкою, як п яте колесо до воза, повертати голоблі тощо) (Інтернет-проект «Нова мова»).

Їхати в Тулу зі своїм самоваром
Їхати залізною дорогою
Їхати на автомобілі
Їхати на конях
Їхати по морю

Підсолювати сіль.
Їхати залізницею.
Їхати автомобілем.
Їхати кіньми.
Пливти (плисти) морем.

Коли Корея після японського панування позбувалася спадку розкладових мовних процесів, еліта країни заборонила поширення на її території японської масової культури¹⁷⁵.

К

Кабала	Неволя; зашморг.
Каблук	Підбор.
Кавалерія	Кіннота.
Кавказ населяє багато народів	На Кавказі живе (проживає) багато народів.
Каждий	Кожний, кожен.
Кажеться	Здається.
Казав пан кожух дам, та слово його тепле.	Понадіявся дід на обід, та без вечері спати ліг.
Казати неправду	Кошики плести.
Казати різко щось неприємне	Як батогом сікти.
Казкове багатство	Золоті гори.
Казкове яйце	Яйце-райце.
Казна	Скарбниця, скарбівня.
Казначейство	Державна скарбниця.
Казнокрад	Скарбокрад.

¹⁷⁵ Байдужість владних структур до захисту українського інформаційно-культурного простору призвела до того, що у зросійщених містах Сходу й Півдня не вдалося зупинити процесів советської мовно-культурної асиміляції. Ба більше, вони дістали інерційне продовження. А русифікація, відсутність міських україномовних середовищ, впливу української культури має своїм наслідком послаблення до критичної межі імунітету національної спільноти, її захисних реакцій, належного опору впроваджувачам «руського міра», які на сьогодні, маючи чимало своїх агентів у вищих ешелонах влади, надзвичайно знахабніли й пішли у відкритий наступ на українство (Лариса Масенко: «Українська мова зберігає потужну креативну енергетику», сторінка Харківської обласної організації Національної спілки письменників України, 2012).

Кайма	Облямівка.
Каїнова печать	Каїнове тавро.
Каламбур	Гра слів (словами).
Каламбурити	Грати словами; прикладати прикладки.
Калитка	Хвіртка.
Каліграфія	Краснопис.
Калюжа	Ковбаня, калабаня; баюра.
Калька з російської мови	Москалька.
Калькулювати	Підраховувати.
Каменщик	Муляр; каменярь.
Каменя на каменю не залишити	До цурки побити.
Камерун	Річка креветок.
Камінь з душі звалився	Камінь з душі (з серця) скотився (спав).
Кам'яна огорожа	Мур.
Кам'яне вугілля	Тверде вугілля.
Канада	Маленьке поселення.
Канадський	Канадійський.
Канделябр	Ставник.
Канєшно	Звичайно; звісно; що й казати.
Канікули	Ферії.
Канітель	Тяганина; морока; клопіт.
Канонір	Гармаш; пушкар.
Кантор, обмінник	Обмінний пункт; пункт обміну валюти.
Канун свята	Святкове надвечір'я; переддень свята.
Канути в Лету ¹⁷⁶	Перевестися на попіл; піти (відійти) в засвіті.
Канцелярист	Писарчук.
Канцелярська робота	Паперова справа.
Канчук	Нагайка.
Капітал	Статок.
Капітулювати	Здавати зброю.
Капля в каплю	Око в око.
Каприз	Забаганка, захцянка; вибрик.
Капризна дитина	Вередлива дитина.

¹⁷⁶ У грецькій міфології Лета – містична річка забуття, що текла в підземному царстві Аїда. Ковток води з неї примушував людину забути про земне життя. «Канути в Лету» означає назавжди зникнути, піти в непам'ять, пропасти безслідно (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Капризний	Вередливий; примхливий; комизливий; перебірливий; вибагливий.
Капризування	Вередування; коверзування.
Капризувати	Витребенькувати; шукати кістки в молоці.
Капризун	Каверзун.
Капюшон	Каптур.
Карабкатися	Видиратися; видряпуватися.
Карапуз	Пузанчик.
Карати кого-небудь	Натирати перцю в ніс.
Караул	Варта, сторожа.
Караул!	Ґвалт! Пробі!
Караульне приміщення	Вартівня.
Караульний	Вартовий, чатовий.
Кар'єрист	Ловець чинів.
Карикатурщик	Карикатурник.
Каркас команди	Кістяк команди.
Карлик	Низькоросток, кордуплик, кордупель.
Карман	Кишеня.
Карта, мапа ¹⁷⁷	Шляхівниця ¹⁷⁸ .
Картавити	Гаркавити.
Картопля в мундирах	Картопля в лущинні (в кожушках).
Картопля	Другий хліб.

¹⁷⁷ Пересічний користувач навряд чи зможе розпізнати окремі запозичення, які ховаються за нібито чисто українськими словами. З фінікійської походить слово «мапа», хоча і видається похідним від англійського «*map*» (Зозуля О. Якщо суржик – хвороба, то як з нею боротися // Час і Події. – 2009. – 1 серпня).

¹⁷⁸ Карта походить від грецького *χάρτης*, а відтак латинського *charta* – і означає лишень аркуш папірусу. Для порівняння: французькою *carte* – просто аркуш, листок. Ну і де ж тут йдеться про зменшене умовне зображення місцевості?? Мовчу вже про інше модне запозичення – мапа, від англійського *map*, яке у свою чергу запозичене з давньоєгипетської мови, де воно означало ніщо інше, як... той самий лист паперу!

Поверталася мапа з діяспори в український ужиток наприкінці 1980-х-початку 1990-х більше того, сам подекуди грішив, і полюбляв в запалі юнацькому встромити ту мапу в текст: з одного боку, незвично, а з іншого – тоді це був наче такий собі прояв протесту проти «офіційної» (читай зросійщеної) української. Не заперечую: нашим переселенцям за морями-океанами у питанні правопису і словникового запасу вдалося багато чого зберегти корисного і цікавого з усього набутку, який в буквальному розумінні був спалений на вогнищах комуно-сталінськими посіпаками. Але, зізнатися, слово мапа, рівно ж як і гелікоптер, не відношу до отого світлого, вічного, доброго... Незалежно від виду карти, від того, що там на ній і як намальовано – все у підсумку зводиться до позначення/прокладання того чи іншого шляху. Звідси й шляхівниця. Слово утворене у той самий спосіб, що і шахівниця, рахівниця, годівниця тощо. Інші можливі (чернеткові) замінники «мапи»: путівниця (не плутати з путівником – книжечкою, де подається опис міст, визначних місць, достовидів, тощо), шляхорис, шляхівник (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Так кажуть...

Картофельне пюре
Карточний будиночок
Картяр
Каса
Кастинг
Кастрюля
Кататися від сміху
Кататися на коньках
Кататися на лижах
Кататися як сир в маслі
Категоричний осуд
Категоричний; безапеляційний
Категорично заявити
Категорично
Катлета
Каток
Катування

А ми радимо так...

Картопляне пюре.
Мильна бульбашка; замок на піску.
Картограй.
Скарбниця.
Конкурсний відбір.
Каструля.
Рвати боки.
Бігати на ковзанах.
Возитися на нартах.
Жити як у раю.
Різкий осуд.
Безумовний; рішучий; твердий.
Сказати, як відрубати.
Гостро; рубка.
Котлета.
Ковзанка, совганка.
Мордування.

«Те, що робиться в Радянському Союзі, –
це ніякий не інтернаціоналізм, а русифікація»¹⁷⁹.

Катушка
Кафе, бар
Кафедральний собор
Качан капусти
Качеля
Каша з дрібних круп
Каша з кукурудзи
Каша з пшениці на Різдво
Каша з пшона
Кашкет
Каюк

Шпулька.
Кнайпа.
Катедра.
Головка капусти.
Гойдалка; реля.
Лемішка.
Мамалиґа.
Кутя.
Куліш.
Картуз.
Гаплик.

¹⁷⁹ 1965 року Іван Дзюба написав працю «Інтернаціоналізм чи русифікація?». Вона справила ефект вибуху атомної бомби. Бо Дзюба в межах радянської ідеології довів: те, що робиться в Радянському Союзі, – це ніякий не інтернаціоналізм, а русифікація. Це читали всі в громадському транспорті, передруковували. А потім почали за неї тягати. Тоді її підсунули Петрові Шелесту, першому секретареві ЦК Компартії України. Вона справила на нього велике враження. Він дав вказівку в ЦК: якщо туди дзвонять, відповідайте українською – незалежно від того, якою мовою з вами говорять (Олександр Пономарів про українську мову // Час і Події. – 2009. – 13 серпня).

Так кажуть...

Каятися
Каяття; покаяння
Квакання
Кваліфікований спеціаліст
Кваліфікований; компетентний

Кваліфікувати дії
Квартира
Квартира з усіма зручностями
Квартирант
Квитки продаються
Квота
Кемпінг
Кенія
Керований (очолюваний) ким-небудь
Керосин
Керосинова лампа
Керувати (правити) чимось
Керуватися певними настановами
Керуватися певними нормами поведінки
Керуючий відділом
Кеш
Кидає в дроз
Кидає в жар і в холод

Кидати в жар

Кидати в піт
Кидати погляд

Кидати рукавичку
Кидати слова на вітер
Кидати тінь
Кидатися в крайнощі

Кидатися в очі

А ми радимо так...

Битися в груди; кусати (гризти) лікті.
Спокута.
Кумкання.
Майстер своєї справи.
Вправний; умілий; знаючий;
обізнаний; досвідчений; фаховий;
підкутий на всі чотири.
Розцінювати дії.
Помешкання; мешкання.
Квартира з усіма вигодами.
Мешканець; пожилець.
Квитки можна придбати.
Частка.
Шатрування.
Біла гора.
На чолі з ким.
Гас.
Гасова лампа; гасниця.
Бути (стояти) біля керма; давати провід.
Триматися курсу.
Держати фасон; тримати марку.
Керівник відділу.
Готівка.
Дрижаки б'ють.
Поймає (понімає) кого вогнем і морозом
(холодом); палить і морозить.
Обсипати жаром; проймати морозом;
як вогнем обхопити.
Обсипати потом; ударяти в піт.
Кидати оком; метнути оком (поглядом);
позиркувати; стріляти (стригти) очима.
Викликати на герць.
Говорити на вітер; розкидатися словами.
Уводити в неславу; кидати пляму.
Кидатися з однієї крайності в другу
(до другої); кидатися з одного краю
в другий (до другого).
Впадати в око (в очі, у вічі); спадати на очі;
набігати на очі; брати очі [на себе];
вбирати [в себе] очі.

Так кажуть...

Кидатися грошима
Кидатися з крайності в крайність
Кидатися зі сторони в сторону
Кидатися, як циган на ярмарку
Київ знаходиться на правому березі Дніпра
Київлянин
Ким виконано завдання?
Кинути (перестати) займатися чим-небудь
Кинути біглий погляд
Кинути в холод

Кинути роботу

Кинути тінь на когось
Кинутий без уваги
Кинутий на поталу долі
Кинутися в сльози
Кинутися в сторону
Кинутися з усіх ніг

Кинутися тікати
Кипить гнівом
Кипіти в котлі
Кип'ятити
Кип'яток
Кип'ячена вода
Кип'ячене молоко
Кирпіч
Кислород
Киснути; нудитися
Китай, Піднебесна

А ми радимо так...

Сипати (розкидатися) грішми;
тринькати (розтринькувати) гроші.
Молитися то до Бога то до чорта;
метатися між двома полюсами.
Кидатися з одного боку в другий
(то в той, то в той бік); кидатися то сюди,
то туди; тик-мик.
Товктися, як Марко в пеклі.
Київ лежить (стоїть) на правому березі
(боці) Дніпра.
Киянин.
Хто виконав завдання?
Занедбати (закинути, покинути) що.
Перебігти оком.
Узяти холодом (морозом);
обсипати снігом [за шкіру];
усипати морозом; затрусити;
мороз пішов по кому; мороз пішов
[по шкурі, (поза плечі)] кому.
Покинути робити що; закинути працю
(роботу, діло); пуститися діла.
Увести в неславу.
Занехаяний, занедбаний.
Забутий Богом.
Ударитися в сльози (в плач).
Кинутися (метнутися) вбік (набік).
Кинутися щодуху (що є духу, скільки духу,
що духу в тілі, чимдуж, на всі заставки,
на всю витягу, прожогом).
Податися навтікача.
Пройнятий гнівом.
Варитися в казані.
Переварювати.
Окріп; вар.
Переварена вода.
Пряжене (спряжене) молоко.
Цегла.
Кисень.
Нудити світом.
Підхмарна.

Китайська стіна

Китайський мур¹⁸⁰.

Кичитися

Високо нестися; гнути кирпу; чванитися.

Кишити

Роєм роїтися; комашитися.

Кишка тонка

Пороху (духу) не стане.

Кишма кишить

Аж роїться.

Кігті, когті

Пазурі.

Кілер

(Найманий) вбивця.

Кілька днів підряд

Кілька (декілька) днів (день) поспіль (уряд).

Кімната

Покій.

Кінематографіст

Кінороб.

Кінець – ділу вінець

Кінець діло хвалить.

Кінець діло хвалить

От тобі віз і перевіз.

Кінець ділу

Скінчено справу.

Кінець кінцем

Зрештою; після всього; нарешті;
врешті-решт.

Кінозйомка

Фільмування.

Кінофабрика

Кінарня.

Кінцева межа; край; крайність

Геркулесові стовпи.

Кінцеве заключення

Остаточний висновок.

Кінцевий результат

Остаточний результат (вислід).

Кінці у воду ховати

Потай Бога, щоб чорт не знав.

Кінчик

Прикінець.

Кінь скаче галопом

Кінь біжить упросік.

Кісточка

Пензлик.

Кіт-мурлика

Кіт-воркіт; кіт-мурко.

Кішці смішки, а мишці слізки

Кому весілля, а курці смерть.

Клад

Скарб.

Кладбище

Кладовище, цвинтар.

Кладовка

Комора, комірчина.

Кладовщик

Комірник.

Кланятися

Бити поклони; бити чолом;
віддавати поклони.

Клапан

Хлипак.

¹⁸⁰ У III ст. до нашої ери, щоб боронити внутрішній Китай від нападу кочових орд, було побудовано велику стіну: завдовжки майже 4 тис. кілометрів, заввишки – від п'яти до десяти метрів, а завширшки сім метрів. Зводили її кілька століть. Кожний шостий житель Китаю брав участь у будівництві. Залишки цієї стіни досі збереглися. Фразеологізм «китайський мур (стіна)» вживають у багатьох мовах світу у значенні нездоланної перешкоди, неприступного захисту, наглухо закритого доступу, відокремлення (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Клапоть
Класифікувати; систематизувати
Класний шанс
Класти голову (життя) за кого (за що)

Класти кінець чому

Класти клеймо на кого

Класти під сукно
Клейкий (недопечений) хліб
Клейкий
Клеймити

Клеймо
Клейонка
Клекотіння
Клин клином вибивають
Клієнт
Клімат
Клінер
Кліщами тягнути слова з когось
Клонити
Клонить сон (дрімота) кого

Клоп
Клоччя
Клубніка
Клумба
Клювати носом

Клюква
Клюнути на щось
Ключеве питання
Клякса
Клянчити
Клястися у вірності

А ми радимо так...

Клаптик.
Упорядковувати; розбивати на групи.
Слушна нагода.
Головою (життям) накладати за кого (за що); життя своє (душу свою) віддавати за кого (за що); покладати (офірувати) життя (душу) за кого (за що).
Робити кінець (край) чому; класти край чому; припиняти що; берега дати чому.
Таврувати кого; неславити кого; ганьбити (ганьбувати) кого; плямувати (плямити) кого.
Відкладати на безрік.
Глевкий хліб.
Липкий.
Паплюжити; вкривати ганьбою; знеславлювати.
Тавро.
Церата.
Клекіт.
Біда біді на слободі.
Замовник.
Підсоння.
Очищувач.
Обценьками тягнути за язик.
Хилити.
Сон змагає (налягає) кого; дрімота бере кого; на сон знемагає хто.
Блощиця.
Жмуття.
Полуниця.
Квітник.
Куняти [сидячи]; дрімати; окунів [носом] ловити.
Журавлина.
Купитися на щось.
Головне (важливе) питання.
Чорнильна пляма.
Циганити.
Присягати на вірність.

Кмітливий; тямущий
Книга жалоб і пропозицій
Книжка вийшла з друку
Книжкова крамниця
Книжкова новинка
Книжковий склад
Книжна полка
Книжний
Кобзар
Коварний
Коварство
Ковйор
Ковиряти
Ковирятися в носі

Коврижка
Коврова дорожка
Когнітивний
Кого ви маєте у виду?

Кого-небудь відправити ні з чим
Кого-небудь охоплює почуття
великого страху
Кого-небудь переповнюють
оптимістичні мрії
Кого-небудь підозрюють у чомусь
Когось треба побити
Кодекс законів
Кожен Божий день

Кожен день і кожен час
Кожен день; кожного дня
Кожен місяць; кожного місяця
Кожен по собі судить
Кожен раз; кожного разу
Кожен рік; кожного року
Кожен тиждень; кожного тижня

Бистрий на розум.
Книга скарг і пропонує.
Книжка побачила світ (вийшла у світ).
Книгарня.
Новодрук.
Книжкова комора.
Книжкова полиця.
Книжковий.
Чоловік Божий.
Підступний.
Підступність.
Килим.
Колупати.
Длубатися (копирсатися, порпатися,
момсатися, шпортатися) в носі.
Медяник.
Килимова доріжка.
Пізнавальний.
На кого ви думаєте?; кого ви маєте
на думці (на мислі, на оці, на увазі)?
Хука всучити комусь.

Аж шкура терпне.

Цвіркуни тріщать у голові у кого (кому).
Тінь падає (лягає) на когось.
Палиця плаче за кимось.
Зведення законів.
Що Божого дня; що Божої днини;
що день Божий; що в Бога день;
що кожного дня; що кожної днини;
кожнісінького дня; кожнісінької днини.
Щодня й щогодини.
Щодня, щоденно.
Щомісяця.
Кожен на себе міряє.
Щоразу, раз у раз.
Щороку, щорічно, рік у рік.
Щотижня.

Кожна хвилина дорога (на рахунку);

час – гроші

Кожний другий день

Кожний раз

Кожних два тижні

Кожних два-три дні

Кожного разу

Кожної неділі

Кожному відомо

Кожну ніч

Козел відпущення¹⁸¹

Козиряти

Кокетливо поглядати на кого-небудь

Кокетувати з ким-небудь

Колега з роботи

Колегіальний

Колектив

Колективний

Колективно

Колекціонер

Колекція

Колесами

Колесо фортуни

Колечко

Коли б не

Кожна хвилина на вагу; не можна гаяти й хвилини (жодної хвилини);
кожна хвилина лічена (рахована).

Що другого дня.

Щоразу.

Що другого (кожного другого) тижня.

Що два-три дні.

Щоразу; щодня; щомиті.

Щонеділі.

Кожен знає.

Ніч у ніч, щоночі.

Офірний цап; цап-відбувайло.

Хизуватися.

Гострити очі.

Торгувати витрішками; ловити витрішки;
купувати (продавати) витрішки.

Колега.

Спільний.

Гурт.

Груповий.

Разом; гуртом; усім гамузом.

Призбирувач.

Збірка; зібрання.

Колісьми.

Колесо щастя¹⁸².

Перстеник, перстенець.

Хоч би коли; хоч коли б.

¹⁸¹ Виникнення цього фразеологізму сягає в глибину сторіч і описане в Біблії. У давніх євреїв існував особливий обряд. У день відпущення гріхів брали двох козлів і, кинувши жереб, одного з них кололи, приносячи в жертву Богам. А другого, провівши над ним певну церемонію, що означала покладання на нього всіх гріхів єврейського народу, відводили в пустелю для відпущення гріхів. Отже, у переносному значенні «козлом відпущення» називають людину, на яку постійно звалюють чужу провину; яка незаслужено несе відповідальність за гріхи інших (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

¹⁸² За давньоримським міфом, Фортуна – це богиня сліпого випадку (щастя або нещастя). Люди уявляли її з крилами і зав'язаними очима. Стоїть вона на колесі, що весь час обертається. В одній руці Фортуна тримає кермо – символ того, що вона керує людською долею, а в іншій – ріг достатку, благополуччя, який дарує своїм обранцям. Нині широко вживають вислів «колесо Фортуни». Він означає непостійність, мінливість долі, адже на зміну щастю приходять нещастя, удачі – невдача; нічого постійного в житті немає (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Коли б не прийшов

Коли б не

Коли б то не було

Коли дрова горять, тоді й кашу варять

Коли дрова горять, тоді й кашу варять

Коли завгодно

Коли наступить пізня година

Коли не пиріг, то й не пирожиця

Коли необхідно буде в майбутньому

Коливання

Коли-небудь

Колись у минулому

Колихатися

Колишній екс-боксер

Колізія

Колодяць

Колонізатор

Колонка

Колоти в очі

Колошматити

Колюча квітка

Колючка

Коляска

Кольки в животі

Кольцо

Ком підкочується до горла

Команда втратила перевагу

Команда займає перше місце

Команда лідирує

Команда

Хай коли прийде.

Хай коли.

Будь-коли, коли-будь, абиколи; хоч коли; хай коли; коли припаде.

Лови рибку як ловиться;
не тоді до млина, як вітру нема;
п'ятниця вдруге не трапиться;
гуляй, дитино, поки твоя година.

Напиймося тут, бо на небі не дадуть.

Будь-коли.

Як припізнє.

Знай, кобило, де брикати.

Свого часу.

Гойдання; похитування; хитання.

Колись, будь-коли, коли-будь, абиколи;
як не тепер, то в четвер.

Свого часу.

Вихитуватися; погойдуватися.

Колишній боксер.

Зіткнення.

Криниця.

Зайда.

Стовпчик; стовпець.

Вибивати (випікати, викидати) очі;
тикати в очі.

Макогонити.

Шпичкувата квітка.

Голка; шпилька.

Візочок.

Бабиці, бабиця; завійна, завійниця.

Каблучка; перстень.

Клубок підступає до горла¹⁸³.

Перевага вислизнула з рук у команди.

Команда є на першому місці.

Команда веде перед; команда є лідером.

Дружина.

¹⁸³ Більшість фразеологізмів своїм виникненням завдячують різним ремеслам, видам діяльності людей – таким, як: ткацько-прядильне ремесло (розмотувати клубок, клубком ставати в горлі, нитка увірвалася тощо) (Інтернет-проект «Нова мова»).

Командир батальйону	Курінний.
Командир роти	Сотник.
Командіровка	Відрядження.
Командувати ким-небудь	Сісти верхи на когось.
Командувати парадом	Верховодити парадом.
Командуючий армією	Командувач армії (війська).
Комар носа не підточить	Ніхто не підкопається; спробуй підкопайся; як без мила підголив.
Комбінувати	Поєднувати.
Комедіант	Жартівник, жартун; кумедник; сміхун, сміхотун; дотепник.
Коментарі зайві	Ні додати ні відняти.
Комерційна торгівля; комерція	Торгівля.
Комета	Хвостата зірка.
Комин	Димар.
Комір тисне	Комір душить (давить).
Комісія по безпеці	Комісія з безпеки.
Комісія по правах людини	Комісія з прав людини.
Комкати	Бгати; жужмити.
Компакт-диск	Кружало.
Компактний	Щільний; зімкнутий; збитий.
Компанія	Спілка ¹⁸⁴ .
Компанія	Товариство.
Компас	Дороговказ.
Компенсація	Відшкодування.
Компенсувати	Відшкодувати; оплатити; покрити витрати.
Компенсувати збитки	Відшкодувати втрати.
Компетентний	Обізнаний.
Компетентність	Обізнаність.
Компіювати	Насмикувати; збирати докупи.
Комплект	Добір.
Комплектуючі	Складові частини.

¹⁸⁴ Скорочення від слова спілка – товариство, де зібралися однодумці, співники роботи спільну справу. В українській підприємницькій традиції панував саме цей термін, а не запозичене компанія. Відтак на торгових написах наших не таких вже далеких пращурів красувалося, наприклад, «Зелений і С-ка», на відміну від нині розповсюдженого збочення «Зелений & Со» (тобто *and company*). Смысловое значення до крихти те саме, просто тимчасово верх взяло бездумне мавпування всього чужинського (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Композиція, трек
Компрометувати

Награння¹⁸⁵.
Ганьбити; безчестити, неславити;
укривати ганьбою; обливати брудом;
топтати в багнуку; лити помії на когось;
знеславлювати; очорнювати.

Компроміс
Комп'ютер
Комп'ютерщик
Кому не лінь

Золота середина; поступка; порозуміння.
Верстак¹⁸⁶.
Комп'ютерник, орудник.
Кому тільки забажається (забагнеться);
кому не ліньки; хто тільки захоче;
хто не лінується.

Кому це вигідно?
Кому що, а курці просо
Кому-небудь байдуже щось
Кому-небудь везе (щастить)
Кому-небудь дуже важко
Кому-небудь дуже важко (скрутно)
Кому-небудь дуже прикро (досадно)
Кому-небудь дуже страшно (боязко)
Кому-небудь дуже хочеться зробити щось
Кому-небудь дуже хочеться йти
(тікати, рухатися)

На чий млин вода?
Голодній курці просо на думці.
Що до того кому.
І шило голить кого (чие).
Важкий камінь давить душу (серце).
Не до солі комусь.
Гірко на серці (на душі).
Серце стигне.
Як за поли тягне.
Ноги (п'яти) сверблять.

¹⁸⁵ Те, що наgraється, відповідник отому розмитому запозиченню композиція (мається на увазі музична), синонім слову запис і навіть несусвітному трек. Витоки свої це слово тягне з народного просторіччя, а також з балаку (жаргону) україномовних збирачів співів. Наголос має плаваючий: комусь більше до вподоби казати награння, а хтось каже на польський манір нагрАння. Не плутати з награванням, яке несе у собі певний відтінок незавершеності або несерйозності, виконання в півсили, таке собі бринькання, дудніння під ніс, або ж просто чернетковий нарис майбутнього твору. Порівняйте з спорідненими чеською – *nahrávka* [на́граавка], або ж з польською – *nagranie* [награ́не]. В обох мовах це слово означає те, що англійське *recording* чи то пак людською – (один) «запис» (Словник новотворів Юрка Зеленого).

¹⁸⁶ Інші нації, можливо, трохи й відставали у розробці обчислювачів, але аж ніяк не у пошуку своїх питомих назв для цього нового пристрою. Так, у німців цей прилад віддавна називається *Rechner* [рехнер] (від дієслова «обчислювати» – *rechnen*), але, на жаль, вони дедалі більше скурвлюються у мовному питанні і все більше питомо німецькі слова витісняють англіцизми. Французи кажуть (з артиклем) *l'ordinateur* [льордінаоер], подібно й у шведів – *ordinator* [ордінатор]. Мовчу вже про те, що навіть відносно невелика чеська нація теж спромоглася винайти свій питомий відповідник – *počítač* [пóчіітач] і зовсім не має у своїй мові слова «комп'ютер»! Але що чехи! Направду дрібонькі словенці, яких налічується по світу заледве два мільйони (з пів-Киева десь ;)) кажуть по-своєму – *računalnik* [рачунальнік]! Розмаїті верстаки використовувалися нашими пращурами ще в ремеслах, наприклад у ткацтві: бачите, і там робили зворотно-поступальні рухи – верстали, тобто, як і в минувшину, сьогодні верстак не перестає бути знаряддям виробництва, а позаяк ми все ж таки майже повністю відійшли від сохи, то і вигляд, і призначення отого знаряддя набули нових обрисів (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Кому-небудь дуже хочеться
розповісти щось
Кому-небудь однаково (байдуже)
Кому-небудь приємно (радісно)
Кому-небудь призначено
(судилося заздалегідь)
Кому-небудь стає дуже страшно
Кому-небудь стало важко (неспокійно)
Кому-небудь стало відомо про щось
Кому-небудь тяжко (погано, сутужно)
Кому-небудь хтось (щось) подобається
Комунікація
Комунікувати

Свербить на кінці язика.
Тільки хоч би що кому.
Як салом по губах.
На роду написано.
Чуб піднімається вгору.
Як камінь на душу навернув.
Сорока на хвості (на крилі) принесла.
Не з маком (не з медом) комусь.
По серцю; до серця.
Сполучення; зв'язок.
Спілкуватися.

Надзвичайно цікавою є мовотворчість
Юрія Андруховича¹⁸⁷.

Комусь байдуже до чого-небудь
Комусь байдуже до чогось, коли
є щось важливіше
Комусь дуже набридло що-небудь
Комусь не терпиться
Комусь повезло
Комусь раптом стало моторошно
(страшно)
Комусь стало соромно
Комусь стало тривожно (неспокійно)
Комусь хочеться щось здійснити
Комфорка на плиті
Комфорт, комфортабельність
Комфортабельний, комфортний

Ні зимно ні тепло.
Не до солі комусь.
Вухами ллється.
Під п'яти пече.
Випала щаслива карта.
Як лихоманка взяла.
Пробігла собака поміж ногами комусь.
Тенькнуло в серці (в грудях).
Охота бере.
Конфорка на плиті.
Зручність; затишок; вигоди.
Вигідний; зручний; з вигодами.

¹⁸⁷ В останній своїй книжці «Лексикон інтимних міст» письменник досяг дивовижної майстерності, вводячи в текст слова з різних соціокультурних реєстрів, обігруючи їх внутрішню форму і походження, проводячи паралелі з іншими, передусім слов'янськими, мовами. При цьому вишукана мовна гра не є самоціллю, навпаки – наповнює текст додатковими художніми смислами. Тому мовознавцям необхідно досліджувати мову не лише класичних творів, а й сучасних, передусім тих митців, які досконало володіють словом (Лариса Масенко: «Українська мова зберігає потужну креативну енергетику», сторінка Харківської обласної організації Національної спілки письменників України, 2012).

Так кажуть...

Комфортабельні апартаменти
Комфортний
Комфортно
Комюніке
Конвенція
Конвертувати валюту
Конвой
Конвоювати
Конвульсії
Конденсувати
Кондитер
Кондитерська
Коні помчали з усіх сил
Конкретний план дій
Конкурент
Конкуренція
Конопатий
Консенсус
Консервативний; рутинний
Консерватизм
Консолідація
Консолідувати
Консонанс
Конспіративний
Конспірація
Констатувати
Конституція
Конструкція
Конструювати
Консультант
Консультувати
Консюмеризм
Контакт
Континент; материк
Континентальний
Континуум
Контракт

А ми радимо так...

Зручне помешкання.
Зручний.
Зручно.
Урядове повідомлення.
Угода.
Обмінювати валюту.
Охорона; варта, сторожа.
Супроводжувати.
Дрижаки; корчі, судоми.
Згущувати; ущільнювати.
Цукерник.
Цукерня.
Коні погнали (помчали) чимдуж (щодуху).
Визначений (окреслений) план дій.
Суперник.
Змагальність.
Веснянкуватий.
Згода; однастайність; погодження.
Закостенілий.
Рутина; застій.
Об'єднання.
Згуртувати; збити докупи; зміцнити.
Співзвуччя.
Змовницький; таємний.
Змова.
Стверджувати; відзначати; засвідчувати.
Основний закон.
Будова.
Будувати; творити.
Радник.
Радити; давати поради.
Споживання.
Дотик.
Суходіл.
Материковий.
Тяглість.
Угода.

Контраст	Відмінність; неподібність, несхожість; протилежність.
Контрастувати	Різнитися.
Контрибуція	Внесок.
Контрнаступ	Протинаступ.
Контролювати когось	Не дати й кроку ступити комусь.
Контролювати себе	Тримати себе в руках (в шорах); стримувати себе.
Контроль	Перевірка.
Контрольний пакет	Лєвова частка ¹⁸⁸ .
Контур	Обрис; обвід.
Конус	Стіжок.
Конференція по проблемах...	Конференція з проблем...
Конфєта	Цукєрка.
Конфідєнційний; секретний	Прихований; таємний; потаємний; затаєний.
Конфіскація	Відібрання, відбирання; зневласнення, вивласнення.
Конфлікт	Супєрєчка.
Конформізм	Пристєсування.
Конфронтація	Протистєяння.
Конфуз	Ніяковість.
Конфузити	Соромити.
Концентрувати зусилля (увагу)	Зосєреджувати зусилля (увагу).
Концентрувати	Згромаджувати; скупчувати; зосєреджувати.
Конче необхідно	Конче (доконче, доконєчно) потрібно (треба); до зарізу треба.
Коньки	Ковзани; лижви.
Конькобіжець	Ковзаняр.
Координація дій	Погодження дій.
Координувати дії	Погоджувати (узгоджувати, узгіднювати) дії.
Копати картоплю	Вибирати картоплю.

¹⁸⁸ Батько фразєологізму – давньогрєцький байкар Езоп. В одному з його творів Лев сказав: «Першу частку я дістаю як учасник полювання, другу – за відвагу, третю беру, знаючи апєтит моєї сім'ї. Хто сумнівається в моєму праві на четверту частку, нехай виступить». І так він забрав собі всю здобич. Та згодом вислів «лєвова частка» набув іншого значення – найбільша частка здобичі, грошей, майна, спадку тощо (Забіяка В. Світ фразєологізмів. Етимологія, тлумачєння, застєсування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Копатися в брудній білизні

Копилка

Копійка карбованець береже

Копійчаний

Копірка

Бабратися в брудах.

Скарбничка; щадничка.

Із копійки карбованці роблять;
копійка копійку кличе; хто щадить гріш,
має з гаком більш; гріш копи стереже.

Трясеться над копійкою.

Калька.

Люди не хочуть бути українцями.
А бути українцем – то нині насамперед
мовна ознака¹⁸⁹.

Копіювати документи

Копіювати когось

Копія; екземпляр

Копчена ковбаса

Копченості

Корейка

Коректно

Коректування, коригування

Коренеплід

Перебивати документи.

Пародіювати (мавпувати) когось.

Примірник.

Вуджена (суха) ковбаса.

Копченина; вудженина.

Корейка.

Правильно.

Виправлення; поправка.

Коріняк.

¹⁸⁹ Кожна мова, крім запозичення чужих, має й інші шляхи творення слів. Один із основних – коли слово набуває нових значень. І ті нові значення розвивають його застосування. Тут показовий приклад із таким словом, як «віз». Це начебто тільки те, що має коні. Сказати «віз» на автомобіль – вже нібито по-селянськи. А поляки кажуть «вуз». Мають і новотвір «самоход», але це більше як легківка, а «вуз» – узагалі транспортний засіб. Такий самий «вуз» у чехів. Везе – значить віз. До речі, «гараж» у французькій означає «кінське стійло». Колись віз мав кінну тягу, тепер двигун внутрішнього згорання, але ж застосування приладу не змінилося. Чому ми не можемо подовжити життя слову? Тим паче, що деяким словам таки подовжили. Наприклад, «стріла». Первинно – тростинка з пир'ям та наконечником. Досі кажемо «стріляти», хоч у руках вогнепальна зброя з кулями, які вже теж давно не мають вигляду кулі. Але історично так склалося, що це все одно куля, яка все одно стріляє. І тут ніхто не пропонує казати «шутінг» або «шутувати».

Другий спосіб – коли твориться докорінно нове слово. До кореня додаємо приростки, наростки або корені слів сполучаємо – як слово «новотвір». Усталені корені чимось нарощуємо або якось поєднуємо. Ще один шлях – штучне створення докорінно нових слів, але на питомо наших коренях. «Шляховказ» або «шляхівниця» – це повністю за правилами української мови.

Є також спосіб словотворення, коли слово різко й докорінно змінює значення, часом аж на протилежне. Слово «пан» не є протослов'янського походження. Прийшло від грецького божества пастухів – «Фавн». Стояв на двох ратицях, мав цап'ячу бороду, роги, хвіст – щось ближче до диявола. Страшив пастухів, забирав худобу, тому вони віддавали йому жертву й шану. Українська не знала «ф», змінювала його на «п» або «т». «Ф» ми за останнє століття навчилися вимовляти. Тож «пан» і «фауна» – спільнокореневі. У слов'янські мови «пан» увійшло вже як возвеличення, звертання, наробило своїх похідних (Юрко Зелений «Люди не хочуть бути українцями. А бути українцем – то нині насамперед мовна ознака», Інтернет-видання «Газета по-українськи», 13 червня 2012).

Так кажуть...

А ми радимо так...

Корея	Країна ранкового спокою.
Корзина	Кошик.
Користолюбний; корисливий	Пожадливи; шкурний; хапливий;
Користуватися великим авторитетом	Бути дуже (вельми) авторитетним; мати великий авторитет (велику повагу).
Користуватися великим успіхом	Мати великий успіх.
Користуватися великою популярністю	Бути дуже популярним; мати велику популярність.
Користуватися випадком	Користатися з okazji; використовувати нагоду.
Користуватися всіма благами	Мати всі блага.
Користуватися всіма правами громадянства	Мати всі права громадянства (громадянські права); заживати всіх прав громадянства.

Відсутність виразної і єдиної національної мови
унеможливила виникнення держави¹⁹⁰.

Користуватися доброю репутацією	Мати добру репутацію; у добрій славі бути; доброї слави заживати.
Користуватися довір'ям	Мати довір'я; тішитися довірою.
Користуватися наслідками чийх-небудь досягнень	Пожинати лаври.
Користуватися нещастям інших	Лихом торгувати.
Користуватися підтримкою	Мати підтримку.
Користуватися плодами праці інших	Чужими руками жар загрибати; виїжджати на чужій спині (на плечах).
Користуватися повагою	Мати шану; бути в пошані (в шанобі); бути поважним (шановним).
Користуватися поганою репутацією	У неславі бути.
Користуватися попередніми досягненнями	Стригти купони.

¹⁹⁰ Парадокс історії України й української мови полягає у тому, що за часів повної або обмеженої державності України (у князівську і козацьку добу), коли на сторожі власної національної мови могла б стати власна держава і військо, такої мови не виникло, і цілком можливо, що був тут і зворотний зв'язок: міцної Української держави не пощастило створити, бо не було виразної і єдиної національної мови, а це не сприяло і виробленню національної свідомості – основи кожної держави (Орест Ткаченко).

І доки суспільство наше не схаменеться й не почне ставитись інакше до життя, доки воно не заглибить, не розширить, не сповнить свого національного критерію, доки не навчаться не бити прилюдно своїх же діячів по щоці й розуміти інших не з формального боку, офіційно й поверхово, а краще й змістовніше, – доти навряд чи посунемося ми наперед, навряд чи вийдемо з того зачарованого кола безсилля національного, в яке ми здавна вже так трагічно попали (Христя Алчевська).

Так кажуть...

Користуватися популярністю
Користуватися правами
Користуватися результатами
Користуватися своїми правами

Користуватися увагою чиєю
Користуватися успіхом
Користуватися чим
Користуватися
Користь
Коритися кому-небудь; бути залежним від когось
Корінний житель
Корінний зуб
Корінним образом (чином)
Корінним чином відрізнятись
Корм
Корнер
Коробочка; шкатулочка
Короткий розум у кого

Коротше кажучи

Коротший горобиноного носа
Корочка
Корумпований
Корупція
Корчити з себе кого
Корчити рожу (міни)

Корчитися
Корчить казанську сироту
Коршуном налетіти
Косичка
Космічний корабель
Космонавт
Космополітизм
Косо дивитися
Косо подивитися

А ми радимо так...

Мати популярність.
Мати права.
Пожинати плоди.
Користуватися зі своїх прав (своїми правами); використовувати свої права.
Мати увагу чию; тішитися увагою чиєю.
Мати успіх.
Користуватися з чого.
Послугуватися.
Зиск.

Ходити в шорах (під каблуком).
Тутешній.
Кутній зуб; кутняк.
Докорінно.
Докорінно відрізнятись.
Пожива.
Кутовий удар.
Пуделко.
На розум небагатий (бідний) хто; малий розум у кого.
Якщо коротко, то...; коротко кажучи; у двох словах; одним словом; одне слово.
Куціший від заячого хвоста.
Шкірочка; шкоринка.
Продажний; підкупний; підкуплений.
Продажність.
Удавати (корчити, ламати) з себе кого (що).
Кривитися; викривлятися; (виробляти) міни; робити гримаси.
Звиватися.
Прибіднюється; старця співає; бідниться.
Шулікою налетіти (кинутися).
Кіска.
Зореплавець.
Зореплавець.
Безґрунтя.
Кривим оком поглядати; зизом дивитися.
Глянути кривим оком.

Косолапий	Клишоногий.
Косоокість	Зизоокість.
Коста-Ріка	Багатий берег.
Костилі	Милиці.
Костюм з іголки	Новісінський костюм; костюм мов тільки (щойно) від кравця (мов оце тільки з-під голки).
Косьба	Косовиця; косіння.
Коти скребуть на серці	Під серцем немов гадина повилася.
Котирування	Квотування.
Котон	Бавовна.
Котрий раз	Вкотре.
Кофе	Кава.
Кофемолка	Млинок для кави.
Кохана жінка	Дама серця.
Кочувати	Вести циганське життя.
Кошельок	Гаманець.
Кошмар	Жах, страх, ляк, острах; жажіття.
Кошти для ремонту	Кошти на ремонт.
Коштовний здобуток	Яблука Гесперид ¹⁹¹ .
Кража	Крадіжка.
Крайні міри	Надзвичайні заходи.
Крайня аморальність; розпуста	Содома і гоморра.
Крайня впертість	Хоч кіл на голові теши.
Крайня необхідність	Конечна (доконечна, нагла, нагальна, неминуча) потреба (необхідність).
Крайня нужда	Скрута.
Країна, що не приєдналася	Позаблокова країна.
Крановщик	Кранівник.
Крапка з комою	Середник.
Краса	Врода; очей не відведеш (не відірвеш).
Красавіца	Красуня; краля; хоч з лица воду пий.
Красивий	Гарний; вродливий.
Красивий будинок	Гарний (чудовий) будинок.

¹⁹¹ За давньогрецьким міфом, у день весілля Гери і Зевса богиня землі Гея подарувала їм дерево, на якому росли золоті яблука – символ вічної юності й сили. Охороняли дерево Геспериди – доньки божества вечірньої зірки Геспери – за допомогою дракона Ладона. Геракл убив дракона, забравши золоті яблука (це був його одинадцятий подвиг) (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Красивий, як картинка

Красити

Краска

Краска стиду

Красномовний

Красномовно говорити

Красотка

Красти

Красти в людей гроші

Крах потерпіти

Крах

Краща частина чогось

Краще всього

Краще не говорити

Краще не згадувати

Краще синиця в руках, аніж журавель
в небі

Краще, аніж нічого

Кращий за когось

Кращим зробитися

Кращі з кращих

Кращі люди свого часу

Креативна ідея

Креветочний

Кредит

Кривдити кого-небудь;
ущемляти чийсь інтереси

Кривити душею

Крижовник

Криза

Крик; вереск

Кримінал

Кримінальна справа

А ми радимо так...

Гарний, як намальований (як написаний);
гарний (красний, хороший), хоч малюй
(хоч пиши).

Фарбувати.

Фарба.

Жевриво сорому.

Цікавий на язик; промовистий;
пишномовний.

Осідлати коня красномовства.

Гарнюня; кралечка.

Тягнути; цупити; купувати за три огляди.

Лазити в [чужі] кишені.

Зазнати краху.

Неуспіх; провал.

З горіха зерня.

Найкраще, найліпше; краще над усе.

Бодай не (шкода) казати.

Бодай [і] не казати.

Краще горобець в зупі, аніж шпак на гілці.

І то хліб.

На голову вищій.

Поліпшати, покращати.

Найкращі з-посеред інших;
перші серед найкращих.

Сіль землі.

Творчий задум.

Креветковий.

Позика, позичка.

Наступати на пальці (на хвіст, на ноги)
комусь.

Криводушити, не по правді робити,
розминутися з правдою, збочувати
від правди.

Аґрус.

Скрута.

Гук; вороняче весілля.

Злочин; злодіяння, злочинство.

Карна справа.

Так кажуть...

Кримінальний кодекс
Кримінальний світ
Криса
Кристално чистий
Критерій; еталон
Критичне становище

Критичний момент
Критично оцінити
Кричати

Кричати від болю

А ми радимо так...

Карний кодекс.
Злочинний світ.
Щур.
Кришталево чистий.
Мірило.
Непевне становище;
Святий Боже не поможе.
Поворотна (переломна) мить.
Глянути збоку.
Горло дерти; зніматися галас;
піднімати гвалт.
Кричати з болю.

~~~~~  
66% населення планети спілкується  
лише сорока мовами з понад 6800 існуючих<sup>192</sup>.  
~~~~~

Кричати голосно

Криком кричати;
не своїм голосом кричати.

Кричати караул

Гвалт (пробі) кричати (волати);
на гвалт (на пробі) кричати (волати,
гукати); пробі благи; рятуйте кричати;
гвалтувати.

Кричати на все горло

На всі заводи кричати.

Кричати на всіх перехрестях

Кричати на кожному розі (скрізь і всюди);
дзвонити (бити) в усі дзвони.

Кричати на всю глотку

Горлати на всю губу.

Кричить благим матом

Оце вжарив, аж небові жарко.

Кричить як недорізаний

Кричить, наче його ріжуть;
кричить, мовби його на ножі беруть.

Кріпись!

Гартуйся!

Кріпосне право

Кріпацтво, кріпаччина.

Кров з молоком

Хоч з лица воду пий.

¹⁹² У світі існує понад 6800 мов. Більш як 90% з них мають менше ста тисяч носіїв. Близько 350 мов – менше п'ятдесяти носіїв. Натомість 40 мов – найпопулярніші, ними спілкується близько 66% населення планети. Так, китайською володіють 1 млрд 300 млн людей; англійська мова – рідна для 354 млн людей і ще втричі більше володіють нею як другою мовою, іспанською – понад 600 млн, арабською – 370 млн, російською – близько 300 млн. Про безпеку цих мов можна не хвилюватися, а от інші опиняються під загрозою повторити долю еякської мови, яка зникла три роки тому, коли померла Мері Сміт Джоунс – остання жінка, що нею розмовляла (Зьобро О. Мови, як і люди, – не безсмертні», газета // Високий замок. – 2011. – 6 травня).

Кров з носа дістань

Хоч із душі вийми; хоч з-під землі викопай; виколупай з пальця; хоч із шкури вилізь; хоч із коліна вилупи.

Кров застигла в жилах

Похололо на душі.

Кров кинулася в голову

Кров ударила (линула) до голови (в голову).

Кров кинулася в лице

Кров шугонула в обличчя.

Кров стигне в жилах

Тернуть жили; кров холоне в жилах.

Кровава бійня

М'ясорубка.

Крок у крок

Ступінь у ступінь.

Кроком марш!

Ходом (кроком) руш!

Крокувати

Простувати; іти; маршувати; подаватися.

Круг змикається

Коло змикається.

Круг

Коло.

Круглий рік

Увесь (цілий, цілісінський) рік.

Круглі сутки

Цілу добу.

Круглодобово

Цілодобово.

Кругова порука¹⁹³

Рука руку миє¹⁹⁴.

Круговорот

Колообіг.

Кругозір

Світогляд.

Кругом пальця не обведеш кого

Кругом пальця не обкрутиш кого.

Кругом; усюди

Навколо, довкола, навкруги; скрізь; куди не кинь (не глянеш, не окинеш) оком.

Кружевний

Мереживний.

Кружево

Мереживо.

Кружка

Кухлик, кухоль; горнятко, горня; кварта.

Кружок; секція

Гурток.

Крупна шишка

Велика цяця; велике цабе.

Крупний дощ

Буйний дощ; краплистий (крапчастий) дощ.

¹⁹³ Кругова порука – це система колективних зобов'язань жителів одного округу перед владою, існування якої відображено ще в «Руській правді» Ярослава Мудрого (XI ст.). Вона зберігалася майже до початку XX ст. в сільських громадах. Якщо общину обкладали податтю, збирали якісь кошти (казенні, земські), вона повинна була гарантувати їх виплату. Навіть якщо хтось ухилився від свого внеску чи скоював ганебний учинок, відповідала вся громада; у разі відмови брати участь у якомусь беззаконні він все одно мав нести відповідальність зі всіма членами (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

¹⁹⁴ Рука руку миє – взаємна допомога, вигідна обом сторонам, кругова порука. Частіше використовується у негативному сенсі. Ця приказка відома ще з часів Давнього Риму – *Manus manum lavat*. Походження фрази – банальне: на основі асоціації зі звичайним миттям рук (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Так кажуть...

Крупний пісок, гравій, галька
Крупний провал
Крупний
Крупним планом
Крутий
Крутий поворот
Крутий схил
Крутися у своєму колі
Крутиться, як білка в колесі

Круто приходитьсья

Крючок

Кряж

Куба

Кувейт

Кувшин

Куда

Кудахтати

Куди б не заліз

Куди завгодно

Куди йому до тебе

Куди кінь з копитом, туди й жаба з хвостом

Куди кінь з копитом, туди й рак з клешнею

Куди Макар телят не гонив

Куди нам

Куди не глянеш

Куди не йшло

Куди не кинь – всюди клин

Куди не кинь оком

Куди око сягне

Куди очі бачать (дивляться)

А ми радимо так...

Рінь.

Великий пшик.

Великий; видатний; значний.

Великим планом.

Стрімкий; прямовисний; урвистий.

Закрут.

Крутосхил.

Знайся кінь з конем, а віл з волом.

Крутиться (вертиться, мотається), як муха в окропі; вертиться (крутиться), наче в'юн в ополонці (на сковорідці); крутиться (вертиться), як посолений в'юн; крутиться, як дзига(як дурна вівця); крутиться, як пес у сливах; крутиться (вертиться), як швець в ярмарок; вертиться, як сорока на тину.

Важка біда обсіла.

Гачок.

Сугір'я.

Острів свободи.

Фортеця.

Глечик.

Куди.

Кудкудакати.

Хай куди залізе.

Будь-куди; хоч куди.

Де куцому до зайця.

Коваль коня кує, а жаба й собі ногу дає.

Коваль коня кує, а жаба лапу наставляє.

Де козам роги правлять (утинають); де волам роги правлять; де кози (де кіз) кують підковами; де чорти навкулачки б'ються.

Де вже нашому теляті та вовка піймати.

Де не глянь.

Ще б нічого; хай уже так.

Куди не кинь, а наверх дірою.

Куди не гляне око.

Скільки засягнути.

Галасвіта, галай-світа; світ за очі (за очима); куди ведуть (поведуть, несуть, понесуть,

Куди подалі
Куди там
Куди твої очі дивилися?
Куди тебе чорти занесли?
Куди тільки хто забажає; у всіх напрямках
Куди-небудь в інше місце
Куди-небудь
Кудрявий
Куй залізо, поки гаряче
Кукла
Кулемет
Кулер
Куліси
Кульгавий
Кульгати
Кульмінація
Кульок
Культ особистості
Культивувати

Купатися в променях слави
Купити в розстрочку
Купити випадково
Купити на базарі
Купити на вигідних умовах
Купля-продажа
Купляти
Купол неба

Купувати товар у кредит (у розстрочку)
Кур'єр
Кури грошей не клюють
Кури заклують

утраплять) очі; куди очі спали (світять);
навмання.
Куди-інде.
Куди ж пак.
Де твої очі були?
Пірвався, як з мотикою на сонце.
На всі чотири.
Деінде, десь-інде; куди-інде, кудись-інде.
Абикуди, будь-куди, кудись, хтозна-куди.
Кучерявий.
Коваль клепле, доки тепле.
Лялька.
Скоростріл.
Холодник.
Лаштунки.
На ногу кривий.
Налягати на ногу.
Вінець.
Мішечок; пакет; торбинка.
Культ особи.
Вирощувати; ростити; плекати;
виплекувати; розводити;
сприяти розвитку.
Спочивати на лаврах.
Придбати на виплат.
Купити з okazji.
Придбати на ринку.
Придбати вигідно.
Купівля-продаж.
Купувати.
Небесна (блакитна) баня;
небесне склепіння.
Купувати товар на виплату.
Посильний.
Буде ще й батька женити.
Кури засміють; курям на сміх¹⁹⁵.

¹⁹⁵ Курка, за народним уявленням, належить до малошанованих птахів. На відміну від інших свійських птахів вона не вміє ні плавати, ні літати. Усі курячі інтереси обмежуються їжею, що й відображено у прислів'ї: «Кому що, а курці – просо». Про недобре збудовану хатину кажуть, що вона стоїть

Так кажуть...

Курине яйце
Куриний бульйон
Курайоз
Курирувати
Курити трубку миру
Курка
Куролесити
Курортник
Курс долара росте
Курчат по осені рахують

Кусати лікті
Кусок
Кусок в горло не лізе

Кусок хліба
Кухарка
Куча мала
Кучер
Кушетка, диван
Кювет

А ми радимо так...

Куряче яйце.
Курячий бульйон.
Сміховина.
Опікуватися; наглядати.
Курити люльку миру.
Попова дочка.
Шурубурити.
Відпочивальник.
Курс долара зростає.
Поки хвалько нахвалиться, будько добудеться; що було – бачили, а що буде – побачимо; восени й курчата курми будуть; восени й горобець багатий; кажуть «гоп», як перескочать.

Гризти лікті.
Шматок, кавалок; скибка.
Їжа застрягає в горлі (не лізе в горло); шматок руба стає в горлі.

Шматок (окраєць) хліба.
Куховарка.
Купа мала.
Візник; погонич.
Канапа.
Рівчак; канава.

Л

Лавина
Лавинний
Лавірувати; маневрувати
Лагер
Легідний
Легідний; податливий
Легідно говорити

Обвал снігу.
Обвальний.
Обминати рифи (гострі кути).
Табір.
Хоч до серця прикладай; хоч з пазуху клади.
Хоч проти шерсті гладь, не вкусить.
Шовком шити.

на курячих ніжках. А коли людина зробить щось таке, що з неї й «кури сміються», то це вже буде (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Ладити з кимось (між собою)

Жити душа в душу;
жити в згоді (в злагоді, без чвар).

Ладно

Гаразд; добре; ну нехай; хай буде.

Ладоня

Долоня.

Лазурний

Блакитний.

Лазутчик

Пластун.

Лакомий кусок

Ласий (сласний) шматок
(шматочок, кусник).

Лакомка

Ласунка.

Лакомство

Ласощі.

Лаконічний

Стислий; короткий; небагатослівний.

Лаконічний виклад

Короткий (стислий) виклад.

Ламаного гроша не вартий

Стільки варт, як сіль до оселедця.

Ламати комедію

Удавати (грати) комедію; удавати штуку.

Ламати собі голову

Сушити (клопотати, морочити) [собі]
голову (мозок); морочитися; у голову
заходити.

Лампочка

Жарівка¹⁹⁶.

Ландиш

Конвалія.

Ландшафт; пейзаж

Краєвид.

Ланцюг подій

Сплетення (низка) подій.

Ланч

Підобідок.

Лапті

Личаки.

Лапша

Локшина.

¹⁹⁶ Питоме українське слово затерте сов'єтами. Якщо взяти перше-ліпше упакування до лампочки з описом товару різними мовами, то з'ясується, що ота скляна посудина зі спіраллю розжарювання всередині хорватською мовою зветься *žarulja* [жаруля], польською *żarówka* [жару́вка], чехи на неї кажуть *žárovka* [жа́раровка], а словаки *žiarivka* [жярі́вка].

Походження слова очевидне: перші «лампочки» були саме розжарювання – це вже згодом з'явилися газорозрядні, люмінесцентні, електродугові тощо, тому в більшості слов'янських мов для позначення джерела світла постало слово з коренем жар. Позатим, жарівка існувала й «до електрики»: так у деяких наших говірках називали глиняний чи мідний світильник, каганець, який працював на маслі, гасі [рос. *керосин*] чи подібному, і світив там живим вогнем, жаром. Ще цікавіше те, що у 1876 році в Парижі російський електротехнік Павло Яблунчиков (1847–1894) отримав патент на... «електричну свічку», а не ніяку там «лампочку».

Коли вже на те пішло, то запозичене слово лампа в чужинських землях первинно теж означало світильник, подібний до нашого каганця. Згадайте хоча б Чарівну Лампу Аладіна: ви ж не стане запевняти, що вона працювала на батарейках? :о) Тоді виникає питання, чому носії одних мов можуть надати нового смислу старому слову, як того вимагає час, а ми – ні??

Жарівка (вже електрична) справно світила на Західній Україні, доки не почалося злиття націй та мов за Сталіним. Втім, потроху жарівка вичухується і повертається в ужиток, зокрема в західно-українських засобах сповіщення. Наприклад, це слово вживають Західна Інформаційна Корпорація, Львівська Газета, Радіо Українська Хвиля (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Так кажуть...

Ларьок
Ласкаво обходитися
Ласкати слух
Ласки
Латинь
Латка на латці
Лахміття
Лаяти кого-небудь за щось
Лаяти на чому світ стоїть

Лаяти, сварити; критикувати

А ми радимо так...

Кіоск.
Уласкавлювати.
Пестити вуха; тішити (голубити) слух.
Пестоці.
Латина.
Руб руба не держиться.
Дрантя; шмаття.
Накручувати комусь хвоста.
Лаяти на всі заставки;
лаяти, скільки потовпиться;
шпетити на всю губу.

Дати дрозда; дати духу; дати нагінку;
дати чортів; усипати на галушки;
дати прочуханки; дати (задати) жару
(перцю, чосу); дати на горіхи;
знімати стружку; моркву скребти;
мокрим рядном укривати.

~~~~~  
Без знання своєї мови в ірландців з'являється  
певне психологічне відхилення<sup>197</sup>.  
~~~~~

Легалізувати
Легально; легітимно
Легендарний
Легітимний; легальний
Легкий на підйом
Легкий приємний вітерець
Легко (просто) виконувати що-небудь

Узаконити; визнати законним.
Законно.
Славетний; славнозвісний; знаменитий.
Законний.
Повороткий; моторний; рухливий.
Легіт.
Завиграшки; (як) раз плюнути;
як по писаному; як по нотах;

¹⁹⁷ Що стосується держави, то їй не вдалося ефективно зміцнити та підтримати ірландську як мову громади. За Конституцією, ірландські громадяни мають право на одержання послуг гельської мовою. Але в багатьох гелтахтах є лікарі, поліцейські та держслужбовці, які взагалі не володіють ірландською, тому ірландськомовні громадяни змушені спілкуватися з державою англійською. Ось і причина гніву багатьох ірландськомовних.

У Північній Ірландії гельську практично заборонили на початку державності 1921-го, а понад п'ятдесят наступних років одверто витіснили зі ЗМІ. Зараз усе змінилося – BBC регулярно транслює радіо- і телепередачі ірландською. Тепер у деяких частинах Белфаста мова процвітає. Але виживання мови ніколи не можна сприймати як щось належне, і тому майбутнє ірландської як мови певної спільноти завжди в небезпеці. Нині у гелтахтах від ірландської частково залежить місцева економіка, адже там містяться літні мовні коледжі, до яких ходять підлітки, що приїжджають пожити в ірландськомовних родинах, щодня відвідуючи заняття з різних аспектів ірландської культури (Країна без мови є країною без душі // Український тиждень. – 2014. – 26 червня).

Легко; вільно	за іграшку (іграшки);
Легко; швидко; енергійно	як з гори котитися (бігти);
Легкова машина	як собаці (Сіркові) муху з'їсти;
Легковажно (марно) витратити гроші	як горіхи (насіння) лущити.
Легковажно ставитися	Як на шарнірах (на шарнірі).
Легкодумний	Як на пружинах.
Легкопроникний	Легковик.
Ледарювати	Викидати гроші на вітер.
Ледачий	Легковажити.
Ледве душа тримається	Легковажний.
Ледве зводити кінці з кінцями	Легкосягучий.
Ледве пересувати ноги	Коту пузо чухати; лежня бити.
Ледве розтуляючи рот	Аби день до вечора.
Ледве рухати ногами	Тільки душа в тілі; тільки живий та теплий.
Леденіє на душі	Тягтися з останнього.
Леденіти	Ледве нести (волочити) ноги;
Ледь видніється	ледве совати ногами.
Лежати (бути) хворим	Цідити слова (слово за словом,
Лежати без діла	слово по слову).
Лежати без руху	Тільки що (ледве) ступати;
Лежати мертвим грузом	ледве (насилу) переступати ногами;
Лежати на боці (на печі)	насилу ноги переставляти;
Лежачий камінь мохом обростає	ледве ногами совати;
Лежачого не б'ють	ледве дибати (чвалати);
Лежить, оглушений ударом	іти лельом-полельом.
Лексикограф	Проймає холодом.
	Братися (обмерзати) кригою.
	Ледь забовванілий; немов у тумані.
	У недузі лежати.
	Дармувати.
	Лежати нерухомо (не рухаючись).
	Лежати непід'ємним вантажем.
	Лежня справляти; байдикувати;
	байдики бити; лежма лежати.
	На однім місці й камінь обростає;
	лежачий камінь мохнатіє;
	лежачий камінь порохом обростає;
	лежачи й сокира іржавіє.
	На похиле дерево і кози не скачуть.
	Лежить, приголомшений ударом.
	Словникар.

Так кажуть...

Лексикографія
Лекція по математиці
Лекція
Леліяти мрію

Леліяти слух
Леліяти
Лента
Лепетати
Лестити, догоджати комусь

Лестощами; хитрощами; підлабузництвом
Лестощі
Летальний
Летіти вниз головою

Летіти кувирком
Летюча миша
Лезвіє
Лента
Лестнічна клітка
Лижі
Лижний спорт
Лижник
Лика не в'яже

Лимон
Линяти
Липовий документ
Листати
Листати книгу
Листати сторінки

Литися через край
Лихий хлопець
Лихий, недобрий намір

А ми радимо так...

Словникарство; словникарська справа.
Лекція з математики.
Виклад.
Пестити (голубити, плекати, кохати, жити) надію (мрію); гріти [у серці] надію (мрію); вимріювати.
Пестити (тішити) слух.
Виплекувати; здувати порохи.
Стрічка.
Белькотіти, белькотати.
Ходити навшпиньки (на пальцях) перед ким.
Без мила в душу лізти.
Словесний мед.
Смертельний.
Летіти сторч головою; летіти сторчка (сторчма, сторчки); летіти сторчголов.
Летіти шкереберть.
Кажан; лилик.
Лезо; бритвочка.
Стрічка.
Сходова клітка.
Нарти.
Лещетарство.
Лещетар.
Не тямить голова, що язик лепече; язика (язиком) не поверне; язик мов повстанний; язик як ликом зав'язаний; язик плутається.
Цитрина.
Блякнути, вицвітати; вигоряти.
Луб'яний (солом'яний) документ.
Гортати; перегортувати.
Гортати книжку.
Гортати (перегортати, перегортувати) сторінки.
Литися через вінця; переповнювати.
Хлопець-зух.
Вовча думка.

Лихорадить

Лихорадка трясє

Лихорадка; жар

Лице

Лицем до лица

Лицемірити

Лицемірна людина

Лицемірно приховувати
під свої підлі наміри (дії)

Лицемірство; фальш

Лицьова сторона будинку

Лицьова сторона полотна

Лиш би день пройшов

Лиш би затягнути час

Лиш би набити живіт

Лиш душа в тілі

Лиш тоді

Лишати людину життя

Лишати слова

Лишатися таємним (невідомим)

Лише пташиного молока бракує

Лишився біля розбитого корита¹⁹⁹

Лишити права

Лишитися без засобів існування
(без підтримки)

Лишний

Лишний раз

Лихоманить; морозить.

Пропасниця (лихоманка, трясця) б'є
(трясе, трусить, тіпає).

Пропасниця; гарячка.

Обличчя.

Ніс у ніс; очі в очі.

Проливати крокодилячі сльози¹⁹⁸;
лукавити; кривити душею.

Вовк в овечій шкурі.

Надягати овечу шкуру.

Криводушність; облуда.

Чільний бік будинку; чоло будинку.

Правий бік полотна.

Аби день до вечора;
аби день переднювати.

Аби день до вечора; аби згяти час.

Вовна не вовна, аби кишка повна.

Тільки живий та теплий.

Аж тоді.

Відбирати людині життя;
позбавляти людину життя.

Позбавляти слова.

Шито й крито.

Забажалося в Петрівку мерзлого.

Лишився (зостався) з поламаним возом
(з розбитим коритом, з розколеними
ночвами); лишився (зостався) без нічого
(ні з чим); лишився (зостався) на мілкому.

Позбавити права.

Як рак на мілкому (на мілі, на міліні).

Зайвий.

Зайвий раз; узайве.

¹⁹⁸ Вислів ґрунтується на старовинному повір'ї, начебто крокодил перед тим як з'їсти свою жертву плаче (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

¹⁹⁹ «Казка про рибача та рибку» (1833) О. С. Пушкіна закінчується тим, що вередлива баба, яка ви-магала все нових і нових багатств і влади, волею чарівниці – золотої рибки знову опиняється біля свого старого, розбитого корита – єдиного її «багатства» на початку казки (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Так кажуть...

Ліберальний
Ліберія
Ліва нога (рука)
Ліван
Лівша
Лігвище
Лігво
Лід
Лід тронувся
Лідер на софтверному ринку

Лідер
Лідирувати в чемпіонаті
Лідирувати
Лізе в вічі, мов оса
Лізти в очі
Лізти зі шкіри
Лікар по професії
Лікарня
Лікарняний листок
Лікарство
Ліквідовувати
Ліквідувати заборгованість
Ліквідувати холодність, недовір'я
Ліквідувати

Ліки від виразки шлунка
Лікійор
Ліміт
Лімітувати
Лінгвіст
Лінгвоцид
Лінивий

Лінивий у всьому
Лінивому завжди празник
Лінитися
Лінк; посилання

А ми радимо так...

Вільний; вільнодумний.
Вільна країна.
Лівиця.
Білі гори.
Шульга, ліворукий.
Барлога.
Кубло.
Крига.
Крига скресла (рушила, пішла).
Перший на ринку програмного забезпечення.
Провідник.
Очолювати першість.
Вести перед.
Вчепився, як злидні бондаря.
Муляти (мозолити) очі.
Із себе пнутися (розсідатися).
Лікар за професією (за фахом).
Шпиталь.
Листок непрацевдатності.
Ліки.
Знищувати.
Вилізти з боргів; вирівняти залеглість.
Розтопити лід (кригу).
Скасувати; припинити; знищити;
вирвати (викорчувати) з коренем
(з корінням).
Ліки проти виразки шлунка.
Лікер.
Межа; обмеження.
Обмежувати.
Мовознавець.
Мововбивство.
Ледар, лінох; нероба; лежень; ледачий;
ледащо.
Лінивий (ледачий) на все.
Лінивому й у будень свято.
Ледарювати.
Ланка.

Лінтяй
Лінуватися
Лінчувати
Лінь найшла

Ліричний (творчий) безпорядок
Ліс рубають – тріски летять

Лісник
Лісні ягоди
Лісова земляніка
Лісозаготівка
Лісополоса
Літератор
Література
Літературна творчість
Літній
Літом
Літра води
Ліфтьор
Ліхтенштейн
Ліцензія на полювання
Лічити хворих
Лічно
Лобом стіни не проб'єш
Ловелас
Ловити ворон
Ловити на місці злочину
Ловко
Ловушка
Логічно мислити
Лодка
Лозунг
Локалізація
Локальний
Ломаний гріш
Ломаного гроша не дати
Ломати голову над чим

Ледар, нероба.
І за холодну воду не взятися.
Чинити самосуд.
Лінощі (ліньки, баглаї, лежні) напали (обсіли); баглаї вкинулися.
Поетичний розгардіяш.
Де п'ють – там і ллють;
де борошно, там і порошно.
Лісовик.
Лісові ягоди.
Лісові суниці.
Лісозаготівля.
Лісосмуга.
Письменник.
Письменство; письменництво.
Письменство.
Немолодий; підстаркуватий; підтоптаний.
Улітку, уліті.
Літр води.
Ліфтер.
Світлий камінь.
Дозвіл на полювання.
Лікувати хворих.
Особисто.
Голим задом їжачка не задавиш.
Залицьяльник.
Ловити гави; витрішки продавати.
Ловити на гарячому.
Спритно.
Ловинка, пастка; вовча яма.
Мати голову на плечах (на в'язах).
Човен.
Гасло; заклик; клич.
Уміцвєлення.
Місцевий; тутешній.
Щербатий гріш.
Щербатої копійки не дати.
Сушити (морочити, клопотати) собі голову над чим; морочитися коло чого (над чим).

Ломитися у відкриті двері

Ломиться у відкриті двері

Лопнув, як мильний пузир

Лопнуло терпіння

Лопость пароплава

Лотерея

Лоток яїчок

Лох

Лохмата голова

Лохматий

Лояльний

Луг

Лузер

Лук

Лукавий

Лунатик

Лупити

Любий другий

Любий

Любимець

Любимий співак

Любимиця

Любитель бенкетів

Любитель поїсти

Любитель слави

Любитель співів

Любитель

Любити більше всього на світі

Любити жіноче товариство;
часто залицятися

Любити наполовину

Любити поговорити

Добуватися у відчинені двері;
битися в розчинені двері;
твердити (доводити) давно відоме.

Пнеться, як жаба на купину.

Луснув, як мильна бульбашка.

Увірвався терпець.

Лопать пароплава.

Або пан або пропав.

Лоток яєць.

Лаповух.

Кудлата (кошлата, пелехата, патлата)
голова.

Кудлатий; кошлатий; пелехатий.

Відданий.

Лука.

Невдаха.

Сагайдак.

Хитрий; підступний.

Сноброта.

Годувати бебехами.

Всякий інший.

Будь-хто; будь-який, який-небудь;
всякий; кожний; перший-ліпший.

Улюбленець.

Улюблений співак.

Улюблениця.

Бенкетолоб, бенкетар.

Ласий (охочий) добре попоїсти;
ласий (охочий) до доброї страви;
ласій, ласун.

Шанолубець; славолюбець, славолюб.

Співолуб; охочий до співів;
замилуваний у співі.

Поціновувач; шанувальник.

Любити (кохати) над усе в світі;
над світ любити (кохати).

Липнути до жіночих спідниць.

Впівсерця любити.

Мати довгий язик (довгого язика).

Любить поїсти
Любить, як собака палку
Любить, як собака цибулю
Любо глянути (подивитися)
Любовник
Любопитно мені знати
Любою ціною

Любуватися ким (чим)
Люб'язний
Люди кажуть, що...
Люди, які займають високе суспільне становище
Людина авантюристичних нахилів
Людина високих моральних якостей
Людина з ізіюминкою
Людина із задертим носом
Людина невиразної вдачі

Людина похилого віку
Людина рідкої доброти

Людина старої заправки
Людина у віці
Людина, здатна на погані вчинки
Людина, на яку можна покластися
Людина, позбавлена життєвих прагнень (бажань)
Людина, що вагається
Людина, що досягла майстерності, досконалості
Людина, що захопила владу на короткий час

Скорий до ложки.
Любить, як собака кия.
Рад, як сирота трясці.
Є на що подивитися.
Коханець.
Цікаво мені знати; цікавий [би] я знати.
За всяку ціну; за будь-яку ціну; будь-якою ціною; будь-якими способами (засобами).
Милуватися з кого (з чого).
Ласкавий.
Подейкують, що...

Сильні світу сього (цього).
Шукач пригод.
Лицар без страху і догани.
Людина з живчиком (з перчиком).
Кирпата людина; кирпа; кирпань.
Ні се ні те; ні риба ні м'ясо; ні рак ні риба; ні пес ні баран; ні пава ні гава; ні два ні півтора; ні Богові свічка ні чортові кочерга; ні швець ні жнець; ні грач ні помагач.
Стара торба; старе луб'я.
Винятково добра людина; людина виняткової доброти.
Людина давнього гарту.
Вже не молодий.
Мастак на всякі штуки.
Надійна рука.

Живий труп; ходячий мертвець.
Геркулес на роздоріжжі.

Майстер своєї справи.

Каліф на годину²⁰⁰.

²⁰⁰ Вираз прийшов із арабської казки «Сон наяву, чи Каліф на годину» зі збірника «Тисяча й одна ніч». У ній молодий чоловік із Багдада покликав у гості незнайомця, і гадки не маючи, що це каліф (у мусульманській країні монарх, що поєднує світську владу з духовною), який оглядає місто у вбранні купця. Молодик зізнався гостю, що має заповітну мрію: дивом стати хоч на день каліфом. І тоді незнайомиць підсипав у вино снодійне і наказав слугам перенести чоловіка в палац, а коли прокинеться, віддавати йому всілякі почесті, як каліфу. Жарт удався: увесь день чоловік насолоджу-

Людина, що збилася з життєвого шляху	Блудлива овечка.
Людина, яка відділилася від родини	Відрізана скибка.
Людина, яка відрізняється від інших	Біла ворона ²⁰¹ .
Людина, яка все вмiє робити	Мастак на всі руки.
Людина, яка встає й починає працювати вдосвіта	Ранній птах.
Людина, яка говорить дотепно й влучно	Гострий на язик.
Людина, яка говорить дурниці	Дурноляп; мастак верзти казна-що.
Людина, яка збилася з життєвого шляху	Заблукана вівця.
Людина, яка збилася з правильного шляху в житті	Блудлива овечка.
Людина, яка нічого не знає	Ні бум-бум.
Людина, яка обмовляє інших	Адвокат диявола ²⁰² .
Людина, яка погано чує	Глуха тетеря ²⁰³ .
Людина, яка часто міняє місце перебування	Як переїжджа сваха.
Людина, яку важко провести на чомусь	Тертий калач.
Людно	Перепелиці нікуди пропхатися.
Людські взаємовідносини	Людські стосунки.
Людської критики (пересудів) не уникнеш	Від людських поговорів не втечеш.
Люксембург	Невеликий замок.
Люстрація	Очищення.
Лютий мороз	Сердитий мороз.

вався придворним життям, входив у роль каліфа і навіть віддавав різні накази. Увечері йому знову підсипали у вино снодійне і віднесли додому. Так він побув «каліфом на годину» (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

²⁰¹ Фразеологізму майже дві тисячі років, і він увійшов у багато мов. Його автор – давньоримський поет Ювенал. У природі білі ворони трапляються дуже рідко. Їхнє забарвлення зумовлене відсутністю в організмі пігменту (барви). Таких птахів закрючують їхні сірі родичі, бо вони вирізняються на тлі зграї (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

²⁰² Адвокат диявола – людина, яка постійно говорить про інших щось погане, намагається у всьому хорошому знайти щось негативне. З часів Середньовіччя у Католицькій церкві при прийнятті рішення канонізувати ту чи іншу людину відбувався своєрідний суд. Один монах вихваляв померлого мученика – його називали «адвокат божий». Інший – «адвокат диявола» – усіляко доводив, що ця людина не достойна канонізації, вишукуючи негативні сторони її життя (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

²⁰³ Глуха тетеря – людина, яка не чує звернених до неї слів, не помічає оточуючих, ні на що не реагує. Це прізвисько неприємне, в першу чергу, самій птасі, яка надзвичайно обережна і уважна. Вона втрачає слух тільки під час токування, коли співає шлюбні пісні. Але саме цим і користуються мисливці, щоб непоміченими підкрастися до тимчасово глухої тетері. Через цю ж властивість один з великих птахів сімейства тетерячих отримав назву глухар (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Лякана ворона куца боїться
Лякати (залякувати) когось
Ляскання
Львів
Льгоди
Льодина
Льодова арена
Льодовий каток
Льодокол
Льодохід
Льодяний
Льотчик
Льстити

Налякав міх, що й торби страшно.
Сіяти пострах.
Ляскіт.
Місто Лева.
Пільги.
Крижина.
Крижаний майданчик.
Ковзанка.
Криголам.
Кригоплав.
Крижаний.
Летун.
Язиком грати; світити в очі.

М

Мішати працювати
Мабуть; напевне, напевно
Мав нещастя повірити йому

Маг; ілюзіоніст
Магазин зброї
Магазин, склеп, стор, шоп, маркет
Має відношення до чого-небудь
Має талант до писання
Маємо вільні номери
Мається на увазі
Мазати по губах медом

Мазати по губах медом

Мазня
Майбутнє
Майбутній; грядущий; наступний

Заважати працювати.
Либонь.
На своє нещастя (біду, лихо) повірив йому;
собі на нещастя (на лихо, на біду,
на безголов'я) повірив йому.
Чародій, чародійник, чаклун, чарівник.
Зброярня.
Крамниця.
Стосується чого-небудь.
Має хист до писання.
Маємо вільні номери.
Мова йде про...
Мастити губи медом;
показувати медяника;
обіцяти на вербі груші, на осиці – кислиці;
кози в золоті показувати.
Мастити губи медом; показувати
медяника; обіцяти на вербі груші.
Ляпанина.
Будущина.
Прийдешній.

Майдан
 Майже безплатно
 Майже весь день
 Майже постійно (весь час)
 Майже стати кимось за професією
 (становищем)
 Майже
 Майстер на всі руки

Площа.
 Запівдурно.
 Мало не ввесь день.
 Часто й (та) густо.
 Без п'яти хвилин хтось.
 Безмаль.
 Майстер (митець) на все (на всячину);
 до всього (на все) здатний (здатен);
 до всього зугарний (кебетний, удатний);
 майстер на всі штуки; у нього руки на всі
 штуки; що вхопить, те й зробить; і швець,
 і кравець, і жнець, і на дуду грець.

Чимало фразеологічних одиниць
 мають книжне походження²⁰⁴.

Майстер свого діла
 Майстер; умілець

Майстер своєї справи; тімаха.
 Золоті руки; і швець, і жнець, і на дуду
 грець.

Майстерний
 Майстерність
 Майстерно

Вправний; умілий.
 Вправність.

Майстерня
 Майський

Блискуче; досконало; неперевершено;
 незрівнянно; неповторно.

Маклер

Робітня²⁰⁵.

Макової росинки в роті не було

Травневий.

Посередник.

І риски (і рісочки, і дрібки) в роті не було.

²⁰⁴ а) зі Святого Письма: сіль землі; пісня пісень; повертатися на круги своя; земля обітована; не хлібом єдиним живе людина; притча во язицех; лікарю, зцілися сам;

б) з античної міфології: *розрубати гордіїв вузол*, *авгієві стайні*, *нитка Аріадни*, *сізіфова праця*, *піррова перемога*, *дамоклів меч*;

в) перекладені з інших мов: *тут собака заритий* (з німецької), *апетит приходить під час їжі* (з французької), *синя панчоха* (з англійської), *відкладати в довгу шухляду* (з російської);

г) вислови відомих людей: «Іду на ви!» (князь Святослав), «Борітеся – поборете» (Т. Шевченко), «Караюсь, мучуся, але не каюсь» (Т. Шевченко), «Вогонь в одежі слова» (І. Франко), «А судді хто?» (О. Грибоєдов), «Бути чи небути?» (В. Шекспір) («Історизми, архаїзми, неологізми і фразеологізми», сторінка «Українська мова»).

²⁰⁵ Слово робітня [наголос на і] було спокійно вживаним в українській мові наприкінці 1920-х-початку 1930-х років, а на Західноукраїнських землях і до кінця 1940-х, присутнє у словниках тієї доби, доки не було зацьковане та вилучене з ужитку в світлі сталінської політики «злиття народів», «кування єдиного сов'єцького народу», а відтак навмисного підгону та стирання відмінностей між українською і російською мовами (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Так кажуть...

Максимально
Максимум три відсотки населення

Мала Ведмедиця
Мала кількість
Маленькі діти
Малий не промах
Малиш
Маліти; мізерніти
Мало
Мало (нема) грошей
Мало грошей
Мало дістанеться чого-небудь комусь
Мало їжі
Мало людей
Мало місця

Мало не видасться
Мало спати
Мало толку
Мало хто знає
Мало чим відрізняться
Мало; небагато; недостатньо; не густо

Малодушний
Малозаселений
Малознаний
Малоймовірно
Малоімущий

Малолетка
Малорослий
Малость
Малочисленний
Малювати в уяві
Малютка
Малярія

А ми радимо так...

Щонайбільше; якнайбільше.
Від сили (щонайбільше) три відсотки населення.
Малий Віз.
Крапля в морі.
Малеча, малята.
Хлопець не дурень.
Малий; малюк.
Дрібніти; нікчемніти.
Як кіт наплакав.
Порожня (пуста, бідна) кишеня.
Пустий (порожній) гаманець.
Тільки пальці оближе.
Що коту муха.
Жменька людей.
Ніде курці клюнути; ніде голки встромити; ніде пальця просунути; ніде яблуку впасти.
Аж за вухами залящить.
Спати на одне вухо.
Мало глузду (сенсу).
Рідко хто знає.
Не далеко втекти.
Мізер; обмаль; з горобину душу; з комареву ніжку; на заячий скік; як кіт наплакав; як у зайця хвоста; крапля в морі.
Бездухий.
Малозалюднений.
З вулиці.
Вилами по воді писано.
Незаможний; малозабезпечений; низькооплачуваний.
Малолітній.
Присадкуватий.
Обмаль.
Нечисленний.
Уявляти.
Мацюпуля.
Пропасниця.

Малярна кісточка	Квачик.
Мальчик з пальчик	Хлопчик-мізинчик.
Мамин синопчок	Мазунчик.
Мамине молоко на губах не обсохло	Жовторотий.
Мамляти	Мимрити.
Маневр	Виверт; викрут; викрутас, хід конем ²⁰⁶ .
Манера	Звичка.
Манити	Приваблювати.
Маніпулювати кимось	Крутити світом; крутити на всі боки; розігрувати карту; нитки сукати.
Манірно	Спанська.
Мансарда	Піддашшя.
Мануальна праця	Фізична праця.
Мануальний	Ручний.
Манускрипт	Рукопис.
Марати руки об кого (об що)	Поганити (паскудити) руки об кого (об що).
Маринувати	Квасити.
Марити	Словами блудити.
Маріонетка	Лялька.
Маркер	Мітник ²⁰⁷ .
Маркетинг	Збут; вивчення ринку.
Маркувати	Позначати.
Марна справа	Дурного работа.
Марні сподівання	А «може» не pomoже.

²⁰⁶ Хід конем – хитрий маневр, продуманий, але неочікуваний для оточення випад. Походження цього вислову тісно пов'язане із шахматною термінологією. У цій грі кінь – єдина фігура, якою ходять способом, що різко відрізняється від інших. Решта фігур ходять або прямо, або по діагоналі, а кінь – ламаною лінією (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

²⁰⁷ Французьке слово *marqueur* [маркьор] означає клеймувальник, таврувальник, власне мітник [з наголосом на і], і походить від дієслова *marquer* [марке] – відзначати, позначати, мітити. Прикметно, що в російській є чудовий відповідник цьому новітньому «іноязу» – *метчик* [метчик], і воно відоме усім, хто займається металообробкою: це загострений металевий стрижень, яким наносять розмітку на заготовку для подальшої обробки. В українській мові більше поширена калька з метчика – мітчик. За часів СРСР металообробка насамперед обслуговувала Військово-промисловий комплекс (ВПК), а відтак усе діловодство велося російською. Проте затяті інженери-митці стали «вішати» на оте діловодство свої українізатори, як нині мрійники-добровольці витворяють це з програмним забезпеченням. Облишмо тут суперечку про їхню (українізаторів) якість: ті хлопці робили, як могли, без жодних мовознавчих дипломів. Звісно, що вони й гадки не мали про існування рідного мітника. Зрештою, можна вчинити так: віддати шану Невідомому Інженерові-Українізатору – хай мітчик залишається собі в різанні металів. А мітити щось у тексті, записах чи малювати на пластикових «евродошках» ми будемо мітником (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Марно витратити зусилля
на непевну справу

Тягти пустий номер.

Марно витратити зусилля,
час на що-небудь

Розбивати лобом горіхи;
носити (міряти, набирати) воду решетом.

Марно витратити час; байдикувати

Решетом у воді зірки ловити; ловити мух;
тинятися з кутка в куток (без діла, дарма).

Марно витратитися

Розкидатися грішми.

Марно гаяти час

Товкти воду в ступі; переливати з пустого
в порожнє; дурних у решето ловити.

Марно намагатися знайти що-небудь

Ловити вітра в полі.

Марно погрожувати

Сипати (насипати) зайцям солі на хвіст.

Марно працювати

Що вовком орати.

Марно сподіватися

Понадіявся дід на обід і без вечері спати ліг.

~~~~~  
Вирішити мовне питання – це говорити українською<sup>208</sup>.  
~~~~~

Марно тамувати плач

Давитися слізьми.

Марно шукати

Ніби голку в сіні шукати.

Марно

Коту під хвіст.

Марно пропасти

Ні за цапову душу; ні за понюх табаки.

Марно; даремно

Як (мов, ніби) у бочку Данаїд.

Марнославство

Гординя.

Марнувати час

Ловити гави.

Марс

Червона планета.

Марш звідси!

Киш звідси!

Марширувати

Крокувати.

Маршрут

Напря́м, напра́мок; керунок.

²⁰⁸ Треба у побуті та на роботі, в усіх проявах життя використовувати українську, і закликати до цього інших – спочатку простих громадян, лише потім – держслужбовців та працівників сфери обслуговування. Насамперед це мають робити самі люди. Кожна мова, яка досягла успіху, зробила це завдяки широкій підтримці, широкому громадському руху, завдяки бажанню народу. Якщо ми не будемо використовувати українську мову в усіх сферах життя на більшій частині України, якщо Галичина залишиться єдиним форпостом, де українська мова використовується повноцінно, мова не матиме шансів вижити. У цьому випадку Галичина остаточно стане подібною до Квебека, який застосовує титанічних зусиль, аби зберегти французьку в англомовному океані Північної Америки – квебекські діти зараз більшу частину часу проводять у онлайн іграх, де усі говорять англійською. Тож змусити їх говорити французькою стає дедалі важче. З тою різницею, що французькій у Квебеку допомагає Франція і багато інших країн, де французька використовується повноцінно. У Галичині таких запасних територій вже не буде, отже, зберегти українську там в епоху глобалізації також буде складно (Юрій Белінський «Вирішити мовне питання – це говорити українською», Інтернет-видання Газета по-українськи, 18 квітня 2014).

Так кажуть...

Масаж
Масивний
Маскувати
Масло рослинне
Масштаб
Матеріал готується журналістами
Матеріалізувати
Матеріальний; фізичний
Мати більше шансів від інших
Мати в виду
Мати в думках
Мати в щоденному раціоні
Мати велике значення (важливість)
Мати великий досвід
Мати великі пізнання
Мати вигоду (користь); виграти що-небудь
Мати вид на кого (на що)

Мати вирішальне значення
Мати вирішальну роль
Мати відношення
Мати вузький кругозір
Мати гнітючу дію

Мати голову на плечах
Мати діло
Мати дуже високий зріст
Мати життєвий досвід

Мати запустілий вигляд
Мати засоби для існування
Мати зуб (зло) на кого
Мати кислу міну
Мати когось на своєму утриманні

А ми радимо так...

Розтирання.
Обіймистий.
Ховати від очей.
Олія.
Вимір; мірило.
Журналісти готують матеріал.
Утілити; уречевити.
Предметний.
Мити більше нагод, ніж інші.
Мати на увазі.
Мати на думці.
Мати на щодень.
Багато важити; мати велику вагу.
Знати і шите і пороте.
Добре знатися на чомусь.
Убити (піймати) грінку.
Важити (бити, цілити) на кого (на що);
мати [певні] наміри (заміри) на кого
(на що); рахувати (розраховувати,
сподіватися) на кого (на що);
накидати оком на кого (на що).
Важити над усе.
Мати вирішальне значення (вагу).
Стосуватися.
Не бачити далі свого (власного) носа.
Лягати каменем на душу;
гнітити (в'ялити) серце;
каменем лягати на серце;
давити каменем серце; лежати на серці;
як лід по серцю; свинцем на душу.
Мати голову на в'язах.
Мати справу.
Підпирати плечима стелю.
Зуби (собаку) з'їсти на чомусь; перейти
багато світу.
Світити пустою.
Мати шматок хліба.
Сердитися (злитися) на кого; гострити...
Квасити губи.
Тримати на своєму горбі.

Мати користь (вигоду) з чого-небудь;
наживатися

Мати лише матеріальні інтереси

Мати любовні зв'язки поза шлюбом

Мати на прикметі

Мати на увазі кого (що)

Мати на увазі щось інше

Мати намір покарати когось

Мати недобрі наміри щодо кого-небудь

Мати необхідність в чому

Мати неоднакові інтереси (уподобання)

Мати обтяжливі обов'язки

Мати перевагу над кимось

Мати під руками

Мати під своєю владою кого (що)

Мати підхід

Мати повадку

Мати погану репутацію

Мати поняття (уяву) про щось

Мати претензії до кого

Мати пристрасть

Мати свободу дій

Мати свої види

Мати свої, незалежні від когось погляди

Мати сенс

Мати сердитий, неприязний,
похмурий вигляд

Мати сильне бажання до чогось

Мати спільні інтереси

Мати спільні погляди

Мати терпіння

Мати тягу до чогось

Ловити рибку.

Жити єдиним хлібом.

Скакати в гречку.

Мати на оці.

Мати на думці (на оці, на приміті,
на прикметі) кого (що); важити на кого
(на що); уважати на кого (на що);
оглядатися на кого (на що);
не забувати про кого (про що).

Наздогад буряків, щоб дали капусти.

Руки чешуться.

Наставляти ніж на серце.

Потребувати чогось.

Ходити по різних (по інших) стежках;
ходити різними стежками.

Нести тягар на своїх плечах (на собі).

Стояти на голові вище.

Мати напихваті.

Бути владним над ким (над чим);
мати (держати) під собою кого (що).

Уміти підійти; знати ключ;
знати з якого кінця підійти.

Мати нахил (звичку).

У неславі ходити.

Знатися на чомусь.

Ремствувати на кого.

Полюбляти.

Мати вільні (розв'язані) руки.

Мати свої наміри (заміри, задуми, плани);
важити на що.

Грати у власну дудку.

Купи в'язатися.

Дивитися басом.

Невтерпець; аж жижки сіпає.

Хлебтати з одного корита.

Доходити [до] спільної думки.

Мати терпець.

Мати охоту до чогось.

Мати у своєму активі
Мати у своєму розпорядженні
Мати успіх у глядачів
Мати честь
Мати чиюсь підтримку
Мати чогось дуже багато
Мати щастя
Матимеш (будуть) неприємності
Матюкатися

Мати за плечима.
Мати під рукою.
Триматися на сцені.
Мати за честь.
Відчувати плече (лікоть).
Гребти половою.
Брататися з долею.
Вилізе боком.
Лихословити.

~~~~~  
Вже чути радісні вигуки шовіністів у Росії:  
«Варто було нам ввести війська до Криму, як навіть  
у бандерівському Львові заговорили російською»<sup>209</sup>.  
~~~~~

Мать честная
Мачта
Машинальний; механічний; автоматичний
Маю море проблем
Маятник
Мебельний магазин
Меблювати
Медвідь
Медик; доктор; ескулап
Медикаменти

Матінко моя! Ненько моя!
Ой лишенько мені (моє)!
Щогла.
Відруховий.
Маю безліч негараздів.
Хитун.
Меблева крамниця.
Обставляти меблями.
Ведмідь.
Лікар.
Ліки.

²⁰⁹ Уявіть ситуацію: нацистська Німеччина намагається анексувати Судети, проводить там референдум серед етнічних німців щодо приєднання цієї області Чехословаччини до Рейху. У відповідь чеські ЗМІ переходять на німецьку, проводять інформаційні марафони «Ein Staat» тощо... Загравання з сепаратистами нічого не дасть хоча б тому, що вони не самостійні фігури, а лише виконують роль, що відведена їм російським ФСБ. Натомість ми запопадливо демонструємо неповагу до себе. То що, тепер ми будемо і надалі плекати та закріплювати наслідки русифікації? Робити з совків, які відверто демонструють зневагу до народу, серед якого живуть, привілейованих громадян? Це замість того, щоб ставити їм у приклад кримських татар, що повернувшись на свої рідні землі з Росії, дуже швидко вивчили українську й навчають цієї мови своїх дітей? Зрозумійте, кремлівська пропаганда все одно зробить з нас «фашистів та ультрарадикалів», що б ми не робили. Навіть якщо ми всі і назавжди перейдемо на російську, зробимо її першою державною й надамо сепаратистам «широку автономію», це не справить на них жодного враження. Вони лише волатимуть про чергову свою перемогу над «трусливими хохлами» і ставитимуть наступні претензії та вимоги. Лише самоповагою та послідовним відстоюванням українських інтересів можна чогось досягти. Тому що українські інтереси – це, зрештою, інтереси усіх громадян та мешканців України, незалежно від їхнього етнічного походження. Тож ними не можна поступатися ніколи (Юрко Зелений, березень 2014).

Медові речі
Мейнсірім
Меланхолія
Меле язиком
Мелькати в очах (перед очима)

Мелькнути
Мельком
Меморіальний
Мемуари
Мені подумалося
Мене лишили слова
Мене мучить совість
Мене не задовольняє...
Мене не покидає думка

Мене охопив жаль до кого

Мене переслідує думка

Мене пробирає дрож
Мене це не стосується

Менеджер департаменту
Менеджмент
Мені випала честь
Мені все одно (все рівно)

Мені грозить біда
Мені добре знайомі його звички

Мені захотілося
Мені й у голову не приходило
Мені кається
Мені незручно (невигідно)
Мені нема до цього діла

Мені необхідно

Масні слова.
Основний напрямок.
Журба.
Язик крутиться, мов млинок на вітрі.
Мигіти (миготіти, мерехтіти) в очах (перед очима); набігати на очі.
Майнути; промайнути.
Побіжно; між іншим.
Пам'ятний; незабутній.
Спогади.
Я подумав.
Мене позбавили слова.
Мене гризе сумління.
Мене не влаштовує...
Мені не йде з голови думка;
не йде (не сходить) з думки;
у мене не виходить з голови.
Жаль мене узяв (проиняв, огорнув)
до кого; пориває мене жаль до кого;
чую (почуваю) жаль до кого.
Думка (гадка) не дає мені спокою
(муляє мені, долягає мені).
На мене напали дрижаки.
Мене це не обходить;
мені до того мало діла.
Керівник відділу.
Керування; управління.
Мені припала (впала) честь; мав я честь.
Мені байдуже (однаково, дарма);
мене це не обходить.
На мене біда (лихо) кладеться.
Я добре знаю (мені добре відомі) його
звички.
Мені заманулося.
Мені й на думку (на гадку) не спадало.
Мені здається.
Не з руки мені.
Мені байдуже до того;
мене це не обходить.
Мені треба.

Так кажуть...

Мені нікуди спішити
Мені нічого не вартує зробити це

Мені пішов п'ятий рік
Мені повезло
Мені пощасливилось
Мені приходитьсья
Мені стидно
Мені удача, а тобі ні
Мені це не подобається
Мені цілком все одно
Ментальний
Менша половина
Менше всього

Менше турбот (переживань)
Мер міста
Мерзлота
Меридіан
Мерія
Меркантильний

Меркнути
Мертва тиша
Меседж
Месіанство
Метаболізм
Металеві опилки
Металічний
Металолом
Метаморфози
Метати бісер перед свиньми

Метати громи й блискавки²¹⁰

А ми радимо так...

Я маю час.
Мені зовсім не важко зробити це;
раз плюнути.
Мені на п'ятий рік переступило.
Мені пощастило (поталанило).
Я мав щастя.
Мені доводиться.
Мені соромно.
Моє цвіте, а твоє гниє.
Мені це не до душі.
Мені однаковісінько.
Розумовий.
Менша частина.
Найменше, якнайменше, щонайменше;
менш за все.
Легше на голову.
Місцевий голова.
Мерзлина.
Південник.
Міська рада.
Користолюбний, корисливий;
скупий у дрібницях.
ТЬмаритися.
Тихо як у вусі.
Повідомлення.
Післанництво.
Обмін речовин.
Ошурки.
Металевий.
Металобрухт.
Злети-падіння.
Кидати (розсипати) перла перед свиньями
(свиньми); стелити пуховик свині.
Сипати чортами.

²¹⁰ Предки українців відчували благоговійний страх перед природними стихіями, вважаючи їх утіленням божественних сил. Повелителем грому і блискавки, за їх віруваннями, був Перун – верховний над усіма богами. У мить свого гніву він спалахом блискавиці відчиняє оселю небожителів, що є грізним застереженням для людей, аби не грішили. У народі форму блискавки порівнювали з батогом, ударами якого бог-громовик карає злих демонів хмар.

Метати погляди на кого	Кидати оком (очима) на кого (по кому); скидати очі (оком, очима) на кого; метати (глипати, вергати, стріляти) очима на кого; зиркати на кого (по кому); позирати на кого.
Метатися з боку в бік	Не знаходити собі місця; битися як риба об лід.
Меткий на язик	Швидкий на язик.
Методично	П'ядь за п'яддю.
Метро	Підземка.
Меценат	Добродавець, доброчинець, добродій, добродійник.
Мешкатись	Вовтузитися.
Мешкаю по вулиці	Мешкаю на вулиці.
Мелоч	Дрібняки; копійки.
Мєх	Хутро.
Ми в розрахунку (розчоті)	Ми квити; ми поквитувалися (порахувалися, розрахувалися).
Ми дуже заняті	У нас море роботи.
Ми думками з вами	Ми подумки з вами.
Ми потрапили в пробку	Ми застряли в корку.
Ми прийняли всі міри	Ми вжили всіх заходів; ми зробили все можливе.
Ми робимо, як він	Ми його робом робимо.
Ми це діло не підніmemo	Нам це не під силу (не до снаги); ми цього не подужаємо (не підважимо); ми з цим не впораємося.
Мигалка	Каганець.
Мигати	Блимати.
Мигдальний торт	Мигдалевий торт.
Мийник	Мийкар.
Микати горе	Тягнути біду.
Милі посваряться – ще краще помиряться	Сварка чоловіка з жінкою – літній дощ; хто кого любить, той того й чубить.
Милістю Божою	З ласки Божої.

З поширенням християнства люди почали вважати, що це святий Ілля з неба кидає вогняні стріли, щоб вразити слуг, яких залишив сатана на землі. У народі кажуть, що коли настане кінець світу, Ілля так вдарить громами, що земля розсиплеться. Отже, блискавку завжди пов'язували з гнівом і карою (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Милого побої недовго болять
Милозвучний голос
Милостиня
Милості прошу
Мильний пузир
Мимо мене
Мимо рота пройшло в кого
Мимо
Минулася котові масничка
Минуле
Минуло (пройшло) без вороття
Минулого року
Минулорічна практика
Минулорічний
Мир
Мирні відносини
Мирові переговори
Мислити про себе
Митарство
Митник
Миттєво
Мишина возня
Миючі засоби
Між двох вогнів
Між іншим
Між іншим
Між кимось з'явилося непорозуміння
Між тим
Міжвоєнний період
Мізантроп
Мізерний

А ми радимо так...

Від милого друга мила й пуга;
від свого пана не болить і рана.
Щебетливий голос.
Ласкавий хліб;
проханий (прошений) хліб (шматок).
Щиро запрошую.
Миляна (мильна) булька (бульбашка).
Повз мене.
Тільки облизався хто; піймав облизня хто.
Повз; попри.
Не доведеться свині на небо дивитися.
Колишне; минувшина; пережите; давнина.
Було-було й за водою пішло.
Минулоріч, торік.
Торішня практика.
Торішній, тогорічний.
Злагода.
Мирні стосунки (взаємини); сумир; згода;
злагода.
Переговори про мир.
Думати собі.
Поневіряння.
Митар.
У три миги; не встигнеш і обернутися
(оглянутися, озирнутися).
Мишача шамотня; буча за онучу.
Мийні засоби.
Межи (між) двома вогнями;
і звідси пече і звідти гаряче;
і так пече і так гаряче.
Принагідно.
До слова.
Тінь упала (лягла) між кимось.
Тим часом; у міжчасі.
Міжвоєння.
Ненависник.
Копійчаний; дріб'язковий; малий;
крихітний; дрібний; невеликий;
жалюгідний; злиденний; миршавий;
убогий.

Мізковитий	З головою.
Мізкувати	Варити головою; метикувати.
Мій четвероногий друг	Мій чотириногий друг.
Мікс; сурогат	Суміш; мішанина, мішанка.
Мілітарний	Військовий.
Мілкий	Плиткий; неглибокий.
Мінімально	Якнайменше, щонайменше.
Міні-маркет	Крамничка.
Міністерство по охороні	Міністерство охорони.
Міняти як рукавички	Міняти як циган коней.
Мінятися з ноги на ногу	Тупцювати.
Міраж	Марево.
Міри захисту	Способи захисту.
Міроприємство	Захід.
Мірошник	Мельник.
Міряти на свій аршин ²¹¹	На свою мірку міряти; міряти своїм ліктем (на свій лікоть).
Міряти очима	Міряти поглядом.
Міряти приблизно	Міряти на око.
Місиво	Каша.
Місити болото	Брьохати по болоті.
Місія заключається...	Місія полягає...
Містерія	Чудасія.
Містифікація	Окозамилування.
Містичний	Надприродний; неземний; таємний; загадковий; несусвітній.
Місткий	Укладистий.
Місто страждає від наводнень	Місто багато терпить від поведей (повеней).
Місце для сидіння	Місце сидіти.
Місце проживання	Осідок.
Місце, далеке від рідної землі	Чужина.

²¹¹ Аршин (перс. – «лікоть») – давня міра довжини (71 см 12 мм). Ніхто точно не знав, якої довжини повинен бути аршин, тому в кожного був власний у вигляді палиці завдовжки від 66 до 106,6 см. Купці намагалися користуватися своїм аршином, змінюючи його залежно від того, купують вони товар чи продають. Звичайно, при купівлі аршин був довшим, ніж при продажу. Звідси й походить вислів «міряти на свій аршин», тобто оцінювати, характеризувати когось чи щось із свого погляду, за власними критеріями. До цього фразеологізму існує ряд синонімів: міряти своєю міркою, міряти своїм ліктем, міряти на свій лад та ін. (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Місце, де відсутні люди та інші живі істоти	Мертве царство.
Місце, покрите розвалинами	Руйновище.
Місцевість перед замком	Підзамче.
Місцевість	Терен.
Місцями пошкоджений	Часом понищений.
Місцями	То тут, то там.
Місяць	Циганське сонце.
Місяць з неба дістав би	І неба б прихилив; рад небо прихилити.
Місячний оклад	Місячна платня.
Мітинг	Віче.
Мітингувати	Виступати із закликами.
Мітка	Карб.
Міф	Вигадка.
Міхоноша	Торбар.
Міцна горілка	Запридух.
Міцний сон	Глибокий сон.
Міцно спати	Як (мов, ніби) убитий (забитий) спати; як мертвий; без задніх ніг; як після маківки; давати хропака; хоч гармати коти.
Мічений	Карбований.
Мішає працювати	Заважає працювати.
Мішанина	Горох з капустою.
Мішати	Заважати; перешкоджати.
Мішати в роботі	Заважати працювати; перешкоджати в роботі.
Мішатися не у своє діло	Пхати носа до чужого проса.
Мішки під очима	Синці під очима.
Мішура	Сухозлітка.
Мнима угода	Фіктивна (нереальна) угода.
Мнимий; оманливий	Сповідний.
Многогранник	Багатогранник.
Многокутник	Багатокутник.
Мобільний телефон, мобілка	Особовий ²¹² .

²¹² Мобілка є таким собі «б/у», мовним «секонд-гендом», який прийшов до нас з англійської за посередництва російської. Особовий [з наголосом на третє о] – прикметниковий іменник; утворений не за описом дії мобільного зв'язку – тоді б це був радше стільниковий, або ж стільничка, стільник, а від тієї прикметної риси, коли певний номер належить чітко визначеній особі. Звісно, якщо людина живе самотньо, то для неї і звичайний телефон є «особовим», але в разі переїзду до іншого житла, тоді що? Правильно, той номер залишається здебільшого собі на місці і нікуди не їде. Особовий же завжди при людині, незалежно від місця її перебування.

Мов води в рот набрав	Анічичирк; ні пари з вуст.
Мов паралізований стоїть	Мов його обухом по голові вдарили.
Мов пелена впала з очей	Мов (немов, неначе) запона спала з очей; мов (немов, наче, неначе) полуда спала (спливла) з очей.
Мова викладання	Викладова мова.
Мова йде	Мовамовиться; йдеться (розходиться) про...
Мова йде про саме важне	Йдеться про найважливіше.
Мовний контроль	Мовний нагляд.
Мовчання – знак згоди	Мовчанка означає згоду; хто мовчить, той не перечить; хто мовчить, той двох навчить.
Мовчання – золото	Хто мовчить, той двох навчить.
Мовчати	Не зронити ні слова; води в рот набрати; грати в мовчанку; не мовити й слова; забути язика в роті.
Мовчить і губами не ворухить	Ні пари з уст; і ротом не поведе.
Мовчить, наче води набрав у рот	Як овечка, не скаже ні словечка.
Мовчки	З тихою музикою.
Мовчок	Ні пари з уст; ні слова.
Могильник	Гробок.
Модерний	Сучасний; теперішній; сьогоднішній; нинішній; сьогоденний, новочасний; новітній.
Модернізувати	Усучаснити.
Модифікувати	Змінити; видозмінити.
Модник	Чепурн.
Моє діло сторона	Моя хата скраю.
Може й голими руками взяти	Мастак брати голіруч.
Можна було не опасатися	Не було чого побоюватися (лякатися).
Можна вважати це діло втраченим	Можна вважати, що це річ пропадає.
Можна й випити	Не гріх й випити.
Можна не сумніватися	Так і знай; до ста баб не ходи; а ти думав!

Цікаво порівняти, що у поляків, скажімо, такий вид слухавки/номеру називається *komórka* [комурка], *komórkowy* [комурковий], тобто комірка, комірковий (ось вона, де сота зарита! Натомість на німцях ви ніде не почуєте «мобілка», у них все просто – *Handy* [ганді]: німецькою *Hand* [ганд] – рука, а також від спорідненого англ. *handy* – тобто ручний, «приручений» пристрій, «ручка». Ще цікавіше в ісландців. В них старий добрий проводовий телефон називається *sími* – в давніх ісландських переказах-сагах це слово означає чарівну нитку, за допомогою якої спілкувалися феї чи інші герої. Відтак особова (стілника) слухавка – *farsími*. Нам би таку казковість в сучасний словотвір (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Так кажуть...

Мозки не на місці
Мозків не вистачає
Мокра погода
Мокре місце; трясовина
Мокрий до нитки

Молебень було відправлено
Молитися
Молода недосвідчена людина
Молоде покоління
Молодіжний
Молодожон
Молодожони
Молодчина

А ми радимо так...

Клепки бракує.
Дев'ятої клепки бракує.
Моква.
Багно.
Мокрий до рубця (до рубчика, геть до рубчика); мокрий як хлющ.
Молебень відправили.
Руки до Бога простягати.
Жовтороте пташеня.
Доріст; юнь; молоді голови.
Юнацький.
Новоженець.
Молодята; молоде подружжя.
Молодець.

~~~~~  
Жак Ширак ходив у бібліотеку, вишукував гарні слова,  
щоб поповнити словниковий запас, пожвавити свою мову<sup>213</sup>.  
~~~~~

Молочна ферма
Молочний Шлях
Мольба
Момент
Моментально
Монах
Монетний двір
Монолітний рух
Монолітний
Монополісти по видобутку
Монотонний
Монотонно
Монохромний
Монстр

Монумент
Монументальний

Молочарня.
Чумацький Шлях.
Благання; моління.
Мить; мент; хвиля.
Негайно; відразу; зразу; враз; як стій.
Чернець, чорноризець.
Карбівня.
Згуртований рух.
Суцільний; цілісний; одноцілий.
Монополісти з видобутку.
Однотонний; одноманітний; однозвучний.
Одноманітно.
Однobarвний, одноколірний; однотонний.
Потвора; страховисько; страховище;
почвара; чудовисько; страхіття.

Пам'ятник.
Величний.

²¹³ Нам треба постійно «підганяти» своїх політиків, фахівців з різних галузей, насамперед інтелігенцію, щоб усі відчували, як це престижно – говорити правильною українською мовою (Капелюшний А. В якій Верки Сердючки ви вчилися української мови? // Високий замок. – 2006. – 26 січня).

Моральний	Духовний; внутрішній.
Мораторій	Заборона.
Моргати очима	Кліпати очима.
Мордувати кого-небудь; знущатися з когось	Лій топити з когось.
Море бушує	Море грає (бурхає).
Море під час хвилювання	Море у хвилю.
Морковка	Морквина, морквинка.
Морковний	Морквяний.
Мороз відступив (зменшився, ослаб)	Мороз пересівся (перетис, попустив).
Мороз пробирає до кісток	Мороз пропікає до кісток.

~~~~~  
 Великі українські міста сходу та півдня,  
 як-от Дніпропетровськ, Кривий Ріг, Донецьк, Одеса, Харків,  
 позбавлені власного українофонного середовища<sup>214</sup>.  
 ~~~~~

Морозний	Морозяний.
Морська лілія	Морське латаття.
Морським шляхом	Морем; водою.
Морфема	Значуща частина слова.
Морщина	Зморшка.
Морщитися	Зморщуватися.
Моряк	Мореплавець.
Москва не зразу будувалася	Нараз Рим не будували; велике дерево поволі росте.
Мотатися	Метушитися; крутитися як муха в окропі; бігати, висолопивши язика.

²¹⁴ Українці там живуть наче в діаспорі, розсіяно, на маленьких культурницьких острівцях, як у гетто. Та навіть у Львові не маємо повноцінного україномовного полікультурного соціосередовища і можемо почуватися дискримінованими у мовному аспекті. Адже не маємо можливості, до прикладу, подивитися українське кіно. Багато функціональних секторів, сегментів міської культури – не заповнені українською продукцією.

Існує формула: змагальницька сила живого мовлення прямо пропорційна спектру розгорненості соціальних функцій цієї мови. Тобто, оскільки сфера мовлення українською десь у Харкові чи у Києві звужена лише до розмов на кухні чи оголошення зупинок у метро, така мова автоматично стає не спроможною конкурувати з живим дискурсом російської мови. Змагальницька потуга української мови – мінімальна.

Щоб змінити це, потрібно забезпечити її повним спектром функцій. Український кінематограф, відеоіндустрія, мультимедійна українська мережа, медицина, економіка, торгівля... Українська мова має «працювати» скрізь. Тоді українське слово матиме змагальницьку силу і зможе конкурувати не тому, що воно – калинове, солов'їне, а тому, що має інформаційну і комунікативну потугу у своєму наплічнику (Кісь Р. Чули, українська мова – це «сексі»? // Високий замок. – 2012. – 3 грудня).

Мотивація	Заохота.
Мотивувати когось	Заохочувати когось.
Мотивувати рішення	Обґрунтовувати (узаasadнювати) рішення.
Мотильок	Білокрилець.
Мотор	Двигун; рушій.
Моторне масло	Моторне мастило.
Мохнатий	Кошлатий; волохатий.
Мочалка	Губка.
Мочовий пузир	Сечовий міхур.
Мошкара	Мошка.
Моя хата з краю – нічого не знаю	Про мене – нехай вовк траву їсть; аби лихо тихо.
Мрак	Пітьма; темрява.
Мрамор	Мармур.
Мраморний	Мармуровий.
Мрії збуваються	Мрії здійснюються.
Мріяти про щось недосяжне	Будувати повітряні замки; заноситися за хмари; високо літати.
Мститель	Месник.
Мстити	Віддячувати; відплачувати; зводити рахунки ²¹⁵ .
Мужніти; міцніти	Обростати пір'ям.
Мужчина	Чоловік.
Мужчини	Чоловіцтво.
Музикальний	Музичний.
Музикант	Гудець, гудій ²¹⁶ .

²¹⁵ Більшість фразеологізмів своїм виникненням завдячують різним ремеслам, видам діяльності людей – таким, як: фінансово-торговельні операції (зводити рахунки, акції ростуть, скидати з рахівниці, брати на свій рахунок, показувати товар лицем тощо) (Інтернет-проект «Нова мова»).

²¹⁶ Музикант є похідним від слова музика, яке у свою чергу походить від нічого іншого, як Муза – в давньогрецьких притчах одна з дев'яти богинь – покровительок поезії, мистецтв і наук. Однак бути того не могло, аби у наших пращурів славетних не існувало такого явища, як музика. А раз є явище, то має бути і Слово, яке його означає. З одного боку, то були Співи, Спів, позаяк саме людський Голос був першим з поміж інструментів. Однак згодом, з появою розмаїтих свистків, сопілок, дудок – найпростішого, але зробленого вже руками людини музичного знаряддя, – му-сило виникнути й слово для їхнього опису: якось же нові речі треба було називати! Цікаво, а як воно є в наших братів-слов'ян?

У хорватській поруч зі словом музика частіше вживається чудове слівце *glazba* [глазба] – скажіть, як воно перегукується з нашими голос, галас, голосіння, чи не так?! У чеській мові слова музика нема взагалі (!!!) – натомість є *hudba* [гудба]. Воно й логічно: слов'янській співочій традиції не притаманні за природою своєю ударні інструменти, які з'явилися в наших краях значно пізніше за власне гудьбу, а тим паче за чистий горловий спів. Отож, розмаїті трубадури та гравці у нас не

Музична пластинка	Платівка.
Музичний інструмент	Грало.
Музичний перформенс	Музичний вечір.
Мука	Борошно.
Муки; страждання	Терновий вінок.
Муніципалітет	Міська влада.
Мурава	Моріг.
Мурашки по тілу бігають	Аж тіло терпне.
Мурликат	Муркотіти, муркотати.
Мускули	М'язи.
Мускулистий	М'язистий; жилавий.
Мусор	Сміття.
Мусорник	Смітник.
Мутити воду	Каламутити воду.
Мутиться в очах (в голові)	Світ макітриться (крутиться, йде обертом).
Мутніти	Тьмяніти.
Муха вкусила	Гедзь напав.
Мухи не образить	Мухи не зачепить (не скривдить).
Мучити душу	Лежати каменем на серці.

просто грали, а саме гуділи або ж дуділи, і видавали не музику, а гучання, гудовиння, різні гуди, гудки, гудочки. Звідси й гудець. Порівняйте з назвами інших ремесел: кравець, швець, жнець, знавець.

До речі, в народній говірці часто можна надібати на слово гудакі (є навіть фольк-гурт з такою назвою), що означає тих самих гудців. А наступного ранку після вдалої вечірки, коли ще «дзвонить» в голові, ми частенько кажемо «Ой, як вчора добре погуділи». Позабавлялись тобто ;о))

Як з'ясувалося, гудець давненько вже закарбований нашими словниками: просто ці Книги були тривалий час не доступні загалу, і в прямому розумінні спалені в 1930-х та пізніших роках відвертими україножерами.

Сьогодні – завдяки справді неоціненній праці людей, які заснували і підтримують в робочому стані іменку Російсько-Українських Словників <http://r2u.org.ua> – низка рідного мовного надбання стала доступною будь-кому. Нехай там тих словників небагато, лише з десяток, а кажуть, що їх було близько 80, однак це вже щось! Мовчу про те, чого тільки вартує можливість легко, одним клацом, користуватися такою криницею словесних знань, як Російсько-Український Академічний Словник, складений загоном мовців під орудою Агатангела Кримського! Тож задаємо у пошук на згаданій сторінці слово гудець – і є! Є це слівце! І саме у значенні як музикант! Так, нехай з приміткою «архаич.», тобто архаїчне, за давнєне, але що з того? Хіба все нове – це не дуже добре забуте старе?

Було цікаво знайти там і російський відповідник греко-похідному музиканту – гудильщик, гудобчик. Можна відкрити для себе і цілу низку інших українських відповідників-назв цього ремесла: гудач, грач, гудаченько, а особливої уваги заслуговує, мабуть таки, гудій (порівняйте: водій, заводій). В жіночому роді можна тоді сказати замість музикантка – гудійка. Тож раджу Тобі, Читачу, частіше зазирати до r2u.org.ua – і самостійно переконатися в корисності цієї потуги. Ймо' пізнаєш там багато чого раніше від Тебе ретельно приховуваного: відкривати очі на очевидні речі ніколи не пізно ;) (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Мучити когось
Мучити, мордувати; катувати

Муштра
Мчати у весь дух
Мчатися на коні
Мчатися

Гризти як ондатра очерет.
Мотати жили; лій топити;
пекти залізом і вогнем.
Вишкіл.
Бігти вітром (кулею, стрілою).
Гнати конем.
Летіти стрілою (на крилах); гоном гнати;
гнати як вітер; летом летіти.

~~~~~  
Арго (мова злочинців та декласованих елементів),  
заборонена, табуїтована лексика проникають  
шляхом масової інформації в літературну мову<sup>217</sup>.  
~~~~~

Мчиться стрілою
М'явкання
М'явкати, м'яукати
Мяв-мяв
М'ягий
М'якнути
М'яко виражаючись

М'яко кажучи
М'яко постелить, а твердо спати
М'яко стеле, але твердо спати

М'ямлити
М'ясна лавка
М'ясний бульйон
М'ясник

Швидкий як стріла.
Нявкіт.
Нявкати, нявчати.
Няв-няв.
М'який.
Лягідніти.
Лягідно (делікатно) кажучи
(висловлюючись).
Щоб не сказати інакше.
У вічі, як лис, а заочі, як біс.
Дивиться лисицею, а думає вовком;
добре говорить, а зле творить.
Харамаркати.
М'ясарня.
Росіл.
М'ясар.

²¹⁷ Особливо яскраво це видно на прикладі французької мови, хоча те саме тою чи іншою мірою притаманне й англійській, і українській мовам. Французькі читачі хочуть експресивно вражає подану інформацію. Літературна мова настільки «заїжджена», що не відповідає цим вимогам. Тому журналісти беруть слово із зниженого реєстру, той самий злочинський термін, і використовують його у матеріалі. Для Франції нормально натрапити в редакторській колонці на те, що у нас вважається шестиповерховим матом. Там жовта бульварна преса, яка пише так, як говорять французи в побуті, має високий статус.

В Україні арго теж виходить на новий рівень, хоч і не такими темпами. Ще п'ятнадцять років тому у газетах не можна було натрапити на злочинні терміни, а тепер звична практика писати, що «на депутата «наїхала» податкова» («наїжджати» у злочинському жаргоні – вибивати гроші) (Семів А. Як злочинці французьку мову «підгодовують» // Високий замок. – 2011. – 13 жовтня).

Н

На (про) чорний день

На [цих] днях

На авось

На англійській мові

На аркані не затягнеш

На безриб'ї й рак риба;
на безлюдді й Хома чоловік

На бідного Макара всі шишки валяться

На блюдечку

На Бога надійся, а сам не лінуйся

На босу ногу

На вагу золота

На вас не напасешся!

На вашому місці

На великій швидкості

На верху блаженства

На весну повертає

На весь голос

На вид

На видному місці; на виду

На виду у всіх

На видумки хитрий

На випадок крайньої скрути

На випадок якщо...

На (про) чорну годину.

Цими днями.

На щастя; на удачу; навмання; на відчай;
на пропаде; на щасливого долю;
на галай-балай; як Бог пошле.

Англійською мовою.

Волоком (трактором) не затягнеш.

У степу й хрущ м'ясо; їж, козо, лозу, коли
сіна немає; голодному й опеньки м'ясо;
де немає співця, послухаєш і горобця.

На похиле дерево й кози скачуть
(плигають); на убогого всюди капає;
бідному усюди біда; бідному все вітер
в очі; нещасному Макару нема талану.

На тарілочці.

Боже, поможи, а сам не лежи;
не лежи, небоже, то й Бог допоможе.

Босоніж.

Як золото; дуже (вельми) коштовний.

На вас не настачишся!

Як на мене.

З вітерцем.

На сьомому небі²¹⁸.

На весну кладеться (верне).

На повні груди; на повне горло.

З вигляду.

На видноті; перед очима.

Перед очима (на очах) у всіх; публічно;
прилюдно, привселюдно.

На вигадки завзятий; вигадливий.

Про (на) чорний день (чорну годину).

Як бува...

²¹⁸ Грецький філософ Арістотель (384–322 до н. е.) у праці «Про небо» вживає цей вислів при поясненні будови неба. За його уявленнями, небо складається з семи нерухомих кришталевих сфер, до яких прикріплені зірки і планети (про сім небес згадується також у різних місцях Корану; сам Коран був начебто принесений ангелом з сьомого неба) (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

На вищій ступені	Щаблем вищий.
На відкритому місці	На видноті; на видному місці; під сімома вітрами.
На відкритому повітрі бути	На повітрі (надворі) бути (перебувати).
На відшибі	На відчепі.
На вістрі атаки	На гострі нападу.
На вкус і цвет товарища нет	На колір і смак товариш не всяк.
На волонтерських основах	На добровільних засадах.
На волю Божу	На Божу ласку; на Божий догляд; напризволяще.
На все Божа воля	Народжений втопитися від кулі не загине; як не дасть Бог смерти, то чорти не візьмуть.
На все горло кричати	Скільки горла кричати.
На все є [своя] причина	Диму без вогню не буває.
На все свій час	Порою сіно косять.
На всі руки майстер ²¹⁹	До всього заподатний (здатний); на все гаразд; на все здатний; мастак на всі руки; руки на всі штуки.
На всі сторони	Навсібіч; по всіх усядах.
На всі чотири сторони	Під чотири вітри; на сто вітрів.
На всіх парах	Під усіма вітрилами; на повну пару; повним ходом; на повний хід.
На всю глотку	На всю горлянку.
На всю ніч	На цілу ніч.
На всю силу	На повний хід; повним ходом.
На всю ширину	Завширшки.
На всяк випадок	Про всяк випадок.
На всяке хотіння є терпіння	Як кортить, то й Бог простить.
На всякий пожарний випадок	На всякий нагальний випадок; про всяк випадок.
На всяку дію є протидія	Дасть Бог день – дасть і пожиток; дав Бог рану, дасть і ліки.
На всьому просторі, який можна побачити	Скільки оком кинь.
На Галичині	У Галичині.

²¹⁹ Вислів належить до професійних фразеологізмів, оскільки виник у мовленні представників певної професії. Він з'явився у середовищі майстрів, які шили рукавиці. Майстрами на всі руки називали умільців, які могли зробити рукавиці на будь-яку руку (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

На горіхи дістанеться
На городі бузина, а в Києві дядько
На далеку перспективу
На даний час
На два слова

На десерт
На днях
На довершення всього; на додачу
На дому
На дрібні кусочки (шматочки)
На другий (наступний) день
На другій (тій) стороні
На дружбу відповідати дружбою

На дружній (короткій) нозі
На заключення треба сказати
На заключення
На закуску
На заріз, на забій; на операцію
На зберігання віддати речі
На зворотній стороні
На зло
На зло робити
На зовнішній вигляд
На казенний рахунок
На кожен день
На кожній сторінці
На кожного знайдеться управа
На кожному кроці
На колективних началах
На колінах
На коні сидить, а коня шукає
На користь
На короткому повідку
На коротчках
На краю гібелі
На куті вулиці

На кислички (бублики) дістанеться
(перепаде).
Ти йому про коня, а він про вола.
На довшу мету.
Сьогодні.
На кілька (на двоє) слів;
на словечко (слівце).
На солодке.
Цими днями; не сьогодні-завтра.
На додаток; до всього; тут ще й те.
Удома.
На гамуз; на цурпалки, на цурупалки.
Другого (наступного) дня; назавтра.
На тому (на тім) боці; по той бік; потойбіч.
За приязнь (за дружбу) платити приязню
(дружбою).
Запанібрата.
На закінчення треба (слід) сказати.
На закінчення; наприкінці; підсумовуючи.
На солодке.
Під ніж.
До схову віддати речі.
На звороті.
Всупереч, наперекір; на збитки.
На капость робити.
З лиця.
Державним коштом.
На щодень.
Щосторінки.
Носив вовк овець – понесли й вовка.
Щокроку.
Колективно.
Навколішки.
Конем їде, а коня глядить.
На пожиток.
На короткій мотузці.
Навпочіпки.
На краю прірви.
На розі вулиці.

Так кажуть...

На ловця й звір біжить
На майбутнє запам'ятай
На майбутній (слідуючій) неділі
На манер
На мене навалили багато роботи
На мене напав сон
На минулому тижні
На мій власний погляд
На моє нещастя
На мою долю випало
На м'якині не впіймаєш (не проведеш)
На належному рівні
На наступний ранок
На наступний рік
На наступному тижні
На началах
На нашу долю приходитьсь
На невеликі окремі частини
На нинішній час
На ніч глядячи
На ногах перенести хворобу
На нього напав сум
На ньому лица нема
На один манер
На один покрій
На основі тільки чийогось запевнення
На основі
На особистому досвіді
На очах
На ощуп

А ми радимо так...

На стрільця й звір біжить;
на мельника вода ллє;
кому щастя, тому й півень несеться.
Надалі запам'ятай.
Наступного тижня.
На взір.
На мене накинено (накинута) багато роботи.
На мене найшов сон; мене взяв сон.
Того тижня.
На мій погляд.
На лихо мені.
Мені судилося (випало).
На макуху не купиш (не візьмеш).
Як на виставку.
Наступного ранку.
На той рік; наступного року.
На тім тижні; наступного тижня.
На засадах; на основах.
На нашу частку припадає.
У цури, до цури, на цурки.
Як на тепер; на сьогодні.
Проти ночі.
На ногах перебути хворобу;
переходити хворобу.
Сум (смуток, жаль) його узяв (посів, пойняв); його узяла (посіла, пойняла)
журба (туга); туга (журба) налягла
на серце йому.
Його й не пізнати, так змарнів (зблід,
пополотнів); він [сам] на себе не схожий;
на ньому свого образу немає;
мов з хреста знятий.
На один копил.
На один копил зшиті (зроблені, скроєні).
На чесне слово.
На ґрунті; на підставі.
На власній шкурі.
Перед очима.
Напомацки, навпомацки.

На пару слів
На певній відстані
На переломі епох
На перших порах
На повний хід
На повному серйозі
На повну потужність
На повну силу працювати

На подобу
На половині дороги
На посошок
На прошлій неділі

На кілька слів.
Трохи далі (оддалік) від.
На грані (на зламі) епох.
На початку; спочатку; спершу; попервах.
На повну пару.
Цілком серйозно.
На всю (на повну) пару.
На всю силу (снагу) працювати;
з усієї сили (снаги) працювати;
скільки сили (снаги) працювати.
На зразок; на взір; подібно.
На півдорозі.
На коня.
Минуло тижня.

~~~~~  
Найбільше зросійщення відбулося за Щербицького<sup>220</sup>.  
~~~~~

На радостях
На рахунок чого (кого) поговорити
На рахунок
На різних мовах
На роду написано кому
На розвилці доріг
На самий кінець
На свій аршин міряти
На свій вік
На свій лад (манер)

На світанку
На своєму утриманні
На свої ноги ставати
На свою біду
На серці кішки шкребуть

На скільки вистачить сил

З радощів, на радощах.
Поговорити про (за) що (кого).
Щодо.
Різними мовами.
Так судилося кому.
На роздоріжжі.
Насамкінець.
На свою мірку (на своє копито) міряти.
Своїм віком; на свої літа.
На свій штиб (лад); своїм способом
(робом); по-своєму.
Після третіх півнів; як задніє.
Своїм коштом.
Свого хліба шукати.
Собі на лихо (на біду).
Туга (журба, клопіт) серце крає;
сумно (смутно, тоскно).
Доки вистачить сил.

²²⁰ Досить було двом чи трьом батькам висловити бажання, аби школа була російською – і переводили. Одразу після війни на Донеччині й Луганщині більшість шкіл були українськими, міністром освіти був Павло Тичина. Проте тоді зросійщення не сягнуло таких меж, як тепер (Олександр Пономарів про українську мову // Час і Події. – 2009. – 13 серпня).

На скору руку
На слідуєчий день
На слух співати (грати)
На смертному одрі
На собі; на своєму досвіді
На совість робити
На стрільця й звір біжить
На схилі літ
На сьогоднішній день
На те виглядає
На те шука в річці, щоб карась не дрімав

На території
На тих днях
На той випадок
На той час
На тому й порішили
На тому тижні
На Україні
На утримання когось
На фоні
На хотіння є терпіння
На худий кінець
На цей раз
На цей рахунок
На ципочках
На цьому поприщі
На цьому слові
На цьому тижні
На четвереньках ходити (лазити)
На чию користь
На чорний день
На чужий роток не накинеш платок
На шкоду собі
На щастя, ні
На язиці мід, а на серці лід

На швидку руку; нашвидкоруч, нашвидку,
швидкома; прихапцем; похапцем; абияк.
Другого (наступного) дня; назавтра.
З голосу співати (грати).
На Божій постелі.
На власній шкурі.
Сумлінно робити.
Багатому й чорт яйце несе.
На заході років.
На сьогодні.
Здається; схоже на те.
На те в церкві кілочки, щоб шапки вішати;
на те коваль кліщі держить, щоб у руки
не попекло.
На теренах.
Тими днями.
У тому разі.
На ту пору; натоді.
На те й пристали.
Минулого тижня.
В Україні.
На шию чию (кому).
На тлі.
Хто чекає, дочекається.
У найгіршому разі.
Цього разу; [за] цим разом.
Щодо цього; про це; за це.
Навшпінки, навшпінках.
На цій ниві.
По тім слові.
Цього тижня.
Ходити (лазити) рачки; рачкувати.
На чию руч.
На чорну годину.
Людям язика не зав'яжеш.
На свою голову; собі на збитки.
Бог милував.
М'яко стелить, та твердо спати;
слова масні, а пироги пісні;
янгольський голосок, та чортова думка.

На якій основі?

На якій підставі?; якої рації?;
на якому праві?; а то ж чому так?

На ярмарку

У ярмарку.

Набагато гірший

Не годен у слід ступити.

Набивати ціну

Натягати ціну.

Набирати висоту

Ширяти вище й вище.

Набирати обертів

Розкручуватися.

Набита рука

Вправна рука.

Набити когось

Надавати ліваків комусь.

Набити руку

Наважити руку.

Набитий битком

Аж стіни тріщать.

Набитий дурак

Дурень заплішений (несосвітений);
дурний аж світиться; страшений
(великий) дурень; дурний як пень
(як колода, як ступа); вісімнадцятий туман;
дурень з дурнів.

Наближатися до кінця

Добігати кінця; доходити до кінця.

Наблизитися до смерті

Відтоптати ряст.

Наблюдательний

Спостережливий.

Наблюдати

Спостерігати; стежити; не спускати очей.

Наболіле питання

Пекуче питання.

Набрав на себе непосильно багато роботи

Понад силу набрався роботи (обов'язків);
обібрався роботи (обов'язків); набрав,
як віл на роги; набрався, як май груш.

Набрати в рот води

Забути язика в роті.

Набратися життєвого досвіду

Обминутися по світі.

Набратися розуму

Дійти глузду.

Набратися сміливості

Набратися духу.

Набратися терпіння

Бути терпеливим; мати терпець.

Набрехав з три короби

Наказав (намолов) сім мішків (три мішки)
гречаної вовни, і всі неповні; наговорив
на вербі груші, а на осиці кислиці.

Набридати (надокучати) кому-небудь

Сидіти (стояти) в печінках.

Набридати своєю присутністю

Намозолювати (намулювати) очі.

Набридати

Муляти очі.

Набридати, надокучати, надоїдати

Сидіти в печінках; намуляти очі;
лізти межі очі; прогризти голову.

Набридливо виявляти свою приязнь

Липнути, як реп'ях.

Набридливо звертатися до когось

Липнути, як смола до підска.

Набрякнути

Набубнявіти.

Набувати певних знань (життєвого досвіду)	Тертися між людьми (серед людей).
Набути великого досвіду в якійсь справі	З'їсти собаку (вовка, муху, зуби).
Набути досвіду (уміння, вправності)	Набити руку.
Набути сили (впевненості в собі)	Обрости пір'ям.
Набути уміння, досвіду вправно володіти мовою	Наламати язика.
Набутий задарма	Даровий; дармовий; дурно; задурно; за спасибі; за так; на дурняк.
Навалом	Насипом; купою.
Навербувати загін	Затягти затяг.
Наверстати втрачений час	Надолжити втрачений (страчений, згаяний, загаяний) час.
Навести на гріх кого	Призвести до гріха кого.
Навести порядок	Навести лад.
Навиворіт	Догори сподом.
Навик, навика	Навичка, навички; досвід; вправність, уміння.
Навислий обрив	Нависла круча; нависле урвище; нависень.
Навляжку	Навивпинки.
Навігація	Судноплаводство.
Навідмах	Навідліг.
Навідріз	Навідруб.
Навіс	Накриття; піддашшя.
Навістити когось	Завітати до когось.
Навіть не думай про це	І гадку закинь про це.
Навічно	На безвік.
Навішування ярликів	Наличування.
Навіщо?; для чого?	На греця?
Навіювати мужність	Додавати духу; осмілювати.
Навоколишнє середовище	Довкілля, довкружжя.
Навмисне вагатися (зволікати)	Ламатися як гречаний бублик.
Навмисне впливати на почуття людей	Розводити демагогію ²²¹ .
Навмисне заплутати яку-небудь справу	Замутити воду.

²²¹ Демагогами («вождями народу») у Давній Греції називали політичних діячів демократичного напрямку. До влади вони могли прийти тільки шляхом народного голосування, тому всіляко намагалися завоювати довіру виборців, не гребуючи облудними обіцянками і лозунгами, навмисним перекрученням фактів із корисливою метою. Так слово «демагог» набуло негативного значення: особа, яка намагається обманом здобути популярність, а «демагогія» – обдурювання народу при-вабливими, але пустими обіцянками, перекручуванням фактів (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Навмисний
Навмисно неправильно інформувати
Наводити
Наводити (внушати) страх
Наводити блиск (лоск)
Наводити довідки про кого

Наводити дрімоту
Наводити красу
Наводити критику
Наводити на думку (на роздумування)
Наводити тінь
Наводити ужас
Навоз
Наволочка
Навпроти
Навушники
Навчати музиці (мові)
Навчити
Навчитися писати поетичні твори
Навшпиньках
Нав'язати на шию кому
Нав'язливий
Нав'язливо виявляти свою приязнь
Нав'язувати кому свої погляди
Нав'язувати кому-небудь своє товариство
Нав'язуватися на знайомство з ким

Нагадування
Нагадувати когось

Нагадувати кому-небудь про те, що хвилює
Нагадує Фому
Наганяти втрачене
Наглість
Нагліти
Наглядати
Наглядний

А ми радимо так...

Зумисний.
Наводити полуду на очі.
Наставляти; направляти; спрямовувати.
Завдати страху (жаху).
Опоряджати.
Брати довідку про (за) кого;
довідуватися про (за) кого.
Присипати.
Чепурити; чепуритися; додавати краси.
Критикувати.
Насувати (піддавати) думку.
Напускати туману.
Повнити жахом.
Гній.
Пошивка.
Через дорогу.
Слухальця.
Навчати музики (мови).
На розум навести.
Осідлати Пегаса.
Навшпиньки.
Накинути (посадити) на шию чию (кому).
Уїдлиий, учепливий.
Липнути, як смола до підіска.
Накидувати кому свої погляди (свої думки).
Липнути, як реп'ях.
Накидати свою знайомість (своє знайомство) кому.
Пригадка.
Бути схожим на когось;
бути подібним до когось.
Сипати сіль на рану.
Зовсім як Хома.
Надолжувати втрачене.
Безсоромність; зухвалість, зухвальство.
Нахабніти.
Стояти над душею.
Наочний.

Так кажуть...

Наглядно
Нагнати страх
Нагнітати атмосферу
Наговорив (нагородив) дурниць (єрунди)

Наговорити (наробити) чогось нерозумного
Наговорити з три короби

Наговорити лишнього
Наговорити різних слів
Наговорювати на когось

Нагороджувати щедрими аплодисментами

А ми радимо так...

Наявно.
Завдати страху; нагнати холоду.
Згушувати фарби; роздувати кадило.
Наплів дурниць; наказав на вербі груш;
наказав три мішки (сім мішків) гречаної
вовни; наговорив троє відер диму;
наколотив гороху з капустою (з маком).

Наколотити гороху з капустою.
Наговорити (наказати, намолоти,
напести) сім мішків гречаної вовни.
Лягнути зайвого.
Наговорити всяких (всіляких) слів.
Обмовляти когось;
кидати (наводити, класти, накидати) тінь.

Рясно оплескувати.

~~~~~  
Що два тижні у світі зникає одна мова<sup>222</sup>.  
~~~~~

Нагострити вуха
Нагострити руку
Нагота
Награвати
Награна усмішка
Нагріти боки кому

Нагріти руки на чому

Нагріття
Нагрузка
Надавати великого значення
Надавати допомогу грішми кому

Надавати перевагу
Надавати підзатильників
Надавати підтримку

Нашорошити вуха.
Наламати руку.
Голизна; одежа Адама і Єви.
Бренькати.
Силуваний усміх.
Надавати стусанів під боки кому;
напарити (полатати) боки кому.
Нагріти (погріти) руки коло чого;
поживитися коло чого.

Нагрівання.
Навантаження; обтяження.
Надавати великої ваги.
Запомагати (зарятовувати) грішми
(грошима) кого.
Віддавати перевагу.
Позатиличниками нагодувати.
Підпирати; спомагати; підставляти плече.

²²² Лінгвісти, що працювали в рамках програми міжнародної організації *WorldWatch*, дійшли висновку, що до кінця XXI ст. зникне половина з сьогоднішніх мов. «І це ще оптимістичний прогноз», – зауважують вони. За оцінкою Національного географічного товариства Сполучених Штатів, кожні два тижні у світі помирає одна мова (Зьобро О. Мови, як і люди, – не безсмертні // *Високий замок*. – 2012. – 6 травня).

Так кажуть...

Надати допомогу
Надати послугу

Надати право
Надати сприяння
Надати чомусь первісного змісту
(значення)
Надбавка
Надвигатися
Надгробний камінь (пам'ятник)
Надавати ходу
Надерти (надрати) вуха кому

Надзвичайна (велика) тиша
Надзвичайне хвилювання (обурення)
Надзвичайні зусилля, які є безплідними
Надзвичайно важлива роль
Надзвичайно вражений (схвильований)
Надзвичайно ганебно

Надзвичайно густий
Надзвичайно здивуватися
Надзвичайно людно

Надзвичайно наполегливо

Надзвичайно рано; напередодні світанку
Надзвичайно сильний (дужий)
Надзвичайно сильно (глибоко)
схвильовати когось
Надзвичайно швидко побігти
Надзвичайно

Надзор
Надівати окуляри

Надійний
Надійно захищений

А ми радимо так...

Простягти руку помочі; стати до помочі.
Прислужитися; у послугі стати;
стати в пригоді кому.
Уповноважити.
Посприятити.

Поставити з голови на ноги.
Надвишок.
Насуватися.
Надгробок.
Приспішувати крок.
Нам'яти (наскубти, накрутити,
нам'якшурити) вуха кому;
наскубти за вуха кого.
Хоч мак (маком) сій.
Усе кипить всередині.
Сізіфова праця.
Важливість.
Аж у землю вкипів.
З тріском провалитися
(вигнати, розпастися).
І вовк (і вуж) не пролізе.
Не повірити своїм вухам (очам).
Велелюдно; голці (яблуку) ніде впасти;
ніде й голки (пальця) встромити
(просунути).
Мертвою (смертельною, залізною)
хваткою.
З півнями.
Скрутить волові шию (роги).

Скаламутити всю душу.
Дати знати закаблукам.
Напрочуд, навдивовижу; неповторно;
дивовижно.
Нагляд.
Накладати окуляри;
натикати на ніс окуляри; сідлати носа.
Певний.
За китайським муром; за камінною стіною.

Наділений фізичною енергією; міцний;
дужий
Наділяти виразністю
Наділяти правами
Надіти маску
Надіти на плечі хустку
Надіти сорочку
Надіти чоботи
Надіти шапку набік
Надія заволоділа його душею
Надія
Надіятися на авось
Надіятися повернути те, що вже минуло

У (при) силі.
Увиразнювати.
Давати права; уповноважувати.
Надіти личину.
Застелитися хусткою.
Одягнути сорочку.
Узути (обути) чоботи.
Накласти шапку набакир.
Надія опанувала його душу.
Світло в кінці тунелю.
Мати надію на «може».
Ганятися за вчорашнім днем.

Українська мова –
це не тільки мова нових «данецькіх»²²³.

Надіятися
Надлишок
Надмінний
Надмірна балакучість може тільки
зашкодити
Надмірний вияв увічливості
Надмірно (нерозсудливо) витратити
кошти
Надмірно важкий; непосильний
Надмірно опікати когось
Надмірно перебільшувати

Мати (покладати) надію;
сповнюватися надіями.
Зайвина.
Пиховитий; бундючний; зверхній.
Хто мовчить, той двох навчить;
хто мовчить, той двох пересанчить.
Китайські церемонії.
Сипати (сіяти) грішми (грошима,
червінцями, катеринками).
Не під силу; не по силі (по силах).
Годувати з ложечки.
Згущувати барви.

²²³ Це багатюща скарбниця з неймовірною кількістю синонімів, яка дозволяє при цьому кувати нові і нові слова на основі уже існуючих. І коли я бачу в перекладі Гюнтера Граса слово «порохняр» у значенні «виробник пороху», то кажу собі: от як добре. А відтак без вагань вживаю слово «готеляр» у значенні «директор готелю», бо є ж у нас і молочар, і килимар, і друкар і т. д. І начхати мені на те, що досі ніхто такого слова у нас не вживав, бо мова – живий організм і повинна постійно збагачуватися. І коли я чую в колі львівських комп'ютерників слово «шпиндик» у значенні «флешка», а «бандурка» в значенні «зовнішній вінчестер» я теж тішуся. Бо і наш український сленг повинен так само розвиватися (Юрій Винничук «Страхотливий привид галицизмів», Інтернет-видання «Збруч», 28 серпня 2013).

Так кажуть...

Надмірно цікавитися чужими справами
Надобність
Надовго запам'ятовувати побачене
Надоїв, як гірка редька

Надоїдати

Надоїдлива муха
Надоїло
Надокучати; заважати; набридати
Надоумити
Надривати живіт від сміху

Надривати здоров'я

Надриватися на роботі
Надриватися над роботою

Надривно кричати (галасувати)
Надто акуратний
Надто багато обіцяти
Надто довірлива, щира, нехитра людина
Надто мало
Надто спокійний, флегматичний
Надто строгий закон
Надувати губи
Надувати щоки
Надувся як індик

Надувся як миша на крупу

Надутися
Находить (насувається) вечір
Нажати кнопку

А ми радимо так...

Лізти не в свою тарілку.
Потреба.
Мати пам'ятке око.
Став мені хрін (як той хрін) у носі;
став мені сіллю (як сіль, мов сіль) в оці;
допик гірше від сирої кваші.
Надокучати, набридати; обридати;
надокучати; лізти в очі осою;
нав'язати на зубах.

Муха-набридуха.
Остобісіло, осточортіло; обридло.
Скребти голову.
Напоумити.
Рвати боки з реготу; за боки братися;
качатися від сміху.
Підривати здоров'я; надвереджатися;
занепадати на здоров'ї (здоров'ям).
Ламати хребта.
Рватися (перериватися) коло праці
(коло роботи, у праці, у роботі).
Рвати горло (горлянку).
Прилизаний.
Золоті гори обіцяти.
Свята наївність (простота).
Замало.
Хоч танцюй на голові.
Драконівський закон.
Закопильовати губи (губу).
Надимати щоки.
Напіндючився (напіндився) мов індик;
ходить як індик переяславський; дметься
(надувся) як жаба на лопуху (як бульба на
воді); надувся як (мов, наче) лопух на вогні;
дметься як шкурат (як шкураток) на вогні
(на жару).
Надувся як індик (сич) перед смертю;
надувся як індик (квочка) на дощ.
Напіндючитися; випнути губи.
Заходить вечір; вечоріє.
Натиснути кнопку.

Нажати на всі кнопки

Пустити в дію всі важелі;
докласти всієї сили;
ужити всіх заходів (способів).

Наждак

Точило.

Наживатися на чужому горі (нещасті)

Лихом торгувати.

Наживатися

Гребти до себе; ловити рибку в каламутній воді; гріти руки; набивати кишені.

Нажимати

Натискати; тиснути.

Нажити біди (лиха, клопоту)

Напитати біди (лиха, клопоту);
набігти біди (лиха, біди-лиха);
лихо стягти на себе; доскочити лиха;
набратися (доходитися) лиха.

Нажити борги

Залізти в борги; утопитися в позиках;
заборгуватися; напозичатися.

Нажити власною працею

Доробитися.

Нажити неприємностей

Нажити клопіт.

Нажити своїм хребтом

Нажити своїм горбом.

~~~~~  
Суржик – це хвороба,  
а з хвороби сміятися не можна, її потрібно лікувати<sup>224</sup>.  
~~~~~

Нажитися на чім

Руки погріти чим.

Нажужжати вуха

Натуркати (натурчати, натуркотіти,
наскрипіти) вуха (у вуха, повні вуха).

Назавжди

На вічні часи.

Назавжди залишитися в пам'яті

Закарбуватися на душі (на серці).

Назавжди; навіки

До самого скону; до скону віків.

Наздоганяти

Дихати в спину;
наступати на п'яти (на хвіст).

Наздоганяти кого-небудь

Насідати на п'яти.

Називай речі своїми іменами

Називай біле білим.

Називати кого по фамілії

Називати кого на прізвище.

Називати речі своїми іменами

Говорити без манівців.

Назначений час

Визначений (призначений) час;
визначені (призначені) години.

²²⁴ Він повинен був стати перехідним етапом від української до російської. На жаль, розквіту суржику часто сприяє наша ментальність. Українець, який не хоче видатися «хохлою», легко переходить у розмові на російську, добре цієї мови не знаючи. Він говорить, не «лестниця», а «драбіна», не «рубашка», а «сарочка», але гордиться тим, що розмовляє не українською (Сербенська О. Суржику сприяє наша ментальність // Високий замок. – 2009. – 21 лютого).

Так кажуть...

А ми радимо так...

Назначити ким	Настановити (призначити) за кого (на кого).
Назначити ціну	Визначити (покласти, укласти, нарядити) ціну.
Назойлива людина	Настирлива (настирна, уїдлива, улізлива, ув'язлива, учеписта) людина.
Назойливий як муха	Настирливий як муха восени; лізе у вічі, як (мов) [та] оса.
Назойливо лізти	Настирно (настирливо) лізти; лізти в очі, як (мов) оса (як сльота); лізти сльотою.
Назріває криза	Криза наспіває (наближається); криза на часі (на порозі); заноситься на кризу.
Назріває необхідність	Заходить (настає, наспіває) потреба.
Назрівати	Визрівати; насуватися.
Найбільш оптимальна форма поведінки	Золоте правило.
Найближчий	Поблизький; незабарній.
Найближчим часом	З години на годину; незабаром.
Найвагоміший аргумент	Козирна карта.
Найвпливовіші (наймогутніші) люди	Сильні світу [сього (цього)].
Найкращий період розвитку	Золотий вік.
Найменші дрібниці (деталі)	Всі входи (ходи) й виходи.
Наймогутніший	Пан над (між) панами.
Найняти кого	Згодити кого.
Найтяжчі злочини	Сім смертних гріхів.
Найшла коса на камінь	Трапила (наскочила, наткнулася) коса на камінь, та камінь не подається; наскочив чорт на біса; хоч на споді лежатиму, та в очі плюватиму; добрий на доброго й наскочив; наскочив удівець на вдову; наскочила кулага на врага.
Найшло багато людей	Понаходило (назбиралося, натовпилося, понатовплювалося) такого (багато) люду (людей).
Найшов кому повірити	Було кому повірити; [не] мав кому повірити.
Наївна людина; пустий мрійник	Лицар печального образу.
Наївний	Простодушний; нехитрий; небитий; безхитрий; зелений; рожевощокий.
Наївність	Дитинність.

Так кажуть...

Наївно (щиро) вірити
Наїзнанку
Наїстися до відвалу

Наказ підписано сьогодні директором
Наказати за провину
Наказати кого
Накаляти атмосферу
Накануні
Накинутися на когось
Накінець
Накінець-то

Накладна плата

А ми радимо так...

Брати за чисту монету.
Навиворіт.
Наїстися донесхочу (донехочу);
заїстися (напакуватися, навкладатися) чим.
Наказ директора підписано сьогодні.
Покарати.
Дати кару кому; покарати кого.
Розпалювати атмосферу.
Напередодні.
Напосістися на когось.
Нарешті.
Нарешті-таки! Насилу-таки! Аж ось;
нарешті.
Післяплата.

~~~~~  
За вірш «Любіть Україну»  
Володимира Сосюру звинуватили  
в «українському буржуазному націоналізмі»<sup>225</sup>.  
~~~~~

Накладною платою
Накласти іго
Накласти на себе руки

Накласти печать
Накласти руку на щось
Наклейка
Наклеїти
Накликати на себе біду
Накликати нещастя
Накопилося багато роботи
Накопичити досвід
Накопичувати

Післяплатою.
Запрягти в ярмо.
Заподіяти собі смерть; позбавити себе
життя; вкоротити (вмалити) собі віку.
Залишити слід.
Прибрати щось до рук.
Наліпка.
Наліпити.
Напитати собі лиха.
Перейти з порожніми відрами дороги.
Набралося багато роботи.
Примножити досвід.
Нагромаджувати; нарощувати;
наскладувати.

²²⁵ Першу сесію Верховної Ради нового скликання депутати почали з прослуховування патріотичного вірша Володимира Сосюри «Любіть Україну». Можливо, не усі знають, що поет не був сто відсотковим українцем. Солдат наполеонівського війська Густав Сосюр потрапив у російський полон, одружився з україною і дав життя прапрадіду Володимира Сосюри. Це по батьковій лінії. А по материнській – серб з угорським прізвищем Локотш – дід поета. Народився Володимир Сосюра на Донбасі. Свого найвідомішого вірша «Любіть Україну» написав у 1944 році, коли ще не закінчилася війна з німецькими окупантами (Фесуненко А. Українська мова – не китайська грамота // Високий замок. – 2006. – 20 вересня).

Так кажуть...

Накопичувати гроші (капітал)
Накормити
Накричати на кого
Налагоджувати (відновлювати) що-небудь
Налагоджувати зв'язки
Налагоджуються хороші, теплі стосунки
Налагодити відносини
Налагодити чий-небудь фінансові справи
Налажений
Наламати дров
Належати кому
Належить зробити
Належить кому
Належним чином

А ми радимо так...

Збивати копійку.
Нагодувати.
Холоду надати кому.
Ставити до ладу.
Заводити (зав'язувати) стосунки.
Лід тане між кимось.
Розтопити лід.
Полатати злидні (убогість).
Налагоджений.
Наробити дурниць; наварити каші.
Належати до кого.
Треба (слід) зробити.
Належний до кого.
Належно; як має бути.

Аби зарадити стрімкому вимиранню мов,
ЮНЕСКО створила «Червону книгу мов»²²⁶.

Належно оцінити
Налетіти коршуном

Нализатися
Налисник
Наліво, вліво
Налог

Наложити ярмо на кого

Налягати
Налякати
Нальотчик

Віддати данину.

Кинутися, як кіт на мишу;
налетіти (кинутися) на кого;
як шуліка на курча.

Набратися, як чіп.

Млинець.

Ліворуч.

Податок.

Запрягти в ярмо кого; підгорнути кого
під кормигу; повернути в неволю кого.

Напирати; натискати.

Наробити шороху.

Напасник.

²²⁶ У ній мови розділено за категоріями, відповідно до рівня збереженості, тобто шкали із кількох категорій, запропонованої ЮНЕСКО для визначення небезпеки, в якій опинилась та чи інша мова. Існує шість рівнів розподілу. Перший – мови, що відмерли після 1500 року; мови, що перебувають на межі зникнення (ними розмовляють кілька десятків людей похилого віку, таких мов – близько 540 – маньчжурська, айнська); мови, що зникають (понад 500: іжорська, кетська), неблагополучні мови (кількість дітей, які ними розмовляють, різко скорочується, таких – більш як 650: комі, ірландська), нестабільні мови (мови, якими хоч і розмовляють люди різного віку, але вони або не мають офіційного статусу, або не престижні, їх близько 610 – білоруська, чукотська), і благополучні мови (Зьобро О. Мови, як і люди, – не безсмертні // Високий замок. – 2012. – 6 травня).

Так кажуть...

Нам не привикати
Нам повезло
Нам прививають чужі ідеї
Нам стало відомо
Намагання не втручатися в дійсність
Намагатися бути там, де найважче
Намагатися вийти зі скрутного становища
Намагатися для всіх бути добрим
Намагатися догодити публіці
Намагатися зробити щось вище своїх
 можливостей
Намагатися зробити щось неможливе
Намагатися одночасно вирішити дві справи

Намагатися скомпрометувати когось
Намагатися скрізь встигнути
Намазати
Намертво порубати
Нами зібрано (виконано)
Намікати
Намітити заходи
Намічати завдання
Намічений
Намучитися
Нам'яти боки

Нанести візит ввічливості
Нанести візит кому
Нанести образу

Нанести побої кому
Нанести поразку кому

Нанести рани кому
Нанести удар
Нанести удар в лице

Нанести ущерб (збитки, шкоду)

А ми радимо так...

Ми давно звикли.
Ми мали щастя.
Нас годують не нашим хлібом.
До нас дійшлося.
Страусова поведінка.
Лізти в пекло.
Хапатися за соломинку.
І Богу і чорту молитися.
Грати на публіку.

Стрибати вище голови.
Плювати проти вітру.
Ганяти (ганятися, полювати) за двома
 зайцями.
Плести сіті.
Мухою літати.
Намастити.
Упень порубати.
Ми збрали (виконали).
Натякати.
Накреслити (запланувати) заходи.
Визначати наміри (мету).
Накреслений; визначений; запланований.
Попомучитися.
Полатати боки; полічити ребра;
 надсадити бебехи.
Прийти з поклоном.
Відвідати кого.
Завдати (заподіяти, учинити) образу
 (кривду) кому; образити (скривдити) кого.
Побити кого.
Завдати поразки кому;
 побити (розбити) кого.
Завдати ран кому; поранити кого.
Завдати удару.
Дати ляпаса (ляща, поличника);
 ударити по обличчі (по лиці).
Завдати шкоди (збитків, втрат); учинити
 (заподіяти) шкоду (збитки, втрати);
 нашкодити (пошкодити, зашкодити) кому.

Так кажуть...

Нанести шкоди
Наносити удар
Наоборот
Наобум
Наостанку
Наостанок
Напав смуток
Нападаючий
Напала дрімота
Напала на мене зівота

Напасти з докорами
Напасти на слід
Напасть
Напевно
Наперебій

Наперегонки
Наперегонки
Наперед відомо
Наперед невода рибу не лови
Наперекір здоровому смислу
Наперекір стихіям

Напереріз
Напечатаний
Напиватися доп'яну
Напильник
Напитися вволю
Напитися до чортиків
Напитися
Напиток
Напівголодне існування
Напір
Напір води
Наплювательське відношення
Наповнювати водою
Наповнюватися звуками
Наполегливо вимагати

А ми радимо так...

Завдати шкоди.
Завдавати удару.
Навпаки.
Наосліп.
Наприкінці.
Насамкінець.
Смуток пройняв.
Нападник.
Вдарило в сон.
Позіхи напали на мене;
на позіхи взяло мене.
Докоряти; накрити мокрим рядном.
Натрапити на слід; знайти слід.
Халепа.
Мабуть; либонь.
Навперейми;
один з-перед (поперед) одного.
Навивпередки; навзаводи.
Навивпередки.
Згори відомо.
Не кажи гоп, поки не перескочиш.
Усупереч здоровому глузду.
Щоб пекло засміялось;
щоб чортів колька взяла.
Уперестріть.
Надрукований.
Наступати на пробку (на корок, на корка).
Терпуг.
Напитися по дужку.
Набратися як жаба мулу.
Закропити душу.
Напій.
Життя на голодному пайку.
Напирання; натиск.
Тиск води.
Свинське ставлення.
Заводнювати.
Гудом гудіти.
Пристати з короткими гуками.

Так кажуть...

Наполегливо йти до своєї мети
Наполегливо оволодівати знаннями
Наполегливо працювати
Наполягати на своєму
Напористий
Напрімер
Направлення на роботу
Направляти на путь істини

Направляти
Направо, вправо
Напрактикований; натренований
Напрасний труд
Напрасно
Наприкінці чого-небудь; запізно

Наприклад, приміром
Напроліт
Напролом
Напротязі тижня (року, місяця)
Напружена пора в роботі
Напружено думати, намагаючись зрозуміти щось
Напружено працювати над складним питанням
Напружуватися; надриватися
Напрягати
Напрягатися
Напрямок
Напряму
Нарада по безпеці
Наражати себе на неприємність
Наражати себе на смертельну небезпеку
Наражатися на велику небезпеку; ризикувати

Нариватися; лізти на рожон
Нарисуватися

А ми радимо так...

Уперто йти (простувати, прямувати) до своєї мети.
Гризти граніт науки.
Не покладаючи рук; в поті чола.
Впертися рогом.
Напосідливий.
Наприклад.
Скерування на роботу.
Наставляти (навертати, направляти) на добрий (правильний) шлях (на добру (правильну)) дорогу.
Скерувувати; звертати; спрямовувати.
Праворуч.
Вишколений.
Даремна (марна) праця; шкода праці.
Намарно; за пусто-дурно.
На шапкобрання прийти (приїхати, поспіти).
Скажімо; візьмімо; для прикладу.
Встяж.
Пробоем; протовпом.
Упродовж (протягом) тижня (року, місяця).
Кожна хвилина дорога.

Ламати голову; сушити голову.

Ламати голову.
Аж зі шкури вибиватися.
Напружувати.
Лізти зі шкури.
Керунок; напрям.
Просто.
Нарада з безпеки.
Лізти в халепу.
Важити головою (життям); лізти в петлю.

Лізти чортові на роги; випробовувати долю.
Лізти на кулю; пхати пальці між двері.
Вирости (вигулькнути) перед очима.

Нарівні з ким-небудь

Нога в ногу.

Нарізаний хліб

Покраєний хліб.

Наробити багато шуму

Наробити багато галасу (шелесту).

Наробити біди

Накоїти лиха; налихотворити;
наварити пива (каші).

Наробити зла

Негаразд вчинити.

Наробити чогось безглузлого
(нерозумного)

Наламати дров;
наколотити гороху з капустою.

Наробка

Доробок; напрацьоване.

Народжений повзати, літати не може

З чорної кішки білої не зробиш.

Народжувати

Приносити (приводити) на світ.

Народонаселення

Людність.

Народу набилося уйма

Народу (людей) набилося (натовпилося,
напхалося) сила (сила-силенна, безліч,
тьма-тьмуца).

~~~~~  
Однозначно треба повернути усі,  
нібито «російські» слова<sup>227</sup>.  
~~~~~

Нарозпашку

Розхриставшись; нарозхрист.

Нарочно

Навмисне.

Нарощувати потужність

Щораз збільшувати потужність.

Наруга

Плювок у душу.

Наручники

Залізця.

Нарушати закон (присягу, віру, слово)

Ламати право (присягу, віру, слово).

Нарушити договір

Зламати договір (умову);
відкинути договір (умову);
скасувати (зірвати) договір (умову).

Нарушити клятву (слово)

Зламати (порушити, переступити) слово
(присягу).

Нарушити тишину

Засмутити тишу.

Наряд

Вбрання.

Наряджатися

Чепуритися; прибиратися.

Нарядний

Ошатний.

Наряду з тим

Поряд (поруч) з тим.

²²⁷ Ми самі радо «обрізаємо» свою велику мову, віддаємо прадавні слова, а потім дивуємося, що все більше українців «хочуть підвищити російську в правах». Потрібно позбутись російських фобій, перестати оглядатися на Росію і розвивати свою українську мову. Говорити українською завжди, з усіма... (Роман Ревчук «І мову всотує «язык», Інтернет-видання «Zaxid.Net» 25 березня 2012).

Так кажуть...

Нас охопила печаль
Населення; жителі
Населяти
Насиджувати місце
Насилля
Насилу
Насилу
Насильний; насильницький
Насильницька смерть
Насильно милим не будеш

Насильно
Насильство
Насипати солі на рану; наступити на мозоль
Насікомі
Наскакувати
Наскільки вистачає очей
Наскільки мені відомо
Наскільки можливо
Наскочити на біду
Наскрізь пронизувати щось
Наскрізь; повністю; зовсім
Наслідство
Насмарк
Насмілитися

Насміхатися над ким

Насміхатися над кимось
Насмішка доли
Насміявся кулик болоту, та й сам туди ж

А ми радимо так...

Сум нас побрав.
Людність.
Залюднювати.
Призвичаюватися до місця.
Силоміття.
Ледве, ледь-ледь.
Силоміць.
Примусовий; підневільний.
Не своя смерть.
На милування нема силування;
силою не будеш милою; не допоможуть
і чари, як хто кому не до пари;
не спаруєш голубки з півнем, бо голубка
півневі не рівня; силком не націлуєшся;
силуваним волом не доробишся;
силуваним конем не поїдеш;
силою колодязь копати – води не пити;
не можна нелюба любити.
Силоміць, силоміть; силою, примусом.
Насилля; принука; примус.
Впекти в живе.
Комахи.
Налітати.
Скільки сягає око (захопиш оком).
Як (скільки) мені відомо; скільки я знаю.
Якогога; як спромога; що спроможність.
Нахопитися на лихо.
Проходити червоною ниткою.
До останньої нитки; як хлющ; хоч викрути.
Спадщина; спадок.
Нежить.
Дозволити собі; набратися духу;
наважитися; відкинути страх.
Насміхатися (глузувати, глумитися,
кепкувати, кпити) з кого; на сміх (на глази,
на глум, на кпини) брати (підіймати,
здіймати) кого; сміхи збивати з кого.
Брати когось на кпини.
Посміх (іронія) доли.
Сміється горшок з котла, а обидва чорні.

Так кажуть...

Насміятися вдоволь
Насолоджуватися їжею
Насолоджуватися плодами праці
Насолоджуватися славою
Насолоджуватися
Насолодитися життям
Насос
Наспівувати під ніс
Наспів (частково) заповнювати нестачу
Настав вечір
Настав кінець чому-небудь;
нема того, що було
Настав момент, що є сигналом
до чого-небудь
Настав ранок

А ми радимо так...

Насміятися досхочу; попосміятися.
Смакувати.
Пожинати плоди праці.
Купатися в славі.
Заживати насолоди.
Натішитися життям (з життя).
Смок.
Мугикати; кургикати; наспівувати стиха.
Затикати (затуляти) дірки.
Прийшло на вечір.
Нитка увірвалася.
Час пробив (настав).
Прийшло на рано.

~~~~~  
Коли українські молоді письменники змужніють,  
то вони доведуть, що московська мова  
є лише дикунською говіркою,  
порівнюючи її до мови української<sup>228</sup>.  
~~~~~

Наставляти на путь істинний
Настала дощова погода
Настала наступна ніч
Настала ожеледиця

Настали морози
Настановлення
Настигати кого-небудь
Настирливий; настійливий

Настирливо
Настирливо вимагати у кого-небудь щось
Настирливо змушувати до чогось
Настирливо повторювати те саме
Настирливо; дуже вимогливо

Навчати розуму; на добрий розум навчати.
Задощилося.
Настала друга ніч; прийшло на другу ніч.
Приожеледилося; ударила голоморозь
(ожеледь, ожеледиця); ударило
голомороззя.
Морози взялися.
Настановна.
Пекти п'яти.
Набридливий; надокучливий;
наполегливий; завзятий; упертий.
Як сова лізти.
Смикати (сіпати, тягти) за поли.
Наступати на горло (на горлянку).
Жувати (пережовувати) жуйку.
В одну шкуру.

²²⁸ Коли вони повитягують з московської мови все українське, то найзапекліший московський шовініст буде змушений визнати жалюгідне убозтво і нижчість московської говірки супроти української мови (Григорій Квітка-Основ'яненко).

Настійливо (наполегливо) відстоювати
свою думку

Настійливо працювати

Настійливо просити

Настільки багато, що...

Настільки розумний, що...

Настільна книжка

Настольний теніс

Настороженість

Настоювати на рішенні

Настоювати на своєму

Настраждатися

Настраханий

Настрашити

Настроїтися на перемогу

Настроювати

Наступають свята

Наступають сумерки

Наступаюча армія

Наступаючий день

Наступила весна

Наступила ніч

Наступили зміни

Наступити на горло

Наступним способом

Наступним чином

Наступні факти

Нате вам!

Натерпітися

Натикати

Натовп

Натовп, що сліпо, бездумно йде услід
за кимось

Хилити на своє.

Наполегливо працювати.

Уклінно прохати.

Так багато, що...

Такий розумний, що...

Підручна книжка.

Настільний теніс.

Насторога.

Наполягати на рішенні.

Наполягати на своєму.

Попомучитися.

Наполоханий.

Налякати.

Налаштуватися на перемогу.

Ладнати; налагоджувати.

Заходять свята.

Вечоріє.

Військо, що наступає.

День, що настає (надходить).

Настала весна.

Ніч запала.

Іншим (не тим) вітром повіяло.

Приступити з короткими гужами;
в одну шкуру добиватися чого;
притьмом (гвалтом) вимагати чого;
напосістися на кого; взяти за петельки.

Ось так; так; отак; таким (отаким)
способом (чином);
таким робом (побитом);
у такий спосіб.

Таким чином.

Такі (отакі) факти.

Маєте!

Пізнати, почім ківш лиха.

Наколювати.

Юрба.

Стадо баранів.

Так кажуть...

Натощак
Натрубити у вуха кому
Натура
Натуральний
Натхненно працювати
Натягнутий сміх
Натягнуті відносини
Натякати на що
Наугад
Наукова експедиція
Наукоподібний
Нафтовик
Нахабніти
Нахватати
Находити можливим
Находити
Нахрапом; напролом
Націоналізувати
Нація
Начало начал
Начальство
Наче на зло
Начислення
Начистоту
Наш план зазнав невдачі
Наша взяла!
Наша пісня дуже гарна – починай спочатку
Наша програма підходить до кінця
Нашестя
Наші стосунки ввійшли в колію
(нормалізувалися)
Нашкодити

А ми радимо так...

Натще, натщесерце, наголодно.
Натрубити (натуркати, натуркотіти, натуркотати) вуха кому.
Природа.
Природний; нештучний; непідробний; невдаваний.
З вогником працювати.
Удаваний (нещирий, вимушений) сміх.
Напружені (нещирі, не дуже приязні) взаємини (стосунки, відносини).
Гнути на що (куди); бити клинці; закидати надогад.
Навмання; наздогад.
Наукова розвідка.
Псевдонауковий.
Нафтар.
Розбирати кошеліки.
Нахапати.
Уважати за можливе; визнавати за можливе (можливим).
Знаходити.
Пробоем; напропуд; потоптом.
Удержавити.
Народ.
Причина причин; джерело джерел; першоджерело.
Керівництво; провід.
Ніби на гріх.
Нарахування.
Як на духу.
Наш план розбився на дрізки.
Наше зверху!
Із ворон почали, а на сороки перевели; починай, Іванку, зранку.
Наша програма добігає кінця.
Навала; потопт.
Ми налагодили взаємини.
Наробити, як на купині.

Нашого полку прибуло²²⁹

Наяву

Не багато не мало

Не бачить світу хто

Не без кінця ж

Не богохульстуй

Не брати участі в чомусь

Наш рій роїться; нашого брата прибуло;
наш порох порошиться; наша братія зроста.

Увіч; вочевидь.

Якраз; копійка в копійку.

Не має просвітку (просвітлої години) хто;
немає просвітку кому; нема коли (ніколи)
й угору глянути кому.

Не довіку ж.

Не блюзни.

Стояти за бортом.

Мовне питання стає насамперед –
питанням політичним, соціальним і культурним
(Юрій Шевельов)²³⁰.

Не буде з цього толку

Не буде толку з кого

Не було б щастя, та нещастя помогло

Добра не буде з цього;
не буде з цього пуття (діла, ладу);
не буде з цього нічого доброго;
з цього дива не буде пива.

Не буде пуття з кого;
нічого не вийде з кого.

Коли б не нещастя, не було б і щастя;
і в нещасті щастя буває; лихо не без добра;
немає злого, щоб на добре не вийшло;
не бачив гіркого, не бачить і солодкого;
нема біди, щоб не вийшли гаразди;
нема зле, аби на добре не вийшло;
так воно прилучилося, що щастя за біду
зачепилося.

²²⁹ Колись слово «полк» мало не тільки військовий зміст, а й мирний. Означало воно «рід», «народ» або «натовп». Мирним став і фразеологізм. У народній грі-пісні «А ми просо сіяли», яка з'явилася ще в дохристиянські часи, хлопці й дівчата ставали в два ряди (полки) і співали: «А нашого полку прибуде, прибуде». Отже, вислів «нашого полку прибуло» означає, що група однодумців збільшилася (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

²³⁰ Боротьба за чистоту й високу мовну культуру – це боротьба за культуру взагалі. Дбати за очищення мови від усякого засмічення й за дальше піднесення її культурного рівня – це обов'язок усього українського суспільства, не кажучи вже про тих людей, що безпосередньо працюють над мовою – вчених-мовознавців, письменників, журналістів, дикторів, працівників редакцій і видавництва, викладачів рідної мови. Адже від мови наших підручників, газет, науково-популярної й художньої літератури багато залежить, чи мова мільйонів читачів удосконалюватиметься й збагачуватиметься, чи, – як іноді, на жаль, трапляється, – засмічуватиметься («Вулиці та будинки Харкова «розповідають» про український період Юрія Шевельова», Вікторія Скуба, проект «Україна Incognita», газета «День»).

Не було діла до кого (до чого)
Не було другого виходу
Не було печалі
Не було сил зробити
Не бути в стані зробити щось
Не бути на війні;
не брати участі у воєнних діях
Не бути таємницею
Не в брову, а в око

Не в диковинку
Не в добрий час
Не в змозі бути
Не в змозі зробити
Не в змозі йти
Не в наш час

Не в образі сказано

Не в рахунок
Не в своєму розумі
Не в свої сани не сідай

Не в своїй тарілці

Не в силах хто

Не в силі
Не в собі
Не в собі від злості

Не в стані перебороти
Не в цьому діло

Не вартий ламаного гроша

Байдуже було до кого (до чого);
не доходило діло до кого (до чого).
Не було іншої ради.
Не мала баба клопоту – [купила поросля].
Годі було зробити.
Не мати як зробити щось.

Не нюхати пороху.
Лежати на поверхні.
У самісіньке око; просто в око;
прямісінько у вічі; як в око;
як в око влучив (вліпив);
приткнув, як ужа вилами.
Невдивовижу.
У лиху годину (пору).
Не мати змоги.
Не дужий зробити.
Ніг не волоче (не волочить).
Не за наших часів; не за нас;
не за нашої пам'яті.
Даруйте (пробачте) на слові;
не бажаючи образити; не ображайтеся;
не майте цих слів за зле.
Не рахується; не береться до уваги.
Несповна розуму.
Коли не Кирило, то не пхай рило;
по своєму ліжку простягай ніжку;
що попові можна, то дяку зась.
Ні в сих ні в тих; як сорока в сливах;
не в своїх воротах; як мила з'їв.
Не має сили хто; несила (неспромога)
кому.
Нам не під силу; нам не сила.
У нестямі; не тямлячи себе.
Не тямлячи себе (не тямлячись) з люті
(з лютості); як несамовитий.
Неспроможні перебороти (подолати).
Не в тім (не про те, не за те) річ; не про те
(не за те) мова мовиться; не в тім сила.
Ламаного шеляга (щербатої копійки)
не вартий; доброго слова не вартий;

Не варто говорити
Не варто нарікати (скаржитися)

Не вартує й згадувати
Не вартує уваги

Не вашого ума діло
Не вважати потрібним
Не вдарити лицем у болото

Не везе кому в чому
Не вживає заходів

торби січки (спаленого сірника) не варт;
за солом'яну устілку не варт.

Шкода мову псувати.
Гріх (нема чого, нічого) Бога гнівити;
гріх слово сказати.

Бодай не згадувати.
Не заслуговує на увагу (уваги);
не вартий уваги.

Не з вашим розумом братися.
Не вважати за потрібне.
Гідно (з честю) триматися;
відстояти честь свою; не осоромитися;
не дати собі в кашу наплювати.

Нема кому таланту до чого; не ведеться.
Ні кує, ні меле.

~~~~~  
Якщо будемо байдужими,  
українську мову невдовзі спіткає доля білоруської<sup>231</sup>.  
~~~~~

Не взираючи на те, що...

Не взяти в толк
Не вибираючи шляху, куди завгодно піти
Не виваживши напрям руху
Не видно й сліду
Не вийти з-під чийогось впливу
Не вийшов лицем

Не вийшов розумом

Не виключено
Не виконувати обіцяного

Дарма (даром) що...;
незважаючи (не вважаючи) на те, що...;
без огляду на те, що...

Не скласти ради.
Світ за очі піти.
Куди бачить, туди й рачить.
Нема й знаку.

Триматися чиєїсь спідниці.
Не вдався на вроду;
не гарний з лица (на вроду).
Не вдався розумом; недоумкуватий;
недоумок; невеликого розуму;
бідний на розум.

Не без того.
Годувати обіцянками (жданиками,
пожданиками); робити з губи халяву.

²³¹ Білоруська мова – не затребувана державою. Нею розмовляють одиниці. Владна верхівка з усіх сил показує, наскільки це незатребувана і неprestижна мова. Подібні процеси спостерігаються і в Україні. У нас тільки написано, що державна мова – українська. Але більшість депутатів, представників влади дозволяють собі переходити на російську мову. Таким чином вони показують приклад усьому населенню, підносячи престиж «общепанятного» і знижуючи статус української мови (Зьобро О. Мови, як і люди, – не безсмертні // Високий замок. – 2012. – 6 травня).

Не вимовив ні [одного] слова

Не винний у чомусь;

не причетний до чогось

Не виносити сміття з хати

Не випивши спиртного

Не випускати щось з поля зору

Не вистачає енергії

Не вистачає коштів для чогось

Не вистачає пороху

Не вистачає

Не вистачило грошей

Не вистачило духу кому

Не вистачило терпіння

Не вистачить коштів на що-небудь

Не вистачить часу

Не витримує критики

Не виходити за межі норми

Не виходить з голови

Не виявляти своїх почуттів (думок)

Не від доброго життя

Не відмовлюся

Не відпускати кого-небудь від себе

Не відреагувати на образ

Не відриваючись від якоїсь справи

Не відрізняється глибиною думки

Не відрізняється далекоглядністю

Не відрізняється знаннями (здібностями)

Не відступати від своїх попередніх намірів

Не відступати від своїх слів

Не відчувати недостатку

Не відчувати сенсу життя

Не візьму в толк

Не вір вухам, а вір очам

Не сказав жодного слова;

і [ні] пари з уст не пустив.

Ні при чому.

Замотати, зав'язати та й нікому не казати.

Без чарки.

Не спускати очей (ока) з чогось.

Пороху не стає.

Кінці з кінцями не сходяться.

Нема тієї драбинки, щоб до неба долізити.

Бракує.

Забракло грошей.

Не стало відваги (зваги, сміливості) кому;

не насмів хто; не відважився

(не наважився, не зважився) хто.

Терпець увірвався.

Не видержить (не витримає) кишенья.

Забракне часу.

Поза всякою критикою.

Укладатися в рамки.

З думки не виходить; роїться в голові;

засіло кілком у голові.

Не дати (не подати) знаку (взнаки).

Не з розкошів; не з добра; не з гаразду.

Охоче, залюбки; з дорогою душею.

Тримати біля спідниці;

держати коло свого пояса;

держати на прив'язі.

Проковтнути пігулку.

На ходу.

Неглибоко оре думкою.

Далі свого носа не бачить.

Мілко плаває.

Триматися одного.

Стояти на своєму.

Мати все, що треба.

Нудити світом.

Не збагну; не второпаю.

Не вір чуткам, а вір очам; хто чув, той ще

не бачив; не вір губі – положи на зуби.

Не вірити

Не йняти віри.

Не вірю ні на гріш

Не вірю ні на мачину (ні на мак-зерно, ні на волосину).

Не вмієш – не берися

Або, дядьку, робіть, або геть ідіть; коли не піп – не махай кадилом; коли не Кирило, не сунь своє рило.

99% людей вживають у розмові слова і фрази, які можна назвати паразитами²³².

Не вмішуйся!

Не устрявай!

Не вникаючи в суть справи;
не задумуючись

Одним розчерком пера.

Не внушаючий довіри

Не гідний довіри; побудований на піску.

Не володіє собою

Несамовитий; сам не свій;
не дає ради нервам.

Не впасти лицем в болото

Утримати взяту ноту.

²³² Користі в них ніякої (на те вони і слова-паразити), зате є одна диво-зручність – відсутність конкретики. За цими чужоїдами можна дізнатися про людину досить багато.

«До речі» – це слово найчастіше вживають ті люди, яким дуже не вистачає уваги. Вони зазвичай відчують незручність в новій компанії і намагаються прикрити своє збентеження цим словом. Прислухайтесь до розмови й побачите, як сильно привертає увагу чоловік, що починає свою мову із слова «до речі».

«Коротше» – це показник квапливості, агресії, нервозності. Швидше за все людина, яка вживає це слово, володіє холеричним типом темпераменту. Деяких можна зараховувати до людей з невірноваженою нервовою системою. Ще це слово часто вживане дуже балакучими особами. «Це саме» найчастіше говорять ті люди, кому не хочеться виконувати свою роботу. Можливо, вони ненадійні й імпульсивні, тож не варто на них дуже сильно сподіватися. До того ж такі особи дуже вправно уникають всяких покарань, швидко звалюючи свою провину на тих, хто виявився поруч.

«Взагалі-то» – слово, що вживають невпевнені в собі люди. Але, на відміну від «до речі», ці особи можуть закотити такий скандал на рівному місці! Щоправда, роблять вони так через свою невпевненість.

«Насправді» – ознака самовпевнених і егоїстичних персон. Вони довіряють лише собі, своєму досвіду і своїй думці. Зазвичай людині «насправді» нелегко завести друзів, адже вона вважає себе єдиною і неповторною. Довкілля – це просто публіка, безлика маса для її життєвих виступів.

«Типа» і «значить» люблять вживати в мові справжні консерватори. Вони взагалі проти всього нового й невідомого, а свою думку завжди можуть довести, вдавшись до агресивного стилю бесіди.

«Як би» – творча натура, яка часто проводить час у своєму власному, вигаданому світі. Саме цим виразом такі люди неусвідомлено підкреслюють свою суть, відірваність від соціуму, ставлення до життя.

«Просто» найчастіше виголошують у своїй промові ті, думка яких не може бути самостійною. Вони сильно залежать від свого оточення і бояться взяти на себе хоч якусь відповідальність. Ще ці люди часто виправдовуються, коли остаточно падають в очач знайомих (Наталія Алексеева, куратор мовознавчої спільноти «Українська мова» у мережі Google+).

Не все вирішено в питанні...
Не все гаразд з головою
Не все котові масниця, буде й великий піст

Не все те золото, що блистить
Не всі вдома

Не вспів опам'ятатися, як...

Не вспієш оглянутися (оком моргнути)
Не всякому слуху вір
Не всякому слуху вір
Не втрачаймо контакт

Не все зроблено, щоб...
Жуки в голові; гриби на голові ростуть.
І на пса прийде зима;
до часу дзбанок воду носить;
минули роки, що розпирали боки.

Не все добре, що смакує.
Десятої клепки бракує;
без клепки в голові.

Не стямився (не спам'ятався, незчувся),
як...

Незчуєшся.
Не всяка чутка – правда.
Не все те переймати, що на воді пливе.
Не втрачаймо зв'язок.

~~~~~  
В умовах конкуренції двох мов в одній країні  
перемагає та, що має більшу комунікативну потужність<sup>233</sup>.  
~~~~~

Не втрачати ґрунту під ногами
Не втрачати надії на краще

Не втрачаючи присутність духу

Не втручайтесь не у свої справи
Не втручатися в що-небудь

Не гарячись
Не говори дурниць
Не говорячи про...
Не гордися званням, а гордися знанням

Не грає ніякої ролі
Не дав і рота розкрити

Стояти твердо на землі.
Ударити лихом об землю;
ударити журбою об землю.

Не розгубившись; не втрачаючи
(не втративши) самовладання (духу).
Не мішайтесь між чужим лихом .
Сидіти й не рипатися;
сидіти в запічку (на печі).

Не гарячкуй.
Не плещи дурниць.
Я вже мовчу про...
Не хвалися родичами-орлами, а своїми
ділами.
Не має ніякого значення.
Не дав і рота роззявити.

²³³ Українська література нині активно розбудовується. І що важливо – вона структурується, в ній з'являються твори різних жанрів, розраховані на різні групи читачів: історичні романи, пригодницькі, жіночі, оповіді про мандрі тощо. В умовах демократії, хай поки що неповноцінної в суспільному вимірі, наша література, вийшовши на волю із зони суцільних заборон, швидко розвинула не лише елітарні, а й масові жанри. Це свідчить, крім іншого, про те, що українська мова зберігає потужну креативну енергетику, а це є запорукою її незнищенності (Лариса Масенко: «Українська мова зберігає потужну креативну енергетику», сторінка Харківської обласної організації Національної спілки письменників України, 2012).

Так кажуть...

Не давати жити кому

Не давати можливості піти (втекти)
кому-небудь

Не давати передиху

Не давати проходу

Не давати спати

Не давати спокою

Не давати спуску кому

Не дай, Боже, свині роги –
всіх людей поколе

Не дало результатів

Не дати в образу кого

Не дати пилинці впасти на когось

Не дивитися за собою

Не дивитися прямо на кого-небудь

Не дивлячись на дощ

Не дивлячись на неодноразові нагадування

Не дивлячись на перешкоди

Не дивлячись на те, що

Не дивлячись на це

Не дивлячись на

Не дивлячись ні на що

Не до вподоби кому-небудь

Не до жиру, аби живу

Не до порівняння

Не до тебе відноситься

Не добирати слів

Не добиратися (не доходити) до суті справи

Не добитися успіху

Не доведи, Господи

Не дозволь знущатися над собою

Не докладаючи зусиль

Не допускається гуляння

А ми радимо так...

Не давати просвітку (просвітлої години)
кому; зав'язати світ кому.

Тримати (держати) за хвіст (за хвоста).

Ганяти як солоного зайця.

Проступку не давати.

Зганяти сон з очей.

Не давати жити;
витися гадюкою коло серця.

Не попускати кому.

Видів Біг, що не дав свині ріг.

Вийшов пшик.

Не дати скривдити кого.

Порохи здувати з когось.

Бути неохайним коло себе.

Потупити погляд; устромити очі в землю.

Дощ не дощ; сніг не сніг.

Дарма що не раз нагадувано.

Попри (незважаючи на) перешкоди.

Незважаючи на те, що... ; дарма що...,
даром що...

Незважаючи на це.

Незважаючи на; попри; всупереч, всупір.

Незважаючи (не вважаючи) ні на що (на
будь-що); хоч би там що; безбач; на одчай
душі; хай там що (як); попри все.

Не до шмиги.

Захотів пишно, аби затишно.

Як до неба присядки.

Не до тебе річ; не про тебе йдеться;
не твоє мелеться; не до тебе п'ють.

Лаяти на чім світ стоїть.

Ходити навкруг (довкола, кругом
та навколо).

Ухопити шилом патоки.

Хай Бог милує.

Не дай наплювати собі в кашу.

Без клопоту.

Заборонено гуляти.

Так кажуть...

Не допускай цього
Не допускати й думки
Не допустимо так робити
Не допустити біди
Не допустити кривди, знуцання над собою
Не дотримуючись етикету
Не доходячи до дому
Не дочувати
Не друзі
Не думати про майбутнє
Не жаліти кулаків

А ми радимо так...

Не дозволяй цього.
І думки не припускати; і в голові
(і в голову) [собі] не класти (не покладати).
Не можна так робити.
Попередити біду; запобігти лихові
(лиха, біді).
Не дати собі на ногу наступити;
не дати наплювати в кашу;
не дати собі по носі грати.
Без [усякої] церемонії;
без [усяких] церемоній.
Поблизу дому; біля (коло) самого дому.
Кукуся в вусі.
Кошель торбі не товариш.
Жити сьогоднішнім днем.
Битися (скубатися, чубитися, лупитися,
лупцюватися) щосили (щодуху, що є духу,
чимдуж, з усієї сили).

~~~~~  
Загальний рушій, що мусить бути в мові,  
дуже простий: це її питомість<sup>234</sup>.  
~~~~~

Не жаліючи сил
Не життя, а малина
Не журитися
Не з добрими намірами
Не з полохливого десятка
Не з тобою говорять
Не за горами
Не забудьте захопити парасольку
Не закінчити гідно справи
Не закінчити якусь думку
Не залишайте мене без відповіді
Не залишати ніяких слідів
від якогось вчинку

Не щадячи сил.
Не життя, а казка; життя – і смерті не треба.
Ударити лихом (журбою) об землю.
Не з добром.
Не страшкові діти.
Не до тебе річ.
Незабаром, невдовзі.
Не забудьте взяти парасольку.
Танцював, танцював і не вклонився;
вміли зготувати, та не вміли подати.
Поперхнутися словом.
Не відмовтеся відповісти (відписати) мені.
Ховати кінці у воду.

²³⁴ Насамперед вживати наше слово, потім якийсь близькослів, і тільки коли синоніми вичерпані – ставити чужизм. Потрібно доносити до загалу питому українську мову 1917–1933 років, що існувала перед тривалим періодом її советизації (Юрко Зелений «Люди не хочуть бути українцями. А бути українцем – то нині насамперед мовна ознака», Інтернет-видання «Газета по-українськи», 13 червня 2012).

Так кажуть...

Не залишати сумнівів
Не залишитися в боргу
Не залишитися непоміченим
Не заслуговує довіри
Не заслуговує на поблажки
Не заслуговує на повагу
Не заставив себе чекати

Не застати кого-небудь на місці,
запізнившись

Не заходити (не заїжджати) кудись
Не зачіпає (не зворушує) щось кого-небудь
Не збиратися щось робити
Не зважати на кого-небудь;
не рахуватися з кимось

Не зважати на образи
Не зважати на сказане
Не зважати на щось; втрачати інтерес
до чогось

Не зважаючи на все
Не зважаючи ні на що
Не звертає уваги

Не здержати слова
Не зівай!

Не знає права рука, що робить ліва
Не знає, на яку ногу стати

Не знає, як йому бути

Не знає, як собі допомогти

Не знайшов, що сказати (відповісти)
Не знати турбот
Не знати, куди дітися від сорому
Не знати, куди себе діти

А ми радимо так...

Розвіювати сумніви.
Віддячити.
Не втекти ока.
Не гідний довіри.
Не гідний полегші.
Мізинця не варт.
Не забарився; не загаївся;
не змушуй на себе чекати.

У порожній слід прийти (прибігти).
Обминати десятою дорогою.
Ні зимно, ні тепло.
І в думці не мати.

Мати за ніщо когось;
скидати з рахівниці когось (щось).
Тримати дулю в кишені.
Слухати через верх.

Топтати під ноги.
Попри все.
Хай (хоч) каміння з неба падає.
Пропускає повз увагу;
і вухом не веде; не зважає на щось.
Не дотримати слова.
Не лови ґав! Не будь роззявою (ґавою)!
Пильнуй!

На городі бузина, а в Києві дядько.
Не знає, на котру (на яку) ступити
(ступнути).

Не знає, що йому робити (діяти, чинити);
не зна, на яку (на котру) ступити.

Не знає, як собі раду дати;
не знає, чим і допомогтися (зарятуватися,
зарадити) собі; ради собі не дасть
(не прибере, не добере).

Не здобувся на слово (на відповідь).
Не мати клопоту.
Позичати очей у Сірка.
Не знати, що з собою робити.

Не знати, куди тікати
Не знати, чому фунт лиха
Не знати, що робити
Не знати, що сказати
Не знати, що трапиться з ким-небудь
у житті
Не знати, як поступити
Не знаходжу в цьому нічого небезпечного
Не знаходити відповіді
Не знаходити собі місця
Не знаю, чим зайнятися

Шукати п'ятого кутка.
Не бачити смаленого вовка.
Розводити руками.
Язык проковтнути.
Ходити під Богом.
Не дати собі ради;
не знати, на яку (на котру) ступити.
Не бачу (не вбачаю) в цьому нічого
небезпечного.
Не знати, що відповісти (відказати).
Не мати спокою; не знати, де й дітися
(приткнутися); битися як риба об лід.
Не знаю, у який хліб кинутися.

~~~~~  
Росіяни будують свою мову  
на основі «діректів» та «указов»<sup>235</sup>.  
~~~~~

Не знаю, що сказати
Не знаючий горя
Не знижувати планку
Не зрадити свого слова
Не зробити найменшого зусилля
Не зрозуміти; не збагнути
Не зупинятися на досягнутому
Не зупинятися на чому-небудь
Не зупинятися ні перед чим; іти ва-банк
Не йде в рахунок
Не йде ні в яке порівняння з кимось
Не йде справа на лад

Не могу прийти до слова.
Безнапасний; безжурний.
Не зменшувати вимогливості.
На своєму слові стояти.
Пальцем не кивнути.
Не второпати; не збагнути; і гадки не дати.
Не спочивати на лаврах.
Піти далі.
Іти у вогонь і воду.
Не береться до уваги; не має ваги;
не важить.
Тінню не скидається на когось.
Кінці з кінцями не сходяться.

²³⁵ Тоді як слов'янські народи від Лаби до Дунаю та від Адрії до Дону будували й будують мови на народній, культурно-етнографічній основі, то росіяни – на основі «діректів» та «указов». Назва Московської держави – грецький варіант слова Русь (Русія – звідси Росія), а також понад чотирьох-вікові спроби її володарів захопити землі стародавньої Руської Держави, позбавивши тамтешніх мешканців автентичних етнонімів (замість русинів – постали «українці/малороси», замість литвинів, «люду литовського» – білоруси), свідчать про компенсаторну реакцію держави з меншою історією, відсутністю сталої етнічної ідентичності з «винаходу традиції» (за Е. Гобсбаумом), введення нової мовної пам'яті та нової ідеологічно обумовленої етнонаціональної концепції історичної пам'яті в цілому («Москва – третій Рим») (Антон Глушко «Українська, білоруська та словенська мови крізь віки: історико-семантичний огляд», сторінка «Князь Огін», 17 грудня 2013).

Так кажуть...

Не йти ні на які поступки
Не їсться
Не кажучи ні слова
Не каркай!
Не клади пальця в рот, бо відкусить

Не контролювати себе
Не копай другому ями, бо сам упадеш

Не користуватися авторитетом
Не лежить душа
Не ликом шитий

Не личить, не пасує
Не лізе в голову
Не лізь не у своє діло
Не має відношення до справи
Не має нічого спільного з...
Не має що їсти
Не маєш в житті ніякого задоволення
Не май сто рублів, а одного друга
Не мала баба клопоту – купила поросля
Не мати ані найменшого бажання
Не мати ані найменшого поняття

Не мати відношення до справи
Не мати вільної хвилини

Не мати власного притулку
Не мати грошей на прожиття

Не мати грошей
Не мати духу зробити що

Не мати життєвого досвіду
Не мати жодного поняття про щось
Не мати змоги нормально рухатися
від втоми

А ми радимо так...

Не дарувати свого.
Їжа в рот не йде; шматок до рота не лізе.
Мовчки; ні пари з уст.
Не крич! Не крукай!
Це таке, що не вступить ні кінному,
ні пішому.
Відпустити повіддя.
Хто під ким яму гребе, той сам до неї
впаде.
Нічого не значити.
Серце не приймає.
Не з лика шитий; не в тім'я битий;
і моя душа не з лопуцька.
Як корові сідло.
Не тиснеться до голови.
Не сунь (не пхай) носа до чужого проса.
Не стосується справи.
Близько не лежить біля...
Юшка з сокири.
Життя смаку не чуєш.
У друга вода солодша від ворогого меду.
Не мав лиха та оженився на свою голову.
Не хотіти ані-ані.
Не знати ні сном ні духом;
не мати зеленого поняття.
Не стосуватися справи.
Не мати ні дня ні ночі;
ніколи й угору глянути.
Чужі дворища топтати.
Ні копійки нема за душею;
нема мідної копійки; ні шеляга за душею;
ні зламаного гроша.
Копійки рахувати.
Не мати духу (відваги, зваги, сміливості)
зробити що; не наважитися (не зважитися)
зробити що.
Не нюхати пороху.
Тямити, як свиня в аптеці.

Насилу ноги нести; ледве ноги волокти.

Не мати нічого спільного з чимось

Не мати перспектив

Не мати поняття

Не мати спросу

Не мати уяви

Не мати чого їсти; голодувати

Не маю часу на читання

Не маючи альтернативи

Не маючи законних підстав
(надійного становища)

Не маючи певного спрямування (мети)

Не миттям, так катанням

Не міг похвалитися знаннями

Не міг прийти до себе від здивування

Не мішай

Не мішайся не в свою справу

Не мішало (помішало) б з'ясувати

Не могли згадати

Не може всидіти хто

Не можливо вигнати когось звідкись

Не можливо надивитися

Не можливо справитися із ситуацією

Не можливо уявити

Не можна обійти мовчанням

Не можна обійтися без кого-небудь
(чого-небудь)

Не можу дух перевести

Не можу порахувати

Близько не ночувати біля чогось.

Жити одним днем.

Не мати й гадки.

Не мати попиту; не збуватися; не йти;
не бути ходовим.

Не мати уявлення.

Дзвонити зубами.

Не маю часу читати.

Рад не рад.

На пташиних правах жити.

Без керма і без вітрил²³⁶.

Не києм, то палицею; не вмер Данило –
болячка задавила.

Знаннями не грішив.

Не міг вийти (зійти) з дива;
не міг отямитися з дива.

Не заважай.

Не мішайся між чужі лика;
не сунь (не пхай) носа до чужого проса.

Не вадило б (не завадило б, не шкодило б,
не пошкодило б, не зайвим було б)
з'ясувати.

Мати ледачу пам'ять.

Нетерплячка бере кого.

І калачем не виманити;
і ладаном (сіркою) не викурити.

Дивишся не надивишся.

В чотири торби не вбереш.

Не вкладається в голову.

Не можна змовчати.

Як без рук.

Не здишуся; духу не відведу.

Рахуби не дам.

²³⁶ Більшість фразеологізмів своїм виникненням завдячують різним ремеслам, видам діяльності людей – таким, як: транспорт (входити в колію, давати зелену вулицю, ставити на рейки, на всіх парах, натискати на всі педалі, давати задній хід, спускати на гальмах, брати на буксир, без керма і вітрил, на повних парусах, пливати за течією, тримати курс, кинути якір, рятівне коло тощо) (Інтернет-проект «Нова мова»).

Так кажуть...

Не можу цього засвоїти
Не можу чітко мислити (розуміти) щось
Не моя вина
Не на жарт
Не на життя, а на смерть
Не наважився на цей крок
Не наважуватися робити що-небудь
Не надідай мені!

Не найкращим чином
Не налюбуюсь
Не нашого поля ягода

Не обираючи місця
Не обмежуватися чим-небудь
Не обминеш; не уникаєш
Не обмовився ні єдиним словом
Не одержати нічого
Не одне, так друге
Не опасаючись
Не опікуватися
Не падай духом
Не переварювати кого (що)
Не переводячи подих
Не переживайте за нас
Не перестаючи; без перерви; невпинно
Не перетруджуватися
Не перешкоджати чомусь
Не першої свіжості

Не пиріг, то й не пирожися
Не піддавати сумнівам; вірити сказаному
Не піддається описанню

Не піддається перекладу що

Не підлягаючий відміні

А ми радимо так...

Не йде до голови щось;
не береться в голову щось.
У голові все йде обертом.
Не мій гріх.
Не в жарт; неабияк.
До загину.
Не наважився до цього заходу.
Тертися та м'ятися; вагатися.
Не докучай (не набридай) мені!
Дай мені чисту годину!
Не клопочи мені голови!

Не найкраще.
Ока (очей) не відведеш.
Не з нашої парафії; не нашої сотні;
не того тіста книш.

Куди попало.
Піти далі.
І конем (на коні) не об'їдеш.
Не прохопився й словом; не мовив і слова.
Облизати облизня.
Не те, так те.
Безпечно; не побоюючись.
Пустити (кинути) напризволяще.
Удар лихом об землю; не опускай руки.
Не зносити (не терпіти) кого (що).
За одним духом; без віддиху.
Не бійтеся за нас.
Без угаву.
Лежати на печі (на перинах).
Крізь пальці дивитися на щось.
Не дуже свіжий; не зовсім чистий;
зношений.
Шорник свитнику не товариш.
Мати за чисту монету.
Не можна описати;
такий (така, таке), що й не описати.
Не може бути перекладене;
не надається до перекладу.
Невідкличний.

Не підмажеш – не поїдеш

Хто смарує, той їде;
хто мастить, тому віз не скрипить.

Не підпускати на гарматний вистріл

І близько не підпускати.

Не пішло на користь

Не пішло в руку.

Не по адресу

Не за адресою; не туди.

Не по ділу

Невлад; не до речі.

Не по днях, а по годинах [рости, зростати]

Не щоднини, а щогодини [рости, зростати];
як з води [рости, зростати].

Не по душі

Не до душі; не до серця; не до вподоби.

Не по зубах кому що²³⁷

Не на чії зуби (не про зуби чії) що;
несила (не під силу, не до сили,
не до снаги) кому що.

Не по зубах мені цей горішок

Не на мої зуби цей горішок;
я цього не розлущу (не розкушу).

Не по кишені

Купила немає.

Не по коню, та по оглоблях

На того вина, кого вдома нема.

Не по плечу

Не до снаги; не під силу; понад силу.

Не по прямому призначенню

Не за призначенням.

Не по своїй волі; з примусу

З-під палиці.

Не по Сеньці шапка

Не про його ногу шкарбан.

Не по силах кому

Не в силах кому; не до снаги кому;
несила кому; не під силу кому;
бракує сили кому;
не здужає (не подужає) хто.

Не по словах судять, а по ділах

Менше слів, а більше діла;
менше говори – більше діла твори;
добрі діла кращі від добрих слів;
робота сама за себе скаже.

Не по собі кому

Ніяково (незручно, недобре) кому;
недобре себе почуває хто;
якось ніяково (моторошно) кому.

Не побачиш цього, як своєї потилиці

Тоді добудешся, як по Петрі вода замерзне.

Не повезло

Чорний кіт дорогу перебіг.

Не подавати (показувати) виду

Не давати взнаки.

Не подавати ознак життя

Лежати трупом.

²³⁷ Національну специфіку мови найяскравіше виражають фразеологізми (фразеологічні звороти) – стійкі словосполучення, які сприймаються як єдине ціле і вживаються носіями мови в усталеному оформленні. Наприклад: бити байдики (ледарювати), пекти раків (червоніти), одним ликом шиті (однакові), облизня спіямати (зазнати невдачі), і усом не моргнути (не реагувати), заткнути за пояс (перевершити), кури не клюють (багато), на вагу золота (цінний), не по зубах (непосильний) («Історизми, архаїзми, неологізми і фразеологізми», сторінка «Українська мова»).

Не подає (не показує) вигляду

Ніби не до нього чарка п'ється;
оком не зморгне;
вусом (бровою) не поведе;
волосом не двигне;
знаку не подає.

Не подобається

Не до вподоби; не до душі; не до серця;
не по серцю; не до смаку; не до шмиги.

Не подумавши, нічого не починай

Перше подумай, а тоді роби.

Не позбавлений здібностей (умінь)

Не ликом (не з лика) шитий; не з лопуцька.

Не дозволю вмішуватися в мої справи

Не дозволю втручатися в мої справи;
не дам у кашу собі дмухати.

Не поздоровиться йому

Так не минеться йому, не буде добра йому.

Не по-людськи поступити

Зробити щось через голову.

Не помажеш – не поїдеш

Суха ложка горло дере;
немазаний віз скрипить.

Знеособлення відбувається
при наслідуванні та мовній пасивності²³⁸.

Не поминати лихом

Не згадувати лихим словом.

Не помишляти про щось

Не мати в гадці щось.

Не помічати дійсність

Страусова поведінка (політика).

Не помішає

Не завадить; не зашкодить.

Не помішало б

Не завадило б; не зашкодило б;
не зайве (не зайвим) було б.

Не попав в слід

Не вхопив тропи.

Не поскупитися на гроші

Розв'язати капшук.

Не поспішати (зволікати) з чим-небудь

Тягти Сірка (кота, куцога) за хвіст.

Не поспішаючи; повільно; спокійно

Не хапаючись; неквапом; без поспіху;
не поспіхом.

Не потребує великих зусиль (великої праці)

Невелика штука; хіба штука.

Не потребує доказів (пояснень)

Говорить сам за себе.

Не потребує нічиєї допомоги

Дає сам собі раду.

Не потрібен

Ні до чого кому.

²³⁸ Гноблення однієї мови іншою – це кричуще порушення світогляду. Мовна дискримінація зумовлює й соціальну, і моральну дискримінацію. Панівна мова починає субординуватись. У ній витворюється, як наслідок переважання, словник позитивний та негативний. Арго, феня, сленг і подібні мовні відгалуження потворять саме річище, забруднюють мовне середовище. Це плата за «першорядність», за панування. Там, де порушується закон рівності мов. Там негайно деформується етичний порядок, там деформується мова-переможниця (Мовчан П. Мова – наш останній рубіж / П. Мовчан. – К.: Український письменник, 2012).

Так кажуть...

Не працюється
Не при ділі
Не привертати до себе уваги
Не пригодний (не придатний) ні до чого
Не придавати значення чому
Не придатний для пиття
Не придатний до вжитку (використання)
Не придатний до гри
Не придатний до чого-небудь
Не прийми це в образу
Не прийняти в рахунок
Не прийняти когось
Не прийнято в нас так поступати
Не прийшло в голову
Не приставай до мене
Не приховуючи
Не приходиться бачитися
Не проронив ні слова
Не просуватися вперед у якій-небудь справі
Не проявляти самостійності
Не проявляти себе
Не пхайся не в свої справи
Не пхайся, де тебе не треба
Не рахуватися з ким-небудь (з чим-небудь)
Не рахуватися з ким-небудь, ганьблячи
Не рахуючись з чим
Не реагувати (не зважати) на що-небудь
Не реагує (не звертає ніякої уваги)
на що-небудь
Не рідкі випадки

А ми радимо так...

Не береться робота.
Без діла.
У тіні залишатися (триматися);
залишитися поза увагою.
Ні до чого (ні на що) не придатний
(не здатний).
Не надавати ваги (значення) чому;
легковажити; дивитися крізь пальці.
Не придатний до (для) пиття; непитний.
Невжитковий.
Не придатний для гри.
Тільки греблю гатити.
Не сприйми це як образу (за образу);
не візьми (не май) це за зле.
Скинути з рахунку.
Не пустити когось на поріг.
У нас так не поведуться; нема звичаю
(незвичайно) так поводитися в нас.
Не промайнуло через думку.
Не клопочи мені голови.
Вочевидьки.
Не доводиться бачитися.
Не промовив (не сказав) ні слова (і слова);
і (ні) словом не прохопився;
і (ні) пари з уст [не пустив];
і уст не розтулив.
Топтатися (тупцювати) на одному місці.
Триматися за мамину спідницю.
Триматися в тіні.
Не твоє мелеться – не біжи з кошем;
не пхай носа до чужого проса.
Краще б глядів свого носа, ніж чужого
проса.
Скидати з рахівниці когось.
Топтати під ноги.
Незважаючи(не вважаючи) на що.
Ляпати (хляпати) вухами.
Як не чує.
Часто буває.

Не рідкість
Не рішитися сказати
Не робити чого-небудь
Не робкого десятка

Не розвивати даних здібностей
Не розвиватися; не вдосконалюватися
Не розраховуй на щось; не чекай чогось
Не розслабляйся

Не розуміти один одного

Не розумітися на чомусь
Не розумію, що б це означало
Не роки старять, а горе

Не сидиться від нетерпіння
Не сипте перлами перед свинями
Не сказав ні слова; і рота не розкрив
Не складе труднощі
Не слід поспішати
Не смійся над чужою бідною, бо своя
не за горою
Не солоно хлебнувши²³⁹

Не спати вночі
Не спати; не могли заснути
Не спитавши броду, не сунься у воду
Не спиться
Не спроможний виконувати свої прями
обов'язки

Не спускати з очей

Не дивина; звична річ.
Не зважитися (не наважитися) сказати.
Не тримати в руках.
Не з боязких; не з похлихливих; небоязкий;
не боягуз.
Закопати талант в землю.
Топтатися (тупцювати) на одному місці.
Наставляй кишеню (обидві жмені).
На те шука в річці, щоб карась не дрімав;
на те й муха на світі, щоб лінивці вдень
не спали.
Говорити на різних мовах
(різними мовами).
Ні тпру, ні ме.
Рахуби не доберу, що воно за знак.
Старять людину не літа, а біда;
коли біда діє, голова біліє;
день меркне від ночі, а чоловік – від горя;
горе натерло (нахилило).
Непосидячка бере.
Свиням золоту гору – та й ту рознесуть.
І губи не роззявив.
Не буде клопоту.
Встигнеш (поспієш) з козами на торг.

Не смійся чужій біді, бо своя на гряді.
Мов тертого хрину понюхав;
облизавши макогона.
Ніч зорити.
Ловити вночі мишей.
З сокирою не лізь туди, де пила не була.
Спання нема; сон не бере.

Ні в тин ні в ворота; ні швець ні жнець;
ні грач ні помагач.
Мати на оці.

²³⁹ Сіль у давнину коштувала дорого, бо возили її здалека, а дороги були погані, податки – чималі. Колись пекли і варили без неї, солили лише за столом, щоб зекономити цінний продукт. Гостеві, який сидів з іншого краю стола, не завжди вистачало солі. Значить, одному пересолювали, а інший ішов несолоно сьорбавши (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Не стало більше сил (можливості) терпіти

Не становить проблеми

Не стану скривати

Не створюй собі проблем

Не стриманий у розмові

Не стулити очей

Не судить строго

Не судьба

Не сунься в чужі справи

Не схвалювати чийось вчинків

Не сходити зі сцени

Не сходить з язика хто (що) в кого

Не схожий на інших; не однаковий з іншими

Не так як треба

Не так, як потрібно

Не так, як слід (як повинно бути)

Не такий вже бідний

Не такий страшний чорт, як його малюють

Не такий, як всі

Не там, де треба

Не твого ума діло

Не твоє – не рухай

Не твоя турбота

Не терпиться кому

Не тільки світла, що у вікні

Не то спав, не то вдавав

Не то...не то

Не тоді, коли треба

Не тримається хати

Не турбуватися про своє майбутнє

Чаша [терпіння] переповнилася.

Неважко.

Не приховуватиму; не буду приховувати.

Не буди лихо поки тихо;
свиня міх дере та ще й квичить.

Як з гарячки меле.

Оком не стинати.

Будьте вибачливими.

Не судилося.

Не втручайся (не встрявай) в чужі справи.

Кивати головою на кого.

Триматися на плаву.

Завжди (повсякчас) на язичі в кого хто (що);
раз у раз говорить (балакає) про кого (про
що) хто; тільки й мови що про кого (про що)
в кого.

З іншого тіста.

Абияк; через пень колоду.

Не з того кінця робити.

Не до шмиги.

Не аж такий бідний.

Велика хмара, та малий дощ.

Біла ворона²⁴⁰.

Не в лад.

Не з твоїм розумом братися до...
(міркувати про...);
на це твого розуму не стане.

Не бери, де не клав.

Не твій клопіт; не твоя голова в тім.

Нетерплячка бере кого; кортить кому.

Не вродив мак, пробудемо й так.

Чи то спав, чи то вдавав.

Чи то... чи то.

Не в лад.

Відбився від хати.

Й на подзвін не дбати.

²⁴⁰ Вислів із 7-ї сатири староримського поета I–II ст. н. е. Ювенала: «Царства дає він [випадок] рабам, полоненим – триумфи, тільки щасливців таких менше, ніж білих ворон». Білі ворони – альбіноси – надзвичайно рідко зустрічаються в природі, тому й виникло таке порівняння (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Так кажуть...

Не турбуватися про що
Не турбуйтеся
Не тут то було
Не ударити лицем в болото

Не уникнеш кого-небудь (чого-небудь)
Не упускати з виду
Не успієш й оглянутися
Не хороброго десятка
Не хочеться спати
Не хочу вчитися, а хочу женитися
Не хочу працювати
Не хто-небудь

А ми радимо так...

Занедбати (занехаяти) що.
Не клопочіться.
Де там; та ба.
Вийти з честю з чого; відстояти честь свою;
гідно (з честю) триматися; не завдавати
собі ганьби (сорому); не осоромитися;
не скомпрометувати себе;
і на слизькому не посковзнутися.
І конем (і на коні) не об'їдеш.
Не спускати з думки.
І не очуняєшся; і не схаменешся.
Не лицарської вдачі.
Не береться сон.
Ще книжки в сумці, а вже дівки в думці;
як задумав женитися, то вже пізно вчитися.
Баглаї напали (вкинулися).
Неабихто; не хвіст собачий.

~~~~~  
Брутальна московська політика призвела до того,  
що мільйони українців обернено не лише  
на російськомовних, але й на російськопрізвищних<sup>241</sup>.  
~~~~~

Не худий; у міру повний
Не чекаючи на те, що колись настане
(з'ясується)
Не чистий на руку
Не чіпай, щоб не смерділо
Не шкодуй про те, що сталося
Не шкодуючи, витратити певну кількість
грошей
Не щадити сил
Не я їду – нужда їде
Неактивний; пасивний
Неакуратний
Неакуратно (неохайно) щось зробити

У тілі, при тілі.
Поки суд та діло.
Уміє брати, де не клав;
майстер до чужих кайстер.
Не чіпай лихо, доки тихо.
Не шкодуй за тим, що сталося.
Труснути калиткою.
Не шкодувати сил.
Не я скачу – біда скаче.
Байдужий.
Недбалий.
Недбало; неохайно; як курка лапою;
як осел хвостом; як не собі.

²⁴¹ Так звана «природна українсько-російська двомовність», тобто духовно-моральне каліцтво мільйонів українців, – це наслідок 479 циркулярів, указів, постанов, інструкцій, розпоряджень про російщення українців (Василь Лизанчук).

Небагато
Небагатослівний
Небалакучий

Небезпечна гра
Неблагополуччя
Небо затягнулося (покрилося) хмарами

Небо покривається хмарами
Небо прояснилося

Небосклон
Небоязкий; хоробрий; сміливий
Неважний заробіток
Невгамовний
Невдало завершити яку-небудь справу
Невдало приховав свій вчинок
Невдача
Невдячна праця
Невдячний
Невезіння
Невезучий
Невелика птиця
Невеликий вклад у що-небудь спільне
Невеликим порціями
Невеликі клопоти (неприємності)
Невеличке свято для своїх
Невесело
Невзрачний
Невигідно
Невизначена відповідь
Невизначене становище
Невимогливий

Невимушено
Невиносимий

Трохи.
Скупий на слова.
Не видавиш (не витягнеш, не вирвеш) слова.
Гра з вогнем.
Негаразди.
Похмарилося, похмарніло; похмарило; нахмарило, нахмарилося; захмарилося; небо заволоклося хмарами; заворсилося надворі.
Небо хмариться.
Небо вияснилося (розвиднилося, розпрозорилося, розсвітилося); вияснилося [на небі].
Небосхил.
Не з заячого пуху.
Сякий-такий заробіток.
Невпокійливий.
Сісти на лід.
Накрився, мов лисиця хвостом.
Неуспіх.
Натягання шкурки на кисіль.
Свинуватий.
Невдача.
Невдатний.
Невелике цабе (цяця).
Лепта вдовиці.
По краплині.
Лихо не біда.
Куций баль.
Не до сміху.
Непоказний.
Сім верст пішки за кавалок кишки.
Непевна (невиразна) відповідь.
Невиразне (непевне) становище.
Невибагливий; неперекірливий; непередливий.
Розкуто.
Нестерпний.

Невисокого зросту	Метр з купкою (з шапкою, з капелюхом); метр з копійками.
Невичерпне джерело багатства	Золоте дно.
Невідворотний	Невідкличний.
Невід'ємний	Невіддільний.
Невід'ємні складові частини чогось єдиного	Дві сторони однієї медалі.
Невідкладна справа; термінове питання	Пекуча справа.
Невідома область знань	Чужа парафія.
Невідомий (таємничий) світ	Четвертий вимір.
Невідомий; випадковий	З вулиці.
Невідомим чином	Не знати як.
Невідомо до яких пір	Бозна-доки.
Невідомо з яких пір	Бозна-відколи.
Невідомо з якою метою (для чого, з яких причин)	За що й про що?
Невідомо звідки	Ні відсіль ні відтіль; бозна-звідки.
Невідомо коли	Коли рак свисне.
Невідомо хто (що)	Не знати хто (що).
Невідомо	Бабця надвоє ворожила; хтозна, бозна; Бог (святий) його знає.
Невідомо; можливо	Мабуть та нехай.
Невідомо; незрозуміло як; дивним чином	Якимось чудом.
Невідомо; незрозуміло	Лиха година його знає.
Невідповідність	Незгідність.
Невідступно переслідувати	Наступати (насідати) на п'яти; сидіти на п'ятах.
Невідступно	Як нитка за голкою; слід у слід.
Невільно напрошується думка	Мимоволі (мимохить, несамохить) напрошується (напрохується, проситься) думка.
Невільно сказав	Мимоволі сказав.
Невірне обчислення	Неправильне (хибне, помилкове) обчислення.
Невірний Хома ²⁴²	Хома з невірив.
Невірний	Хибний; помилковий.
Невмілий	Безкебетний; руки не там пришиті.

²⁴² У Євангелії розповідається, як апостол Хома, коли йому розповіли про воскресіння розп'ятого Ісуса, заявив: «Якщо я не побачу на руках Його ран від цвяхів і не доторкнуся рукою до ран Його... не повірю». Тоді з'явився Христос і дорікнув йому, назвавши невірним. Тому Хома невірний – людина, яку важко примусити повірити комусь або у щось (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Невміло (погано) замаскований (виконаний)	Білими нитками шитий ²⁴³ .
Невміняємий; безрозсудний	Несповна розуму; очманілий.
Невмолимий	Невблаганний.
Невнятний	Незрозумілий; невиразний.
Невпопад	Невлад; недоречно; недоладно.
Невпопад говорити	Не до ладу (не до речі) говорити.
Невтомно працює	Робить, і втоми нема.
Невчасний	Не до шмиги.
Невчасно (недоречно) виступити з чимось	Вискочити як голий (козак, Кузьма) з маку; вискочити як Пилип з конопель; вискочити як горобець з-під стріхи.
Негайно	У цю хвилину; невідкладно.
Негарна зачіска	Як корова прилизала.
Негарний	Як свиня в коралях.
Негарний; непоказний; непривабливий	Без ладу і складу.
Негарно; неприємно; непристойно	Ні в які ворота (двері) не лізе.
Негативний баланс	Від'ємний баланс.
Негативно висловлюватися про кого-небудь	Тикати (штрикати, показувати, вказувати) пальцем (пальцями) на когось.
Негативно відноситися до когось	Негативно ставитися до когось.
Негласно	За закритими дверима; при закритих дверях.
Негодування	Обурення.
Недавно; тільки що	Щойно; нещодавно.
Недалека людина	Невеликого (невисокого, недалекого) розуму людина; небагата (бідна) на розум людина.
Недалеко	Кинути палицею.
Недалекоглядний	Вузькозорий.
Недбало	Абияк; сяк-так.
Недбало; неохайно	Як курка лапою; як осел хвостом.
Недобра, підступна людина	Бісова личина. ²⁴⁴

²⁴³ Своєму народженню цей фразеологізм завдячує кравецькому ремеслу. Білими або блакитними нитками кравці попередньо зшивають скроєні деталі одягу для примірки, а потім їх замінюють добре проробленими швами. Колір нитки виділяється, і шов, зроблений ними, – добре видно. «Шито білими нитками» – точна калька з французького виразу «*coudre avec du fil blanc*». Тут теж нитка біла. А ось німецький схожий вираз відрізняється кольором – там кажуть, що щось «зшити блакитними нитками» (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

²⁴⁴ У християнській літературі істот, які колись були ангелами, але відійшли від Бога, зрадивши його, ототожнюють із нечистою силою, зокрема чортами, злими духами, бісами. Наші предки словом

Так кажуть...

Недобровільно
Недоброзичливий
Недоброзичливо висловлюватися
про когось

Недоброякісний
Недовольний
Недоговорювати
Недоїмка
Недоладно; невпопад
Недолік
Недоліки
Недоотримання
Недопустимий
Недоречно втрутився
Недоречно з'явився
Недоречно сказав
Недоречно
Недоречно; невчасно; невпопад
Недорогий
Недорого заплатити за що-небудь
Недосвідчений
Недосліджене, маловивчене питання
Недостатки в роботі
Недостатньо
Недостаток
Недостойна поведінка
Недостойний братися за що-небудь
Недоступний для розуміння; прихований
Недосяжна мрія
Недотепа
Недоторканий запас

А ми радимо так...

З-під палиці.
Злозичливий.

Точити язики; перемивати кісточки;
брати на зуби (на кпини, на глум);
перебирати на зубах.
Неякісний.
Незадоволений.
Недомовляти.
Залеглість.
Ні пришити, ні прилатати.
Гандж; хиба; огріх; вада.
Слабкі місця; темні сторони.
Недобір.
Недозволений.
Перебила свиня «Отче наш».
Як із сіна виліз.
Як віл у калюжу ляпнув.
Як добрий день.
Не в лад.
Поцінний.
За так грошей купити.
Зелений; не бачив смаленого вовка.
Біла пляма.
Хиби (вади) в роботі.
Мало.
Вада; хиба; огріх.
Негідна поведінка.
Не з твоїм писком.
За сімома замками (печатками)²⁴⁵.
Заобрійна мрія.
Тупак.
Непорушний запас.

«біс» називали всю нечисть, яка завдає людям різних прикростей (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

²⁴⁵ Вислів «Книга за сімома печатками» походить з Біблії (Апокаліпсис, 5, 1-3), де так названо таємничу книгу, яку «ніхто не міг, ні на небі, ні на землі, ні під землею, розкрити, щоб подивитися в неї» (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Недоцільно робити що-небудь

Не вартий товар роботи;
не варта шкірка вичинки;
гра не варта свічок.

Недурний

Голова не з моркви.

Нежонатий

Неодружений.

Незавидний

Непривабливий.

Незадовільний; непридатний

Не витримує критики.

Незадоволений; засмучений; зажурений;
злий

Як у воді намочений;
як у воду опущений²⁴⁶; як чорна хмара;
хмара хмарою.

Незаконний

Протиправний.

Незалежна (вільна) у своїх діях (вчинках)
людина

Сам собі пан.

Незалежно від віросповідання

Незалежно від віровизнання.

Незалежно від...

Без огляду на...

Незамінимий працівник

Незамінний працівник.

Незамужем

Незаміжня.

Незапам'ятні часи

Передвік.

Незатінене місце, що освітлюється
й обігривається

Осоння.

Незатребуваний

Незапитаний.

Незахищеність

Безборонність.

Незбагнено

Не вкладається в голову.

Незважаючи ні на що

Хоч би там що; за всяку (будь-яку) ціну.

Незваний гість

Непроханий гість.

Незвичайний

Небуденний.

Незвіданий

Незнаний; непізнаний.

Незв'язана мова

Не держиться купи.

Незв'язний

Що й купи не тримається;
не збитий до купи.

Незгоди

Поневіряння.

Незграбний

Як ведмідь до горобців;
як корова на льоду.

Нездара

Дві руки ліві.

²⁴⁶ Джерела виникнення фразеології української мови різноманітні. Це насамперед народна мудрість, шліфована віками: *дати гарбуза; як горохом об стінку; наче блекоти наївся; душа в п'ятах; їсть, як іржа залізо; мов у воду опущений; що посієш – те й пожнеш; сам не гам і другому не дам; рука руку миє; як дбаєш, так і маєш* («Історизми, архаїзми, неологізми і фразеологізми», сторінка «Українська мова»).

Нездарно; неохайно	Лівою рукою зроблено; на коліні зроблено.
Нездержливий; невірноважений	Нестримний.
Нездоровиться йому	Він нездужає.
Неземний	Не від світу цього ²⁴⁷ .
Незнайомий	Незнайомиць; людина з вулиці; незнаний; небачений; невиданий.
Незначна сума грошей	Діряві копійки.
Незначні опади, коли світить сонце	Курячий (свинячий, сліпий) дощ.
Незникаючий	Всеприсутній.
Незносний	Нестерпний; до невитерпу.
Незрівняно	Годі порівняти.
Незрозумілий	Невтямливий; не держиться купи.
Незрозуміло	Невтямки.
Незручно	Як корова на сідлі; не з руки.
Неймовірно схожі	Як дві краплі води.
Неймовірно!	Хто б міг подумати! Не до подумання!
Нейтралізувати	Знешкодити.
Нейтралітет	Невтручання.
Нейтральний	Безсторонній; незацікавлений; безпристрасний; неупереджений.
Неіснуючий	Вигаданий.
Некваліфікований	Невправний; невмілий; незграбний.
Некваліфіковано	Нога за ногою.
Некваліфіковано; ледве-ледве	Пороху не вигидає.
Некмітливий	Невизначений.
Неконкретний; нечіткий	Некомпанійський.
Неконтактний	Курячі лапи.
Некрасиво написані літери; поганий почерк	Курячі лапи.
Некультурне, відстале суспільне середовище	Темне царство; царство п'тьми.
Некультурний	Негречний; як з очерету.
Нелади	Негаразди.
Нелегальний	Підпільний.

²⁴⁷ Вислів має євангельське походження. Слова «Царство Моє не від світу цього» належать Ісусу Христу і означають, що його володарювання встановлене не законами людського світу, а Богом. Згодом вираз «не від світу цього» набув дещо іншого значення. Так кажуть про людей замріяних, блаженних, що цураються реальності, захоплюються духовним, часто нехтують матеріальним (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Нелукавий	Простий серцем.
Нелюб'язно (неприятно) відповісти	Відповісти крізь зуби.
Нема [ніякої] можливості	Годі; нема як.
Нема грошей	Вітер у кишнях (у кишени) свистить (віє, гуляє); ні гроша; ані зламаного гроша.
Нема диму без вогню	Диму без вогню не буває; де верба, там і вода; де не горить, там і не куриться.
Нема життя	Просвітку нема.
Нема з чого почати	Ні за що зачепити.
Нема зовсім	Ні грама.
Нема й признаку	Нема ні духу.
Нема й у помині	І сліду немає.
Нема можливості	Незмога; неспромога, неспроможність; несила; ніяк; нема як.
Нема необхідності	Немає потреби; не треба, не варто.

~~~~~  
Тарас Шевченко не був простим споживачем багатства народної мови, пасивним її реєстратором<sup>248</sup>.  
~~~~~

Нема ні алтина; ні алтина за душею	Бідна душа – ні гроша; вітер гуде в кишнях; шаг був один – і той пропав; у нього грошей, як у жаби пір'я; ні в горшку, ні в мішку; ні хліба шматка, ні солі дрібка, ні страви ложки, ні води корця; куди не оберни, то все дірка зверху.
Нема ніякої можливості	Ані способу.
Нема потреби поспішати	За шию (за спину) не лле; не на пожежу; ніхто в шию не жене.
Нема сили	Несила; неспромога; не під силу.
Нема слів для вираження	Нема слів, щоб це передати.
Нема смислу	Нема (немає) рації (сенсу).
Немає альтернативи	Немає вибору.

²⁴⁸ Він був великим зодчим чудових словесних утворів, добираючи в народній мови, як уже зазначалося, все найтипівіше, найкраще, що становить її національну й художню квінтесенцію. Діставши з молоком матері готовий дар, українське народне слово, Шевченко підніс його своїм генієм до рівня блискучої літературної мови в ряду світових літературних мов. Але якою багатою не була б народна мова, вона за шевченківських часів сама по собі була знаряддям спілкування й поетичної творчості лише покріпаченого, понівеченого люду, що животів у темряві. Цій мові бракувало, зокрема, слів і термінів для вираження багатьох ідей, культурних та абстрактних реалій, невідомих народів в його побуті (Плющ П. Історія української літературної мови: підручник для студентів / П. Плющ. – К.: Вища школа, 1971).

Так кажуть...

Немає апетиту
Немає дурних
Немає місця для чого-небудь
Немає можливості вільно тратити час
Немає охоти
Немає розбіжності в чомусь
Немає сили витримати (витерпіти)
що-небудь

Немає слів
Немає смислу
Немає сумніву, що він прийде
Немало
Немаловажне значення
Немаловажно
Неминуче
Неминучий
Немислимо
Неможливість
Неможливо більше витримувати що-небудь

Неможливо досягти чогось бажаного
Неможливо знайти
Неможливо зробити що-небудь;
що не роби
Неможливо переконати вперту людину

Неможливо переконати кого-небудь
в чомусь
Неможливо піти (поїхати) куди-небудь
Неможливо собі представити
Неможливо щось зробити за браком
засобів
Ненавидіти всіма печінками (фібрами душі)

Ненавидіти
Ненавмисно
Ненадійний
Ненаситний

А ми радимо так...

Їда не береться; шматок в горло не лізе.
Бачили дурних.
Хоч на лисині; нема де сірнику впасти.
Кожна хвилина дорога.
Неохота.
Кінці з кінцями сходяться.

Хоч з хати тікай; хоч тікай на край світу;
хоч святих винось.
Що й казати.
Немає (нема) сенсу; не варто; марно.
Безсумнівно, він прийде.
Чимало.
Важливе значення.
Не що-небудь.
Невідклично .
Невідкличний.
Годі й думати про щось; не до подумання.
Незмога.
Терпець увірвався; чаша переповнилася;
лопнуло терпіння.
Шлях заріс терном.
Шукати голку в сіні.

Хоч гопки скачи.
Хоч кіл (кілок) на голові теши;
хоч головою об стіну товчи.

Хоч возом переїдь.
Шлях заріс терном.
Не до подумання.

Не з нашим носом.
Бути готовим з'їсти живцем
(втопити в ложці води).
Сповнитися ненавистю.
Мимохіть; без наміру.
Крихкий; солом'яний.
Невситенний.

Необачно поводитися	Шукати собі на голову місця.
Необдуманий	Необміркований.
Необдумано	На вітер.
Необ'єктивний	Упереджений.
Необжита місцевість	Біла пляма.
Необізнаний; недосвідчений	Як сьогодні народився; як сьогоднішній; як вчорашній.
Необов'язковий	Неконечний.
Необхідний	Потрібний.
Необхідність	Потреба.
Необ'ятий	Неокраїй.
Неодмінно	Що б там (то) не було (не коштувало, не стало).
Неоднократно	Не раз; неодноразово; кілька разів.
Неозброєний	З голими руками.
Неозброєним оком	Голим (простим) оком; на голе око.
Неологізм	Новотвір.
Неорганізовано	Як Бог пошле.
Неординарний	Незвичайний; незвичний; особливий; непересічний.
Неординарно	По-особливому.
Неоригінальний	Прилизаний.
Неофіт	Нововірець.
Неохайно (недбало) робити щось	Як у рукавицях.
Неохайно, неакуратно	Наче гуси ночували.
Неохота їхати	Не хочеться їхати; немає бажання їхати.
Неохотно	Нерадо.
Неоцінимий	Годі оцінити
Непал	Ринок вовни.
Непам'ять	Забуття.
Непередбачений збіг обставин	Іронія долі ²⁴⁹ .

²⁴⁹ За народними уявленнями, доля – це добрий дух, який захищає людину, приносить щастя та багатство. Та якщо людина ледача або зла, то доля її покидає. Кожному Бог призначає долю, тому життя визначене наперед. У тяжку хвилину людина на рівні інтуїції може відчути долю, яка їй приходить на допомогу. Інколи доля робить зовсім непередбачувані повороти, щоб поставити людину на визначений шлях. Від долі не можна ні втекти, ні сховатися. Проте існує і злий дух – недоля. Коли людина не ладить із долею, слід чекати недолю. Кого дбайливо доглядають, потурають у бажаннях, примхах або кому таланить у житті, того називають «пестуном долі». Буває, що люди ризикують, наважуються зробити щось нове, розраховуючи на успіх, хочуть «випробувати долю» (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Непередбачуваний	Незбагнений.
Неперервний	Безнастанний.
Непідйомні сумки	Важкі сумки.
Непізнаний (невивчений) район (край)	Біла пляма.
Неповний місяць	Місяць-недобур.
Неповноцінний	Меншовартий.
Неповороткий	Вайлуватий; як з каменя тесаний.
Неповоротність	Незворотність.
Неподолана перешкода	Китайський мур.
Непоживні, дешеві харчі	Лемішка з-під дубової лави.
Неполадки	Негаразди.
Непонятно	Незрозуміло.
Непорушний погляд	Нерухомий погляд.
Непорушний	Незламний.
Непорядна людина	Без віри й честі.
Непосидючий	Чорт на ниточці; як шило.
Непотрібна послуга	Ведмежа послуга.
Непотрібна річ	Абищо; непотріб.
Непотрібний зовсім	Як козі баян потрібний ²⁵⁰ ; приший кобилі хвіст; потрібний як п'яте колесо до воза, як сліпому дзеркало, як лисому гребінь, як торішний сніг, як коло трактора віжки, як зайцеві бубон, як собаці п'ята нога.
Неправдоподібно	Неймовірно; неприродно; химерно.
Неправильне мірило	Прокрустове ложе ²⁵¹ .
Неперервно змінюється	Безупинно (безперервно) змінюється.
Неприбрано	Як після погрому; як татари пройшли.
Неприбутковий, збитковий	Невигідний.
Неприглядний будинок	Непоказний будинок.
Неприглядний вигляд	Убогий вигляд.

²⁵⁰ Фразеологізми, як і слова, вступають у синонімічні відношення. Наприклад, поняття непотрібний можна передати такими фразеологічними синонімами: *приший кобилі хвіст; потрібний як п'яте колесо до воза, як сліпому дзеркало, як лисому гребінь, як торішний сніг, як коло трактора віжки, як зайцеві бубон, як собаці п'ята нога* та ін («Історизми, архаїзми, неологізми і фразеологізми», сторінка «Українська мова»).

²⁵¹ В одному з грецьких міфів розповідається про розбійника Полипемона на прізвисько Прокруст, що в перекладі означає «розтягувач». Усіх, хто до нього приходив, він укладав на своє ліжко. Розбійник відрубав ноги тим, для кого це ліжко було коротким, а для кого довгим – розтягував ноги. Фразеологізм «прокрустове ложе» характеризує надумане мірило, під яке насильно підганяють факти дійсності (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Неприглядний
Неприємне відчуття холоду від страху
(тривоги)
Неприємний інцидент
Неприємні обставини змусили прийти
кудись
Неприємність
Неприємно (гідко) слухати що-небудь
Неприємно вражає
Неприємно здивований
Непризначений для кого-небудь
Неприкаяний
Непримітний
Непримітний; невиразний

Непоказний; непривабливий.
Снігом сипле за шкуру.
Халепа.
Лихо привело (пригнало) кудись.
Прикрість.
Аж вуха в'януть
Ніби по душі дере.
Мов громом вражений.
Не на нього шитий.
Як собака в човні.
Такий собі.
Безбарвний.

~~~~~  
В період держави Київської Русі  
наше слово сягнуло державного творення<sup>252</sup>.  
~~~~~

Непринципова людина
Неприступний
Непричесане волосся
Неприятні відносини
Непромокаючий
Непростимий вчинок
Непроханий гість гірше татарина
Непрохано втрутитися в справу (розмову)
Непутьовий
Нервувати
Нервуватися
Нереалізованість
Нереальна мрія
Нереальний, ірреальний
Нерегулярно

Мотузьяна душа.
Недоступливий.
Як стріха стирчить.
Неприятне ставлення.
Стійкий до дощу.
Невибачний вчинок.
Дорогі гості, та в середу трапились.
Нате й мій глек на капусту.
Шалапутний.
Грати на нерви; шарпати (натягати) нерви.
Дратуватися.
Невідбуість.
Витвір уяви.
Нездійснений; неіснуючий; несправжній.
Переймом.

²⁵² Наша мовна традиція сягає далеких, докняжих часів, а в період держави Київської Русі наше слово сягнуло державного творення: було відкрите не лише для близьких сусідів, а й для найвіддаленіших земель... Його розвитку не могли зашкодити чвари й усобиці, феодальна роздрібненість і навіть багатовікове монголо-татарське іго. Гідне подиву, що його не стяла шабля, що його не затоптали в болото кінські копита, що воно не розвіялося у вихорі навальних орд, а залишилося сіллю землі й народу (Б. Харчук).

Нерівність у чомусь	Одне скаче, друге плаче, третє кудкудаче.
Нерівномірно	Раз більше, раз менше.
Нерідкі випадки	Часто буває, що...
Нерідко бувало	Знерідка траплялося.
Нерідні люди, що живуть далеко від рідної землі	Чужа чужина.
Нерішучість; невпевненість; зайва обережність	Мабуть та нехай.
Нерозбірливий почерк	Нечитабельний почерк.
Нерозбірливо написано	Писав писака – не розбере й собака.
Нерозлучний друг	Нерозлийвода.
Нерозлучні друзі	Два Аякси; друзі-нерозлийвода.
Нерозлучні	Як дві куми: у тюрмі й під тюрмою.
Нерозсудливий; нетямущий	Мідний лоб ²⁵³ ; мідяне чоло.
Нерозторопна людина	Голова з вухами; голова половою (соломою, клоччям) набита.
Нерозторопний; неухважний	Вайлуватий; лемехуватий; зателепуватий; капустяна (куряча) голова.
Нерозумна, нерозсудлива, слабовольна людина	Лантух (мішок) з половою.
Нерозумний; нетямущий	Порожня (пуста) голова.
Нерухома тиша	Непорушна тиша.
Нерухоме майно	Нерухомість.
Нерухомий	Як з каменя вибитий.
Нерушимий	Непорушний.
Несвоєчасно	Не на часі.
Несе чим від кого	Тхне (відгонить, пахне) від кого; чути чим від кого.
Несерйозна, легковажна людина	Вітер у голові віє (грає, свище, посвистує).

²⁵³ За українською міфологією, Мідний Лоб (Лісове Чудо) – істота, яка живе в лісових нетрях; заступник мисливців. У казках часто виступає як дарувальник: дарує героєві хустинку-самобранку, чарівні пір'їнки, гуслі, а також силу, живу воду та ін.; досить про нього згадати або назвати, щоб сам з'явився. Етнографи припускають, що цей персонаж є сторожем скарбів. Жодного зв'язку з металами він не має: мідний – синонім жовтого. Є казки, у яких це лісове чудовисько золоте. Від його дотику в царевича золотіло волосся. Вважається, що вислів «мідний лоб» походить із Біблії. У Старому Завіті у книзі пророка Ісайї про язичників сказано так: «А що знав я, що ти впертий, що твоя шия – залізна палиця, що лоб твій мідяний» (48:4). Фразеологізм «мідний лоб» означає не дуже розумний, упертий, нерозсудливий. А от «золотий лоб» – дуже розумний, мудрий, здібний (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Несерйозний; фривольний
Несерйозність
Несистематичний; епізодичний;
нерегулярний
Несистематично
Нескінченний
Неславити; оббріхувати, очорняти;
шельмувати
Несмачне
Несмілий
Несмотря на
Неспівпадаючий
Неспівставний
Неспішний
Неспішно реагувати на чиесь прохання
Неспішно
Несподіване багатство
Несподівані життєві блага
Несподівано (зненацька) напав
Несподівано з'явився

Несподівано з'являтися в кого-небудь
у думці
Несподівано розбагатів

Несподівано; раптово

Неспокійно; нетерпляче

Неспосібний; негожий; незугарний
Несправедливий, необ'єктивний суд
Несправедливо звинувачувати (ганьбити)
когось
Несправедливо звинувачувати

А ми радимо так...

Легковажний; горобці цвірінькають
у голові (у макітрі).
Легковажність; легкодумність.

Непостійний; спорадичний; випадковий.
Прихапцем; інколи, іноді; уривками;
від часу до часу.
Без кінця, без краю, без кінця-краю.

Протирати кістки; перетирати на зубах.
В рот не візьмеш; як трава.
Боязкий; легкодухий; оглядистий.
Незважаючи на; попри.
Різнобіжний.
Непорівнянний.
Неквапливий.
Ламатися як гречаний бублик.
Не горить.
Золотий дощ .
Манна небесна.
Накрив (напнув) мокрим рядном.
Вискочив, мов чорт з табакерки;
як Пилип з конопель; ні відсіль ні відтіль;
де не візьмись; мов з неба впав (звалився);
начеб з місяця впав (звалився);
мов з-під землі вродився.

Сплисти на ум.
Упав у гаразд, як муха в сметану;
трапилося, як сліпій курці просо.
Як з кілочка; ні сіло ні впало; знічев'я;
зненацька; як сніг (як грім) на голову;
як грім серед ясного (чистого) неба впав
(ударив); ні в дві ні в три.
Як на голках (на шпильках, на шпичках,
на колючках, на терню).
Нездатний; безкебетний; нездібний.
Упереджений суд.
Ляпати грязюкою (болотом) на когось.
Обливати брудом.

Так кажуть...

Несправний
Несприятливий період у житті
Неспроможний зрозуміло говорити
Нестандартно
Нестача коштів
Нестерпна біль
Нестерпний

Нестерпно прикро
Нестерпно
Нести ахінею

Нести відповідальність
Нести єресь

Нести збитки

Нести повну відповідальність
Нести чепуху
Нести щось дуже важке
Нестійкий
Нестримна в розмові людина
Нестримно сміятися
Несуразність

Несуча стіна
Несучасний
Несхвально ставитися
Несхожий

Нетаючий

А ми радимо так...

Зіпсований.
Чорна смуга; лиха (важка, гірка) година.
Лица не в'яже.
По-особливому.
Безгрошів'я.
Нестерпний біль.
Невитерпний; гірше гіркої редьки (за гірку редьку, гіркої гірчиці, печеної редьки, перцю, полину).
Гірко на серці (на душі).
Над терпець.
Верзти (плести) нісенітниці;
молоти (верзти) дурниці; химині кури правити (гонити); кулі лити; розказувати сон рябої кобили; тьюльку гнати.
Бути відповідальним.
Провадити (нести) не знати що (казна-що); городити (верзти, правити) нісенітницю (нісенітниці, дурницю, дурниці); рябої кобили (шарої кішки) сон розказувати.
Зазнавати збитків (втрат); мати збитки (втрати).
Покласти голову на плаху (під сокиру).
Верзти дурниці.
Руки пообривати.
Плиткий.
Баба базарна.
Дерти живота.
Півтора людського; таке, що й купи не держиться; таке, що й собака із сметаною не проковтне; таке, що й у борщ не кришать.
Основна (тримальна) стіна.
Застарілий.
Мати застереження.
Схожий, як сир на крейду (як батіг на мотовило, як колесо на оцет, як макогін на ночви, як олія на дзвіницю, як свиня на коня, як сова на яструба, як цуценя на пиріг).
Вічномерзлий.

Нетлінний	Вічносущий.
Нетямуща, безхарактерна людина	Тютя з полив'яним носом; лантух з половою.
Неуважний	Роззявкуватий; Сава-роззява; їде на коні й коня шукає.
Неуважно слухати	Через верх слухати; в одне вухо впускати, а в друге випускати.
Неудобно	Незручно; не випадає.
Неузгоджено	Хто в ліс, хто по дрова.
Неуклюжий	Незграбний; неоковирний.
Неумісне питання	Недоречне питання; питання не до речі (не до діла, не до ладу).
Нехай буде по вашому	Нехай буде гречка, аби не суперечка.
Нехай ваш чорт буде старший	Нехай твого батька журавлі, а мого чаплі.
Нехай на себе пеняє	Хай на себе плачеться.
Нехитрий	Простий серцем.
Нехлюй	Неохайний, нечепурний.
Нехотя	Мимоволі, мимохить; підсвідомо.
Нехтувати звичаями	Нехтувати звичаї.
Нечаяно	Ненавмисно.
Нечесно здобуті гроші	Слизький карбованець.
Нечиста сила; чорт	Гнат безп'ятий.
Нечистий на руку	Хапкий на руку.
Нечітко	Мов крізь сон.
Нечленороздільна мова	Нерозбірлива мова.
Нечленороздільний	Що не держиться купи.
Нечоса; патlach	Кудлай, кудлань; патлань.
Нечувана дерзкість	Неймовірне зухвальство.
Нечуваний; сенсаційний	Небувалий.
Нещадно критикувати що-небудь	Не лишити каменя на камені від чого.
Нещадно	Вогнем і мечем ²⁵⁴ .
Нещасливець	Безталанник.
Нещасливий; безталанний	Обійдений долею.
Нещасні копійки	Щербаті копійки.
Нещастя	Безголов'я.

²⁵⁴ Вислів «вогнем і мечем» походить з медичної практики. У давнину рани лікували, вирізаючи їх ножем і припалюючи вогнем. Відомий вислів давньогрецького лікаря Гіппократа: «Чого не лікують ліки, те вилікує залізо, чого не лікує залізо, те вилікує вогонь». Та згодом фразеологізм у римлян набув зовсім іншого значення: безжально знищувати ворога пожежами і зброєю (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Нешира (лицемірна) людина
Неширий (фальшивий) у вчинках (словах)
Неширий; облесливий
Неширо (лицемірно) уболівати
Неясно; незрозуміло
Неє
Нижня білизна
Нижченаведений
Нижчестоящий орган управління
Нижчестоящий
Низ
Низька температура повітря; холод
Низький ростом

Низько впасти
Низько схилитися, виражаючи пошану
Низького росту

Низькооплачуваний
Ним була написана дисертація
Ним оволодів відчай

Ним рухає почуття жалю
Нишком (крадькома) погрожувати
кому-небудь
Нишком зробити прикрість кому-небудь
Ні більше ні менше
Ні Богові свічка, ні чортові кочерга

Ні в зуб ногою
Ні в чому собі не відказувати
Ні в чому собі не відмовляти

Дволикий Янус.
Укусить і меду дасть.
Масний на язик.
Лити крокодилячі (крокодилові) сльози.
Тут щось не так (не те).
Ні.
Спідня білизна.
Наведений далі (нижче).
Нижчий орган управління.
Підпорядкований.
Спід; діл.
Циганське тепло.
Вбився в ріст як заєць у хвіст; виріс як кіт
навсидячки; такий малий, накрив би його
решетом; такий малий, що й не видно;
ледве від землі відріс; приземок; коротун;
цурупалок.
Пуститися берега.
Уклонятися до землі.
Низький (малий, невисокий) на зріст;
низькорослий.
Малоплатний.
Він написав дисертацію.
Його охопив (узяв) розпач (відчай);
його охопила (узяла) розпука.
Його спонукає почуття жалю.

Кивати пальцем у чоботі.
Підвезти візка кому.
Ні додати ні відняти.
З нашого Захарка ні Богу свічка, ні чортові
угарка; ані до ради ані до звади.
Ні бум-бум.
Нічого собі не жалувати.
Жити на широку ногу²⁵⁵.

²⁵⁵ Вислів виник через моду, що з'явилася в Англії ще у XII столітті. Подейкували, що на великому пальці правої ноги англійського короля Генріха II Плантагенета з'явився жохливий наріст. Король ніяк не міг змінити форму спотвореної ноги. Тому він замовив собі черевики з довгими, гострими, загнутими догори носками. Ефект виявився приголомшливим. Вже наступного дня шевці були завалені замовленнями на „носате» взуття; кожен новий замовник прагнув переплюнути поперед-

Ні в що не втручаючись; виявляти
байдужість

Ні в що не ставити кого

Ні в якому випадку

Ні в яку

Ні взад, ні вперед

Ні від якої роботи не відмовлятися

Ні гу-гу

Ні два ні півтора

Ні до чого не здатний

Ні до чого не придатний

Ні душі

Ні єдиної душі

Ні жарко ні холодно

Ні з того ні з сього

Ні за гріш

Ні за що

Ні за що не ставити

Ні за яких обставин; ніколи

Ні за які блага

Ні за які гроші не зроблю

Ні звуку, ні голосу

Ні кола, ні двора

Ні краплі в роті

Ні краплі правди

Ні на йоту²⁵⁶

Аби лихо тихо.

Ні за що мати (за ніщо мати) кого.

У жодному разі; ні в якому разі.

Хоч ріж його, ані руш не хоче; хоч убий;
хоч ти вмри.

Ні до ліса, ні до біса.

За гаряче й студене хапати.

Анічирк, нічирк; ні пари з вуст.

Ні до чобота на закаблук ні до черевика
на рант; ні те ні се; ні рябе ні перісте.

Ні до сака, ні до бовта.

Нікудишній; як з клоччя батіг;
як з телячого хвоста сито.

Ні лялечки; хоч би лялечка.

Ні [живої] душі; ні [живого] духа;
ні хуху ні духу; ні лялечки; нікогісінько.

Ні гірко ні солоно; кисло мені в борщ.

Ні з чого; тиць-гриць.

Ні за що ні про що.

Нема за що.

Мати за ніщо (ні за що).

Ніяким світом.

Нізащо у світі; ні за які гроші; хоч убий.

Хоч ви мене обсипте золотом – не зроблю.

Ні пари з вуст (з рота).

Вони такі убогі, що землю держалном
міряють, а худобу – ложкою.

Ні ріски в роті.

І ні зернини правди; і ні на мізинний ніготь
правди; ні на стілечки правди.

Ані на ніготь.

нього. Король вирішив за краще обмежити довжину носків на рівні закону: простим громадянам дозволялося носити черевики з носком не довше 15 сантиметрів, лицарям та баронам – близько 30 сантиметрів, а графам – 60 сантиметрів (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

²⁵⁶ «Йота» – назва літери грецького алфавіту, якою позначали звук [j] та довготу голосних. В іншій позиції йота могла бути пропущена, бо для вимови нічого не значила, але правила правопису вимагали її неухильного збереження. У переносному значенні «йота» – це дуже маленька частина, мізерна доля чого-небудь; крихта. Коли кажуть: «ні на йоту», мають на увазі ні на скільки, нітрохи. Синонім до цього фразеологізму – «ні на гран» (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Так кажуть...

Ні на що не здатний
Ні під яким видом
Ні при жодних (яких) обставинах
Ні про що не турбуватися
Ні про що не турбується
Ні разу
Ні риба ні м'ясо

Ні світ ні зоря

Ні сіло ні пало
Ні складу ні ладу
Ні слова з уст
Ні слуху ні духу

Ні собі ні людям
Ні стати ні сісти

Ні стиду ні совісті
Ні сюди, ні туди
Ні шиє ні поре
Ні шиша нема у кого
Ніби знав про щось задалегідь
Ніби ошпарений
Ніби сам не свій
Нібито його не стосується
Нівелювати

Нівечити (занапацати) життя комусь
Нівечити факти
Ніде пальцем ткнути

Ніде робити щось

А ми радимо так...

Не вміє й шила загострити; ні врізати
ні доточити; ні грач ні помагач.
Ніколи; нізащо; у жодному разі;
ні за які скарби [у світі].
Під жодним оглядом;
ні за яких умов (обставин).
На подзвін не дбати.
До всього байдужий (недбалий).
Жодного разу.
Ні жук ні рак; ні рябе ні перісте;
ні пес ні кіт; ні сюди Микита, ні туди
Микита.
Рано-вранці; ще й на світ не займалося
(не зазоріло, не зайнялося, не
благословилося); ще й не зорялося;
ще й чорти навкулачки не билися.
З доброго дива.
І гич не до речі.
Ні пари з уст.
Ні чутки ні вістки;
оце пропав, як з мосту впав.
І сам не гам і другому не дам.
Ніде курці клюнути; ніде голкою ткнути;
нема де голки (пальця) просунути
(встромити).
Ні гріха ні сорому.
Ні в тин ні в ворота.
Не кує й не меле.
Нічого (нічогісінько) немає в кого.
Мов у воду дивився.
Мов що його впекло.
Мов не при собі.
Наче не про нього.
Уодностайнювати, уодноманітнювати;
зводити нанівець (нінащо); стирати межі.
Живцем топити.
Робити з білого чорне.
Ніде голки встромити;
ніде пальця просунути .
Хоч на лисині роби.

Нізащо

Нізащо; ні за яких обставин

Нізащо; ніяк

Нікого не застати де-небудь

Нікого нема

Ніколи не буде

Ніколи ще цього не було

Нікому не відомий

Нікому не підходить

Нікуди спішити

Нікуди; немає виходу

Нікудишній

Нікчема

Нікчемний

Німеччина

Німий; безсловесний

Нісенітниця; дурниця

Нісенітниця; безглуздя; дурниця

Ніскільки не страшно

Ніскільки; анітрохи

Ні за які скарби в світі.

Ні за які гроші; ні за що на світі;
ні за понюх табаки (тютюну).

Ні за яку силу.

Поцілувати замок (двері).

Ні душі.

Буде тоді, як свині з череди йтимуть;
як на долоні волосся виросте;
як виросте гарбуз на вербі;
як у спасівку соловейко заспіває;
на Миколи та й ніколи; на святого нікди;
на турецький Великдень;
як рак свисне, а щука дрисне;
ні тепер ні в четвер; на турецьку пасху;
як півень яйце знесе; на маленького Юрія;
на рахманський (брахманський)
Великдень²⁵⁷.

Зроду-віку цього не було.

З вулиці.

Ні на kota ні на собаку.

Ніхто в шию не жене.

Ні назад ні вперед; ні в кут ні в двері;
ні туди ні сюди; ні тпру ні ну.

Нікчемний; до нічого.

Круглий нуль; і мізинця не варт.

Як сало без хліба.

Земля списників.

Безмовний.

На вербі груші.

Сон рябої (вороної) кобили.

Зовсім (анітрохи) не страшно.

Ані (ні) краплі (крапельки краплини).

²⁵⁷ Рахмани (брахмани) – найвища категорія індійських жерців, посередників між землею і небом. Вони вчили не боятися смерті, адже разом із нею для людини відкриваються нові радощі: зустріч із богами і предками, переселення душі в нове тіло. Відомості про рахманів є в літописі «Повість минулих літ». Рахманський (брахманський) великдень – стародавнє українське свято на четвертому тижні по Великодню. Був поширений звичай на Великдень кидати в річку шкаралупи крашанок. За повір'ям, через чотири тижні вони припливали до рахманів, і тоді ті знали, що Бог воскрес, і святкували свій великдень: нічого не робили, тільки доглядали худобу. В Україні існувало багато звичаїв, пов'язаних із цим днем. Наприклад, на Херсонщині на великодній стіл ставили мисочку із пророщеною яриною, у неї клали стільки крашанок, скільки в сім'ї було померлих. Також люди виходили за село, щоб вбити гадюк, вірячи, що за кожного гада Бог прощає сорок гріхів (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Ніскільки; нічого

Ні на копійку; ані-ані; ні на макове зерня;
ні на крихту; ні краплі; ні на йоту;
ні на макову росину.

Ніхто

Жоден; ані один.

Ніхто зовсім не згадає (не помітить)

Собака не загавкає.

Ніхто інший

Більше ніхто.

Ніхто інший не зможе цього зробити

Більше ніхто не зможе цього зробити.

Ніхто мною не командує

Ніхто мені не указ.

Ніхто не допускав і думки

Нікому близько й гадки не було.

Ніхто не знає

Одному Богу відомо.

Ніхто не попередив нас про небезпеку

Ніхто не перестеріг нас.

Ніхто нікому не зобов'язаний

Ніхто нікому не винен.

Ніхто тебе не змушував говорити

Ніхто тебе за язик не тягнув.

Ніхто цього не чекав

Ніхто цього не сподівався.

Ніч опускається на землю

Ніч спускається (спадає) на землю;
ніч запала над землею.

Ніч переночувати

Ніч ночувати.

~~~~~
Чи виживе ірландська мова?

Ніхто не знає. Якщо так, то вона не буде
мовою минулого, бо ми не люди минулого²⁵⁸.

Нічим не займатися

Ловити гави.

Нічим не займатися, крім...

Нічого не робити, крім (окрім, опріч)...;
ніякої роботи не мати, крім (окрім, опріч)...

Нічим не захищений; без огорожі

Вітром обгороджений.

Нічим не нагадувати про себе

Триматися в тіні.

Нічим не обмежити

Розв'язати руки.

Нічого гріха таїти

Ніде (нема де) правди діти; ніде (нема де)
гріха потаїти; треба (слід) щиро визнати.

Нічого до рук не брав

Нічого (нічогісінько) не робив; і за холодну
воду (і до холодної води) не брався.

Нічого з тим не поробиш

Нема на те ради; нічого з тим не попишеш.

Нічого й говорити (казати)

Немає чого (годі, шкода) й казати
(говорити, балакати); шкода й слова
(й мови); нема й мови (слова).

²⁵⁸ Хай там як, а ще покоління тому чоловіки й жінки на кшталт моїх батька й матері дали своїм дітям те, що досі не дає стерти її з пам'яті. Якщо мова виживе, то тому, що людина завжди повинна мати можливість повернутися до власної святині, де живе якась частинка її душі та сутності (Лайєм О'Міртайл).

Так кажуть...

Нічого й думати
Нічого іншого не залишалось
Нічого їсти

Нічого на нього не діє

Нічого не вартий
Нічого не вдієш
Нічого не вдієш; нічого не допомагає;
    все одно
Нічого не видно
Нічого не вийде
Нічого не виходить
Нічого не вміти робити
Нічого не дістанеться комусь
Нічого не дістати
Нічого не залишається
Нічого не залишалось, окрім як...
Нічого не знати (не розуміти)
Нічого не знати; ні за що не відповідати
Нічого не значить

Нічого не мати
Нічого не пожаліти заради когось
Нічого не отримується
Нічого не отрималося
Нічого не поробиш
Нічого не поробиш

Нічого не робити (байдикувати)

А ми радимо так...

Шкода й гадки.
Не було іншої ради.
Нема чого в рот покласти; класти зуби
на полицю; на зуб нічого покласти.
Ніщо на нього не впливає; ніщо його
не бере (не йме); нічим його не візьмеш;
ніщо не має над ним сили.
Ціна гріш в базарний день.
Хоч верть хоч круть, хоч круть хоч верть.

Що [ж] з того.
Темно, хоч в око стрель.
Шкода й заходу (праці).
Золоті верби ростуть.
Знати з миски та в рот.
Тільки пальці оближе.
Ухопити в обидві жмені.
Нема іншої ради.
Не було іншої ради, окрім...
Не мати зеленого поняття.
Я не я.
Нічого не важить; не має ніякої ваги; пусте;
дурниця.
Ні кілка, ні дрючка.
Уколупати (улупити) б серця.
Нічого не виходить.
Вийшов пшик; діла не вийшло.
Нічого не вдієш.
Нічого не вдієш (не подієш, не урадиш);
нема ради (поради).
Ганяти (лякати) бліх (собак);
лежати лоском; дурних у решето ловити;
лігма (лежнем) лежати; лежати на печі
(на перинах); ворон лічити; сім неділь
на тиждень справляти; і голки в руки
не взяти; вигріватися на печі; ганяти вітер
по вулицях (по світу); сидіти склавши руки;
ані за холодну воду не братися; тинятися
без діла; сидні (лежні, посиденьки,
походеньки) справляти; підпирати кутки;
бити байдики.

Так кажуть...

Нічого не робиться
Нічого не роблячи
Нічого не таїти
Нічого нема
Нічого поганого не станеться з ким-небудь
Нічого сказати
Нічого собою не представляє
Нічого
Нічого; непогано; пристойно
Нічого; нітрохи, ніскільки

А ми радимо так...

Кіт не валявся; пес не женився.
Згорнувши руки.
Іти у відкрити.
Аж голому поза пазухою повно.
Лихий не візьме; ніякий грець не візьме.
Нічого не скажеш.
Нічого з себе (із себе) не являє.
Дві пташки, жаба й миша.
Нівроку.
Ні на гран.

Останніми роками, окрім комп'ютерної термінології, натрапляємо на такі перли, як «кастинг», «месидж», «імідж», «перфоменс», «шопінг»²⁵⁹

Ніщо не впливає (не діє) на когось
Ніщо не нове під місяцем
Ніщо не турбує (не хвилює)
Ніяк його не вмовиш
Ніяк не можна цього зробити
Ніяк не реагувати на кого-небудь
(що-небудь)
Ніяк; зовсім
Ніяке
Ніяким чином

Мов з гуски (з гусака) вода; як об стіну
(об стінку) горохом.
Нема нічого нового під місяцем і сонцем;
усе старе на нашій бабусі-землі.
За шию (за спину) не ллє.
Ніяким Богом не допросишся в нього.
Жодною мірою не можна зробити.
І вусом не рушити.
Ніякою силою.
Ні парене ні варене.
Аніяк.

²⁵⁹ Немає такої мови, яка була б ізольованою і розвивалася, нічого не «позичаючи». Найдавніші запозичення ще доісторичною добою датуються. Наш славетний мовознавець професор Костянтин Тищенко дослідив, що перші запозичення були ще на зламі мезоліту і неоліту. Це коли індоевропейці прийшли на наші землі, застали тут угро-фінські племена, витіснивши їх пізніше на північ. Такі слова, як «щур», «щука», «дуб» (їх сприймаємо як рідні) запозичені з угро-фінських мов ще в часи неоліту.

В історичний період почалися запозичення з грецької мови у зв'язку з прийняттям християнства. Вони стосувалися, насамперед, божественної сфери, церковного життя. «Диякон», «єпископ», «ієрарх», «грамота», «церква», «хрест»... В епоху середньовіччя латинська мова стала мовою науки. Багато латині увійшло в юриспруденцію та медицину. Слова «дошка», «школа» – з латині. У ХІХ столітті був галицький різновид літературної української мови. Це час панування на наших теренах Австро-Угорської імперії. Державною мовою тоді була німецька. У розмовну мову увійшло багато німецьких запозичень. Для прикладу, «страйк», «гвалт», «файно» (Якимович-Чапран Д. Я не модератор, а лише ведучий... // Високий замок. – 2010. – 3 грудня).

Так кажуть...

Ніяких вістей від кого-небудь
Ніяковіти
Ніяковіти; розгублюватися
Ніяковіючи, утуплюватися поглядом
у землю
Ніяково почувається
Ніяково
Ніякої користі
Нова мітла чисто мете
Новачок, новенький
Новий місяць
Новий приплив сил
Новий
Новина
Нові обличчя в політиці
Нововведення
Новосілля
Новоутворення
Нога поза ногу
Ноги віднімає
Ноги віднімаються (віднялися)
Ноги змучені від втоми (виснаження,
старості)
Ноги його тут не буде
Ноги підкосилися
Ноги як свинцем наліті
Ножиці заїдають
Нокаутувати
Ноль
Номер по порядку
Номінативний
Нонсенс
Нон-стоп
Норвегія
Нормалізувати ситуацію

А ми радимо так...

Ні чутки, ні вістки (ні звістки) від кого
(про кого).
Не знати, на яку ступити.
Збиватися з пантелику;
ставати ні в сих ні в тих.
Лічити піщинки на долівці.
Мов карась ротом глипає.
Не в своїх воротах.
Як з бика молока.
Нова щіточка на кілочку.
Новак; першак.
Молодик.
Друге дихання.
[Як] з голочки.
Першина.
Нові особистості у політиці.
Новація.
Вхідчини, входини.
Новотвір.
Нога за ногою.
Ноги відбирає.
Ноги відбирає (відібрало).
Ледве (насилу) ноги несуть;
ноги не слухають.
Нога його тут не ступить.
Ноги підломилися (підтялися, помліли).
Ноги як колоди.
Ножиці затинаються.
Збити з ніг.
Ноль.
Чергове число; номер по черзі (по ряду).
Основний.
Безглуздя; нісенітниця.
Денно і нічно.
Північне королівство.
Навести порядок;
поставити все на свої місця.

Так кажуть...

Норовистий; негіддатливий
Носив вовк овець, понесли й вовка
Носильник; носитель
Носити ім'я
Носити назву
Носити печатку (відпечаток) чого

Носити характер чого
Носитися вихрем

Носить прізвище чоловіка
Носиться, як курка з яйцем
Носки
Ностальгія
Ностальгувати

Носяться чутки
Нотаріус
Нотувати; фіксувати
Ночівля
Ну й діла! Ну й ну!

Ну й добре
Ну так, звичайно!
Ну як?
Нудно
Нудно й настирливо повторювати те саме
Нудьгувати; тужити
Нужда навчить калачі їсти
Нужда
Нуждатися
Нужденний
Нуль без палочки
Нуль емоцій
Нуль уваги

А ми радимо так...

Як у тура натура.
Піп людей хова, сховають і попа.
Носій.
Зватися; називатися; мати ймення (ім'я).
Зватися (називатися); мати назву.
Мати [на собі] позначку чого;
бути позначеним чим.
Мати характер чого.
Літати як вихор (вихром); льотом літати;
вихрувати.
Має прізвище чоловіка.
Носиться, як кіт з оселедцем.
Шкарпетки.
Журба.
Тужити; сумувати; побиватися; горювати;
нудьгувати; вдаватися в тугу (в смуток),
скупати; марудитися; сумувати сумом.
Іде чутка (поголос).
Нотар.
Вписувати; записувати.
Нічліг.
Оце так! Оце так-так! Оце маєш!
Ну й робота!
Ну й гаразд.
Авжеж пак!
То й як?
Нудьга бере за серце.
Жувати жуйку.
На місяць вити.
По надобі знайдеш і в кадобі.
Потреба; запит.
Потребувати.
Злиденний; бідний.
Ніщо; бублик без палички.
Безвирозний.
Ніякісінької (жодної, ані найменшої) уваги;
і вусом не веде; ніби й не бачить;
хоч би бровою повів;
нічого собі з того не робить.

Нумерувати

Цифрувати.

Нюанс

Відтінок.

Няньчити

Пестити; панькати.

Няньчитися; церемонитися

Панькатися.

Ньюзрум

Новинарська²⁶⁰.

Нью-Йорк

Велике яблуко.

О

Обвинуватити кого-небудь даремно

Наволокти пеню на когось.

Обвинувачення

Звинувачення.

Обганяти

Випереджати.

Обговорювати в публічних місцях

Трубити на весь світ.

Обгортка, обложка

Обкладинка.

Обдерти (обідрати) як липку²⁶¹

Обдерти (обідрати) як овечку;
живцем (до голого тіла) облупити;
обголити кого; обідрати (обідрати)
до нитки; облупити як барана (білку);
обскубти як горох при дорозі²⁶².

Обділені судьбою

Обійдені долею.

Обділяти увагою

Обходити увагою.

Обдумувати

Обмірковувати; метикувати; виважувати;
розважати.

Обдумувати щось; думати над чим-небудь

Снувати думки (думку).

²⁶⁰ Заміна такому новітньому покручу, як ньюзрум – від англійських слів *news room*, себто дослівно «покій, кімната новин». Слово новинарська належить до того самого кореневого гнізда, що і новотвори новинар, новинарня. Утворене як прикметниковий іменник, у той самий спосіб, що і вчительська (у розумінні кімната), ординаторська тощо. Сміслові навантаження новинарської очевидні: з одного боку, це місце, де виробляються новини, а з іншого – кімната, у якій збираються/працюють новинарі. Або ж навпаки (Словник новотворів Юрка Зеленого).

²⁶¹ Обдерти як липку – обікрасти дочиста. В часи Київської Русі чимало виробів виготовляли з лика (кори липи). Щоб отримати матеріал, умільці здирали з молоденьких липових дерев кору. По усіх лісах влітку стирчали голі стовбури начисто обдертих молоденьких липок. Від цього й провели аналогію до пограбованих людей (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

²⁶² Вислів походить зі звичаю обсівати поля горохом. Тепер це роблять радше за звичкою, а раніше сіяли його при дорозі для того, щоб голодний мандрівник, який іде в далеку путь, міг підживитися цим солодким, корисним овочем. «Як горох при дорозі» (хто йде, той і скубне) – так кажуть про нещасних, беззахисних людей, до яких нікому немає діла і за яких ніхто не вступається (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Обдурити (обманути, перехитрити)

кого-небудь

Пошити в дурні; поводити за ніс²⁶³;
залишити з носом; замилити очі;
обвести навколо пальця.

Обдурювати кого-небудь

Кидати пісок у вічі; наводити полуду
(більмо) на очі; возити попа в решеті.

Обдути

Обдмухати.

Обезболити, анестезувати

Знечулити.

Обезболюючі засоби

Знеболювальні засоби.

Обезголовити

Зітнути голову; скарати на горло.

Обездолений

Знедолений.

Обезжирене молоко

Знежирене молоко.

Обеззброїти

Роззброїти.

Обезкровити

Знекровити.

Обезкуражити

Збентежити; спантеличити.

Обезличити

Знеособити.

Обезнадіяти

Позбавити надії.

Обезоружити

Обеззброїти.

Обезсилитися

Знесилити; знемогтися на силах; занепасти
(упасти) на силі; спасти на силах.

Обезсилювати

Забирати всі сили; знекровлювати.

Обезславити

Знеславити.

Обезсмертити

Зробити безсмертним.

Обезточити

Вимкнути струм.

Обезуміти

Збожеволіти; здуріти; знавісніти; ошаліти.

Обезчестити

Позбавити честі; зганьбити.

Обережніше на поворотах!

Оглядайся на задні колеса!

Обережно; обачно; обдумано

З оглядом, з оглядкою.

Оберігати таємницю

Язык проковтнути²⁶⁴.

²⁶³ Свого часу популярною розвагою були дресировані ведмеді, яких водили по різних ярмарках. Щоб тримати їх на повідку, використовували не ошийник, а кільце, яке встромляли їм у ніс. Ведмедів змушували робити різноманітні фокуси, обманюючи обіцянками подачки (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

²⁶⁴ Оберігаючи свої секрети, східні владики оточували себе глухоніми охоронцями, а якщо німих від природи силачів бракувало, не соромилися відрізати язык звичайним воїнам. Але цей метод не можна було застосувати до гінців. Адже ті були зобов'язані передати доручення на словах, оскільки довіряти таємниці паперу було необачно. Однак гінця могли перехопити, взяти в полон і тортурами або чарами випитати у нього військову таємницю. Щоб убезпечити себе, воєначальник видав суворий наказ: потрапивши в полон, гонець мав відкусити власний язык і проковтнути його. А ковтати його необхідно тому, що у той час вірили, що чарівники ворога здатні змусити заговорити відкушений язык. Має вислів «язык проковтнути» й трішки інше значення, у якого не настільки кровожерлива історія походження. З допомогою языка не лише говорять, а й пере-

Оберігати	Берегти.
Обернеться неприємністю (шкодою)	Вилізе боком.
Обернулося в дим	Димом здиміло.
Обернути в жарт	Повернути (перевести) на жарт.
Обернути на свою користь	На пожиток собі обернути.
Об'єднати зусилля	Спрягтися.
Об'єкт	Предмет.
Об'єкт чийого-небудь кохання; коханий	Лицар серця.
Об'єктивний	Безпристрасний; неупереджений; незацікавлений; безсторонній.
Об'єм знань	Обсяг (обшир) знань.
Об'єм посудини	Місткість посудини.
Об'єм	Обсяг.
Обжалувати	Оскаржити.
Обзавестися	Завести собі.
Обзавестися хазяйством	Загосподарювати; стати господарем; розгосподаритися.
Обзавестися чимось	Придбати щось; забезпечитися.
Обзор	Огляд.
Обібрати (пограбувати) кого-небудь	Обдерти до нитки.
Обід з двох блюд	Обід на дві страви (переміни).
Обіда	Образа; кривда.
Обідитися	Образитися.
Обідня перерва	Перерва на обід.
Об'їжджати кругом	Колувати.
Об'їзна дорога; об'їзд	Об'їздка.
Обізнаний (досвідчений)	Добре підкований.
Об'їзний (обхідний) шлях	Кружний шлях.
Обійти закон	Обминути (знехтувати) закон; розминутися з законом.
Обійти стороною що	Обминути що.
Обійти увагою	Залишити поза увагою.
Обірвати слово	Урвати мову (річ).
Об'їстися	Наїстися донесхочу.
Обіцяного три роки чекають	Казав пан кожух дам, та й слово його тепле; казав, та не зав'язав; ждали, ждали та й жданки розгубили

мішують їжу при жуванні. І якщо їжа виявляється дуже смачною, то здається, що і язик можна проковтнути разом з частуванням (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Обіцяти

Обіцяти заповідати кому-небудь щось неприємне

Обкладати податком

Область вічних снігів

Область застосування

Облачний

Облегшити

Облити брудом

Обличчя розцвіло усмішкою

Облучити

Облюбувати

Обман

Обман

Обмануті надії

Обманщик

Обманювати

Обмежений

Обмежені ліміти

Обмежити свободу дій

Обмежити чиї-небудь дії

Обмежитися чимось

Обминати що-небудь стороною

Обмізкувати

Обмін

Обмінюватися думками

Обмінюватися поглядами

Обмінятися рукостисканнями

Обмінятися усмішками

(та й годі сказали); надіявся дід на обід, та без вечері спати ліг.

Давати слово.

Сипати (насипати) зайцям солі на хвіст.

Оподатковувати.

Пояс вічних снігів.

Сфера застосування.

Хмарний.

Полегшити.

Обпаскудити.

На обличчі (на лиці, на виду) засяяла усмішка.

Опромінити.

Уподобати.

Неправда; омана; ошуканство; облуда.

Дурисвітство.

Зведені надії.

Махляр, дурисвіт ; ошуканець; облудник.

Пускати тумана; вертіти як циган світом; приліпити горбатого до тину; водити за носа²⁶⁵.

Дурником підшитий.

Обмеження.

Зв'язати руки й ноги.

Прищемити хвіст; тримати в кліщах (в тенетах).

Удовольнитися чимось.

Іти в обхід.

Обміркувати.

Міньба; вимін, виміна.

Обраджуватися.

Перезиркуватися.

Потиснути один одному руки.

Пересміхнутися.

²⁶⁵ Однею з найцікавіших циркових тварин є ведмідь. Раніше вистави з ведмедями влаштовували переважно цигани. Щоб легко було керувати і приборкувати могутню небезпечну тварину, ведмедя водили за кільце, вставлене в ніс. Ведмідь виступав, а цигани брали гроші. Виходило, що гроші цигани заробляли обманюючи, бо самі нічого не робили (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

А ми радимо так...

Обмовитися	Лягнути язиком.
Обмовка	Ляп.
Обмовляти; наговорювати; неславити	Зводити наклеп; брати на решето; протирати кістки; перетирати на зубах; обливати брудом.
Обморок	Непритомність; зомління; млість.
Обнагліти	Знахабніти; розперезатися; сідати (вилазити) на голову.
Обнадіювати	Подавати (вселяти) надію; додавати духу.
Обнажати тіло	Тілом світити.
Обнародувати	Оприлюднити.
Обнаружити	Виявити.
Обнищення	Зубожіння.
Обнімати	Обіймати.
Обновлення	Поновлення; відновлення; обнова.
Обновляти	Відновляти.
Обняти поглядом	Ухопити очима; охопити оком.
Обов'язковий	Доконечний; неодмінний; неухильний; конечний.
Обов'язково поїдеш кудись (<i>заперечення</i>)	Під покосом в сіно носом.
Обов'язково прийду	Неодмінно прийду.
Обов'язково	Хай там що; кров з носа; будь-що-будь; будь-що; неодмінно; конче; доконечно; неухильно.
Обоє рябоє	З одного сукна гудзики; зійшовся Яким з таким; одного засолу огірочки; родом кури чубаті.
Обоє	Обидва.
Обої	Шпалери.
Обоїх, обоїм	Обох, обом.
Оболочка	Оболонка.
Обома руками	Обіруч.
Обома руками брати	Огребом брати.
Обопільний	Взаємний.
Обороняти	Боронити.
Оборот	Зворот.
Оборудувати	Обладнати.
Обосновати	Обґрунтувати.
Обоюдна згода	Взаємна (обопільна) згода.
Обоюдний	Обопільний; взаємний.

Обпікатися на помилках; терпіти невдачі	Набивати гупі.
Обприскувати	Кропити; скроплювати.
Обрадувати	Утішити.
Ображати; кривдити	Вражати словом; зачіпати за живе; зачіпати честь; ятрити душу; кряяти душу.
Ображатися	Дутися на кого; вдаритися в образ; надути (копилити) губи (губки); надутися як сич (індик) перед смертю.
Образ життя	Спосіб (триб) життя.
Образити чийсь почуття	Плюнути комусь у душу.
Образливі слова	Дошкульні слова.
Обрамлення	Оправа.
Обрахуватися	Помилитися в рахунку.

~~~~~  
 Жодного свого словника
 я ще не видав так, як би хотів²⁶⁶.
 ~~~~~

Обрив; крутизна; обвал	Круча; прірва; урвище; бескид.
Обривисті гори	Крутогори; кручуваті гори; кручі.
Обріз; відріз	Утинок.
Обробка ґрунту	Обробіток ґрунту.
Оброблення	Обробка.
Обрости бородою	Забородатіти.
Обрости брудом	Покритися лепом.
Обручальне кільце	Заручний перстень; обручка.
Обрушитися	Звалитися; завалитися.

²⁶⁶ «Коли я уклав свій політехнічний словник, мені у видавництві казали: «А кому потрібні ці слова? Хто буде використовувати їх? Не скаже слюсар дядя Вася «дай мені мутру», замість «гайку!». На що я відповів: «Він і «гайка» не скаже, він скаже «дайте мені оту фіговину».

Лексикографів, чії словники я тоді показував, – вистріляли, і навіть могили їхні невідомо де! До прикладу, знаний Голоскевич, чий словник витримав 12 видань за кордоном! А у нас не видавали жодного разу тому, як автора знищили, бо він був уже ворогом народу. Лише 2006 р. було нарешті перевидано це унікальне репринтне видання, базоване на харківському правописі. На харківському! Не бендерівському-петлюровському-канадійському, а на харківському! І писали тоді «незалежності», «радості». Це українська норма початку ХХ ст., а не львівсько-польський варіант української мови.

Жодного свого словника я ще не видав так, як би хотів. Бо в кожній редакції сидить редактор. І він каже: «Ну, ну ніхто ж цього не зрозуміє. Давайте ми хоч останнім значенням, після «порохотяг» і «пилосмок» напишемо й «пилосос»». А я й кажу: «Навіщо, коли є російський номен: «пылесос». І у видавництві відповідали: «Ні. От коли ви будете мати видавництво, будете платити гроші свої – тоді, будь ласка. А ми хочемо видати словник, який би продавався. А ваших слів ніхто не зрозуміє» (Микола Зубков проти мовного сміття // Український простір. – 2012. – 15–31 жовтня).

Обсипати поцілунками	Обціловувати; укривати поцілунками.
Обсипати пудрою	Обпудрювати.
Обслідування	Огляд; обстеження.
Обслуговуючий персонал	Обслуга.
Обставити квартиру	Умеблювати квартиру.
Обстановка	Обстава; обстановка.
Обструкція	Перешкода; спротив.
Обтяжений клопотами	Заклопотаний.
Обтяжити кого-небудь чимось	І дихнути не дати; не дати й вгору глянути.
Обтяжувати кого-небудь	Висіти на шиї.
Обув	Взуття.
Обурюватися	Кипіти душею.
Обхватити	Обійняти.
Обхідними шляхами	Манівцями.
Обходити стороною	Минати; оминати.
Обшир	Обрій.
Обширний	Розлогий.
Обшукувати	Трясти; перетрясати; переривати.
Общак	Спільнокошт.
Общественний	Громадський.
Община	Громада.
Об'ява	Оголошення; оповіщення.
Об'ява	Оголошення.
Об'явити недійсним	Уневажнити.
Об'являти	Оголошувати; проголошувати.
Об'яснити	Пояснити.
Оволодів мовою	Опанував мову; добре вивчив мову.
Оволоділо бажання ким	Узяло (пойняло) бажання кого; забажалося (забаглося) кому; хіть узяла кого.
Оволодіти виробництвом	Опанувати виробництво.
Оволодіти собою	Опанувати себе; запанувати над собою; перемогти себе.
Оволодіти яким-небудь мистецтвом	Опанувати якесь мистецтво.
Овочеві консерви	Консерви з городини.
Овощний салат	Овочевий салат.
Оглушити	Придовбешити.
Оглядання	Огляд.
Оглядати зі всіх сторін	Крутити на всі боки.

Оглядатися по сторонах	Розглядатися (роздивлятися, озиратися, роззиратися, роглядатися) на всі боки (навсібіч, навкруги, навколо, довкола, круг себе, кругом).
Оглянути поглядом	Зміряти (окинути) оком.
Оглянутися не успів, як...	Незчувся (не зоглядівся, не оглянувся), як...
Оголити частину тіла	Тілом засвітити.
Оголосити недійсним	Уневажнити.
Оголошувати	Оприлюднювати.
Ограбити	Пограбувати.
Огризок	Недогризок.
Огрядна, неповоротка людина	Лантух (мішок) з половою.
Одвічні (постійні) перешкоди	То пень, то колода.
Одеревеніти	На дуб здубіти.
Одержати верх	Узяти гору.
Одержати відмову під час сватання	Дістати (покуштувати, схопити) печеного гарбуза.
Одержати прибутку	Набити кишені.
Одержувати (отримувати) перемогу	Здобувати перемогу.
Одержувати вигоду	Мати зиск; гріти руки; набивати кишені.
Одержувати вигоду, користуючись хаосом	Ловити рибку в каламутній воді.
Один біля одного; поруч	Лікоть в лікоть.
Один в один	Добірний.
Один в полі не воїн	Один кіл плота не держить; одна ластівка – то ще не весна; більша громада, як одна баба; одна ластівка весни не робить ²⁶⁷ .
Один з їх числа	Один з-поміж них (з них).
Один з перших	Чи не перший.
Один з сошкою, а семеро з ложкою	Семеро до рота, а один до роботи; до готового хліба знайдеться губа; мельники до готової муки; готовеньке й кицька з'їсть; хтось корову тримає, а хтось молоко випиває.

²⁶⁷ Крилатий вислів, як і багато інших, належить давньогрецькому байкареві Езопу. В одній із його байок розповідається про юнака, котрий розтратив батьківську спадщину. У хлопця лишився тільки плащ, але він і його продав, побачивши ластівку – провісницю весни і тепла. Та вдарив мороз, ластівка загинула, а юнак з обуренням дорікав їй, що вона його обдурила. Поява ластівок справді знаменує початок потепління, проте одна пташка ще не показник. Вислів «одна ластівка весни не робить» означає, що окремі ознаки, прикмети явища не свідчать про його виникнення або існування насправді (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Один за другим

Один за одним; один по одному.

Один і той же

Той самий.

Одинакові по розміру

Однакові за розміром.

Одиничний

Поодинокий.

Одинока судьба

Бездолля.

Одинокий

Самотній, самотній; як байбак у морі;
сам один; один як палець (як перст)²⁶⁸;
один як верства на шляху;
один як та билина в полі;
один як горох при дорозі.

Одівати

Одягати.

Одіватися

Вдягатися; убиратися.

Одізвуться вовкові овечі слізки

І на пса прийде зима.

Одіозний

Не при хаті згадуваний.

Одіяло

Ковдра; коц.

Одна вслід за другою

Одна за одною.

Одна десята

Десятина.

Одна другу

Одна одну.

Одна думка про...

Сама думка про...

Одна ластівка не робить весни

Одна ластівка – то ще не весна.

Одна назва

Тільки слава.

Одна нога тут, друга там

Лети ковбасою.

Одна тільки назва

Сама [тільки] назва.

Однаковий з ким-небудь; подібний; схожий

З одного (такого ж) тіста.

Однакові люди

Одним миром мазані²⁶⁹.

Однаково оцінювати всіх (багатьох)

Стригти всіх під один гребінець.

Однакової величини

Однаковий (такий самий) завбільшки;
однієї міри.

Одне до одного зійшлося

Все на купі зібралось.

Одне й те ж буде

Воно все на одне вийде;
на одне (на те саме) вийде;
те саме буде.

²⁶⁸ Поява вислову пов'язана із давнім способом рахувати на пальцях (до цього часу існує вислів «на пальцях перелічити»). Перші десять цифр називали перстами. Першим загинали великий палець: він розміщений окремо від інших зімкнутих пальців відкритої долоні і називався перстом. Тому й кажуть: один як палець (перст), коли йдеться про одного, одинокого, самотнього (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

²⁶⁹ Миро – масляниста ароматична речовина, якою під час церковного обряду помазання священник змащує лоби прихожан. Про людей, котрих об'єднує спільна риса (частіше негативна), іронічно кажуть, що вони одним миром мазані (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Одне одного варті

Яке їхало, таке й здибало; пара п'ятак;
одно за вісімнадцять, друге без двох
за двадцять.

Одним махом

В один мах.

Одним миром мазані

Одного тіста книші; той же Савка,
та на других санках.

~~~~~  
Мова зникає не через те, що її не вчать інші, а тому,
що нею не говорять ті, хто її знає (Хосе-Марія Арце)²⁷⁰.
~~~~~

Одним розчерком пера

Одним помахом пера.

Одним словом

Одне слово.

Одним ударом убити двох зайців

Одним пострілом двох зайців убити;
на однім вогні спрягти дві яєчні.

Одні слова!

Самі слова!

²⁷⁰ Соціологічно чітко фіксований значно нижчий показник використання української під час спілкування у громадських місцях порівняно із сімейним колом – прямий результат і наочне свідчення її дальшої дискримінації в публічній сфері. Причому це явище особливо помітне у спектрі регіонів та різних типів населених пунктів. Наприклад, за даними дослідження Інституту соціології НАНУ та SOCS, проведеного у квітні 2007 року, в сім'ї спілкується українською 57,2% опитаних, а в громадських місцях – лише 53,6%. У центральних регіонах таких 78,1% та 74,2%, а в південних та східних (окрім Криму та Донбасу) – відповідно 41% і 34%. У Києві в родині українською (включно із суржиком) розмовляло 43,7%, а в громадських місцях – лише 35,4%, в інших містах із населенням понад 250 тис. – відповідно 37,7% та 33,3%. Причому тут враховано й обласні центри Західної України, без яких різниця показників мала б бути значно більшою. Показово, що в Криму та на Донбасі, де україномовні зазнають найбільшої дискримінації, спостерігалось не лише значне скорочення частки тих, хто спілкується в громадських місцях українською (порівняно з тими, хто говорить нею в сім'ї), а й тих, хто користується на людях «переважно російською, але інколи українською». Інститут соціальної та політичної психології АПН України, провівши дослідження причин, через які активного вживання української мови уникають студенти, назвав такі: 1) небажання бути «білою вороною», непрестижність мови; 2) «психоідеологічна впертість» – ідеологічні вподобання, небажання поступатися тиску; 3) відсутність україномовного середовища, потреби спілкуватися українською («всі розуміють російську»). Така ієрархія факторів уникнення вживання української мови особливо чітко простежувалась у центральних областях. Причому російськомовні студенти, особливо південних та східних регіонів виявилися більш безкомпромісними в питанні переходу на українську мову під час звертання нею, аніж україномовна молодь, 90,6% якої при звертанні російською виявляла готовність переходити на неї.

А в процесі зміни поколінь значна частина тих мешканців, які в батьківській сім'ї спілкувалися українською, а в громадських місцях та на навчання чи роботі російською, поступово переходять на останню і в сімейному спілкуванні, коли дорослішають. При чому запущений у такий цілком суб'єктивний спосіб процес русифікації зовнішньому спостерігачеві може здаватись об'єктивним. А оскільки цей розкручений на всю силу маховик веде до поступового зникнення українців як нації, принаймні на значній частині території держави, то саме він і є справжнім предметом захисту «борців із насильницькою українізацією». Свідомо чи ні всі поборники «прав російської мови» у постколоніальних реаліях України є лобістами «Русского міра», концепт котрого ґрунтується на ареалі її поширення й домінування, та відповідних експансіоністських претензій Кремля (Міф про російськомовні регіони // Український тиждень. – 2014. – 7 травня).

Однієї величини	Одного розміру.
Одно другому не помішає	Одне одному (другому) не завадить (не пошкодить, не перешкодить).
Одно з другим не в'яжеться	Купи не держиться.
Одно за другим	Одне за одним; одне по одному.
Одного поля ягода	Одним миром мазаний; одного тіста книш.
Одного разу весною	Однієї весни.
Одноголосно	Одностаино.
Однодушний	Одностаиний.
Одноманітно, надокучливо говорити про те саме	Прясти нитку.
Одноманітно; монотонно	На одній ноті.

У нас немає механізмів, які б забезпечували стовідсоткове використання української мови у державних установах²⁷¹.

Одномісний номер	Номер на одного.
Одному стати на місце іншого	Помінятися ролями.
Однополюсний	Однобокий.
Односторонній рух	Однобічний рух.
Однофамільці	З однаковими прізвищами.
Одночасно здійснити дві різні справи	Убити двох зайців одним пострілом.
Одночасно йде дощ і світить сонце	Відьма масло колотить.
Одночасно	Заразом; нараз; водночас; за одним присядом.
Одночасно; в такт з іншими	Нога в ногу.
Одобрити план	Схвалити план.
Одружитися на комусь	Одружитися з кимось.
Одружитися	Піти до вінця.

²⁷¹ Держслужбовець повинен розуміти, що розмовляти державною мовою у державній установі – його обов'язок. І не лише в кабінеті, а й у коридорах, їдальні, в приватних розмовах з колегами. Він повинен знати мову не на побутовому рівні, а досконало. Сприятливі умови для функціонування української мови, на мою думку, були в півдавстрійській Україні та у Галичині. Виступи на вічах, зібраннях, промови на академіях, судах тощо повинні були бути зрозумілими для адресатів (а часто це були українці). Тому судовий чиновник, хоч і чужинець, мусив знати українську мову. Нині ж у сферу публічного мовлення прийшло багато людей із недостатнім знанням фонетичних, лексичних та граматичних законів державної мови. Із вуст чиновників чуємо такі вислови, як «самий активний» чи «протиричить закону», а журналісти, які зобов'язані бездоганно знати мову, говорять «ноль», «лекція», «випустили білих голубей», «містами заморозки» (Сербенська О. Суржику сприяє наша ментальність // Високий замок. – 2009. – 21 лютого).

Так кажуть...

Одужати після тяжкої хвороби
Одуматися
Одурення
Одурити когось
Одурманити когось
Одухотворений
Одухотворювати, одушевляти
Одяг на кожен день
Одяг сидить на комусь
Одягнений як з голочки
Одягти окуляри
Одягти шапку
Ожеледиця
Оживати
Оживлений
Оживляти
Оживлятися
Ожиріння
Озаглавити
Озадачити
Озброїтися терпінням
Озлобитися на (проти) кого
Ознаменувати нову справу
Озноб
Оказалось, що...
Оказати допомогу
Оказіональний
Оказія
Окантовка, кайомка
Окантовувати
Окей, ладно

А ми радимо так...

Вийти (видряпатися) з того світу.
Спам'ятатися, опам'ятатися, отямитися;
схаменутися.
Заморока.
Пошити (обути) когось у дурні.
Пустити ману на когось; забити памороки
комусь; потуманити розум комусь.
Багатий духом; окрилений; одуховлений;
опромінений; натхненний; піднесений.
Додавати духу; підносити на дусі;
окрилювати; наснажувати; запалювати;
окрилювати (воскресати) душу.
Одяг (одіж, убрання) про кожний (кожен)
день (про щодень, про будень).
Одяг (одіж) личить (пасує) комусь.
У новісінькому вбранні; убраний як на
весілля; бездоганно вбраний (прибраний);
одягнений як лялечка.
Надіти окуляри.
Надіти шапку.
Ожеледь.
Воскресати.
Повний руху.
Розворушувати; пожвавлювати.
Жвавіти.
Переговораність.
Дати заголовок (назву); назвати.
Спантеличити.
Запастися терпінням.
Злобу взяти (узлитися, завзятися) на кого.
Започаткувати щось.
Дрижаки; трясця.
Вийшло, що...
Надати допомогу.
Випадковий; принагідний.
Нагода.
Облямівка.
Облямовувати; лямувати; оторочувати;
обшивати лямівкою.
Гаразд, добре.

Так кажуть...

Окинути зором все навкруги
Окислення
Око бачить, та зуб не йме

Окови; пута
Околиця
Окоп
Окостеніти
Окремо жити

Окрилювати
Окрім всього іншого
Окрім
Окріпнути
Округа
Окружити увагою кого

Окружити
Окрушина
Окуліст
Окупант

Окупанти окружили збройний завод
Окупність
Окупувати
Окурок
Окутаний туманом
Окутувати димом
Олух царя небесного

Оминути покарання
Омолоджувати
Оніміти від здивування
Опалення
Опам'ятатися
Опанувати знаннями
Опасіння
Опасний
Операції по розвитку

А ми радимо так...

Роззирнутися на всі боки.
Окиснення.
Близько лікоть, та не вкусиш;
гарна дівка, та засватана.
Кайдани, кайдання.
Окіл.
Шанець.
Одубіти.
Нарізно (різно, окремо, окреме, осібно)
жити; жити навідрізнi (на відлуці).
Наснажувати; надихати; пришивати крила.
Та ще й те.
Опріч.
Увібратися в силу.
Околиця.
Оточити увагою кого; з великою увагою
ставитися (поставитися) до кого.
Оточити.
Крихта, крихтина.
Очний лікар; очник.
Загарбник; займанець; зайда; захопля,
заграба; напасник; хапужко.
Займанці взяли зброярню в облогу.
Оплатність; виплатність.
Загарбати.
Недопалок.
Оповитий туманом.
Задимлювати.
Дурень (дурник) божий; святий дурень;
викінчений дурень.
Вийти сухим із води.
Молодити.
Заніміти з дива.
Огрівання.
Прийти до пам'яті; стямитися.
Опанувати (здобути) знання.
Побоювання; турботи; тривоги.
Небезпечний.
Операції розвитку.

Опечатка	Друкарська помилка; чортик.
Опинився перед дилемою	Як півень на плоті: не знає, в чий город стрибнути.
Опинитися в двоякому положенні	Опинитися між двох стільців.
Опинитися в дурнях	Пошитися в дурні.
Опинитися в небезпечному становищі	Ускочити в зашморг.
Опинитися в незручному положенні	Не знати, на яку ступити.
Опинитися в немилості	Утратити прихильність.
Опинитися в неприємному становищі	Ускочити в сливки.
Опинитися в петлі	Опинитися в зашморзі.
Опинитися в скрутному положенні	Скочити на слизьке.
Опинитися в скрутному становищі	Сісти на лід; попасти (наскочити) на слизьке.
Опинитися на виду	Вийти на люди.
Опинитися на висоті положення	Виявити свою перевагу.
Опинитися на висоті	Засвідчити високий рівень.
Опинитися не на своєму місці	Сісти не в ті (не в свої) сани.
Опинитися перед небезпекою загибелі	Висіти на волоску.
Опинятися в безвихідному становищі	Попасти в лещата.
Опинятися в зоні обстрілу	Піти під кулі.
Опиратися; чинити спротив	Пручатися руками й ногами.
Описання	Опис.
Описати віршами	Обвіршувати.
Опівночі	До перших півнів ²⁷² .
Опізнавальний	Розпізнавальний.
Опіка	Догляд.
Опіритися	Порости в пір'я.
Оплакувати	Омивати слізьми.
Оповзень	Зсув.
Оповідання	Оповідь.
Оповіщати; інформувати	Давати знати.
Опоганювати	Паскудити.
Опозиція	Противага; протиборство.
Опозорити	Осоромити, зганьбити.

²⁷² До того, як механічні годинники стали загальнодоступними, нічним часоміром був півень. В Україні його так і називали «будима», бо він будив людей уранці. Упродовж ночі півні співають тричі: вперше – опівночі, вдруге – перед зорею, а втретє – на світанку. Тому, щоб визначити пору ночі, казали: перші, другі і треті півні (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Опонент; противник	Неприхильник; противник.
Опора	Опертя, підвалина.
Опорочення	Паплюження; плюгавлення.
Опорочити	Виганьбити.
Опартуніст	Пристаюванець; угодовець.
Оправдальний вирок	Виправдовчий вирок.
Оправдати довіру	Виявитися на висоті.
Оправдуватися брехнею	Вибріхуватися; відбріхуватися.
Опріділити	Визначити.
Опритомніти	Оговтатися; прийти до свідомості (до пам'яті, до себе).
Оприходувати	Заприбуткувати.
Опріснювати	Знесолювати.
Опровергати	Спростовувати.
Опрокинути рюмку	Перекинути (перехилити, вихилити) чарку.

Советський період призвів до занепаду
живомовного спілкування на значній частині
української території²⁷³.

Опромінчиво	Безоглядно; прожогом.
Опротестовувати; апелювати	Заперечувати; перечити; спростовувати; оскаржувати.
Оптимальне рішення	Найкращий вихід.
Оптимізувати	Покращити; удосконалити.
Оптимістичний	Життєрадісний; сонцелюбний.
Оптичний	Зоровий.
Оптом	На гурт; гамузом; усе разом.
Опублікувати	Випустити у світ.
Опудало	Страхопуд; чуперадло.
Опускати крила	Згортати крила; опускати руки; байдужіти; знеохочуватися; зневірюватися в собі.
Опустити голову	Спустити (схилити, похнюпити, понурити) голову; похнюпитися; понуритися.

²⁷³ Поширилися гібридні українсько-російські форми розмовного мовлення. Зупинити це розкладове явище, що загрожує українській мові, треба двома шляхами: українізацією системи освіти всіх рівнів – від дитсадка до вищого навчального закладу, – та домінуванням української літературної мови в мас-медіа. Суттєве значення для розширення впливу української мови мають також якісні переклади кіно- й телепродукції (Лариса Масенко: «Українська мова зберігає потужну креативну енергетику», сторінка Харківської обласної організації Національної спілки письменників України, 2012).

Так кажуть...

Опустити лист у ящик
Опуститися до вбогості
Опуститися на дно
Опустіти
Опухоль
Опції
Оп'яніти
Опять двадцять п'ять

Оп'ять
Оракул
Оранжевий

Оранжерея
Орати; обробляти землю
Оратор
Організація
Організовувати

Ординарний
Орендувати землю
Оригінал твору
Оригінальний

Орієнтація (дія)
Орієнтувати
Орнамент
Ортодоксальний
Орфографічний
Орфографія
Осадки
Осадок
Освистати
Освітній відділ
Освободити
Освоїти мову
Освоїтися
Освоїтися; адаптуватися

А ми радимо так...

Укинути лист у скриньку.
Зійти на зебри.
Спуститися на дно; пуститися берега.
Спорожніти; спустіти.
Пухлина.
Вибір; налаштування.
Захмеліти.
Знов за рибу гроші; і знову про корову;
ту саму тетерю на вечерю.
Знову, знов.
Віщун.
Жовтогарячий; апельсиновий;
помаранчевий.
Теплиця.
Ходити за плугом.
Промовець; красномовець.
Товариство; спілка.
Створювати; засновувати; улаштовувати;
уряджати; упоряджати.
Звичайний; пересічний.
Держати (винаймати) землю.
Первотвір, первопис; першоджерело.
Своєрідний; самобутній;
першоджерельний; незвичайний;
дивакуватий; неприлизаний.
Наставляння.
Скерувувати; наставляти.
Оздоба.
Правовірний.
Правописний.
Правопис; письмо.
Опади.
Осад; фус; накип; намул.
Затюкати.
Відділ освіти.
Дати волю; вивільнити.
Опанувати мову.
Призвичаїтися; звикнути до...
Призвичаїтися; звикнути; дати собі раду;
оббутися; обжитися; обвикнути.

Так кажуть...

Осилити розумом що
Осилити щось
Осиротіти
Осінила думка кого

Осінило
Осінню
Осічка в роботі
Оскалювати зуби
Осколки
Ослаблювати; слабіти
Осліпляти
Осмислення
Осмыслити суть справи

Осміліти
Осмотр
Оснащати
Основа чого-небудь
Основа
Основа; базис; фундамент

Основне (головне) у чому-небудь
Основний лейтмотив
Основоположний; головний
Основувати, засновувати
Особа, яка не має підстав для шани
Особиста справа
Особистий підпис
Особливий; зовсім інший
Особливо помітний
Особливо
Особливої породи
Особливою специфікою досліджень є...
Особняк
Осоромитися
Оставляти

А ми радимо так...

Розумом (головою) подужати що.
Дати собі раду з чимось; подолати щось.
Осамотіти.
Блиснула (сяйнула) думка (гадка) в кого (кому); осяяла (осіяла, пройняла) думка (гадка) кого.
Блиснуло в голові; стрілило в голову.
Восени.
Обмах; затинка.
Шкірити зуби; шкіритися; вишкіряться.
Друзки.
Підупадати на силах; іти на спад; немічнити.
Бити в очі.
Пізнаття; осягнення розумом; зрозуміння.
Збагнути (осягнути, з'ясувати, усвідомити) суть справи; увійти в суть справи.
Набратися духу.
Огляд.
Устатковувати; обладнувати; споряджати.
Наріжний камінь.
Ґрунт; підстава.
Підпертя; підмурівок; підвалина; ґрунт; підґрунтя.
Центр ваги.
Основна думка.
Засадничий, засадовий; наріжний.
Закладати підвалини.
Гарна цяця.
Особова справа.
Власноручний підпис.
Не з такого тіста.
Найпомітніший.
А надто.
Ще той.
Особливістю досліджень є...
Власний будинок.
Сорому набратися; упасти лицем в болото; упасти в лопухи; сісти в калюжу (баюру).
Лишати; залишати; покидати.

Остальні учасники

Решта учасників.

Остальні

Інші.

Останній твір автора

Лебедина пісня²⁷⁴.

Останній час пробив

Остання година прийшла.

Остановка

Зупинка.

Остатки

Залишки; решта; рештки.

Остатки солодкі

Що на дні, те найсолодше.

Остатки старовини

Забутки (рештки) старовини.

Або українізуємось,
або так і будемо відбиватися від «захисників»²⁷⁵.

Остаточо втрачено спокій
(душевну рівновагу)

Терпець увірвався; чаша переповнилася;
лопнуло терпіння.

Остаточо спився

Спився з кола (з пуття).

Осточортіти

Сидіти в печінках.

Оступитися

Помилитися.

Осудження; остракізм

Несхвалення.

Осуджувати

Несхвалювати; гудити, огуджувати;
плямувати; ганьбити; хулити;
шельмувати.

Осушити стакан (рюмку)

Вихилити (дмухнути) склянку (чарку);
випити склянку (чарку) до дна.

²⁷⁴ Вислів ґрунтується на повір'ї, начебто лебеді співають перед смертю. Виник цей вислів ще в давнину, зустрічається в одній з байок Езопа (VI ст. до н. е.). Брем у «Житті тварин» свідчить, що лебідь перед смертю зітхає дуже мелодійно ("голос його нагадує приємний звук срібного дзвону») і що це могло послужити основою для появи цитованого вислову. Корені цього крилатого вислову – у помилці. Існує два види лебедів – шипуни і кликуни. Перші тільки сичать, а другі – мають звучний трубний голос. Не вміючи розрізнити ці породи птахів, люди плутали їх і дивувались, чому одні з них видають «лебединий клич», а від інших – не дочекаєшся ні звуку. Щоб якось пояснити цей парадокс, виникла легенда, мовляв, лебеді хоча і співають, та лише раз у житті – перед смертю, і ця пісня – найпрекрасніше, на що вони здатні (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

²⁷⁵ Українець повинен говорити українською. Можеш не виправдовуватися: не там вродився, не так вчився, не той батько – це мене не хвилює. Націоналізмом так уже бідних залякали, що я би сказав: потрібне просто українство. На всіх рівнях. Хтось собі вибере українізацію сувору – як у піснях Ореста Лютого, хтось лагідну. Я, наприклад, не сприймаю показових переходів на російський язык для Востока и Юга. Хоч усі перейдімо на російську – Кисельов усе одно говоритиме, що то бандеравци щось нове придумали. Те, що він каже, нас не повинно турбувати взагалі. Треба створювати україномовне середовище (Віталій Січкачук, автор «Бандерівського календаря», Газета по-українськи, 22 травня 2014).

Ось де собака заритий²⁷⁶

Так от у чім сила, що кобила сива;
так от у чім сила (суть); ось де притичина
(заковика); видно, де дно.

Ось і моя лепта

Нате й мій глек на капусту;
нате й моїх п'ять, щоб було десять.

Ось такі пироги

Отакі гаразди.

Ось це тільки й моє

Ото тільки й мого.

Ось яким способом

Ось так; отак.

От в чому загвоздка (заковика)

От де притичина (заковика, закарлючка);
от у чому річ.

От і вся розмова

Ось тобі віз і перевіз.

От так штука!

Оце так-так!

От тобі й на

І ось; на тобі; і ось, маєш.

Отбойний молоток

Відбійний (вибійний) молоток.

Отв'ортка

Викрутка.

Откритка

Листівка; карточка.

Ото дивина!

Велике діло – опеньки!

Ототожнювати

Уподібнювати.

Оточити

Узяти в зашморг.

Оточуюче середовище

Довкілля; навколишнє (довколишнє)
середовище.

Отпуск

Відпустка.

Отравитися

Отруїтися.

Отримати верх

Гору взяти.

Отримати вигоду

Злупити зиск.

Отримати виховання

Здобути виховання.

Отримати відмову

Дістати гарбуза.

Отримати дозвіл для виїзду

Отримати дозвіл на виїзд.

Отримати доступ

Доступитися.

Отримати ляпаса

Ляпаса з'їсти.

Отримати можливість

Дістати змогу (спромогу, спроможність);
спромогтися.

Отримати можливість

Мати нагоду.

²⁷⁶ Існує багато пояснень цього фразеологізму. Давньогрецький письменник Плутарх в одному зі своїх творів розповів про собачу вірність. Пес, доганяючи господаря, який плив на кораблі, загинув від надмірної перевтоми і повного знесилення. Вдячний хазяїн закопав його на острові Саламін. Могила героїчного пса, за народними переказами, багато століть показували всім, хто цікавився цією легендою. Відтоді фразеологізм «ось де собака заритий» уживають у багатьох мовах у значенні: ось у чому головна причина, ось де захована ця таємниця (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Отримати освіту	Здобути освіту.
Отримати перевагу	Схилити шальки терезів на свій бік.
Отримати перемогу	Здобути перемогу; перемогти (подужати) кого; узяти гору (верх); заткнути за пояс.
Отримати по заслугах	Дістати по заслугі; дістати своє.
Отримати подвійну вигоду	Убити двох зайців одним пострілом.
Отримати пошкодження	Зазнати пошкодження (ушкодження).
Отримати прибуток	Мати зиск.
Отримати розголос	Набути розголосу; стати загальновідомим.
Отримати славу	Набути слави.
Отримати форму чого	Набрати (набути) форми чого.
Отримати чогось багато	Набратися, як собака бліх.
Отримувати виховання	Виховуватися.
Отримувати газети й журнали по підписці	Одержувати газети й журнали (часописи) [за] передплатою.
Отримувати задоволення	Мати (відчувати) насолоду (приємність, втіху); зазнавати насолоди; тішитися; втішатися; радіти серцем.
Отримувати подачки від когось	Жити з чиєсь ласки.
Отруїти життя	Занапастити; збавити віку.
Отрута, яд	Трунок.
Отупіти	Обараніти.
Отчий дім	Рідна хата.
Офіс	Осідок ²⁷⁷ .
Офтальмолог, окуліст	Очний лікар; очник.
Офшорний	Заморський.
Охватити	Охопити.
Охвачувати	Охоплювати.
Охопив подив (гнів, страх)	Волосся дибом стало.
Охопила заздрість	Заздрощі вхопили; завидки взяли.
Охопити поглядом	Зглянути оком.

²⁷⁷ Це слово в українській мові існує віддавна, у чому можна переконатися в чудових українських словниках. Зрозуміло, що раніше осідок мав дещо інакше значення, але ніхто і ніщо не заважає нам його осучаснити і пристосувати до вимог сьогодення. У словниках осідок зустрічається з різним наголосом, щоправда, від цього дещо змінюється і значення слова: тобто є і *осі́док*, є і *осі́док*. Особисто мені більше до смаку наголос на перше О – *осі́док*. Таке уподобання, швидше за все, виникло тому, що з чужослова офіс, де наголос теж на початкове О, переходити, «переїжджати») на наш *осі́док* психологічно якось легше. Але якщо з'ясується, що переважній більшості мовців подобається *осі́док* і саме це прочитання має вищу ймовірність прижитися – то сильно проти цього не заперечуватиму (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Охоплений хвилюванням (тривогою)	Як на жаринах.
Охоплює страх (передчуття чогось поганого)	Холодна жаба сидить під серцем; жижки трясуться (трусяться, тремтять, дрижать).
Охорона	Варта; сторожа.
Охороняти	Стерегти; вартувати.
Охота бере	Хіть бере.
Охота на звірів	Полювання; мисливство; лови.
Охотно	Радо, з радістю.
Охоче бігти (іти) куди-небудь	Гопки скакати.
Охоче купити	Відірвати з руками.
Охоче поспішати куди-небудь	Летіти, як мухи на мед.
Охочий поживитися за чий-небудь рахунок	Ласий на чужі ковбаси.
Оцінити по достоїнству	Оцінити по заслuzі (належно, гідно); скласти належну ціну; віддати належне.
Оціночний	Оцінний.

Щодо держслужбовців, варто запозичити досвід гетьмана Павла Скоропадського²⁷⁸.

Оцінювати що-небудь дуже дорого	Ламати ціну.
Оціпеніння	Закляк.
Оціпеніти, заціпеніти	Наче до місця природи; залякнути; задеревіти.
Очевидець	Наочний свідок.
Очевидність	Очевидь.
Очевидно	Вочевидь; очевидячки; і сліпому видно; і дитині ясно.
Очей не можна відірвати	Аж очі вбирає.
Очерк	Нарис.
Очиститися від гріхів	Відпокутувати гріхи.
Очі грають	Очі блищать (сяють).

²⁷⁸ Ще в 1918 році організували шестимісячні курси української мови з наступною мовною перееатестацією. Саме такий шлях обирають інші народи. Ось в Ізраїлі не тільки відродили мертву мову іврит, а й змусили вивчити її всіх, хто хотів підніматися по службових щаблях. Не менш кардинально вчинили країни Балтії, впроваджуючи в усі сфери життя мову кожної титульної нації. Звісно, в будь-якій країні світу не отримаєш громадянства без знання державної мови, без неї не здобудеш освіти, не матимеш більш-менш оплачуваної роботи тощо. На жаль, відроджена Українська держава так і не спромоглася ухвалити новий Закон про державну мову України, де було б чітко виписано кримінальну відповідальність за нехтування законом (Онуфрив М. Мова про мову. І не тільки про неї // Дзеркало тижня. – 2009. – 4 грудня).

Очі мої тебе б не бачили
Очі на лоб лізуть
Очі наливаються кров'ю
Очі сяють
Очікування прибуття гостей
Очки
Очна ставка
Очолювати; керувати
Очолюючи когось (щось)
Ошарашити, шокувати
Ошибочно
Ошийник
Ощадний; економний

І на очі б не бачити; радий би й повік не бачити; радніший би не бачити.
Очі рогом лізуть.
Очі набігають (заходять) кров'ю; очі червоніють.
Очі світяться (горять).
Виглядини.
Окуляри.
Зводина.
Стояти біля керма.
Керуючи ким-небудь (чим-небудь).
Ударити обухом по голові.
Помилково.
Нашийник.
Бережливий; ощадливий.

П

Падає дощ
Падає їжа з рота
Падати в обморок
Падати в ціні
Падати духом

Падати на коліна
Падати
Пай
Пайщик
Пакет
Пакистан
Пакосник
Пакостити
Пакості

Плаче небо.
Рот дірявий.
Втрачати свідомість; непритомніти.
Спадати з ціни; падати (втрачати) на ціні.
Занепадати (підупадати) духом;
упадати (падати, занепадати) на дусі;
падати серцем; вдаватися в тугу;
розпускати нюні; опускати руки.
Уклякати.
Летіти сторч головою (сторчака).
Частка.
Спільник; пайовик.
Згорток; пакунок.
Країна чистих.
Негідник.
Підкладати (підсувати) свиню²⁷⁹;
чинити каверзи.
Пустощі; витівки.

²⁷⁹ Підкласти свиню – напаскудити, нашкодити. Виникнення цього вислову пов'язане з тим, що представники деяких народів з релігійних міркувань не їдять свинини. Непомітно підкласти

Пакт
Палата
Палатка
Палаточний городок
Палестина
Палець об палець не ударить

Палити з пушок
Палиця плаче по кому
Палка
Палко запевняти кого-небудь у чомусь
Паломник, прочанин
Палочка
Палочка-виручалочка
Палуба
Пальне
Памперс
Пам'ятати
Пам'ятливий
Пам'ятний сувенір
Пам'ятник Шевченка
Пам'ять притупилася
Пане Ігорю
Панель інструментів
Паніка
Панорама
Пануючий
Паперова душа
Паперова фабрика
Папка
Папугай
Пара пустяків
Парадний
Парадокс

Угода.
Покій.
Намет.
Наметове (шатрове) містечко.
Земля завойовників.
Ані за холодну (і за холодну) воду
не візьметься; ні кує ні меле;
і пучкою (і пальцем) не кивне;
і пальцем не поворухне.
Бити (садити) з гармат.
Палиця (кий) аж тужить за ким.
Палиця.
Бити себе в груди кулаком.
Божий чоловік.
Паличка.
Патичок-рятівничок.
Поміст.
Паливо.
Підгузник.
Зберігати (удержувати) в голові.
Тямкий.
Пам'ятка.
Пам'ятник Шевченкові.
Пам'ять притерплася.
Пане Ігорю.
Табличка засобів (пристроїв).
Переполюх; переляк, перестрах; сполох.
Круговид; краєвид.
Панівний.
Чорнильна душа.
Папірня.
Тека.
Папуга.
Пусте [діло]; дурниця; ніщо; раз плюнути.
Показовий.
Дивина.

такій людині у їжу м'ясо свині означає поглумитися над її вірою (Зьобро О. Мова про мову. // Високий замок).

Так кажуть...

Паразит
Паралелограм
Паралель
Паралельний
Паралельний; синхронний
Паралельні бруси
Паралельно
Парашутист
Парик
Парикмахер
Парламент України
Парламентарій
Пароль
Парость
Партач
Партнер
Партнерство заради миру
Партнерство
Пару днів
Парубок, який одружився зі старою жінкою
Парус
Паршива вівця все стадо портить

Паршива вівця
Пасажир сходить з автобусу (поїзду, трамваю)

Пасажир
Пасивний; неактивний; інертний
Пасивно підкорятися обставинам
Паскудник
Пасти смертю хоробрих
Пастка на вовків
Пастух

Пасть
Пасувати

Пасувати в грі

А ми радимо так...

Дармоїд; трутень; нахлібник.
Рівнобічник.
Рівнолежник.
Рівнобіжний.
Одночасний, рівночасний.
Рукоходи.
Водночас.
Спадун.
Перука.
Перукар, голяр.
Верховна Рада України.
Парламентар.
Гасло; кличка.
Пагін; паросток; відросток.
Попсуй-майстер.
Спільник; напарник.
Партнерство задля миру.
Співпраця.
Кілька днів.
Бабин смик.
Вітрило.
Одна паршива овечка всю отару поганить;
паршива вівця всю отару спаскудить.
В болоті не без чорта.

Пасажир виходить з автобуса (поїзда, трамвая).
Подорожній.
Недіяльний, бездіяльний; байдужий.
Плисти за течією.
Собача шкура.
Полягти як герой.
Вовківня.
Чабан, вівчар; гуртівник, чередник;
стадник.
Паща.
Личити; підходити; припадати;
бути до лица.
Подавати м'яч.

Паті	Вечірка.
Патріот	Син свого народу.
Патрон	Захисник; заступник; опікун.
Патрулювати	Чатувати.
Пауза; інтервал	Перерва; передих.
Пахне жареним	Пахне (смердить) смаженим (смаденим); чути смалятину.
Пахучий	Запашний.
Пашіти	Жахтіти.
Пашіти жаром	Дихати вогнем.
Пашіти злобою	Дихати пеклом.
Паяльщик	Лютівник.
Пейзаж; ландшафт	Краєвид.
Пекло	Царство тіней.
Пеленати	Сповивати; повивати.
Пеленка; памперс	Пелюшка.
Пентагон	П'ятикутник.
Пеняй на себе	Ремствуй на себе; бачили очі, що купували.
Первозданна природа	Первовічна природа.
Перебиватися з хліба на квас	Тягти біду; перебиватися то так то сяк.
Перебиватися	Зводити кінці з кінцями (докупи); давати собі раду.
Перебирати кісточки кому	Перемивати (перетирати) кого на зубах.
Перебирати на себе ініціативу	Тягнути на себе ковдру.
Перебіжчик	Перекинчик, перекидько.
Перебільшення	Буря в склянці води.
Перебільшено вихваляти когось	Співати дифірамби.
Перебільшити; переборщити	Пересолити; передавати куті меду ²⁸⁰ ; згустити фарби; зробити з мухи слона (бика).
Перебільшувати свої здібності (можливості)	Високо літати.
Переборювати всі перешкоди	Іти напролом.
Переборюючи (примушуючи) себе	Проти сили.

²⁸⁰ За давніми українськими звичаями, на зимових святках тричі варили головну звичаєво-обрядову страву – кутю. Першу кутю готували на Святвечір, називали багатою, або Колядою, другу – у переддень Василя – щедрою, третю – у переддень Водохреща – голодною. Варили цю страву з найдобрішої пшениці в глиняному горщику на непочатій (набираний до схід сонця) воді. Готову кутю змішували з медом і маком. Щоб кутя була смачна та поживна, потрібно не перебавити меду. Занадто солодкий смак може зіпсувати головну страву різдвяних свят (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Перебувати в гнітючому настрої
Перебувати в загрозливому становищі
Перебувати в збудженому стані
Перебувати в збудженому, нервовому стані
Перебувати в невизначеності
Перебувати в непевному становищі
Перебувати в нерухомому положенні
Перебувати в стані апатії
Перебувати в стані депресії
Перебувати в стані тривоги (неспокою);
нудьгувати
Перебувати в шоківому стані
Перебувати під загрозою небезпеки
(катастрофи)
Перебудувати на нових засадах
Перевага перед ким (чим)
Перевага
Переважати
Переважаюча частина студентів
Переважити когось успіхами (результатами)
Перевал
Перевалило за північ
Перевантажити роботою
Перевернути
Перевернути сторінку
Перевернутися уверх дном
Перевершити когось
Перевести гроші (кошти)

А ми радимо так...

Розводити (розсипати) кислці.
Триматися на соломинці (на павутинці);
висіти на волоску.
Землі не чути під собою.
Труситися (тіпатися, тремтіти)
як у пропасниці.
Зависнути в повітрі.
Висіти (повиснути) на волосинці (волосині,
волоску).
Сидіти каменем (кілком, пеньком,
гвіздком).
Нудити світлом.
Ламати руки.
Нудити серденьком.
Сидіти, як миша під віником.
Сидіти на порохівому погребі
(на порохівій діжці).
Поставити з ніг на голову.
Перевага над ким (чим).
Головний козир; золота акція;
козир (туз) у рукаві.
Стояти на голову вище.
Переважна частина (більшість).
Посадити в калюжу.
Перешийок; просмик.
Звернуло з півночі; уже по півночі.
Переобтяжити роботою.
Поставити догори ногами.
Перегорнути сторінку.
Перевернутися догори дном.
Утерти носа комусь; заткнути за пояс
кого²⁸¹; переплюнути кого.
Переказати гроші (кошти).

²⁸¹ Ремісники, майстри, селяни часто у роботі засовували за пояс непотрібний на певний час інструмент (сокиру, молоток). Від цього звичного руху виник загальноприйнятий вираз, мовляв, з кимось теж можна так безцеремонно і по-хазяйськи розправитися, як і зі своїм інструментом (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Так кажуть...

Перевести об'яву на українську мову
Перевиробництво
Перевищення влади
Перевищення службових обов'язків
Перевищувати норму (міру) в чому-небудь
Перевіряти на міцність
Переводити подих
Перевтомлювати
Перевтомлюватися; знесилюватися
Перев'язувати
Переглянутися (перезирнутися) один з одним
Перегнути палку

Переговори
Переговорюватися
Перегородити дорогу; стати на дорозі
Перегородка
Перегружати мозки
Перегружений роботою
Перегружений транспорт
Перегруз
Перед батька не суйся в петлю

Перед лицем небезпеки
Перед настанням вечора
Перед настанням ночі
Перед ним відкрилися широкі горизонти

Перед світанком
Перед собою
Перед сумерками
Передня частина
Передобідній час
Передове (прогресивне) в чому-небудь
Передплата на газети і журнали
Передпосилка, основа

А ми радимо так...

Перекласти оголошення українською мовою.
Надвиробництво.
Надужиття владою.
Надужиття службовими обов'язками.
Дати через край; передавати куті меду;
Пробувати на зуб.
Зводити дух; віддихувати; відсапувати.
Перетруджувати.
Надривати пупа.
Оперізувати.

Скинутися очима.
Перегнути палицю; перетягти струну; перебрати мірку (міру); взяти через край; перейти межу.
Перемовини.
Перемовлятися.
Зав'язати дорогу.
Перетинка.
Забивати собі голову.
Запрацьований.
Перепопнений транспорт.
Надвантаж.
Не спіши (не лізь, не сунься) поперед батька в пекло.
У небезпеці, при небезпеці.
Напідвечір.
Проти ночі.
Перед ним відкрилися широкі обрії (можливості).
Удосвіток.
Поперед себе.
Присмерком.
Передок.
Передобіддя.
Нове слово чого (в чому).
Передплата газет і журналів.
Зачаток, засновок.

Так кажуть...

Передсвітанковий
Передсмертний стан

Передчасно про це говорити
Передчасно
Передчувати
Переживати нестатки (злидні, горе)
Переживати
Переименувати вулицю
Перейти межу
Перейти на напівголодне існування
Перейшов рамки (границі можливого)
Переіначити
Переказати коротко
Переказати точ-в-точ

Перекат на річці
Перекати (розкати) грому
Перекинути міст
Перекип'ятити
Перекладати провину на іншу людину
Перекладацька література
Перекладач
Перекладна діяльність
Перекликатися
Перекличка
Переключатель
Переконатися (упевнитися) в чому-небудь
Переконатися на досвіді
Переконливий аргумент
Переконувати в своїй правоті
Переконувати когось в чомусь
Переконувати
Перекривляти; передражнювати
Перекусити
Переламувати себе
Переливатися всіма кольорами веселки
Переливатися на сонці

А ми радимо так...

Досвітній.
На ладан дихати; бути однією ногою в могилі; три чисниці до смерті.
Ще зарано про це говорити.
Зарано.
Чути серцем.
Засівати землю слізьми.
Мліти душею.
Переназвати вулицю.
Передати мірку.
Сісти на хліб та воду.
Перебрав міру; перейшов через край.
Переробити; зробити по-своєму.
Переказати стисло.
Переказати точнісінько (достеменно, достоту, слово в слово).
Мілина; обмілина.
Відгроми.
Прокласти кладку.
Переварити.
Переводити стрілки.
Перекладна література.
Тлумач.
Перекладацька діяльність.
Перегукуватися.
Переклик.
Перемикач.
Побачити щось на свої (власні) очі.
Досвідчитися.
Козир.
Хилити на своє.
Доводити комусь щось.
Повертати на іншу думку.
Мавпувати.
Затравити жучка; кинути за пліт.
Переборювати себе.
Веселкою грати; грати (мінитися, грати-мінитися, леліти) всіма барвами веселки.
Грати на сонці.

Переливи	Переблиски.
Перелити через край	Переповнити.
Переманити	Перетягти.
Переминатися з ноги на ногу	Переступати з ноги на ногу; тупцяти; тупцюватися.
Перемінитися в лиці	Змінитися на обличчі (на лиці, на виду); змінитися з лиця (з виду).
Перемінна погода	Мінлива погода.
Перемінний настрій	Мінливий настрій.
Перемога	Звитяга.
Перемога залишилася за нами	Перемога була наша; ми перемогли.
Перемога здобута великими зусиллями	Піррова перемога ²⁸² .
Перемогти	Втерти носа; взяти гору.
Переможець	Звитяжець.
Перенаселений	Перелюднений.
Переначисувати	Перегущувати.
Переписати наново	Переписати насвіжо.
Переписка; кореспонденція	Листування.
Переписуватися	Листуватися.
Перепідготовка; перекваліфікація	Перевишкіл.
Перепльот	Палітурка; оправа.
Переповнений	Битком набитий.
Переповнений зал	Перелюднений зал; зал, повний по береги.
Переповнити чашу терпіння	Припекти до живого.
Переполох піднявся	Переполох зчинився (стався, почався).
Перепонка	Перетинка.
Перепочити; взяти тайм-аут	Перевести подих.
Переправа	Перевіз.
Перепродавати	Відпродувати.
Перепрошую, вибачаюся	Вибачайте; вибачте, будь ласка; прошу мене вибачити; прошу вибачення.
Перерахувати ребра кому	Полічити ребра кому.
Перервати промову	Перебити (перепинити) промову.
Перерив	Перерва.
Переробити по-своєму	Переробити на свій лад.
Переросход	Перевитрата.

²⁸² У певний час Рим вів боротьбу проти епірського царя Пірра. 279 року до н. е. відбулася битва при Аускулі, де армія Пірра перемогла, але з величезними втратами. За легендою, після цього Пірр вигукнув: «Ще одна така перемога, і ми загинемо!» (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок.)

Пересилити когось	Взяти гору над кимось.
Перескочити через забор	Скочити через паркан.
Переслідування	Гоніння; цькування; упослідження.
Переслідувати когось	Гнатися (іти, ходити) по п'ятах; упосліджувати; бути в когось на хвості.
Переслідувати мету (ціль)	Мати на меті (за мету).
Переслідувати свої інтереси	Дбати про своє.
Переслідувати що-небудь недосяжне	Ловити вітра в полі; шукати вчорашнього дня.
Перестань	Облиш.
Перестаратися	Перегнути палицю; перетягнути струну.
Перестати бути впевненим у собі	Втратити ґрунт під ногами.
Перестати гніватися (сердитися, ображатися)	Відтанути (відійти) серцем (душею).
Перестати грати важливу роль	Відійти в тінь.
Перестати думати про когось (про щось)	Викинути з голови (з думки, з пам'яті) кого (що).
Перестати існувати	Обернутися нанівець.
Перестати любити кого-небудь	Викинути (викреслити) зі свого серця; відлюбити когось.
Перестроювати	Робити зміни.
Переступати з ноги на ногу	Не знати, на яку ступити.
Переступити межу	Перейти (перетнути) Рубікон ²⁸³ .
Перетворити в життя що	Запровадити (утілити) в життя що; здійснити що.
Перетворити в ніщо	Звести на пси; занапастити.
Перетворити в що	Перетворити на що.
Перетворити щось в руїни	Не лишити каменя на камені від чого ²⁸⁴ .
Перетворитися на порох	Порохом (порохном, порохнею, на порох) розпастися; порохом узятися (стати).
Перетворювати в життя	Утілювати в життя.

²⁸³ В оповіданнях Плутарха, Светонія та інших античних авторів зазначається, що в 49 р. до н. е. Юлій Цезар, порушивши заборону римського сенату, перейшов зі своїми військами річку Рубікон, що відокремлювала Умбрію від Північної Італії. Після цього почалася громадянська війна, в ході якої Цезар оволодів Римом (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

²⁸⁴ Це фраза з Євангелія. Ісус Христос, оглядаючи Єрусалим, сказав своїм учням: «Надійдуть такі дні, коли з того, що бачите ви, не зостанеться і каменя на камені, який зруйнується». Протягом століть фразеологізм «не лишити каменя на камені» набув узагальненого значення: повністю знищити все, зруйнувати дощенту, дотла (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Перетерпіти багато горя

Перетряска

Переуступка

Перехитрити; спритно обманути
кого-небудь

Перехідний період

Переходити всі границі

Переходити по наслідству

Перехресно

Перехресток

Перецідити

Перечень

Перечислити

Перечити комусь

Перешкода при досягненні мети

Перешкода; завада

Перешкоджати в досягненні цілі

Перешкоджати

Перила

Перипетії

Період; фаза

Періодично

Перманентний

Перпендикуляр

Персія

Персона

Персонал

Персонально

Перспектива

Перспектива на майбутнє

Перспективний

А ми радимо так...

Зазнати багато лиха (горя); набратися лиха (горя); випити ківш лиха; випити повну (чималу); скуштувати (спити) гіркої.

Перетрус.

Перевідступ.

Обкрутити довкола носа;
обкрутити круг пальця.

Переднівок.

Переступати всі (всякі) межі.

Переходити в спадщину (спадщиною,
як спадщина).

Навперехрест.

Роздоріжжя; перехрестя.

Процідити.

Перелік.

Перелічити; перерахувати.

Гладити (стригти) проти шерсті.

Підводне каміння; завада, перепона;
камінь спотикання; підводний камінь.

Тріска в оці.

Підставляти ногу; вставляти (встромляти)
палиці в колеса.

Не давати ходу; ставати на заваді
(на дорозі); кидати колоди під ноги;
сидіти кісткою в горлі.

Поручні.

Примхи (гримаси) долі.

Етап; стадія; смуга.

Раз у раз.

Безперервний; постійний; сталий.

Прямохресник, сторч, простопад, прям,
межипрям, сторчак, сторчкопад.

Земля Персея.

Постать; особа.

Колектив.

Особисто.

Можливість; мета.

Плани на майбутнє.

Далекосяжний.

Перфектний; ідеальний

Перформенс

Перчатки

Перш за все

Перша дитина

Перша леді

Перше всього; перш за все

Перше серйозне випробування

Перше місце як наслідок переваги
кого-небудь

Перший блін комом

Перший помічник; довірена особа

Перший попавший (зустрічний)

Перший сорт

Першим ділом

Першить у горлі

Перші ранні твори (праці)

Першокласний

Першочергове завдання

Песимізм

Песимістичний

Пестун

Петля

Петляти

Печаль

Печатка

Пиво

Пийте на здоров'я

Пил в очі пускає

Пил, пилюка

Досконалий; викінчений; бездоганний.

Дійство; вистава.

Рукавички.

Насамперед, передусім.

Первісток.

Перша пані.

Передусім, передовсім, насамперед.

Бойове хрещення.

Пальма першості²⁸⁵.

Перша чарка колом; перші коти за плоти;
перші котята у воду кидають;
перші щенята за плоти кидають;
кожне діло попервах не йде (не ладиться);
перший бублик (млинець) гливкий.

Права рука.

Хто трапиться; хто попадеться; будь-хто,
хто-будь; перший-ліпший (-кращий).

Перша кляса.

Щонайперше; передусім, насамперед;
найперша річ.

Дере в горлі.

Проба пера.

Такий, що ну.

Завдання найбільшої ваги;
найчільніше завдання.

Зневіра.

Зневірницький; безнадійний.

Пестій; мазій.

Зашморг.

Витися; звиватися.

Смута.

Відбиток; відбиття.

Бурштиновий напій.

Здорові пийте.

Підлазить, як чорт під монастир.

Пилюга; курява.

²⁸⁵ По суті, пальма першості – те саме, що й лавровий вінок. І те, й інше дарували переможцям різноманітних змагань давні греки. Їхню богиню перемоги Ніку зображали з пальмовою гілкою в руках (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Пиляти кого

Гризти кому голову.

Пильно дивитися на кого-небудь
(на що-небудь)

Упитися (уп'ястися) очима (поглядом,
зором); уп'ясти (уп'ялити) очі; їсти очима.

Пильно оглядати (обстежувати)

Нишпорити (шарити) очима;
обмацувати очима; пасти очима;
водити очима.

Пир

Бенкет.

Пиріг

Пляцок.

Пирожене

Тістечко.

Писати бісером

Дрібно писати;
писати, як мак (маком) сіяти.

Писати вилами по воді

Плювати (дмухати) проти вітру.

Писати каракулями

Писати кривулями (карлючками).

Писати під диктовку

Писати з голосу.

~~~~~  
На полігоні дружної сім'ї народів СРСР
узаконоювались чужомовні стилістичні конструкції²⁸⁶.
~~~~~

Пискляво

Пищаво.

Писулька

Шпаргалка.

Письмова відповідь

Відпис.

Питання вартує уваги

Питання варте уваги.

Питання вивчається глибоко

Питання вивчають глибоко.

Питання винесене на передній план

Найважливіше питання.

Питання в'яснено

Справу з'ясовано.

Питання не в цьому

Не про це йдеться; не про це мова
(мовиться); річ не в цьому.

Питати в когось про щось дошкульне

Питати в слабого здоров'я.

²⁸⁶ Саме тут кувались усілякі словесні покручі, щоб потім, уже під машкарою «загальноновживаності» прокрастися до словників, до мови небагатьох українських наукових установ і «національних за формою та соціалістичних за змістом» культурно-мистецьких закладів. Звідси й витворилася специфічна мова засобів масової інформації, яку маємо сьогодні, – ні тобі російська, ані українська, недолуга за синтаксисом і страшенно обмежена за словником, заштампована й заформалізована до неприродності і від народної мови – за тисячу миль.

Багато років «інтернаціоналізму» призвели до того, що значна частин українців (в основному освічених і кваліфікованих) почала не те що говорити, а навіть думати по-російському.

Ставаймо разом до боротьби з наслідками русифікації, які душать наше рідне Слово й сьогодні. Особливо відчутна ця задуха в мові засобів масової інформації, за що її називають іще мовою самоперекладачів (Островський В. А українською кажуть так... / В. Островський, Г. Островська. – Тернопіль: Терно-граф, 2013).

Так кажуть...

Пити в міру
Питтєва вода
Пихтіти над чимось
Пишатися (красуватися) перед ким-небудь
Пише, як курка лапою
Пиши пропало
Пияк
Пиячити
Піар
Пів п'ятої
Півкругом
Півлітра молока
Півтори роки; півтора тонни
Півфабрикати
Під великим сумнівом (питанням)

А ми радимо так...

До міри пити.
Питна вода.
Упрівати; гріти чуба.
Розпустити пір'я (хвіст).
Писав писака – читав собака.
Махни рукою.
Любитель хильнути зайвого.
Закладати (заливати) за галстук.
Підбрехи.
Пів на п'яту.
Півободом.
Половина літра молока.
Півтора року; півтори тонни.
Напівфабрикати.
Вилами по воді писано, а граблями скороджено.

Нема в Україні належної уваги
з боку уряду до мовного питання²⁸⁷.

Під вечір	Надвечір; проти вечора.
Під видом кого	У вигляді (під виглядом, в образі, у постаті) кого; начебто (нібито, буцімто) хто; видаючи себе за кого.
Під відкритим небом	Просто неба; під голим небом; надворі; під ясними зорями.
Під впливом радісного збудження (хвилювання)	Не чути землі під ногами.
Під гарячу руку підвернутися	Під гарячу (сердиту) руку нагодитися.
Під гнітом	Під ярмом; під п'ятою.
Під диктовку	Під дудку.
Під дією чого	Під впливом чого.
Під загрозою	На волосині, на волосинці.
Під загрозою втратити посаду	Крісло захиталося під кимось.
Під загрозою смерті	Під дулом пістолета.
Під його керівництвом	За його проводом.

²⁸⁷ Нема належної заміни знищеної мовознавчій еліті, нема належного числа наукових закладів. Лексику української мови засмічено, правопис спотворено, людності прищеплено байдуже ставлення до питань культури мови (Святослав Караванський).

Так кажуть...

Під іншим соусом
Під каблуком у жінки
Під кінець

Під контролем
Під копірку
Під кутом зору
Під лежачий камінь вода не тече
Під лежачий камінь вода не тече

Під найм
Під напором
Під началом чиїм

Під носом
Під одну копірку
Під протекторатом
Під редакцією
Під рукою
Під свою відповідальність
Під страхом покарання
Під строгим наглядом
Під тиском обставин
Під час виконання вимірювання
Під час нового місяця
Під час обіду
Під чиюсь відповідальність
Під шумок робити
Підбатьоритися
Підбатьорювати
Підбиватися до когось
Підбирати пару
Підбитий вітром
Підбородок
Підвал
Підведення підсумків
Підвело живіт

А ми радимо так...

Хоч того самого, аби в другу миску.
Під пантофлею (під п'ятою) в жінки.
Наприкінці; наостанку; насамкінець;
на кінець; при кінці.

На олівці.
Під кальку.
Під оглядом.
З лежі не буде одежі.
Під лежачий камінь вода не біжить;
якби все вовк лежав, то вже б досі й здох;
якби пес не сидів, то б зайця зловив.
До винайму.
Під тиском.
За (під) проводом; під керівництвом чиїм;
під орудою чиею; під рукою (владою) чиею
(у кого); під зверхністю чиею.
Під боком; за плечима.
Під один гребінець; на один лад.
Під опікою; під захистом.
За редакцією.
Напохваті.
На свою голову.
Під загрозою кари.
За сімома замками.
Рад не рад.
Під час вимірювання.
На молодика.
При обіді.
На шию чию (кому).
Тихцем; тишком-нишком, нишком-тишком.
Ударити лихом об землю.
Підтримувати на дусі.
Лататися до когось.
Добирати до пари.
Вітер у голові.
Підборіддя.
Пивниця.
Підсумовування.
[З голоду] живіт затягло;
[з голоду] аж живіт запався.

Підвернулася гарна можливість	Трапилася слухна нагода.
Підвести когось	Зрадити чийсь надії.
Підвести під монастир	Завести на слизьке; підвести під дурного хату.
Підвести під статтю	Пришити статтю.
Підвищена температура	Гарячка.
Підвищеним голосом від обурення (незадоволення)	На високих нотах.
Підвищувати вимоги	Закручувати гайки.
Підвищувати кількість	Збільшувати кількість.
Підвладний	Підлеглий.
Підводити (підганяти) під один ранжир	Стригти під один гребінець ²⁸⁸ .
Підводити підсумки	Підбивати підсумки; підсумовувати; підводити ризику; курчат лічити.
Підводні камені	Рифи; підводне каміння.
Підганяти когось	Гнати в шию; квапити; покваплювати.
Підганяти під когось	Припасовувати.
Підготувити	Підготувати.
Підготовлено для продажу	Підготовлено на продаж.
Підготовчий курс	Вишкільний курс.
Підготуйте паспорта	Підготуйте паспорти.
Піддавати аналізу	Аналізувати.
Піддавати випробуванню	Випробовувати.
Піддавати критиці	Брати на язик.
Піддавати насмішкам	Виставляти на глум (на посміх).
Піддавати небезпеці	Ставити на слизьке.
Піддавати покаранню	Віддавати на кару.
Піддавати ризику	Ставити на карту.
Піддавати себе небезпеці	Ставити себе під удар; підставляти (свою) голову; лізти на рожен ²⁸⁹ ; заглядати смерті у вічі.

²⁸⁸ Одним із джерел української фразеології є виробничо-професійні вислови, що прижилися в народній мові як фразеологізми з образним значенням: *грати першу скрипку*; *увійти в роль* (із мови артистів); *тріщати по всіх швах*; *сім разів відмір, а раз відріж* (із мови кравців); *лити воду на млин* (із мови мірошників); *стригти під один гребінь* (із мови перукарів); *прясти на тонку* (із мови прядь) («Історизми, архаїзми, неологізми і фразеологізми», сторінка «Українська мова»).

²⁸⁹ Слов'яни рожном називали довгу палицю із загостреним кінцем, яку використовували на поляванні. Декілька таких палиць під кутом укопували в землю вістрям догори і на них наганяли ведмедя. (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Піддавати сумніву
Піддаватися випробуванню
Піддаватися відчаю
Піддаватися насмішкам
Піддаватися спокусі
Піддатися на вмовляння
Піддатися на обман

Піддобрюватися; підмазуватися
Піджати когось
Піджати хвіст
Підзаборний
Підзаголовок
Підзакусити
Підземний хід
Підзорна труба
Підійти ласкою до кого

Підкинути жару у вогонь
Підключити апаратуру
Підковирне питання
Підколювати
Підкопуватися під когось
Підкопчувати
Підкорити кого-небудь своїй волі

Підкормлювати
Підкорювач дамських сердець
Підкоряти
Підкорятися в усьому комусь

Підкорятися впливові жінки
Підкорятися кому-небудь
Підкорятися комусь у всьому
Підкреслено виявляти образу
(незадоволення)
Підкреслювати
Підкріплення

Сумніватися.
Зазнавати поневірянь; поневірятися.
Розводити (розсипати) кислці.
Наражатися на глум.
Даватися на спокусу.
Датися на підмову; датися намовити себе.
Клюнути на приманку;
датися, як горобець на полову.
Лататися; придобрюватися.
Підтиснути когось.
Підібгати хвіст.
Попідтинний.
Підназва.
Під'їсти.
Потайник.
Далековид.
Підлащитися (підластитися) до кого;
підгорнутися під кого.
Підкинути хмизу у вогнище.
Під'єднати обладнання.
Каверзне питання.
Шпигати словами.
Копати комусь яму.
Підвуджувати.
Сісти верхи на когось; убрати когось
в шори; підгорнути когось під себе.
Підгодовувати.
Знавець стежок у гречку.
Держати (тримати) в кулаку.
Танцювати (скакати) під чийсь дудку;
їти під руку.
Держатися (триматися) за спідницю.
Скакати так, як заграє хтось.
Грати (підігравати) в дудку.

Ударитися (полізити) в амбіцію.
Наголошувати; окреслювати;
увиразнювати.
Підмога.

Так кажуть...

Підкуп
Підкупити
Підкупити когось
Підкупити могоричем кого
Підлабузнюватися до когось

Підлабузнюватися; підлещуватися

Підлаштовуватися під когось
Підлещуватися до когось

Підливати масла в огонь

Підлиза

Підлизовий
Підлизуватися

Підложити
Підмазати когось
Підмітити
Підмочена репутація
Піднебесний
Підневільне положення
Піднесений радісний настрій
Піднести пілюю кому

Підніжжя
Піднімати зброю на кого
Піднімати на сміх
Піднімати очі до неба
Піднімати проблему (питання)
Піднімати рівень культури

А ми радимо так...

Підплата.
Захабарити.
Розтопити комусь серце.
Підмогоричити кого.
Лизати руки; лизати халяву (халяви, чоботи, черевики, п'яти).
Ходити на задніх лапках; витися (звиватися, крутитися) в'юном (лисом) біля когось; гнути (згинати) коліна.
Приподоблюватися кому.
Мазати медом речі (слова); скакати на задніх лапах (лапках); мести дорогу хвостом.
Доливати (підливати) оливи у вогонь (до вогню); підкладати (докидати) дров у (до) багаття; підкидати хмизу у вогонь; підсипати жару; до гарячого ще приском сипнути; підсипати перцю; додавати куті меду.
Підлабузник, підхлібник; облесник; підлесник; блюдолиз.
Підлабузовий; підхлібний; підлесливий.
Прилещуватися, підлещуватися, облещуватися; піддобрюватися; плазувати.
Підкласти.
Підплатити комусь.
Запримітити.
Підупала (щербата, сумнівна) репутація.
Підхмарний.
Підневільля.
Все співає.
Образити (скривдити, зневажити) кого; заподіяти (учинити) кривду кому; піднести тертого хрину під ніс кому; натерти перцю в ніс кому.
Узніжжя.
Здіймати зброю на кого (проти кого).
Брати на глум (на глузи, на кпини).
Зводити (підводити) очі до неба.
Порушувати проблему (питання).
Підносити (підвищувати) рівень культури.

Піднімати спір
Піднімати цілину
Підніматися вгору

Заводити суперечку.
Орати цілину.
Іти вгору; набувати ваги (сили);
силу брати (забирати); підноситися.

Підніматися на захист
Підновити
Піднос
Підносити дари
Підносити себе в очах інших
Піднявся вітер
Піднявся шум
Піднялася суматоха
Піднялася хвиля
Підняти бунт
Підняти вище світових цін
Підняти галас

Ставати до оборони.
Підсучаснити.
Таця.
Дарувати.
Набивати собі ціну.
Схопився (знявся, рушився) вітер.
Зчинився шарварок.
Зчинилася буча.
Хвиля встала (знялася).
Зірвати бунт.
Підняти понад світові ціни.
Зчинити (зняти) галас.

Сорока на хвості принесла²⁹⁰.

Підняти голову
Підняти зброю проти кого
Підняти крик

Підвести голову.
Зняти зброю проти (на) кого.
Зняти (вчинити, зчинити) крик (галас,
гамір, гвалт, репет); закричати; загукати;
загвалтувати; залементувати; загаласувати.

Підняти курс гривні
Підняти настрої
Підняти очі
Підняти паруси
Підняти порох
Підняти руку на когось
Підняти сварку
Підняти суматоху

Підвищити курс гривні.
Піднести настрої.
Підвести очі.
Розпустити вітрила.
Збити порох.
Зняти (здійняти) руку на когось.
Збити колотнечу.
Зчинити (зняти) метушню (сум'яття,
веремію); зняти бучу.

²⁹⁰ Слово газета у латинській мові запозичене з перської мови. Слово «*gaza*» означало «скарб», «царська казна». Очевидно, під його впливом в італійській мові і виникла назва дрібної срібної монети *gazetta*. В 1563 р. у Венеції з'явилася перша газета. Вона була писана від руки, і за право прочитати її треба було платити гроші – саме цю дрібну монету. Згодом так почали називати і саме періодичне видання. Історію виникнення цього слова також поєднують із зменшеною формою італійського «*gazza*», що означає «сорока». Підставою для такого припущення є те, що перші газети взяли собі за емблему сороку – як символ поширювача новин (Мовознавча спільнота «Чиста мова»).

Так кажуть...

Підняти тарарам
Підняти тривогу
Підняти шумиху (шум, переполох)

Піднятися в повітря
Піднятися в ціні
Піднятися вище хмар
Піднятися на диби

Підодіяльник
Підозра падає на міністра енергетики
Підозрівати кого

Підозріла особа
Підпалити щось
Підписатися на газету
Підписка на газети
Підпорядкувати кого-небудь собі

Підпоясати
Підпрацьовувати
Підробляти
Підростаюче покоління
Підрости
Підрулити
Підручний; підсобний
Підряд

Підсвідомо (інтуїтивно) передбачати
що-небудь
Підсвідомо здогадатися про що-небудь
Підсвічник
Підсилювати
Підсилювати (розпалювати) які-небудь
почуття
Підсилювати щось негативне

Підсніжник
Підсобник

А ми радимо так...

Здійняти шарварок.
Ударити на гвалт (на сполох).
Збити (зчинити, зняти) бучу (гамір, галас, гвалт, гармидер); збити (зчинити) шарварок; наробити шелесту.
Злетіти.
Подорожчати.
Понад хмари підвестися.
Стати дибки (дуба, сторчака, гопки, руба, горою).
Підковдра, пішва.
Думають на міністра енергетики.
Мати підозру на когось;
думати на когось.
Непевна (темна) особа.
Пустити червоного півня.
Передплатити газету.
Передплата газет (на газети).
Вити линви з когось;
тримати когось в кулаці.
Підперезати.
Підзаробляти.
Справляти липу.
Молоде покоління; юнь; молодь.
Підігнатися вгору.
Прикермувати.
Спомагавчий.
Послідовно; поспіль.

Носом почути; нутром (серцем) відчути.
Відчути (почути) нюхом.
Свічник.
Зміцнювати.

Докидати хмизу в жар.
Підливати оливи до вогню;
докидати хмизу в жар.
Пролісок.
Помагач.

Так кажуть...

Підсолоджувати слова
Підсолодити
Підстава
Підставка
Підстерігати кого
Підступна (зловмисна) людина

Підступний вчинок; зрадницька поведінка
Підступними діями намагатися
    підкорити когось
Підсумовувати
Підтвердити свої вміння
Підтекст
Підтримка
Підтримувати знайомство
Підтримувати морально
Підтримувати переписку
Підтримувати порядок
Підтрунювати над ким

Підходити до кінця
Підходящий по ціні
Підходящий
Підходящий
Підхопитися на ноги
Підчеркнути
Підчинити (підкорити) під владу
    (своїй владі)

Підчинити собі кого

Підчинитися обставинам
Підшипник
Піжон, фраєр
Пізнавший нужду

А ми радимо так...

Мазати слова медом.
Засолодити.
Підпертя.
Підпірка.
Чигати на кого.
Підколодна (потайна) гадюка;
потайний собака; старий лис;
стара лисиця.
Удар у спину.

Наставляти тенета на когось.
Узагальнювати; робити висновок.
Витримати (скласти) іспит.
Подвійне дно.
Опертя; підпора, підпертя.
Водити хліб та сіль.
Підтримувати на дусі.
І далі листуватися.
Додержувати (пильнувати) ладу.
Жартувати (насміхатися, глузувати,
кепкувати) з кого; на глузи брати кого;
смішки з кого робити.
Кінчатися; доходити кінця.
Поцінний.
Відповідний; слухний; придатний.
Доладний.
Зіп'ястися (зірватися) на ноги.
Підкреслити.

Під кормигу підгорнути;
підбити (підгорнути, підхилити,
підклонити) під свою владу (під свою
волю, під себе, собі під спід).
Підбивати (підгортати, підвертати,
підхияти) кого під себе (під свою руку,
під свою волю).
Скоритися обставинам.
Підчіпник, вальниця.
Жевжик; джэнджик; ферт; хлюст.
Точений злиднями.

Пізнати (вивчити) когось	З'їсти з кимось не один (добрий) пуд солі ²⁹¹ .
Пізній час ночі	Глупа ніч.
Пізніше; після всього	Заднім умом.
Пізно ввечером	Пізно ввечері; пізнього вечора.
Пізно	У свинячу пору.
Пізньому гостю їсти кості	Хто пізно ходить, сам собі шкодить.
Піймати (захопити) зненацька	Накрити мокрим рядном ²⁹² .
Піймати зненацька	Упіймати за руку; піймати (зловити, застукати) на гарячому.
Піймати на вудочку	Зловити (піймати, спіймати) на гачок.
Пік	Верх; вершина; вершок; верхівка; маківка.
Пікантний жарт	Масний жарт.
Піклуватися про власні інтереси	Дбати про свою шкуру.
Піклуватися про кого (про що)	Ходити коло кого (коло чого).
Пікове положення	Слизьке становище.
Пілот, авіатор, льотчик	Літун.
Пілюля, таблетка	Пігулка.
Пірат	Морський розбійник.
Пірнути	Дати нурка (нурця).
Після бійки кулаками не махають	Повів коня кувати, як кузня згоріла; замкнув пан стайню, як коні вкрадено; по відправі не дзвонять.
Після всього	По всьому.
Після двох оглядів	За два огляди.
Після довгих очікувань	По довгім чеканні.
Після довгих пошуків	По довгому шуканню.

²⁹¹ Люди завжди з повагою ставилися не тільки до хліба, а й до солі, адже без неї жодна страва не буде смачною. Сіль стала мірилом дружби, знайомства. «Я з ним не один пуд солі з'їв», – кажуть про людину, з якою прожили тривалий час і добре її вивчили. Пуд – давня міра ваги, що дорівнює 16,4 кг. Лікарі стверджують, що одній людині на рік потрібно п'ять кілограмів солі. Тож удвох пуд солі можна спожити десь за півтора року. Але ж у фразеологізмі йдеться не про один пуд солі. А це значить, щоб пізнати людину, потрібно з нею прожити чимало часу, зазнати різних випробувань й добре вивчити. Тоді можна сказати – не один пуд солі з'їли вдвох (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

²⁹² З давніх часів українцям була властива відроза до нечесних людей, злочинців, дармоїдів, що жили за рахунок чужої праці. Злодія, спійманого на гарячому, інколи карали на місці. Накинувши мокре рядно, щоб він заплутався і не бачив, хто чинить розправу і куди тікати, його гуртом били. Цей спосіб покарання давно відійшов у минуле, а фразеологізм «накрити мокрим рядном» тепер означає вилаяти кого-небудь, напасти зненацька (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Після дощичу в четвер²⁹³

Після закінчення

Після написання дипломної роботи

Після огляду виставки

Після одержання листа

Після ознайомлення

Після півночі

Після підписання

Після розгляду

Після того

Пісна їжа

Пісочний замок

Пістрявий

Піт котиться градом з кого

Піт ударив на кого

Піти бродити по світу

Піти в діло

Піти в запій

Піти в театр

Піти ва-банк

Піти верх дном

Піти війною

Піти за грибами

Піти куверком

Піти на компроміс

Піти назустріч

Піти насмарку

Піти не так

Піти під уклон

Піти по поганій дорозі

На Миколи та й ніколи; як мені на долоні
волосся поросте; коли рак свисне;
як п'явка крикне; як свиня на небо гляне.

Закінчивши.

Написавши дипломну роботу.

Оглянувши виставку.

Одержавши листа.

Ознайомившись.

Запівніч.

Підписавши.

Розглянувши.

По тому.

На комариному салі.

Замок на піску.

Строкатий; зозулястий.

Піт очі заливає кому; піт буйною росою
(буйним перлом) тече (ллється) з кого;
піт котиться рясними краплями з кого.

Піт пройняв кого.

Піти у світи (світами).

Піти в надобу; піти до діла.

Впасти в брагу.

Піти до театру.

Поставити (покласти) на карту все;
важити (ризикувати) всім.

Піти ходором.

Стати на прю.

Піти по гриби.

Піти наперекосяк.

Піти на поступки.

Посприятити; допомогти.

Піти поміж пальцями; піти псові під хвіст.

Піти шкереберть.

Піти униз.

Спуститися на слизьку стежу.

²⁹³ У слов'янській міфології бог грози (грому, блискавки, дощу) – Перун. Йому був присвячений один із днів тижня – четвер. Вважалося, що прохання людей він повинен особливо охоче виконувати у свій день. Але скільки люди не просили дощу, у четвер він частіше, ніж зазвичай, не падав. Через недовіру до Перуна і з'явився вислів «після дощичу в четвер» (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Піти по руках

Піти з рук до рук (з рук на руки);
переходити з рук до рук (у руки).

Піти по справах

Піти у справах.

Піти по чийй дорозі

На стежку чию ступити (спастися, потрапити).

Піти прахом

Розсипатися (розпастися) на порошок;
піти (розвіятися, розлетітися) порохом;
піти за вітром (з вітром, на вітер, у прірву,
за водою); піти марно (унівець, нанівець);
впасти у воду.

Піти, куди очі дивляться

Світ за очі піти.

Піша людина

Пішаниця.

Пішки

Своїм ходом.

Пішком

Пішки; на парі; одинадцятим номером.

Пішла незгода

Пішло на нелад (на розлад).

Пішли на каву

Ходімо на каву.

Пішли на концерт

Ходімо на концерт.

Пішло діло на лад

Пішла робота (пішло діло) гаразд;
повелось добре (гаразд, на добре).

Пішло насмарку

Зійшло на пси.

Пішов другий рік кому

Пішло (повернуло, завернуло,
переступило) на другий рік (на другу
весну) кому; у другий рік уступив хто.

Пішов на консультацію до юриста

Звернувся за консультацією до юриста.

Пішов по масло, та й в печі погасло

Пошли дурня по масло, то й в печі погасне.

Пішов слух

Пішла поголошка.

Пішохід

Ходець.

Пішохідний рух

Піший рух.

Плавка

Витоп.

Плавлений сир

Качковал.

Плазувати перед кимось;
виявляти покірність

Гнутися (згинатися) в дугу (в три дуги,
в три погібелі, в три біди) перед кимось;
облизувати передки.

Плакали мої гроші

Покотилися (попливли) мої грошики;
пропащі мої грошики.

Плакати

Реготати (сміятися) на кутні зуби²⁹⁴.

Плакати від незадоволення (образи)

Трубити в кулак.

²⁹⁴ Зазвичай людина сміється, коли їй радісно, весело. Та щоб стало видно кутні зуби, усмішка має бути дуже натягнутою. Так буває, коли сміються з примусу, під тиском або плачуть. У сучасній мові фразеологізм «сміятися на кутні» означає плакати (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Плакати від радості
Плакати жаліючись
Плакати навзрив

Плакати по кому
Плакати
Плакатися
Плакуча іва
Пламеніти
План по заготівлі
План по продажу м'яса
Планувати
Планшет
Платити вперед
Платити по частинах

Платіж у розстрочку
Платіжний
Платочок
Плаття
Плащ-палатка
Плебей
Плебс
Плеєр
Плеймейкер
Плекаючи надію;
    розраховуючи на що-небудь
Племінник
Плентатися (тягнутися) у хвості
Плеснути
Плеяда митців
Пливти вниз по річці

Пливти на пароплаві
Пливти по воді

Пливти проти води

Плин часу

А ми радимо так...

Плакати з радості.
Розводити (розсипати) кислці.
Ридма ридати; плакати-ридати;
ревно плакати.
Побиватися за ким.
Варити солону юшку.
Ремствувати.
Плакуча верба.
Палати.
План заготівлі.
План продажу м'яса.
Задумувати.
Гортач.
Платити наперед; згори платити.
Платити (сплачувати) частинами
(частками).
Рахунок на виплат.
Виплатний.
Хусточка, хустинка.
Сукня.
Плащ-накидка, плащ-намет, плащ-шатро.
Юрбар.
Простолюддя, простолюд, простонароддя.
Програвач.
Диригент гри.

У сподіванці на щось.
Небіж.
Пасти задніх.
Хлюпнути.
Гроно митців.
Наниз пливти (плисти); за водою пливти
(плисти).
Пливти (пливти) пароплавом.
Пливти (плисти) за водою;
пливти (плисти) долі водою (доліріч).
Пливти (плисти) проти (устріть) води;
пливти (плисти) горі водою (горіріч).
Часоплин.

Так кажуть...

Плисти на всіх парусах
Плід праці
Плід фантазії
Плісінь
Плітки розпускати
Плітки
Пліткувати про когось

Плодовитий
Плодоносний
Плодоовочевий
Плодотворний
Плоскогір'я
Плотник
Плотно
Площа
Плювати в стелю

Плюнути нема куди

Плюнь і розітри
Плюс до всього
Плясати під дудку чию

Пльонка
По аналогії з чим

По багатьох причинах
По башці дати

По бороді текло, а в рот не попало
По вашій милості
По вашому бажанню

По великому рахунку

А ми радимо так...

Під усіма вітрилами плисти (пливти).
Доробок.
Витвір уяви.
Цвіль.
Поговір пускати.
Баба бабі сказала; циганська пошта.
Обмовляти когось; брати когось на зуби;
висіти на плоті; кісточки перебивати
(перемивати).
Сіменястий.
Родючий; урожаїстий.
Овочевий.
Плідний.
Високорівня.
Тесляр.
Щільно.
Майдан.
Горобцям дулі давати; сидіти й мухи бити;
сидіти згорнувши (склавши) руки; байдики
(байди, баглаї) бити; байдикувати.
І курці нема де (ніде) клюнути; нема де
й голці впасти; ніде й пальцем ткнути.
Доброго слова не варте.
А ще й те, що...; на додаток до всього.
Танцювати під чию дудку; танцювати,
як хто скаже; скакати так, як грають
(як кажуть).
Плівка.
Подібно (відповідно) до чого;
на подобу до чого.
З багатьох причин.
Головача дати кому;
заїхати в голову (в макітру) кому.
Поживився, як собака мухою.
З вашої ласки.
На ваше бажання (жадання); з вашого
бажання (жадання); на ваш вибір.
За великим рахунком²⁹⁵; великою мірою.

²⁹⁵ Походження цього вислову пов'язане з німецьким містом Гамбург. Щороку тут відбувалися змагання циркових борців, на яких судді з'ясовували дійсні класи професійної боротьби, на

По вертикалі	За вертикаллю.
По вечорах	Вечорами.
По виконанні завдання	Виконавши завдання.
По вимозі	На вимогу.
По виразу лица	З виразу обличчя.
По вихідних	У вихідні.
По вівторках	Вівторками; у вівторки; щовівторка.
По відношенню	Стосовно.
По відношенню до кого (чого)	Щодо (супроти, стосовно) кого (чого).
По вказівці	За вказівкою.
По власній ініціативі	З власної ініціативи.
По власному (по своєму) бажанню зробити що	З власного бажання зробити що; з власної (зі своєї волі, своєю волею, по своїй волі) зробити що; зі своєї охоти (своєю охотою, самохіть, самохіттю) зробити що.
По власному бажанню	За власним бажанням.
По волі Божій	З Божої волі.
По всій видимості	З усього видно; очевидячки, вочевидь.
По всій довжині	У всю довж; завдовжки.
По всіх напрямках	На всіх напрямках.
По всіх параметрах	Під кожним оглядом.
По всіх правилах	За всіма правилами; з дотриманням (додержанням) усіх правил; дотримуючись (додержуючись) усіх правил.
По всіх признаках	Як свідчать всі ознаки.
По вступі на посаду	Ставши (вступивши) на посаду; обнявши (прийнявши) посаду.
По всякому буває	То з маком, то з таким; коли густо, а коли й пусто; часом з квасом, порою з водою.
По всякому поводу	З будь-якого приводу; з будь-якої причини; будь з чого; аби з чого; з усякого приводу.
По всьому видно	З усього видно.
По вулицях	Вулицями.

відміну від циркових поєдинків, де часто практикували програші за домовленістю і панував дух наживи. Тому кваліфікацію борців визначали подвійно – за звичайним рахунком і за гамбурзьким, тобто за великим. Фразеологізм «за великим рахунком» означає по-справжньому, як потрібно, зрозуміло як (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

По вусах текло, а в рот не попало

По гарячих слідах

По горизонталі

По горло в роботі

По горло

По горшку й кришка

По даному факту

По дві сторони

По десять гривень з кожної людини

По діагоналі

По ділам служби

По добрій волі

По доброті

По довіреності

По договору

По документах все добре

По домашніх обставинах

По домовленості

По дорозі

По дорозі заїхати до кого

По дорученню

По досвіду

По доступних цінах

По другому не вийде (не получиться)

По дружбі

По електронній пошті

По заказу, по замовленню

По закінченні

А ми радимо так...

По бороді текло, а в роті сухо було;
коло рота текло, а в рот не попало;
понюхав пирога, та не вдалося
покуштувати; коло рота мичеться,
та в рот не попаде; коло носа в'ється,
а в руки не дається.

По теплому сліду; за гарячим слідом;
на гарячому вчинку.

За горизонталлю.

По маківку в роботі.

По саме нікуди.

Який пан, такий і жупан; який пан, такий
і крам; яка хата, такий тин; який батько,
такий син.

З цього факту.

Обабоки, обабіч, пообіч.

По десять гривень з носа.

Навскіс, навскоси.

У службових справах.

З доброї (зі своєї, з власної) волі; своєю
волею (охотою); доброхіть, добровільно.

З добрості.

За дорученням; за довіреністю.

За договором; за умовою; з договору;
з умови.

У документах все добре.

З домашніх (хатніх) причин;
через домашні обставини.

За домовленістю.

Дорогою; у дорозі.

Мимоїздом заїхати до кого;
мимохідь зайти до кого.

З доручення, за дорученням.

З досвіду.

Поцінно; за поміркованими цінами.

Нема іншої ради.

З приятельства; з приязні.

Електронною поштою.

На замовлення; на загад.

Закінчивши; після закінчення.

По закону належить, щоб...	Закон велить (наказує), щоб...
По закону	За законом.
По замовленню	На замовлення.
По запрошенню	На запрошення, за запрошенням.
По заслугі наказаний хто	По заслугі покарано кого.
По заслугі	Кожній свашці по ковбасці.
По заявках	Відповідно до заявок.
По змісту	За змістом.
По зовнішньому вигляду	Зовнішнім (зверхнім) виглядом; назверх.
По зразку	На взірець; на штиб.
По його розрахунку	За його розрахунком.
По його словах	Як він сказав; за його словами.
По імені й по батькові	На ім'я й по батькові.
По ініціативі	З почину; з легкої руки; з подачі.
По кількості запитів	За кількістю запитів.
По кордону	Уздовж кордону.
По крайній (невідкладній) нужді	З кінцевої потреби.
По крайній мірі	Принаймні; щонайменше.
Покрасити	Пофарбувати.
Пост	Допис ²⁹⁶ .
По красі нема їй рівних	Красою (вродою, на красу, на вроду) немає їй рівні.
По лиці видно було	З обличчя (з лица, з виду) видно (знати) було.
По ліву руку (сторону)	Ліворуч; з лівого боку; лівобіч; у ліву руч.
По ліцензії	За ліцензією.

²⁹⁶ У нашому мовному звичаї це слово має низку значень: документ, стаття, лист і листування, кореспонденція, тощо. Натомість чужинське слово пост (від французького *poste* і німецького *Post*, які у свою чергу походять від латинського *positus* – поставлений) вже давно обросло в українській іншими значеннями, насамперед пов'язаними або з якоюсь ділянкою, місцем служби – а відтак і з невеличким озброєним роєм (сторожова варта/стійка, чати), або ж з посадою.

Це слово є цілком сучасним і словниковим, тим більше, що усі його значення прямо дотичать саме до написання якихось повідомлень, оповіщень. То ж ніщо не заважає нам його трішки довантажити новітнім тлумаченням – згідно вимог сьогодення, і подати як питомо український відповідник доволі молодому чужинському терміну пост: мовляв, почитав попередні думки в обговоренні – дописав свою думку; знову все перечитав свіжим оком – знову щось дописав; хтось твої відгуки побачив – і теж додав-дописав щось від себе; і пішло-поїхало :-)). Скоротили дієслово дописувати (до чогось, кудись) – ось вам й іменник допис.

Найвагомішим доказом вдалости допису у новітньому значенні «пост» є те, що саме в цьому тлумаченні воно вже тривалий час є широкоживаним на багатьох обговореннях, форумах, спільнотах, електронних щоденниках, блогах тощо і без моїх п'яти гривень (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Так кажуть...

По маленькому шматочку;
окремими частинами
По матеріалах слідства
По меншій (по крайній) мірі

По милості кого

По мірі можливості

По мірі необхідності
По мірі поступлення чого
По мірі потреби
По мірі сил
По мірі того як...
По місцю назначення

По місцю проживання
По моді
По можливості більше
По можливості вище
По можливості
По молодості
По наїждженій колії
По наказу директора

По натурі
По національності
По нашим підрахунках
По неволі робити
По неділях
По необхідності
По неповажних причинах
По непридатності
По обидві сторони
По обох сторонах дороги
По одержанні диплома
По одному зразку
По особистих мотивах
По пам'яті читати

А ми радимо так...

По цурочці.
З матеріалів слідства.
Принаймні; щонайменше; хоча б; бодай;
принайменше.
З чиєї ласки; через кого; з чиєї вини
(причини).
У міру можливості; по можливості; по змозі;
по спроможності.
У міру потреби; як буде потреба.
У міру того, як надходить щось.
Як буде потреба.
По змозі; як посилля; що сила зможе.
У міру того як...
На призначене місце; до призначеного
місця; куди (де) призначено.
За місцем проживання.
За модою.
Якогома більше; щонайбільше.
Якогома вище.
Якщо можливо.
Через молоді літа; з молодощів.
Старим слідом; битим шляхом.
За наказом (відповідно до наказу)
директора.
За вдачею.
За національністю.
За нашими підрахунками.
З неволі робити.
Неділями; у неділі; щонеділі.
З доконечної (конечної) потреби.
Без поважних причин.
Через непридатність.
Наобіруч.
Обабіч дороги.
Одержавши диплом.
На один лад.
З особистих причин.
З пам'яті (з голови) читати.

Так кажуть...

По першій вимозі
По питанню
По питаннях
По плечу кому
По поводу чого
По понеділках
По порученню
По порядку

По походженню

По пошті
По правах людини
По праву сторону (руку); з правої сторони

По праву
По праці – честь
По пред'явленню документів

По прибутті в Київ делегація...
По привичці
По призначенню
По приказу кого
По принципу
По природі
По просьбі
По п'ятах гнатися за ким

По п'ятах
По результатах
По результатах даного року
По роботі й плата

Посторонній
По роду діяльності
По руках!
По Савці свитка
По світу піти; з сумою піти

А ми радимо так...

На першу вимогу.
У справі.
У питаннях.
До снаги (під силу) кому.
З приводу чого; щодо чого.
Щопонеділка; кожного понеділка.
На доручення.
За порядком; у порядок; у ряд; по черзі; послідовно.

З походження, за походженням; з роду, родом.

Поштою.
З прав людини.
Праворуч, правобіч; з правого; у праву руч.
З повним правом.
За працею – шана; за працю й шана.
Після подання документів; подавши (показавши) документи.
Прибувши до Києва, делегація...
Своїм звичаєм; за звичкою; з навички.
За призначенням.
З наказу кого.
За принципом.
З природи; природою; вдачею.
На прохання.
Гнатися слідком за ким; на п'яти кому наступати.

Крок у крок.
За результатами; на підставі; з наслідків.
За результатами цього року.
Яка робота, така й плата; хто робить, голий не ходить; хто вітрові служить, тому димом платять; як собаку годують, так він і гавка.

Сторонній.
Своєю діяльністю.
Згода!
Яке співання, таке й читання.
Торби почепити.

Так кажуть...

По своєму характеру
По своїй вині

По своїй ініціативі
По своїй охоті
По своїй природі
По своїй суті
По своїй формі
По своїх властивостях
По своїх результатах
По своїх роках
По святах зустрічаємося
По святкових днях
По сигналу
По силах
По сімейних обставинах

По спеціальності
По списку
По спільній згоді
По спостереженню вчених
По справах служби
По старій пам'яті

По старій ціні
По старому звичаю
По старшинству
По стежині біжить
По сусідству
По такому зразку
По телефону
По темі
По теперішніх часах
По технічних причинах

По тій же причині
По тій причині, що...

А ми радимо так...

Свою вдачею.
Зі своєї (з власної) вини (провини, причини); самохіть.
Зі свого почину.
Добровільно.
Свою природою.
Свою суттю.
За свою формою.
Своїми властивостями.
Своїми наслідками.
На свої літа.
У свята зустрічаємося.
У святкові дні.
На знак.
До снаги.
Через особисті (родинні, сімейні) обставини; з особистих (родинних, сімейних) причин.
За спеціальністю.
За списком.
За спільною згодою.
Як спостерегли вчені.
У службових справах.
За старим (давнім) звичаєм; за давньою звичкою; як колись було; по-давньому.
За старою ціною.
За старим (давнім) звичаєм.
По старшині; за старшинством.
Стежиною біжить.
У сусідстві.
На такий зразок.
Телефоном.
На тему.
Як на тепер; як на ці (теперішні часи).
З технічних причин; через технічні причини.
З того ж самого.
З тієї причини, що...; через те, що...; тому що...

По тій простій причині	Просто тому (через те).
По тому як	З того як.
По тривозі	На гвалт.
По ту сторону	Потойбіч.
По фамілії	На прізвище.
По формі	За формою.
По характеру	Вдачею; характером.
По ходу діла	З розвитку справи; у процесі роботи.
По цій справі	У цій справі; за цим ділом.
По цілих днях	Цілими днями; цілі дні.
По ціні	Ціною.
По цьому ділу	У цій справі.
По цьому поводі	З цього приводу; щодо цього; про це.
По червень	До червня.
По чиєму прикладу	За чиїм прикладом.
По чийй вині	З чиєї вини.
По чужих кишнях не шукай	Людям в руки не заглядай.
По шву	По шитому.
По щасливій випадковості	Завдяки щасливій нагоді; як на щастя.
По якій ціні хліб?	Скільки коштує хліб?; по скільки хліб?
По якій ціні?	За яку ціну?
По якому питанню?; з якого питання?	У якій справі?
По якому поводі?	З якого приводу?; з якої причини?
По якому праву?; на яких правах?	За яким правом?; з якого права?
По якості	Якістю; на якість; щодо якості.
Побагровіти	Збуряквіти.
Побажання доброї ночі (спокійного сну)	Нехай присняться голі поросята.
Побажання кому-небудь нещастя	Щоб побила руда глина.
Побачення всліпу	Побачення наосліп.
Побачити; помітити	Ухопити очима.
Побити (покарати) кого-небудь	Узяти в нагаї.
Побити до крові	Пустити юшку.
Побити до півсмерті	Побити мало не на смерть.
Побити дуже сильно	До живого тіла.
Побити камінням	Каменувати.
Побити кого-небудь	Оббити пір'я з кого (кому).
Побічний ефект	Сторонній вплив; стороння дія.
Поблажка	Потурання.

Поблажливий	Вирозумілий.
Побоїще	Побій.
Поборник істини	Правдолюбець.
Побороти себе	Перемогти себе; перемогтися.
Побороти	Покласти на лопатки.
Побритися	Поголитися.
Побрякушка	Брязкальце.
Побувати в багатьох місцях	Набачитися (побачити) світу.
Побути на людях	Побути серед людей (між людьми).
Повага	Пошана; пошанівок.
Повадитися	Пізнати стежку в горох.
Повадливий	Унадливий.

~~~~~  
Мова стала невинною заручницею політики,
інструментом політичного шантажу²⁹⁷.
~~~~~

Поважати (цінувати) кого-небудь	Мати когось за щось.
Поважати себе	Знати собі ціну; шануватися.
Поважна людина	Не банька дьогтю.
Поважна особа	Велике цабе.
Повальний	Суцільний; поголовний.
Повар	Кухар.
Повезти	Пощастити, поталанити.
Повелитель	Володар; владика.
Повернувся живий і неушкоджений	Повернувся живий (цілий) і здоровий.
Повернуло на весну	Скресло на весну.
Повернути борг	Віддати борг.
Повернути по-своєму	Навернути на своє (на свій розум); обернути (навернути) на свій звичай.
Повернутися до свідомості	Опритомніти; прийти до пам'яті (тями, тямки); отямитися; прийти в себе; очуняти; очапатися.
Повертатися до старого (віджилого)	Тягти назад.

²⁹⁷ Мовне питання в Україні досі, на 16-му році незалежності, залишається, так би мовити, делікатною проблемою. І річ навіть не у тому, що хтось не може чи не хоче вивчити державної мови. Вивчити її не проблема, бо українська і російська – мови споріднені. Це ж не китайську грамоту вчити. Мова стала невинною заручницею політики, інструментом політичного шантажу. Та найгірше, що цей інструмент і надалі залишається у руках «політичних терористів» (Балюк Н. Мова нашої свободи чи свобода від мови? // Високий замок. – 2006. – 26 серпня).

Поверхово розбиратися в чомусь	Мілко (неглибоко) орати.
Повестися коректно	Повестися чемно.
Повзати в ногах у кого	Плазувати перед ким.
Повзати на карачках	Рачки лазити; рачкувати.
Повздовж	Уздовж.
Повзти як рак	Рачкувати; лізти рачки.
По-видимому	Як видно.
Повинуватися	Коритися кому; слухати кого.
Повисити по службі кого	Підвищити на службі (на посаді) кого.
Повідомити	Сповістити.
Повідомте нам	Повідомте нас.
Повільно йти	Нога за ногою йти.
Повільно і невпевнено	Як не своїми ногами.
Повільно рухатися вперед	Звільна посуватися вперед; іти тугим поступом.
Повільно; незграбно	Як баба через пліт.
Повінчати	Дати шлюб; покласти вінець.
Повінь	Паводок.
Повісити голову	Похнюпити (понурити, похилити) голову; похнюпитися; понуритися; посупитися; зажуритися, засумувати.
Повісити ніс	Похнюпити (посупити) ніс; похнюпитися; посупитися.
Повіситися	Устромити голову в петлю.
Повістка денна (дня)	Порядок денний; порядок дня.
Повітряне плаття	Ефірне (легеньке) убрання (плаття).
Повітряний поцілунок	Поцілунок здаля; поцілунок рукою.
Повітряні замки	Казкові замки.
Повішати білизну	Почепити білизну.
Повна безвихідь	Хоч у кулак труби; куди не кинь – всюди клин ²⁹⁸ .
Повна поразка	Карта бита (побита).

²⁹⁸ У часи Київської Русі общинні землі розподіляли між селянами невеликими ділянками, щоб усім порівну дісталися наділи на хорошій та піщаній і неродючій землі. Власника кожного клину (одна восьма десятини або 1,25 сотки) визначали жеребкуванням. Так усі поля були розбиті на клинки селянської землі, жодного цілого хорошого угіддя не було. Не вистачало родючих ґрунтів, а на невеличкому клинку багато не виростиш. Часто між селянами через це виникали непорозуміння. Кли́н ставав між людьми. Звідси й вираз «вбити клин», тобто роз'єднати, по-сварити (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Повна тиша
Повний до країв
Повний місяць
Повністю (цілком) віддаватися якійсь справі
Повністю влаштовує
Повністю забитий
Повністю знищити, нічого не залишаючи
Повністю ліквідувати щось
Повністю підкоряти кого-небудь своїй волі
Повністю
Повністю; до кінця

Повод
Поводити себе гордо, з почуттям
власної гідності
Поводити себе зарозуміло; зазнаватися
Поводитися високомірно
Поводитися гонористо (самовпевнено)
Поводитися дивно (примхливо)
Поводитися зарозуміло (погордливо,
самовпевнено)
Поводитися незалежно, з гідністю
Поводок
Повозка
Повозчик
Поворот
Повсюдно
Повсякчас ризикувати
Повторення одного й того ж іншими
словами
Повторювати одне й те ж

Повчати кого-небудь
Повчати; наставляти на розум кого-небудь
Погадати
Погана втіха
Погана пам'ять
Погана погода

А ми радимо так...

Тихо, як у вусі.
Повний ущерть; повний аж по самі вінця.
Місяць уповні (напідповні).
Упірнути з головою.
Якраз.
Ущерть заповнений.
До тла; до нитки; до цурки; під ніготь.
Не лишити каменя на камені від чого.
Їздити в когось на горбі.
З руками і ногами.
Уцент; докорінно; сповна; цілком;
під віник (віничок); по [самі] вінця.
Привід.

Нести (тримати) голову високо.
Гнути козиря.
Поводитися зверхньо.
Задирати (піднімати) хвоста угору.
Витинати фортелі.

Високо нестися.
Тримати себе королем.
Вуздечка.
Віз.
Возій.
Вигин; коліно; скрут.
Тут і там.
Як по линві ходити.

Солома солom'яна; масло масляне.
Своє правити; одно (те саме) товкти;
одно човпти; жувати жуйку;
переливати з пусого в порожнє.
Читати проповідь кому.
Уставляти клепки (клепку) кому-небудь.
Поворожити.
Невелика розрада.
Ледача пам'ять.
Непогода; негода.

Поганий мир кращий за добру сварку	Солом'яна згода краща за золоту зваду; де незгода, там і шкода.
Поганий; нікудишній	Як з гречки лико.
Погані порядки	Безлад, безладдя.
Погано бачити; мати поганий зір	Недобачати.
Погано зробив	Утяв, аж пальці знати.
Погано йде робота	Робиться, як мокре горить.
Погано їсти	Перебирати харчами.
Погано кінчиться	Вилізе (вийде) боком.
Погано; безладно; нескладно	Без ладу і складу.
Погано; невдало; невправно; незугарно	Не в лад.
Погасити борги	Виплатити (поплатити, сплатити, посплачувати) борги; виплатитися з боргів.
Погіршуватися	Іти на гірше.

~~~~~  
Творці мовних покручів – це мовні варвари²⁹⁹.
~~~~~

Погляд украдкою	Погляд крадькома; крадький погляд.
Поглядати	Зводити очима; кидати оком.
Поглядом виявляти гнів	Сипати іскрами з очей.
Поговоримо про що-небудь друге	Поговорімо про щось інше; звернімо розмову на щось інше.
Поговоримо толком	Поговорімо до пуття.
Поговорити по душах	Поговорити (побалакати) щиро (відверто, по щирості).
Погода йде на поправку	Розпогоджується.
Погода розстроїла наші плани	Погода сплутала (змішала) нам карти ³⁰⁰ .
Погодитися з ким	Пристати на чю думку (гадку).
Погодні катаклізми	Витівки погоди.
Погожий	Погідний.
Погоня; гонка	Гонитва.
Пограбувати когось	Потрусити чийсь кишень.

²⁹⁹ Творці мовних покручів – це мовні варвари, які не зупиняються ні перед чим, їм не збагнути, не відчуті мелодійності нашої мови, не мають вони жодного поняття про мовну норму та про мовну систему, про критерії, що визначають потребу запозичувати слова з інших мов (Роксолана Зорівчак).

³⁰⁰ Більшість фразеологізмів своїм виникненням завдячують різним ремеслам, видам діяльності людей – таким, як: картярство (відкривати карти, сплутати карти, ставити на карту, карти в руки, козир у руках, останній козир, робити ставку, іти ва-банк тощо) (Інтернет-проект «Нова мова»).

Так кажуть...

Пограбувати, залишивши без нічого
Пограничний
Погрожувати кому-небудь
Погрозити пальцем кому

Погружати на дно
Погрузитися в роздуми

Погрузитися в сон
Погрузитися з головою в що

Погрузитися у свої думки
Погрузнути в житейських буднях

А ми радимо так...

Як липку обібрати.
Межовий.
Бити в кулаки.
Насваритися (посваритися) пальцем на кого; накивати на кого пальцем.
Топити.
Поринути в думки (в роздуми); зайти в думки (в роздуми); задуматися; замислитися.
Впасти в сон.
З головою заглибитися (поринути, пірнути, зануритися) в що; удатися (укинутися) в що; цілком захопитися чим.
Думати своє.
Збуденіти.

~~~~~  
Якщо народ втрачає свою мову,
він перестає бути народом³⁰¹.
~~~~~

Погубити
Подавати вид
Подавати приклад

Подавати скаргу
Подавити досаду

Подавлений настрої
Подавляюча більшість
Подаємо вашій увазі
Подалі
Подальше від гріха
Подарити
Подарок

Занапастити.
Удавати.
Давати (показувати) приклад;
бути за приклад (прикладом).
Оскаржувати.
Погамувати (вгамувати, здавити) своє серце.
Пригнічений настрої.
Величезна (переважна) більшість.
Подаємо до вашої уваги.
Якдалі, чимдалі; якомога далі.
Якомога далі від гріха.
Подарувати.
Подарунок, дарунок, дар; гостинець.

³⁰¹ Де хозари, де половці, де обри, де ятвяги, а разом з ними і їхні культури, звичаї? Їх нема, бо нема їхніх мов. Хоч генетичні нащадки цих народів існують, але вони розчинилися в інших народах, в інших культурах. Українська нація збереглася, бо зберегла свою мову. Ті, хто відступився від української мови, перестали бути українцями. Це Собеські, Потоцькі, Вишневецькі, які розбудували шляхетську Польщу; це Гоголь, Чехов, Короленко, Мечников, які стали представниками російської культури й науки. Таких прикладів, на жаль, є багато (Іван Ющук «12 фактів про давність української мови», портал світоглядних новин «Народний оглядач», 20 липня 2006).

Подати апеляцію	Подати скаргу.
Подати вид	Дати зрозуміти (знати, взнаки).
Подати голос	Озватися.
Подати наступні документи	Подати такі документи.
Подати сигнал	Дати знак.
Податися куди бачать очі	Податися безбач.
Податки прижимають	Податки припікають.
Податливий	Схильчивий; згідливий; поступливий.
Податливий характер	Серце з воску.
Податок з добавленої вартості	Податок із додаткової вартості.
Податок на імпорт	Мито на ввіз.
Подача документів	Подання документів.
Подвиг	Лицарський вчинок.
Подвійна гра	І нашим і вашим.
Подешевіти	Упасти в ціні; спасти з ціни.
Подешевше	Щоб дешевше.
Подзвони мені	Зателефонуй мені.
Подивитися фільм	Переглянути стрічку.
Подібним чином	Так; так само; подібно до цього (до того); таким (отаким) чином.
Події приймають небажаний оборот	Події розвиваються в небажаному напрямі.
Поділитися тайною з ким	Звірити таємницю кому; утаємничити кого.
Подіяло	Мало вплив.
Подорожати	Подорожчати, здорожити.
Подорожі по країні	Подорожі країною.
Подорожуючий	Подорожній.
Подохідний податок	Податок від прибутку; відприбутковий податок.
Подражати кому (чому)	Наслідувати кого (що); іти за ким (за чим); іти чийм слідом (слідом за ким); у слід кому вступати; робити чийм робом.
Подробно	Докладно.
По-другому подивитися	По-іншому подивитися.
Подруга	Другиня.
Подружитися	Заприятелюватися, заприятелювати.
Подружні стосунки; шлюб	Пути Гіменей ³⁰² .

³⁰² Гіменей – син античних богів Діоніса та Афродіти, покровитель подружжя і шлюбу. За одним із міфів, він співець і музикант, який раптово помер на весіллі Діоніса (варіант: втратив голос). Його ім'ям названо урочисту весільну пісню на честь молодих. Згідно з переказом, Гіменей воскресили.

Подружня невірність

Скоки в гречку.

Подумаєш!

Велике діло опеньки!

Подумаєш, герой

Теж мені герой.

Подумати тільки!

Тільки подумайте! Ти скажи! Це ж треба!

Подурнішати

Розгубити клепки.

По-дурному

З дурного дива.

Подути

Подмухати.

Поетичний безпорядок

Поетичне безладдя.

Поєдинок

Двобій.

Пожар

Пожежа; червоний півень.

Конкурентоспроможним «калинове слово» можуть зробити лише поп-культура, реклама і масовість³⁰³.

Пожертва, по жертвування

Жертва; даток.

По жертвувати життям за що

Накласти (наложити) головою (життям) за що; життя своє віддати за що.

По жертвувати собою

Віддати (покласти) душу.

Пожива для розуму

Хліб для душі.

Поживитися за чужий рахунок

З'їздити в рай на чужому горбі.

Пожилий

Старшого віку; в літах.

Пожимати плечима

Знизувати (стенати, стискати) плечима.

Пожинати лаври

Збирати лаври; заживати (добувати) слави.

Пожинати славу

Заживати слави.

Його зображували у вигляді вродливого юнака із запаленим смолоскипом та гірляндю квітів; за переконанням давніх людей, слабке полум'я смолоскипа під час весілля – нещаслива прикмета для молодого подружжя. Оскільки пута – це ланцюг, яким зв'язували людей чи тварин, шлюбні зв'язки почали називати путами Гіменея (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

³⁰³ Завойовувати сегменти «ринку» українською мовою, на переконання Романа Кіся, потрібно «не за рахунок витіснення російського сегменту, а за рахунок нарощування українофонного питомого середовища». І тут у нагоді стануть усі новітні «винаходи людства» – реклама, брендування, мода... «Чули, українська мова – «сексі»? – говорить він. – Маю на увазі соціальну рекламу, на якій зображена буква «ї», а далі йде напис: «Українська – це спокусливо». Таке перетворення української мови в рекламний продукт за моделлю «баба + товар» – працює. Чому б і ні?». «Не треба тут плекати ілюзію, що українськість виживе за рахунок традиційної культури, – наголошує Роман Кісь. – Її вже давно нема. Шаровар ніхто не носить. Наша проблема в тому, що катастрофічно бракує україномовного якісного продукту, який був би атракційним, привабливим, сильним, впливовим, дієвим. Треба, щоб тинейджери подивилися український фільм чи кліп і подумали: «Оце круто!». Треба, щоб вони наспівували українську попсу. Це вимагає творчого підходу, але цього можна досягти. «Океан Ельзи» – доказ цього. Він і у Пітері, і у Москві, і в Брюсселі – україномовний «ОЕ» (Кісь Р. Чули, українська мова – це «сексі»? // Високий замок. – 2012. – 3 грудня).

Пожирати поглядом
Пожити в багатстві (в розкоші)
Пожити у своє задоволення

Пожиттєвий
Пожиттєво
Пожміть один одному руки
Пожовтіти
Поза будь-яким порівнянням
Поза зоною доступу
Позаурочний
Позбавити життєвих благ
Позбавити життя кого-небудь; убити
Позбавити життя
Позбавити кого-небудь душевних мук
Позбавити кого-небудь свободи дій
Позбавити когось вигідного становища
Позбавити когось вигідної можливості
Позбавити когось засобів існування
Позбавити когось можливості вільно діяти
Позбавити когось опори
Позбавити когось роботи (влади)
Позбавити когось упевненості в собі
Позбавити людської гідності
Позбавити можливості
Позбавити різноманітності
Позбавити робочого місця
Позбавити розуму
Позбавити свободи дій
Позбавити слова
Позбавитися (позбутися) когось
Позбавитися ілюзій
Позбавлена лагідності манера
    висловлювання
Позбавлений глузду; безглуздий;
    необдуманий
Позбавляти кого-небудь можливості
    вільно діяти

Пасти очима.
Розкоші (розкошів) зазнати (зажити).
Порозкошувати; розкоші (розкошів)
зажити (зазнати); пожити собі на втіху;
життя (світу) зажити; пораювати;
попожити (попогуляти) на світі.
Довічний.
На весь вік.
Подайте один одному руки.
Вижовкнути.
Не до порівняння.
Поза межами досягання; поза досягом.
Неробочий.
Перекрити повітря (кисень).
Уложити в землю (в копи).
Відправити (спровадити) на той світ.
Розв'язати душу.
Обплутати тенетами.
Вибити когось з сідла.
Вибити в когось козири з рук.
Лишити когось як на воді.
Скувати комусь руки.
Вибити ґрунт з-під ніг комусь.
Скинути з парафії когось.
Вибити з сідла.
Упослідити.
Унеможливити.
Уодноманітнити.
Звільнити з посади.
Знетямити.
Зв'язати руки.
Відібрати слово.
Здихатися (спекатися) когось.
Отямитися.

Твердий тон.

Ані верша ані ворітниця.

Держати (тримати) в поводах (в кулаку).

Так кажуть...

Позбавляти когось самостійності
Позбавляти спокою
Позбавлятися від чогось
Позбуватися чогось небажаного

Позбутися близьких
Позбутися від звички
Позбутися горя
Позбутися здатності говорити
Позвати
Позволити
Позвоночник
Поздоровити
Поздоровкатися за руку
Поздоровляю!
Позивний сигнал
Позиціонуємо себе
Позич мені на пару днів гроші
Позичити й не віддати
Позірний
Познайомитися
Позор
Позорити
Поїдати очима
Поїдом їсти
Поїзд направляється в Київ
Поїздити в різні країни
Поїздка
Поінформувати
Поїсти зі смаком

Поїхати на рибалку
Пока (*прощання*)
Пока
Показчик
Показати (розказати) правду
Показати ніс
Показати своє справжнє обличчя

А ми радимо так...

Водити на мотузці (на налігачі).
Не давати спокою.
Позбуватися чогось.
Скинути щось з плечей (з грудей, з душі, з серця).
Осамотіти.
Позбутися звички.
З лиха вибитися.
Утратити мову; утратити дар мови.
Покликати.
Дозволити.
Хребет.
Привітати.
Привітатися за руку; поручкатися.
Вітаю!
Виклик.
Проявляємо себе.
Позич мені на кілька днів гроші.
Позичити на безрід.
Уявний.
Заприятитися; заізнатися.
Ганьба.
У неславу вводити.
Свердлити очима.
Просвітку не давати.
Поїзд (потяг) їде до Києва.
Побачити світ.
Подорож.
Дати знати; сповістити; повідомити.
Смачно (усямак, до смаку) попоїсти (наїстися).
Поїхати на риболовлю.
Будь здоров; бувай.
Поки, заки.
Показник.
Відкрити (розкрити) очі.
Наставити носа.
Показати осяччю вуха.

Показати свою перевагу
Показати себе (кого-небудь)
у смішному вигляді
Показати себе з кращого боку;
не осоромитися
Показати фігу
Показатися
Показатися людям
Показатися на очі
Покази свідків
Показник
Показовий
Показувати на кого (на що) рукою
Показувати пальцем на кого (що)
Показувати фокуси
Покара
Покарання
Покарати кого-небудь за якусь провину

Покарати різками
Покарати
Покарати
Покаяння
Поки дозволяють роки
Поки прохолодно
Поки світло
Поки серце б'ється
Поки темно
Поки хвалько нахвалиться,
будько добудеться
Поки що; тим часом
Покійник

Викинути козиря.
Наробити сміху (смішків).
Не ударити обличчям у болото.
Дати (скрутити, показати) дулю кому.
З'явитися; появитися.
Вийти на люди.
Датися у вічі.
Зізнання; свідчення.
Викладник, виложник.
Промовистий.
Скидати рукою на кого (на що).
Витикати пальцем кого (що).
Вередувати; викидати коники.
Покута; березова каша³⁰⁴.
Кара.
Намилити шию; накрутити (нам'яти) вуха;
усипати березової каші.
Усипати (врізати, дати) гарячих.
Дати вербової різки.
Перехилити через коліно.
Спокута.
Поки служать літа.
За холодку.
Завидна.
Поки душа в тілі.
Затемна.

Поки сонце зійде, роса очі виїсть.
Наразі.
Небіжчик.

³⁰⁴ Ще за часів Київської Русі дітей навчав грамоти дяк. Важливою подією в житті учнів і їхніх батьків було закінчення визначеного періоду навчання, яке урочисто святкували: варили великий горщик смачної каші й відносили учням. Після уроків починався веселий бенкет. Цей звичай протягом історії зазнав чималих змін, породивши в сучасній мові слово «однокашник», що означає «товариш по навчанню». Однак не всі діти навчалися успішно. Щотижня у визначений день дяк бив березовими різками ледарів, бешкетників і неслухняних – всипав їм «березової каші» (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Покінчити життя самогубством
Покінчити життя самогубством
Покінчити з ділами
Покінчити з чим-небудь
Покірлива людина, що несподівано
запротестувала
Покірно дякую
Покірно прошу
Покладаю надії на вашу допомогу
Покладистий
Покласти вину на когось
Покласти голову
Покласти доручення на кого

Покласти кінець чому-небудь

Покласти на себе обов'язок
Покласти початок
Покласти собі в кишеню
Покластися на авось
Покластися на волю Божу
Покликання
Поклонник
Поклоняться
Покомкати
Покорити

Покорити світ
Покрасити
Покривало
Покривати позором

Покривити душею
Покрити себе нев'янучою славою
Покрити таємницею
Покритий мороком невідомості
Покритися льодом

Покритися мороком невідомості

А ми радимо так...

Довести себе до згуби.
Укоротити собі віку; накласти на себе руки.
Усе поробити; з усіма справами впоратися.
Вбити (забити) осиковий кілок.

Валаамова ослиця.
Уклінно (красно, красенько) дякую.
Уклінно прошу (прохаю).
Сподіваюся на вашу допомогу (поміч).
Поступливий; лагідний.
Звинуватити когось.
Накинути головою.
Доручити (припоручати, припоручити)
кому що.
Покласти край чому-небудь; увірвати
(урвати) нитку.
Узяти на свою шию.
Започаткувати.
Прибрати собі до кишені.
Понадіятися на «може».
Здатися на ласку Божу.
Поклик.
Прихильник; шанувальник.
Боготворити.
Пожмакати.
Підкорити; приневолити; уярмити;
прибрати до рук.
Підкорити світ
Пофарбувати.
Опона.
Покривати ганьбою (неславою,
презирством, соромом).
Узяти гріх на душу.
Зажити собі вічної слави.
Повити таємницею.
Повитий мрякою таємничості.
Узятися (пойнятися) кригою (льодом);
зашерхнути.
Потонути в мрях невідомого.

Покритися пилом (снігом)	Припасти пилом (порохом, снігом); запорошитися; запорошитися снігом; засніжитися.
Покритися пліснявою	Узятися (обрости) цвіллю (пліснявою); запліснявіти; зацвісти.
Покрито мраком невідомості	Укрито (повито) млою (туманом) безвісті.
Покровитель	Заступник; опікун.
Покупка продуктів	Купівля продуктів.
Покупка	Придбання.
Покушатися	Робити замах; замірятися.
Покушатися на вбивство кого	Замірятися вбити кого.
Покушатися на життя чие	Важити (важитися) на чие життя (на кого); робити (чинити) замах на чие життя (на кого).
Покушатися на чуже добро	Важитися на чуже добро.
Поле бою	Бойовище, бойовисько.
Полетіти вверх тормашками	Полетіти шкереберть.
Полетіти куверком	Полетіти (піти) перевертом (упереверти, упереверт, перекидом, перекидьки, уперекидь, шкереберть, млинком, мельника); сторчака (стовбула) дати.
Поливалка	Лійка.
Поліглот	Знавець мов.
Поліпшити	Покращити.
Поліпшити своє становище	Підлататися.
Політ думок (уяви)	Літ (ширяння) думок; буяння мислі (уяви, думки).
Політ	Лет.
Політик вищого рангу	Політик вищої ланки.
Політика батога й пряника ³⁰⁵	Політика кия й пирога (калача).
Політика нейтралітету	Політика невтручання.
Політика подвійних стандартів	І вашим і нашим.
Поліфонічний	Рясноголосий.

³⁰⁵ Метод «батога і пряника» – це один з найдавніших прийомів стимулювання людини до певної діяльності. У багатьох історичних і літературних джерелах, наприклад в Біблії, міфах і легендах Стародавнього світу, середньовічних переказах про лицарів Круглого столу і народних казках, можна знайти силу-силенну прикладів того, як керівники (королі, вожді та ін.) пропонують у винагороду передбачуваному героєві за виконання тієї або іншої місії своїх дочок і півцарства на додаток або ж обіцяють страту за невиконання завдання. Пересічна людина повинна бути вдячною за всі ті умови, що дали б можливість вижити їй і її родині (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Так кажуть...

Полка
Половина першої
Пологий
Положення географічне
Положивши руку на серце
Положити
Поломка
Полоса дорожнього руху
Полосатий
Полоска
Полуднік
Полум'я охопило дім
Получати
Получив звістку
Получилося
Получити в наслідство що

Получити виговор
Получити відмову

Получити доступ
Получити звання інженера
Получити наганяй
Получити назначення

Получити по макушці
Получити по шиї
Получити початок від чого

Получити пощочину
Получити прибуток від чого-небудь
Получити фігу [з маслом]

Получка
Полушубок
Полюбив кого

А ми радимо так...

Поличка, полиця.
Пів на першу.
Похилий.
Становище географічне.
Поклавши руку на серце.
Покласти.
Несправність.
Смуга дорожнього руху.
Смугастий.
Смужка, пасмужка; пасмо.
Полуденок; підвечірок.
Хата полум'ям узялася.
Отримувати, одержувати; діставати.
Надійшла (прийшла) звістка.
Вдалося; вийшло.
Дістати (одержати, здобути, прийняти, перейняти) в спадщину (на спадщину, як спадок, у спадок, на спадок, спадщиною, спадком) що; успадкувати що.
Дістати догану.
Дістати відмову; дістати відкоша; спіймати (ухопити, з'їсти) облизня; облизати макогін.
Здобути доступ; доступитися.
Здобути (дістати) звання інженера.
Дістати прочухана.
Дістати призначення; бути призначеним (настановленим).
Дістати (узяти) в тім'я (в чуб).
Дістати по шиї (по потилиці, по гамалику).
Початися (стати) з (від) чого; піти (вийти) з чого; узяти [свій] початок від чого.
Дістати ляпаса.
Прибуток узяти (мати) з чого (на чому).
Дістати дулю з маком; дулю з'їсти; облизня піймати (спіймати, з'їсти, ухопити, скуштувати).
Зарплата, платня.
Кожух.
Пристало серце до кого; уподобав собі кого.

Полюбити душею	Припасти серцем (душею).
Полюбовно	Любо-мирно; тихо-мирно.
Полювати	Ходити на лови.
Полюс	Бігун ³⁰⁶ .
Поляна	Галявина.
Полярне сяйво	Заграва північна.
Полярний	Бігуновий.
Полярний	Несумісний з кимось (з чимось).
Полярність	Протилежність; крайність.
Польова дорога	Путівець.
Польша	Польща.
Помалу	Поволі.
Поменше	Як можна менше; якомога менше.
Померклий; матовий	Тьмянний.
Померти	Дати вічного хропака; віддати Богові душу; скінчити вік; прийняти смерть; не топтати більше рясту.
Помийна яма	Вигрібна яма.
Помикати ким	Потирати руки об кого; попихати кого (ким); попихатися ким.
Помилитися в поясненні (визначенні) чогось	Попасти пальцем в небо.
Помилитися; промахнутися; прорахуватися	Дати хука.
Помилка	Погрішність; хиба; похибка.
Помилковий погляд	Хибний погляд; хибна думка.
Помимо [всього] іншого	Поминаючи (поминувши) усе інше; опріч (окрім) усього іншого; попри усе інше.
Помимо волі	Мимоволі.
Помимо всього іншого	Поза тим; серед іншого.
Помимо мого бажання	Проти мого бажання; не зважаючи на моє бажання; попри моє бажання.
Поминай як звали	Шукай вітра в полі; тільки його й бачили.
Помирати, так з музикою	Ой чи пан, чи пропав – двічі не вмирати.

³⁰⁶ На початку 30-х років минулого століття мовознавці спробували створити українську технічну лексику. Але дозволялося використовувати тільки термінологію, що була скалькована з російської. Якщо слова білявка, цебро, аркуш, достаток та інші таки вціліли, не зважаючи на переслідування, то бігун (полюс), виімок (виняток), відбивач (рефлектор), двосічна (бісектриса), ледняк (льодовик) видаються якимись екзотичними (Марків Н. Чи стане кошиківка синонімом баскетболу? // Хрещатик. – 2005. – 17 червня).

Поміркована позиція в чому-небудь	Золота середина.
Помірний	Поміркований.
Помітити (запримітити) щось	Зауважити щось.
Помітка	Позначка.
Помішатися на чомусь	Зациклитися на чомусь.
Помішатися розумом	Рішитися тями.
Помогти кому в біді	Підрятувати кого.
По-моєму вийшло	На моє вийшло.
Помол	Мелення.
Поморщитися	Зморхнутися, поморхнути.
Помста	Мста.
Помутилося в очах	Потьмарився світ.
Помутніти	Скаламутитися.
Помчався без оглядки хто	Погнався (помчав), не оглядаючись хто.
Помчатися	Полетіти стрілою.
Пом'якшувати (полегшувати) дію (вплив)	Спустити на гальмах ³⁰⁷ .
Пом'якшувати суперечності	Загладжувати (згладжувати) гострі кути.
Пом'яте лице	Пожоване обличчя.
Понад міру	Надмірно; через край.
Понад очікування	Зовсім несподівано; всупереч сподіванням; хто б міг сподіватися?
Понадіятися на когось	Понадіявся дід на обід та й без вечері спати ліг.
По-нашому вийде	На наше вийде (впаде).
Понести втрати (збитки)	Зазнавати втрат (збитків); утрачатися; мати збитки (втрати).
Пониження цін	Спад цін.
Понижувати голос	Стишувати голос.
Поникнути духом	Занепасти (підупасти) духом; упасти на душі; зневіритися.
Пончик	Пампушок.
Понятно	Зрозуміло.
Поняття не мати	Уявлення не мати.
Пообіцяти	Дати слово; приобіцяти.

³⁰⁷ З розвитком науки й техніки українська літературна мова поповнилася новими фразеологізмами, які виникли внаслідок переносного вживання термінологічних словосполучень: ланцюгова реакція, зсув за фазою, спускати на гальмах, зводити до спільного знаменника, з космічною швидкістю, лакмусовий папірець, коефіцієнт корисної дії, питома вага, температура кипіння, вийти на фінішну пряму, зійти з орбіти («Історизми, архаїзми, неологізми і фразеологізми», сторінка «Українська мова»).

Попав в просак	Опарився, як муха на окропі.
Попав в число обраних	Належить до числа обраних.
Попався!	Зловився!
Попадати в руки	Потрапляти до рук.
Попадати на очі	Навертати на очі.
Попасти	Улучити; уцілити.
Попасти в аварію	Потрапити в аварію.
Попасти в безвихідне положення	Зайти в безвихідь.
Попасти в біду	Доскочити халепи; ускочити вище халяв; набратися біди.
Попасти в незрозуміле положення	Ускочити в сливки.
Попасти в незручне положення	Знайтися ні в сих ні в тих; не знати, на яку ступити; сісти в калюжу.
Попасти в неприємну ситуацію	Потрапити в історію; ускочити в халепу.
Попасти в опалу	Збутися ласки.
Попасти в перепалку	Знайтися між двох вогнів ³⁰⁸ .
Попасти в просак	Скочити (ступити) на слизьке; ускочити в клопіт; сісти маком; сісти в калюжу; пошитися в дурні; ушелепатися (ускочити) в халепу; набрати в халяви; утрапити як Рябко в дерть; ускочити як карась у вершу; заробити як Заблоцький на милі.
Попасти в саму точку	Як в око вліпити; улучити в яблучко.
Попасти в скрутне положення	Трапити на слизьке.
Попасти в тон	Умастити.
Попасти в тупик	Потрапити в безвихідь (в глухий кут).
Попасти в тяжке становище	Упасти в тісну діру.
Попасти в ціль	Улучити в ціль; уцілити (поцілити) в що.
Попасти на зуб	Потрапити на язик.
Попасти пальцем в небо	Улучити пальцем у стелю; притулити горбатого до стінки.
Попасти під чийсь критику	Потрапити на язик кому.
Попасти прямо в серце	Улучити (уцілити) в саме серце (саме в серце) кого (кому).

³⁰⁸ Фразеологізм виник у часи татаро-монгольського поневолення, яке тривало на українській землі більше двохсот років (XIII-XIV ст.). Щоб зустрітися з ординським ханом, князі повинні були пройти крізь вогонь, очиститись і освятитись. Для цього їх проводили між двома багаттями. За свідченням літописців, 1246 р. у ставці хана Батия скарали князя Михайла Чернігівського, який не хотів пройти цей обряд. Опинитися між двох вогнів – означає потрапити у безвихідне становище, коли небезпека загрожує з обох боків (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Попастися на брехні	Упійматися на брехні; уклепатися; зостатися на цідилці.
Попастися на вудочку	Спійматися (зловитися) на гачок.
Попелище	Згарище.
Попередження	Засторога.
Попереджувальний; превентивний	Запобіжний; остерігавчий.
Попередити біду	Запобігти лихові (горю); відвернути лихо (горе).
Попередити всіх і вся	Десятому заказати.
Попередити горе	Лихові запобігти.

~~~~~  
Навіть слово «комп'ютер»
литовці вже замінили на своє³⁰⁹.
~~~~~

Попередити про безпеку кого	Остерегти перед безпекою кого; перестерегти про безпеку кого.
Попередити хворобу	Запобігти хворобі; відвернути хворобу.
Попередня умова	Передумова.
Попеременно	Через раз.
Поперечна полоса	Пересмага.
Поперечне січення (розріз)	Перекрій.
По-перше	Насамперед.
Попит і пропозиція	Попит і пропонування.
Попитка	Спроба; намагання.

³⁰⁹ Є мови з пуристичними тенденціями, коли простежується намагання якомога менше залишити у себе слів іншомовних. Це, для прикладу, наші брати-слов'яни (чехи, поляки), прибалтійські народи. Вони часто замінюють звичні для нас іншомовні слова своїми лексемами. Наприклад, у чехів – «дівало», замість «театр». Навіть слово «комп'ютер» литовці вже замінили на своє. І поляки шукають свій відповідник, але поки що не знайшли.

Є мови, носії яких стоять на позиції утилітаризму, тобто поміркованого запозичення. Українська мова належить до таких мов, які помірковано ставляться до запозичених слів. Бо запозичати треба такі слова, які не мають поки що своїх відповідників. Кожна мова має своє «здоров'я». Вважається «здоровою» мова, якщо в її загальнолітературній, загальноновживаній лексиці до десяти відсотків іншомовних слів. Якщо цей поріг перевищується, то мова ніби вмикає оздоровчий процес, свої пуристичні засади, починає витягати із «шухляди» старі слова і замінювати ними нові. Французьке слово «журнал» почали відкидати і замінювати на «часопис». Замість «фонтанів» у нас вже «водограї», навіть замість «сольфеджіо» йде вже «нотоспів».

Але є пласт термінології. Там, звичайно, може бути 40 відсотків запозичень. Такі слова пов'язані з науково-технічним прогресом, суспільно-політичним життям. Незважаючи на таке засилля англо-американських слів, наша мова з часом відкине значну їх частину. Дещо залишиться, те, на що мова не знайде свого національного відповідника (Кочан І. Я не модератор, а лише ведучий... // Високий замок. – 2010. – 3 грудня).

Попитка не питка	Купив не купив, а поторгуватися можна; догнав не догнав, а погнатися можна; утік не утік, а побігти можна.
Поплатитися життям	Заплатити життям (головою); наложити головою.
Поповнення	Свіжа кров.
Поповніти; поправитися; погладшати	Набрати тіла; обрости тілом; вбитися в тіло; набрати ваги.
Пополам	Навпіл; наполовину; по половині;
Попотіти	Нагріти чуба; наламати хребта.
Поправити свої справи	Підлататися; підмогтися.
Поправляйся!	Здоровшай!
Попрацювати	Помозолити руки.
Попрацювати до сьомого поту	Нагріти чуба.
Попрацювати над чим	Рук доложити (докласти) до чого.
Попробувати що	Скуштувати (покуштувати) чого.
Попросити пробачення	Перепросити.
Попрошайнічати	Випрошувати; жебрати.
Попугай	Папуга.
Популярний	Відомий; широко славний.
Популярний роман	Почитний роман.
Популярний хіт	Широковідома пісня.
Попусту	За пусто-дурно.
Попутний вітер	Ходовий (принагідний) вітер.
Попутчик	Подорожець.
Пора по домах	Час додому.
Пора тікати!	Змотуємо вудки!
Пора	Час-година.
Порадувати	Потішити.
Порваний у багатьох місцях одяг	Латка на латці.
Порвати відносини	Розцуратися.
Порвати з минулим; стати на новий шлях	Спалити кораблі (мости) ³¹⁰ .
Порив	Потяг.

³¹⁰ Спалити кораблі (мости) – унеможливити відступ, знищити дорогу назад. В історії воєн і походів часто траплялось так, що рішучий ватажок, подолавши водну перешкоду, але, не сподіваючись на належну завзятість і рішучість своїх солдатів, навмисне унеможлилював повернення назад. Щоб позбутися спокуси відступу, спалював кораблі або мости у себе за спиною. Розбиті греками троянці, переселившись у Сицилію, за словами римського поета Вергілія, вчинили саме так. Спалив свої кораблі і нормандський вождь Вільгельм Завойовник, висадившись в Англії у 1066 р. Іспанський авантюрист і конкістадор Кортес (1485–1547 рр.), висадившись на берег відкритої ним

Так кажуть...

Поривати з кимось (чимось)
Пориви вітру
Поривчастий
Порівну; щоб всі були задоволені
Порівняно з минулим роком
По-різному буває
По-різному
По-різному; різними способами

Порозмислити
Порозумітися
Порок серця
Пороти гарячку; панікувати

Порохова бочка
Пороховий погріб
Порочити
Порочна привычка
Порочний круг
Порою

Порт
Портити
Портянки
Порубка лісу
Порух; відрух
Поручати
Поручитель
Поручні
Порушувати закони
Порушувати звичайний уклад життя
Порушувати обіцянку
Порушувати подружню вірність
Порушувати присягу

А ми радимо так...

Рубати канати.
Вітровіння.
Рвучкий.
Всім по сім.
Проти минулого року.
І з маком і з таким.
Всяко, по-всякому.
І так і сяк; і так і перетак; по-всякому, по-різному; і краще, і гірше; з маком і з таким; як забagnetься; скоком чи боком; то скоком, то боком.
Розкинути головою; роздуматися.
Знайти спільну мову.
Вада серця.
Парка парити; гарячкувати; гарячитися; розпалятися; хапатися; гарячку збивати; квапитися; рватися як на гвалт.
Порохова діжка.
Порохівня.
Поганити; плюгавити.
Гріховна звичка.
Заворожене коло.
Часом; інколи, деколи, іноді, коли-не-коли, вряди-годи; зрідка; час від часу; нечасто.
Причалище.
Псувати.
Онучі.
Зруб лісу.
Рух.
Доручати.
Запоручник.
Бильця.
Ламати закони.
Баламутити світом.
Ламати слово.
Скакати в гречку.
Ламати присягу.

землі, натрапив на відмову екіпажу кораблів іти за ним далі. Тоді він наказав потопити кораблі, щоб відрізати своїм супутникам шлях до відступу (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Порушуючи ритм; незлагоджено; фальшиво	Не в лад.
Порядка ста осіб	Приблизно сто осіб.
Порядок	Лад.
Порятунок потопаючих – справа рук потопаючих	І за соломинку вхопиться той, хто топиться.
Посади свиню за стіл, вона й лапи на стіл	Пусти чорта в хату, то він і на піч залізе.
Посадити в калошу	Загнати в сучочки (на слизьке); посадити на льоду (на лід).
Посадити в тюрму	Ув'язнити.
Посадити під арешт	Узяти до арешту.
Посадова особа	Посадовець.
Посварилися за дрібниці (за дурниці)	Зняли бучу за онучу; за масляні вишкварки не помирилися.
Посваритися	Побити горщики; розбити глек (горщик, макітру).
Посвідчення	Посвідка; пред'ява.
Посвятити в тайну кого	Утаємничити кого в що; відкрити таємницю кому; звіритися з таємницею кому.
Посвятити у свої думки	Освідчити (відкрити) свої думки.
Посерйознішати	Споважніти.
Посивіти	Умочити в молоко.
Посилати за чим	Посилати по що.
Посилення режиму	Закручування гайок.
Посилено	Напружено.
Посилити вимоги	Підібрати віжки; підкрутити гайки.
Посилюватися	Дужчати.
Посипати голову попелом	Побиватися як над мерцем.
Посипатися, як з рогу достатку ³¹¹	Посипатися, як горох з мішка.
Посікти на куски	Посікти на січку (на капусту).
Поскользнутися	Послизнутися, посковзнутися.
Послабити (полегшити) чийсь душевний біль	Утишити серце.
Послаблювати вимогливість до кого-небудь	Розпустити (попустити) віжки.

³¹¹ За давньогрецькими міфами, в дитинстві Зевса виховували на острові Крит. Вигодовували майбутнього верховного бога молоком кози Амалфеї, доглядали його німфи. Якось Амалфея зламала собі ріг, німфа наповнила його плодами і подала маленькому Зевсу. За це він подарував ріг німфам, пообіцявши, що з нього з'являтиметься все, що їм забажається. Так виник вислів «ріг достатку», що означає велике розмаїття, багатство (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Послаблювати	Знеміцнювати.
Послати за ким-небудь	Вислати по кого-небудь.
Послати чим подалі	Послати куди-інде.
Послідній	Останній.
Послідовник	Наслідувач; приборчик; прихильник.
Послуги для виготовлення	Послуги у виготовленні.
Послужити на шкоду	Зашкодити; піти на шкоду.
Послужити перешкодою	Стати на заваді.
Послужити приводом (причиною)	Спричинитися; стати за причину (причиною); спричинити.
Послужити прикладом	Стати за приклад.
Послужити службу	Стати в пригоді.
Послужний список	Вислужний список.
Послушний	Слухняний; покірливий.
Посміятися над кимось	Зажартувати (покпинити) з когось.
Пособлювати	Підпомагати; спомагати.
Посох	Палиця; ціпок.
Поспати	Придавити комарика.
Поспішає без потреби	Як німий на суд.
Поспішати кудись	Летіти сторч головою (сторчака).
Поспішиш – людей насмішиш	Скорий поспіх – людям посміх; зробиш спішно – буде смішно; хто спішить, той людей смішить; швидко, та гідко.
Поспішний	Поспішливий.
Поспішно	Квапливо, поквапно; похапцем; поспіхом.
Поспішно писати	Писати на коліні.
Поспорити	Побитися об заклад.
Посприятити комусь	Вивести в люди.
Пост	Посада.
Поставити в безвихідне положення	Загнати в кут; приперти до стіни (до стінки).
Поставити в незручне (дурне) положення	Загнати (завести) на слизьке; посадити в калюжу ³¹² .
Поставити в повну залежність	Затиснути в кулак.

³¹² Пересічний користувач навряд чи зможе розпізнати окремі запозичення, які ховаються за нібито чисто українськими словами. З литовської мови до нас прийшли такі слова як «вовкулака», «ґринджоли», «зозуля», «калюжа», «садиба» і багато інших. Ці запозичення настільки давно потрапили в нашу мову і так прижилися, що неозброєним оком їх і не відрізниш (Зозуля О. Якщо суржик – хвороба, то як з нею боротися // Час і Події. – 2009. – 1 серпня).

Так кажуть...

Поставити в скрутне положення
Поставити в тупік кого
Поставити в тяжке становище кого
Поставити діло
Поставити кого-небудь
у безвихідне становище
Поставити кого-небудь у повну залежність
Поставити кого-небудь
у принизливе становище
Поставити кого-небудь
у скрутне становище
Поставити лайк
Поставити лицем до лица
Поставити могорич кому
Поставити на вид
Поставити на місце когось
Поставити на якір
Поставити питання
Поставити себе в смішне положення
Поставити собі нелегку ціль
Поставити собі ціллю зробити щось
Поставити тяжке запитання кому
Поставити у вину
Поставка
Поставлений голос
Поставляти
Поставщик, доставщик
Постановити
Постановка питання
Постарітися
Постаршати; зробитися статечним
Постачати продуктами (водою)
Постигла повна невдача кого

А ми радимо так...

Загнати (вивести, завести на слизьке);
загнати в кут.
Загнати в безвихідь (в глухий кут, в тісний
кут) кого; памороки (баки) забити кому;
заморочити (оступачити) кого.
Посадити на лід кого.
Налагодити справу.
Загнати у сліпу вулицю.
Обплутати тенетами.
Узяти під ноги.
Загнати на слизьке; прищемити хвіст.
Поставити вподобайку.
Звести віч-на-віч.
Помогоричити кого.
Попередити.
Вдарити по носі когось.
Заякорити.
Поставити запитання.
Осмішити себе.
Задати планку дуже високо.
Заповзятися.
Загнути карлючку кому.
Поставити за провину; привинити.
Постачання; доставка.
Вишколений голос.
Доставляти; постачати.
Постачальник; доставник.
Ухвалити.
Підхід до питання.
Аж мохом укритися.
Загнатися (зайти) в літа.
Постачати продукти (воду).
Спіткала (спостигла, спобігла,
зуспіла) цілковита невдача кого;
упала цілковита невдача на кого;
геть зовсім (украї) не пощастило
(не поталанило, не пофортунило) кому.

Постигло горе кого	Лихо (горе) впало на кого; спобігло горе кого; спіткало лихо кого.
Поститися	Тримати піст.
Постійна загроза (небезпека)	Дамоклів меч ³¹³ .
Постійне місце проживання	Осідок; насиджене місце.
Постійне переживання (занепокоєння)	Гадюка ссе коло серця.
Постійний	Безперервний, безупинний, безнастанний, повсякчасний; щохвилинний; кожночасний; сталий.
Постійно	Завжди; повсякчас; повсякдень; раз у раз; щоразу.
Постійно відчуваючи загрозу, небезпеку	Бути під обухом.
Постійно діюча виставка	Постійна виставка.
Постійно загрожувати комусь	Висіти дамокловим мечем над кимось.
Постійно змінювати місце проживання	Тинятися по світу; блукати по світах; маятися по світу.
Постійно критикувати когось (щось)	Тримати під вогнем.
Постійно нагадувати комусь про що-небудь	Тикати під ніс.
Постійно непокоїти (тривожити) когось	Сидіти болячкою на серці; сидіти в душі.
Постійно перебувати в стані готовності	Тримати (держати) порох сухим ³¹⁴ .
Постійно пиячити	В горілці киснути; тинятися по шинках (по корчмах, з корчми в корчму).
Постійно ходити (приходити) до кого-небудь	Оббивати пороги.
Постійно	Повсякчас.
Постороннім вхід заборонений	Стороннім нема входу; стороннім заходити не вільно (не можна, заборонено).
Постороння особа	Стороння особа; чужа людина.
Постоялець	Заїжджанин.
Постоялий двір	Заїзд; заїжджий двір.
Постояти за себе	Не дати себе скривдити; не дати дмухати собі в кашу.

³¹³ За старогрецькою легендою, Дамокл, придворний сіракузького тирана Діонісія Старшого (432–367 до н. е.), позаздривши своєму володарю, назвав його найщасливішим з людей. Тоді Діонісій посадив заздрисника на своє місце, повісивши над його головою на кінській волоссині гострий меч. Зляканому Дамоклові Діонісій пояснив, що цей меч є символом тих небезпек, яких владар зазнає постійно, незважаючи на зовні безтурботне життя (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

³¹⁴ Фразеологізм приписують англійському полковнику Оліверу Кромвелю (1599–1658), який нібито сказав своїм військам напередодні бою з шотландцями: «Надійтеся на Бога, солдати, але порох тримайте сухим». Якщо порох намокне, він не горітиме, і солдати приречені на поразку. Кромвель закликав вояків бути в постійній готовності (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Постраждалий унаслідок пожежі
Построїтися в лінію
Поступай на власний розсуд
Поступати благородно
Поступати в продаж
Поступати до університету
Поступати наперекір кому

Поступати несправедливо
Поступати по-дитячому

Поступати по-своєму
Поступати правильно
Поступатися своєю честю заради користі
(вигоди)
Поступила заява
Поступило багато пропозицій
Поступити порядно
Поступити
Поступитися владою (керівництвом)
Поступитися своїми інтересами
Поступлення на рахунок
Поступлення товару
Поступливий
Поступово (мало-помалу) говорячи
Поступово зникати
Поступово
Поступок, якому нема назви

Посуда
Посудіть самі
Посудомийка
Посьолок
Потай від інших; використовуючи
якусь нагоду
Потай від інших; крадькома; таємно
Потайний хід
Потасовка
Потемніло в очах

А ми радимо так...

Погорілець.
Вишикуватися в ланку.
Роби як знаєш (умієш).
Чинити благородно.
Надходити в продаж.
Вступати до університету.
Робити (чинити) наперекір кому;
на пеню кому робити; орати клепкою кому.
Чинити несправедливо.
Поводитися по-дитячому (як дитина,
мов дитина); малитися.
Ходити своїм робом.
Ходити (робити) по правді.

Розмінювати на п'ятаки.
Надійшла заява.
Надійшло багато пропозицій.
Учинити порядно.
Вступити.
Випустити віжки зі своїх рук.
Піти на жертву.
Надходження на рахунок.
Надходження товару.
Згідливий.
Слово за словом; слово по слову.
Точитися, як через решето.
Мало-помалу; п'ядь за п'яддю.
Учинок, якому й назви не добереш
(не прибереш).
Начиння; посуд.
Подумайте самі.
Помивачка.
Селище.

Під шумок.
Під полою.
Потайник.
Наминачка.
Мозок закрутився; світ перемінився.

Потенціал	Заряд.
Потенційний	Імовірний.
Потенція	Потуга; потужність.
Потерпіти аварію	Зазнати аварії.
Потерпіти невдачу (крах, фіаско)	Зазнати невдачі в чому; піймати (ухопити, з'їсти) облизня; ухопити шилом патоки (меду); облизати макогона; поживитися, як Сірко паскою (як пес макогоном); ухопити, як собака обметиці; халявки попекли; полетіти у прірву; зламати (спалити, обпалити) крила; зломити карк; сісти маком (на міліну, на лід); дулю з маком з'їсти.
Потерпіти поразку	Зазнати поразки; бути розбитим (переможеним).

~~~~~  
Чому у нас так багато
тих «хот-догів» і «гамбургерів»?³¹⁵
~~~~~

Потискання рук	Ручкання.
Потім	Згодом.
Потіснити	Відтиснути; відтрутити; попхати; поперти.
Потіха	Забава.
Потішати себе намірами (задумами)	Багатіти думкою.
Потойбічний світ	Потойбіччя.
Потойбічний; астральний	Не від світу сього; несьогосвітній, тогосвітній.
Потолок	Стеля.
Потомок	Нащадок.
Потомство	Нащадки; поріддя.
Потонути	Піти риbam на корм; піти на дно; затонути; годувати раків.
Потопаючий	Потопельник.

³¹⁵ Це наслідок того, що наприкінці 80-х – початку 90-х років впала «залізна завіса» і нам відкрився світ широкий, у нашу мову посунули іншомовні слова. Не забуваймо, що Радянський Союз відставав від Заходу у багатьох галузях науково-технічного прогресу, зокрема у комп'ютерних технологіях. Якби це був наш винахід, то світ запозичував би наші слова... Дехто прагне повернути надмірну увагу до американізмів, іншомовних слів, щоб відвернути увагу від засилля російської недокультури, я навіть не кажу субкультури (Капелюшний А. В якій Верки Сердючки ви вчилися української мови? // Високий замок. – 2006. – 26 січня).

Потрапив у неприємну історію

Ускочив (устряв) у неприємну історію (у лихо, у біду, у халепу, у рубаху); сталася пригода кому (на кого); ушелепався хто.

Потрапити в економічну залежність до когось

Залізти в зашморг (в ярмо).

Потрапити в незручне становище

Сісти на міліну; сісти, як рак на міліні; сісти в калюжу; сісти на сухому.

Потрапити в скрутне становище

Улипнути як муха в мед; ускочити вище халяв; упійматися в сильце.

Потрапити у складну ситуацію

Залізти чортові на роги.

Потрапляти з однієї неприємної ситуації в іншу

Убиратися із дранки в переперанку.

Потребує багато часу

Візьме багато часу.

Метою правителів усіх імперій була насамперед мовна асиміляція підкорених земель³¹⁶.

Потрібен як собаці п'ята нога

Потрібен як сніг на Великдень.

Потрібний; необхідний

Доконечний.

Потрібно починати спочатку

Починай, Іванку, зранку.

Потріпати (потягати) за волосся кого

Поскубити [за чуба] кого; почубеньків (скубки, чубрія, матланки) дати кому; чуба нам'яті кому; вичубити кого.

Потріпати нерви

Пошарпати нерви.

Потріскатися

Полупатися.

Потрошки

Тельбухи.

Потрошку

Потроху.

Потуги

Намагання.

Потужний

Стосилий.

³¹⁶ Народ може з об'єктивних чи суб'єктивних причин змінити місце мешкання, свою назву, втратити державність, але залишатися народом, поки живе його оберіг – рідна мова. Цю істину добре усвідомлювали й усвідомлюють давні та сучасні завойовники народів. Недаремно метою правителів усіх імперій була насамперед мовна асиміляція підкорених земель. Чим глибше заходив цей процес, тим довше трималися імперії. У колишньому Радянському Союзі за сім десятиліть кількість націй скоротилася вдвічі, бо їх планомірно й наполегливо перетворювали на «нову історичну спільність – радянський народ», який спілкувався російською мовою. І хоч та мова була дуже далека від літературних норм, хоч вона була збіднена лексично й граматично, зате відлучала неросійські народи від рідної мови, від материнської пісні, від заповітів батьків та дідів, позбавляла їх власної історії, історичної нам'яті (Пономарів О. Культура слова: мовностилістичні поради / О. Пономарів. – К. : Либідь, 2011. – 272 с.).

Так кажуть...

Потупити погляд
Потуплений погляд
Потурати; залишити без покарання
Потускніти
Похилий
Похіть
Походжати взад і вперед
Походка
Похожий
Похоронити
Похудати на лиці
Похудіти, похудати
Почалася весна
Почалася негода
Почалася снігова буря
Почалася якась складна (неприємна) справа
Почасова оплата
Почати вишукувати
Почати гарно вдягатися
Почати діяти рішуче
Почати жити економніше
Почати писати
Почати реалізовувати ідею
Почати розмову на улюблену тему
Почати танцювати
Початок весни
Початок зими
Початок і кінець
Початок літа
Почва
Почервоніти від збудження (ніяковості)
Почервоніти від стиду
Почервоніти
Почергово

А ми радимо так...

Спустити (опустити, впустити) погляд на землю; поставити вниз очі; очі втупити в землю.
Уриті в землю очі.
Гладити по голівці (голові); дати потачку.
Приблякнути; притьмаритися; потьмяніти.
Нахилий; похилистий; спадиистий.
Хіть.
Знай ходити сюди-туди.
Хо́да.
Схожий; подібний.
Поховати.
З лица спасти; змарніти.
Схуднути; спасти з тіла (з ваги); стягнутися на нитку.
Бабак свиснув.
Занепогодилося.
Рушила завірюха.
Заварилася каша (катавасія).
Погодинна оплата.
Піти по нишпорках.
Вилізти з дрантя.
Випростати (розправити) плечі.
Затягнути ремінці.
Взятися за перо.
Зрушити камінь з місця.
Сісти на свого коника.
Піти в танець.
Провесінь, провесна.
Зазимки.
Альфа і омега.
Залітки.
Ґрунт.
Зайнятися полум'ям.
Почервоніти від сорому; напекти раків; побіліти, як вільхова довбня.
Зашарітися.
Чергуючись; колом.

Так кажуть...

Почин дорожчий грошей
Починає грати роль
Починає тепліти
Починається піст
Починати будь-яку справу
Починати говорити
Починати з азів
Починати клопітку справу
Починати обговорення чого-небудь
Починати розвиватися
Починати своє
Починаються сильні опади

А ми радимо так...

Почин паче грошей.
Набирає ваги.
Забирається на тепло.
Заходить піст.
Город городити.
Знімати голос (річ).
Починати від Адама.
Город (тин) городити.
Сісти за стіл переговорів.
Брунькуватися.
Заводити своїє.
Небо розверзається.

~~~~~  
За переписом 1897 року
серед українців було тільки 13% письменних³¹⁷.
~~~~~

Почка
Почому
Почому?
Почта
Почтальйон
Почті
Почуйте себе як вдома
Почувати себе винним
Почувати себе добре
Почувати себе невпевнено
Почувати себе незручно

Почувати себе ніяково
Почувати себе твердо, впевнено,
незалежно

Нирка.
По скільки.
Скільки коштує?; по скільки?
Пошта.
Листоноша, поштар.
Майже.
Розгостіться.
Відчувати, що винен.
Почуватися добре.
Не в своїй тарілці.
Не знати, на яку ступити;
чутися ні в сих ні в тих.
У бичках і павутинні; в дурнях стояти.

Мати міцний (твердий) ґрунт під ногами.

³¹⁷ Надзвичайно гальмувала розвиток української літературної мови відсутність у колишній Росії шкіл з українською мовою викладання, не тільки середніх і вищих, а й нижчих. ... В ці тяжкі для української культури часи прогресивні російські діячі сміливо виступили проти русифікаторської політики російського самодержавства взагалі і, зокрема, на захист української літератури й мови. Заборони українського друкованого слова не могли знищити духовне життя українського народу, але вони були значним гальмом у розвитку української літератури і грамотності серед широких народних мас (Плющ П. Історія української літературної мови: підручник для студентів / П. Плющ. – К.: Вища школа, 1971).

Так кажуть...

Почуватися винним
Почуття власного достоїнства
Почуття незадоволення (неспокою,
тривоги)
Пошивочний
Поширене явище
Поширювати погану славу
Поширювати скрізь якусь новину
(плітку, чутку)
Поширювати слухи
Пошкодити (надірвати) нутроці
Пошліна
Поштова карточка
Пощастило в житті кому-небудь
Пощочина
Появилось бажання
Появитися в суспільстві
Появитися на світ
Появляється мода на що
Пояс
Пояснити (допомогти зрозуміти) комусь
що-небудь
Поясниця
Пояснююча записка
Права рука
Правда очі коле
Правдами й неправдами
Правдиво
Правду (відверто, чесно) кажучи
Правило
Правити бал
Правка тексту
Правління
Правляча верхівка
Правові причини
Правознавець

А ми радимо так...

Знає кіт, чию сметанку з'їв.
Почуття власної гідності; самоповага.
Шкребе на душі (на серці, за душу,
за серце) у кого.
Швацький.
Всеприсутнє явище.
Кидати (наводити, класти, накидати) тінь.
Роздзвонювати по світу.
Пускати славу.
Надсадити (надвередити) нутро;
відбити нутроці.
Мито; збір.
Листівка; поштівка.
Доля маслом губи змастила.
Ляпас.
Припала охота.
Вийти на люди.
На світ народитися; уродитися;
зродитися; виникнути; постати.
Заходить мода на що.
Пасок.
Укласти в голову.
Поперек; крижі.
Пояснювальна записка.
Правиця; десниця.
Не любить правди, як пес мила.
Будь-якими засобами.
По правді.
Якщо чесно; щоправда.
Припис.
Порядкувати.
Виправлення (правлення) тексту.
Керування.
Керівна верхівка.
Правові підстави.
Правник.

Так кажуть...

Правомочне рішення
Прагнути до збагачення (до наживи)
Прагнути поліпшити своє матеріальне становище
Прайс-лист
Практикуватися
Практикуючий лікар
Пральна машина
Прапор
Прапорщик
Прародичі
Працівник телебачення
Працівниця клінінгу
Працювати над силу
Працювати
Працювати без вогника (недбало, мляво)
Працювати в якості менеджера департаменту
Працювати для блага народу
Працювати до повного виснаження
Працювати з завзяттям (з запалом)
Працювати з холодком
Працювати з-під палки
Працює як кінь
Працюю чотири місяця на рік
Працюють по багато років
Превалювати
Превентивні міри (заходи)
Предвидіти
Предки
Предостатньо справ
Предостатньо
Предохранітель
Представ собі
Представити результати
Представитися

А ми радимо так...

Правочинна ухвала.
Гнатися за копійкою.
Пнутися на ноги.
Цінник.
Вправлятися; вправляти руку.
Лікар-практик.
Машина до прання.
Знамено, стяг, корогва.
Підхорунжий; прапорник; хорунжий.
Першородичі.
Телевізійник.
Прибиральниця.
Пхати воза наперед себе.
Не покладати рук; мозолити руки; набивати мозолі.
Працювати як мокре горить; аби день до вечора.
Працювати керівником відділу.
Працювати на благо народу.
Працювати до кривавого поту.
Уганяти коло роботи.
Працювати спроквола (не кваплячись, помалу).
Працювати за боюсь.
Працює як [чорний] віл.
Працюю чотири місяці в рік.
Працюють багато років.
Переважати.
Запобіжні заходи.
Предбачити.
Прабатьки; пращури; прародичі.
Повні руки справ.
Задосить; ще є і є; досить-передосить.
Запобіжник.
Тільки подумай; уяви собі.
Подати (надати) результати.
Відрекомендуватися.

Представляє великий інтерес	Дуже цікавий; вартий зацікавлення.
Представляти собою кого (що)	Являти (становити) собою кого (що); бути ким (чим).
Представляти цінність	Бути цінним.
Представник	Відпоручник.
Пред'явити звинувачення (обвинувачення)	Звинуватити; поставити (висунути) звинувачення.
Пред'явити пропуск	Показати посвідчення.
Пред'явити	Подати.
Пред'явник	Подавець.
Презент	Дар, дарунок, подарунок.
Презентація	Представа ³¹⁸ .
Президент обирається народом	Народ обирає президента.
Прейскурант цін	Цінник.
Прекрасні місця	Сади Семіраміди ³¹⁹ .
Прекрасно обійтися без чогось	Любісінько перебутися без чогось.
Прем'єра	Першина ³²⁰ .

³¹⁸ Привселюдне представлення чого-небудь нового, що недавно з'явилося або було створено. А то якось образливо виходить: представити (дієслово) ми щось таки можемо, а назвати саме явище власним іменником – ні: кличемо на допомогу запозичену «презентацію». Слово утворене в той самий спосіб, що і вистава, яке ні в кого сьогодні питань та заперечень не викликає (Словник новотворів Юрка Зеленого).

³¹⁹ Грецькі історики у своїх творах розповідали, що легендарна асирійська цариця Семіраміда побудувала у Вавилоні висячі сади, які росли не на землі, а на спеціально зведених мурах. Ця споруда вражала сучасників величчю, тому і стала одним із семи чудес світу (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

³²⁰ Французькою мовою слово *première* [прем'єр], з якого злизана ота «наша» прем'єра буквально означає перша – саме у жіночому роді. Тобто «один» по-їхньому – *un* [ан], а перша – *première*. Перший буде майже так само, але [-р] на кінці не вимовляється: *premier* [прем'є]. Звідси, до слова, і чужинська для нас назва посади прем'єр-міністр – тобто «людською» мовою то мало би бути щось на зразок «перша міністр», бо у чоловічому роді, якщо вже запозичувати правильно, мало би бути «прем'є-міністр». До речі, *Pierre Premier* [п'єр прем'є] французькою ніщо інше, як Петро Перший ;-)

Крім того, за нашим мовним звичаєм до 1939 року переможців, скажімо, спортивних змагань називали не призер, тобто той, хто виборов приз, ачи по-українському винагороду, а першун – той, хто посів першу сходинку. Між іншим, слово першість, яке власне і означає оту боротьбу за першу сходинку, ніхто ж під сумнів не ставить. Якщо усі ці міркування поєднати, то і отримуємо у висліді першину (з наголосом на -и-) – тобто дія, дійство, захід, під час яких щось виноситься на люди вперше. Слово утворене в той самий спосіб, що і вершина (від верх), дружина (від друг), старшина (від старший) тощо. Можливе також зменшувальне прочитання першини – першинка (так само наголос на -и-). Передбачаю ті закиди, що комусь першина занадто першитиме, тобто дертиме у горлі. Тому розглядаю ще й інший відповідник прем'єри – первина (наголос теж на -и-). Як з'ясувалося, першина давньенько вже закарбована нашими словниками: просто ці Книги були тривалий час не доступні для загалу, і в прямому розумінні спаленими в 1930-х та пізніших роках відвертими україножерами.

Премія	Грошова винагорода; заслужина.
Преподобний	Всечесний.
Прерогатива	Перевага.
Прерогатива молодості	Діло молоде.
Прерогатива	Виняткове право; виключне право.
Прес	Гніт.
Пресинг	Тиск; натиск.
Преслідувати когось невідступно	Просвітку не давати комусь.
Преслідувати свої інтереси	Дбати тільки (лише) про свої інтереси.
Преслідувати ціль	Мати на меті; ставити собі за мету.
Прес-реліз	Обіжник ³²¹ .
Престиж	Добре ім'я.
Престолонаслідник	Спадкоємець престолу.
Претендувати на щось	Допоминатися чогось.

Сьогодні – завдяки справді неоціненній праці людей, які заснували і підтримують в робочому стані іменку Російсько-українських словників <http://r2u.org.ua> – ціла брила рідного мовного надбання стала доступною будь-кому. Нехай там тих словників небагато, лише з десяток, а кажуть, що їх було близько 80, однак це вже немало! Мовчу про те, чого тільки вартує можливість легко, одним клацом, користуватися такою криницею словесних знань, як Російсько-український академічний словник, складений загоном мовців під орудою Агатанґела Кримського!

Тож задаємо у пошук на згаданій сторінці слово першина – і є! Є це слівце! Так, воно там не згадується саме у значенні прем'єра, але що з того? Якщо врахувати, що слово було взагалі втраченим для української мови, то хіба ми не можемо його відродити з дещо іншим смисловим наповненням? Тим більше, що новітнє тлумачення аж ніяк не суперечить давнішим значенням першини, з якими вона подається у класичних словниках – лише суголосить їм!

Цікаво, що з цих призабутих Російсько-українських словників можна вивести, або принаймні зрозуміти, куди рухатися у пошуку і російського відповідника замість французького *première*. Він мав би відштовхуватися від таких слів, як впервые, вперво́й, перві́на, перві́нка (тут: -и- російське і саме на нього падає наголос). Водночас загадані Словники підтверджують, що слова перві́на, перві́нка (тут: -и- вже українське) – знову ж таки, віддавна в нашій мові існують, неодноразово вживаються у красному письменстві, і тому цілком придатні до переосмисленого і новонабулого застосування.

Тож раджу Тобі, Читачу, частіше зазирати до r2u.org.ua – і самостійно переконатися в корисності цієї потуги. Ймо́' пізнаєш там багато чого раніше від Тебе ретельно приховуваного: відкривати очі на очевидні речі ніколи не пізно (Словник новотворів Юрка Зеленого).

³²¹ Питомо український відповідник неоковирній кальці з англійщини прес-реліз (тобто первинно і буквально: стисле повідомлення для тисневих видань) чи бюлетень (французький запозик, який у свою чергу походить від італійського слівця, а те – напряду́ з латини). Походить від того, що викладена у ньому вістка, з одного боку, наче всіх новинарів чи будь-яких ще цільових читачів оббігає, а з іншого – подає лиш стислий, обіжний смисл дійства, явища, події. Визначення обіжник вживалося в Українському середовищі на Західних землях до 1939 року, потім серед наших переселенців за океаном, головно в таких спільнотах як ПЛАСТ (Український скаутський рух), СУМ (Спілка української молоді) тощо. З поверненням на початку 1990-х цих товариств в Україну слово обіжник було в їхньому вжитку вже на Материзні. Але ніде правди діти: з плином літ всюдисущий шоу-биз перемолов се добре починання і в цих юнацьких виховних колах. На жаль. Але не назавше (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Преференція	Перевага.
Префікс	Приросток.
При бажанні	Бажаючи; якщо забажати; коли є бажання (охота).
При вивченні цієї проблеми	Вивчаючи цю проблему.
При визначенні	Визначаючи.
При виникненні	У разі виникнення.
При відкритих дверях	При відчинених дверях; прилюдно.
При всій його бідності	Хай який він бідний.
При всім чеснім народі	Привселюдно; прилюдно; при всіх.
При всіх обставинах	За всяких (за всіх) обставин.
При всіх своїх недоліках (недостатках)	Попри всі свої вади (хиби); з усіма своїми вадами (хибами).
При всіх своїх способностях	Попри всі свої здібності; хоч і який здібний.

~~~~~  
Ми забули багато українських слів³²².
~~~~~

При всьому бажанні	Попри все бажання; хоч і як я бажаю; хоч би хотів.
При всьому старанні	Хоч як старався (намагався); хоч як би старався.
При всьому тому	Попри те все.
При грошах	З грошима; не без грошей.
При добрих обставинах	У доброму разі; при добрій годині.
При допомозі	За допомогою.
При заключенні договору	Під час складання договору (угоди); складаючи договір (угоду).
При закритих дверях	При зачинених дверях.
При згадуванні про...	На згадку (думку) про...
При здійсненні чогось	Здійснюючи щось.
При його правлінні	За його врядування.
При кожному подиху	За кожним подихом.

³²² Досить взяти до рук словник Грінченка. Кажемо продавщиця, коли є продавчиня, доповідаючий, коли можна сказати просто доповідач. Попередній виступаючий, а у Франка є гарний вислів «мій передбесідник сказав...». Українська мова має величезний арсенал відповідників до багатьох іншомовних слів. Взимку будемо йти попри ятки з написом «хот-доги». Але на людину, яка змерзла, сильніше подіє напис «гарячі ковбаски». Продавцеві більший зиск буде... Є телевізійні канали, де журналісти ставлять собі за мету якнайширше вживати призабуті українські слова (Прихода Я. В якій Верки Сердючки ви вчилися української мови? // Високий замок. – 2006. – 26 січня).

При любій (всякій) погоді

За всякої (за будь-якої) погоди;
хоч і яка буде погода.

При місячному світлі

На місячному світлі.

При нагоді

Принагідно.

При наявності вільних місць

Якщо є (будуть) вільні місця (посади).

При неможливості що-небудь зробити

Якщо (коли) не можна [буде] зробити чого (що); якщо (коли) незмога (неспромога) [буде] зробити чого (що).

При необхідності

Якщо є потреба; у разі потреби.

При несприятливих обставинах

За несприятливих обставин.

При одній (самій) думці про це

Від самої думки (гадки) про це;
на саму [лише] думку (гадку) про це.

При описуванні

Описуючи.

При оцінці чого

Оцінюючи що.

При перевозці

Під час перевозу; перевозячи.

~~~~~  
Більшість англійських слів-блукальників
потрапляє до нас з російської мови³²³.
~~~~~

При перших словах

Після перших слів.

При першій зустрічі

На першій зустрічі.

При першій можливості

При першій нагоді (змові).

При першій появі

Щойно з'явиться.

При першому-ліпшому (зручному) випадку

З першою ж нагодою; першої ж нагоди.

При підписанні договору

Підписуючи договір (умову).

При смерті

На Божій дорозі.

При сонячній погоді

За сонця.

При сприянні

За сприяння; за (з) допомогою.

При таких умовах

За таких обставин; у таких обставинах.

При тому

Та ще й.

При умові

За умови, з умовою.

При участі

За участю.

При хороших відносинах

За добрих взаємин.

При цих (даних) умовах

За цих (за даних) умов.

³²³ Різноманітні малограмотні ділки, подають вивіски, оголошення, рекламні щити, написи на товарах неестетичною українсько-англійською мішанкою, приправленою російським соусом. Замінити усталені рідномовні слова та вислови, стислі, точні, повноцінні й милозвучні, чужомовними, часто незграбними і незрозумілими, – неабиякий злочин (Зорівчак Р. Боліти болем слова нашого... / Р. Зорівчак. – Львів : Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 295 с.)

Так кажуть...

При цьому
При чому не тільки він
Прибавити крок

Прибавити слівце
Прибавити у вазі (до ваги)

Прибавка
Прибережний житель
Прибильний
Прибирати чуже до рук
Прибіднятися; скаржитися
Приближати до тих часів
Приблизно оцінити

А ми радимо так...

До того ж; одночасно.
І то не лише він.
Наддати (піддати) ходи [в ноги]; збільшити (прискорити) крок; на ноги налягти.
Докинути слівце.
Додати до ваги; набрати ваги; поважчати; приважити.
Набавка; надбавка.
Бережанин.
Прибутковий.
Загарбувати.
Співати Лазаря.
Отодішнювати.
Прикинути оком.

~~~~~  
Французьке слово «журнал»
почали відкидати і замінювати на «часопис»³²⁴.
~~~~~

Приблизно так	Хоч би й так.
Приблизно	Десь так.
Приблуда	Блукальник; приплентач.
Прибор	Прилад.
Приборкати кого-небудь	Загнати на стійло; обломати руки; укрутити (скрутити, утнути) роги (хвоста); обломати крила; збити пиху; узяти в шори та швори.
Прибулець	Приходько.
Прибули миттєво	Прибули миттю.
Прибулий; чужий	Нетутешній.
Прибуткове місце	Хлібне місце.
Прибуток господарства складає...	Прибуток господарства становить...
Приватний; персональний; індивідуальний	Власний; особистий; свій.
Привернути на свій бік кого	Привернути до себе кого.
Привертати на себе увагу	Брати всі очі на себе; приковувати зір (очі); вбирати (пригортати) очі; падати в око.

³²⁴ Кожна мова має своє «здоров'я». Вважається «здоровою» мова, якщо в її загальнолітературній, загальноживаній лексиці до десяти відсотків іншомовних слів. Якщо цей поріг перевищується, то мова ніби вмикає оздоровчий процес, свої пуристичні засади, починає витягати із «шухляди» старі слова і замінювати ними нові. Французьке слово «журнал» почали відкидати і замінювати на «часопис». Замість «фонтанів» у нас вже «водограї», навіть замість «сольфеджіо» йде вже «нотоспів» (Кочан І. Я не модератор, а лише ведучий... // Високий замок. – 2010. – 3 грудня).

Так кажуть...

А ми радимо так...

Привести в гнітючий стан

Навернути камінь на душу.

Привести в дію

Запустити в дію.

Привести в запустіння

Занапастити.

Привести в порядок

Упорядкувати; лад (порядок) дати (зробити); довести до ладу.

Привести в рівновагу

Зрівноважити; надати рівноваги.

Привести в рух

Надати руху (дати рух) чому; пустити в рух (в роботу); розрухати; урухомити.

Привести в сум'яття

Викликати переполох.

Привести діло до кінця

Довести діло (справу) до кінця (до краю); завершити діло (справу).

Привести приклад

Навести приклад.

Привести себе в порядок

Причепуритися; опорядитися.

Привести цитату

Процитувати; навести цитату.

Прививка

Щеплення.

Привикнути

Звикнути.

Привичка

Звичка.

Привід для змін

Рушій змін.

Привід; мотив

Причина; підстава.

Привідкрити двері

Прочинити (прохилити) двері; відчинити (відхилити) трохи двері.

Привідкрити завісу

Відхилити (відслонити, підняти) завісу (запону).

Привілеція

Привілей.

Привілейованість

Винятковість; виключність.

Привіт!

Вітання! Вітаю!

Привітатися до викладача

Привітатися з викладачем.

Привкус

Посмак.

Привласнити

Прибрати до рук.

Привласнювати щось у великій кількості

Гарбати собі в скриню.

Приводити в жах кого

Сповнювати (сповняти) жахом кого; завдавати (нагонити) жаху кому; жажати кого.

Приводити в захоплення

Поривати; захоплювати; кидати в захват кого.

Приводити в рух

Давати рух чому; надавати руху чому.

Прив'язаний до своєї роботи

Відданий своїй праці (роботі); [дуже] любить свою роботу.

Так кажуть...

Пригати
Приглашати
Приглядатися до чого-небудь
Приглянувся хто кому
Приговор
Приговорити до розстрілу
Приговорити до смерті
Пригодитися кому
Приголомшений
Приголомшити

А ми радимо так...

Скакати; стрибати; плигати.
Запрошувати.
Мати око на щось (до чогось).
Упав (запав) в око (в очі) хто кому;
сподобався хто кому; уподобав хто кого.
Вирок; присуд.
Засудити на розстріл.
Засудити на смерть;
приректи комусь смерть.
У пригоді стати кому;
придатися (здатися, знадобитися) кому.
Мов громом прибитий; наче вритий;
наче вкопаний.
Громом прибити; збити (звалити) з ніг.

~~~~~  
У ненців тридцять найменувань снігу³²⁵.
~~~~~

Пригощати
Приграничний
Пригріти змію на грудях
Пригрозити кому пальцем
Придавати велике значення
Придатися
Придбати що-небудь навздогад (наосліп)
Придержати язик
Придиратися до слів
Придирливий

Частувати.
Прикордонний.
Вигріти (нагріти) гадюку (гадину) в пазусі
(за пазухою).
Накивати на кого.
Надавати особливої ваги (особливого
значення).
Знадобитися; згодитися.
Купити kota в мішку.
Припнути язика; укусити себе за язик.
Чіплятися (прискіпуватися, присікуватися)
до слів.
Прискіпливий; учепистий; напасливий.

³²⁵ Якщо замість сорока найменувань криги у балкарців та тридцяти назв снігу у ненців вживатиметься лише одне, просто сніг і просто крига, то, зрозуміла річ, це не може не позначитися на всіх параметрах того чи іншого генотипу. Зміна мови не може не позначитися на зміні антропологічного типу. Зменшується об'єм пам'яті, відповідно зазнають змін і півкулі мозку. Думка м'якне, кволіє, зменшують енергоструми. У нас практично спотворена мова міста, звужена наукова мова, мова канцелярська, мова технічна... Хоча словники з деяких галузей виходили, але це словники кальок, в яких «трактор» перекладали як «трактор», а «автомобиль» як «автомобіль». За нормальних умов запозичені лексеми пройшли б шлях народних адаптацій, унаслідок яких і виникали б свої лексеми, редуковані, інтегровані, але свої (Мовчан П. Мова – наш останній рубіж / П. Мовчан. – К.: Український письменник, 2012).

Приділяти надмірну увагу чомусь
незначному

Придумувати
Придуркуватий

Приєднати
Приємливі ціни
Приємник
Приємно, спокійно, радісно комусь
Приємного апетиту!

Прижати
Прижиматися

Приз
Призвести до сп'яніння; сп'янити
Призводити кого-небудь до передчасної
смерті

Призив
Призивати Бога у свідки
Призивати до порядку кого
Призивати на воєнну службу
Призивати небо в свідки

Признавати
Признавати правим кого

Признавати свою безпорадність

Признак
Признати необхідним
Признати помилку
Признатися в коханні

Признатися
Призрак
Призупинити дію закону
Прийде черга
Прийдеться зробити
Прийдеться поїхати

Носитися як дурень (чорт) із ступою;
носитися як дурень (чорт, циган, старець)
з писаною торбою; носитися як з
писанкою; носитися як чорт із грішною
душею; носитися як курка з яйцем.

Вигадувати; вимислювати.
Безклепкий; десятої клепки в голові
бракує.

Долучити.
Прийнятні (помірковані) ціни.

Спадкоємець; наступник.
Легко на душі (на серці).

Смачного!
Притиснути.

Припадати; тулитися.
Нагорода; відзнака.

Ударити в голову комусь.

Укорочувати віку (вік, життя).

Гасло.
Богом свідчитися.

Закликати до порядку кого.
Забирати до війська.

Небом свідчитися; присягатися
(заприсягатися, клястися) небом.

Визнавати.
Визнавати правду за ким;
визнавати, що має рацію хто.

Розводити руками.

Ознака.
Вважати за потрібне.

Визнати помилку.
Освідчитися в коханні.

Зізнатися.
Примара; мара.

Припинити (зупинити) дію закону.

Дійдеться ряд.
Доведеться зробити.
Доведеться поїхати.

Так кажуть...

Прийдеться привикнути
Приймати близько до серця
Приймати в долю кого
Приймати в компанію
Приймати всерйоз що
Приймати до відома (уваги)
Приймати до відома
Приймати за чисту монету
Приймати загрозливий характер
Приймати клятву

А ми радимо так...

Доведеться звикнути (змиритися).
Брати близько до серця;
робити з чогось біду.
Приймати за спільника (до спілки,
в спілку) кого.
Брати до гурту.
Брати (сприймати) серйозно (поважно,
навсправжки) що.
Брати до відома (до уваги, на замітку, на
розум); на вуса (на вус) мотати; уважати
(зважати, оглядатися) на що; мати на увазі.
Брати до уваги.
Мати за чисту монету.
Набувати загрозливих властивостей.
Складати присягу; присягати.

~~~~~  
Чимало призабутих слів останнім часом
прижилися у нашому мовленні³²⁶.
~~~~~

Приймати ліки
Приймати міри
Приймати на свій рахунок
Приймати на себе відповідальність
Приймати присягу
Приймати рішення
Приймати самостійно якесь рішення
Приймати силу закону
Приймати ухвалу
Приймати участь
Приймати чергування
Приймати чийсь сторону

Заживати ліків; пити ліки.
Уживати заходи (заходів);
робити все можливе.
Брати на свій карб.
Брати на себе відповідальність.
Складати присягу.
Вирішувати.
Мати свій розум у голові.
Набирати законної сили.
Виносити ухвалу.
Брати участь.
Заступати (ставати) на чергування.
Ставати на чийсь бік.

³²⁶ В українській мові – 3–4 мільйони слів, вони описані, є у картотеці НАН України. А останній тлумачний словник української мови пояснив лише 250 тисяч слів. З приємністю відзначу, що чимало призабутих слів останнім часом прижилися у нашому мовленні. Можу назвати низку таких слів. Зазвичай, потяг (поїзд), терен (територія), двірець (залізничний вокзал), летовище, довкілля, скарбниця, книгозбірня (бібліотека), світлина (фотографія), спільнота, часопис, оберіг, осідок (офіс) добродій, пігулка (таблетка), філіжанка (чашка) (Яцимірська М. В якій Верки Сердючки ви вчилися української мови? // Високий замок. – 2006. – 26 січня).

Так кажуть...

А ми радимо так...

Прийматися за роботу

Братися (ставати) до праці (до роботи, до діла).

Прийматися за що

Братися (заходжуватися) коло чого; братися (заходжуватися) щось робити.

Приймаюча сторона

Приймальна сторона; сторона, що приймає.

Приймаючи до уваги що

Беручи до уваги що; зважаючи (уважаючи) на що; маючи на увазі що; з уваги (з огляду) на що.

Прийми до уваги

Замотай на вус.

Прийнята наступна резолюція

Ухвалено таку резолюцію.

Прийняти (винести) рішення

Ухвалити; постановити; вирішити; урадити; урадитися.

Прийняти в долю

Прийняти до спілки.

Прийняти в штики кого (що)

Зустріти багнетами кого (що); зустріти вороже (дуже неприязно) кого (що).

Прийняти виклик

Підняти зачіпку.

Прийняти до відома

Узяти до відома.

Прийняти інший оборот

Піти іншими дорогами; обернутись іншим боком.

Прийняти необхідні міри

Ужити потрібних заходів.

Прийняти оборонну позицію

Наїжачитися.

Прийняти під свій покров кого

Узяти під свою опіку (охорону, ласку) кого.

Прийняти пропозицію

Ухвалити пропозицію.

Прийняти серйозний вигляд

Набути серйозного вигляду; споважніти.

Прийнятися за виконання роботи

Прийнятися за роботу.

Прийняті міри

Ужиті заходи.

Прийом по вівторках

Приймають вівторками (щовівторка, у вівторки).

Прийом, який застосовують у крайньому разі

Хід конем.

Прийомна дитина

Прибрана дитина.

Прийомний пункт

Приймальний пункт.

Прийти в голову

Спасти на думку (на гадку).

Прийти в гості

Загостити.

Прийти в захоплення від чого

Захопитися (запалитися, зачаруватися) чим.

Прийти в себе

Оговтатися; отямитися; прийти до пам'яті (до тями, до свідомості).

Прийти в упадок

Занепасти; підупасти.

Так кажуть...

Прийти в цілковитий занепад
Прийти до висновку
Прийти до згоди
Прийти до кінця
Прийти до остаточного рішення
Прийти до свідомості
Прийти до себе

Прийти з покаяттям
Прийти на все готовеньке
Прийти на допомогу

Прийти на пам'ять

Прийти під кінець (дуже пізно)
Прийтися до вподоби

Прийшла біда – відкривай ворота

Прийшла удача
Прийшло в голову (на думку)

Прийшло махом – пішло прахом
Прийшлося
Прийшов кінець
Прийшов час
Приїжджий
Приїжджати
Приїлося
Приказ
Приказати
Прикидатися дурачком

А ми радимо так...

Геть цілком занепасти; звестися нінащо (на ніщо, нанівець); на пси зійти.
Дійти висновку; зробити висновок.
Згодитися; порозумітися; дійти згоди.
Дійти кінця (до кінця).
Остаточно вирішити.
Опритомніти, отямитися; прийти до тями.
Оговтатися; прийти до пам'яті; опам'ятатися, спам'ятатися; отямитися, стямитися; схаменутися; опритомніти.
Явитися з повинною.
Дівка готова, но цілуй.
Стати в допомозі (у помочі, до помочі, у поміч, на допомогу).
Стати на пам'яті; наvertатися на пам'ять (на думку); спасти на думку; устати в думці.
З'явитися на потрушені груші.
Припасти до вподоби (до сподоби, до любові, до любості, до мислі) кому; підійти під мислі (до думки) кому; сподобатися кому.
Біда одна не ходить; біда біду тягне; біда біду знайде, хоч сонце зайде.
Пощастило; поталанило.
Спало (упало, запало, сплигло, збігло, зійшло, навернулося, навинулося) на думку (на гадку); спала (набігла, прийшла) думка; зайшла думка (гадка); зайшло (запало, уступило, уплигло) в голову (до голови).
Як прийшло, так і пішло.
Довелося.
Увірвалася нитка.
Настав час.
Прибулий.
Приїжджати.
Набило оскому; не лізе в горло.
Наказ.
Наказати; загадати.
Дурня (дурника) удавати (строїти) з себе; дурнем себе становити; придурюватися.

Так кажуть...

Прикидатися ягням
Прикидатися; симулювати
Прикидуватися добрим; уступати у всьому
Прикинутися бідним (безталанним, нещасним)

Прикладатися до рюмки
Прикладне ремесло
Прикласти всі сили
Прикласти зусиль
Прикласти рук
Прикласти чимало зусиль
Приковувати до себе погляд
Приковувати до себе увагу
Приковувати ланцюгами
Прикол
Прикольно
Прикордонна територія
Прикраса
Прикривати певним чином злі наміри
Прикриття
Прикусити губу
Прилади для вимірювань
Приласкати
Прилип, як банний лист
Приманка
Примирення не відбулося
Примиритися
Примінення
Приміняти
Приміром сказати
Примітивний
Примус
Примусити виконувати свої примхи (бажання)
Примусити кого-небудь бути покірним
Примусити когось згадати щось для нього болюче
Примусити себе пригадати що-небудь

А ми радимо так...

Удавати [з себе] ягня.
Удавати [з себе]; грати дурника.
Листом стелитися.

Прибіднитися; знебожитися; співати (корчити) лазаря.
Заглядати в чарку.
Ужиткове ремесло.
Докласти всіх сил.
Докласти зусиль.
Докласти праці (рук).
Докласти чимало зусиль.
Брати на себе очі; убирати в себе очі.
Бути в центрі уваги.
Прикайданювати; приланцюжувати.
Жарт.
Пришпильно.
Прикордоння.
Оздоблення; окраса; оздоба.
Ховати пазурі.
Заслона.
Прикусити язика; укутитися за язик.
Прилади для вимірювання.
Приголубити.
Причепився, як реп'ях кожуха.
Принада; приваба.
До згоди не дійшло; не помирилися.
Змиритися.
Застосування.
Застосовувати.
Наприклад сказати.
Спрощений.
Принука.

Сісти верхи на когось.
Скрутити натуж.

Нагадати козі смерть.
Поворухити пам'яттю.

Так кажуть...

Примушувати кого-небудь замовкнути
Примушувати когось дотримуватися
дисципліни
Примушувати когось плакати
Примушувати; принукувати
Примхливий; вередливий
Приналежність до партії
Приналежність до товариства
Принесло збитків на суму
Принести в дар що
Принести подяку
Принести шкоду
Принижувати чию-небудь гідність
Принимати біле за чорне
Принімати
Приносити в жертву
Приносити велику користь
Приносити вибачення
Приносити вигоду

Приносити горе кому
Приносити дари
Приносити клятву
Приносити користь

Приносити насолоду
Приносити неприємності
Приносити плоди
Приносити прибуток (дохід)
Приносити присягу
Приносити радість (задоволення) кому
Принуждати
Принципальний
Принципові положення
Припинити участь у чомусь
Припинити чий-небудь небажані дії (вчинки)
Припинити яку-небудь дію
Припиняти стосунки (спілкування)
з ким-небудь

А ми радимо так...

Укоротити язика.

Тримати в кліщах (в тенетах).
Уганяти в сльози.
Брати за горло (за зябра) кого.
З гедзиком.
Належність до партії.
Належність до товариства.
Завдало збитків на суму.
Подарувати що.
Подяку скласти; подякувати; дяку віддати.
Завдати шкоди.
Топтати в болото (в грязь, в грязі, в багно).
Брати (мати, уважати) біле за чорне.
Приймати.
Жертвувати.
Нести золоті яйця.
Просити вибачити; перепрошувати.
Давати (робити) вигоду (користь, пожиток, зиск).
Завдавати горя кому.
Складати дари.
Присягатися; запрягатися; клястися.
Давати користь (пожиток);
недаром хліб їсти.
Тішити.
Завдавати мороки.
Давати плоди.
Давати прибуток (зиск, дохід).
Присягати; запрягатися.
Давати радість (утіху) кому.
Примушувати; силувати.
Принциповий; непоступливий.
Засадничі положення.
Вийти з гри.
Обламати руки.
Покласти край (кінець).

Розривати останню нитку.

Припиняти стосунки з ким-небудь	Рубати канати.
Припиняти якусь заняття (яку-небудь справу)	Закрити (прикрити) лавочку.
Приписувати заслугу	Ставити в заслугу.
Припіднести пілюлю	Піднести тертого хрину.
Приправити іронією	Підсипати солі.
Приректи на забуття	Присипати порохом.
Приречений виконувати другорядні ролі	Удругоряднений.
Приречений до занепаду	Приречений на занепад.
Прирівняти	Поставити знак рівності між кимось (чимось).
Природжена здібність	Вроджений хист.

Раніше слова «тіпа» і «блін» не вживалися³²⁷.

Прирости до місця	Прикипіти до місця.
Приручити	Одомашнити.
Присвоїти звання	Надати звання.
Присвоїти науковий ступінь	Присудити науковий ступінь.
Присвоїти собі добру половину (велику частину)	Приполовинити.
Присвоювати	Привласнювати.
Присвятили для неї поему	Присвятили їй поему.
Присвячувати до відкриття виставки	Присвячувати відкриттю виставки.
Присікти в корені	Заглушити (знищити) в зародку; підтяти в корені.
Присісти на корточки	Присісти навпочіпки (почіпки); присісти карачки (навкарачки).

³²⁷ «Слова-паразити – не вічні, вони існують у певному середовищі та історичному проміжку. Раніше слова «тіпа» і «блін» не вживалися. Свого часу і вони стануть анахронізмами. Звісно, слова-паразити засмічують мову. Їх надмірне вживання псує враження від спілкування з людиною. Але є слова-паразити, з якими легше змиритися, бо вони не виходять за межі літературної мови: «значить», «так би мовити», «кажуть» (Корнійчук В. Слово-паразит вилетить – не помітиш // Високий замок. – 2011. – 14 січня). Корінь проблеми у комплексах, невпевненості у собі, намаганні наслідувати штампи. Людина на підсвідомому рівні перебирає слова-паразити від оточення чи іншої людини, якщо хоче їх наслідувати, влитися у це середовище, стати «своїм». Така собі мовна мімікрія, підлаштування. Люди запозичують слова із жаргону певного суспільного прошарку, мовлення своїх друзів чи знайомих, яким хочуть сподобатися, перебирають словесні «фішки» героїв серіалів чи фільмів, яким симпатизують. Таким чином вони підсвідомо натягують маску спорідненості, міняючи власну індивідуальність на «аби було так, як у них (Живоглядюв Ю. Слово-паразит вилетить – не помітиш // Високий Замок. – 2011. – 14 січня).

Так кажуть...

Прискіпуватися
Прискорений
Прискореним кроком
Прискорити кроки
Прискорити
Прискорюватися
Прислуговувати кому-небудь
Прислужитися кому
Приснитися
Пристав, як банний лист

Приставка
Пристала (появилася) ржавчина
Пристальна увага
Пристальний
Пристально дивитися в очі

Пристально
Пристарілий
Пристати до берега
Пристойний
Пристосовуватися до обставин

Пристрасний
Пристраститися
Пристрасті накаляються
Пристрій GPS
Пристройка

А ми радимо так...

Шукати кістки в молоці.
Приспішений.
Підбігцем.
Прискорити ходу; набрати ходи.
Пришвидшити.
Набирати обертів.
Скакати на задніх лапах (лапках).
Вистаратися перед ким (проти кого).
Наснитися.
Причепився, як реп'ях [до кожуха];
реп'яхом узявся; пристав, як шевська
смола до чобота (до п'яти);
прилип, як до Гандзі Пилип.

Доточка.
Ржа вхопилася.
Пильна (неослабна, зосереджена) увага.
Пильний.
Пильно (прикро) дивиться в очі (у вічі);
дивиться, як в очі не вскочить.

Пильно.
Похилий.
Прибитися до берега.
Доладний.
Тримати ніс за вітром; як дають, то бери,
а як б'ють, то біжи (тікай, кричи).
Завзятий; запальний; палкий.
Допастися.
Пристрасті розжарюються.
Шляховказ³²⁸.
Прибудова.

³²⁸ GPS – це скорочена назва не підприємства, а технології Global Positioning System – по-нашому можна було б сказати Світове Плетиво з Визначення Місцеперебування (СПВМ). Передбачаю, що такі знайдеться купа заперечників, котрі казатимуть, мовляв, «же-пе-ес не завжди вказує шлях, а часто просто місце перебування», ну і тому подібні дрібниці. Панове, даруйте, але навіть якщо і так, то для чого ми під час подорожі, мандрівки цікавимосся своїми координатами? Та для того, аби визначити, де ми насправді є, а відтак – куди маємо (або НЕ маємо) рухатися далі. Тобто визначення місця перебування в певну мить слугує наче точкою відліку, від якої ми просто відштовхуємося і.... прокладаємо/продовжуємо свій шлях далі. Словом, хоч круть-верть, хоч верть-круть, але в підсумку все зводиться до одного і того ж самого: до підказування нам шляху (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Пристрої розробляються відповідно до вимог

Приступати до чого

Приступити до обговорення (до дискусії)

Приступити до роботи

Присутні слідуєчі компоненти

Присутність духу

Присягатися

Присядьте

Притік біженців

Притока

Притримати язичок

Притушити

Притягувати до судової відповідальності

Приударяти за ким

Приусадебний

Прихвостень

Прихильник теорії

Прихована (таємна) причина;
прихований намір

Прихована небезпека

Приховано

Приховувати правду від когось

Приховувати свою справжню сутність

Приходилося побувати

Приходити в жах

Приходити в протиріччя

Приходити на думку

Приходить на язик кому

Приходиться віддуватися своїми боками

Приходиться працювати

Приходиться, як п'яте колесо до воза

Пристрої розробляють відповідно до вимог.

Розпочинати що.

Почати (розпочати) обговорення (розгляд); заходитися обговорювати.

Стати до праці (до роботи);
узятися до праці (до роботи);
почати (розпочати) роботу (працю);
заходитися коло роботи.

Є (наявні) такі складники.

Цілковите (повне) самовладання;
притомність духу.

Давати голову на відріз (на відруб).

Прошу сідати; сідайте, будь ласка.

Наплив втікачів.

Доплив.

Припнути язика.

Пригасити.

Позивати.

Упадати коло кого; лицятися (залицятися,
женихатися) до кого; смалити (пекти)
халявки коло кого.

Присадибний.

Приший хвіст; поплентач.

Визнавець теорії.

Підводна течія.

Підводне каміння.

В тіні.

Лудити очі.

Носити личину (маску, машкару).

Доводилося бувати.

Жахатися.

Заходити в суперечність.

Спадати (спливати, навертатися) на думку.

Спадає на язик кому.

Доводиться на собі терпіти.

Доводиться працювати.

То так потрібне, як дзюра в мості.

Прихожа	Передпокій.
Прихопити чужої землі	Урудуватися в чужу землю.
Прицеп	Причіп.
Причарувати	Підкурити чадом.
Причасний до чогось	Причетний до чогось; умочений у щось.
Причепа	Як шевська смола.
Причепити	Почепити.
Причинити горе (досаду) кому	Завдати жалю (журби, туги, скорботи, горя, прикрощів, неприємностей) кому; зробити (учинити) прикрість кому.
Причинити зло кому	Заподіяти (зробити, учинити) зло кому; заподіяти зле (лихе) кому; завдати (наробити, накоїти) лиха (безголов'я) кому; нашкодити кому.
Причинити шкоду	Шкоду вчинити (зробити); заподіяти шкоди; пошкодити.
Причиняти клопіт кому	Завдавати клопоту кому; клопотати голову кому.
Причому	І то.
Причуди	Вибрики.
Пришелець	Захожий.
Пришити статтю	Підвести під кримінал.
Прищемити	Прищипнути; прищикнути.
Приют	Пристановище, пристанище; притулок; пристань; прихисток; зогріток.
Приютити	Прихистити.
Приютить його на ночівлю	Прихистить його на нічліг.
Приятелювати	Водити хліб-сіль (компанію).
Пріоритет	Першість.
Про всі деталі розповісти	Розповісти що і як.
Про надмірно балакучу людину	Язык без кісток.
Про підступну людину	Ангельський голосок, та чортова думка.
Про себе	Мовчки; до себе; сам собі; сам до себе; у думці, у думках; подумки.
Про себе щось думає	Сам собі щось думає.
Про смаки не сперечаються	У кожного свій смак; на колір і смак – товариш не всяк; кожен Івась має свій лас; кому піп, кому попададя, а кому попова дочка; смак не у всіх однак.
Про суттєве та несуттєве	Котлети окремо, таргани окремо.

Про тих, хто легко міняє свої рішення
та плани
Про того, хто безслідно зник
Про це було відзначено
Про це навіть не заікайся

Про це наголошувалося
Про це не може бути й мови
Пробив мій час

Сім п'ятниць на тиждень³²⁹.
Поминай як звали.
Це було відзначено.
Про це ані слова (ані пари з уст);
про це й словом не похопися;
про це й не згадуй (й не натякай).
На цьому наголошувалося.
Про це годі й говорити.
Настав мій час.

Радянська система встановила контроль
над структурою української мови³³⁰.

Пробирає страх
Пробігти велику відстань
Пробіл
Пробіли в знаннях
Пробка до пляшки
Пробка на дорозі
Проблема заключається
Проблема у тому, що...

Бере ляк.
Дати лиха закаблукам.
Пропуск; прогалина; біла пляма.
Прогалини в знаннях.
Корок.
Ні взад ні вперед.
Проблема полягає.
Біда у тому, що...

³²⁹ П'ятниця на Русі вважалась базарним днем і днем виконання обіцянок, певних зобов'язань. Саме в цей день віддавали борги, влагоджували ділові угоди. Тих, у кого кожен день – «п'ятниця» і час виконання обіцянок мандрує усіма днями тижня, так на жодному і не зупинившись, і охрестили цим прізвиськом (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

³³⁰ Царський і комуністичний режими створили понад 400 циркулярів, указів, постанов, які розкривають жорстоку московську політику, спрямовану на знищення української мови, культури, духовності та українців як етносу.

Юрій Шевельов, дослідник мовної політики, яку проводили різні режими на українських теренах у першій половині ХХ ст., так визначав її специфіку за комуністичної тоталітарної системи: «Урядове втручання взагалі, а в даному випадку з боку уряду, опанованого росіянами, у внутрішні закони мови було радянським винаходом і новиною. Ні поляки, ні румуни, ні чехи до цього не вдавалися. Як не вдавалася царська адміністрація дореволюційної Росії. Вони всі обмежувалися на заходах зовнішнього тиску: забороняли вживати українську мову прилюдно, цілковито або частково; накидаючи державну мову через освітню систему; зваблювали українців своєю культурою й можливістю кар'єри; переселяли їх на неукраїнські території, а українські землі заселяли членами панівної нації тощо. Поруч цих «класичних» метод радянська система встановлює контроль над структурою української мови: забороняє певні слова, синтаксичні конструкції, граматичні форми, правописні і орфоепічні правила, а натомість пропагує інші, ближчі до російських або й живцем перенесені з російської мови. Таким чином на радянській Україні конфлікт між українською і російською мовами перенесено із зовнішньої, позамовної сфери в середину самої мови. Боротьба відбувалася не тільки в людській психіці, а й у самій мові» (Розслідування Українського тижня «Спецоперація проти української мови», 1 липня 2013).

Проблема	Клопіт.
Пробоїна	Пробій.
Провайдер	Постачальник.
Провал	Крах.
Провалити діло	Погубити справу.
Провалити справу	Зробити з лемеша швайку (пшик).
Провалитися в тартарари	Крізь землю провалитися (піти); у землю увійти; казна-де подітися.
Провалитися мені на цьому місці	Щоб я пропав; щоб я з цього місця не встав; бодай мій слід запав.
Провести аналогію між чим	Зрівняти (порівняти) що з чим.
Провести день	Перебути день; переднювати [день].
Провести літо	Перебути літо; літувати; пролітувати, перелітувати, вилітувати.

Історія дає багато прикладів,
коли зі зникненням мови зникав народ³³¹.

Провести оплату	Сплатити.
Провести підрахунок голосів	Підрахувати голоси.
Провести прийом	Прийняти.
Провести розрахунки	Розрахувати.
Провидіння Боже	Промисел Божий.
Провинитися	З'їсти в Бога теля.
Провідна нитка	Нитка Аріадни.
Провідниковий зв'язок	Дротовий зв'язок.
Провінційний	Загумінковий.
Провірка	Перевірка.
Провіряти	Перевіряти.
Провісник; передвісник	Перша ластівка.
Провода	Дроти.
Проводити грань	Розрізняти.
Проводити життя	Вік вікувати.

³³¹ Скажімо, з XVIII століття вийшла з ужитку через утрату носіїв полабська мова – і припинив існування один із слов'янських народів (полабські слов'яни жили між Одрою й Лабою, звідки й назва племен). І навпаки, зберігаючи рідну мову, народ зберігає себе. З трагічної історії вірмен знаємо, що їх залишилася десята частина на десятій частині території, решту було знищено або розсіяно по цілому світові. Але живе вірменська мова, і з нею живе гордий прадавній вірменський народ (Пономарів О. Культура слова: мовностилістичні поради / О. Пономарів. – К.: Либідь, 2011. – 272 с.).

Так кажуть...

Проводити зиму
Проводити кордон (межу)
Проводити нагрівання
Проводити паралелі
Проводити по рахунках
Проводити ранок
Проводити рішучі зміни
Проводити розслідування
Проводити розшук
Проводити час у розвагах;
нічим не займатися
Проводити час у розмовах з ким-небудь
Провокаційне запитання
Провокувати
Проворний

Проворонив своє щастя
Провчити кого-небудь

Прогадати
Прогадати
Проганяти геть; усувати кого-небудь
Прогинатися
Прогнати
Прогнати сон
Прогнати страх
Прогноз
Прогнозувати
Проговоритися
Проголодаєшся – хліба дістати здогадаєшся
Проголосувати
Програму треба впроваджувати
в новій якості

Програти комусь
Прогрес
Прогресивний

А ми радимо так...

Зиму зимувати.
Класти межу.
Нагрівати.
Порівнювати; зіставляти; уподібнювати.
Записувати на рахунки.
Ранкувати.
Ламати лід.
Розслідувати.
Розшукувати.

Ганяти вітер по вулицях (по світу).
Полупити зуби.
Каверзне запитання.
Підбурювати.
Жвавий; рухливий; живий; швидкий;
меткий; прудкий; спритний; вправний;
зграбний; моторний; верткий; в'юнкий.
Проґавив свою долю.
Утерти маку (носа); показати, де козам
роги правлять (де раки зимують);
підкувати на всі чотири.
Помилитися.
Не зуміти викроїти щось для себе.
По шапці кого.
Гнутися вниз.
Дати відкоша.
Зігнати сон з очей.
Знебоязнити.
Передбачення.
Передбачати; завбачувати.
Виляпати таємницю.
Біда навчить коржі з маком їсти.
Віддати свій голос.

Програму варто впроваджувати
по-новому.
Поступитися комусь.
Поступ; рух уперед.
Передовий; поступовий.

Так кажуть...

Прогресувати
Продавати (торгувати) оптом і вроздріб
Продавати дуже дешево; майже даром;
недорого
Продавати з аукціону

Продавати оптом
Продавець
Продавщиця
Продажа
Продажна людина
Продажність
Продатися
Продвигатися
Продемонструвати
Продовження буде
Продовжувати в тому ж дусі

Продовжувати війну
Продовжувати говорити

Продовжувати говорити що-небудь
давно відоме
Продовжувати робити те саме, що й раніше
Продовжувати роботу
Продовжувати своє
Продовжує користуватися
Продукт
Продуктивні сили
Продукувати
Продукція
Продукція
Продюсер

А ми радимо так...

Йти (поступатися) вперед.
Продавати (торгувати) гуртом і нароздріб.

Хоч по три (по сім) за цибулю.
Продавати з торгів (з молотка); пускати
на ліцитацію (на бубон); зліцитувати.
Продавати на гурт (гуртом).
Крамар.
Продавчиня.
Продаж.
Запроданець.
Запроданство; перекупство.
Віддати чортові (дідькові) душу.
Просуватися.
Показати.
Далі буде.
Провадити (вести, правити, тягти) так і далі
(в тім самім дусі); виводити далі ту саму
нитку; співати й далі тієї ж (тієї самої).
Провадити далі війну; воювати й далі.
Провадити (вести, правити) далі;
казати далі.

Співати стару пісню.
Знову за своє.
Працювати й далі.
Провадити (правити, вести) своє.
Користується далі.
Виріб.
Виробничі сили.
Виготовляти; випускати; виробляти.
Вироби.
Виробництво.
Впровадник³³².

³³² Замінник змавпованого слівця продюсер (від англ. producer), яке повсякчас недоладно вживається, без розуміння його витоків. Зазвичай у нас продюсером називають особу, котра дає/вишукує під виконавця гроші. Насправді, новотвір «впровадник» охоплює значно ширше коло діяльності, аніж просте залучення коштів. Здебільшого, впровадники – це люди, які передбачають успіх, які власне і створюють ту чи іншу співочу одиницю: випещують задум, що то має у підсумку бути – шукають того, хто підходить на втілення задумки – займаються подальшою розкруткою і т. д.

Проект не оправдав затрат

Проект не виплатився.

Проживати по адресу

Мешкати за адресою.

Прожити вік

Перевікувати.

Прожиточний

Прожитковий.

Прожужжати всі вуха кому

Продзижчати (протуркати, протуркотати, прогустити) [повні] вуха кому; проточити голову кому.

Прозаїчний

Буденний; приземлений; повсякденний.

Прозорий, легкий туман

Серпанок.

Пройде (мине) дуже багато часу

Кістки травою поростуть.

Пройде деякий час

Мине якийсь час.

Пройматися (сповнюватися) радістю (щастям)

Розквітати душею (серцем).

Пройти (проїхати) зайву відстань

Дати гаку (гак); дати круга (круг).

Пройти крізь вогонь і воду (і мідні труби)

Пройти крізь сито й решето; бути на коні й під конем.

Пройтися

Потрусити жиром.

Пройшов вогонь, воду й мідні труби

Не з одної печі хліб їв.

Пройшов стажировку

Стажувався.

Проїжджати мимо чого (кого)

Проїжджати повз чого (кого); минати (проминати) що (кого) [їдучи].

Проїзводство

Виробництво.

Проїзвол

Сваволя, свавілля.

Проїзду нема!

Нема дороги!

Проклинати

Клясти на всі заставки.

Проковтнути гірку пілюю

Проковтнути гірку пігулку.

Проливає крокодилячі слози

Розжалобився, як вовк над поросям: від'їв ніжки та й уся.

Проливний дощ

Заливний (ливний) дощ; злива.

Пролити світло на що

Кинути світло на що; висвітлити що; навести світло на що.

Пролог

Вступ; передмова.

Пролом

Вилам.

Пролонгація

Продовження; подовження.

Пролонгувати

Продовжити.

Промазати

Промахнутися; дати хука; ударити по горобцях; попасти (улучити) в молоко.

Словом, впроваджують свій задум в життя. Від цього і впровадник – тобто головний затійник і втілювач свого ж задуму (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Промахнутися

Шпака вбити.

Промахнутися; помилитися

Дати хука.

Промелькнуло в голові

Промайнула (проминула, блиснула, шаснула) думка (гадка) [в голові].

Проміняти зозулю на яструба

Проміняти шило на швайку³³³.

Промокнути до кісток (до нитки, з голови до ніг)

Промокнути (вимокнути, змокнути) до рубця (до рубчика); промокнути (вимокнути, змокнути) як хлющ.

Промоутер

Проштовхувач.

Промоція, промоушн

Заохочення; сприяння; підтримка; просування; проштовхування.

Проникнути чим-небудь до мозку кісток

Перейнятися чим до останньої волосинки (до нутра кісток).

Пронюхати

Понишпорити.

Багато фразеологізмів з'явилося на релігійному ґрунті³³⁴.

Пропавав ні за гріш

Пропавав ні за цапову душу (ні за понюх табака, ні за понюшку тютюну).

Пропавав, як у воду канув

Тут було, вертілося, чорт зна, де ділося.

Пропавав, як швед під Полтавою

Пропавав ні за цапову душу; пропавав, як руда миша (як собака в ярмарку).

Пропади воно пропадом!

Гори воно синім вогнем (ясним полум'ям)! Добра б тобі не було!

Пропало даром що

Пішло марно (пусто) що; змарнувалося що; пропало марно що.

Пропало

Пішло з димом.

Пропаста без сліду

Як водою змило; канути в Лету.

Пропаста ні за гріш (ні за копійку)

Пропаста ні за цапову душу.

Пропитатися запахом

Пропахатися чим; напахатися чого.

Пропозиція

Пропонува³³⁵.

³³³ Більшість фразеологізмів своїм виникненням завдячують різним ремеслам, видам діяльності людей – таким, як: кравецтво, шевство (білими нитками шитий, по нитці доходити до клубочка, як нитка за голкою, шукати голку в сіні, розплутувати вузол, з голочки, на один копил, правити на свій копил, міняти шило на швайку тощо) (Інтернет-проект «Нова мова»).

³³⁴ Земний рай, проспати царство небесне, пройти через пекло, пекельні муки, як з хреста знятий, шлях на Голгофу, віддати Богові душу, дзвонити в усі дзвони, на ладан дихати, одним миром мазані, рада б душа в рай, та гріхи не пускають (Інтернет-проект «Нова мова»).

³³⁵ Слівце пропозиція, як не крути, а таки тягне до чужинського *proposition*. Але ж не може бути такого, щоби наші пращури не мали цього важливого дипломатичного поняття у своєму мовному

Пропорція	Співвідношення.
Пропускати мимо вух	Пропускати (пускати) повз вуха; пускати з вуха у вухо; одним вухом слухати, а другим випускати; не звертати уваги; слухати через верх; прослухати.
Пропускати мимо рук	Пропускати повз руки.
Пропустити нагоду	Дати зівка.
Пропустити по рюмочці	Хильнути (вихилити, смикнути) по чарочці (по скляночці); вихилити по одній.
Прораб	Виконроб.
Прорахуватися; помилитися	Дати маху (носа).
Пророк	Провісник.
Проронити сльозу	Зронити сльозу.
Проростати	Ключки пускати.
Проруб	Ополонка.
Просиджувати вдома	Держатися хати.
Просипатися, просинатися	Прокидатися; пробуджуватися.
Просити	Прохати.
Просити вийти геть	Прохати на виступці.
Просити допомоги	Благати на поміч.
Просити за щось набагато більше, ніж	Ламати ціну.
Просити милостиню; жебракувати	По людях ходити; співати (заводити) Лазаря.
Просити милості в кого	Просити ласки (милості) в кого.
Просити пробачення в кого	Просити (прохати) кого вибачити (пробачати); перепрощувати кого.
Просквозити	Протягнути.
Прославитися	Зажити слави.
Прославляти кого-небудь	Увінчувати (вінчати) лаврами.
Прослойка	Прошарок.

запасі: ізрек же якось Святослав своє вічне «Іду на ви»! І дійсно, мало хто задумується, чому воно так дивно якось виходить: дієслово пропонувати у нас є, а власне, підмету розмови – отої пропозиції – нема! Ну і куди ж воно щезло: пропозицію язиком злизала корова? Якихось 100 років тому, а може і менше – питома наша пропозиція була посунута у забуття. Чому? – логічно зовсім не зрозуміло, бо ж слово це повністю відповідає усім приписам української мови і утворене на той самий лад, що і основа, розмова, згадана вище корова, передмова, обнова та низка інших усім звичних українських слів. Очевидно, тут свою злу роль зіграло оте почуття меншовартости у душі Проні Прокопівни, мовляв, усе що своє – то «деревенщина», а усе чужинське – «адназначна рай»... Разом з тим, зятятим поборникам стислих слів, особливо у галузі верстаковій, наше підзабуте слово пропозиція повинно припасти до смаку одним з перших, позаяк воно на цілу одну букву коротше за пропозицію! :-)) (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Проснутися	Прокинутися.
Проспорити	Програти заклад.
Простіше простого (всього)	Найпростіше.
Проста людина	Сіра свита.
Простий смертний	Звичайний смертний.
Простиратися	Тягнутися; сягати.
Простити	Пробачити.
Простіше пареної ріпи	Простіше простого; діло нехитре.
Простіший простого	Найпростіший, простісінкий.
Просто біда (комедія) з чимось	Чиста біда (комедія) з чимось.
Просто кажучи	Коли просто.
Просто неба; надворі; без притулку	Під тином.
Просто плакати хочеться	Аж плач бере.
Простокваша	Кисле молоко; кисляк.
Просто-напросто	Запросто; просто; всього-на-всього; просто-таки; попросту.

~~~~~  
Мольєр, Вольтер, Гюго, Дюма
використовували терміни злочинського жаргону³³⁶.
~~~~~

Просторічні слова	Слова простої мови; простомовні слова.
Просторіччя	Прості слова; проста мова.
Просторний	Просторий.
Прострочений	Задавнений.
Простувати; прямувати	Гаптувати стежку.
Простуда	Застуда.
Проступок	Провинність; прогріх.
Простягається на сотні кілометрів	Простертий на сотні кілометрів.
Просувати кого по службі	Сприятти (допомагати) кому в службовій кар'єрі.
Просуватися до ринкової економіки	Прямувати до ринкової економіки.
Просуватися по службі	Рости на службі.

³³⁶ Первинно ці слова проникли в мову як арго, але мова їх перемолола. Злочинське експресивне з них зникло, і вони стали літературними. Мова мусить звідкись брати матеріал для свого оновлення, інакше – загине. Це можуть бути запозичення чи діалектизми, але злочинський жаргон – найбільш перспективне поле, тому що він швидко змінюється. Слова, що виникли для кодування інформації у злочинському середовищі, мають термін придатності – три-чотири роки. Після цього зникають, але, якщо літературна мова встигла їх підібрати, то у них з'являється шанс на нове життя (Семів А. Як злочинці французьку мову «підгодовують // Високий замок. – 2011. – 13 жовтня).

Просякати	Проникати.
Просьба	Прохання.
Протверезити	Вивірити хміль з голови.
Протекція	Захист.
Протест носить мирний характер	Протест має мирний характер.
Протест	Заперечення; крик душі.
Протестна акція	Захід непокори (спротиву).
Протестний мітинг	Мітинг протесту.
Протестувати проти чогось; заперечувати щось	Скакати цапа.
Проти бажання	Усупереч бажанню.

Щоб не відчувати себе «селяками», новоявлені міщани намагалися розмовляти «по-панськи»³³⁷.

Проти неба	На землі; просто неба.
Проти рожна не попреш	Проти сили й віл не потягне.
Проти своєї волі; примушуючи себе; вимушено	Над силу, понад силу.
Проти течії	Проти води.
Противна сторона	Супротивна сторона.
Противно робити що-небудь	Бридко (гидко) робити що; душа не навертається (з душі верне) робити що.
Протидія	Опір.
Протидіяти; дати відсіч	Дати відкоша.

³³⁷ Прості люди здавна розмовляли суржиком на прикордонних територіях, але справжня мовна пошесть почалася у минулому столітті, коли почалася масова міграція сільського населення спочатку у східні індустріальні райони, а згодом і в інші міста України. Щоб не відчувати себе «селяками», новоявлені міщани цуралися «мужицьких» коренів, намагалися розмовляти «по-панськи», нещадно калічили рідну мову, так і не засвоївши мову російську.

Радіо й телебачення, кіно, газети й журнали чужою мовою робили свою чорну справу – творили міф про єдиний радянський народ, який повинен був розмовляти єдиною мовою, зрозуміло, якою. Та «єдиний» народ розпався, єдиної мови не вийшло, натомість в Україні запанував суржик, який сьогодні лише зміцнює свої позиції у мовному просторі. Метастази цього лиха розповзлися по всіх регіонах України. Галичина не стала щасливим винятком. А так зване російськомовне населення сходу і півдня насправді розмовляє мовою, вельми далекою від мови Пушкіна чи Тургенєва. Таку псевдоросійську мову Куліш назвав би «кабацкой речью». Суржик проник і в наддніпрянські, подільські, волинські села... Дехто виправдовує існування суржику, мовляв, – це фактична мова нашого народу сьогодні. Але куди ми зайдемо з такою «мовою»? Минуть десятиліття, і незрозумілим стане «Кобзар» Тараса Шевченка. Чи не доведеться нашим далеким нащадкам перекладати його суржиком? (Валерій Корнійчук «Суржик проти України. Хто кого?», 21 травня 2011).

Так кажуть...

Протизаконний
Протипоказання
Протиріччя
Протирічить висновкам
Протирічливо до закону
Протиріччя
Протистояти окупантському режимові
Протікання хвороби
Протокол буде надруковано
Протоптана дорога
Прототип
Протяг у голові в кого

Протягом дня
Протягом довгого часу
Протягом невеликого часу
Протяжний
Протяжно
Проучувати кого-небудь за щось
Профан
Професіонал; спеціаліст
Професія
Профіль
Профінансувати
Профсоюз
Профсоюзний білет
Проходило засідання
Проходити без ускладнень
Проходити мимо чогось
Проходити червоною ниткою
Прохолодний напитек
Процент
Проценти по вкладах
Процес розвитку
Прочий
Прошлий
Прошлого разу
Прошляпити

А ми радимо так...

Протиправний.
Розбіжні свідчення.
Суперечити.
Розбіжний з висновками.
Усупереч закону.
Суперечливість; суперечність; розбіжність.
Ставати проти загарбницького режиму.
Перебіг хвороби.
Протокол надрукують.
Битий шлях; утоптана стежка.
Первовзір.
Пустий вітер у голові в кого;
у голові, як у пустій стодолі в кого.
Цілоденно.
Довший час.
Не за великий час.
Протяглий; тягучий.
Протягло; спроквола.
Сипати жару за халяви (під хвіст).
Неук; невіглас.
Фахівець.
Ремесло; фах.
Вигляд збоку.
Позолотити руку.
Профспілка.
Профспілковий квиток.
Відбулося засідання.
Іти гладко (як по маслу).
Минати щось.
Пронизувати наскрізь.
Холодний напій.
Відсоток.
Відсотки на вклади.
Перебіг; хід; плин.
Інший.
Минулий.
Минулого разу.
Проморгати; прохляпати вухами.

Прошу піти	Прошу на виступці.
Прошу покірно	Уклінно прошу (прохаю); дуже прошу.
Прощувувати ґрунт	Закидати вудочку.
Проявити безтактовність	Згадати мотузок у домі шибеника.
Проявити доброту	Виявити (показати) [свою] добрість; явити милість; здобритися.
Проявити інтерес	Виявити інтерес.
Проявити істинні наміри	Показати роги.
Проявити нерішучість	Завагатися; виявити нерішучість (незважливість); не наважитися на що.
Проявляти безпечність	Легковажити.
Проявляти гуманність	Мати Бога в животі.
Проявляти здібності	Мати хист до чогось.
Проявляти надмірну поспішність	Хапатися як попівна заміж.

Однією з ознак цивілізованості держави є її ставлення до мови в усіх проявах³³⁸.

Проявляти невдоволення	Крутити носом.
Проявляти недалекоглядність	Не бачити далі свого носа.
Проявляти неповагу	Зневажати.
Проявляти нетерпеливість	Виказувати нетерпець.
Пряме включення; прямий ефір	Наживо.
Прямо перед собою	Простолиць.
Прямодушний	Нелукавий.
Прямолінійно; широко; відверто	Начистоту.
Прямо-таки всі до одного	Чисто всі до одного.
Прямо-таки	Так-таки.
Пряник	Пірник; медівник; коржик.
Псевдонім	Прибране ім'я.
Психіатрична лікарня	Божевільня.

³³⁸ Зразком такої держави можна вважати Францію, де уряд уживає вельми діяльних заходів для піднесення культури французької мови, для плекання її чистоти та утвердження престижу; по-слідовно веде боротьбу проти засмічення мови корінного народу непотрібними запозиченнями з інших мов. І це при тому, що французькій мові на рідній землі ніколи ніщо не загрожувало, не загрожує й не загрожуватиме (Пономарів О. Культура слова: мовностилістичні поради / О. Пономарів. – К. : Либідь, 2011. – 272 с.)

У Японії працює понад сто інститутів мови. У багатьох країнах функціонують спеціальні державні комітети, які виробляють стратегію і тактику щодо найрізноманітніших питань життя і розвитку національних мов (Сербенська О. Антисуржик / О. Сербенська. – Львів: Світ, 1994. – 152 с.)

Псувати зір	Нівечити очі.
Псувати настрої кому-небудь; засмучувати когось	Наганяти чорну хмару на когось.
Псувати нерви комусь	Варити воду з когось.
Псувати; ламати	Нівечити; виводити з ладу.
Псуватися морально	Поганіти душею.
Птах (птиця) високого лету	Велика цяця; велике цабе.
Публіка	Громада.
Публікація	Видрук.
Публікувати	Випускати друком; видавати у світ.
Публічний	Громадський; суспільний; прилюдний; привселюдний.
Публічний дім	Притулок насолоди.
Публічно	Прилюдно.
Публічно викривати чиїсь непорядні дії	За хвіст та на сонце (на вітер) кого.
Пугою обуха не пересічеш	Шилом моря не нагрієш.
Пудрити мозги	Забивати баки.
Пуля	Куля.
Пульс б'ється	Жила кидається.
Пунктирний	Крапкований.
Пуризм	Очищення.
Пурпурний	Багряний, багровий; пурпуровий; бурячковий.
Пускати [мильні] пузири	Пускати [миляні, мильні] баньки (бульби, бульбашки, бульки); баньки (бульбахи) дути.
Пускати гроші в оборот	Крутити (обертати) грошима.
Пускати пил в очі	Замілювати очі; напускати туману.
Пускати пилюку в очі	Напускати ману в очі; пускати дим в очі; пускати блахмана ³³⁹ .
Пускати шпильки	Шпигати словами; укидати гедзика.
Пуста трата часу	Марнування (гайнування) часу; марна трата часу.
Пусте місце	Порожнє місце.
Пустиня	Пустеля.

³³⁹ Вагомий відбиток у фразеологізмах залишили народні звичаї, обряди, вірування, забобони: дістати гарбуза, на рушник стати, зв'язати руки, як засватаний, пускати ману, зуби заговорювати, вставати на ліву ногу, виносити сміття з хати, з легкої руки, дорогу перейти тощо (Інтернет-проект «Нова мова»).

Так кажуть...

Пустити в діло що
Пустити в трубу
Пустити в хід нове слово
Пустити в хід усі засоби
Пустити в хід
Пустити все на самоплив
Пустити козла в город
Пустити машину в хід
Пустити пил в очі
Пустити руки в хід
Пуститися берега
Пуститися в біга
Пуститися в роздуми
Пуститися вплав
Пуститися на авось
Пусті кишені
Пустослів'я
Пустослов
Пустословити
Пустун
Пустяк
Путати всі карти
Путати сліди
Путь
Пучити очі
Пучок петрушки
Пушечне м'ясо
Пчола
Пшонний
П'яний
П'яний в стельку
П'яний завжди

А ми радимо так...

Пустити (запустити) що;
поставити на роботу що.
Пустити за вітром.
Пустити в обіг нове слово;
запровадити в ужиток нове слово.
Удатися до всіх способів;
ужити всіх засобів (заходів).
Урухомити; пустити в рух.
Махнути на все рукою.
Пустити цапа в капусту; приставити вовка
до отари; поставити цапа город стерегти.
Пустити в рух машину; запустити машину;
надати руху машині.
Туману пустити.
Дати волю рукам.
Стати на слизьку стежку.
Намастити п'яти салом.
Починати мудрувати.
Плавця піти.
Йти навмання; покластися на щастя.
Вітер свище в кишенях.
Марні слова.
Дурноляп.
Ляпати (грішити) язиком;
говорити (кидати) слова на вітер.
Бешкетник; шибеник.
Дрібниця; дещиця; абищиця; дурниця;
пuste.
Змішувати (переплутувати) всі карти.
Заплутувати сліди.
Дорога; шлях.
Витріщати очі.
В'язка петрушки.
Гарматне м'ясо.
Бджола.
Пшоняний.
Як дмухнеш, то звалиться.
П'яний як чіп.
Нема йому просипу.

П'яниця
 П'янка
 П'яному море по коліна
 П'ятно

Неминайкорчма.
 П'ятика; гульня; дудліж.
 П'яному й коза в золоті.
 Пляма.

Р

Раб
 Робота по хазяйству
 Рабство
 Рада б душа в рай, та гріхи не пускають
 Ради Бога
 Ради пристойності
 Радий старатися
 Радити кому
 Радіо
 Радіти від душі
 Радіти через дрібницю
 Радіти чому
 Радіти
 Радувати
 Радувати зір (око)
 Радувати; приносити задоволення
 Радуватися за когось
 Радуватися кому (чому)
 Радуга
 Раз за разом

Невольник.
 Робота (праця) в господарстві.
 Неволя; невольництво.
 Любить солодке, та морда коротка.
 На Бога; пробі; на Бога зглянься.
 Для годиться; для звичаю; для звичайності.
 До того торгу й пішки.
 Радити кого.
 Голосиво³⁴⁰.
 Радіти серцем.
 Повні штани щастя.
 Радіти з чого.
 Тішитися.
 Тішити.
 Тішити (милувати) око.
 Тішити серце.
 Тішитися за когось.
 Тішитися з кого (з чого, ким, чим).
 Веселка.
 Раз у раз; раз по раз (по разу).

³⁴⁰ Дивно якось виходить: радіоприймач чи навіть взагалі радіозв'язок винайшов українець Олександр Степанович Попов, а ось уся та справа загалом і джерело мовлення у нас чомусь си називають іноземщиною: радіо, радіостанція... «Радіо» похідне від латинського *radius* – промінь. Однак в наші дні дедалі сильніше наступає доба Його Величності Числового Зв'язку, тому ера випромінювання аналогових «радіохвиль» скоро стане викопним пережитком. Мовчу вже про те, що застосування слова радіо до голосиво у мережі – віддає нісенітницею :o))

Натомість новотвір голосиво має під собою добре підґрунтя. З одного боку, людський голос і був першим співочим знаряддям, а палка-стукалка та гілочка-сопілочка виникли набагато пізніше. На додачу, увесь отой галас, голосіння, оголошення – усе сиплеться на наші голови з того «радива» і усіх їх єднає одне: робиться це тільки через голос (на відміну від телебачення). Тож чом би тоді джерело того всього не назвати голосиво? Є ж у нас слово морозиво, а не айс-крім (*ice-cream*) – і нічо, в горлі не стає! (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Так кажуть...

Раз на раз не приходиться
Раз плюнути
Раз по раз
Раз таке діло
Раз у тиждень (місяць, рік)
Раз увечері

Раз це так, то...
Разводити антимонії

Разводити сирість
Раз-два – й готово

Разігрався апетит на що

Разом з ким-небудь; в одній компанії
з кимось
Разом з тим
Разом
Разом
Райдуга
Рак-відшельник
Ракушка
Рамки
Рандеву
Раніше помінялися
Ранішній

Ранкова зарядка
Ранкова зоря

Ранком
Ранком; рано

Ранній
Ранній час
Ранньою весною
Ранок вечора мудріший
Рапорт

А ми радимо так...

Раз на раз не випадає (не виходить).
Як Сіркові муху з'їсти.
Раз у раз; щоразу.
Коли (якщо, раз) так.
Раз на тиждень (місяць, рік).
Одного вечора; одного разу ввечері;
якось (раз) увечері.
Коли (якщо) це так, то...
Теревені городити (правити); молоти,
як порожній млин; товкти воду в ступі.
Розпустити рюми (нюні).
Раз-два – й (та й) кінець (та й край,
та й годі, та й усе); раз-два – і в дамках.
Узяла охота до чого; приспіло до аж-аж
(до жаги); аж слина (слинка) потекла.

У спілці.
Заразом, водночас, воднораз; поряд.
В один голос.
Прикупі.
Веселка.
Рак-самітник.
Мушля; черепашка.
Межі.
Зустріч; побачення.
Розмінятися.
Досвітній; передранковий; надранній,
світанковий; передсвітанковий.
Руханка.
Світанок; світання; світова зоря (зірниця,
зоряниця).
Зранку, вранці.
Зранку; уранці; удосвіта, раненько,
світанком, на світанку, рано-вранці,
рано-ранісінько; на зорі.
Передчасний; завчасний; дочасний.
Зарання, позаранок.
Напровесні.
Уранці голова свіжіша.
Звіт.

Так кажуть...

Раптове відчуття страху (переляку, відчаю)
Раптове полегшення
Раптовий переляк (страх)
Раптово замовкнути
Раптово з'явився
Раптово стати поміченим ким-небудь
Раптово; зненацька; неочікувано;
недоречно
Раритет
Ратифікація
Ратувати за щось
Рафінована олія
Рафінувати
Рахувати
Рахувати ворон
Рахувати необхідним
Рахувати свій досвід роками
Рахувати своїм обов'язком

Рахувати
Рахуватися з думкою інших

Рахуватися з можливістю
Рахуватися з реальністю
Рахую можливим
Рахую можливим
Рахую, що...

Раціоналістичний

Раціональний
Раціонально використовувати час
Рвати й метати

Рвати на собі волосся
Рвати на шматки
Рватися на керівну посаду
Рвонутися
Реакція на подію

А ми радимо так...

Душа так і покотилася.
Як сім баб пошептало.
Серце завмерло.
Укуситися за язик.
Як чорт з-під куща вискочив.
Спасти на очі комусь.

Як чорт з табакерки вискочити.
Рідкісна річ.
Затвердження.
Обстоювати щось; наполягати на чомусь.
Очищена олія.
Відділяти зерно від полови.
Лічити.
Ловити вітрів.
Вважати за [конче] потрібне.
Мати за плечима роки.
Вважати за потрібне;
мати за свій обов'язок.
Вважати.
Зважати на думку (враховувати думку)
інших.
Бути свідомим чого.
Дивитися правді в очі.
Вважаю (визнаю) можливим (за можливе).
Вважаю за можливе (можливим).
Вважаю (думаю, гадаю), що...;
на мою думку (гадку).
Розважний; розсудливий; поміркований;
тверезий.
Доцільний; розумний.
Ловити кожну хвилину.
Сікти й рубати; лізти на стінку;
приском сипати.
Лізти на стінку; битися головою об стінку.
Шматувати.
Шитися в начальники.
Сіпнутися.
Відголос (відлуння, відгук) на подію.

Так кажуть...

А ми радимо так...

Реалізовувати	Утілювати (в життя); переводити в діло; звершувати.
Реалізувати проект	Здійснити проект.
Реалії	Дійсність.
Реальний	Справжній; дійсний; правдивий; непідробний; неуявний; живий.
Реальний шанс	Слушна нагода.
Реальні факти	Реалії.
Реально оцінити ситуацію	Спуститися на землю; подивитися правді в очі.
Реально	Очевидно, вочевидь.
Ревізія	Перевірка.
Ревнувати до кого	Прикладати до кого.
Регістратура	Реєстратура.
Регістрація	Реєстрація.
Регіт	Гомеричний сміх ³⁴¹ .
Регламент засідання	Розпорядок засідання.
Регламентувати	Упорядковувати.
Реготати	Аж за боки (животи) братися; рвати животи (боки), хапатися за боки.
Регрес	Відступ; занепадництво; рух назад.
Регуліровщик	Регулювальник.
Регулювати прилад	Настроювати прилад.
Регулювати рух	Керувати рухом.
Регулярно	Повсякчас.
Редагувати	Виправляти; правити.
Редіска	Редиска; редька.
Редукувати	Скорочувати.
Реєстр	Список.
Реєструвати	Записувати.
Режим	Лад; устрій; уклад; розпорядок.
Резерв	Запас.
Резервіст	Запасник.
Резервувати	Приберігати.
Резидент	Сталий бувалець.

³⁴¹ Давньогрецький поет Гомер у поемах «Іліада», «Одіссея» яскраво і образно описував життя богів. Їх він змальовував подібними до людей, але з гіпертрофованими рисами. Тож коли вони починали сміятися, вся земля ходила ходором. Опис цього сміху і став першоджерелом вислову «гомеричний сміх» (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Резиденція	Осідок.
Резина	Ґума.
Резиновий	Ґумовий.
Резолюція	Постанова; ухвала.
Резон	Причина.
Резонанс	Відгомін, відголос; відлуння; відзвук; відгук.
Резонний; аргументований	Обґрунтований.
Резонувати	Відлунювати.
Результат	Наслідок; вислід; підсумок; доробок.
Результат дослідження	Підсумок дослідження.
Результат праці	Доробок; зажинок; плід праці.
Результативний	Вдалиий; добрий; успішний.
Результуюча сила	Сумарна сила.
Резюме	Підсумок; висновок.
Резюмувати	Підсумовувати.
Реквізувати	Вивласнювати; вилучувати, вилучати.
Рекетир	Здирник.
Реклама, рекламний ролик	Зазивка ³⁴² .
Рекламувати себе	Набивати собі ціну.
Рекламувати; афішувати	Виставляти напоказ.
Рекомендація	Порада.
Рекомендувати	Пропонувати; давати пораду.
Рекомендую	Раджу.
Реконструкція	Перебудова.
Реконструювати	Відновлювати.
Релаксувати	Відпружуватися; відпочивати.
Ремонт	Направа.
Ремонтувати	Лагодити; ладнати; поправляти; ладити; направляти; виправляти пошкодження; латати діри; рихтувати.
Ренегат	Відступник; відщепенець.
Реноме	Марка.
Рентабельний	Прибутковий; поплатний.

³⁴² Слово реклама приперлося до нас від французького *reclamé*, а там воно взялося від латинського *reclamo* – вигукую, кличу. На наших теренах ще донедавна, менше якихось 100 років тому, ролю «реклами» виконували закликайли, зазивали, зазивайли, які дотепними, часто віршованими рядками закликали люд на ярмарках, торговищах чи навіть просто на повітрі багатоквартирних кам'яниць підходити-налітати і розбирати той чи інший крам (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Реорганізувати	Перебудувати.
Репетиція	Проба.
Репортаж	Вивідка ³⁴³ .
Репрезентант	Представник; уповноважений.
Репрезентувати	Представляти.
Репресивний	Каральний.
Репресії	Гоніння; утиски; переслідування.
Репродукувати	Відтворювати.
Репродукція	Відтворення; відбиток.
Репутація	Слава.
Респектувати	Шанувати.
Респіраторний	Віддиховий.
Респондент	Відповідач.
Реставрувати	Відновити; поновити; відродити.
Ресурси	Можливості; кошти; запаси; засоби; джерела.
Ресурсозберігаючі технології	Ресурсоощадні технології.
Ретельно обдумувати	Міркувати на всі боки.
Ретроград	Книгофоб.
Референдум	Опитування.
Референт	Помічник.
Референція	Посилання.
Рефері	Суддя.
Рефлексія	Відображення; віддзеркалення.
Рефлектор	Відбивач.
Рефлекторний рух; рефлекс	Відрух.
Реформувати	Перебудувати.

³⁴³ Вівідка [наголос на И] утворена на взірць слів довідка, розвідка й походить від вивідувати, довідуватися – власне від того, чим новинарі й займаються під час «репортажування» чи «сюжетування» Якщо вже на те пішло, то новинар, у суті своїй – той самий шпигун, розвідник. Але якщо останній вивідані відомості не розголошує, а хутенько несе їх до відповідних спецслужб для опрацювання, то новинар навпаки – намагається надати отриманій інформації якомога ширшого розголосу в суспільстві. Тож не дарма вівідка має певний перегук зі словом розвідка. Щодо слова репортаж, то воно походить від французького *reportage* – себто розповідь з місця події. Відтак і саму особу, яка провадить репортаж, французи назвали згідно своїх формул словотворення: репортер (фр. *reporter*). Нашою ж мовою, якщо мислити логічно, а також дотримуватися НАШИХ правил словотвору, це буде вивідник – з наголосом на і, подібно як і розвідник. З іншого боку, цей наголос також дозволяє уникнути плутанини зі словом вивіднік [за наголосом на друге И], яке може мати інше значення, наприклад: вивіднік брудних плям, тобто схожеслів до видаляч; або й таке значення. Втім, можна вжити і більш узагальнене: дізнавач – тобто той, хто про щось дізнається (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Так кажуть...

Рефрен
Рецензія
Рецепція
Рецепшин
Решітка
Решотка
Ржаний
Рибак рибака бачить здалека

Рибак; ловець риби
Рибалка (*процес*)
Рибне м'ясо
Ридати

Рижий
Ризик – благородна справа

Ризик – благородне діло

Ризик
Ризикувати всім
Ризикувати головою (життям)

Ризикувати чимось
Ризикувати

Рикошет
Рильце в пушку в кого

Рим
Ринкові стосунки
Риск
Рискувати
Рисунок
Рити комусь яму
Ритися в брудній білизні

А ми радимо так...

Повтор.
Відгук; відзив.
Сприйняття.
Приймальня.
Ґратник.
Ґрати.
Житній.
Свояк свояка вгадає (бачить, згадав)
здалека; свій своєму мимоволі брат.
Рибалка.
Риболовля.
Риб'яче м'ясо.
Заходитися плачем;
душитися (заливатися) слізьми.
Рудий; рудоволосий.
Де відвага, там і щастя; хто не ризикує,
той в тюрмі не сидить; відвага мед п'є;
як нічим не ризикувати, то нічого й не мати;
Як не дасть Бог смерти, то чорти
не візьмуть.
Гра з вогнем; танець над прірвою.
Поставити все на карту.
Важити головою (життям);
відважувати життя; наражати своє життя;
підставляти свою голову (шию).
Ставити на карту щось.
Або пан або пропав; гратися (бавитися)
з вогнем; лізти чортові на роги.
Відскік.
Пір'ячко на писку; пика в пір'ї;
пальці знати; вуха стирчать; видно,
що Ганна млинці пекла – аж ворота в тісті.
Вічне місто.
Ринкові відносини.
Ризик.
Ризикувати.
Малюнок.
Підкопуватися під когось.
Порпатися в брудному шматті;
перетрушувати брудне шмаття.

Так кажуть...

Ритмічний
Ритмічно; послідовно; повторюючись
Ритуал; церемонія
Ритуальний; сакраментальний; сакральний
Рихліти
Ричаг
Рівний
Рівний; в одну лінію
Рівним рахунком
Рівні долі
Рівні; тонкі
Рівно з краями
Рівно о другій годині
Рівнобедрений
Рівнодушний
Рівнодушно
Рівносильно
Рівноцінний
Рівня
Рід занять
Рідер
Рідка маса
Рідкий гість
Рідкісний
Рідко де
Рідко коли

Рідко плаче
Рідко трапляється
Рідко, але мітко
Рідко; нечасто
Рідна мова для нього незрозуміла
Ріжки та ніжки
Ріжучий інструмент
Різати великими шматками
Різати на частини
Різати продукти (тканину)
Різати слух

А ми радимо так...

Розмірений.
Раз за разом.
Обряд.
Обрядовий.
Драгліти.
Важіль; підойма.
Хоч яйцем покоти.
Як (мов, ніби) під шнурок.
Ні багато ні мало.
Однакові частки.
Як шнурочки.
Ущерть; по [самі] вінця.
Саме (якраз) о другій.
Рівностегенний.
Невразливий.
Байдуже.
Все одно, що...
Рівновартий.
Свій брат.
Праця; фах; професія.
Зчитувач; читанка.
Рідина.
Рідкісний птах.
Неабиякий.
Мало де.
Мало коли; зрідка; нечасто; уряди-годи;
коли-не-коли.
На плач твердий.
Зрідка трапляється.
Раз, та гаразд.
Раз на віку.
Рідна мова йому незрозуміла.
Самі кісточки.
Різальний інструмент.
Батувати.
Краяти.
Краяти продукти (тканину).
Дерти вуха.

Різка, якою карають	Березова каша (припарка).
Різкий	Дошкульний; пронизливий; ущипливий; проникливий.
Різко змінити свої переконання	Перетворити Савла в Павла.
Різко змінюватися	Обертатися другим боком (кінцем).
Різнобій	Незлагода.
Різноманітність	Розмай; різноцвіт.
Різносторонній	Різнобічний; всебічний.
Різношерста публіка	Всякі тобі люди на масть.
Різношерстий	Строкатий.
Рік йшов за роком	Рік минав (збігав) по рокові (за роком).
Рік тому	Торік.
Ріка скована льодом	Річка замерзла.
Ріст зарплати	Зростання зарплати.
Річковий залив	Сага; зарічок.
Річний абонемент	Річна перепустка.
Річний транспорт	Річковий транспорт.
Рішати задачу	Виконувати (розв'язувати) завдання (задачу).
Рішаючий	Вирішальний; визначальний.
Рішуче впливати на що-небудь	Робити погоду.
Рішуче порвати з ким-небудь (чим-небудь)	Спалити за собою мости.
Рішуче протидіяти чому-небудь	Скакати цапа.
Рішуче	З відрубубу.
Рішуче, безповоротно відмовитися від чогось	Обірвати з пуповиною.
Рішуче, сміливо розв'язувати складне питання	Розрубувати гордіїв вузол ³⁴⁴ .
Роби до поту, а їж в охоту	Хто товче, той хліб пече.
Роби, як хочеш	Роби, як собі (як сам) знаєш.
Робити будь-що для когось	Скакати у вогонь і в воду.
Робити великі кроки	Широко ступати.
Робити великі очі	Очі на лоба вивертати.

³⁴⁴ За легендою, першим царем фрігійців, що жили до нашої ери на заході Азії, був простий селянин. А все тому, що оракул (пророк) порадив фрігійцям обрати за царя першого, хто зустрінеться їм із возом біля храму Зевса. Щастя випало на долю хлібороба Гордія. Зрадівши, на відзнаку цієї події він поставив свій віз у храмі і прив'язав його дуже заплутаним вузлом. Цей вузол ніхто не міг розв'язати. А за пророцтвом оракула, той, хто розв'яже вузол, стане володарем усієї Азії. Александр Македонський розрубав цей вузол мечем і згодом завоював Азію (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Робити велику справу, яка вимагає багато зусиль
Робити вигляд, що не розумієш
Робити вигляд, що ніби...
Робити висновки
Робити враження
Робити все можливе для досягнення чого-небудь

Робити все, що заманеться
Робити в'яло

Робити гімнастичні вправи
Робити дві справи одночасно

Рухати (рушити) гори (скали, скелі).
Прикидатися шлангом.
Удавати, ніби...
Висновувати.
Справляти враження.

Лізити (вилазити, пнутися, рватися) зі шкури.
Скакати на голові.
Робити мляво; робити як не своїми; робить як мокре (як мерзле) горить.
Вправляти руханку.
Кувати на два міхи;
торгувати на два базари.

~~~~~  
Мова залежить від стану розвитку
суспільства та економіки³⁴⁵.
~~~~~

Робити доступним
Робити за зразком
Робити зигзаги
Робити зусилля
Робити когось поблажливішим
Робити комусь зауваження в гострій формі

Робити круг
Робити круглі (великі) очі
Робити марну справу
Робити можливим
Робити на авось
Робити наголос на чомусь

Удоступнювати.
Узоровати на щось.
Кривуляти.
Напружуватися.
Уласкавлювати; злагіднювати.
Тикати (тицяти, штрикати) в очі [пальцем]; тикати носом.

Круги накидати.
З очима мало не на лобі.
Підсолювати сіль.
Уможлиблювати.
Робити навмання (на галай-балай).
Підкреслювати щось.

³⁴⁵ Щойно мова стає економічно вигідною, мовою панівного класу чи багатой нації, інтелекту чи атомної зброї – люди автоматично починають на неї переходити. Всім хочеться відчувати себе сильнішими, ніж вони є, навіть якщо ця перевага досягається мовою, якою розмовляєш. Французька мова утримується за рахунок своєї інтелектуальної історії, літературних і культурних шедеврів, ядерного статусу, колишніх колоній. Англійська розвивається, бо це – мова фінансової та інтелектуальної більшості. А от українська занепадає через відсутність самоусвідомлення нації, освіти, охорони та пропаганди мови, політичних чинників (Семів А. Як злочинці французьку мову «підгодовують» // Високий замок. – 2011. – 13 жовтня).

Робити наочним

Унаочнювати.

Робити неакуратно

Партачити, парторити, партолити, партьорити.

Робити неможливим

Унеможливлювати.

Робити обхід

Кругу накидати (надавати).

Робити обшук у кого

Робити трус у кого (кому); трусити (потрусити) кого.

Робити пакость

Чинити капость.

Робити по вказівці

Робити (чинити, діяти) за вказівками.

Робити повністю залежним від себе
кого-небудь

Тримати під каблуком; тримати у вузді.

~~~~~  
Арго, феня, сленг забруднюють мовне середовище³⁴⁶.
~~~~~

Робити подарунки

Давати подарунки; дарувати що.

Робити покупки

Накупувати чого; бути на закупах.

Робити порівняння

Порівнювати.

Робити по-своєму

Своїм Богом робити; грати у власну дудку.

Робити посилання на що

Посилатися (покликатися) на що.

Робити проти чийогось бажання

Насупереч іти з ким.

Робити уборку

Прибирати.

Робити усердно

Робити щиро (щирим серцем) що; припадати до якоїсь роботи; пильнувати чого.

³⁴⁶ Гноблення однієї мови іншою – це кричуще порушення світогляду. Мовна дискримінація зумовлює й соціальну, і моральну дискримінацію. Панівна мова починає субординуватись. У ній витворюється, як наслідок переважання, словник позитивний та негативний. Арго, феня, сленг і подібні мовні відгалуження забруднюють мовне середовище. Це плата за «першорядність», за панування. Там, де порушується закон рівності мов. Там негайно деформується етичний порядок, там деформується мова-переможниця.

Мови-переможниці платять за свої перемоги дуже дорого, і насамперед агресивністю стосовно них переможених, спотворених змістів, як знизу, так і згори. Знизу неприйняттям, пасивністю, а згори – надмірною активністю «інородців», що прилучаються до переможців. Переможці завжди у програвші, оскільки витісняється не дух, а слово. Узяти хоча б Чехію, або ж сполонізовану колись Україну, або ж зрусифіковані окремі українські області, де мова ламалася, деформувалася.

Знеособлення відбувається при наслідуванні та мовній пасивності. Так звані мовні запозичення свідчать про інтенсивність міжнаціональних стосунків, але кожна позичка вимагає певної сплати. Тому процес мовної асиміляції природно видозмінював запозичені лексеми, пристосовував відповідної ужитковості. Постійне калькування запозичених слів не активізує свідомості. Мовне паразитування призводить до інерції, до творчої пасивності. В запозичену мову вкладається інший зміст, що утворює прогалини між словом та об'єктом, між поняттям та реальністю (Мовчан П. Мова – наш останній рубіж / П. Мовчан. – К.: Український письменник, 2012).

Так кажуть...

Робити шкоду
Робити що-небудь без попереднього
зважування
Робити що-небудь дуже неохоче
Робити що-небудь корисне
(потрібне, необхідне)
Робити що-небудь не так, як слід,
необдуманно
Робити що-небудь недбало, незграбно
Робити що-небудь неохоче
Робити що-небудь несерйозно
Робити що-небудь, не стримуючи себе
Робити що-небудь, пов'язане із зайвим
риском
Робити щось абсурдне
Робити щось ганебне
Робити щось з насолодою
Робити щось з повною віддачею
Робити щось не так, як треба
Робити щось недбало
Робити щось непотрібне
Робити щось нескладне
Робити щось погоджено
Робити щось старанно (дбайливо)
Робити щось уривками (спішачи)
Робити яку-небудь безнадійну справу
Робитися кращим
Робиться страшно кому
Робіть, як вам завгодно

Робота діється жваво
Робота є складною
Робота йде в'яло (повільно)

Робота йде повним ходом
Робота не вовк – в ліс не втече
Робота не йде
Робота по сумісництву
Робота продовжується

А ми радимо так...

Шкодити.

Лізти у воду, не знаючи броду.
Скрипіти серцем.

Службу служити.

Тонко прясти.
Валити через пень колоду.
Відбувати чергу.
Гратися в ляльки.
Закусити вудила.

Спокушати долю.
Зв'язатися з турками в Рамадан.
Очей у вовка (Рябка, Сірка) позичати.
Як мед пити.
Не жаліти рук.
Блукати манівцями.
Шити на живу нитку.
Товктися, як Марко в ступі.
З глини коники ліпити.
Іти (ступати) нога в ногу.
Як (мов, ніби) квочка на яйцях сидіти.
П'яте через десяте; прихапки.
Дмухати (дути) проти вітру.
Крацати, ліпшати.
Страх зашибає кого.
Робіть, як [ви] хочете;
робіть, як вам до вподоби.
Робота аж кипить.
Робота складна.
Робота йде мляво (пиняво); робиться
(робота йде) як мокре (як мерзле) горить.
Робота кипить.
Від роботи коні дохнуть.
Робота валиться (летить, падає) з рук.
Робота за сумісництвом.
Робота триває.

Так кажуть...

Робота, пов'язана з великими труднощами
Робоча група по узгодженню
Робоча сила
Робочий час
Ровесник
Ровно
Роговиця ока
Роддом; родильний дім
Родзинка програми
Роди
Родичі по жіночій лінії

Родичі по прямій лінії
Родичі по чоловічій лінії

А ми радимо так...

Тяжкий хліб.
Робоча група для узгодження.
Робітнична сила.
Робочі години.
Одноліток; перевесник.
Рівне.
Рогівка ока.
Материнець; пологовий будинок.
Окраса (гордість, перлина) програми.
Пологи.
Родичі [з] жіночої лінії (з матиного боку);
родичі [з] жіночого (матиного) коліна
(покоління).
Прямі родичі.
Родичі [з] чоловічої лінії (з батькового
боку); родичі [з] чоловічого (батькового,
батьківського) коліна (покоління).

~~~~~  
Найчистішої мови не існує³⁴⁷.
~~~~~

Родоначальник
Роза
Розбавляти
Розбагатіти на чомусь
Розбаловувати когось
Розбалуваний
Розберемося в цім ділі
Розбивати парк
Розбирається в цьому, як свиня
в апельсинах

Розбираєшся, як свиня в апельсинах

Прародич.
Троянда.
Розводити; розводнювати.
Стягнути чималий капіталець.
Попускати віжечки комусь.
Розбещений.
Розглянемо (обговоримо) цю справу.
Саджати (виروضувати) парк.

Знається свиня на перці;
тямиш, як свиня в дощ;
розуміється, як баран в аптеці.

Знаєш ти за кобилячу голову.

³⁴⁷ Є більша або менша засміченість, бо будь-яка мова – це діалекти, а ще завжди було багато різних впливів. Немає чистої мови ні російської, ні української, ні англійської. Мова Лондона – це не мова його околиць. По один бік гори в Україні живуть бойки, по інший – лемки, і у них різні мовні норми. Менш-більш чиста й унормована мова має бути в науці, культурі й освіті. Я прагну й усе роблю для того, щоби їхня мова була очищеною від суржику, кальок, покручів і запозичень (Микола Зубков проти мовного сміття // Український простір. – 2012. – 15–31 жовтня).

Розбирати по кісточках кого³⁴⁸

Осуджувати з голови до ніг кого;
осуджувати, живої кісточки не зоставивши;
переминати (перебирати, перетирати)
на зубах кого; пересуджувати кого;
осуджувати (обмовляти) кого [від голови
до ніг (до п'ят)]; розбирати на гвинтики
кого.

Розбиратися (орієнтуватися) в обставинах

Мати нюх.

Розбиратися в людях

Знати людей.

Розбиратися в справі

З'ясовувати справу.

Розбиратися в чому-небудь

Відрізняти Божий дар від яєчні;
розумітися на чомусь; бути фахівцем;
мати пристріляне око.

Розбита дорога

Розгепана дорога.

Розбити (знищити) щось уцент

Не лишити каменя на камені від чого.

Розбити (розгромити) когось вцент

Не лишити цілої волосинки.

Розбити кайдани

Розбити (порвати) кайдани (пута);
скинути ярмо.

Розбити на дрібні куски (в щепки)

На гамуз (уцент, у дрізки, на дрізки)
розбити (розтрити);
на тріски (на скіпки, на попіл) побити;
на тріски поламати; потрощити на гамуз.

Розбити намет

Розіп'яти (поставити, розкрити) намет.

Розбити табір

Табором стати; отаборитися.

Розбіжність; велика різниця

Як небо й земля.

Розборки

З'ясувати.

Розбрат

Скринька Пандори³⁴⁹;
яблуко незгоди (розбрату, чвар).

Розпорскувати

Розпорскувати; розхлюпувати.

³⁴⁸ Розібрати по кісточках, перемивати кісточку – пліткувати про когось, перераховувати недоліки людини. У стародавні часи в країнах Середньої Азії «розбирали» людські кістки після урочистого спалення тіла небіжчика на похоронному багатті. Це робили з великим старанням. Зібрані кістки омивали вином і молоком або запашними оліями, дбайливо складали в урни і захоронували, весь час вихваляючи благі справи покійного і кращі риси його характеру. З часом звичай втратив своє істинне наповнення й почав виконуватися лише для «годиться». Тоді ж цілком змінилося значення вислову – з позитивного на негативний (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

³⁴⁹ Зевс вирішив покарати людей, які, отримавши у подарунок від Прометея вогонь, почали ставити себе на один рівень з богами. Він наказав Гефестові виліпити прекрасну жінку Пандору. Її Зевс і послав на Землю, давши у руки таємничу скриньку з єдиною вимогою – у жодному разі не відкривати її. Не встигла Пандора спуститися на Землю, як з цікавості зазірнула у скриньку, і з неї розлетілися по світу численні лиха. Пандора спробувала закрити її, щоб затримати біди, які з неї втікали, але єдине, що залишилось на дні, – безпідставна надія (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Розвага
 Розважні товари
 Розвал
 Розвалина
 Розвернутий
 Розвестися
 Розвидняється; світає
 Розвинулися у всю свою силу
 Розвинутість
 Розвиток
 Розвід

Бавка.
 Товари на вагу.
 Розпад.
 Руїна; руйновище.
 Розгорнутий.
 Розлучитися.
 Заводиться на світ.
 Розкрилитися.
 Розріст.
 Розвій.
 Розлучення.

Тривале зросійщення українців
 призвело до втрати дороговказів у користуванні
 рідною мовою³⁵⁰.

Розвідка
 Розвідник
 Розвісити губи
 Розвіяти ілюзії
 Розвіяти печаль
 Розводити боби
 Розводити виноград
 Розводити помідори

Розвідини.
 Звідун; шпиг, шпигун; вивідувач.
 Розпустити губи.
 Спустити з неба на землю.
 Розбити тугу.
 Баляси (баляндрази) точити;
 теревені правити (точити); теревенити;
 оповідати (розказувати) сон рябої кобили.
 Виноградарювати.
 Вирощувати помідори.

³⁵⁰ Тривалий час позамовною причиною існування того чи того слова в українській мові була наявність його в мові російській. Із двох слів для називання того самого поняття галстук – краватка, фарфор – порцеляна, кофе – кава, карта – мапа вибирали те, яке було в російській мові – галстук, фарфор, кофе, карта, і відсували на другий план (краватка, порцеляна, кава) або викидали зовсім (мапа) те, якого в російській мові не було. Хоч традиція вживання в українській мові вимагала іншого, часом протилежного підходу. Досі багато хто з мовців залюбки вживає слова благополуччя, відправлятися, дислокуватися, діючий, добросовісний, економити, значимий, кафетерій, корзина, настійливий, прийомна, протиріччя, початкуючий і майже цілковито нехтує далеко кращі синонімічні відповідники добробут, вирушати, розмічатися (розташовуватися), дійовий, сумлінний, заощаджувати, значущий, кав'ярня, кошик, наполегливий, приймальня, суперечність, початківець. На жаль, у численних засобах масової інформації вживана досить обмежена кількість фразеологічних зворотів. Нерідко оригінальних українських фразеологізмів не використовують зовсім, віддаючи перевагу калькованим з російської мови зворотам. Ретельне вивчення багатой синоніміки української мови дає змогу якнайточніше висловлювати думку, втілювати її в довершену форму (Пономарів О. Культура слова: мовностилістичні поради / О. Пономарів. – К.: Либідь, 2011. – 272 с.).

Так кажуть...

Розводити тари-бари
Розводити філософію
Розводящий ключ
Розворот газети
Розв'язання
Розв'язати задачу
Розв'язати складну проблему
Розгар
Розгільдьяй
Розглагольствувати
Розглядання
Розглядати все навкруги; роздивлятися
що-небудь
Розглядати зі всіх боків
Розгніватися
Розговоритися
Розголосити таємницю

Розголошення
Розголошувати таємниці
Розголошувати
Розгорілася війна
Розгорітися з попелу
Розгорятися
Розграфлений
Розгромити

Розгромити ворога наголову
Розгромлення
Розгубився
Розгублений; пригнічений; приголомшений
Роздався вибух
Роздався дзвінок
Роздався сміх
Роздався телефонний звінок
Роздається голос
Роздати в борг (взаїми)
Роздвоєність

А ми радимо так...

Теревені правити; лясати точити.
Мудрувати.
Розвідний ключ.
Розгорт газети.
Розв'язок.
Вирішити завдання.
Розв'язати гордіїв вузол.
Розпал.
Нехлюй.
Просторікувати, просторікати.
Розгляд.

Витрішки ловити.
Крутити на всі боки.
Закипіти гнівом; ударитися в гнів.
Розбалакатися.
Винести сміття з хати;
рознести, як сорока на хвості.
Розголос.
Мати довгий язик (довгого язика).
Виносити на люди.
Вибухнула (спалахнула) війна.
Вижевріти.
Братися полум'ям.
Розлінійний.
Не залишити живого місця;
не залишити каменя на камені;
розбити до ноги.
Розбити ворога вщент (доценту).
Розгром.
Нестямки напали.
Як водою облитий.
Пролунав вибух.
Пролунав дзвінок.
Пролунав сміх.
Задзвонив телефон.
Розлягається (лунає) голос.
Розпозичити, порозпозичати, випозичити.
Двоїстість.

Так кажуть...

Роздирати душу
Роздирати
Роздівалка, роздягалка
Розділ майна
Розділити любов чію

Розділяти думку

Розділяти погляди
Роздмухувати конфлікт
Роздобути з горем пополам що
Роздобути щось

А ми радимо так...

Краяти серце.
Рвати на всі боки.
Роздягальня.
Дільба майна.
Кохати (любити) кого взаємно (обопільно);
відповідати на кохання чіє (любов чію)
коханням (любов'ю).

Поділяти думку (гадку, погляд);
бути такої самої (такої ж) думки.

Одним духом дихати.
Розхитувати човен.
Розгорювати (розгорити, загорювати) що;
розгорюватися на що.
Розжитися на щось.

~~~~~  
Кожна нова влада оголошує,
що надаючи російській мові щоразу нового статусу,
вона об'єднує країну³⁵¹.
~~~~~

Роздор
Роздори
Роздратувати гусей
Роздумувати над чимось
Роздумувати
Роздягалка
Роздягнутися догола (наголо)

Роздьоргувати
Розжалувати
Розжитися, розбагатіти
Розібратися в заплутаній справі
Розібратися в чомусь
Роз'ївся, як вош у корості
Розігнути

Розбрат.
Пересвари.
Нагадати козі смерть.
Метикувати над чимось.
Думку дбати.
Роздягальня.
Роздягнутися гольцем;
роздягнутися до тіла.
Розшарпувати.
Позбавити звання.
Пнутися на ноги.
Дійти до клубочка.
Вивести кінці з чогось; лишити ниточку.
Допався, як муха до меду.
Випростати.

³⁵¹ Результати таких дій ми вже бачимо. Українські журнали, газети треба шукати серед розкладок мало не зі свічкою серед білого дня. Українську пісню почути по радіо – це як побачити чиновника, що не краде гроші. Те ж саме з українськими фільмами та й з усім іншим. А в Донецькій та Луганській області так назахищали російську мову, що за українську там нині або забирають до місцевого СБУ (читайте НКВС), звідки людина запросто може вийти калікою, або просто вб'ють («Петро Порошенко вигадав спеціальні мовні граблі?», Інтернет-видання «Тексти», 30 травня 2014).

Так кажуть...

Розізнати, розгнівати, роздратовати

Розізнатися

Розійдемося в різні сторони

Розійшлися, як в морі кораблі

Розірвання шлюбу

Розірвати дружбу

Розказати в декількох словах

Розказувати

Розкатати

Розкати грому

Розквасити ніс

Розкидатися словами

Розкішно; багато; без будь-яких обмежень

Розкладушка

Розклеїти

Розкований

Розкол

Розконцентруватися

Розкормлювати

Розкошелився

Розкошувати

Розкривати (з'ясовувати) суть
якої-небудь справи

Розкривати що-небудь приховане

Розкрити злочинну справу

Розкрити книжку

Розкрити що-небудь, зробити його
зрозумілим

Розладнуватися; розпадатися; не удаватися

Розлетітися в пух і прах

Розминати тіло

Розминка

Розмінюватися на дрібниці

Розміром з...

А ми радимо так...

Вивести з себе.

Виточувати ножа на кого;
затаїти зло на кого; надути губи.

Підемо різно.

Розійшлися, як стежки в лісі.

Розлучення.

Припинити дружбу.

Розказати (розповісти) кількома
(декількома) словами.

Розповідати; оповідати.

Виковзати.

Вигроми, відгроми; виляски.

Пустити юшку.

Кидати через верхню губу;
давати волю язика.

На широку ногу; на всю губу.

Розкладачка, розкладайка.

Розліпити.

Відпружений.

Розлам.

Втратити пильність.

Розгодовувати.

Брязнув гаманцем (капшуком);
розв'язав калитку; труснув калиткою.

Купатися в добрі (золоті, розкошах);
качатися в перинах.

Розмотувати клубок (клубка).

Підійняти завісу.

Розплутати клубок злочину.

Розгорнути книжку.

Кинути світло на що.

Повертати на кисле.

Потрощитися.

Розрухувати тіло.

Руханка.

Порпатися в полові.

Завбільшки з...

Так кажуть...

Розміщення
Розмова йде про кого (про що)
Розмова не в'яжеться
Розмова продовжується (тягнеться)
Розмовляти
Розмовна мова
Рознести
Рознічна ціна
Рознощик
Розорити; позбавити багатства кого-небудь
Розосередити потенціал
Розпалювати неприязнь
Розпалювати пристрасті
Розпещений, виніжений хлопчик (юнак)
Розпиляти
Розписатися у відомості
Розпитавши, все дізнаєшся
Розпитатися про що
Розплакатися
Розплакатися
Розпластати крила
Розплатитися з боргами
Розплутувати клубок
Розповідати новини
Розповідати щось беззмістовне
Розповніти
Розповсюдження тероризму
Розповсюджувати неправдиву інформацію
Розповсюджувати слухи

А ми радимо так...

Впорядкування.
Ідеться про кого (про що);
[мова] мовиться про кого (про що).
Мова не мовиться.
Розмова йде (точиться) далі;
розмова триває [далі].
Перекидатися словами.
Говірна (жива) мова.
Розбити вщент.
Роздрібна ціна.
Розноситель.
Ожебрачити; взути в постоли.
Розпорошити сили.
Воду каламутити; крутити гудзики;
пасти череду; посіяти яблуко розбрату;
відчинити скриньку Пандори.
Підливати лою у вогонь; підсипати перцю.
Мамин синок.
Обернути на порох.
Підписатися у відомості.
Язык до Києва доведе³⁵².
Розпитатися чого.
Вдаритися у сльози.
Ударитися в сльози; розквасити губи.
Розпростерти крила.
Виплатити (поплатити) борги (довги);
поквитати борги (позики).
Розмотувати клубок.
Правити свіжину.
Хармани плести.
Набратися тіла; зачереватіти.
Поширення тероризму.
Пускати ману між народ.
Сіяти чутки.

³⁵² Походження цього миролюбного вислову доволі криваве. Існує легенда, що у 999 році один киянин заблукав у степу, де й потрапив до половців. Коли ж ті спитали, звідки він, відповів, що з багатого, красивого міста Києва. Та так розписав його переваги і багатства, що половецький хан Нунчак вирішив Київ завоювати. Балакучого киянина він прищепив за язык до хвоста свого коня і так привів у Київ. Так нещасливого героя язык і привів до Києва (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Розпогодилося	Розхмарилося.
Розполагайтеся	Розміщуйтеся; влаштовуйтеся.
Розположення	Розміщення.
Розположити кого до себе	Привернути (прихилити) кого до себе.
Розпоряджатися	Давати вказівки.
Розпочати будівництво чого-небудь	Закласти перший камінь.
Розпочати якусь справу	Зрушити камінь з місця.
Розправити плечі	Випростати плечі.
Розпродаж	Випродаж.
Розпускати плітки про кого-небудь	Теребити зуби над кимось; перемивати кісточки ³⁵³ ; брати на зуби; перебирати на зубах.

Закладеної в дитинстві міцної української ідентичності
не зможе зруйнувати двомовність³⁵⁴.

Розпускати язик	Давати волю язика.
Розпуститися морально	Розволочитися; пуститися берега.
Розпуття	Перехрестя.
Розраховуватися по рахунках	Сплачувати рахунки.
Розрекламувати	Розкрутити.
Розривається серце (душа)	Розкраюється серце (душа).
Розривати відносини	Розводити мости.
Розривати	Рвати на всі боки.
Розривний	Вибуховий.
Розрихлена ділянка	Розпушена ділянка.

³⁵³ Історія вислову пов'язана з обрядом другого поховання, яке організовувалося у східних слов'ян через кілька років після смерті людини. Наші предки вважали, що покійника треба звільнити від гріхів, зняти з нього закляття через очищення останків небіжчика. Перемиваючи кісті в прямому значенні цих слів, пригадували життя покійного, переповідали окремі події, найяскравіші сторінки біографії, говорили про характер, вихваляли, возвеличували його. Так поняття «перемивати кісточки» було пов'язане з обговоренням життя, вчинків, рис людини, яку вдруге ховали (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

³⁵⁴ У такій ситуації, як наша, і у вихованні дітей, і у стосунках із російськомовними людьми слід поєднувати, як радив Шевельов, наполегливість із гнучкістю. Зрештою, дерусифікація наших міст неминуче має відбуватися через етап двомовності. Хоча, безперечно, має розширитись і коло тих носіїв української, які не переходять у спілкуванні з оточенням на російську, тобто виявляють мовну стійкість. Саме так, із появи у зденаціоналізованих містах груп молодих людей, які переходили на мову свого народу, витіснену в період бездержавності на периферію, й відбувалось повернення в урбаністичний простір чеської, словацької, латиської, естонської, фінської та інших мов (Лариса Масенко: «Українська мова зберігає потужну креативну енергетику», сторінка Харківської обласної організації Національної спілки письменників України, 2012).

Так кажуть...

Розріз
Розрішити від гріхів
Розроблення
Розробляти
Розростатися
Розрум'яненій
Розрушити

Розрядити атмосферу
Розсварити когось

Розсердити
Розсипатися бісером перед ким

Розсипатися в компліментах

Розсипатися в подяках
Розсипатися як картковий будиночок
Розсіювати увагу

Розсіяний
Розсіяно слухати

Розсіяти сумніви
Розсіяти тугу
Розсіятися як дим
Розслабитися
Розслабся!
Розсосатися
Розставання
Розставити палатку
Розставляти сіті
Розстановка сил
Розствор
Розстроєна людина
Розстроєне піаніно
Розстройство

А ми радимо так...

Перетин; розтин.
Розгрішити; відпустити гріхи.
Розробка.
Випрацьовувати.
Розкорінюватися.
Розпашілий.
Обернути на руїну; не залишити живого місця (каменя на камені); стерти з лица землі.
Відпружити становище.
Забити клин між кимось; розводити мости між кимось.
Розгнівати.
Низько слатися (стелитися) перед ким; листом стелитися перед ким; шовком слатися під ноги кому; підсипатися до кого.
Сипати (точити) милі (солодкі, медові) слова.
Дякувати не надякуватися.
Репнути як мильна бульбашка.
Розосереджувати увагу; розпорошуватися.
Роззявкуватий.
Неуважно (неуважливо) слухати; слухати через верх.
Розвіяти (розігнати) сумніви.
Розвіяти (розігнати) тугу.
Як здиміти; розвіятися як дим.
Відпружитися.
Розпружся!
Розсмоктатися.
Розлука.
Розгорнути шатро (намет).
Плести (розкидати, розставляти) тенета.
Розклад сил.
Розчин.
Засмучена людина.
Розладнане піаніно.
Розладнання.

Розстроїти нерви	Зіпсувати (розладнати) [собі] нерви; вибитися з рівноваги.
Розстрочка	Відтермінування платежу.
Розсуджати	Розмірковувати.
Розтопити лід	Розтопити кригу.
Розтранжирити гроші	Розтринькати (протрясти) гроші.
Розтріпане волосся	Скуйовджене волосся.
Розтріпаний	Розпелеханий; стрепихатий.
Розтріпати книжку	Розшарпати книжку.
Розтягнути	Видовжити.
Розуміти (розгадувати) чийсь душевний стан	Читати в душі (в серці).

~~~~~  
Наша українська Академія наук
нічого не зробила для того, щоб в український правопис
повернути українські слова³⁵⁵.
~~~~~

Розумітися в чому; знати толк у чому	Розумітися на чому; мати тяму до чого.
Розумний (хитрий) як біс	З біса розумний (хитрий).
Розумний не по роках	Розумний не на свої літа.
Розумний	Голова не на шапку.
Розумний: у решеті воду носить	Розумний: решетом у воді зірки ловить; розумний, як Соломонів патинок; розумний, як Федькова кобила; на льоду дурний хату ставить.
Розумний; кмітливий	З натоптаню головою; з клепкою в голові; світла голова; має голову на плечах; бистрий на розум; макітра розуму; голова варить; голова є; голова на плечах (на в'язах); голова не половою (не соломою, не клоччям) набита.
Розумнішати	Набиратися розуму.
Розумно вести справу	З розумом провадити справу.
Розумово обмежений; нетямущий; дурний	Умом убогий; бідний на розум; без царя в голові.

³⁵⁵ Коли я починав свою словникарську діяльність, російсько-українських словників, по суті, не було. А були російсько-російські, тобто, захаращені росіянізмами. Наприклад, штукатурка – штукатурка, войлок – волок, гайка – гайка, водокачка – водокачка. Укладаючи свої словники, я намагаюся відживити питоменні українські терміни: не «штукатурка», а «тиньк», не «водокачка», а «водотяжня» або «помпівня», не «гайка», а «мутра» (Микола Зубков проти мовного сміття // Український простір. – 2012. – 15–31 жовтня).

Так кажуть...

Розуму не прикладу
Розхвилювати когось
Розхід
Розхлябаний
Розхлябаність
Розхльобувати
Розходження в думках
Розходження в поглядах
Розходитися в поглядах

Розходитися
Розхолоджуватися
Розхотілося
Розхохотатися
Розчаровувати
Розчаровуватися
Розчарування
Розчулювати когось
Розширяти кругозір
Розширяться
Розщедритись; не поскупитись грошима
Розщепити комір
Рок
Роки беруть своє
Рокова жінка
Рокова хвилина
Ролик
Роман побачив світ
Рослинна їда
Рослинне масло
Росте не по днях, а по годинах

Рости в стовбур
Ростити (виховувати) когось
Ростом не вийшов

А ми радимо так...

Ради собі не дам; ума (розуму) не приберу;
не збагну; збагнути не можу.
Перевернути душу комусь.
Витрата.
Розхристаний.
Роздримбаність; розхристаність.
Висьорбувати.
Незгідність (розбіжність) у думках.
Розбіжності в поглядах.
Мати різні погляди;
не одним духом дихати.
Не збігатися.
Знеохочуватися.
Відхотілося.
Зайтися реготом.
Обезнадіювати.
Зневірюватися.
Зневіра.
Розм'якшувати серце.
Ширити обрії.
Розпросторюватися.
Труснути калиткою.
Розстібнути комір.
Доля.
Літа обсіли.
Фатальна жінка.
Фатальна хвилина.
Валець.
Роман вийшов друком.
Рослинна їжа.
Олія.
Росте, як з води [йде]; росте не щодня,
а щогодини; росте, як на дріжджах;
росте як трава навесні.
Йти в стовбур.
Обтирати носа комусь.
На зріст не вдався; малий (дрібний)
на зріст; коротун, курдупель; куций;
приземок; не доріс; як кіт навсидячки.

Росходи	Видатки; витрати.
Рота	Сотня; підкурінь.
Ртуть	Живе срібло.
Рубати	Класти під сокиру.
Рубець на шкірі	Шрам.
Рубіж	Межа.
Рубрика	Розділ.
Руйнівний	Спустошливий.
Руйнівник	Нищитель.
Руйнування, руйнація	Нищення.
Руйнувати	Розвалювати; нищити, знищувати, винищувати.
Руїна	Розвал.
Рук не брудни	Рук не погань.
Рука об руку	Руч-об-руч.
Рука руку миє	Нога ногу підпирає.
Рукав річки	Віднога.
Руки вверх!	Руки вгору (догори)!
Руки відвалюються в кого	Руки падають; геть стомився; руки відбирає.
Руки й ноги віднімаються	Руки й ноги відбирає.
Руки й ноги задеревеніли	Руки й ноги закоцюбли.
Руки не відваляться	Руки не відпадуть.
Руки чешуться в кого	Руки сверблять у кого; кортить кому (кого).
Рукопашний бій	Чубанина, чублення.
Рукою не дістанеш	Рукою не досягнеш.
Рукою подати ³⁵⁶	Поблизу; недалеко ходити; [як] палицею (шапкою, штихом) кинути (докинути); [як] рукою докинути (сягнути); тільки що не видно; дуже (зовсім) близько; близенько, близесенько; от-от за плечима; під боком; під самим носом; на досяг руки.
Рулити	Правувати.
Рулон	Сувій; звій.
Руль	Кермо.
Румунія	Країна римлян.

³⁵⁶ У давнину еталонами мір були не метри і кілометри, а частини тіла – ніготь, палець, рука, крок. Рукою подати – означало відстань на довжину руки, тобто зовсім близько (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Так кажуть...

Рупор
Русифікація
Русло
Рутинне життя
Рух вперед
Рухатися великою масою
Рухатися до кого (до чого)
Рухатися ніздря в ніздрю
Рухатися повільно
Рухатися туди-сюди
Ручай
Ручатися
Ручка
Рушниця бере нижче цілі
Рюкзак
Ряд за рядом
Ряд праць
Рядовий громадянин
Рядовий
Рядом школа
Рятівні засоби
Рядом, рядишком
Рятуйся, хто може

А ми радимо так...

Голосник.
Московщення.
Річище.
Плісняве життя.
Поступ.
Роєм роїтися.
Простувати (прямувати) до кого (до чого).
Рухатися стремено в стремено.
Посуватися звільна (помалу); сунутися.
Ходити сюди й туди; вештатися; снуватися.
Струмок.
Давати голову на відруб (на відсіч).
Перо.
Рушниця низить.
Наплічник.
Ряд у ряд.
Низка праць.
Пересічний громадянин.
Звичайний; пересічний.
Поруч (поряд) школа.
Рятувальні засоби.
Поряд, поруч; попліч; пліч-о-пліч;
під боком; під носом.
Дай, Боже, ноги.

С

Садження
Садік
Сайт

Садіння.
Дитячий садочок.
Іменка³⁵⁷.

³⁵⁷ Зазвичай при запуску сайту будь-хто – чи то одна особа, чи ціле товариство, – намагаються надати своїй сторінці такої прописки, щоби вона відразу відображала ім'я людини, творче назвисько гурту, повну або скорочену назву спілки, установи тощо. Іншими словами, ми намагаємося не просто створити собі сайт, а насамперед свою власну іменну сторінку. Відтак можемо зробити скорочення у так званий «телескопічний спосіб», дуже поширений в нашій і не тільки мові: іменка = іменна + сторінка (порівняйте: рація = радіо станція; теракт = терористичний акт; компромат = компрометуючий матеріал; виконроб = виконуючий роботи, завуч = завідувачий учбовою частиною). Відмінюється слово теж зручно: іменка, іменки, іменці, іменкою тощо. З появою можливості

Сакрамент	Причастя.
Салфетка	Серветка.
Салют	Яса.
Сам жаліти будеш	Сам не радий будеш.
Сам на сам, один на один, тет-а-тет	Віч-на-віч; наодинці.
Сам на себе серджуся	Досада на себе мене бере (допікає).
Сам не в собі	Як не свій ходить.
Сам по собі	Сам собою.
Сам себе губить, хто гулянки любить	З гулянки сили не прибуде.
Сам себе лаю	Чорти скребуть.
Сам собі голова	Сам собі пан.
Сам; особисто; на практиці	На своїй (на власній) шкурі випробувати (відчуті).
Сама себе раба б'є, що нечисто жито жне	Бачили очі, що купували – їжте, хоч повилазьте.
Саме більше	Найбільше, щонайбільше, якнайбільше.
Саме важне	Найважливіше, щонайважливіше, якнайважливіше.
Саме велике задоволення	Найбільша радість.
Саме гірше, що може статися	Найгірше, що може статися.
Саме головне	Найголовніше; найважливіше.
Саме менше	Найменше; щонайменше, якнайменше.
Саме основне питання	Найважливіше питання.
Саме по собі розуміється	Само собою зрозуміло.
Саме проситься в руки	Саме лізе в руки.
Саме це	Не що інше, як...
Саме ця особа	Не хто інший, як...
Самий видатний	Найвидатніший, якнайвидатніший.
Самий високий	Найвищий, якнайвищий, щонайвищий.
Самий головний	Найголовніший, щонайголовніший, якнайголовніший.
Самий звичайний	Звичайнісінький.
Самий ліпший (кращий)	Найкращий, найліпший.

створювати кириличні прописки сторінок, яке наразі штучно чомусь стримується, визначення іменної сторінки для нас набуде ще повнішого смислу. До речі, не минуло вже і так багато років, як поняття «офіційна сторінка» поступово стало втрачати сенс: все, що «не офіційне» здебільшого перекочує в розмаїті живі журнали, всемережні щоденники, підсторінки на МайСпейсі тощо. А іменна сторінка, або простіше іменка залишається єдиним офіційним представництвом фізичної, юридичної чи творчої одиниці у всемережжі і додаткового наголошення на цьому не потребує (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Самий молодий	Наймолодший, якнаймолодший, щонаймолодший.
Самий необхідний	Конче потрібний; найнеобхідніший.
Самий старший	Найстарший.
Страховку одержати	Страховий поліс одержати.
Самий твердий	Найтвердіший.
Самий чарівний	Найчарівніший
Самим ближчим часом	Якнайшвидше.
Самі знаєте	Не вам казати (питати).
Самі популярні програми	Найпопулярніші програми.
Саміт	Зустріч у верхах.
Самка	Самиця.
Само собою розуміється; звичайно	Авжеж; таки так; самоочевидно, самозрозуміло; ще б пак.
Самоаналіз	Порпання в собі.
Самовільно діяти; поводитися на свій розсуд	Правити відсебеньки.
Самовільно	У ручному режимі.
Самозакохана людина	Самозакоханий Нарцис ³⁵⁸ .
Самоідентифікація	Самовизначення.
Самокат	Гуляйнога.
Самому справлятися	Давати собі раду.
Самосвал	Самоскид.
Самостійно заробляти	Свій хліб їсти.
Самостійно; незалежно	Сам собою.
Самостійною важкою працею	Ручками та пучками.
Самоучка	Самоук.
Санкція	Заборона.
Сантиметр	Цаль.
Саранча	Сарана.
Сатисфакція	Задоволення.
Сварити кого-небудь	Знімати стружку; тикати під ніс кислиці.
Сварити на чому світ стоїть	Лаяти на всі заставки.
Сваритися	Жити як кішка з собакою; дулі в'язати; каламутити воду в ступі; скакати в очі.

³⁵⁸ У давньогрецьких міфах збереглася історія про сина бога річок Дефіса і наяди Ліріони, прекрасного юнака на ім'я Нарцис. Він був надзвичайно вродливий. Якось Нарцис побачив у річці своє відображення, закохався в нього і помер від кохання. Боги перетворили його на нарциса. У переносному значенні «нарцис» – самозакохана людина; особа, яка милується собою (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Сварка до добра не доводить
Свая
Свинне м'ясо
Свинний жир
Свинопас
Свистати всіх наверх
Свистіти в кулак
Свідок
Свідомо виступати в певній ролі
Свідомо ризикувати своїм життям

Де незгода, там часто шкода.
Паля.
Свинина; свиняче м'ясо.
Смалець.
Свинар.
Гукати усіх нагору.
Трубити в кулак.
Очевидець.
Носити личину (маску, машкару).
Лізти в петлю.

~~~~~  
Позбуваймось суржиків, дбаймо про чистоту
та природність рідної мови³⁵⁹.
~~~~~

Свідомо уникати розв'язання
складних питань
Світ клином не зійшовся
Світає; розвиднюється
Світитися радістю
Світитися, як зірка
Світло
Світлорусий
Своє візьме

Загладжувати (згладжувати) гострі кути.
Не вродив мак – пробудемо й так.
На день займається;
благословляється на світ.
Випромінювати радість.
Зоріти.
Видно; хоч голки збирай.
Русявий.
Свого не подарує.

³⁵⁹ Типовим порушенням мовної лексичної норми є невмотивоване вживання слів. Це так звані суржикові конструкції, яких треба уникати, щоб наша мова була чистою і точною: включити світло – ввімкнути світло, а включити до списку; винести подяку – оголосити подяку, а винести крісло; відкрити вікно – відчинити вікно, а відкрити магазин; взяти себе в руки – опанувати себе, а взяти яблуко; вірно говорити – правильно говорити, а вірно кохати; доказати свою правоту – довести свою правоту, а доказати казку; добитися успіхів – домогтися успіхів, а добитися до крові; залишити країну – покинути країну, а залишити речі; заставити це зробити – змусити це зробити, а заставити річ у ломбарді; знаходитися на роботі – бути або перебувати на роботі, а знаходимо річ, що була загублена; знімати квартиру – винаймати квартиру, а знімати капелюха; зустрічаються помилки – трапляються помилки, а зустрічаються друзі; користуватися успіхом – мати успіх, а користуватися милом; мішати комусь – заважати комусь, а мішати кашу; настоювати на рішенні – наполягати на рішенні, а настоювати цілющі трави; підняти питання – порушити питання, а підняти ціни; поставити питання – порушити питання, а поставити на стіл; підвищувати кількість – збільшувати кількість, а підвищувати рівень; перевести гроші – переказати гроші, а перевести через дорогу; підписка на газети – передплата на газети, а підписка про невіїзд; проходило засідання – відбулося засідання, а проходили люди; розкрити книжку – розгорнути книжку, а розкрити тему; складають сто відсотків – становлять сто відсотків, а складають речі в шафу (Блог Оксани Лутчин «Суржикові сполучення та їх заміна, частина 1» портал світоглядних новин «Народний Оглядач», <http://ar25.org/article/surzhykovi-spoluchennya-ta-yih-zamina-ch1.html>).

Свої інтереси
Своїм горбом заробити що

Своя користь.
Заробити (запрацювати) своїм хребтом (горбом, кряжем) що; власними руками (власноруч) заробити що.

Своїми вухами чути

На власні вуха чути.

Своїми ногами

Одинадцятим номером.

Своїми очима бачив

На власні очі бачив.

Своїми руками

Власноруч.

Своїми силами

Самотужки.

Своя рука – владика

Кожна ручка собі горне.

Своя сорочка ближча до тіла

Кожний дідько в свою дудку грає.

Святкова помпезність

Прибамбаси.

Сегмент ринку

Утинок ринку.

Сезон

Пора року.

~~~~~  
Розвиток української мови мотивувався ідеєю боротьби
з українським буржуазним націоналізмом³⁶⁰.
~~~~~

Секрет

Таємниця.

Секретний; скритий; потайний

Потайливий; прихований; таємний.

Секретно; конфіденційно

За зачиненими дверима;
при закритих дверях.

Сексі (*sexu*)

Спокусливо.

Сектор

Витинок, вирізок.

Села зустрічалися все рідше

Села траплялися все рідше.

Селезень

Качур.

Селективний

Вибірковий.

Селекція

Відбір.

Семеро одного не чекають

Два (двоє) третього не ждуть (не чекають);
як двоє, то одного не ждуть (не чекають).

Сенс

Глузд; рація; суть; зміст.

Сенсаційний

Гостроцікавий.

Сентенція

Істина.

Сепарація

Відокремлення.

³⁶⁰ Розвиток української мови впродовж ХХ століття мав частіше насильницький, аніж еволюційний характер, і мотивувався ідеєю боротьби з українським буржуазним націоналізмом, обґрунтовуючись пролетарським інтернаціоналізмом та необхідністю зближення націй. У мовознавстві лозунги пролетарського інтернаціоналізму та зближення націй і мов доволі швидко перетворилися на доктрину, систематично опрацьовану в ідеологічних документах 1930-1970-х років, які спричинили значну нівеляційну динаміку лексичного складу української мови (Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциту / за ред. Л. Масенко. – К. : Києво-Могилянська академія, 2005).

Так кажуть...

Сервіс
Сервісне обслуговування
Сердечний приступ
Сердечно
Сердитися (гніватися) на кого

Сердитися (гніватися) на кого-небудь
Сердитися, ображатися
Сердито
Сердито поглядати на кого-небудь
Серед білого дня
Серед найкращих (найактивніших);
попереду
Серединка на половинку
Середніх років
Середньостатистичний виборець
Серйозний мужчина
Серйозно
Сережки
Сертифікат
Серце б'ється
Серце впало
Серце завмирає; страшно робиться
Серце на долоні
Серце не витримує
Серце нис
Серце пошалює
Серце рветься до кого
Серце стиснулося

Серце стукає
Серце тріпоче
Серцебиття
Серцева хвороба
Сестра милосердя
Семочки

А ми радимо так...

Обслуговування; обслуга; послуга,
послуги.
Обслуговування.
Серцевий напад (приступ).
Щиро; щиросердно.
Гнів покладати на кого;
мати серце на когось;
брати комусь за зле;
злість бере на кого.
Мати зуб (зуба) на когось.
Наїжачити шкіру.
Спересердя.
Дерти косяка.
У білий день.

У перших лавах.
Ні те ні се; так собі; щось середнє.
Середнього віку.
Пересічний виборець.
Статечний чоловік.
Не на жарт.
Заушниці.
Свідоцтво; посвідчення.
Серце тельнякає (тельнякає, колотиться).
Серце тьохнуло.
Холоне серце (в серці, в душі).
Душа навстіж.
Серце розривається.
Серце скніє.
Серце дає себе знати; серце пустує.
Серце поривається до кого.
За серце стиснуло;
серце пройнялося холодом.
Серце калатає.
Серце заходиться.
Перестук серця.
Хвороба серця.
Сестра-жалібниця.
Насіння.

Сивина в бороду, а біс в ребро

Чоловік старіє, а чорт під бік;
волосся сивіє, а голова шаліє;
волос сивіє, а дід дуріє;
сивина в голову, а чорт у бороду;
чоловік старіє, а чортяка під бік;
і в старій печі дідько топить;
голова шпакувата, а думка клята.

Сивіти

Братися молоком.

Сиворотка

Сирватка.

Сигарета

Цигарка.

Сиджу над роботою

Занятий працею.

Сиділка

Доглядачка.

Сидіння

Сидження.

Сидіти без діла

Сидіти згорнувши руки; посиденьки
(лежні, сидні) справляти; байдикувати.

Слова «тіпа», «как би» і «кароче»
у звичайному побуті не вживаю³⁶¹.

Сидіти безвихідно (безвиїзно)

Сидіти грибом.

Сидіти в печінках

В'їстися в печінки.

Сидіти де-небудь безвідлучно

Сидіти каменем (кілком, пеньком,
гвіздком, крячкою).

Сидіти на двох стільцях
(між двома стільцями)

Торгувати на два базари; жити на дві хати;
їздити на двох конях; танцювати на двох
весіллях.

Сидіти на корточках

Сидіти навпочіпки.

Сидіти на хвості в когось

Наступати на п'яти комусь.

Сидіти на чемоданах

Бути готовим у дорогу.

Сидіти під арестом

У висидинці бути.

Сидіти полохливо

Як курка на яйцях.

Сидіти сиднем

Сидіти як сич у дуплі.

³⁶¹ Але якщо спілкуюся з відповідними носіями цих слів, то починаю їх говорити. Та це, швидше, перехід на «пташину мову», аніж внутрішня потреба. Те саме і з суржиком. Але маю і слова-паразити, які вживаю недоречно часто. Причепилося до мене слово «формат». «У якому форматі зустрічаємося?»; «У якому форматі говоритимемо, працюватимемо?»; «Формат видання, книги»; «Для такого-то формату». Їх вживаю не лише у робочих розмовах, а й вдома, як-от: «У якому форматі проводив день?». А ще мене переслідує слово «проект». У мене не книга, а проект, я – не пишу, а готую проект (Кокотюха А. Слово-паразит вилетить – не помітиш. – Високий замок. – 2011. – 14 січня).

Так кажуть...

Сидіти як на гарячому вугіллі
Сидіти як на голках (як на вугіллі)
Сидячи (стоячи), дрімати, схиливши
вниз голову
Сила волі
Сила солону ламає

Силач
Сили гаснуть у кого

Силою примусити кого-небудь
зробити щось
Силует
Сильна нежить
Сильна спека
Сильний (заливний) дощ

Сильний апетит

Сильні світу цього
Сильніше kota звіра нема

Сильно болить
Сильно боятися когось
Сильно брехати
Сильно виляяти,
покритикувати кого-небудь
Сильно випивати

Сильно вразити
Сильно голодати
Сильно догоджати кому

Сильно допекти; досадити

Сильно дошкуляти кому-небудь словами
Сильно забруднена річка
Сильно заснути з храпом

А ми радимо так...

Сидіти як на жару (як на гарячій сковороді).
Сидіти як на ножах.

Ловити носом окунів.
Вольновитість.
Чия сила, того й правда;
проти гори піском не сипати.
Здоровань; силань.
Підупадає (занепадає) на силі (на силах)
хто; сила підупадає (спадає) у кого; сили
підупадають (спадають, тануть) у кого.

Узяти за ребра (за жабри).
Обрис.
Сильний нежить.
Вар.
Великий (рясний) дощ; злива;
лє як з відра (з цебра).
Великий апетит; жадоба; і шкура горить
(говорить) до їжі; вола з'їв би.
Можновладці.
Кіт усім звірам звір;
нема понад попову свиню.
Дуже болить.
Боятися й руху чийого.
Тяжко брехати.

Розчистити під горіх.
Дуже пити (випивати); палю забивати;
набирати повну голову; зачмелювати
голову; завдавати гарту.
Уразити до живого.
Дуже голодувати; голодом голодувати.
Дуже (вельми) догоджати кому;
розпадатися коло кого.
До живих печінок допекти; вразити кого;
залити за шкіру сала; насипати на хвіст
солі.
Жалити язиком.
Дуже забруднена річка.
Дати хropaка.

Сильно плакати	Дуже (ревно) плакати; сльозами митися (вмиватися); сльзьми землю топити.
Сильно покарати когось	Витерти ворсу комусь; відірвати голову.
Сильно похудав	Дуже схуд.
Сильно сварити	Лаяти на всі заставки.
Сильно хочеться спати кому	Дуже хочеться спати кому; на сон знемагає хто; спати – аж пахне (аж гілля гне) кому.
Сильно; міцно; у великій мірі	Аж кістки тріщать.
Символ вічного спокою	Єлисейські поля.
Символ достатку	Ріг Амалфеї.
Символ лицемірства	Дволикий Янус ³⁶² .
Симетрично	Рівномірно.
Симпатія, симпатії	Уподобання.
Симптом	Ознака.
Симулювати хворобу	Удавати хворого.
Симулювати; прикидатися	Удавати.
Сингл	Окремок ³⁶³ .
Синергія	Спільна дія.
Синій чулок	Синя панчоха.
Синонім	Рівнослів, близькослів.
Синтез	Узагальнення.
Синхронний	Одночасний.
Синхронно	Одночасно, рівночасно, водночас.
Сипати сіль на рану	Бити в саму душу (болячку).
Сипатися як з рогу достатку	Сипатися як горох з мішка; сипатися як з рукава.
Сиріті	Зволожуватися.

³⁶² Давні римляни вірили в існування бога часу Януса. За міфом, колись він був царем країни латиняч Лациума, від всесильного Сатурна отримав дар бачити минуле і майбутнє. За цю здатність Януса стали зображувати дволиким: його молоде обличчя обернене в майбутнє, а старе дивиться в минуле. Згодом цей герой перетворився в дволикого бога часу, початку й кінця, охоронця входу й виходу. Він також був покровителем військових починань, мав храм, двері якого відчинялися під час війни, а в мирний час були зачинені. Згодом словосполучення «дволикий Янус» втратило первинне значення. Тепер цей фразеологізм використовують, коли говорять про людину нещедру, лукаву, дволику (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

³⁶³ Окрéмок [з наголосом на е] (утворено на взірєць слів уламок, оберемок тощо) – замітник мало-розумілому, але вже поширеному покручу сингл. Англійське *single* (один, одиночний, відособлений, окремий) тягне свої витоки від тих часів, коли основним музичним носієм була вінілова платівка (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Система налогів	Система оподаткування.
Систематично	Раз у раз.
Ситий голодному не товариш	Старець ведміднику не товариш.
Ситий по горло	Ситий по зав'язку.
Ситний	Поживний; тривний.
Ситуація нормалізувалася (налагодилася)	Ситуація пішла на лад.
Сищик	Нишпорка; слідчий; слідець, шпиг.
Сідати за весла	Сідати на гребку.
Сідати за роботу	Сідати до праці (до роботи).
Сідати за стіл	Сідати до столу.
Сільодка	Оселедець.
Сім бід – один отвіт	Чи пан, чи пропав – двічі не вмирати; раз козі смерть.
Сім курчат	Семеро курчат.
Сім потів зійшло	Нагріті чуба.
Сім п'ятниць на тиждень ³⁶⁴	На десяти гілках не вішайся.
Сім разів відмір, один раз відріж	Десять разів мір, а раз утни; тричі міряй, а раз відріж; скажеш – не вернеш; напишеш – не зітреш; відрубаєш (відріжеш) – не приточиш.
Сімейний скандал	Колотнеча.
Сімейний чоловік	Сім'янин.
Сімейство	Родина.
Сінгапур	Місто левів.
Сінокісний	Сіножатний.
Сінокосіння	Сінокіс.
Сісти в калошу	Ускочити (уклепатися, попасти) в суточки; опинитися на льоду (на слизькому, як у сливах).
Сісти в калюжу (на мілину)	Сісти камінчиком (маком).
Сітка магазинів	Мережа крамниць.
Сітка підприємств	Мережа підприємств.
Сіяти барвами	Ґрати барвами.

³⁶⁴ У дохристиянські часи на українських землях саме п'ятниця, а не неділя, була святковим днем, коли селяни відпочивали від тяжкої праці. Щоп'ятниці в селах відбувалися ярмарки. У цей день люди купували, продавали, позичали гроші, сплачували борги, розважалися. Отже, той, хто кожен день вважає п'ятницею, – людина несерйозна, непрацьовита, всі думки в неї крутяться навколо розваг. Про того, хто часто змінює погляди, не має постійної думки, кажуть, що в нього сім п'ятниць на тиждень (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Сіяти незгоду (розбрат, чвари, роздори)

Сіяти світом

Скажи мені, хто твій друг, –
і я скажу тобі, хто ти

Скажи це по-українськи

Скажу наступне

Скажу ще пару слів

Сказав щось не подумавши

Сказано в мій адрес

Сказати (відповісти) невпопад

Сказати (зробити) що-небудь невлад

Сказати в двох словах

Сказати зайве

Сказати невпопад

Сказати що-небудь категорично

Сказати що-небудь недоречно

Сказати щось дошкульне

Сказати щось облесливо, нещиро, удавано

Сказати щось про себе

Скалити зуби

Скандал

Скандалити

Скандалити; сердитися; виявляти обурення

Сканувати

Скаржитися на своє безсилля,
уникаючи роботи

Скаржитися

Скатертина

Скатертю дорога³⁶⁵

А ми радимо так...

Воду каламутити; крутити гудзики;
напускати туману; пасти череду;
посіяти яблуко розбрату (чвар);
колотити (каламутити) воду; чинити свари.

Блищати.

Скажи мені, з ким ти товаришуєш, –
то я скажу, хто ти.

Скажи це українською мовою.

Ось що скажу; скажу так.

Скажу ще кілька слів.

Вилетіло з рота.

Сказано на мою адресу.

Сказати (відповісти) не до ладу
(невлад, невлучно, не до речі).

Влучити пальцем у стелю;
попасти пальцем в небо.

Сказати двома словами.

Дати волю язикові.

Сказати не до ладу (невлад, невлучно,
не до речі).

Як ножем відрізати; як відрубати.

Вивезти язиком мов на лопаті;
як Омелько (Мартин) з конопель.

Насипати снігу за комір;
натрусити піску за пазуху.

Аж з медом та з маком.

Сказати щось пошепки.

Вишкіряти (продавати) зуби; шкіритися.

Буча; ганебна подія; осудовище.

Колобродити; влаштовувати виставу.

Розходитися, як мідний котелок.

Зчитувати.

Справляти охи.

Розводити (розсипати) кислиці.

Обрус.

Полотном дорога! З Богом, Парасю!
Баба з воза – коням легше!

³⁶⁵ Такі слова у давнину означали побажання гладенького шляху і щасливої дороги. Порівняння дороги і тканини (скатертина, полотно, рушник, хустка) та розуміння їх як чогось рівного були

Скачки	Перегони.
Скважина	Свердловина.
Сквозняк	Протяг.
Скейт-борд	Дошка-самокат.
Скелелаз	Верходряп.
Скелет	Кістяк.
Скерувувати дії інших; отаманувати	За отамана ходити.
Скидати з рахунку	Нехтувати; не брати до уваги.
Скидка	Знижка.
Скинути з себе маску	Зірвати [з себе] маску (машкару, личину).
Скинутися на щось	Стягнутися на щось.
Скитальник	Блукач, блукалець, тягака; бурлака; мандрівник; обходисвіт; перекотиполе; швендя; волоцюга.
Скитатися	Блукати; бурлакувати.
Скитатися світами	Вештатися (їздити) світами; обійти світ; блукати світами.
Скільки віршовку не плети, а кінець їй буде	Скільки злодій не краде, все одно тюрми не мине.
Скільки влізе	Досхочу; до призволячого; скільки хочеш.
Скільки вовка не годуй, а він у ліс дивиться	Вовка в плуг, а він в луг; ніхто чорта не сіяв, а родиться.
Скільки голів – стільки й умів	Кожна голова свій розум має; що голова, то й розум; сто баб, сто рад.
Скільки дали?	Що дали?
Скільки душі завгодно	Скільки душа забажає; досхочу; донесхочу.
Скільки просите?	Що правите?
Скільки часу витрачено	Скільки часу згаяно.
Скіпетр	Булава.
Склад	Комора.
Складає 5%	Становить (дорівнює) 5%.
Складається враження	Можна подумати.
Складати договір	Укладати договір.
Складати присягу	Присягати.
Складати частину	Становити частину.

звичними. Будь-яку дорогу, що веде в дальню сторону, порівнювали з радісним полотном. Однак із часом добре побажання «скатертю дорога», як і багато інших фразеологізмів, змінило значення на протилежне. Тепер його вживають, коли хочуть прогнати когось, сказати, що за ним не шкодуватимуть, побажати зла (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

А ми радимо так...

Складаються сприятливі життєві обставини	Фортуна усміхається.
Складка	Згортка; зморшка.
Складне сплетіння обставин	Гордіїв вузол.
Складні для розуміння поняття; небуденні теми	Високі матерії.
Складова частина чого-небудь цілого	Кільце в ланцюгу.
Складова частина	Складник.
Склалося не так, як треба	Пішло шкереберть.
Скласти компанію	Скласти товариство; пристати до гурту.
Склеп	Гробівець.
Склон	Схил.
Склон гори	Узбіччя; схил гори; узгір'я.
Скованість	Штивність.
Сковорідка	Пательня.
Сколихнути	Розбурхати.
Скользити по поверхні чого	Плавати (ковзати) по поверхні чого; брати (сприймати) речі поверхово; не заглиблюватися в що.
Сконфужений	Збентежений; знічений; зніяковілий.
Сконфузитися	Засоромитися; ніс під себе.
Сконцентруватися	Зосередитися; скупчитися.
Скопитися	Скупчитися.
Скорий	Швидкий.
Скористатися зручним випадком	Використати [добру] нагоду; скористатися (покористуватися) з нагоди.
Скористатися можливістю	Не проминути нагоди.
Скористатися слушним моментом	Піймати хвилину (випадок).
Скористатись прихованою перевагою	Витягнути туза з рукава.
Скоріше	Швидше; мерщій.
Скоріше всього	Найпевніше, найімовірніше, мабуть; радше; швидше за все.
Скоро відбудеться	Висить на носі.
Скоро; незабаром	Невдовзі, незабаром; швидко; на носі.
Скоромовка	Швидкомовка.
Скороход	Швидкохід.
Скорочувати витрати на прожиття	Підтягувати ремінці; затягувати очкурі; стягувати пояски.
Скочити на рівні ноги	Зірватися на рівні ноги.
Скребе на душі	Мулько на душі.

Скребти на серці	Муляти серце.
Скривати	Ховати; приховувати; крити.
Скривати недоліки	Личкувати (прикривати) вади (хиби).
Скриншот, принтскрин	Зняток.
Скрити	Приховати.
Скритий недолік	Прихована хиба (вада).
Скритися з виду	Зникнути (щезнути, пропасти) з очей.
Скритно	Потай, потайки, потайком, потайці.
Скрито від когось	За чиєюсь спиною; потайно; під полою.
Скрито	Приховано.
Скрізь; усюди; кругом	Куди не обернешся (не глянь).
Скріпка	Спинач.
Скромна, порядна людина	Води не скаламуть.
Скромний	Невибагливий; невишуканий; непоказний; простий.
Скрупульозний	Ретельний.
Скрутити в баранячий ріг	Зігнути в дугу.
Скрутне становище	Між двома вогнями; між молотом та ковадлом; між Сціллою і Харібдою ³⁶⁶ .
Скука	Нудота; нудьга.
Скула	Вилиця.
Скупердяй, жаднюга	Скупар, скнара.
Скупий	За гріш погнав би козу до Львова; і криги посеред зими не випросиш; не витягнеш і копійки.
Скупий два рази платить	Дешева рибка – погана юшка.
Скучати	Нудьгувати; нудитися.
Скучний	Нудний.
Слід відмінити міроприємство	Треба (варто, потрібно, необхідно) скасувати захід.
Слаба надія	Мала надія.
Слабість	Неміч.
Слабке, вразливе місце	Ахіллесова п'ята ³⁶⁷ .

³⁶⁶ За старогрецькими міфами, на скелях по боках Мессінської протоки жили дві потвори – Сцілла і Харібда, що нападали на мореплавців і пожирали їх (Гомер, Одиссея, 12) (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

³⁶⁷ За давньогрецькою легендою, морська богиня Фетіда, бажаючи зробити свого сина Ахілла безсмертним і невразливим для ворожих стріл, скупала його у водах священної річки Стікс. Та, купаючи, вона тримала дитину за п'яту, якої не торкнулася вода, тож п'ята залишилася незахищеною. Ахіллес виріс і став непереможним воїном. Однак в одному з боїв стріла, спрямована рукою

Так кажуть...

А ми радимо так...

Слабкі (м'язи)

Як у півня литка; як у горобця під коліном.

Слабнути; знесилюватися

Вибиватися з сил.

Слабо

Слабко.

Слабохарактерний

Хоч свічки ліпи.

Слава

Лавровий вінок (вінець).

Славити (прославляти) кого-небудь

Співати гімн комусь.

Сласний, лакомий

Ласий.

Сленг

Молодіжна говірка.

Сливочне масло

Вершкове масло.

Слів нема

Нема чого й казати; що й казати;
звичайно; певна річ.

Слід

Варто.

~~~~~  
На початку ХХ століття українською мовою
розмовляли понад 40 млн людей³⁶⁸.
~~~~~

Слідкувати

Стежити.

Слідкувати за кимось

Вистежувати когось; не спускати очей
з когось; пильнувати когось.

Слідкувати за порядком

Глядіти порядку (ладу); стежити
за порядком; пильнувати порядку (ладу).

Слідкувати за собою

Дбати про свій вигляд.

Слідкувати поглядом

Пасти очима.

Слідкувати

Стежити.

Слідом ходити за ким

Услід за ким ходити.

Слідом

Вслід; назирці.

Слідувати

Іти слідом.

Слідувати поради

Піти за порадою.

Слідує з умови

Впливає з умови.

бога Аполлона, вразила його в п'яту, і герой загинув (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

³⁶⁸ Україна близько 700 (семисот) років була розчленована між різними державами, які в такий чи інший спосіб викоринювали мову її автохтонного населення й насаджували свою. Закарпаття від XI ст. до середини ХХ ст. входило до складу Угорщини. Галичину й частину Волині в другій половині XIV ст. загарбала Польща і втримувала їх аж до 1939 р. На решті українських земель, відтіснивши з них у XIV ст. татаро-монголів, до 1569 р. панувала Литва. Потім ці землі перейшли під владу Польщі, а відтак Росії. І все-таки, незважаючи на несприятливі умови для української мови, нею на початку ХХ ст., як стверджував М. Грушевський у своїй «Історії України-Руси» (Т. 1), розмовляли понад 40 млн людей (Іван Ющук «12 фактів про давність української мови», портал світоглядних новин «Народний оглядач», 20 липня 2006).

Слідуюча зупинка	Наступна зупинка.
Слідуючи за схемою	Ідучи за схемою.
Слідуючий	Наступний.
Слідуючі висновки	Такі висновки.
Сліпити очі	Різати очі.
Слова не розходяться з ділом	Як скаже, так і зробіть.
Словарний	Словниковий.
Словесний брак	Словесна потерть.
Слово дорожче грошей	Слово паче грошей.
Слово за слово	Слово по слову.
Слово не горобець, назад не вернеться	Слово вилетить горобцем, а вернеться волом.
Слово розходиться з ділом	Слово розминається з ділом; одно каже, а друге робить.
Слововживання	Слововжиток.
Слоган	Гасло.
Слой	Шар.
Слойоний пиріг	Листковий пиріг.
Слоняться	Тиняться; вештатися; сновигати; швендіяти.
Службове положення	Службове становище.
Служити (послужити) перешкодою	Бути (стати) перешкодою.
Служити документом	Правити за документ.
Служити знаряддям чого	Бути знаряддям (за знаряддя) чого; правити за знаряддя чого.
Служити ким	Служити за кого.
Служити комусь	Скакати під чийось дудку.
Служити на користь	Іти на користь.
Служити одночасно двом протилежним сторонам	Лизати язиком два боки.
Служити перешкодою	Стояти на перешкоді (на заваді, на перепоні).
Служити підставою	Бути підставою.
Служити по вільному найму	Служити з волі; служити вільним наймом; бути вільнонайманим.
Служити поводом до чого	Бути приводом (за привід) до чого; стати за привід (приводом) до чого.
Служити поштовхом	Спонукувати.
Служити прикладом	Бути прикладом.
Служити причиною чого	Бути причиною чого (за причину до чого); спричинятися (спричинюватися) до чого.

Так кажуть...

Служити чим
Служити ширмою
Слухай уважно
Слухами земля повниться

Слухати
Слухати дуже уважно, захоплено
Слюсарна майстерня
Слюсарна справа
Слякоть

А ми радимо так...

Правити за що; бути за що (чим).
Бути ширмою; правити за ширму.
Візьми вуха в руки.
Чутка йде (поголос іде) по всьому світі;
вісті не лежать на місці; на воротах
слава не висить.
Розвішувати вуха.
Роззявити рота.
Слюсарня.
Слюсарство.
Слота; мокротеча.

Надання російській мові офіційного статусу
створює стратегічну загрозу для незалежності України³⁶⁹.

Сльоза за сльозою котиться
Сльозами горю не допоможеш

Сльоза сльозу вишибає (побиває).
Плачем лиха не виплачеш; сльозами горя
не здолаєш (не відбудеш, не заллєш);
слізьми горю не зарадиш; не журись,
а за діло берись; журба сорочки не дасть;
не потурай журбі – вона тебе ножом
під серце, а ти їй під ніс перцю;
плачем ділу не пособиш;
журбою поля не перейдеш.

Смак після їжі
Смаки не збігаються

Післясмак.
На колір і смак товариш не всяк;
сто баб – сто рад.

Смаки
Смеркається

Уподобання.
Вечоріє.

³⁶⁹ Тривала цілеспрямована війна проти української мови є промовистим підтвердженням її ключової ролі для національної ідентичності та перспектив розвитку України як держави. Без створення україномовного простору на всій території України неможливо припинити насадження безперспективної з погляду розвитку країни російської економічної та соціальної моделі, а отже, створити підприємницьку економіку, забезпечити її зростання, сформувати середній клас. Лише повноцінне виконання мовою своїх функцій єдиної державної здатне забезпечити суспільну цілісність та єдність української європейської нації і створювати належні умови для нормального функціонування Української держави. Тому протидія спецопераціям із витіснення української мови, не тільки збереження її статусу як єдиної державної і, що найважливіше, наповнення цього статусу реальним змістом, – це не самоціль, а засіб захисту національної державності та європейської перспективи України. Мовна політика, яку провадить режим Януковича на догоду кремлівським імпершівіністам і яка спрямована на надання російській мові офіційного статусу, створює стратегічну загрозу для майбутнього України як незалежної держави (Розслідування Українського тижня «Спецоперація проти української мови», 1 липня 2013).

Смерть	Кирпата свашка.
Смерть на носі	Смерть за плечима.
Смерч	Шуря-буря, шура-буря; вихор.
Смета	Кошторис.
Смикалистий	Порадливий; кмітливий.
Смисл буття	Сенс буття.
Смисл	Рація; сенс; суть; сутність; єство; внутрішня природа; раціональне зерно.
Сміливість міста бере	Чия відвага, того й перевага; сміливий наскок – половина порятунку; відвага мед-горілку п'є, відвага й кайдани тре; де відвага, там і щастя; сміливого й куля не бере; сміливого й чорти бояться.

Сучасний суб'єкт живого мовлення не може
стати активним захисником мовної чистоти³⁷⁰.

Сміливо	Без боюсь.
Сміливо, рішуче, відчайдушно діяти	Рвати підметки на бігу (на ходу).
Смітити грішми	Сипати грішми; сипати гроші як полову; гатити гроші; розкомашувати гроші.
Сміхотворна ціна	Сміховинна ціна.
Сміху ради	Щоб посміятися.
Смішний; кумедний	Чудо горохове.
Сміятися (глузувати) з кого-небудь	Торгувати зубами; продавати зуби; скалити (сушити) зуби.
Сміятися до колькок	Сміятися [так (що)] аж на кольки (на колючки) бере (що аж кольки під грудьми спирають).
Сміятися з когось	Кепкувати, глузувати.
Сміятися над ким (над чим)	Сміятися з кого (з чого); дерти лаха.
Сміятися; реготати	Полупити зуби; пускати зубами зайчики.
Смутний	Неясний.
Снабженець	Постачальник.

³⁷⁰ Сучасний суб'єкт живого мовлення настільки звик до чужорідних елементів у слововжитку, що не відчуває інтелектуального дискомфорту, а тим більше невідкладної потреби захисту й очищення мови – визначальної ознаки нації і держави. Вихований в умовах страху й рабської покорі, він не може виявити громадянську активність, усвідомити відповідальність за принизливий (порівняно з сусідніми державами) стан рідної мови, стати не лише вболівальником, а й активним захисником її чистоти, милозвучності та націєтвірної ролі (Голубець М. На захист рідної мови й культури мовлення / М. Голубець. – Львів: Манускрипт, 2011).

Снігурочка
Сніжний вихор
Сновидіння
Снотворні засоби
Снувати інтриги
Соавтор, співавтор
Собаки з жиру казяться
Собаку з'їв на чому
Собаці – собача смерть
Собі на горе
Соблюдати договір
Соблюдати закони
Соблюдати порядок
Совість
Соковижималка
Солдат
Солдатський
Солідарність до них
Солідарність
Солідарно
Солідний вклад
Солідний
Солодкі пісні співати
Солодкоїжка
Солодоці
Солоно довелося комусь
Сольфеджіо
Сон в руку
Сон одоліває кого

Сонна тетеря
Сонце
Сонце закотилося

Снігуронька.
Хуртовина, хурделиця.
Сни.
Насонні засоби.
Плести тенета.
Співтворець.
Вівса шкапа з'їла, так і віз побила.
Зуби з'їв (проїв) на чому.
Катюзі по заслужі³⁷¹.
Собі на безголов'я.
Додержувати договору (умови).
Дотримуватися законів.
Додержувати порядку (ладу).
Сумління.
Соковитискувач.
Вояк.
Вояцький.
Солідарність з ними.
Взаємопоміч; однастайність, згода.
Пліч-о-пліч.
Неабиякий внесок.
Добрячий.
Щебетати соловейком.
Ласун; ласощохлист.
Ласощі, лакомини, лагомини.
Не з медом було комусь.
Нотоспів.
Сон справдився; пророчий сон.
Сон змагає (долає, бере) кого;
сон налягає на кого.
Сонько, сплюх.
Золота діжа.
Сонце зайшло (лягло, запало, сіло,
спочило).

³⁷¹ Ще кілька століть тому слово «котяга» у приказці звучало як «котюга» (від слова кіт). Проте і котяга (кат), і котюга (кіт) часто-густо схожі своїми ділами: вони роблять капості, шкоду, і за це їм перепадає. Така гра слів дала початок фразеологізму «котязі по заслужі», що означає: за кожну провину, шкоду, злочин буде покарання (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Сонячна сторона	Осоння.
Соплі	Шмарклі.
Соратник	Побратим.
Соромитися	Червоніти; горіти від сорому; пекти раків.
Сорт	Ґатунок.
Сортувати	Упорядковувати; перебирати; відділяти зерно від полови.
Соска	Смокталка.
Сослуживець	Товариш по службі.
Сосулька	Бурулька.
Сотовий	Стільниковий.
Соус	Підлива.
Соучасник	Співучасник.
Соціальне положення	Соціальне становище.
Соціальний	Суспільний.
Сочитися	Точитися.
Сочне яблуко	Соковите яблуко.
Сочувувати	Співчувати.
Співпадати	Збігатися; сходитися.
Співставити	Порівняти; зіставити.
Спазм; конвульсія; судорога	Судома, корч.
Спала завіса (пелена) з очей	Спала (спливла) з очей полуда.
Спаленіти	Закипіти, як вода на вогні; впасти в пасію.
Спальний мішок	Спальник.
Спальня	Ліжниця.
Спам	Мотлох; непотріб.
Спантеличувати	Збивати з пантелику; забивати баки; збивати на манівці; наводити полуду на очі (ману в очі); перти тумана в очі; замилювати очі; туманити голову.
Спартачити	Докинути ложку дьогтю.
Спасати життя	Рятувати життя.
Спасати положення	Рятувати становище (справу).
Спасатися втечею	Брати ноги на плечі ³⁷² ; дати ногам знати; накивати п'ятами.

³⁷² Ще в недалекому минулому взуття було розкішшю для простого люду. Його берегли, щоб довшє носилося. Мандрували люди переважно пішки. Щоб швидше подолати шлях і заощадити на взутті, ішли босоніж, а чоботи перекидали через плече, особливо тоді, коли бігли, тікали від лиха (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Так кажуть...

Спасибі
Спасти
Спасти від смерті
Спасти життя
Спати
Спати без задніх ніг
Спати безпробудно

Спати мертвим сном
Спати сидючи
Спати сном праведника; спати спокійно
Спекулювати; гендлювати
Спекулянт, гендляр
Спекуляція
Сперечатися
Сперечатися на гроші
Спершу
Спесивий
Специфіка
Специфічний
Спеціаліст
Спеціальний; професійний
Спеціальність; кваліфікація
Спеціально зробити щось
Спеціально
Спеції
Спецназівець
Спіратися лише на військову силу
Спиртний напій
Список використаних джерел
Список працюючих
Список складає 42 позиції
Список тем
Список товарів
Спитися

Співати басом (тенором)

А ми радимо так...

Дякую.
Урятувати; порятувати.
Урятувати від смерті.
Урятувати життя.
Давати хропака.
Спати як убитий
Спати непробудно (міцно, твердо);
спить, хоч з гармати бий (стріляй);
спить, як після маку (маківки).
Спати як камінь.
Клювати носом.
Спати сном блаженних.
Перепродувати.
Перекупник; перепродувач.
Перепродування.
Вести полеміку; битися об заклад.
Іти в заклад.
Насамперед.
Пихатий; бундючний.
Своєрідність.
Своєрідний.
Фахівець.
Фаховий.
Фах.
Навмисно зробити щось.
Навмисно.
Приправи; присмаки.
Спецпризначенець, спецбоєць.
Триматися на багнетах (штиках).
Трунок.
Перелік використаних джерел.
Список працівників.
У списку 42 позиції.
Перелік тем.
Перелік товарів.
Ударитися в горілку; закинути в горілці;
пропасти за чаркою.
Співати баса (тенора).

Співати в два голоси	Співати на два голоси; співати двоголосно.
Співати в унісон	В одну дудку грати.
Співати одну й ту ж пісню	Повторювати як папуга.
Співати під ніс	Мугикати (курникати, кургикати) [собі] під ніс.
Співвідносити	Зіставляти; порівнювати.
Співвітчизник	Земляк, краяннин.
Співпадати	Збігатися; сходитися; бути співзвучним.
Співпадіння	Збіг.
Співпадіння обставин (фактів)	Збіг обставин.
Співрозмірні величини	Сумірні (спільномірні) величини.
Співставляти	Зіставляти; порівнювати.
Співставляти факти	Зіставляти (порівнювати) факти; проводити паралель.
Співчутливість	Еолова арфа.
СПІД	СНІД.
Спідометр	Швидкомір ³⁷³ .
Спідтишка	Спотайна.
Спікер	Речник.
Спілий	Стиглий.
Спільними зусиллями	Гуртом.
Спільно обговоривши які-небудь питання	Рада в раду.
Спільно, заодно з ким-небудь діяти	В одній упряжці з кимось.
Спір	Полеміка; незгода; суперечка.
Спіралевидний	На взір спіралі.
Спіраль	Безконечник.
Спіткнутися і впасти	Піти норчака.
Спічка	Сірник.
Спічрайтер	Складач промов.
Спішити	Поспішати; квапитися.
Спішний	Швидкий; невідкладний; скорохвацький.
Спішно зібравшись, йти (їхати) куди-небудь	Хвіст у зуби.
Спішно зібравшись, іти геть (тікати)	Змотувати вудки.

³⁷³ Чехи на цей прилад прямо так і кажуть – *rychloměr* [р'іхломнер], від *rychlost* [р'іхлост] – швидкість по-нашому. Їм вторять і поляки – *szybkościomierz* [шибкошч'омеж], від слова *szybkość* [ші́бкошч'] – та сама швидкість українською. У цьому ключі російською цілком могло би бути *скоромер* [ско-ромер], *скоростемер* [скоростемер] чи якомсь так. Дивись також з цієї когорти *часомір* (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Спішно	Поспіхом.
Спливати на поверхню	Ставати явним; виходити наверх.
Сплошний бардак	Суцільний безлад.
Сплошний	Суцільний; одноцілий, цілокупний.
Сповістити	Подати вістку.
Сповнений енергії	Сповнений завзяття.
Сповнений завзяття, енергії; запальний	Гарячий на руку.
Сповняти обов'язок	Виконувати обов'язок.
Сподіватися на повернення минулого	Гнатися за вчорашнім днем.
Сподіватися на чийсь розсудливість	Питати розуму в когось.
Сподобатися кому-небудь	Спасти на душу комусь.
Сподобатися	Припасти до вподоби (до душі, до серця, до смаку); уподобатися.
Споживацька корзина; споживчий кошик	Кошик споживача; споживацький кошик.
Спозаранку	З раннього ранку.
Спокійна людина	Як сало в посилці.
Спокійна, неагресивна людина	Навіть мошки не потравить.
Спокійніше	Легше на голову.
Спокійної (доброї) ночі!	Добраніч! На добраніч! Здорові ночуйте!
Споконвіку	Як (відколи) світ світом.
Спокуса	Зваба.
Спокусливий	Звабливий, звабний; манливий.
Спокусник	Звабник.
Спокушати	Зваблювати; знаджувати; баламутити голову.
Сполучені Штати Америки	Дядечко Сем.
Спомин	Згадка.
Спонсор	Коштодавець ³⁷⁴ .
Спонукаати (змушувати) кого-небудь сказати щось	Тягти (тягнути) за язик.
Спонукаати до дії; надихати; змушувати працювати	Штовхати вперед кого.
Спонукаати до чого-небудь	Штовхнути на шлях чого.
Спонукаати когось до певних дій	Смикати за мотузку.

³⁷⁴ Особа, товариство, що дає під щось кошти, з метою отримання якоїсь віддачі у вигляді реклами, поголосу, згадки в розмаїтих засобах сповіщення тощо. В англійській мові *sponsor* (особливо в її американському наріччі) має одним з головних значень «фірму, що замовляє радіо- чи телепрограму в рекламних цілях». Натомість добродавець, він же доброчинець або ж добродій чи добродійник (запозиченим словом – меценат) такої вигоди не прагне і діє не зі сліпою думкою про зиск, а згідно свого вищого покликання (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Так кажуть...

Спори вирішуються судом
Спорити
Спортивна команда
Спортитися
Спортплощадка
Спортсмен
Споруда
Спорчений
Спорядження
Спостережливий; уважний
Спостерігати (стежити) за ким-небудь
Спочатку
Справа
Справа в наступному
Справа в тому, що...
Справа йде успішно
Справа не варта виїденого яйця
Справа тонка
Справа, яка не принизить когось
Справедливо
Справжній
Справи йдуть неважно
Справити враження; сподобатися
Справити шестидесятиріччя
Справитися з завданням
Справитися з кимось (чимось)
Справитися з найважчою роботою
Справка
Справляти повинність
Справляти приємне враження звучанням
Справляти приємне враження своїм виглядом

Спраглим до правди й волі
Спрей
Сприймати все песимістично
Сприймати дійсність наївно

А ми радимо так...

Суперечки розв'язує суд.
Сперечатися; змагатися.
Спортивна дружина.
Зіпсуватися.
Спортмайданчик.
Спортовець.
Будівля.
Зіпсований.
Обладунки.
Гострий на око (на очі).
Тримати на оці.
Зразу.
Праворуч.
Справа ця така.
Річ у тому (у тім), що...
Справа йде добре.
Справа не варта ламаного гроша.
Справа делікатна.
Корона з голови не злетить (не спаде).
По правді.
Чистої води.
Справи йдуть негаразд.
Запасти в душу (в око, в серце, в думку).
Відсвяткувати шістдесятиліття.
Упоратися із завданням.
Дати комусь (чомусь) раду.
Гори покотити.
Довідка.
Відбутки (відбучі) справляти (відбувати).
Тішити вухо (слух).

Тішити око (очі, зір);
милувати (радувати) око; чарувати зір.
Спраглим правди й волі.
Оприскувач.
Пофарбувати все в чорне.
Витати (літати) в хмарах (в небесах, в емпіреях).

Сприймати усіх на один манер	Стригти під один гребінець.
Спритний (меткий, вправний, проворний) у діях	Швидкий (скорий) на руку.
Спритно врятуватися втечею	Вислизнути з рук.
Спритно обдурити (перехитрити) кого-небудь	Обвести навколо пальця.
Спричинити до негативних наслідків	Спричинити негативні наслідки.
Спричинити сварку між кимось	Звести когось лобами.
Спричиняти душевні болі (переживання)	Терзати душу (серце).
Сприяття здійсненню чогось	Давати зелену вулицю ³⁷⁵ .
Сприяття кому-небудь в чомусь	Іти на руку.
Сприяття	Грати на руку; дати дорогу; дати ключ у руки; піти назустріч.
Сприятливий період у житті	Біла смуга.
Сприятливий час	Слушний час.
Спроба не проба	Утік не втік, а побігти можна.
Спроба осмислити	Спроба пізнати (з'ясувати собі, усвідомити, збагнути, розпізнати, розгадати).
Спробувати всього в житті	Наїстися всіх хлібів.
Спрос	Попит.
Спротивитися	Збридитися; оприкріти; стати осоружним.
Спрощувати доступ; робити доступним	Удоступнювати.
Спрямувати розмову куди комусь треба	Повернути на своє.
Спускатися вниз	Спускатися.
Спусковий курок	Спусковий гачок.
Спутник	Супутник.
Спухати	Набрякати.
Сп'яніти	Набратися, як жаба (риба) мулу.
Стабільний	Постійний; незмінний; стійкий.
Став невиносимим	В'ївся в печінки; сидить у печінках.
Ставати більш гірким	Гіркшати, погіркшати; гірчати, погірчати.
Ставати в ряд	Ставати лавою.
Ставати в стрій	Ставати (шикуватися) до лав.

³⁷⁵ Ще століття тому цей вислів викликав жах. Зеленою вулицею тоді називали прохід між двома шеренгами солдат, озброєних гнучкими прутами (шпіцрутенами), яким проганяли нещасних засуджених. З обох боків на них сипали удари, часто в кінці такої вулиці людина помирала від болю. З розвитком транспорту і впровадженням регулювання дорожнього руху фразеологізм змінив своє значення. Зелена вулиця – відкритий вільний проїзд, де горить лише зелене світло світлофорів (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Ставати важливим; мати значення	Набувати ваги.
Ставати веселішим (бадьорішим, енергійнішим)	Підвестися духом.
Ставати відчутним	Даватися знаки (знати).
Ставати гарячим	Гарячіти.
Ставати на задні лапки перед кимось	Стелитися листом перед кимось.
Ставати на захист	Ставати в обороні.
Ставати на коліна	Клякати.
Ставати на ноги	Підніматися на ноги.
Ставати на свої ноги	Свого хліба шукати.
Ставати на ципочки	Спинатися навшпиньки.
Ставати невиразним (нечітким) у пам'яті	Тонутися в тумані.
Ставати об'єктом постійного контролю (нагляду)	Попастися на мушку.
Ставати перешкодою в здійсненні чого-небудь	Переходитися дорогою ³⁷⁶ .
Ставати рівними рядами	Ряд у ряд ставати.
Ставати рішучим	Набиратися духу.
Ставити (робити) наголос	Наголошувати.
Ставити блюда на стіл	Подавати страви на стіл.
Ставити в вино	Привинювати.
Ставити в докір кому	Докоряти (дорікати) кому за що; закидати кому що; випікати очі кому чим.
Ставити в докір	Ставити на карб.
Ставити в залежність	Узалежнювати.
Ставити вище всього	Ставити понад усе.
Ставити до відома	Доводитися до відома.
Ставити знак рівності	Ототожнювати.
Ставити кого-небудь у незручне становище	Шити (обувати) у дурні; садитися на міліну.
Ставити кого-небудь у повну залежність	Підгортати під чобіт.
Ставити на голосування	Виноситися на голосування.

³⁷⁶ Дорога асоціюється із життєвим шляхом. За легендою, дороги з'являлися в часи до виникнення світу, коли за наказом Бога у їх прокладанні брали участь усі звірі, за винятком крота, який не послухався Господа. Тому коли кріт переповзе дорогу, він дохне. Із дорогою пов'язані численні повір'я і забобони. Не можна будувати житло там, де раніше була дорога, щоб життя в домі було спокійним; на дорозі, як і на межі, не можна спати, сидіти, кричати, справляти природні потреби, щоб не стати бар'єром для нечистої сили; вагітній жінці не можна їсти, ідучи дорогою, щоб дитина не була слинявою та ін. Коли вирушали кудись у справі, остерігалися, щоб ніхто не перейшов дороги з порожніми відрами, бо не пощастить, і навпаки – повні відра віщували успіх. Не можна було переходити дорогу весільній і похоронній процесіям (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Ставити на карту
Ставити на одну дошку з ким

Ставити на стіл
Ставити на стіл страви
Ставити палатку
Ставити не виправдані вимоги перед ким-небудь
Ставити палки в колеса
Ставити п'єсу
Ставити питання
Ставити питання ребром
Ставити під удар
Ставити своїм завданням
Ставити собі в приклад кого

Ставити собі за ціль
Ставити у відомість
Ставитися з повагою
Ставитися з фанатизмом до чогось
Ставитися як до людей
Ставка (*місячна зарплата*)
Ставка (*у військовій справі*)
Стагнація
Стадія розвитку
Стадо
Стає важко дихати під впливом сильних почуттів
Стає гірко на душі
Стає глибше
Стає голосніше
Стає дуже тихо
Стає не по собі

Стає радісно
Стає страшно (моторшно) від чого-небудь

А ми радимо так...

Ризикувати.
Ставити нарівні (в один ряд) кого з ким; рівняти кого з ким; прирівнювати кого до кого.
Класти на стіл.
Подавати на стіл страви.
Розбивати намет.

Натягувати струни.
Кидати колоди під ноги.
Показувати (розігрувати) п'єсу.
Ставити запитання.
Ставити питання руба.
Наражати на небезпеку.
Ставити собі за мету.
Мати собі за приклад (за зразок, за взірець) кого.
Ставити собі за мету.
Доводити до відома.
Мати повагу.
Загорятися.
Мати за людей.
Оклад місячний.
Осідок проводу.
Застій.
Щабель розвитку.
Отара.

Аж віддих тамує.
Жаль за душу бере.
Щораз глибше.
Щораз гучніше.
Чутно, як муха летить (літає, пролітає).
Робиться прикро (мулько) на душі; неспокій і сум бере (обіймає); неспокій заповзає в душу; ніби щось муляє на душі; щось ніби лягло на душу.
Радість обіймає.
Аж око в'яне

Стає сумно	Сум (журба) бере.
Стає темно; смеркає	За очі бере.
Стакан води	Склянка води.
Сталася бійка	Зчинилася бійка.
Сталася непередбачена подія	Сталася несподіванка.
Сталити	Гартувати.
Стало важко	Стало сутужно; довелося непереливки.
Стало гірше	Погіршало.
Стало модним	Зайшла мода.
Стало не по собі	Стало ніяково.
Стало приємно	Залоскотало коло серця.
Стало страшно	Побігли мурашки.
Сталося цілковите безладдя	Заварилася каша (катавасія).
Сталося щось незвичайне	У лісі щось велике здохло.
Сталь	Криця.
Стан великого збудження	Гарячка обхопила.
Стан спокою (безмовності)	Сонне царство; царство сну.
Стан хворого покращується	Хворому ліпшає.
Станеться так, як я хочу	Вийде на моє.
Становити невід'ємну особливість характеру	Сидіти в крові.
Становище стає критичним (безвихідним)	Земля горить під ногами.
Станок	Верстат.
Станом на друге травня	За станом на друге травня.
Станом на початок квітня	На початок квітня.
Старанно берегти; не виявляти	Тримати (держати) за сімома замками.
Старанно доглядати що-небудь або кого-небудь	Берегти як зіницю ока ³⁷⁷ .
Старатися	Намагатися; силуватися.
Старатися з усіх сил	Рвати землю.
Старе кохання не ржавіє	Давнє кохання не ржавіє; давнє кохання все перед очима.
Старе правило	Давнє правило.
Старець	Торбар, прошак, жебрак.

³⁷⁷ Таке порівняння неодноразово трапляється в Біблії, наприклад у Книзі притч Соломона: «Збережи заповіді мої – і будеш живий; і вчення моє – як зіницю очей твоїх». Воно пов'язане з особливою цінністю органу зору, адже ушкодження зіниці призводить до невиліковної сліпоти (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Так кажуть...

Старий (стріляний) вовк
Старий друг кращий нових двох
Старий друг
Старий холостяк
Старий
Старик
Старість – не радість
Старість наступає
Старість
Старіти
Старого горобця на полові не обдуриш
Стартує програма
Старший своїх років
Стати (упасти) на коліна перед ким

Стати багатим
Стати бадьорішим
Стати байдужим

Стати біля влади
Стати більш прозорим
Стати ближчим
Стати близьким (дорогим)
Стати в нагоді

Стати в нагоді
Стати в ряди борців за правду
Стати в тупик

Стати везучим; досягти чогось значного
Стати веселішим
Стати виразнішим
Стати відомим кому-небудь
Стати гірким
Стати грудьми за кого (за що)

А ми радимо так...

Бачив (видів) світа; зі світу чоловік;
бувалий у бувальцях.
Для приятеля нового не пускайся старого.
Давній друг.
Старий (підтопаний) парубок (панич).
Сто літ в обід.
Стариган; сива голова.
Старій бабі й на печі ухаб.
Старість настає (надходить).
Старі літа.
Давніти.
Старого лиса не виманиш з лісу.
Розпочинаємо програму.
Старший за свої роки.
Стати (упасти) навколішки
(навколінки, навколінці) перед ким;
уклякнути перед ким.
Забагатіти, розбагатіти.
Побадьорішати.
Збайдужіти;
бути щораз менше зацікавленим.
Узяти кермо влади.
Випрозоритися.
Поближчати.
Прирости до серця.
Пригодитися, знадобитися;
стати в пригоді.
Стати в пригоді.
Ставати до лав борців за правду.
Не знати що робити;
не знати, на яку ступити.
Спіймати жар-птицю (золоту рибку).
Повеселішати.
Повиразнішати.
Впасти у вуха.
Згіркнути.
Стати стіною (муром) за кого (за що);
мужньо боронити (захищати) кого (що);
обставати щосили (що є снаги) за ким
(за чим).

Стати дорослим, самостійним
Стати другорядним, неістотним
Стати дужчим
Стати душевно спустошеним
Стати змією
Стати інертним, байдужим до всього
Стати князем; здобути князівську владу
Стати кому на дорозі
Стати коротшим
Стати кращим для когось
Стати кращим за когось
Стати на карачки
Стати на ноги
Стати на хибний шлях
Стати на шлях істини
Стати на шляху
Стати на якір
Стати навияжку
Стати навколо кого (чого)
Стати недійсним
Стати незамінним
Стати непримітним
Стати неспроможним займатися чимось
Стати очевидним
Стати паном
Стати поетом
Стати поперек горла
Стати поперек дороги

Вирости з пелюшок.
Відійти (відступити, відсунутися)
на другий (задній) план.
Подужчати; поміцнішати; подебелішати.
Спопеліти серцем.
Згадючитися, погадючитися.
Обрости жиром (салом).
Сісти на стіл.
Стати на переметі кому;
зав'язати дорогу кому.
Покоротшати.
Вирости в очах.
Вирости на голову над кимось.
Рачки стати; стати на всі чотири.
Звестися (зіпнутися) на ноги.
Пуститися берега.
Піти дорогою правди.
Заступити дорогу.
Заякоритися.
Виструнчитися; стати наввипинки;
стати струнко (виструнчившись).
Обступити кого (що).
Утратити законну силу.
Відійти в тінь.
Засісти на дно.
Вийти з борозни.
Вилізти наверх.
Помазатися паном.
Осідлати Пегаса³⁷⁸.
Стати кісткою в горлі.
Заступити стежку (проїзд).

³⁷⁸ Фразеологізм має античне походження. Пегас – чарівний крилатий кінь. Стародавній міф розповідає, що Пегас злетів на Олімп, де приносив Зевсові грім і блискавку. У III тис. до н. е. александрійські поети створили легенду про Пегаса як про коня поетів. Якось музи співали так гарно, що вся природа слухала їх у заціпенінні, а гора Гелікон від захоплення почала швидко рости і досягла аж до неба. Тоді олімпійські боги наказали Пегасу повернути гору назад. Кінь ударив по ній копитом, утоптавши в землю, а на місці удару забило джерело Гіппокрена. Кожен, хто пив воду з цього дивовижного джерела, раптом починав говорити віршами. Відтоді Пегас і став конем муз, а пізніше поетів (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Стати предметом обговорення
Стати притчею во язицех
Стати причиною помилки
Стати рівнодушним
Стати самостійним
Стати серйознішим, соліднішим
Стати старим
Стати у весь ріст
Статут
Стаціонарний
Стая
Створити необхідні умови для чогось
Створити сприятливі умови
Створювати можливості
Створювати незручності своєю присутністю
Створювати сприятливі умови
Стежити поглядом за ким (за чим)

Стенографія
Степінь свободи
Степлер
Степовий міраж
Стерегти кого (чого)
Стерилізувати кого
Стерпиться – злюбиться

Стерти дошку
Стерти з лица землі
Стигнути
Стид
Стид не дим – очей не виїсть
Стидно
Стидно в очі дивитися
Стидно сказати
Стикнути
Стилістично правильний
Стимул для організованості
Стимул

А ми радимо так...

Потрапити на язика.
У кожного на губі висіти.
Призвести до помилки кого.
Збайдужити.
Зіп'ястися на власні ноги.
Споважніти.
Вбитися в літа; вийти з літ (з років, з віку).
Стати на цілий (на весь) зріст.
Правильник.
Постійний.
Згряя; ватага; рій.
Підготувати ґрунт.
Дати зелену вулицю.
Уможлиблювати.
Стояти, як смерть над душею.
Торувати шлях (дорогу).
Стежити очима за ким (за чим);
зорити за ким (за чим);
пасти оком (очима) кого (що).
Скоропис.
Ступінь вільності.
Спинач, скріплювач.
Степове марево.
Пильнувати кого (що).
Знепліднювати кого.
Звикне, то й полюбить;
притерпиться, то й пригорнеться.
Витерти дошку; зітерти з дошки.
Стерти на порох.
Холонути.
Сором; ганьба.
З сорому очі не вилізуть.
Соромно.
Треба позичити в Сірка очей.
Соромно сказати.
Зіткнути.
Гладкописаний.
Стимул до організованості.
Спонука.

Стимулювати	Спонукаати до дії; давати поштовх.
Стимулювати	Заохочувати.
Стиснувши зуби	Зціпивши зуби.
Стиснути губи (зуби)	Зціпити (стяти) губи (зуби).
Стихати	Замовкати; нишкнути; німіти.
Стихийний випадок	Сліпий випадок.
Стихийно	Само собою; як Бог пошле.
Стихнути	Стишитися.
Стіною стояти	Муром стояти.
Стіральний порошок	Пральний порошок.
Стірка	Прання.
Сто няньок, а дитина без ока	Сто баб – сто рад, а дитя без пупа; де багато господинь, там хата не метена.
Сто процентів	Сто відсотків.
Стовпотворіння	Скупчення.
Столова	Їдальня.

Здавалося, що то клятї галичани
знову беруться паскудити солов'їну й калинову³⁷⁹.

Стоматолог, дантист	Зубний лікар.
Стоповерховий	На сто поверхів.
Стопроцентний	Стовідсотковий.
Сторож; охоронець	Вартівник.
Сторожа	Варта; чати; вартування; чатування.
Сторожити	Вартувати.
Сторонник	Прибічник; прихильник.
Сторонній ефект	Побічна дія.
Стосовно мене	Щодо мене.
Стосунки	Взаємини.
Стояти (ставати) нерухомо (непорушно)	Як укопаний; як з каменя вибитий.

³⁷⁹ Є безліч слів, які фігурували в писемних пам'ятках Центральної України, а потім опинилися лише в галичан. Але ці слова не можна вважати галицькими. Врешті-решт, мовну реформу 1920-х років в совєтській Україні робили не галичани, а східняки. Зокрема й білоруська єврейка Олена Курило, розстріляна за український буржуазний націоналізм. Внаслідок успішної боротьби комуністичної партії та усіяких русифікаторів на чолі з білодідами, які люто переслідували слова, котрих не знала «радна рєчь», ці слова забулися. Тобто забулися не всіма – письменники, перекладачі, освічені люди ці слова знали і вживали. А от пересічні громадяни, натрапляючи на такі слова, душевно страждали. Їм здавалося, що то клятї галичани знову беруться паскудити солов'їну й калинову (Юрій Винничук «Страхітливий привид галицизмів», Інтернет-видання «Збруч», 28 серпня 2013).

Так кажуть...

Стояти (ходити) на задніх лапах перед ким
Стояти в голові
Стояти головою за кого
Стояти горою за кого
Стояти на краю прірви (пропасті)
Стояти на своєму
Стояти на стороні кого
Стояти на ципочках
Стояти на чиємусь шляху
Стояти на чиїсь стороні
Стояти однією ногою в могилі
Стояти при вході
Страждати від голоду
Страждати від посухи
Страждати; мучитися
Страйкуючі
Странний
Страсть
Стратити
Стратосфера
Страх вселився в серця людей
Страхова компанія
Страхування
Страшилка
Страшно
Страшно; моторошно
Стреміти
Стремління
Стригти під одну гребінку

А ми радимо так...

Стояти (ходити) перед ким навшпиньки; підслужуватися (підлещуватися, підлабузнюватися) до кого.
Очоловати.
Важити життям за кого; відважувати життя за кого.
Розпинатися за кого.
Стояти над безоднею (на краю безодні).
Триматися свого; обстоювати (правити) своє; хилити на своє.
Стояти на боці кого (чиєму).
Стояти на пальчиках.
Стояти поперек дороги комусь; закривати шлях комусь.
Тягти за кимось.
Прясти на тонку; дивитися в яму; бути на Божій дорозі.
Стояти на вході.
Голодом нидіти (гибіти, мліти, мучитися).
Терпіти від посухи.
Скніти душею.
Страйкарі.
Дивний.
Пристрасть.
Відправити під ніж.
Піднебесся.
Страх пойняв [серця] людей.
Забезпечнева (страхувальна) компанія.
Забезпека.
Жахалка, лякалка.
Лячно, аж жижки сіпає.
Волос в'яне (зав'яв); аж волосся піднімається (підіймається, лізе) вгору (догори).
Завзятися.
Порив; поривання; палке бажання (жага); велика хіть; поривання серця.
Під один шнур підводити; стригти під один гребінець.

Стримати своє слово	Додержати (дотримати, доконати) слова свого; стати на слові.
Стриматися від алкоголю	Не вживати алкоголю.
Стримувати плач	Ховати сльозу.
Стріляного горобця на м'якуні не проведеш	Старого лиса не виманиш з лісу.
Стріляти без промаху	Стріляти без похибки (без промаху); стріляти не хиблячи (не схибивши); не хибити стріляючи.
Стріляти з гармати по горобцях	Іти на муху з обухом; бити батогом по воді.
Стрімкий політ	Пошуг.
Стрімко налетіти	Впасти шулікою.
Стрімко	Гінко; шпарко; прожогом; нестримно; стрілою; шулікою.
Строгий виговор	Суворя (гостра) догана.

Від перепису 1926 року до перепису 1985 року
в СРСР зникло 90 народностей,
відумерли реліктові мови³⁸⁰.

Строгі міри	Круті заходи.
Строго кажучи	Точно кажучи.
Стройка	Будова; будівництво.
Стройний	Стрункий.
Стройова підготовка	Муштровий вишкіл.
Стройовий статут	Впоряд.
Строїти очі	Пускати бісики; грати (прясти, стригти, стріляти) очима.
Строїтися в шеренгу	Шикуватися в лаву.
Строптивий	Норовистий, норовливий; непокірний.
Структура тіла	Будова тіла.
Структура	Будова; побудова.
Струя	Цівка.

³⁸⁰ Ми самі не позбудемося комплексу імперської свідомості доти, доки припускатимемо, що для нас не було історичного вибору, що ми приречені на це об'єднання доти, доки не позбудемося владної неповноцінності. Наша мова через постійний самозахист не з достатньою енергією удосконалювала свої засоби сприйняття та вираження. У минулі віки ставилася під сумнів життєспроможність української мови і ставилося відтак питання про доцільність її існування. У радянські часи чинився духовний розбрат унаслідок асимілятивної політики, яка спричинилася до відумерщини за роки радянської влади мов малих народностей і поставила перед загрозою знищення мови великих народів, такі як українська, білоруська (Мовчан П. Мова – наш останній рубіж / П. Мовчан.– К.: Український письменник, 2012).

Стряхнути з себе лихо

Покотили горем;
ударити (кинути) лихом об землю.

Студіювати

Вивчати.

Студія, продакшн

Твірня³⁸¹.

Стукати зубами від холоду

Зубами цокотіти (дзвонити).

Ступенька

Сходинка; східець, приступець.

Ступеньки

Сходинки, східці.

Ступити на слизький шлях

Зійти на манівці;
на слизьке (на слизьку) попасти.

Суб'єктивне відношення

Упереджене ставлення.

Суб'єктивний погляд

Особистий погляд.

Субординація

Підпорядкування.

Субсидія

Допомога, запомога; підпомога.

Суверенітет

Державна незалежність.

Суверенний

Незалежний; самостійний.

Сувора зима

Люта зима.

Суворо покарати кого-небудь

Всипати патиків; втерти маку (часнику);
погріти ломакою (києм) спину (плечі,
ребра); погладити по спині;
дати під [сьоме] ребро; дати швабу
(шкварки); на кабаку стерти.

Сугроб

Замет.

Сугубо

Суто; чисто; виключно.

Судейський

Суддівський.

Суджено

На роду написано; судилося.

Судитися з ним

Позиватися з ним.

Судорога

Судома; корч.

Судорога звела

Напали судомою (корчі).

³⁸¹ Твірня [наголос на і] власне студія, місце, де щось створюється, вигадується, винаходиться, робиться. Тоді звукотвірня – там, де створюється звук, пісні, награння: цілком може мирно уживатися собі з поширеним зворотом студія звукозапису. Зрозуміло, чим тоді займаються на кінотвірні, «милотвірні» тощо. Загалом, у нас куди оком не кинь, усюди студії: і художня студія, і музична студія, і навчальні студії (курси), і ведучі наші волають зі студії, і навіть хати ми маємо у стилі студіо... І чомусь ніхто не поспішає дорікати цьому запозиченню у його надмірній розмитості, не чіткості. Але якщо італійське studio (від латинського studeo – ретельно вивчаю) до музично-художніх студій має безпосереднє відношення, то до різного виду «говорилень» чи квартир якось ні в тин ні у ворота. Слово твірня і похідні від нього покликані внести ясність, чітке розмежування поміж доволі-таки різними видами студій, а разом і дещо зняти аж надмірне смислове навантаження на цього «італійця». Новотвір твірня збудовано за взірцем таких звичних слів, як майстерня, броварня, пивоварня, солеварня, псярня, бондарня, пекарня, винарня і навіть лікарня – як бачимо, їх у українській мові є і є! Тож нічого диковинного у звучанні терміну твірня для українського вуха нема (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Судя по чому	Судячи з чого; зважаючи (з огляду) на що.
Судячи з усього (по всьому)	Як видно з усього.
Судячи по зовнішньому виду	Покладаючись на зовнішнє враження.
Судьба	Доля.
Суєта	Метушня; шатанина; марнота.
Суєта суєт	Марнота марнот ³⁸² .
Суєтитися	Метушитися; товктися, як Марко в пеклі (по пеклу).
Суїцид	Самогубство.
Сукупність	Загал.
Сукупність	Збір.
Сума складає	Сума становить.
Сумарний	Узагальнений.
Суматоха	Метушня; метушіння; гармидер; біганина; сум'яття; буча; шарварок.
Сумбур	Плутанина; каша.
Сумбурний	Плутаний.
Сумерки	Присмерки, присмерк.
Суміжний	Прилеглий.
Сумніватися	Бути непевним; вагатися.
Сумнівне задоволення	Більше смороду, як потіхи.
Сундук	Скриня.
Сунути великою масою (навальню)	Як сарана.
Сунути голову в петлю	Стромляти голову в петлю (в зашморг); лізти на рожен.
Суп	Зупа.
Суперечити самому собі	Співати в інший тон (інакше, інше).
Суперечити; сперечатися	Натороч казати; мовити криво.
Супермаркет	Велика крамниця.
Суперник	Супротивник.
Супроводження	Супровід.
Супруги	Подружжя.

³⁸² Походження фразеологізму біблійне. У Книзі Екклезіаста або Проповідника, мудрий Соломон розмірковує про сенс людського життя. Він доходить висновку, що ні багатство, ні праця, ні веселощі, ні мистецтво не є найважливішими у житті, бо жоден з їхніх плодів людина не зможе забрати із собою, коли помре. Усе це «суєта суєт», на яку ми марнуємо своє життя замість того, щоб радіти своїй роботі і служити Богові. Фразеологізм «суєта суєт» означає те, що позбавлене будь-якої вартості, будь-якого значення (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Суржик	Мовна мішанина (мішанка); мовний покруч; суміш; полова ³⁸³ .
Суровий	Суворий.
Сурок	Бабак, байбак.
Суслик	Ховрашок, ховрах.
Суспільна значимість	Суспільна вагомість.
Суспільне життя	Громадське життя.
Сустави	Суглоби.
Сутка	Доба.
Суточні	Добові.
Суттєва різниця (відмінність)	Істотна (вагома) відміна.
Сутулитися	Пригорблюватися.
Суть діла	Суть справи.
Суфікс	Наросток
Сухої нитки не залишилися	Мокрий як хлющ.
Сухопутна армія	Наземне військо.
Сучасність	Теперішнє; сьогоднішня.
Суша	Суходіл.
Сушилка	Сушарка, сушильня, сушарня.
Суща правда	Щира правда.
Сфера діяльності; галузь	Царина.
Схвалювати щось	Бути обома руками за.
Схвально відгукуватися	Похваляти.
Схватка	Сутичка.

³⁸³ Суржи́ком називаємо нечисту мову, що штучно об'єднує слова двох або кількох мов. Як мовна суміш суржик позбавлений норм літературної мови. Суржик не нове явище і з'явився він не тоді, коли українська мова зустрілася з російською. Можна сказати, що суржик був ще за часів скіфів. Про це свідчать численні запозичення з різноманітних мов: від латиниці та грецької до арабської й німецької. Сьогодні існує так званий польсько-український, українсько-німецький, та навіть українсько-канадський суржик (Зозуля О. Якщо Суржик – хвороба, то як з нею боротися. – Час і Події. – 2009. – 1 серпня).

Суржик існує лише в колоніальних країнах і постколоніальних, у Західній Європі нема цього. Бувають змішані діалекти на порубіжжі, але це інше. Це рівноправні мови – відбувається взаємний вплив. Коли ж одна мова витісняє іншу – українська у відступі, російська – у наступі, тоді вже людина україномовна пристосовується до сильнішої мови, в результаті виходить суржик. Це у нас і у білорусів, у них це називається «трясянка». Мішанина мов – це феномен України і Білорусії, і тут ще зіграло роль, що це слов'янські, тобто однієї групи мови. Можлива аналогія – піджин і креольські мови, але це Африка, Південна Азія, а не Європа. Я впевнена, що суржик легко вивести, так само як піджинів багато зникло, коли вже утворилися незалежні держави. Треба щоб люди чули українську мову найбільше. В Кореї, наприклад, навіть заборонили японську масову культуру, бо у них було таке, що японська розмивала корейську мову (Масенко Л. Те, що написано в підручнику – не істина в останній інстанції // Час і Події. – 2013. – 21 листопада).

Так кажуть...

Схватки
Схвильований; збуджений
Схилятися до чого
Схильний до крадіжок (до хабарництва)
Схід сонця
Східняк
Сходити вниз
Схоже на те, що...
Схожий на батька
Схожий
Схожі між собою негативними рисами
Схожі між собою чим-небудь

Схопити за груди в бійці

Схопити за шиворіт

Схуд
Схуднути на лиці (в тілі)
Схуднути
Сцена
Сюда-туда
Сюрприз
Сьєрра-Леоне
Сьогодні жарко
Сьогоднішній день не без завтрашнього
Сьогоднішній день
Сьогоднішній
Сьорбнути горя

А ми радимо так...

Перейми.
Мов на гарячій вугіллі.
Прихилитися до чого.
Хапкий на руку.
Сонцесхід.
Здибанка.
Сходити.
Виглядає, що...
У батька вдався.
Як з ока випав.
Пара п'ятак.
Два чоботи на одну ногу;
два чоботи – пара.
Ухопити за петельки;
узяти (схопити) за барки.
Узяти (схопити) за шкірку (за комір,
за барки).
Ребра світяться.
Спасти (упасти) з лиця (на лиці, з тіла).
Перепастися на смик.
Майданчик; поміст.
Сюди-туди.
Подарунок, дарунок; несподіванка.
Гори лева.
Сьогодні спекотно (парко, печно).
Ще й завтра день буде.
Сьогодні.
Сьогоденний.
Набратися (зазнати, скуштувати) лиха
(біди, горя).

Т

Та говоріть же
Та є одна проблема
Та й діло з кінцем
Та й усе; більше нічого

Та ну ж бо кажіть!
Але є одне «але».
Та й годі; та й край [увесь]; та й квит.
Та й годі.

Та не тут то було	Так де тобі.
Та чорт з ним!	Та хай йому чорт (біс, грець)!
Табак	Тютюн.
Таблетка	Пігулка.
Таблетки від болю	Пігулки проти болю.
Таємний хід	Потайник.
Таємно від інших	У глибині душі (серця).
Таємно від усіх	Потай усіх; за спиною.
Таємно продавати	Продавати з-під прилавка.
Таємно	Крадькома; потай, потайки; стиха; назирці; тишком-нишком.
Тайвань	Терасова затока.
Тайком	Спотайна.
Таймер	Часомір ³⁸⁴ .
Тайна вечеря	Таємна вечеря ³⁸⁵ .
Тайна; секрет	Таємниця.
Тайне голосування	Таємне (закрите) голосування.

³⁸⁴ Часомір – прилад, що міряє певні відтинки часу. (Відразу зазначу, що свідомий того, же такої фізичної величини як «час» насправді не існує, але то вже інакша оповідка). На жаль, подекуди часоміром гарячі голови намагаються замінити й без того гарне слово – годинник, чим завдають болючих ударів наразі кволенькому сучасному українському новотвору. Шукати заміну й без того нашим питомим словам – шкідництво чистої води, бо ж від добра добра не шукають!! Натомість усю творчу насагу вартувало б зосередити на заміні дійсно розмаїтої змавпованої дурні на взірць імплементація, імплімент, референдум, ксерокс (назва фірми!), рекордер, локаут та багато, багато іншого. Ось і виходить так, що до безневинного годинника вчепилися зі своїм часоміром, натомість таймер собі жирує на наших землях, аж за вухами лящить. Нашим не таким вже й давнім прашурам було під силу вигадати свою рідну назву новому приладові із цокотом стрілочок, а ось їхніх нащадків наче хтось врік. Ще назвати секундомір – секундоміром спромоглися, але коли той самий пристрій перевалив за секунди і почав вести лік більшим відтинкам часу, все: думка стала – пішов таймер. Дивовижа! Для порівняння, у чехів для «таймера» існує ціла купа заміників, залежно від цільового застосування приладу. Вони зрозумілі й без особливого перекладу: *časoměrůč* [ч'асомнержич], *čítač času* [чітач ч'асу], *časový spínač* [ч'асови спінач] тощо. Тож хай собі плин життя тихо відбиває годинник, а якісь коротші відрізки часу міряє часомір. На подібних засадах могли б утворюватися й інші прилади вимірювання, наприклад, тепломір замість термометра, обертомір замість «птеродактиля» тахометра, або ж швидкомір на місце ВЛЛ-хворого спідометра (Словник новотворів Юрка Зеленого).

³⁸⁵ Вислів має біблійне походження. У четвер перед іудейським святом Пасхи Ісус Христос зібрав своїх дванадцятьох учнів-апостолів на вечерю. Він помив ноги кожному і мовив: «Ви чисті, але не всі». Нечистим був Іуда (Юда). Він не вірив у Ісуса як Сина Божого, тому й не був очищений від гріхів своїх. Та Ісус обмив і йому ноги, цими діями показавши приклад любові й покори. За вечерю, знаючи, що його переслідують і скоро стратять, Христос розповів апостолам, яких страшних страждань Йому доведеться зазнати, і що Він воскресне на третій день. Саме цю вечерю у християнстві називають Тайною. Фразеологізм «тайна вечеря» вживають на позначення таємних зустрічей, зібрань людей, серед яких можуть бути одностудці й відступники (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Тайник
Тайно підтримувати
Тайно
Таїланд
Таїти
Так вот
Так далі продовжуватися не може
Так завгодно було долі
Так йому й треба
Так і бути
Так не буде; не вдасться що-небудь
Так ні ж
Так ось воно що!
Так положено
Так получилось
Так прийнято

Так у нас водиться

Так чи інакше
Так я тобі й повірив!
Так як хтось і хотів
Так як
Так, як слід (як годиться, як повинно бути)
Так, як треба; добре; успішно
Така на мене неохота напала
Така постановка питання недопустима
Таке й таке діло
Также
Такий худий, що ребра видно

Такий, що хочеться з'їсти; апетитний
Таким (отаким) способом (чином)
Таким макарон
Такі реалії
Такі то діла
Тактовний
Таланить (щастить) у житті
Талановитий

А ми радимо так...

Схованка.
Стояти за спиною.
Таємно.
Земля вільних.
Тримати в душі.
Отож; ото; так от (ось).
Так далі тривати (тягтися) не може.
Так розсудила доля; так уже судилося.
Туди йому й дорога.
Хай [і] так; так тому й бути; гаразд; добре.
Цей номер не пройде.
Аж ні.
Еге-ге!
Так має бути.
Так вийшло (склалося).
Є такий звичай; так ведеться на світі;
так заведено (узвичаєно).
Такий маємо звичай; у нас такий звичай;
так у нас поводитьься; така у нас поведінка.
Сяк чи так; чи так, чи не так; так чи інак.
Знайшов дурних!
На лад вийшло.
Тому що, оскільки, бо.
Чин чином (по чину).
На лад складається.
Така мене нехить узяла.
Так підходити до справи не можна.
Отак і так.
Також; так само.
Худий, аж ребра світяться;
світить ребрами хто.
Сам у рот лізе.
Так (отак); у такий спосіб.
Таким робом.
Така дійсність.
От такі діла (справи).
Ввічливий; люб'язний; витриманий.
Фортуна всміхається.
Обдарований; кебетливий.

Так кажуть...

Талант
Талант; природне обдарування
Талий сніг
Там добре, де нас нема
Таможня
Тамувати (приглушувати) тяжкі почуття
(думки)
Танець
Танути від горя (від журби)
Танути як свічка
Тапки
Таракан
Тарарам
Тараторити
Тверда надія
Тверда обкладинка
Твердити (доводити) загальновідоме
Твердити одне й те ж

Твердість волі
Твердо впевнений
Твердо знати
Твердо стояти на своєму
Твій авторитет не підірветься
Твір знаходиться в друці
Твір не може бути відтворений без дозволу
Твоїми вустами та мед пити
Творити з допомогою фантазії
Творити злодіяння
Творити суд і розправу

Творог

А ми радимо так...

Хист; обдарування.
Обдарування; дар; кебета; дар Божий;
іскра Божа.
Розмерзлий сніг.
Де каша з маслом, там нас немає.
Митниця.

Топити горе (лихо).
Танок.
Марніти (сохнути) з горя (з журби, з туги).
Скапувати свічкою.
Капці.
Тарган.
Шарварок.
Тарахкотіти.
Добра (певна) надія.
Оправа; палітурка.
Ломитися у відчинені двері.
Усе одно та одно; усе те саме (тієї самої)
правити (товкти, торочити); те саме
повторювати; після тієї та знов тієї [ж]
співати; і вчора куліш, і сьогодні куліш;
та сама тетеря й на вечерю³⁸⁶.
Непохитність.
Цілком упевнений.
Добре знати.
Триматися одного.
Не спаде корона з тебе.
Твір друкується.
Твір не можна відтворювати без дозволу.
Коли б твоє слово та Богів у вухо.
Брати з голови.
Коїти чорні діла; каїнове діло чинити.
Чинити суд і розправу;
судити й розправлятися.
Сир.

³⁸⁶ Пересічний користувач навряд чи зможе розпізнати окремі запозичення, які ховаються за нібито чисто українськими словами. З угорської мови до нас прийшли такі слова: «кучма», «куліш», «гуляш», «табір», «хутір» тощо (Зозуля О. Якщо Суржик – хвороба, то як з нею боротися. – Час і Події. – 2009. – 1 серпня).

Так кажуть...

Творожне тісто
Творожний
Те, що вимагає багато часу для завершення
Те, що криє у собі щось невідоме
Те, що має здатність невпинно скорочуватися
Те, що має найвищу якість (цінність)
Те, що не варте уваги; не має істотного значення
Те, що не має ніякого значення і цінності
Те, що не підлягає сумніву
Те, що не стосується справи (теми розмови)
Те, що псує якусь справу, вигляд чого-небудь
Те, що ще не пізнане (не вивчене)
Тебе не стосується!
Тезис
Текучий стан справ (речей)
Текучість кадрів
Телескоп
Телефонна трубка
Темниця
Темно, хоч око виколи
Темної ночі зорі ясніші
Темнота
Темперамент
Темпераментний
Тендітне створіння
Тендітний
Тент; палатка
Теологічний
Теорема
Тепер питається, як бути?
Тепер це в моді

Тепла вода
Теплиться надія
Тепло
Тепловоз

А ми радимо так...

Сирне тісто.
Сирний.
Довга пісня.
Скринька з секретом.

Шагренева шкіра.
Золоте руно.

Вермішельні справи.
Марнота марнот.
Залізне правило.
З іншого лібрето.

Ложка дьогтю.
Скринька з секретом.
Не про тебе річ (діло)!
Теза.
Поточний стан справ (речей).
Плинність кадрів.
Далековид, далекогляд.
Слухавка.
В'язниця.
Темно, хоч в око стрель.
Церква горить, а люди руки гріють.
Темрява; пітьма.
Вдача.
Пристрасний; запальний; палкий; гарячий.
Теплична квітка.
Витончений; тонкий; кволий.
Намет; шатро.
Богознавчий.
Твердження.
Тепер питання, що [його] вдіяти (робити)?
Тепер на це мода; тепер [повелася] така мода; тепер це модно; тепер так повелося.
Літепло.
Жевріє (тіє) надія.
Теплінь.
Теплотяг.

Тераріум	Терарій.
Територія	Терен.
Термін; строк	Реченець.
Терміновий; спішний; екстрений	Негайний; невідкладний; першочерговий; нагальний; доконечний; конечний.
Термінові міри	Невідкладні заходи.
Термінологія	Назвознавство.
Термометр	Тепломір.
Тернистий шлях ³⁸⁷	Хресна дорога.
Терпеливо витримувати що-небудь болісне	Нести ярмо.
Терпеливо переборювати труднощі (незгоди)	Нести свій хрест ³⁸⁸ .
Терпи, козаче, – отаманом будеш	Їж, козо, лозу, коли сіна немає.
Терпимо	Сяк-так; можливо; не найгірше; можна жити; може бути.
Терпіння закінчується	Терпіння вичерпується (виходить, доходить [до] краю); не стає терпіння (терпцю); терпець уривається.
Терпіння й труд усе перетруть	Терпінням і працею всього добудеш; вода камінь точить.
Терпіння лопнуло	Терпець увірвався; терплячка увірвалася.
Терпіти великі страждання	Нести свій хрест.
Терпіти горе (страждання)	Жити як собака; битися як риба об лід; тягнути біду.
Терпіти митарства	Поневірятися; бідувати; поневірянь (злигоднів) зазнавати.
Терпіти невдачі	Бути під конем.
Терпіти нужду (нестатки, голод)	Трубити в кулак; битися з нуждою.
Терпіти поразку	Зазнавати поразки.
Терпіти розкаяння совісті	Картатися серцем.
Тертий калач	Бита голова; битий жақ; людина бувала; бувалий, бувалець.

³⁸⁷ Цей вислів пов'язаний з латинським прислів'ям «*Per aspera ad astra!*» (Через терни до зірок!) і з численними згадками в Євангелії про терни як символ мучеництва, фізичних і духовних страждань (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

³⁸⁸ Початком своїм вислів сягає вглиб віків. За давніми жорстокими звичаями, людина, засуджена на смерть, несла свій хрест до місця страти, де її розпинали. Так Ісус Христос пройшов дорогою страждань до Голгофи з хрестом на плечах, бо його доля була визначена Богом наперед. У переносному значенні «нести свій хрест» – означає терпіти тяжку долю, великі страждання, обстоюючи справедливість чи певну ідею (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Тест	Проба; випроба; випробування.
Тетерев	Тетерук.
Ти від горя, а горе за тобою	Ти від горя, а воно тобі назустріч.
Ти завинив, а мені розхльобувати	Сліпий завинив, а горбатого повісили.
Ти йому плюй в вічі, а він каже – дощ іде	Ти йому стрижено, а воно тобі голено; ти йому про індики, а він тобі про гуси дикі.
Ти мене не проведеш!	Нема дурних!
Ти мені не указ	Ти мене не повчай; не тобі мене вчити (повчати); твоя голова мені не указ.
Ти нас усіх опозорив	Ти нас усіх увів у неславу (виганьбив).
Ти не покалічився?	Ти себе не ушкодив?
Ти переміг (вийшов переможцем) у чомусь	Твоє зверху.

~~~~~  
Слова «либонь», «робітня», «красне письменство»
наказувалося вилучати з оригінальних та перекладних творів³⁸⁹.
~~~~~

Ти що з неба впав?	Ти що з дуба впав?
Тикати	Цокати.
Тим більше	А надто; і поготів.
Тим ліпше	То й краще.
Тим не менше	Проте; а проте; однак, одначе; а все-таки; а все ж таки; з усім тим.
Тим чи іншим шляхом (способом, чином)	Так чи інак.
Тимчасово	Поки що.
Тинейджер	Підліток.
Тинятися без діла	Давати горобцям дулі; горішки бити.
Типовий; характерний	Показовий.
Типографія	Друкарня.
Типу, тіпа	На зразок; на штиб; на кшталт.

³⁸⁹ Обмеження, переслідування й заборони української мови були жорсткими в різних імперіях, особливо в Московській. Репресії щодо найвидатніших носіїв мови в добу більшовизму, які розпочалися після нетривалого періоду українізації. Політика зближення націй та злиття мов, що досягла апогею під час застою 70–80-х років. У рамках тієї політики слова, не схожі на російські, викидали з нашої мови або оголошували діалектними, застарілими, штучними, не зрозумілими народові тощо. Причому від імені українського народу виступали або зросійщені мовно й духовно українці, або взагалі неукраїнці, що приїжджали з метрополії керувати нами. З академічного Інституту мовознавства до видавництв і редакцій надходили списки заборонених слів та висловів (на зразок либонь, робітня, красне письменство й под.), які при редагуванні наказувалося вилучати з оригінальних та перекладних творів (Пономарів О. Культура слова: мовностилістичні поради / О. Пономарів. – К.: Либідь, 2011. – 272 с.).

Так кажуть...

Тир
Тираж
Тиранічний
Тире
Тиски
Титан
Титул
Тиха вода береги підмиває

Тиха їзда
Тихі кроки
Тихнути
Тихше води, нижче трави

Тихше їдеш – дальше будеш

Тихше
Тиша царювала
Тишина
Ті фотографії, що були показані мною
Тікати

Тікати без оглядки
Тікати від страху; в стані великого переляку
Тікати через вікно
Тікі-така (*футбольний стиль*)
Тілохранитель
Тільки
Тільки в труді щастя
Тільки й всього

Тільки й всього?
Тільки одна видимість
Тільки поскоріше

А ми радимо так...

Стрільбище.
Наклад.
Свавільний; розгнузданий.
Риска.
Лещата.
Велетень.
Звання.
Тиха вода греблю (береги) рве;
тиха вода береги ламає (лупає).
Повільна їзда.
Тиха хода.
Затихати.
Тихий та плохенький (сумирний,
смирений); смирний, хоч у вухо бгай
(хоч у пазуху клади); мов (як те) ягнятко;
наче сім баб пошептали над ним.
Помалу (поволі) їдь – далі заїдеш;
тихше їдь – дальше станеш;
іди помаленьку – доженеш і стареньку.
Тихо, тихіше.
Тиша панувала.
Тиша; беззвуччя; безгоміння.
Ті світлини, що я показав.
Увіритися ногам; кидатися навітікача;
намазати п'яти салом; накивати п'ятами;
дати ходу; дати тягу; брати ноги на плечі;
давати драла; давати на п'ятки.
Куди видно тікати.
Трусити штаньми (штанами).
Тікати вікном (у вікно).
Дир-дир.
Охоронець.
Лише, лишень.
Тільки праця дає щастя.
Та й по всьому; ото й по всьому;
ото й тільки; тільки й того;
на тому й кінець.
Оце й усе?; та й усе?; та й годі?
Тільки так здається.
Тільки, щоб швидше.

Тільки птичого молока немає

Добре чорту в дудку грати, сидячи в очереті: одну зломить, другу виріже.

Тільки розум на гроші не купиш

За гроші тільки рідного батька (рідної матері) не купиш.

Тільки що

Щойно; тільки-но; оце тільки (зараз).

Тіпун тобі на язик³⁹⁰

Пипоть тобі на язик; щоб тобі поприндило! Бодай тобі заціпило! Бодай тобі з такою мовою!

Тісна дружба

Близька дружба.

Тісні стосунки

Близькі стосунки.

Тісно

Як оселедці в бочці; курці ступити ніде; як у ступі; як у рукавичці.

Тіснота

Переповнення.

Тішити себе думкою (надією)

Багатіти думкою.

Тішити; заспокоювати

Гріти серце (душу).

Тішитися; радіти

Не чути землі під собою; бути на сьомому небі.

Тканина в клітинку

Картата (гратчаста) тканина; тканина в ґратки.

Ткань

Тканина.

Ткачиха

Ткаля.

Тлінний

Невічний.

Тліти

Жевріти.

Тля

Попелиця.

То одне, то друге

То се, то те.

То там, то сям

То тут, то там; то там, то тут.

То червоніти, то блідніти

У лиці мінитися.

Тобі б таке щастя!

Щоб ти так дихав!

Тобі іде (пасує)

Тобі личить.

Тобі повезло

Маєш щастя.

Тобі причудилося

Тобі примарилося.

Тобто

Себто.

³⁹⁰ Слово має велику силу, тому з ним обходилися дуже обережно, щоб не наврочити, не накликати неприємностей або хвороби. Побажання «тіпун тобі на язик» було дуже серйозним, оскільки носій тіпуна ставав мовчазним виконавцем волі знахаря і не міг відповідати на зло. Тіпун – це хвороба птахів, за якої на кінчику язика з'являється хрящуватий нарост. Коли в людини на язиці з'являється щось подібне, його за аналогією називають тіпуном. Вважалося, що на тіпун хворіють нечесні люди. Отже, знахарська формула-заклинання «тіпун тобі на язик» мала на меті карати брехунів, неправдивців. Згодом значення фразеологізму змінилося на недобре побажання кому-небудь з приводу недоречних висловлювань (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Товар відмінної якості
Товар відпущений на вагу
Товар на любий смак
Товар піднімається в ціні

Товар
Товари, що (які) ввозяться в Україну
Товариство любителів природи

Товариські відносини
Товариш мій, а хліб їж свій
Товариш по зброї
Товариш по нещастю
Товариш по професії
Товариш по школі
Товаришувати
Товарний
Товпа
Товпитися
Товстий; грубий; дебелий

Товстосум
Товщина
Товщиною
Тоже
Той світ
Той чи інший
Той, кому гроші дістаються без затрати
Той, хто валяється в ногах
Той, хто веде замкнуте життя
Той, хто веде подвійну гру
Той, хто виляє хвостом
Той, хто відіграє незначну роль у чомусь
Той, хто відіграє певну роль у чомусь
Той, хто допомагає брехати
Той, хто досягає успіху в будь-якому починанні
Той, хто завжди здійснює те, що обіцяє
Той, хто запізнився

А ми радимо так...

Хоч на виставку.
Важений товар.
Товар на всяк смак (на різні смаки).
Ціна на товар іде вгору (росте);
у гроші йде товар; товар дорожчає.
Крам.
Товари, що ввозять в Україну.
Товариство прихильників природи;
товариство природолюбців.
Товариські стосунки; товаришування.
З сусідом живи, а тин городи.
Бойовий побратим.
Товариш у нещасті (нещастям).
Товариш за професією; колега.
Товариш зі школи; шкільний товариш.
Водити хліб-сіль (компанію).
Товаровий.
Натовп; юрба.
Юрбитися, юрмитися.
Як бодня; як барило (бодня); як кабан;
в свою шкуру не влазить.
Жирний кіт.
Товщіль.
Завтовшки, завгрубшки.
Теж, також; так само.
Кращий зі світів.
Той чи той; той чи другий.
Легкий на гроші.
Простертий коло ніг.
Відлюдько.
Дворушник.
Крутихвіст.
Десята спиця в колесі.
Не остання спиця в колесі.
Підбрехач.

Легкий на руку.
Господар (хазяїн) свого слова.
Пізній Іван.

Той, хто зраджує з корисливою метою
Той, хто може швидко й багато ходити
без втоми
Той, хто нічого не важить у суспільстві
Той, хто переслідує корисливі цілі
Той, хто повертається з каяттям
Той, що був до недавнього часу
Той, що був до теперішнього часу
Той, що вкрався в довіру

Продажна шкура.
Легкий на ноги.
Хвіст собачий.
Користолюб; шкурник.
Блудний син³⁹¹.
Донедавній.
Дотеперішній.
Підшивайло.

Україна досі залишається
постколоніальною країною³⁹².

Той, що живе біля кордону
Той, що живе між горами
Той, що за горизонтом
Той, що кидає слова на вітер
Той, що не виправдав надії
Той, якому щастить
Ток
Токсичний; ядовитий
Толерантний
Толерувати
Толкати

Прикордонець.
Межигірець.
Заобрійний.
Скоробреха; щедрий на пусті слова
(обіцянки).
Провальний.
Легкий на руку.
Струм.
Отруйний, отруйливий.
Терпимий; поблажливий.
Терпіти.
Штовхати.

³⁹¹ У Євангелії від Луки переказано притчу, яку розповів Христос своїм учням. Молодший син попросив батька віддати йому половину статків, які він мав одержати у спадок. Батько поділив свій маєток між двома синами і віддав молодшому належне. За кілька днів юнак вирушив у мандрівку в далекі краї, де змарнував увесь свій спадок до останньої монети, живучи в розкоші і розвагах. Тим часом у краї настав голод, і бідака мусив найнятися свинопасом, щоб хоч якось прогодуватися. Та йому не давали навіть половини, призначеної для свиней. Тоді юнак згадав, що слуги його батька мають удосталь хліба, і вирішив повернутися додому. Він хотів стати батьковим найманцем, бо вважав себе негідним називатися сином. З таким наміром і глибоким каяттям юнак ішов до отчого дому, та батько ще здалеку побачив його, з радістю вибіг назустріч, наказав принести синові найкращий одяг і прикраси, влаштувати банкет на честь його повернення в лоно родини (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

³⁹² Головною ознакою її постколоніалізму є те, що багато українців ще не позбулися малоросійської або радянської ідентичності – далася взнаки кількасотрічна асиміляція тубільного населення в панівну, нібито престижнішу, російську мову і культуру. І, ніде правди діти, ця асиміляція триває і в наші дні. Перелік українських термінологічних словників, знищених комуно-більшовицькою владою 1933 року, вражає. Їх нестачу ми відчуваємо й сьогодні (Ірина Магрицька «Наукова мова в постколоніальній Україні», Радіо Свобода, 22 грудня 2012).

Так кажуть...

Толкова людина
Толковий спеціаліст
Толковий
Толково
Толком не розумію
Толку, як з козла молока
Толкувати
Томат
Тому то; тим то
Тонкі, рівні брови
Тоном нижче
Тонути
Топити
Топлене молоко
Топливо
Топографія
Торговець
Торгувати
Торгувати совістю
Торгуючі організації
Торжествений
Торжествено відмічати
Торжество
Торжествувати
Торкатися того, що кого-небудь
найбільше турбує
Тормоз
Тормозити
Тортури
Торчати
Торчати перед очима
Тоска
Тоскно
Тост
Тотальний
То-то й воно
Точильний
Точка в точку

А ми радимо так...

Тямуща людина.
Розумний фахівець.
Розумний; метикуватий; тямущий.
До діла; до пуття; доладно.
Не зовсім добре розумію.
Як з курки молока, а з верби петрушки.
Тлумачити.
Помідор.
Тож.
Брови як на шнурочку; шнуровані брови.
На [один] тон нижче.
Іти на дно.
Спускати на дно.
Пряжене молоко.
Пальне.
Теренознавсто.
Крамар; гендляр.
Крамарювати.
Позичати очі в Сірка.
Торговельні організації.
Урочистий.
Бучно вшановувати.
Свято.
Бити в литаври.
Наступати на мозолю.
Гальмо.
Гальмувати.
Муки.
Стирчати; стриміти.
Стовбичити (стирчати) перед очима.
Туга; сум; нудьга.
Сумно як у домовині.
Грінка.
Суцільний; поголовний; цілковитий.
Отож-то; отож-то [воно] й є; тим-бо й ба.
Гострильний.
Точнісінько; йота в йоту.

Так кажуть...

Точка відліку
Точка зору
Точка опори
Точка
Точковий
Точно відомо
Точно так

Точно такий же
Точно у визначений час
Точно
Тошнить
Тошнота
Травля
Трагедія
Транжирити
Транспарентний
Транспорт регулярно курсує
Транспортир
Трансформер
Тратити останню копійку
Тратити час
Траур
Траурний
Треба готуватися до нічлігу
Треба ж такому статися!
Треба закрити цю лавочку

Треба замітити
Треба й міру знати
Треба негайно щось робити (виконувати)
Треба подати наступні документи
Треба признатися (сказати) відверто

Треба, як мертвому кадило
Требувати борг
Требувати

А ми радимо так...

Вихідна точка.
Кут зору; погляд.
Точка (пункт) опертя; опірна точка.
Крапка.
Цятковий.
Достеменно відомо.
Так само (самісінько); достоту так;
достеменно.
Такий (отакий) самий.
Хвилина в хвилину.
В акурат.
Нудить.
Нудота.
Цькування.
Нещастя; горе; біда; лихо.
Тринькати.
Прозорий.
Транспорт ходить як годинник.
Кутомір.
Перекинчик; перевертень.
Тягтися з останнього.
Даремно гаяти (гайнувати, марнувати) час.
Жалоба.
Похоронний.
Треба лагодитися ночувати.
Це ж треба!
Треба з цим покінчити; треба зробити
(покласти) кінець (край) цьому;
треба дати цьому берега.
Треба (варто) сказати (зазначити).
Не треба перебирати міри.
Час не жде.
Треба подати такі документи.
Нічого гріха таїти (крити); правду кажучи;
ніде правди дівати; ніде діватися;
правду мовити.
Не pomoже бабі кадило, коли бабу сказило.
Правити борг (довг, позику).
Вимагати.

Треjder	Торговець.
Тремтіти від холоду	Їсти (бити, вибивати) дрижаки.
Тремтіти від холоду (страху)	Цокотіти (ляскати) зубами.
Тремтіти як[осиковий] лист	Тремтіти як осика (як осичина); труситися як на ножі.
Тренер по плаванню	Тренер з плавання.
Тренуватися; практикуватися	Вправлятися.
Третейський (арбітражний) суд	Мировий суд.
Третього дня	Позавчора, передучора.
Три дні підряд	Три дні поспіль (вряд).
Три дні тому	Запозавчора.
Тривалі аплодисменти	Щедрі оплески.
Тривіальний	Заяложений; зачовганий.
Тривога бере	Неспокій обіймає.
Тривожити	Не давати спокою; завдавати клопоту; пекти п'яти; смоктати (ссати) серце; не давати спати.
Тривожитися	Бити на сполох.
Тривожний (неспокійний) стан	Як (мов, ніби) на жаринах (на жарині, на жару).
Тримається з достоїнством	Тримається (поводиться) гідно.
Тримай вухо гостро!	Начувайся!
Тримай кишеню ширше!	Підставляй поли; наставляй ширше кишеню; дам, дам – коли б лише здоров зносив!; дідька лисого ³⁹³ ; чорта з два! не дочекаєшся; завтра з мішком; хапай в обидві жмені.
Тримай лівіше	Бери (верни) вліво; цоб.
Тримай правіше	Бери (верни) вправо; цабе.
Тримати в голові	Мати на думці.
Тримати в ежових рукавицях	У шорах (у лабетах, у лещатах) тримати (держати) кого; у тісних (у цупких) руках тримати кого; до рук прибрати кого; держати кого в залізних кліщах.

³⁹³ Дідьки – міфічні істоти, добрі або злі духи. За давньою українською легендою, колись ангели, що хотіли поставити себе нарівні з Богом, були покарані та скинуті з небес на землю. Ті, що впали на людське житло, стали хатніми дідьками – домовиками, на воду – водянниками, у ліс – лісовиками тощо. У народі їх вважали лисими. Донині збереглися вислови: «лисий біс», «лиса гора», «лисий чорт» та ін. Фразеологізм «дідька лисого» вживають для повного заперечення – нізачо, ніколи, зовсім, абсолютно нічого (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Тримати в кігтях кого

Тримати в кулаці

Тримати в пам'яті

Тримати в полі зору

Тримати в секреті

Тримати в узді

Тримати в чорному тілі кого

Тримати вліво

Тримати вушка на макушці

Тримати курс на...

Тримати на безпечній відстані

Тримати на думці

Тримати на прив'язі кого

Тримати напрямом куди (до чого)

Тримати парі

Тримати під каблуком

Тримати під наглядом

Тримати руки по швах

Тримати себе

Тримати себе в рамках

Тримати себе в руках

Тримати себе з достоїнством

Тримати слово

Тримати сторону чию

Тримати язик за зубами

Триматися (поводитися) впевнено

Триматися в стороні

Триматися в ціні

Триматися до останнього

Тримати кого в пазурах.

Мати в жмені.

Мати в тямці (в пам'яті, на пам'яті, в тямці); зберігати в пам'яті; тримати в голові що; пам'ятати (тямити) що.

Мати на оці; не спускати з ока.

Не розголошувати.

Тримати (держати) в шорах кого; загнuzдати кого.

Не дбати за (про) кого; занедбувати (занехаювати) кого; тримати (держати) в чорні кого.

Ліворуч брати.

Оглядатися на задні колеса.

Прямувати до...

Не підпускати надто близько.

Мати на думці (на мислі).

Тримати на припоні (на ретязі) кого.

Простувати (прямувати) куди (до чого).

Битися (заходити, іти) в заклад.

Тримати під пантофлею.

Тримати на мушці.

Стояти струнко; виструнчитися.

Поводитися.

Тримати себе (триматися) в межах [пристойності (звичайності)].

Тримати себе в шорах.

Гідно (з гідністю, поважно, з повагою) триматися (поводитися).

Додержувати (додержувати) слова; бути кріпким на слово.

Тягти руку за ким; тягти за кого; бути на боці кого (на чиєму боці); триматися з ким; стояти за ким.

Тримати язик на припоні; накинути вуздечку на язик.

Держати фасон.

Триматися осторонь; бути осторонь.

Не спадати з ціни.

Триматися (битися) до упаду (до кінця, до скону).

Триматися з погордою (зарозуміло)	Ходити (стояти, виступати) козирем ³⁹⁴ .
Триматися заодно	Тримати з ким; в один гуж тягти з ким.
Триматися компанії з ким	Триматися чийого товариства (гурту, компанії); тримати спілку з ким; триматися купи з ким.
Триматися на поверхні	Бути на плаву.
Триматися на чесному слові	Ледве (ледь-ледь) триматися (держатися).
Триматися незалежно, зарозуміло	Ходити королем (тузом).
Триматися одне одного (разом)	Триматися (держатися) купи (гурту).
Триматися поважно (гордовито, зверхньо)	Ходити павичем (гоголем, півнем).
Триматися скромно	Поводитися скромно.
Тримісний номер	Номер на трьох.
Тринадцять	Чортове число; чортова дюжина.
Тринога	Триніжок, триніжка.
Тріпати (мотати) нерви кому	Шарпати (лоскотати) нерви кому; сотати нерви з кого; варити воду з кого; не давати жити кому; бути сіллю в оці; ссати кров; тягти душу.
Тріпати спідниці	Скакати в гречку.
Тріпати язиком	Молоти (ляпати, плести, клепати) язиком; робити з губи (з писка) халяву; правити (точити) теревені.
Тріскучий мороз	Великий (лютий, цупкий) мороз; мороз аж рипить (аж шелестить, аж шкварчить); мороз аж скалки (зорі, іскри) скачуть (аж дим устає); мороз з очима; мороз-кипень; козацький мороз.
Тріумфальний шлях	Шлях, устелений квітами.
Тріщати по всіх швах	Тріщати скрізь; тріщати по цілому; геть розпадатися.
Тротуар	Хідник.
Трофей	Здобич.
Трохи більший	Більшенький.
Трохи вужчий	Вужченький.

³⁹⁴ У вислові йдеться не про картярську гру, а про ходу. Можна ходити королем, павичем, індиком, а можна козирем. Ще в Київській Русі бояри, на відміну від простолюду, пришивали до коміра святкового каптана ще один комір, гаптований сріблом, золотом і діамантами, який називали козирем. Козир поважно стримів, надаючи поставі боярина гордовитості. Отже, ходити козирем – триматися зверхньо, гордовито, пихато, а козиряти – хвастатись чим-небудь, користуватись перевагою (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Трохи згодом	По [якомусь] часі.
Трохи згодом	По малій годині.
Трохи менший	Меншенький.
Трохи, трошки	Трішки; з комареву ніжечку; на макове зерня; з (як) наперсток.
Трубадур	Трубач; сурмач.
Трубити	Сурмити.
Трубка для куріння	Люлька.
Трубочист	Сажотрус.
Труд; робота	Праця.
Трудити очі	Сліпати.
Трудитися	Працювати в поті чола; гріти чуба.
Трудівник; робітник	Працівник.
Трудно собі представити	Важко уявити; не вкладається в голову.
Трудоголік	Працелюб.
Трудолюбність	Працьовитість; працелюбність; запопадливість.
Труна	Домовина.
Труп	Мрець; виходець з того світу.
Трус	Боягуз, страхополох.
Трущоба	Нетрі.
Тряпка	Ганчірка; шматина, шматка.
Трясе від холоду (страху)	Дрижаки пробирають (проймають, нападають, беруть, б'ють, хапають).
Трясе лихорадка	Трясе (трусить, тіпає, колотить) пропасниця (лихоманка, трясця) кого.
Трясе як в гарячці	Кидає то в жар, то в холод.
Трьохкімнатна квартира	Трикімнатна квартира.
Трьохкімнатний	Трикімнатний.
Трьохтомний словник	Тритомний словник.
Туалет	Кафе «Два бублики».
Туберкульоз	Сухоти ³⁹⁵ .
Туга з'їдає кого	Туга (журба, смуток) гризе (сушить, в'ялить) кого.

³⁹⁵ Щоб визначити стан, у якому перебуває наукова термінологія на 21-му році нашої незалежності, достатньо взяти до рук, наприклад, чинні російсько-українські словники медичної термінології і подивитися, як вони перекладають українською лексему «туберкулёз». Ігноруючи традиційний народнорозмовний його синонім «сухоти», укладачі цих словників, як правило, подають лише його російсько-латинський варіант – «туберкульоз» (Ірина Магрицька «Наукова мова в постколоніальній Україні», Радіо Свобода, 22 грудня 2012).

Туга роздирає серце	Туга крає серце.
Тугий на вухо	Недочуває хто; приглухуватий (підглухий) хто.
Туго доводиться	Не з медом.
Туго з грішми	Сутужно з грішми (з грошима); куцо на гроші.
Туда	Туди.
Туди йому й дорога	Так йому й треба; катюзі по заслугі; своїм шляхом пішов.
Туди, де ворон кісток не занесе	Там, де козам роги правлять.
Туди-сюди; то туди, то сюди	Тик-мик.
Тужити	Серцем нудити.
Тужитися	Пнутися (напинатися, лізти) зі шкури.
Тук-тук	Стук-стук.
Тулуб	Кожух.
Туман насувається	Стелиться туман.
Туманність	Мряковина.
Тумбочка	Шафка.
Туняєць	Дармоїд.
Тупий відносно до чого	Тупий на що.
Тупик	Глухий кут.
Тупикова ситуація; безвихідне становище	Безвихідь; безпорадне становище, зачароване коло ³⁹⁶ .
Тупцювати	Переступати з ноги на ногу; переминати ногами.
Тура	Вежа.
Турбота про дітей	Піклування (турбота) про дітей.
Турбувати (гнітити) когось	Лежати на душі (на серці).
Турбуватися лише про себе	Глядіти свого носа.
Турбуватися про кого; тривожитися за когось	Скніти душею.
Турист	Мандрівник; подорожній.
Туристи попали в безвихідне положення	Мандрівники заскочені безвихіддю.
Туристична екскурсія	Похід; подорож.
Турція	Туреччина.

³⁹⁶ За народним повір'ям, з молитвами і закличками захиститися від нечистої сили можна, описавши навколо себе коло, проте людина не могла його полишити, бо ззовні чекала небезпека. За цим самим принципом колись люди обходили дім і двір з предметами, що мали магічну силу: кочергою (коцюбою), мітлою. Навіть міста оборювали, щоб захистити від ворогів та пошестей (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Тут не доб'єшся успіху

Тут далеко не розженешся.

Тут не дозволено курити

Тут не дозволено (не дозволяється, не вільно, не можна) курити (палити).

Тут нічого не поробиш

І нема на це ради.

Тут одному не можна справитися

Тут самому не можна (несила) впоратися; тут сам один не впораєшся; тут сам цьому ради не даси.

Тут пахне жареним

Тут пахне (смердить) смаженим (смаденим); тут чути смалятину.

«Совки» не дають установити істинні українські норми³⁹⁷.

Тут тобі й кінець (капець)

Тут тобі й край; тут тобі й гак.

Тут як тут

Тут і (тут як) уродився; як тут; вже й тут.

Туфлі

Мешти.

Тушити вогонь

Гасити вогонь.

Тушити м'ясо

Тушкувати м'ясо.

Тюремне заключення

Ув'язнення.

Тюрма

В'язниця.

³⁹⁷ Чому словники конче треба робити вже і широкому загалу. Бо, судячи з усього, якісь «офіційні» структури цього не зроблять чи не зможуть в силу різних причин зробити. Принаймні поки не змогли. А тим часом мова засмічується різним непотребом, який потім всупереч глузду і нормам мови «узаконують»: всіх цих ведучих, льотчиків, гонщиків, медіа тощо. Тому створювані словники мають, зокрема, пропонувати здорову альтернативу, хоч, можливо, спочатку якесь слово (чи вислів) буде незвичним, спірним, а, мо', й саме врешті виявиться негодящим. У сучасному українському правописі не бракує суперечностей, а то й безглуздя (типу: Гаусс але гаус, Ватт але ват, Стелла але стеліт, врешті, Ганна але Ганя і т. д.). І проблема навіть не в тому, що якісь «ретрогради» чи «совки» не дають «справжнім професіоналам» установити істинні українські норми, а радше в тому, що останні самі часто не можуть дати раду правописові. Тут досить глянути на всі ті винятки, якими обсажені правила, на калічні слова, яких насипом, але чомусь нема їм заміни, на активні дієприкметники, що «не властиві українській мові», але чомусь досі в ній унормовані. Традиційним залишається передання іншомовних слів – слід у слід російському написанню... Є два варіанти: чекати, коли офіційні мовознавчі інституції запропонують на енному десятку років незалежного вже, здавалося б, пробування обґрунтовані правила транскрипції/транслітерації слів хоча б з найпоширеніших мов, або ж... не чекати, виходячи з вже наявних логічних (але неофіційних) пропозицій і продовжуючи їх розвивати, творити свої правила, не зважаючи на ту «офіційність». Другий варіант видається кращим. Тим паче, коли врахувати, що мовні (!) установи пишуть на своїх книжках «Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту...». Боюсь, з правилами у них може не скластися. На форумі з часом будуть розміщені статті (чи подані поклики на статті на інших сайтах), присвячені різним проблемним правописним питанням, щоб відвідувачі краще могли зорієнтуватися, чому так, а не інакше, висловити свої зауваги, чи запропонувати свої статті чи питання для обговорення (З передмови до «Російсько-українського народного сучасного словника» <http://r2u.org.ua/html/announcement.html>).

Так кажуть...

Тютелька в тютельку
Тягати за волосся
Тягне адміністративну відповідальність
Тягне кримінальну відповідальність
Тягнути волинку
Тягнути за язик
Тягнути канітель
Тягнути лямку
Тягнути час
Тягнути чию сторону
Тяготить
Тяжке положення
Тяжкий на підйом
Тяжкі випробування в чієм-небудь житті
Тяжкі часи
Тяжко дісталось
Тяжко експлуатувати кого-небудь
Тяжко на душі
Тяжко перестраждати
Тяжко працювати на кого-небудь
Тяжко працювати
Тяжко працювати, зазнаючи утисків
Тяжко хворий; близький до смерті
Тяжко хворіти; не підніматися через слабкість
Тяжко
Тяп-ляп
Тьотя
Тьфу на тебе!

А ми радимо так...

Око в око; достоту (достеменно) такий (так).
Чубити; волосувати; скубити [за чуби, за чуприну, за патли]; вихрити; метелиці (почубеньків) давати.
Передбачає адміністративне стягнення.
Передбачає кримінальну відповідальність.
Длятися (тягатися) з чим; тягти без краю в свою дудку; молоти щось одне.
Випитувати; примушувати говорити.
Розводити тяганину; тягнути Сірка за хвіст.
Тягти ярмо (воза, тягло); біду тягти.
Зволікати час.
Тягти за кого.
Лежить тягарем на серці; колупає серце.
Скрута; безпорадне становище.
Його важко розрухати.
Ходіння по муках.
Лиха година; тісні часи.
Гірко прийшлося.
Тягти (тягнути, витягати, витягувати) жили; пити кров; видавлювати соки; дерти шкуру.
Жаль душу стискає.
Перейти пекло мук.
Точити [свій] піт.
Гнути горба; гнути (згинати) спину (шию, карк, хребет).
У ярмі ходити.
Дивиться в могилу.
Лежати пластом.
Сутужно; як верблюдові пройти крізь вушко голки.
Абияк; сяк-так; стук-грюк, аби з рук; косо-криво, аби живо.
Тітка.
А, хай тобі біс!
Хай тобі сто чортів [і сіра свитка]!
Сто чортів твоєму батькові!

У

У 2004 році	2004-го року.
У багатьох випадках готель пустував	Готель часто був порожній; у готелі часто було порожньо; готель стояв пустою.
У багатьох відношеннях	Багато [де] в чому; багатьма сторонами; з багатьох поглядів.
У багатьох місцях; повсюди	Широким (розгорнутим) фронтом.
У безвихідному становищі	У глухому куті.
У безділлі	У нічев'ї.
У більш віддалені часи	За давніх часів; у давніших часах.
У більш широкому масштабі	У ширшому засягу.
У більшій мірі	Більшою мірою.
У більшості випадків	Здебільшого, здебільша, переважно.
У близьких (дружніх) стосунках	Запанібрата.
У будний день	Буднього (буденного) дня; будньої днини; у будень, на будні.
У будь-який час (хвилину, момент); завжди	Кожної хвилини; будь-коли.
У будь-якому випадку	Так чи так.
У будь-якому місці; всюди	Хоч би де.
У будь-якому напрямку; куди-небудь	Куди ноги несуть; куди очі поведуть (бачать).
У буквальному смислі	Буквально.
У великій кількості зібралися	Чисельно; як мухи на мед.
У великій небезпеці	На волосині (на волосинці).
У вигляді милостині	Як ласка; за ласку.
У вигляді покарання	За кару; як кара.
У вигляді процента	Як процент.
У визначений час	У певний (визначений) час; певного часу.
У випадку	На випадок [чого]; якщо; як бува.
У випадку вашої згоди	Якщо ваша згода; якщо ви [будете] згодні; у разі вашої згоди.
У випадку відсутності	Якщо нема; якщо не буде.
У випадку незгоди розробника	Якщо розробник не погодиться.
У випадку необхідності (потреби)	Якщо (коли) буде (є, знайде) потреба; якщо (коли) треба; якщо буде треба; у разі потреби.

У випадку чого	На випадок чого; у разі чого; коли б (якби) що сталося (трапилося); коли що [станеться (трапиться)].
У вихідний день	Вихідного (вільного) дня; вільної (вихідної) днини.
У віддалених місцях	По далеких місцях; по далеких світах.
У відкритому полі	У чистому (у чистім) полі.
У відношенні до...	Стосовно до...
У відповідності до плану	Відповідно до плану; згідно з планом.
У відповідності з чим-небудь	Нога в ногу.

Саме фразеологізми якнайкраще
відображають навколишню дійсність³⁹⁸.

У відповідь на ваш лист	Відписуючи (відповідаючи) на вашого листа; відписуючи вам.
У відповідь на...	Відповідаючи на...
У вільний час	На дозвіллі.
У ворожих стосунках	На ножах.
У всіх відношеннях	У всьому.
У всі дзвони дзвонити	На всі усуди.
У всій повноті	Якнайвичерпніше.
У всіх випадках	Завжди.

³⁹⁸ Приклади відомих фразеологізмів з різних царин нашого буття:

- 1) сільськогосподарських та інших трудових процесів – *варити воду (з когось)*, *з одного тіста, орати перелогі, прокладати першу борозну, попускати віжки, повертати голоблі*;
- 2) різних виробництв, ремесел: а) ткацько-прядильного: *розплутувати вузол, де тонко, там і рветься, розмотати клубок*; б) кравецького: *білими нитками шите, на живу нитку, як з голочки*; в) ковальського: *брати в лещата, між молотом і ковадлом, міцного гарту*; г) гончарського: *лудити очі, полуда впала на очі, зняти полуду з очей*; д) рибальства і мисливства: *закидати вудку, змотувати вудки, клювати на живця, стріляна птиця, ганяти як солоного зайця*;
- 3) театральнo-музичної діяльності: *увіходити в роль, помінятися ролями, у своєму репертуарі, коронний номер, попадати в тон, як по нотах*;
- 4) військової справи: *з відкритим забралом, підносити на щит, схрещувати мечі, нюхати порох, приймати бій, брати рубіж, взяти на озброєння, здавати позиції, залишати поле бою*;
- 5) картярської гри: *розкривати карти, плутати карти, мішати карти, кинути всі козири, ставка бита, при пікових інтересах, козирний туз*;
- 6) народних звичаїв та обрядів: *давати гарбуза, облизати макогона, як засватаний*;
- 7) вірувань і магічних дій: *напускати ману, замовляти зуби, як рукою зняло, встати на ліву ногу, виносити сміття з хати*;
- 8) усталених казкових зворотів: *за щучим велінням, за тридев'ять земель, тримати за хвіст жар-птицю, скоро казка мовиться*;
- 9) ознак і дій, пов'язаних зі світом тварин і птахів: *заяча душа, хитрий лис, кіт наплакав, показувати пазурі, птах високого польоту, розправляти крила, звити гніздо, курям на сміх*.

У всіх відношеннях

Усіма сторонами; зусібіч; усім; у всьому; кругом; з усякого (кожного) погляду; з усіх поглядів; під усіма поглядами.

У всіх місцях

Скрізь; по всіх усюдах.

У всіх на виду

У всіх на очах.

У всякий час

Повсякчасно.

У всякого барона своя фантазія

У всякого Мусія своя затія; кожний блазень своїм строєм; всяк по-своєму казиться.

У всякого Федорка своя відмовка

Кожна пташка свою пісню співає.

У всякому випадку

У всякому (у кожному) разі; на кожний спосіб; хоч як; як не є.

У всьому знати толк

На всьому розумітися.

У всьому признатися

Сказати всю правду.

У в'язниці

За ґратами.

У глибині душі (серця)

На дні душі (серця).

У новогрецькій мові слова «блог» не існує³⁹⁹.

У гніві зробити

Зозла; спересердя.

У гнітючому (поганому) настрої

З каменем на душі (в грудях).

У голові шумить

У голові чмелі (джмелі) гудуть.

У голову не йде

У думку не сходить (не йде).

У голодний рік

Голодного року; під голодний рік.

У гріхах жити

Грішно жити.

У грошовому еквіваленті

У грошовій рівновартості.

У гурті, то й смерть не страшна

В гурті й куліш з кашею їється.

У далекому минулому

У давню (сиву) давнину.

У даний момент (час); у цю хвилину

У (на) цей (той) момент (час); у цю (ту) мить; під ту мить (хвилину); цієї миті; зараз; наразі.

У даному випадку

У цьому разі (випадку).

У два (три) прийоми

Двома (трьома) нападами.

У два рази

Удвічі.

³⁹⁹ Мають рацію ті, хто вважає, що перш ніж запозичати якесь слово з чужої мови, варто пошукати у своїй мові, створити нове слово або надати вже наявному слову нового значення (О. Пономарів). Бездумне запровадження й використання російської мови, і особливо російського кримінального суржику, є чи не головною проблемою для української мови. Для прикладу, у новогрецькій мові слова блог не існує. Греки навіть для таких понять, як комп'ютер, глобалізація, Інтернет мають свої відповідники (Пономарів О. Культура слова: мовностилістичні поради / О. Пономарів. – К.: Либідь, 2011. – 272 с.).

Так кажуть...

У два рахунки
У двох кроках
У двох напрямках одночасно
У двох напрямках
У двох словах
У дев'ять годин
У декількох словах
У десятій раз
У деякій мірі

У деякому роді
У диковину
У дитинстві
У дійсності
У добавок до всього
У добру путь!
У довжину
У доказ
У доповнення до чого
У достатній мірі
У дохід держави
У другий раз
У другому місці
У душу не йде
У жар кинуло кого
У жертву віддати
У жодному випадку

У загальних рисах
У загальному
У загальному випадку
У залежності від обставин

У залежності від року
У залежності від...
У засаді
У захищеному від вітру місці

А ми радимо так...

Не змигнувши (моргнувши) оком;
раз-два й готово; як раз і два.
[За] два кроки звідси.
На два фронти.
Двоколісно.
Двома словами; стисло; коротко.
О дев'ятій годині.
Кількома словами.
Удесяте.
Деякою мірою; певною (якоюсь) мірою;
у певній (у якійсь) мірі; до певної
(до якоїсь) міри.
До певної міри; певною мірою.
Навидовижу; удивовижу.
Змалку; за малих літ.
На ділі.
До всього [того].
Щасливої дороги!
Завдовжки.
На доказ; на довід.
На додаток до чого; як додаток до чого.
Належною мірою.
На користь держави.
Іншим разом; іншого разу.
Деінде; в іншому місці.
У душу не лізе; з душі верне.
Вогнем узяло кого.
На поталу дати.
Нізащо (ніколи) у світі (на світі);
у жодному (ніякому) разі.
Назагал; загальними рисами.
Загалом; узагалі; у цілому; у підсумку.
Загалом.
Залежно від обставин (від умов);
як до обставин (умов).
Як якого року; як під який рік; як до року.
Залежно від...
У засідці.
У затишному місці; у затишку.

У звичному порядку	Звичайним порядком.
У зв'язку з...	З огляду на...
У зимовий час	Зимової пори (доби); узимі, узимку.
У знак подяки кому	На знак подяки (вдячності) кому.
У значній мірі	Великою (значною) мірою; значно.
У золотій оправі	У золотій оздобі.
У зрілому віці	У літах.
У зручний час	При добрій нагоді.
У його честь	На його честь.
У картах везе кому	Карта йде кому.
У катастрофічному становищі	Земля горить під ногами.
У кишені пусто	У кишені гуде.
У кінець черги (позаду всіх) ставати	У хвіст ставати.
У кінцевому підсумку	Кінець кінцем; після всього; наприкінці всього; у кінцевому висліді; в останньому (у загальному) підсумку.

~~~~~  
Без мови почуватимемо себе нижчою,
«культурно-неповноцінною» нацією⁴⁰⁰.
~~~~~

У кінцевому результаті	Урешті-решт; зрештою.
У кінці міста (села)	Край (покрай, на краю, скраю, кінець) міста (села).
У кого які погляди	Хто чим дихає.
У кого-небудь зовсім немає грошей	Свистить у кишені.
У кого-небудь можна домогтися прихильності	Серце не камінь.
У кого-небудь м'які, податливі вдача, характер	Серце з воску.
У кого-небудь немає (зникає бажання) їсти	Шматок не йде (не лізе) в горло кому.
У кого-небудь немає нічого	Свищі в борщі.
У кого-небудь поліпшився настрій	Аж світ вгору піднявся.
У кого-небудь пробудилося почуття кохання	Серце заговорило.
У когось мало або нема грошей	З пустою (з порожньою, з бідною) кишенею.

⁴⁰⁰ Поки мова не здобуде місця у вищій школі, поки вона не слугує органом викладання в університетських та інших навчальних закладах, допоки вона не стала знаряддям наукової праці у викладанні й літературі, доти суспільство, народність, що розмовляє цією мовою, почуватиме себе на становищі нижчої, «культурно-неповноцінної» нації (Михайло Грушевський).

Так кажуть...

У когось поганий настрій
У кожного своя доля
У кожному місці; всюди
У копійку влетіло

У крайньому випадку
У кращому вигляді зробити
У кращому випадку

У круг його обов'язків входить
У лежачому положенні
У лісі дрова рубаять, а до села тріски падають
У літній час

У любий день
У любий момент
У любий час

У любому випадку
У майбутньому році
У майбутньому; пізніше; колись
У мене безсоння
У мене все нормально (окей, кльово)
У мене всі гроші вийшли

У мене є
У мене недостатньо коштів
У мене повна довіра до нього

У мене получилося
У мене серце так і йокнуло
У метрологічному відношенні

А ми радимо так...

Бзик укусив.
Кому весілля, а курці смерть.
Куди не кинься.
Далось в копійчину; у копійчку вскочило; великих (добрих) грошей стало; вийшло дуже дорого.
У крайньому разі.
Якнайкраще (якнайліпше) зробити.
У найкращому (найліпшому, кращому, ліпшому) разі.
До його обов'язків належить.
У лежачому стані; лежачи, навлежачки.

Пани деруться, а в хлопів чуби тріщать.
Літньої пори (доби); літнього часу; улітку, уліті, літком.
У будь-який день.
Всякої миті; будь-коли.
Будь-якого часу; у будь-який час; першого-ліпшого часу; першої-ліпшої часини; кожного часу; коли хочете; коли завгодно; будь-коли; повсякчас.
Так чи так; у кожному разі.
На той рік; наступного (майбутнього) року.
З часом; іншим часом.
Сон мене не бере.
У мене все гаразд.
У мене [вже] по [всіх] грошах; я витратився (вивівся, звівся) з грошей; я геть-чисто витратився; я [геть-чисто] згрошився; у мене вже вітер у кишенях гуде (свище, гуляє).
Я маю.
Не з мою кишенею.
Я йому цілком довіряю; я маю до нього цілковите довір'я (цілковиту довіру); я на нього цілком звіряюся.
У мене вийшло; мені вдалося.
У мене (мені) серце так і тьохнуло (йойкнуло).
З метрологічного погляду.

Так кажуть...

У минулому році
У мирний час
У міру можливостей
У міру сил
У міру
У місяці січні
У моєму розпорядженні
У моєму розпорядженні година часу
У молоді роки
У момент радісного збудження (піднесення)
У найближчий час; от-от, ось-ось

У найближчі дні
У належній мірі оцінити
У наміренні
У напруженому стані
У нас все йде добре
У нас так не водиться

У насмішку
У настороженому стані
У наш час

У наші дні
У наявності
У небезпечному становищі; під загрозою
У негативному смислі
У недалекому майбутньому
У недалекому минулому

У недобрий час
У недоступному місці
У незначній мірі
У незручному положенні
У нерішучості
У нестерпних муках

А ми радимо так...

Минулого року; торік.
За мирних часів; за мирного часу;
мирними часами; у (під) мирний час.
Наскільки можливо; по змозі.
По змозі.
До міри.
У січні.
Я маю.
Маю годину часу.
Замолоду.
Під веселу руку.
Найближчим часом; найближчого часу;
незабаром, невдовзі; у найближчі роки;
найближчими роками; з хвилини
на хвилину.
Найближчими днями.
Належною мірою (належно) оцінити.
З наміром.
Як на жаринах.
Ми даємо собі раду.
Такого й звичаю не маємо; такого й звичаю
в нас немає; такої поведінки в нас немає.
На сміх; на глум; на посміх; глузуючи з кого.
Як на чеку.
Тепер; за нашого часу; за наших часів;
за наших днів; за нас.
За наших днів; за нашого часу.
На похваті.
Під ударом.
Негативно.
Незабаром, невдовзі.
[Ще] зовсім недавно; не так уже й давно;
нещодавно.
При лихій годині.
На дні моря.
Незначною мірою; незначно.
Ні в сих ні в тих.
Нерішуче.
Як у вогні.

Так кажуть...

У нетверезому вигляді
У них все наізнанку
У ніч на перше січня
У ніч під Різдво
У ніч під...
У нічний час

У ногу з часом
У нього (неї) хворобливий вигляд

У нього вирости крила
У нього все з рук валиться
У нього голова не зовсім у порядку

У нього губа не дура

У нього дурна репутація
У нього завидне здоров'я

У нього миролюбний характер
У нього на все є відповідь

У нього не було часу

У нього погані задатки

У ньому заговорила корисливість

У ньому ледве душа тримається

У передчутті загрози (небезпеки)

А ми радимо так...

Напідпитку; під чаркою.
У них усе навиворіт.
Уночі проти першого січня.
У ніч перед Різдвом (проти Різдва).
Уночі проти...; проти ночі...
Уночі; нічною порою (добою); нічної доби;
нічного часу; о нічній порі.
Крок у крок з часом.
Він (вона) має хворобливий (хворовитий)
вигляд.
Він убився в крильця.
Він робить як мокро горить.
Жуки в нього (йому) в голові;
немає в нього (не стає йому) однієї
(третьої, десятої) клепки в голові;
трохи йому клепки в голові не сходяться;
має завороть у голові;
у нього в голові щось не теє.
У нього губа не з лопуцька (не з луба);
[він] має добрий смак; ласий (не дурень,
митець) до чого; [він] знає, де смак; [він]
знається на чому; [він] знає, що добре.
Він має погану славу.
На його здоров'я можна позаздрити;
на його здоров'я будь-хто позаздрить.
Він мухи не зачепить.
Він на все відповідь (відказ) має;
він на все має що відповісти.
Він не мав часу; він не мав коли;
йому не було коли; йому ніколи було;
йому ніколилося.
Він має (у нього) лихі (погані) нахили
(здібності).
У ньому прокинулася (озвалася)
корисливість; у ньому прокинулося
(озвалася) користоловство.
У нього тільки душа в тілі; він тільки живий
та теплий; живе, як без лою каганець;
душа в нім лиш на волоску держиться;
душа в ньому на плечі (на рамені);
він на тонку пряде.
Ніби на вулкані.

У перший же день	Першого ж дня.
У перших числах квітня	На початку квітня.
У першу чергу	Насамперед, передусім, найперше, щонайперше; перш за все.
У письмовій формі	На письмі; у писемній формі.
У піднесеному настрої	В ударі.
У повній безпеці; там, де ніщо не загрожує	У цілковитій безпеці; цілком (зовсім) безпечно; у надійних руках.
У повній мірі	Повною мірою.
У повнолуння	На молодика.
У повному об'ємі	У всьому обсязі; повністю.
У повному озброєнні	При всій (при повній) зброї; у всеозброєнні.
У повному смислі	У повному розумінні (значенні).
У повному смислі слова	Що називається.
У подібному випадку	У такому випадку (разі).
У попередні часи	За попередніх (давніших, колишніх) часів; попередніми часами; давніших літ.
У порівнянні з ким (чим)	Проти (супроти) кого (чого).
У порівнянні з...	Порівняно з..., впорівень із...
У порядку виключення	Як виняток.
У порядку черги	За чергою; по черзі; по ряду.
У поті лица	У поті чола ⁴⁰¹ .
У поточному році 366 днів	У цьому році (цей рік має) 366 днів.
У похилому віці	На (під) старість.
У придачу	На додачу; на додаток; до того ж.
У принципі, мені все рівно	Власне[кажучи] (фактично), мені однаково (байдуже, все одно).
У приятельських (товариських) стосунках	На короткій (на дружній) нозі.
У продаж	На продаж.
У протилежність	На противагу.
У протилежну сторону	Навспак.
У прямому ефірі	Наживо.
У п'яному виді	Під п'яну руч; по-п'яному.

⁴⁰¹ Вислів походить із Біблії. Після того, як Адам і Єва скуштували заборонений плід із Дерева пізнання добра і зла, Бог розгнівався, вигнав їх із раю і сказав Адаму: «У поті чола свого їстимеш хліб свій». В Едемському саду перші люди мали вдосталь їжі і не мусили ні про що дбати. Після вигнання з раю Адам мав тяжко працювати, щоб прогодувати себе і сім'ю. Вислів «у поті чола» означає важку працю, виснажливу повсякденну роботу, великі труднощі (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

У разі (випадку) необхідності
У разі потреби викладення додаткових вимог
У рамках
У рамках діючого законодавства
У рамках своєї компетенції
У ранній молодості

У результаті цього й...
У результаті
У решеті води не втримаєш
У рівній мірі
У рідкому (твердому) виді
У різні боки розбігатися
У різні сторони
У робочий час
У розгарі гульби
У розгарі літа

У розгарі сезону
У роздріб
У розквіті літ
У розквіті сил
У розквіті фізичних і духовних сил

У розрізі чого
У розсрочку
У розстрочку платити

У розстрочку
У роки революції
У рядах противника
У ряді міст
У сам (самий) раз

У самого моря

У самому кінці

А ми радимо так...

У разі потреби; коли буде (зайде) потреба.

Якщо потрібно викласти додаткові вимоги.
У межах.
У межах діючого законодавства.
У межах своїх повноважень.
Ранньої молодості; за ранньої молодості;
з першого молоду; наповесні життя.
Звідси й...
У підсумку; наслідком.
Вода в решеті не встоїться.
Порівну.
У рідкому (твердому) стані.
Як раки з мішка.
Урізнобіч.
Під робочу пору.
Саме гульня.
У розповні літа; гарячої літньої пори;
у гарячу літню пору; саме в середоліття.
У розпалі сезону.
На роздріб.
Розквітлого віку.
У силі віку.
У цвіту, у цвіті; у самому соку;
саме в соку.
З погляду чого.
На виплат.
Платити частками (по частках);
платити у певні строки (терміни).
У кредит; на виплат.
За революції.
У ворожих лавах.
У кількох (у багатьох) містах.
В акурат, акурат; якраз; влучно;
саме в час; саме враз; учасно; упору;
у міру; саме добре.
Біля (коло, край) [самого (самісінького)]
моря.
Наостанці, наостанку, наостанок,
насамкінець, наслідку; аж у кінці.

Так кажуть...

У самому низу
У самому початку
У саму пору
У саму точку
У свій час
У своє задоволення жити

У своє оправдання
У своєму роді
У своєму стилі
У своєму стремлінні
У своїй компанії сидіти

У свою користь
У свою чергу
У семи няньок дитина без ока
У силу закону
У силу можливості
У силу обставин
У силу
У сім'ї не без виродка

У скільки це обійдеться?
У скомканому вигляді
У скорому часі

У смислі того
У сні
У списках не значиться
У спільний котел
У спішці
У спогадах переноситися
У стані афекту
У стані душевного піднесення (натхнення)
У стані душевного потрясіння

А ми радимо так...

Аж на споді; на самому споді.
Наприпочатку.
Якраз на часі.
У саме серце.
Свого часу.
Собі на втіху (на втіху собі, до своєї уподоби) жити; безтурботно (безжурно, у розкошах, розкошуючи) жити; розкошувати.
Щоб якось виправитися.
У своєму роді; з певного погляду.
На свій лад (кшталт).
Намагаючись.
Своїм товариством (своїм гуртом, своєю компанією) сидіти.
Собі на користь.
Зі свого боку; своєю чергою; і собі.
Де багато баб, там дитя безпупе.
Силою закону; на підставі закону.
По змозі; як вистачить сил; як буде змога.
Через обставини; з огляду на обставини.
Силою.
Нема роду без вироду; нема лісу без вовка, а села без лихого чоловіка; у болоті не без чорта; кожна отара не без паршивої вівці; і між доброю капустою бувають гнилі качани.
Скільки (що) це коштуватиме?
Жужмом; зібганий.
Незабаром, невзабарі; скоро; незадовго; через (за) недовгий час.
У розумінні того.
В обіймах Морфея.
Нема в списках.
До гурту.
У поспіху.
Спогадами переноситися.
У нестямі.
В ударі.
Сам не при собі.

Так кажуть...

У стані сп'яніння
У стороні; збоку
У сторону лісу
У сторону
У страху великі очі
У строгому смислі слова
У сукупності
У сумерках
У такому випадку

У такому роді
У такому розрізі
У такому становищі, як хто-небудь
У таку глушину?
У тверезому стані
У тексті зустрічаються помилки
У темний вечір
У тему
У теперішніх умовах
У тисячу разів
У тихому болоті чорти водяться
У ті дні
У тій чи іншій мірі
У тісноті, та не в обіді

У той вечір
У той день
У той же день
У той же рік
У той же час

У той же час
У той раз
У той час як...
У той час
У толк не візьму

У тому випадку, якщо...

А ми радимо так...

У нетверезому стані; напідпитку;
під п'яну руку.
Остеронь.
У напрямі лісу.
Насторонь.
З переляку очкур луснув.
У точному (буквальному) значенні слова.
Загалом; сукупно.
Смерком, присмерком.
Раз так (таке); а коли так, то...;
у такому разі; коли (якщо, раз) так.
Щось подібне; щось таке.
Так; таким чином.
У шкурі чийї (кого).
У таку кудкудаківку?
Потверезу.
У тексті трапляються помилки.
Під темний вечір; темного вечора.
Доречно.
За теперішніх (за сучасних) умов.
Тисячократ.
Тиха вода греблю рве.
Тими днями.
Так чи так; так чи інакше.
Тісно, зате тепло; тісно, та затишно;
де згода, там і догода.
Того вечора; тієї вечорини.
Того дня.
Того ж дня; того самого дня.
Того ж року.
Водночас, одночасно, рівночасно;
саме тоді.
Одночасно; водночас.
Того разу.
Тоді як...
На (під) цю пору; тоді.
Невтямки мені; не доберу розуму (ума);
не второпаю; не збагну.
На випадок, коли [б]...; у тому разі, коли [б]
(якби)...; якщо [б]...; як бува.

Так кажуть...

У тому то й діло (справа)
У тому то й річ
У тому чи іншому випадку
У тому числі й...
У тому числі; включаючи
У тренді
У третій раз
У тривожному чеканні чого-небудь
У тридцять разів
У ту ж ніч
У ту ж хвилину
У тюрмі
У хворого закінчуються сили

У хворого лихорадка
У ході обговорення
У ході
У холод кинуло кого
У хорошу годину
У цей (даний) момент
У цей (той) раз
У цей день
У ці дні
У цілковитій залежності від кого-небудь
У цілому
У цілості й сохрнаності

У ціновому вираженні
У цю хвилину
У цьому випадку
У цьому відношенні

У цьому є доля істини (правди)
У цьому році

А ми радимо так...

Отож-то; отож-то й є; то ж то й воно; то ж бо то й; тим-бо й ба; отож-бо; тим-то й ба.
То ж то (отож-бо, отож-то) й воно.
Чи так чи так.
Серед них і...; між (поміж) них (ними) й...; у тому й...
Зокрема, зосібна.
У тоні.
Утретє.
Як на чеку.
Утридцятєро.
Тієї ж [таки] ночі.
Тієї ж хвилини .
У в'язниці; сидіти за ґратами.
У хворого (хворому) сили не стає; у хворого (хворому) сила виснажується (вичерпується); хворий геть знесилюється (висилюється).
У недужого гарячка.
Під час обговорення.
У процесі.
Мороз пішов по кому.
Під добру руку.
На цю хвилину; тепер; наразі.
Цим (тим) разом; цього (того) разу.
Цього дня; цієї днини.
Цими днями.
Під чоботом чиїм (кого) бути (жити).
Загалом; на загал.
Цілий і здоровий; цілий і неушкоджений (непошкоджений); у повній цілості; ціле й неушкоджене (непошкоджене).
У вартісному обчисленні.
Зараз-таки.
У цьому разі.
З цього погляду; з цієї точки зору; під цим оглядом; щодо цього.
Воно дещо й правда; у цьому є частка істини (правди).
Цього року; цьогоріч.

У цьому смислі	У цьому сенсі; під цим оглядом.
У часи кого (чого)	За кого; за часів кого (чого); під що; під час чого.
У частині заборони	Щодо (стосовно) заборони.
У черговий раз	Учергове.
У честь кого	На честь(на пошану) чию; шануючи кого.
У честь празника	Для (на) шанування свята.
У числі найважливіших справ	Серед найважливіших справ.
У числі присутніх	Серед присутніх.
У чому мати народила	В костюмі Адама і Єви; світить грішним тілом.
У чому справа?	Що таке?, про що йдеться?, у чому річ?
У чорта на зубах	У чорта на рогах (на болоті) ⁴⁰² .
У чужий монастир зі своїм статутом не пхайся ⁴⁰³	У чужий черевик ноги не саджай.
У чужих руках завжди кусок великий	Засватана дівка [завжди] гарна.
У який час?	Якого часу?
У якій мірі?	Якою мірою?
У якості керівника	Як керівник.
У якості кого (чого)	Як хто; як що; за кого; за що.
Убавити	Зменшити; збити.
Убаюкувати	Заколисувати.
Убивати	Віку скорочувати; зводити в могилу (зі світу).
Убивство по замовленню	Замовне вбивство; убивство на замовлення.
Убити (згубити) кого-небудь	Укоротити віку; відправити чортам на сніданок; випустити дух; випустити душу з тіла.
Убити двох зайців	Спекти дві печені на одній ватрі.

⁴⁰² Болота, галявини у глибині лісу слов'яни вважали завороженими, у дохристиянські часи на них влаштовували капища язичницьких богів. Але іноді селянам доводилося йти зі сіл, зокрема втікаючи від ворогів, і селитися на таких «чортячих» місцях, щоб не викорчовувати лісу. Коли їх запитували, де вони живуть, відповідали: «У чортів вдома на болоті» (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

⁴⁰³ Колись розпорядок монастирського життя визначався уставами. Кожна обитель мала власний устав, деякі навіть судовий, за яким самостійно судили своїх людей за їхні гріхи. Переносне значення виразу «у чужий монастир зі своїм уставом не сунься»: потрібно виконувати встановлені правила, звичаї в суспільстві, чужому домі, а не встановлювати власні (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Убити наповал	Убити з маху (одним махом); [відразу] на смерть убити (забити) кого; убити (покласти) на місці кого.
Убити собі в голову	Забрати (узяти, вкинути, убгати) собі в голову що.
Убити час	Загубити (згубити, згаяти, загаяти, прогаяти) час.
Убитий горем	Пригнічений горем.
Убитий на охоті звір	Упольований звір.
Убиток	Збиток.
Ублюдок	Виродок.
Уболівати за когось	Схрестити пальці.
Уборка	Прибирання.
Уборщиця	Прибиральниця.
Уважати необхідним	Уважати за потрібне.
Уважати щось другорядним	Відсунути (відтіснити) на задній (другий) план.
Уважно (пристально) слідкувати очима	Дивитися (глядіти, стежити) пильно (пильними очима, уважними очима, пильним оком, уважним оком, унятливым оком) на кого (на що); пильно зорити [очима] за ким (за чим).
Уважно слідкувати	Пильнувати.
Уважно слухати	Розпустити (розвісити, порозпускати, порозвішувати) вуха; заслухатися; слухати, роззявивши рота; ловити слова із рота.
Уверх	Угору.
Уверх головою	Горілиць, навзнаки.
Уверх дном	Догори ногами; шкереберть; перевертом.
Уверх животом	Горічерева; догори черева.
Уверх лицем	Горілиць; горізнач; догори лицем.
Уверх по ріці	Угору річкою; горіріч; проти води (течії).
Увести в гріх	Довести до гріха; на гріх підвести.
Увести в експлуатацію	Увести в дію.
Увести в силу закон	Надати чинності закону.
Увести в склад	Увести до складу.
Увечері в суботу	Суботнього вечора.
Увиду цього	Через це.
Увилювати	Ухилятися.
Увисоту	Угору.

Так кажуть...

Увібрати
Увід
Увідкрити діяти
Увідкриту
Увійди в моє становище
Увійти без докладу
Увійти в борги

Увійти в борги
Увійти в довіру до кого

Увійти в долю
Увійти в законну силу

Увійти в законну силу
Увійти в звичку

Увійти в курс діла
Увійти в милість до кого

Увійти в милість до кого

Увійти в норму

Увійти в роботу

Увійти в розум
Увійти в русло
Увійти в силу

Увійти в славу

Увійти в смак

Увійти в становище чие

Увійти в стрій
Увійти в чиєсь положення

А ми радимо так...

Усотати.
Уведення.
Відкрито діяти.
Очевидьки.
Стань на моє місце.
Увійти не оповівшись.
Напозичатися; заборгуватися;
задовжитися; завинуватитися.
Позичати.
Здобути довір'я чие (в кого);
здобути довіри в кого.
Стати спільником; пристати до спілки.
Набути законної сили (сили закону);
стати правосильним.
Набрати чинності.
Стати (зробитися) звичкою (звичаєм,
навичкою).
Збагнути суть справи; розібратися в суті.
Підійти під ласку кому; здобути ласку
(здобути ласки) в кого.
Підійти під ласку кому; здобути ласку
в кого; здобути ласки в кого.
Стати нормою (за норму);
зробитися нормою; узвичаїтися.
Призвичаїтися до роботи;
утягтися в роботу; обвикнути з роботою.
Дійти [до] розуму.
Зайти в береги.
Убитися в силу (потугу); употужніти;
зміцніти; змогутніти.
Слави зажити; убитися в славу;
набути слави; уславитися.
Набратися смаку до чого;
добирати (добрати, дібрати) смаку в чому;
розібрати смак у чому; уподобати що;
розсмакувати що; розласитися.
Стати на чие місце (на місце кого);
зглянутися на становище чие;
зглянутися на кого.
Стати до ладу.
Стати на чиєсь місце.

Так кажуть...

Увійти у воду
Увіковічнити
Увіреність
Увічливий
Увічнити
Уводити в гріх кого

Уводити в соблазн кого

Уволився
Уволю
Ув'ядати
Ув'язатися в бій
Ув'язуватися
Уганда
Уганяти в краску кого

А ми радимо так...

Убрести [у воду]; уступити у воду.
Убезсмертнити; прославити навіки.
Упевненість.
Ґречний.
Уписати в історію золотими літерами.
До гріха доводити кого; на гріх (до гріха)
призводити кого; на гріх підводити кого.
Спокушати кого; підводити на спокусу
кого; підпускати бісики кому.
Звільнився.
Досхочу; удосталь.
В'янути.
Устряти в бій.
Устрявати; уплутуватися.
Земля людей.
Примусити червоніти кого;
здавати сорому (стиду) кому.

~~~~~  
Більшість із нас перескакує на російську⁴⁰⁴.
~~~~~

Уганяти в піт кого
Угар
Углибити
Угнітати
Уговорювати
Угодити
Уголовний, кримінальний
Угомонитися
Угорщина
Угрожати
Угроза
Угрюмий
Удаване, нецире співчуття
Удаваний плач

Примусити упріти (попріти) кого.
Чад.
Поглибити.
Ґнобити; пригноблювати.
Умовляти.
Догодити.
Карний.
Угамуватися.
Союз десяти племен.
Погрожувати; загрозувати; пригрожувати.
Загроза.
Похмурий.
Крокодилячі сльози.
Крокодилячі сльози.

⁴⁰⁴ Почувши у відповідь на своє українське слово «русский ответ», більшість із нас якось мало не заппадливо перескакує на російську, щоб, не дай Боже, не зарахували до «націоналістів». До речі, тим самим ми позбавляємо нашого співбесідника нагоди оволодівати державною мовою. Мовою думка не просто формулюється, а насамперед формується. І це запорака багатоманіття культур і неуніфікованості духовного світу (В'ячеслав Брюховецький).

Так кажуть...

Удавано дивуватися
Удавано добра й сумирна людина
Удаватися в крайнощі
Удаватися до хитрощів
Удаватися до чародійства
Удавлювати
Удаляти
Удар для когось
Ударили морози
Ударити кого-небудь по зубах
Ударити кого-небудь
Ударити кулаком
Ударити по кишні
Ударитися в амбіцію
Ударяти за ким

Удача
Удачний
Удвох
Удень з вогнем не знайдеш

Удивлятися

Удобний
Удобства
Удовбати в голову
Удосталь
Ужалити
Ужас
Ужасно подобається
Уже в літах хто

Уживати необхідних заходів
для досягнення мети
Ужин
Узагалі-то
Узагальнювати

А ми радимо так...

Зробити великі очі.
Святе та Боже на чорта схоже.
Перебирати міру.
Братися на спосіб.
Пускатися на чари.
Утискувати.
Видаляти.
Ніж у серце комусь.
Морози взяли (взялися); потисли морози.
Виграти третячка на зубах.
Відважити бебеха; уліпити буханця.
Стусана дати.
Завдати збитків.
Показати свій гонор.
Залицятися до кого; упадати коло кого;
смалити (присмалювати, пекти) халявки
до кого.
Успіх.
Вдалил; вдатний.
На пару; в парі.
І в світі[білому] не знайдеш; того й вдень
із свічкою не знайдеш; ні слуху ні послуху.
Проникати очима; втуплювати очі;
витримувати очі.
Зручний; вигідний.
Вигоди.
Утовкмачити (утелющити) в голову.
Скільки влізе.
Дати меду.
Жах.
Надзвичайно (дуже) подобається.
Уже літній (в літах); підстаркуватий
(пристаркуватий) хто.
Натискати кнопку (всі кнопки).
Вечеря.
Загалом; насправді;
правду (по правді) кажучи; щиро кажучи.
Стригти під один гребінець.

Узад і вперед	Назад і вперед; туди й сюди.
Узаперті	Під замком.
Узи братства	Братерська зв'язка.
Узи Гіменея	Гіменеєві пута.
Узнати	Дізнатися; довідатися.
Узнати, почому фунт лиха	Дізнатися, почім ківш лиха; уздріти смаленого вовка.
Узор	Візерунок.
Узористий	Квітчастий.
Узяти (схопити) за шиворот	Узяти (схопити) за петельки (за комір).
Узяти в залог (під залог)	Узяти в (на) заставу.
Узяти в кліщі (тиски) кого	Узяти в лещата кого; загнати кого на слизьке; посадити кого на лід; стиснути кого як кліщами ⁴⁰⁵ .
Узяти в лапки	Залапкувати.
Узяти в оборот кого	Узяти (прибрати до рук, в руки) кого; забрати в руки кого; узяти в роботу кого.
Узяти в охапку	Узяти в оберемок.
Узяти в полон	У полон (до полону) заняти; заповолонити.
Узяти в толк	Узяти до тямки (у тямки, у тямок); добрати розуму; збагнути; второпати.
Узяти в толк	Помістити в голові.
Узяти в штики	Узяти в багнети.
Узяти верх	Переважити.
Узяти високу ноту	Потягнути горою.
Узяти до відома	Врахувати; узяти до уваги.
Узяти з полічним	Спіймати на гарячому.
Узяти за горло	Приступити з ножем до горла.
Узяти за жабри кого	Узяти (ухопити, схопити) за горло (за горлянку, за карк) кого; узяти (ухопити) за петельки (за зябра) кого.
Узяти за жабри	Узяти за барки.
Узяти на буксир	Узяти на гуж.
Узяти на віру; повірити на слово	Узяти (прийняти) за чисту монету.
Узяти на облік	Зареєструвати.
Узяти на себе зобов'язання	Зобов'язатися.

⁴⁰⁵ Більшість фразеологізмів своїм виникненням завдячують різним ремеслам, видам діяльності людей – таким, як: ковальське ремесло (кувати вухналі зубами, брати в лещата, попадати в лещата, дати гарту, як ковальський міх, як молотком ударити тощо) (Інтернет-проект «Нова мова»).

Так кажуть...

Узяти на себе повноваження
Узяти на себе повну відповідальність
Узяти на себе турботу про що

Узяти напрокат
Узяти під захист
Узяти під контроль
Узяти під опіку
Узяти під сумнів
Узяти свої слова назад
Узяти себе в руки
Узяти слід
Узяти собі за правило
Узяти чию сторону

Узяти штурмом місто

Узятися енергійно (наполегливо, поспішно)

Узятися за зброю
Узятися за науку
Узятися за розум

Узятися не за своє діло
Уїдливо дошкуляти комусь
Указ підписано президентом
Указати вірний шлях
Указати напрямок
Уклад
Укласти мир
Уклінно просити (благати, молити)
кого-небудь
Уклонятися від теми
Украдкою
Украй необхідно
Україна
Україна відбулася!

А ми радимо так...

Перебрати повноваження.
Відповідати головою.
Узяти (перейняти) на себе клопіт (клопотання) про що; дбати (клопотатися) за (про) що; клопотатися (піклуватися) чим.
Випозичити.
Стати в обороні.
Узяти на олівець.
Заопікуватися.
Засумніватися.
Відкликати свої слова.
Опанувати себе; запанувати над собою.
Ухопити тропи.
Класти собі правило.
Стати на чию сторону (на чий бік, на чиєму боці, на боці кого); заступитися (стати) за кого; пристати до кого; на чиюсь руч горнути; потягти за ким [руку, руч].
Здобути штурмом місто;
взяти приступом місто.
Завзятися що робити; прихопитися за щонебудь; прихватитися (ухопитися) до чого.
Узятися (стати) до зброї.
Присісти до науки.
Схаменутися; отямитися;
прийти до голови по розум.
Не в свої ворота вскочити.
Моркву терти комусь.
Президент підписав указ.
Показати правдивий шлях.
Унапрямити.
Лад.
Замиритися.
Упасти в ноги (до ніг).
Відхилятися від теми; відбігати теми.
Мов злодій.
До скрути треба.
Територія кордону.
Україна є (утвердилася)!

Так кажуть...

Україномовний
Укриття
Укроп
Уксус
Улаштувати базар
Улаштувати бал
Улаштувати засаду
Улаштувати справи

Улесливий
Улетіти в копійку
Улипнути в неприємну історію

Улізти в довіру
Уліпити кулю в лоб кому
Уліпити пощочину

Уловити смисл
Уловка
Уложити в голову
Уложити немало труда
Улюблений
Уляпатися
Ультиматум
Ум за розум зайшов

Умирати від чого
Умисел
Умілий
Умісно
Уміти вийти сухим із води
Уміти доладно, переконливо говорити
Уміти зробити щось, бути здібним
Умішуватися в розмову

А ми радимо так...

Українськомовний.
Захисток.
Кріп.
Оцет.
Зчинити галас (шарварок).
Бенкет (гульбище) справити.
Піти на засідки.
Залагодити (заладнати, полагодити, поладнати) справи.
Без мила лізе.
Датися в копійчину; дорого обійтися.
Ускочити (уплутатися) [в халепу]; ускочити (уплутатися) в [неприємну] історію; ускочити по самі вуха (вище халяв).
Закрастися в душу (в довіру).
Усадити кому кулю в лоб.
Дати в лице кому; дати (відважити) ляпаса (ляща) кому; дати поличника кому; ляснути по щоці кого.
Ухопити зміст (сенс).
Виверт; викрут; хитрощі.
Збагнути [собі]; утямити [собі].
Докласти праці.
Милий серцю.
Улізти в бідку.
Категорична вимога.
У голові завернуло; глузд за розум завернув.
Умирати на що (з чого).
Замір; намір.
Вправний.
Доречно.
І риби наловить, і ніг (і штанів) не замочить.
Мати добрий язик.
Зав'язати котові хвоста.
Утручатися (плутатися, устрявати) до розмови (в розмову); приставати (уступатися) до розмови; впадати в слово (в річ); ухоплюватися в бесіду (в розмову); примовлятися.

Умішуватися не в свої справи	Пхатися до чужих справ (не у свій город).
Умішуватися	Втручатися; лізти; пхати свого носа.
Умови життя покращилися	Умови життя поліпшилися.
Умовити кого; домовитися з ким	Примовити кого.
Умоляти	Благати.
Унаслідок незгоди	Через незгоду.
Унижатися перед ким	Шию гнути (карка вигинати) перед ким; гнути (запобігати) перед ким; лизати халяву (чоботи) кому.
Униз головою впасти	Сторчака дати.
Униз головою	Догори ногами (дригом); сторч головою; долілиць.
Униз ногами	Долініж.
Униз по річці (за течією)	За водою; за течією; уплин за водою; долі річкою (водою); доліріч; наниз (униз) річкою.
Унизу	Надолі, надоліні.
Уникати близьких стосунків з ким-небудь	Триматися на великій (значній) відстані (віддалі).
Уникати боїв	Відсиджуватися в окопах.
Уникати відповідальності	Ховатися в куці (по куцах, по кутках).
Уникати критичних моментів	Згладжувати гострі кути.
Уникати небезпеки	Оминати рифи.
Уникати небезпеки, тікати від неї	Ховати голову в пісок.
Уникати суперечок (сварки)	Обминати гострі кути.
Уникати	Оминати (обходити) десятою дорогою.
Уникнути важких наслідків	Дешево відбутися.
Уникнути відповідальності	Вийти сухим із води; умити руки ⁴⁰⁶ .
Уникнути заслуженого покарання	Вискочити на сухе; вийти сухим із води ⁴⁰⁷ .

⁴⁰⁶ Широкої популярності цей вислів набув у зв'язку з євангельською легендою, за якою римський намісник Іудеї Понтій Пілат, віддавши на вимогу юрби Христа на розп'яття, «умив руки перед народом і сказав: неповинний я в крові праведника цього» (Мт. 27, 24). Також виникнення цього вислову пов'язано із давнім східним звичаєм: людина, не винна у злочині, вмивала водою руки і привселюдно заявляла: «Я не винна в цьому» або «Руки мої – чисті». Це прирівнювалось до урочистої клятви (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

⁴⁰⁷ У давнину в багатьох народів існував звичай звинуваченого в злочині чи відьомстві випробувати водою. Підозрюваного кидали в річку чи озеро. Якщо він не тонув, тобто вода його не приймала, його вважали злочинцем і судили. Якщо ж тонув, то вірили, що ця людина не винна у злочині, її обмовлено, отже, вона марно загинула. Про того, кому поталанило уникнути смерті, говорили, що він вийшов сухим із води (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Універсальний
Унікальний шанс
Унікальний, екстраординарний

Унітарний
Уніфікувати

Уніформа
У нього водяться гроші

Упав в обморок
Упав замертво
Упав як підкошений
Упадати біля когось

Упадати в апатію
Упадати в надмірні крайнощі
Упадати в тугу
Упадати у великий відчай (розпач)

Упадок духу
Упадок сил
Упакований
Упаковочний
Упасти в бідність
Упасти в дитинство

Упасти в немилість

Упасти в нещастя

Упасти в обморок
Упасти в спокусу
Упасти вниз головою

Упасти лицем вниз

Всеохоплюючий; загальний.
Виняткова нагода.
Винятковий; особливий; рідкісний;
незрівнянний; неповторний.
Цілісний, одноцілий; неподільний.
Уодностайнювати;
стригти під один гребінець.
Однострій.
У нього є (він має) грошенята (копійчину);
у нього копійчка волоchettiється.

Млості обняли.
Упав як мертвий (без духу).
Впав (гепнувся) снопом.
Витися (звиватися, крутитися) в'юном
(лисом) біля когось.

Опускати руки.
Перегинати палицю.
Удаватися (укидатися) в тугу.
Рвати на собі волосся (патли, чуба);
рвати на собі бороду.

Зневір'я; занепад (підупад) духу.
Знесилення; занепад сил.

Запакований.
Пакувальний.

Пошитися в злидні.

Здитиніти, здитинюватися, здитинитися;
на дитячий розум зійти (перейти);
змалитися до дитини; вистаріти розум.

Підпасти під неласку; потрапити (попасти,
упасти) в неласку (в немилість);
відпасти (збути) ласки; зазнати неласки;
утратити прихильність.

Потрапити (попасти) в біду; зазнати
нещастя (недолі, безталання, лиха, біди);
зійти на біду; знещасливіти.

Знепритомніти; зімліти, зомліти.

Запасти (увійти) в спокусу; спокуситися.

Сторч (сторчма)[головою] упасти;
сторчголов упасти; зловити сторчка;
укритися п'ятами.

Упасти долілиць; носом заорати.

Упасти смертю хоробрих
Упасти у відчай
Упасти уверх ногами
Упевнений у чому
Упевнено крокувати
Упевнено
Упертий
Упертися на своєму; уперто стояти
на своєму
Упертися; затятися
Упертися; настійно вимагати чого-небудь
Уперто захищати
Уперто мовчати
Уперто намагатися звернути чиясь увагу
на щось
Уперто наполягати на чомусь
Уперто працювати
Упиратися

Упіймати Бога за бороду⁴⁰⁸
Упіймати на гачок
Упіймати на полюванні
Упіймати на слові
Упійматися
Уплатити
Уплотнітель
Уплутатися в історію
Уповні
Уповні достатньо
Уповні заслуговує
Уповні заслужено

Полягти як герой.
Заламувати руки; піддатися розпуці.
Упасти шкереберть (сторчголів).
Певний чого (на чому).
Іти й не озиратися.
З певністю.
Мідний лоб; мідяне чоло; хоч стріляй.

Затятися на своєму; стати дуба.
З'їхати як на пень.
Як на пню стати.
Стояти горою.
Набрати води в рот.

Тикати під ніс.
Знов (знову) за рибу гроші.
Наполеглево працювати.
Ставати дибки (гопки); упертися рогом;
як окунь проти води.
Піймати вітер у вітрила.
Загачити.
Уполювати.
Уловити в мові.
Злапатися; попасти на гачок⁴⁰⁹.
Заплатити.
Ущільнювач.
Устряти в історію.
На всю губу.
Якраз досить.
Цілком заслуговує.
Цілком заслужено.

⁴⁰⁸ У давніх народних уявленнях борода була ознакою мужності, втіленням великої сили, росту, плодючості. А ще, вхопивши чоловіка за бороду, можна його контролювати, примушувати виконувати свої бажання. Отже, фразеологізми «вхопити Бога за бороду», «тримати Господа за бороду», «вхопити щастя за бороду» і означають досягнення чогось особливого, незвичайного, вимріяного (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

⁴⁰⁹ Більшість фразеологізмів своїм виникненням завдячують різним ремеслам, видам діяльності людей – таким, як: рибальство (пійматися на гачок, піддаватися на вудку, заманити в свої сіті, битися як риба в сітях тощо) (Інтернет-проект «Нова мова»).

Так кажуть...

Уповні можливо
Уповноважений
Уподібнюватися чому
Уподоблювати

Упоратися з труднощами
Упорядковувати
Упорядчик
Управління
Управляти мізки
Управляючий
Упровадження в оборот
Упроголодь
Упродовж багатьох років

Упродовж цілого дня

Упругий
Упрягатися в роботу
Упрямий
Упускати з виду
Упустити слушну нагоду

Упустити шанс
Упущення
Ураган
Урбаністична культура
Ургентний
Уриватися
Уривок з тексту
Урівнювати

Урізання
Урізатися в пам'ять кому

Уроджений
Урожайність землі

А ми радимо так...

Цілком можливо.
Управнений.
Приподоблюватися до чого.
Ототожнювати;
рівняти (ставити) на одну дошку.
Розкусити горішок.
Ставити на свої місця.
Упорядник.
Урядництво; управа.
Управляти клепку; прочищати мозок.
Керівник.
Упровадження в обіг.
На сухому пайку.
Багато років (літ); протягом багатьох років;
багатьма роками.
Протягом цілого дня (цілої днини);
через цілісінький день.
Пружний; пружистий.
Запрягатися до праці.
Упертий.
Забути; занедбати; випускати з уваги.
Проґавити; упіймати (піймати) ґаву
(ворону); дати зівка.
Утратити нагоду.
Недогляд.
Буревій; буря; гуляйвітер.
Культура міста.
Терміновий; невідкладний.
Уломлюватися.
Витяг з тексту.
Стригти під один гребінець;
підводити під один шнур.
Вкорочення.
У тямку датися (убитися) кому;
у голову (у мозок) уїстися кому;
у пам'ять (у пам'ятку) упасти кому;
даватися взнаки; утямки бути.
Природжений.
Родючість землі.

Урозумити кого

Напоумити (напутити) кого; на [добрий] розум наставити (напутити) кого.

Урочистий

Бучний; пишний.

Усадити собі кулю в лоб

Загнати (увігнати) собі кулю в лоб (в голову).

Усвідомити що-небудь

Укласти в голову.

Усвойте собі добре

Затямте собі гаразденько.

Усе байдуже

Ні гаряче ні зимно.

Усе без винятку; будь-що

Хоч що; що завгодно (попало); що хочеш (хочеться).

Усе більше й більше

Дедалі (щодалі, щораз, чимраз) більше.

Усе в ажурі

Усе гаразд; усе як має бути.

Усе в домі дибом стало

У домі (у хаті) все догори дном (горідна, догори ногами, сподом, сторч, сторчма, перевертом, переверть, шкереберть).

Усе в порядку

Усе як слід; усе гаразд; усе добре.

Усе в рожевому світлі

Усі кози в золоті.

~~~~~  
Мовне винародовлення
призводить до морального каліцтва, а воно –
найродючіший ґрунт для різних злочинів
(Іван Огієнко)⁴¹⁰.
~~~~~

Усе в сукупності

Усе гуртом; усе разом; усе загалом;
усе разом узяте.

Усе валиться з рук

Усе з рук падає; ніщо рук не держиться
в кого.

Усе добре, що добре кінчається

Усе добре, що на добре виходить;
усе добре, що добрий кінець має.

Усе ж; все-таки

Зрештою.

Усе життя

Покіль віку.

Усе забрати; нічого не залишити

Вимести під мітлу.

Усе закінчилося благополучно

Усе вийшло на добре.

Усе змінюється (стає іншим)

Світ догори ногами перевертається.

Усе змішалось в голові

У голові все йде ходором.

⁴¹⁰ Денаціоналізація сходить на погане виховання, на моральну хворобу: на неповне користування засобами сприйняття, засвоєння, впливу, на ослаблення енергії думки; на гидоту занедбаня на місці витіснених, але нічим не заступлених форм свідомості, на ослаблення зв'язку молоді з дорослими, який заступає лише кволий зв'язок із чужими; на деморалізацію суспільства, аморальність, спідління. Навіть коли ті, хто пригнічує, досить близькі до пригнічуваних, а останні не позбавляються насильно майна і не обертаються в рабство гірших форм, денаціоналізація все ж призводить до економічної та розумової залежності і стає джерелом страждань (Олександр Потебня).

Так кажуть...

Усе має межу
Усе менше й менше

Усе налагодиться
Усе начисто
Усе обійшлося благополучно
Усе одно

Усе підряд
Усе підряд; не перебираючи
Усе пішло насмарку

Усе приходить вчасно для того, хто вміє
чекати

Усе прояснилося
Усе рівно
Усе скінчено!
Усе це говорить не на вашу користь

Усе ще
Усевидячий
Усердний
Усердно працювати

Усесторонній
Усипати гарячих
Усипати по перше число кому

Усипляти
Усі без виключення
Усі біди обрушилися на кого

Усі до одного

Усі люди незалежно від віку; діти й дорослі

А ми радимо так...

Кожне море берег має.
Щоразу (чимраз) менше;
дедалі (щодалі, чимдалі) менше.
Усе стане на свої місця.
Усе до крихти.
Не дійшло до нещастя.
Однаково, байдуже; хоч би там що;
про мене; і за вухом не свербить;
ні гірко ні солодко; ні холодно ні жарко.
Геть чисто все.
З усім гамузом.
Усе пішло нанівець; усе пішло (звелось)
нінащо; усе пішло намарне.

Хто жде, той діждеться;
чекай, аж час прийде.
Усе стало на свої місця.
Байдуже; однаково.
[От і] кінець! От і (оце й) по всьому!
Усе це не за вас (не на вашу руч)
промовляє (говорить).
І далі.
Тисячоокий, стоокий.
Старанний; ревний; завзятий.
Ретельно (щиро, пильно) працювати;
щирим серцем працювати (робити);
припадати до роботи; докладати рук
до чого; руки прикладати .
Широкозорий; від А до Я.
Усипати березової каші.
Усипати (дати, завдати) по саме нікуди
кому; дати доброго прочухана кому;
усипати перцю (бобу); дати пам'ятного.
Заколисувати; присипати.
Усі без винятку.
Усі лиха (біди) спали (упали) на кого
(на чию голову); усі біди (лиха)
окошилися на кому.
Усі чисто; геть усі; всі до душі;
усі як один; усі як є.
Від малого до старого; мале й велике.

Так кажуть...

Усі люди смертні

Усі на одне лице

Усі одним зайняті

Усі поголовно

Усі признаки говорили про дощ

Усі разом узяті

Усі, кому не лінь

Усім байдуже (все одно)

Усім добре

Усім не догодиш

Усім серцем (душею)

Усім смертям на зло

Усім чортам нудно

Усіма голосами

Усіх благ!

Усіх видів допомога

Усіх не задовольниш

Усіх підряд; не розбираючись

Усіяний зорями

Ускочив по самі вуха

Уславлювати

Услід за тим

Усліпу

Усліпу брати що

Услухатися

А ми радимо так...

Усі люди вмирущі; смерті не минути
(не відперти); усім там бути;
усі ми там будемо.

Усі один на одного (одна на одну,
одне на одного) схожі; усі на один штиб
(кшталт, копил).

Усі коло одного працюють (ходять);
усі над одним працюють;
усі про одно клопочуться (дбають);
усі одним заклопотані.

Усі як один; усі чисто.

Заносилося на дощ.

Усі гуртом.

Усі, хто має охоту; кожен охочий.

І собака не гавкне.

[Аби] вовк ситий і баран цілий;
і вовки ситі, і кози цілі; і коза не голодна,
і капуста не обгризена; і коза сита,
і капуста ціла; і кози ситі, і сіно ціле;
і нашим і вашим; і нашому Богу, і вашому;
щоб і чорта не гнівити, і Богу молитись.

Ще ся той не вродив, хто всім догодив.

Щирим серцем; щирою душею.

Усім смертям на збитки;
щоб смерть колька взяла;
щоб смерті гірко стало;
щоб пекло засміялося.

Аж пекло сміється.

На всі голоси.

На все добре! Усього найкращого!

Хай щастить (таланить)!

Усяка допомога; яка тільки є допомога.

На всіх не настачиш.

Правого й винуватого.

Визорений.

Упав у біду, як курка в борщ.

Уводити в славу.

Відтак.

Наосліп; навмання; наздогад.

Брати наосліп що; купувати kota в мішку.

Прислухатися.

Так кажуть...

Услухатися уважно в що
Усмирити кого
Усмиряти біль
Усмиряти
Усмішка осінила лице
Усмішка фортуни
Усна анотація
Усне (словесне) запрошення
Усне мовлення
Усно
Уснути
Успівати
Успішно розвиватися
Устав
Уставити віконне скло
Уставити дно куди
Уставляти картину під скло
Уставляти палки в колеса
Устаканитися
Устами младенця глаголить істина
Установа
Установити дружні відносини
Установити контакт
Установити послідовність у розмові
(подіях)
Установити черговість
Установка (*предмет*)
Установлена ціна
Установлений порядок
Устати з лівої ноги
Устати з трудом
Устати з-за столу
Устати зі сходом сонця
Устати на диби

А ми радимо так...

Уважно дослухатися до чого;
наставляти (нахиляти) вухо до чого.
Припин дати кому.
Гамувати біль.
Приструнювати; облямувати крила;
прикручувати хвоста.
Усміх опромінив обличчя.
Усмішка долі.
Відгук.
Запросини.
Живе слово.
Словами, на словах.
Заснути.
Устигати.
Твердо ставати на ноги.
Статут.
Заскрити вікно.
Приднити (заднити) що.
Заводити картину під скло.
Кидати колоди під ноги;
совати дрючки в колеса.
Уладнатися.
Дитина каже правду.
Заклад.
Стати на близьку ногу.
Зв'язатися.
Піймати нитку.
Налагодити хід черги.
Прилад; пристрій; устаткування.
Поставна ціна.
Заведений лад.
Устати на ліву ногу (лівою ногою).
Насилу (ледве) устати (підвестися);
зволіктися.
Звестися з-за столу.
Із сонцем устати.
Диба (дибки, дуба, сторчака, гопки,
руба, горою) стати.

Так кажуть...

Устати поспішно

Устояти перед спокусою

Устроїти базар

Устроїти

Устроїтися

Устрянути в розмову

Уступати в бесіду з ким

Уступити в бій (битву, боротьбу)

Уступити в дружні (товариські) відносини з ким

Уступити в любовний зв'язок

Уступити в переговори

Уступити в силу

Уступити в спір; поспорити

Уступити дорогу

Уступити місце кому

Уступити першість кому

Уступка

Усувати дефекти

Усувати неіснуючі перешкоди

Усунути від посади

Усунути

Усупереч тому, на що можна було розраховувати

Усюди він вмішається

Усюди; з усіх сторін

Усяка дрян'я лізе в голову

А ми радимо так...

Схопитися (підхопитися) [з місця]; зірватися з місця; зірватися (схопитися) на [рівні] ноги.

Не піддаватися спокусі (на спокусу); не датися на спокусу; опертися спокусі.

Зчинити гвалт (галас, лемент, гармидер, рейвах).

Улаштувати.

Улаштуватися.

Убовтнутися в розмову.

Зайти в розмову (в бесіду, в речі) з ким; стати на речах із ким; розмовитися (розбалакатися) з ким.

Стати (піти) до бою (до побою, в бій, на бій); стятися з ким; стати на прю.

Зайти в дружбу (у приятельство) з ким; заприятелюватися (заприятелювати, подружитися, потоваришувати, побрататися, запанібратитися) з ким.

Зазнатися з ким; зав'язати любовні взаємини (стосунки); кохатися; любитися.

Розпочати переговори (перемови); стати до переговорів (до перемов).

Набрати сили (чинності).

Зайти в суперечку; засперечатися; на суперечки піти; зчепитися.

Дати дорогу.

Поступитися місцем перед ким.

Поступитися першістю перед ким; віддати першість кому.

Поступка.

Латати діри; усувати хиби.

Воювати (боротися) з вітряками.

Усунути з посади.

Устромити.

Понад усяке сподівання.

Скрізь він устряне.

На усіх усядах.

Дурниці лізуть у голову; бридня (казна-що; усяка погань) лізе в голову.

Так кажуть...

Усякий раз
Усякий раз як...
Усякий раз, коли йдеться про...
Усякого роду
Усякого роду публіка
Усякому (кожному) відомо
Усього є вдосталь (у великій кількості)
Усього-на-всього
Усьому свій час
Утаїти гріх на сповіді
Утвердитися
Утекти
Утрамбований
Утратити довіру до кого (до чого)
Утратити здатність говорити
від хвилювання
Утратити зір
Утратити значення (силу)
Утратити колишнє високе становище
Утратити невинність
Утрачати голос
Утрачати свідомість
Утрачений час
Утриматися в пам'яті
Утримування сім'ї лежить на мені
Утримувати кого-небудь в залежності
Утримувати когось своєю працею
Утрирувати

А ми радимо так...

Щоразу; кожного разу; раз у раз.
Щоразу як... (коли...); кожного разу як...
(коли...); що [тільки]; аби [лиш].
За кожним разом, коли йдеться про...
Усілякі, усякі; різні.
Усякі люди.
Кожний (кожен) знає.
Повна чаша.
Лише-но.
Усякому овочу свій час; на все свій час.
Приховати гріх на сповіді;
попа в решеті возити.
Стати твердо на ноги; здобути [собі]
місце; набрати обертів; закоренитися;
загніздитися.
Кинутися (пуститися) навікача;
накивати п'ятами; дати драла (драпака);
дремнути (податися) навтьоки;
намастити п'яти салом.
Утовчений.
Зневіритися в кому (в чому).
Язик у петлю скрутило комусь.
Стемніти на очі.
Звестися нанівець (на хвоста).
Низько сісти.
Вінка (віночка) загубити.
Опадати з голосу.
Падати в нестямку.
Згаяний (змарнований, марно витрачений,
пропащий) час.
Зберігатися в пам'яті (в голові);
триматися голови.
Утримувати родину – [це] мій обов'язок
(моя повинність).
Держати (тримати) в шорах.
Везти на шії.
Пересолювати; переперчувати;
переборщувати; перетягати струну;
передавати куті меду; переяскравлювати;
перебільшувати.

Так кажуть...

Утрясати
Утюг
Уха
Ухилитися в сторону
Ухилятися від виконання обов'язків
Ухилятися від відповідальності
Ухилятися від відповідальності за щось
Ухилятися від обов'язків, перекладаючи їх на інших
Ухилятися від розмови

Ухитритися
Ухожена дитина
Уцінений
Учасник змагань
Участковий
Участок
Учащати до когось; часто ходити куди-небудь
Учбовий рік
Учений (учений) ступінь
Учинити злочин
Учинити підло
Учинити самогубство
Учинити що-небудь незвичне
Учителювати
Учити добру
Учити кого чому
Учити уму-розуму
Учитися чому
Ушиб
Ущелина
Ущемити в правах
Ущемити гідність
Ущемляти
Ущент зруйнувати
Ущерб
Уют
Уютно

А ми радимо так...

Ладнати; залагоджувати.
Праска, залізко.
Юшка з риби.
Ухилитися вбік; збочити.
Тікати в кущі.
Умивати руки.
Ховатися за чужу спину.

Ховатися за чужу спину.
Відмовчуватися; грати (гратися) в мовчанку.
Знайти спосіб; добрати способу (хисту).
Доглянута (припильнована) дитина.
Здешевлений.
Змагун.
Дільничний.
Дільниця; ділянка.

Топтати стежку (доріжку).
Навчальний рік.
Науковий ступінь.
Скоїти злочин; узяти гріх на душу.
Ударити нижче пояса.
Укоротити собі віку; накласти на себе руки.
Устругнути (утнути, утяти) штуку.
Бути за вчителя.
На добро вчити.
Учити кого чого.
Наставляти на добрий розум.
Учитися чого.
Синець; пошкодження; забите місце.
Міжгір'я.
Обмежити права.
Зачепити (образити) гідність.
Завдавати кривди; прикручувати хвоста.
Розтерти з землею.
Шкода.
Затишок.
Затишно.

Уявно перенестися кудись
Уязвимо місце
Уязвимий

Майнути думкою.
Уразливе місце.
Уразливий.

Ф

Фабрика іграшок
Фабрика
Фабрикувати
Фаворит; протезе; любимчик
Факел
Факт на лице
Фактично
Фактор
Фальсифікація
Фальшивити; лицемірити

Фальшиво

Фальшиво співати
Фальшування
Фальшувати; фальсифікувати
Фамілія
Фамільний
Фамільярно
Фан, фанат
Фандрейзинг
Фантазер
Фантазія
Фантазувати

Фантастичний
Фантастично

Фарисей; лицемір
Фарисейський

Цяцькарня.
Виробництво.
Виготовляти; виробляти.
Улюбленець.
Смолоскип.
Ось тобі й факт; незаперечний факт.
Просто-таки; прямо-таки.
Чинник.
Підробка.
Лукавити; кривити душею;
крутити хвостом; крутія крутити.
Удавано; нещиро; неприродно; штучно;
облудно.
Як собака в кукурудзі вити.
Обдурювання.
Підробляти, підроблювати.
Прізвище.
Родовий; панібратський.
Запанібрата.
Уболівальник; шанувальник; прихильник.
Збір коштів.
Мрійник.
Дивацтво; вигадка.
Вигадувати; видумувати; придумувати;
вимишляти; мудрувати; заходити в хмару;
мріяти; марити; снити.
Умреш який.
Знаменито; пречудово; прегарно;
збіса гарно; божественно; чарівливо.
Дворушник.
Лицемірний.

Так кажуть...

Фармаколог
Фармацевт
Фартух
Фарфор
Фарш
Фаст-фуд
Фатальний
Фатальні наслідки
Фатум
Федот, та не тот
Фейк
Феноменальний

Фестиваль проводиться
Фешенебельний
Фиркнути
Фіаско
Фігура займає центральне положення
Фігурувати
Фіґа з маслом
Фієста
Фізична підготовка
Фізіономія; лице
Фізкультура
Фіксування
Фіксувати в пам'яті
Фіксувати увагу
Фіктивний
Фіктивні позитивні показники
Фікція
Філантроп
Філігранний
Філін
Філія
Філолог
Фільм
Фільтр
Фіміам

А ми радимо так...

Лікознавець.
Аптекарь.
Запаска.
Порцеляна.
Начинка.
Їжа нашвидкуруч.
Злощасний.
Невідкличні наслідки.
Доля.
Усім козак, та чуб не так.
Брехунець.
Винятковий; надзвичайний;
надприродний; неземний.
Фестиваль триває (відбувається).
Великовітський; розкішний.
Пирхнути.
Неуспіх, невдача; пшик; провал; крах.
Фігура розташована в центрі.
Згадуватися; бути присутнім.
Дуля з маком.
Свято; святкування.
Фізичний вишкіл.
Обличчя.
Тіловиховання.
Закріп; закріплювання.
Запам'ятовувати.
Зосереджувати увагу.
Несправжній; вигаданий.
Цифра справна.
Вигадка.
Доброчинець.
Тонкої роботи.
Пугач.
Відділення; відділок.
Мовознавець.
Стрічка.
Цідило.
Ладан.

Фінальний матч	Остання гра.
Фінальний	Кінцевий; заключний, завершальний; останній.
Фінанси	Кошти; гроші.
Фініш	Кінець.
Фіолетовий	Фіалковий; бузковий.
Фірма	Підприємство; виробництво.
Флаєр	Літунець ⁴¹¹ .
Фланг	Бік; край.
Флегматичний	Млявий.
Флешмоб	Раптівка ⁴¹² .
Фліртувати; загравати	Крутити любов; пускатися в зальоти; фіглі-міглі корчити; залицятися; припадати біля кого (з ким); увиватися біля кого; бігати за ким; топтати стежку; забивати клинці; розводити шури-мури.
Флора й фауна	Усе живе.
Фобія	Страх.
Фокус	Зосередження уваги.
Фокусник	Штукар.
Фокусувати увагу	Зосереджувати увагу.
Фол	Порушення.
Фон	Тло.
Фонарик	Ліхтарик.
Фонтан	Водограй.
Формат	Розмір.
Формування	Творення.

⁴¹¹ Цілком вживане в україномовній толоці слівце замість тарабарського «флаєр». На телеекрани і на сповісні хвилі (чи не вперше, але вже певно, що найгучніше) винесла слово літунець ватага Тартак у своїй співанці «Кожне тіло» з платівки 2001 року «Демо_Графічний Вибух». Втім, це знане награння слугувало провісником виходу усього пісенника, а тому побачило світ раніше за повнотривале кружальце – у 2000-му. Тож можна вважати, що відтоді слово вже точно перебуває в обігу: цю пісеньку співали тоді й досі полюбляють мало не всі шанувальники гурту, а спільнота ця чимала. Пересвідчитися на власні очі, що новотвір літунець насправду «вилетів» ще в «Кожному тілі» – можна безпосередньо на іменці Тартака. Літунець (часто трапляється також написання летунець) по суті є дослівним перекладом отого чужинського *flyer*, яке в американській говірці насамперед означає льотчика, а вже аж за тим невеличку афішку. Хоча українською милозвучніше буде все ж таки не льотчик, а літун (або летун) – та це вже інша оповідка (Словник новотворів Юрка Зеленого).

⁴¹² Очевидно, ніщо, окрім наших лінощів і закам'янілого мислення, не стоїть на заваді, аби це – нехай і надзвичайно маловідоме загалові, однак все ж таки «живе» слово – запалити у новітньому, сучасному значенні (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Форсувати	Прискорювати.
Форсунка	Прискавка.
Фортеця; кріпость	Твердиня; тверджа.
Форточка	Кватирка.
Фортуна; фатум	Доля; удача; успіх; талан.
Фотограф	Світляр ⁴¹³ .
Фотографія, фото, фотокартка	Світлина, знімка.
Фотографувати	Знимкувати.
Фотометр	Світломір.
Фрагмент	Уривок; відлам.
Фраза	Вислів; вираз; зворот.
Фракція	Відламок, відлам.

⁴¹³ У роки сов'єцького «злиття націй та мов» і насильницького стирання відмінностей між російською та українською мовами було спалено далеко не один український словник технічних, ділових та наукових термінів, і в прямому розумінні кислотою витравленні з текстів питомо наші слова [на підтвердження цього щиро запрошую зазирнути хоча б у кілька першоджерел: наприклад, у дописи добродійки Марії Процик «Українські видавничі терміни у словниках 20–30-х років ХХ століття» (статтю можна проглянути або ж відразу і звантажити собі у вигляді .pdf), «Сучасна українська видавнича термінологія», у розвідці пані Ірини Кочан «Динаміка термінів з міжнародними кореневими складовими» або ж у «Словнику чужословів» Павла Штепи (ковзнути вниз, до слова «фотограф»)].

Проте сов'єтам так і не вдалося назовсім вибити з пам'яті світлину і вона почала повертатися до життя [дивись хоча б СЛОВНИК.нет або ж збірник словників РОЗУМ.орг.уа]. Але виникло таке собі перекошобочення: світлина-то вижила, а ось умілець, який її робить – чомусь ні. Хоча було таке слово – цілком літературне і зазначене у розстріляних словниках: нашою мовою знавець фотосправи називався не інакше, як світляр. Порівняйте з чоботар, воротар, весляр, токар, знахар, столяр, слюсар – продовжувати перелік?

Українська мова ще задовго до виникнення модних нині жінкоборних (феміністичних) рухів і теїчій прагнула до називання речей своїми іменами, а відтак і розрізнення за статтями, наприклад: вчитель – вчителька, лікар – лікарка, тож і світлинну справу це не оминуло: якщо він – світляр, тоді вона – світлярка. Відповідно існувало ціле словотворче гніздо термінів, про які нам забувають розповісти шкільні підручники:

- фотографічний – світлярський або світлинний;
- фотографія (заняття) – світлярство, а також світлинництво, світлинкарство, світлопис (читай нижче);
- фотографічний заклад (агенція, лабораторія, студія тощо) – світлярня;
- фотовідбиток – світловідбиток;
- фотографувати – світлити, насвітлювати, насвітлити, посвітлювати, посвітлити, усвітлювати, усвітлити;
- фотоапарат – світлячка (порівняйте з тим, як ми зараз називаємо дешевенькі-простенькі камери – мильничка або світляч, світлик, світільник (подібно до світільник, вітрильник), насвітник, знімкач.

Поряд з первинним словом світлина на Західній Україні подекуди можна почути говіркове знімка. Це слово значно простіше для розуміння пересічним користувачем, оскільки має чіткий перегук з російським *снимок* [снімак], польським *zdjęcie* [здєньце] чи чеським *snímek* [снімек]. Це той випадок, коли галицька розмовна знімка цілком могла б потіснити «офіційний» знімок, звучання і вимовляння якого є неприродним для української мови (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Франковий край	Франків край.
Фривольний	Нескромний; легковажний.
Фріленсер	Вільний художник; на вільних хлібах.
Фронтальний	Лицьовий, лицевий; передній; лобовий.
Фрукти й овочі	Садовина й городина.
Фундамент	Підвалини.
Фундаментальний; ключовий	Стрижневий.
Фундатор	Засновник.
Функціонувати	Діяти; працювати.
Функція	Призначення.
Фуражка	Кашкет, картуз.
Футбол	Копаний м'яч.
Футбольна збірна України	Синьо-жовта дружина.
Футбольний м'яч	Кулястий.
Футбольні фани (фанати)	Шанувальники футболу.
Футляр	Сагайдак.

Коли футболісти ганяли «бальюн»,
на трибунах сиділи «кібіци», а все це разом
носило назву «копаний м'яч»⁴¹⁴.

Х

Хабарник	Здирник; липкий на руку.
Хазяйливий	Господарний.
Хазяйство йде добре	Господарство ведеться добре.
Хазяїн	Господар; газда.
Хай буде по-вашому	Нехай ваше зверху буде.
Хай йому чорт	Хай йому грець.

⁴¹⁴ 1906-го року професор німецької мови у Львівській українській академічній гімназії Іван Боберський підготував для щорічного ілюстрованого календаря товариства «Просвіта» розділ «Часть забавно-поучаюча». Там зокрема розповів про новий для галичан вид спорту – футбол. Наголошував, що англійське слово *football* правильно вимовляти як «футболь», а не «фотбаль». І запропонував українські відповідники для означення цієї гри – «союзняк» (від Англійського футбольного союзу) і «копаний м'яч» (буквальний переклад слова «футбол») (Іван Боберський – духовний батько українського спорту // Галичина спортивна. – 2013. – 17 серпня).

Так кажуть...

Хай це послужить йому уроком
Халатне відношення (ставлення)
Халатний
Халатність
Халатно

Хам
Хамелеон
Хамити
Хандра
Хаос
Хаотичний; анархічний
Характер; натура; темперамент
Характеризувати
Характерний

Характером
Хата вросла в землю
Хата
Хатка – маленька, вбога
Хаяти
Хвалити; заохочувати
Хваститися
Хвастливий; хвастун
Хватає
Хватати
Хватить
Хваткий
Хвацький хлопець
Хвилини спливають
Хвилювати до глибини душі

Хвилюватися; переживати

Хвилюючий

А ми радимо так...

Хай це стане йому за науку.
Недбале ставлення.
Наплювацький; недбалий.
Недбалість, недбальство.
Абияк; безуважно; недбало;
зроблено на коліні.
Різкий на язик.
Крутихвіст; і нашим і вашим.
Давати волю язикові.
Нудьга; пригніченість.
Безладдя; гармидер.
Безладний.
Вдача.
Окреслювати.
Властивий; притаманний; питомий;
особливий; типовий; прикметний.
На вдачу.
Хата увійшла в землю.
Оселя.
На курячій ніжці хата.
Паплюжити.
Гладити по голівці (голові).
Хвалитися.
Хвалькуватий; хвалько.
Вистачає.
Вистачати; ставати.
Вистачить; годі; досить.
Беручий; чіпкий.
Хлопець-зух.
Хвилини минають.
Перевертати все всередині;
добиратися до серця.
Сидіти як на голках (на шпильках,
на шпичках, на колючках, на терню);
мати страх на душі.
Зворушливий; бентежний; збудливий;
животрепетний; аж за серце бере⁴¹⁵.

⁴¹⁵ У народному уявленні серце є центром людської життєвої сили, що відповідає за почуття, прихильність до інших людей, моральні якості. Воно тане, як віск, сохне, в'яне, нудиться, мліє, крається,

Хворий пішов на поправку

Хворий почав (став) поправлятися (видужувати, одужувати).

Хворіти туберкульозом

Хворіти на туберкульоз.

Хворіти чим

Хворіти (нездужати) на що.

Хворіти

Молотити вверх ногами.

Хвороба продовжується третій місяць

Хвороба триває (тягнеться) третій місяць.

Хвороба

Недуга.

Хворому стало краще

Хворому (слабому) полегшало (покрощало).

Хворост

Хмиз.

Хвоя

Глиця.

Хеппі-енд

Щасливий кінець.

Хижацький

Здобичницький.

Химера

Страховище.

Химерний

Чудернацький.

Химерник

Витівник.

Хитке становище

Слизьке становище.

Хитрий як лис

Шпаками годований; лисом підшитий.

Хитрий як лисиця, злий як пес

Лисом підшитий, псом підбитий; вовче м'ясо з лисичою підливою; до вовчого м'яси́ва лися́ча (соба́ча) підлива.

Хитрий; спритний

Голими руками не візьмеш; з вареної крашанки курча висидить.

Хитрити; лукавити

На хитро́сах ходити; виляти хвостом.

Хитрі дії; підступні засоби боротьби

Троянський кінь⁴¹⁶.

Хитро́щами підкорити когось своїй волі

Заплутати у свої тенета.

Хитрувати для власної вигоди

Ловити рибу в каламутній воді.

Хитрувати; таїти що-небудь

Гратися в ката й мишку.

Хіба можна так поступати?

Де ж таке робити?

Хімічний елемент

Первень.

Хірург

Різальник.

Хіт

Музична перлина.

кров'ю обливається – залежно від життєвої ситуації (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

⁴¹⁶ Величезний дерев'яний кінь, збудований греками за порадою Одиссея після тривалої безуспішної облоги Трої. В середині коня сховалося декілька воїнів, а решта грецького війська відпливла від міста на своїх кораблях. Троянці повірили в те, що облогу знято, і перенесли коня в місто. Вночі воїни вийшли з коня і відкрили ворота Трої війську, що повернулося. Троя була переможена і зруйнована (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Так кажуть...

Хлібна корочка
Хлебнути солоного
Хлинути
Хлібороб
Хлібосольний
Хліб-сіль їж, а правду ріж
Хлопати в долоні
Хлопати вухами

Хлопати очима
Хлопати
Хлопець – що треба!
Хлопець не промах

Хлопнути дверима
Хлопоти
Хлопчатобумажний
Хмарочос
Хмільний
Хмурий
Хобі
Ховати від людей, надійно охороняючи
Ховати кігті
Ходити
Ходити без діла
Ходити в дірках (в лахмітті)

Ходити в костюмі Єви
Ходити в розвалку
Ходити взад і вперед

Ходити взад і вперед
Ходити з непокритою головою

Ходити з протягнутою рукою
Ходити за покупками

А ми радимо так...

Хлібна шкірочка (шкуринка).
Скуштувати тертого хрону.
Ринути; линути.
Орач, плугатар.
Гостинний.
Щира правда всюди куток найде.
Плескати в руки (в долоні).
Слухати й [нічого] не розуміти;
хляпати вухами; гави ловити.
Кліпати (блимати, лупати) очима.
Плескати.
Хлопець – хоч куди! Хлопець-зух!
Голінний хлопець (парубок);
моторний парубок; не в тім'я битий;
свого не впустить.
Гримнути (грюкнути) дверима.
Турботи.
Бавовняний.
Хмаросяг, хмародряп, хмародер, небосяг.
Напідпитку; під чаркою.
Похмурий; насуплений.
Уподобання.
Тримати (держати) за сімома замками.
Ховати пазурі.
Топтати ноги.
Швенді справляти.
Ходити в дранті (в лахмітті, в рам'ї);
дрантям (руб'ям) трясти (трусити);
дірами (дірками, голим тілом) світити.
Світити голим тілом.
Перехильцем ходити.
Ходити сюди й туди (туди-сюди;
з кутка в куток).
Ходити туди-сюди
Ходити простоволосою
(незапнутою, без хустки, без очіпка);
волоссям (головою) світити.
З довгою рукою ходити; старцювати;
жебрати.
Ходити на закупи.

Так кажуть...

Ходити малими кроками
Ходити на ципочках перед ким

Ходити один до одного в гості
Ходити по п'ятах
Ходити по слідах кого

Ходити часто куди (до кого)

Ходити, опираючись на що
Ходити, перевалюючись з ноги на ногу

Ходить у дірках
Ходімте
Ходіння по муках
Ходять слухи
Хокей
Холеричний
Холодати
Холодний піт пробрав
Холодно в хаті
Холодно рукам
Холостий мужчина
Холуй

Хорошо, но мало
Хотів би зупинитися на питанні...
Хотіти
Хотя
Хоть воду на нім вози

Хоч би хни
Хоч би що
Хоч в петлю лізь
Хоч відбавляй чого

А ми радимо так...

Дрібненько ходити; дріботіти.
Ходити навшпиньки (навшпиньках, на здибочках) перед ким.
Водити хліб-сіль.
Ступати крок у крок.
Іти чийм слідом (слідом за ким); уступати в чий сліди.
Учащати куди (до кого); унаджуватися куди (до кого); топтати дорогу (стежку) куди (до кого).
Ходити, спираючись на що; опірці ходити.
Ходити, перехильючись з боку на бік; ходити, вихитуючись [з боку на бік]; ходити перевальцем (перехильцем); коливати з ноги на ногу; ходити качиною ходою.
Дірками світить.
Ходімо.
Митарства.
Чутка (поголоска) йде.
Кагівниця.
Запальний; гарячкуватий.
Похолодніти.
Холодом обняло.
Хоч вовків ганяй.
Холодно в руки.
Неодружений чоловік.
Прислужник; поплічник; вислужник, вислугач.
Смачний борщик, та малий горщик.
Хотів би сказати про те, що...
Бажати.
Хоча, хоч.
З нього хоч мички мич; такий плохий, хоч у вухо бгай; такий, як хліб м'який; його хоч по воді води.
Хоч би тобі що.
Хай там як.
Хоч вішайся.
Аж надто (багато) чого; й на воза не забереш чого.

Так кажуть...

Хоч вовком вий
Хоч завались
Хоч з-під землі дістань
Хоч і холодно, та не голодно
Хоч караул кричи

Хоч кіл на голові теши

Хоч мотузки (шнурочки) вий з нього

Хоч пруд пруди
Хоч рідко, та мітко (добре)

Хоч розірвись
Хоч святих виноси

Хоч скільки-небудь
Хоч трісни
Хоч у гріб лягай

Хоч у петлю лізь
Хоч убий – не згадаю
Хоч шаром покоти

Хоч шнурочки вий з нього
Хоч який-небудь
Хоча б
Хоча б для сміху
Хочеш не хочеш
Храм було зруйновано
Храмати на обидві ноги

Храмати

Хранилище
Хребет гірський
Хресні батьки
Хрест-нахрест

А ми радимо так...

Хоч гавкай.
Хоч лопатою вигрібай.
Хоч із коліна вилупи.
Не одіжно, та в'їжно.
Хоч гвалт (на гвалт) кричи;
хоч пробі кричи (волай); нема ради;
нічим не зарадиш; хоч ляж та й плач.
Хоч головою об стінку товчи;
хоч ножем ріж; піп своє, а чорт своє.
Хоч у вухо бгай його;
з нього хоч мички мич.
Хоч греблю гати.
Хоч раз, та гаразд;
хоч уряди-годи, та влучно;
хоч раз, та попереду.
Хоч лусни.
Хоч з хати тікай;
[тут] і святий би не витримав.
Бодай трохи.
Хоч гопки скачи; хоч розірвися.
Хоч живий (живцем) у яму лізь;
хоч умирай.
Хоч з моста та у воду.
Хоч у щимки голову – не згадаю.
Як виметено; анічогісінько немає;
порожнісінько.
Хоч у вухо бгай його.
Абиякий.
Бодай.
Хоч на сміх.
Рад не рад.
Храм зруйнували.
На обидві ноги (обома ногами) кульгати
(шкандибати, шкутильгати).
Кривуляти; шкутильгати, кульгати;
припадати (налягати) на ногу; кривати.
Сховище; сховок; схованка.
Пасмо гірське.
Хрещені батьки.
Уперехрест.

Хрін від редьки не солодший

Хрін з ним
Хронікар
Хронологія
Хропіти
Хрупкий
Хрусталь
Хрустке печеня
Хто б міг подумати?
Хто б не був
Хто б не співав
Хто багато говорить – мало робить
Хто би не
Хто був правий?
Хто в ліс, а хто по дрова
Хто в морі був, той калюжі не боїться

Хто везе, на того й навалюють
Хто ви по національності?
Хто винен?
Хто високо літає, той низько падає
Хто де
Хто каже альфа, нехай каже й бета

Хто крайній?
Хто має можливість що зробити
Хто обпікся на молоці, на холодну воду дує

Хто переможе
Хто пізно ходить, той сам собі шкодить
Хто подобається кому
Хто про що
Хто рано встає, тому Бог дає
Хто слідуєчий?
Хто спішить, той людей смішить

Вугілля від сажі не біліше;
який дідько печений, такий і варений;
один чорт – що собака, що хорт.
Бери його морока.
Літописець.
Літописання; послідовність подій.
Витинати (давати, задавати) хропака.
Крихкий; ламкий.
Кришталь.
Хрумке печиво.
Хто б сподівався?
Хоч би хто був; хай хто буде.
Хай хто співає.
Де море слів, там мало діл.
Хай хто.
Хто мав рацію?; на чиє вийшло?
Одне к лісу, друге к бісу.
Хто плавав морем, тому калюжа
не страшна.
Везучий кінь усе в роботі.
Хто ви за національністю?
Хто завинив?; чия кішка сало з'їла?
Не дивись високо, бо запорошиш око.
Хто в лісі, хто в стрісі.
Узявся до діла, то й роби;
сказав «А», кажи й «Б».
Хто останній?
Хто спроможний що зробити.
Налякав міх, то й торби страшно;
лякана ворона куца боїться;
полоханий заєць і пенька боїться.
Чия візьме.
Опізнівся козак, так будеш і так.
Хто до сподоби кому.
Я йому про діло, а він мені про козу білу.
Ранні пташки росу п'ють, а пізні слізкиллють.
Хто дали?
Де ще у Бога Великдень, а він уже
із крашанками.

Так кажуть...

Хто-небудь
Хто-небудь безсовісний (безчесний)
Хто-небудь виявляє невдячність
Хто-небудь відчув радість, полегкість

Хто-небудь відчуває неясність
власних думок
Хто-небудь відчуває обтяжливість
чого-небудь
Хто-небудь відчуває сильний
головний біль

Хто-небудь відчуває тривогу
(душевний біль)
Хто-небудь вміє дотепно висловлюватися
Хто-небудь вміє правильно визначати щось
Хто-небудь вороже настроєний
проти когось
Хто-небудь втрачає здатність діяти
розсудливо
Хто-небудь втрачає здатність
розумно діяти

Хто-небудь давно вже помер
Хто-небудь дивно (безглуздо)
поводить себе
Хто-небудь добре орієнтується
на місцевості
Хто-небудь дримає (засинає)
Хто-небудь дуже бідний
Хто-небудь дуже впертий (неподатливий)
Хто-небудь дуже впертий (нетямущий)

А ми радимо так...

Абихто, будь-хто.
Хреста нема на комусь.
Хліб-сіль забувається.
Світ поширшав (роз'яснився,
попросторішав).

Туман розпирає голову.

Тягар лягає на плечі.

У голові тріщить; голова розвалюється;
як сови ночували в голові в когось.

Терпне серце.
Золоті уста.
Вірне (певне) око.

Камінь за пазухою тримає⁴¹⁷.

Обручі розсихаються.

Ум за розум заходить; глузд за розум
завертає.
Нема й кісточки чиєїсь.

Як блекоти об'ївся⁴¹⁸.

Вірне (певне) око.
Очі беруться сном.
Свищі в борщі.
Не затагнеш налігачем.
Хоч головою (лобом) об стіну товчи;
хоч кіл (кілок) на голові теши⁴¹⁹.

⁴¹⁷ Вислів походить з п'єси староримського письменника Плавта (близько 254-184 до н. е.) «Комедія про глечик» (дія 2, сцена 2). Головний персонаж комедії, скупий Евкліон, який знайшов глечик із золотом, не довіряє своєму сусідові Мегадору, що сватає його дочку: «...Пашу розкрив на золото! Показує хліб у одній руці, а камінь тримає у другій» (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

⁴¹⁸ Блекота – отруйна рослина родини пасльонових, яка цвіте у травні-вересні й росте по всій території України. Той, хто її з'їсть, стає немов божевільний: марить, бушує, нерідко помирає. Наркотична дія рослини та її наслідки і породили сталий вираз (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

⁴¹⁹ В українській міфології кілок був здебільшого оберегом. У магії та обрядах використовували кілки, витесані з дерева, яке саме по собі було оберегом, найчастіше осики, бузини або колючих

Хто-небудь дуже вражений (приголомшений)	Мов громом ударило.
Хто-небудь дуже втомлений (відчуває слабкість)	Ноги не держать (не тримають).
Хто-небудь дуже гарний (вродливий)	Хоч за раму клади; хоч картину малюй з когось.
Хто-небудь дуже голодний	Горобець у роті не наслідив; кишки грають марш.
Хто-небудь дуже гордовитий (зарозумілий)	Через губу не плюне; на коні (на козі) не під'їдеш.
Хто-небудь дуже жадібний	Руки загребуші.
Хто-небудь дуже змінився на вигляд	І рідна мати не впізнає.
Хто-небудь дуже знесилений (утомлений)	Чорно перед очима в кого (кому).
Хто-небудь дуже молодий (недосвідчений)	Губи в молоці.
Хто-небудь дуже переживає (страждає, мучиться)	Серце рветься (сохне); шашіль точить кого.
Хто-небудь дуже пишається своєю славою	Лаври не дають спати.
Хто-небудь дуже сердитий (лютий)	У роті чорно в кого (кому).
Хто-небудь дуже тремтить від холоду	Зуби дзвонять.
Хто-небудь дуже хитрий (спритний)	І в ложці води не спіймаєш.
Хто-небудь дуже хоче їсти (страждає від голоду)	Тягне за живіт (за печінки, за печінку).
Хто-небудь дуже худий	Живіт присох до спини (до хребта).
Хто-небудь живе в злиднях	Лихо обсіло.
Хто-небудь з великими дивацтвами	Ударили мішком з-за рогу.
Хто-небудь з непокірним, запальним характером	Серце з перцем.
Хто-небудь завжди виконує обіцяне	Слово не розходиться з ділом у когось.
Хто-небудь зазнав багато горя (страждань)	Дісталось перцю з квасом.
Хто-небудь зазнав душевних страждань	Тягар ліг (упав) на серце (на груди); тяжкий камінь ліг на груди.
Хто-небудь зазнає покарання (неприємностей)	Усі шишки летять на кого; усі шишки падають на голову чюю.
Хто-небудь залишається байдужим	Серце мовчить.

порід, особливо з терну. Кілок оберігав людину від нечистої сили. Ним «заколювали» хвороби. Наприклад, у народній медицині існує звичай забивати кілочком у дерево нігті й волосся дитини, яка хворіє на епілепсію, надіючись, що дитина «переросте» хворобу. Фразеологізм «хоч кілок на голові теши» вживають для характеристики нерозумної, впертої, настирливої людини. Імовірно, такі якості давні слов'яни вважали проявом хвороби (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Так кажуть...

Хто-небудь залишається неушкодженим
Хто-небудь заслуговує бути повішеним
Хто-небудь заслуговує засудження
(ув'язнення)
Хто-небудь заслуговує покарання
Хто-небудь заспокоюється
Хто-небудь захотів спати
Хто-небудь збожеволів
Хто-небудь зовсім (безслідно) зник
(загубився)
Хто-небудь легковажний (безтурботний)

Хто-небудь любить подорожувати
Хто-небудь має вольовий, сильний
характер
Хто-небудь має здатність дуже швидко
забувати
Хто-небудь має необмежені права
Хто-небудь має обмежену владу
Хто-небудь має сильне бажання
до чогось

Хто-небудь мовчить (не говорить нічого)
Хто-небудь молодий, недосвідчений,
нерозумний
Хто-небудь м'який, непринциповий
Хто-небудь надзвичайно жвавий
(енергійний)
Хто-небудь не відчуває сорому
за свою вину
Хто-небудь не контролює своїх дій
Хто-небудь не може встояти на місці
від нетерпіння
Хто-небудь не може здійснити
(виконати) щось
Хто-небудь не може нормально
мислити (діяти)
Хто-небудь не може чітко
усвідомлювати чогось
Хто-небудь не набув ще життєвого досвіду

А ми радімо так...

Чуприна ціла в кого.
Гілляка з мотузкою плаче за кимось.

Тюрма плаче за кимось.
Палиця плаче за кимось.
Серце стигне.
Ударило в сон когось.
Кебета догори дригом стала.

Чутка пропала за кого.
Зайчики в голові стрибають;
цвіркуни тріщать у голові у кого (кому);
горобці цвірінькають у голові (у макітрі).
Світ замалий.

Тверда рука.

Коротка пам'ять.
Цар і Бог.
Руки короткі (куці, малі).

Аж [за] жижки сіпає; аж шкура труситься
(горить, тріщить) у кого.
Уста не розмикаються.

Ще мак росте (цвіте) в голові.
Хоч свічки ліпи.

Аж (і) шкура говорить на кому.

І шапка не горить на кому.
Ні керма, ні вітрил.

Під п'яти пече.

Не під силу.

Глузд за розум завертає (завернув).

Туман у голові.
Не шили не пороли ще.

Хто-небудь не передбачав (не сподівався)
чогось

В голову не клалося.

Хто-небудь не хоче йти куди-небудь

Хоч на налігачі (на мотузці) тягни.

Хто-небудь невеселий після якоїсь невдачі

Як м'яло (макогона) облизав.

Хто-небудь непомітно (безслідно) зник
(пропав)

Як лизень злизав; як хап ухопив;
як вода вмила; як вітром здуло⁴²⁰;
як корова язиком злизала; як вітер звіяв;
як крізь землю провалився.

Хто-небудь нізащо не зробить щось

Ціпом (дрючком) не наженеш.

Хто-небудь перебуває в стані душевного
потрясіння

Сам не при собі.

Хто-небудь перебуває в стані переляку

Трясця трусить.

Хто-небудь перебуває у скрутному
становищі

Лихо обсіло.

Хто-небудь перестав хвилюватися
(заспокоївся)

Серце угамувалося.

Хто-небудь побував у багатьох місцях

Де вже ноги не носили.

Хто-небудь подає надії на майбутні успіхи

Буде толк (будуть люди) з когось.

Хто-небудь подумав (додумався) до чогось

Ударило в голову комусь.

Хто-небудь постійно п'яний

Нема просипу комусь.

Хто-небудь почав погано бачити

Полуда на очі впала.

Хто-небудь починає дуже хвилюватися

Серце тенькає.

Хто-небудь починає усвідомлювати щось

Полуда розпадається на очах.

Хто-небудь прагне до наживи

Руки загребуші.

Хто-небудь раптово відчув душевний біль

Шпигонуло в серце кого.

Хто-небудь раптово подумав
про що-небудь

Майнуло в голові.

Хто-небудь розгублений,
має розпачливий вигляд

Як курчат погубив.

Хто-небудь розумний
(здібний, винахідливий)

Шарики працюють у кого.

Хто-небудь розумний (кмітливий, тямущий)

Казанок (баняк, макітра) варить;
є спичка в носі у когось; є лій у голові;
повний лоб.

⁴²⁰ Значне місце посідають фразеологізми, що виникли на основі спостережень за явищами природи, тваринним та рослинним світом: як вітром здуло, свіжим вітром повіяло, пустити за вітром, як грім з ясного неба, хмари згущуються, витати в хмарах, з дощу та під ринву, обдало морозом, радий сонце прихилити, ждати біля моря погоди, не бачити смаленого вовка, хитрий лис, заяча душа, як кіт наплакав, перелітний птах, розправляти крила, мокра курка, курям на сміх, комар носа не підточить, гедзь укусив, на вербі груші, блекоти наїстися тощо (Інтернет-проект «Нова мова»).

Хто-небудь сердиться (гнівається)
на кого-небудь

Хто-небудь сповнюється
приємними почуттями

Хто-небудь сп'янів

Хто-небудь став дуже похмурим
(невеселим)

Хто-небудь став лінивим

Хто-небудь став розумово обмеженим

Хто-небудь стає бездушним (байдужим)

Хто-небудь схильний до злочинства
(шахрайства)

Хто-небудь томиться (знемагає) від кохання

Хто-небудь тремтить від холоду (переляку)

Хто-небудь тяжко переживає (страждає)

Хто-небудь у поганому настрої

Хто-небудь усе помічав (бачив)

Хто-небудь утопився

Хто-небудь утратив здатність ясно мислити

Хто-небудь чинить опір чомусь

Хто-небудь швидко, несподівано зник

Хтось багато курить

Хтось байдужий до всього,
не турбується ні про що

Хтось б'ється

Хтось брудний, неохайний

Хтось буде вщент розбитий
(розгромлений)

Хтось буде побитий (покараний)

Хтось вже помер

Хтось відчув озноб;
хтось здригнувся (затремтів)

Хтось відчув сильне збентеження
(хвилювання)

Хтось відчуває неспокій (тривогу,
хвилювання)

Серце набігає.

Тане серце.

Замакітрився світ.

Хмара повіла кого.

Баглаї напали.

У голові перекинулося.

Серце мохом обростає.

Липкі руки.

Серце сохне.

Зуб із зубом не зведе.

Серце каменем лежить;
на серці кипить у кого.

Як м'яло (макогона) облизав.

Не ховалося ніщо від ока чийого (кого).

Узяла вода.

Кебета догори дригом стала.

Хоч на налігачі (на мотузці) тягни.

Хапун ухопив когось.

Пачить, як чорт дорогою.

І за вухом не свербить;
не горить і не куриться.

Як півні чубляться.

Як мазниця (мазничка).

І духу не залишиться;
і мокрому місця не залишиться;
і кісточки цілої не лишиться.

Ломака походить.

Чортики земки скачуть.

Як лихоманка взяла.

Полум'ям обгорнуло.

Щемить на душі в кого.

Хтось діє необачно (необережно)	Як (мов, ніби) карась у вершу сунеться (лізе).
Хтось довго не повертається	Пішов за море збирати помідори.
Хтось допустив помилку	Лихий (біс, нечистий, дідько) попутав.
Хтось дуже багатий	З горла лізе (пре, преться); лантух (торба, мішок, міх) з грошима.
Хтось дуже вражений чимось	Полум'ям обгорнуло.
Хтось дуже злякався	Душі не стало в кого.
Хтось дуже перелякався	Чуб дибки став, і шапка спала.
Хтось душевно пригнічений	Не в своєму тілі; не в своїй шкурі.
Хтось заздрить чийм-небудь успіхам, славі	Лаври не дають спати.
Хтось зазіхає на чуже	Липкі руки.
Хтось зазнає неприємностей	Горб тріщить у когось.
Хтось заслуговує на покарання	Нема доброї палки.
Хтось заспокоївся	Пар вийшов.
Хтось злиться	Бісики беруть.
Хтось із великими претензіями	Велика мація.
Хтось метушиться	Як курка (півень) без голови.
Хтось надто балакучий	Лепетливий на язик.
Хтось не відзначається розумом	Мідний лоб; мідяне чоло.
Хтось неадекватний	Перегрівся біля печі.
Хтось нерозумний (нетямущий, нездібний)	Пустий лоб; порожньо в голові; лобом неширокий.
Хтось нерозумний	Полова в голові.
Хтось помер	Догоріла свічка до полицки; вуста зімкнулися навіки; лунь ухапив.
Хтось правильно вирішив (вдало зробив) щось	Макітра зварила.
Хтось приголомшений	Все обірвалося всередині (в грудях); як обухом луснуло по голові.
Хтось раптом став смутний, мовчазний	Як кип'ячем обпарено.
Хтось сердиться	Наче гедзь напав (укусив).
Хтось скоро помре (загине)	Лишилося недовго топтати ряст ⁴²¹ .

⁴²¹ Ряст іздавна вважали провісником весни. Люди поспішали на узлісся, де ріс ряст, щоб босоніж, пританцьовуючи, накликати: «Топчу, топчу ряст. Дай, Боже, того року діждати і ряст потоптати!». Це означало, що людина, котра доторкнеться до живої природи, оздоровиться, набереться життєвої сили, щоб дожити до наступної весни. З часом обряд відійшов у минуле, а фразеологізм набув значення: жити, ходити по землі, тобто діждатися того дня, коли можна буде «топтати ряст». А про того, хто помирав, казали: йому вже не топтати рясту (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Хтось смішний; щось кумедне
Хтось утратив здатність говорити
Худий мир гірше лихої сварки
Худий як дошка (як щіпка)

Худий
Художник
Художня література
Худорлявий
Хуліган
Хуліганити

Чудо в пір'ї.
Зав'язало (перепинило) мову.
Згода дім будує, а незгода руйнує.
Худий як тріска (як скіпка, як швайка);
худий, аж ребра світяться;
худий, аж кістками дзвонить.
Як ровер; як таранька.
Мистець.
Красне письменство.
Сухоребрый; сухорлявий.
Пробийголова.
Бешкетувати.

Ц

Царапати
Царапина
Царство йому небесне
Царювати; правити; бути монархом
Цвіркотіння
Це в порядку речей

Це вам не що-небудь
Це вас не стосується
Це ввійшло в систему
Це вже моя турбота
Це виїденого яйця не вартує

Це виключає можливість
Це виключено
Це відволікає увагу
Це відповідає істині
Це діло випадку
Це діло втрачене
Це для нього звичне діло

Дряпати.
Подряпина.
Хай спочиває з Богом.
Сидіти на троні (на престолі).
Цвіркання.
Це річ звичайна (природна, нормальна);
це нормально (природно).
Це вам не хвіст собачий.
Ваше діло – сторона.
Так давно ведеться.
Це вже мій клопіт; у тім уже моя голова.
Це й шага не варте;
це ламаного шеляга не варте;
це не варте [доброго] слова;
це не варте дірки з бублика.
Це не дає змоги.
Про це не може бути й мови.
Це відвертає увагу.
У цьому є рація.
Це річ випадкова.
Це річ пропаша.
Це йому (для нього) звичайна річ;
він до того звик; це йому за звичай.

Так кажуть...

Це до діла не відноситься
Це до мене не відноситься

Це друга розмова (справа)
Це з іншої опери
Це займе (потребує) багато часу

Це закінчилося нічим
Це залишається під знаком питання

Це зовсім інша справа
Це зовсім інше питання
Це йому подобається
Це їх проблеми
Це лікарство має добру дію
Це має сенс
Це мене ністільки не стосується

Це мене радує
Це мені не в диковину

Це називається туніядством
Це насмішка долі над ним
Це наша вимушена міра
Це не в його характері
Це не в моді

Це не грає ніякої ролі
Це не до добра
Це не заслуговує ніякої довіри
Це не зовсім вірно
Це не має відношення до справи
Це не міняє ситуації
Це не мої проблеми
Це не по моїй частині

Це неважно

А ми радимо так...

Це до діла не належить (не стосується).
Це до мене (мене) не стосується;
це мене не дотикається (не обходить).
Це інша річ.
Це з іншої бочки.
Це багато візьме (відбере, забере) часу;
на це багато піде часу.
З цього (з того) нічого не вийшло.
Це лишається (зостається) нерозв'язаним
[питанням].
Це щось зовсім інше.
Це зовсім інша річ.
Він це вподобав.
Це їхній клопіт.
Ці ліки помічні.
У цьому є рація.
Це мене анітрохи (ні трохи, аж ніяк, зовсім)
не обходить (не дотикається);
моя хата скраю.
Це мене тішить.
Це мені недивовижу (не в диво;
не дивниця); це мене не дивує;
це для мене не диво.
Це зветься дармоїдством.
Це доля глузує (поглузувала) з нього.
Це наш вимушений захід.
Це не властиве (не відповідає) його вдачі.
Мода на це (ця мода) минулася
(перейшла); на це нема тепер моди.
Це не має ніякої ваги.
Це недобрий знак.
Цьому жодної віри не можна йняти.
Це не зовсім так (точно, правильно).
Це не стосується справи.
Це не робить погоди.
То не мій клопіт.
Це до мене не належить;
це до мене не стосується; це не моє діло.
Це не має значення (ваги); це пусте;
це дурниця; менше з тим; байдуже; дарма.

Так кажуть...

Це невиносимо
Це недоступно його розумінню
Це некрасиво з вашого боку
Це нижче вашого достоїнства
Це обійшлося мені дуже дорого
Це одне й те ж
Це перевершило мої сподівання
Це послужило нам основою
Це послужило причиною
Це послужить для нього уроком
Це принесе йому вигоду
Це принесло мені одні тільки неприємності
Це стало притчею во язицех
Це стане відомим
Це схоже більше на брехню, ніж на правду
Це тебе не обременить?
Це тільки квіточки, а ягоди попереду
Це тобі дармо (так) не пройде
Це треба було бачити
Це тут загальноприйнято
Це увішло в нього в звичку
Це уже зайве

А ми радимо так...

Це годі витримати.
Цього він не може зрозуміти (збагнути).
Це негарно з вашого боку; це негарно (негаразд) ви зробили (учинили).
Це нижче від вашої гідності (за вашу гідність).
Це мені вийшло (стало) дуже (вельми) дорого; це мені багато коштувало.
Це те саме.
Це [було] понад мої сподівання (сподіванки).
Це стало нам за підставу.
Це спричинило (зумовило); це призвело (привело) до того, що...
Це для нього (йому) буде наука.
З цього він матиме вигоду (користь, пожиток, зиск); з цього він скористується (покористується); це йому піде на пожиток (на користь); це дасть йому вигоду (користь, пожиток, зиск).
Це завдало мені самих неприємностей (прикрощів).
Це перетирають на язиках; про це дзвонять у всі дзвони.
Це впливе на чисту воду.
Це більше на брехню скидається, ніж на правду; це, може, й правда, та щербата (щербатенька).
Це тобі не заважить?; це тебе не обтяжить?
Се тільки цвіт, а ягідок пождіть; це тільки цвіт, а ягідки будуть.
Це тобі так (дурно) не минеться; це тобі дасться знаки; це тобі рогом (боком) вилізе; це на тобі ще окошиться.
Було б вам (тобі) бачити.
Тут так заведено; це тут звичайне; це тут звичайна (світова) річ.
Він зник до цього; це стало (зробилося) його звичкою; це стало для нього звичним.
Це вже надто (занадто); це аж надто (надміру, зайве, зайва річ, зайвина).

Це ще під питанням	Це ще питання; це ще непевне; це ще сумнівна (непевна, спірна) річ.
Це явна брехня	Це видима (очевидна) неправда (брехня).
Цегельний завод	Цегельня.
Цей номер не пройде	Це не вдасться (кому); так не піде; цієї не поспіваєш; це не вигорить.
Цензура	Темник.
Центр	Середина.
Центр міста	Середмістя.
Центр подій	Осередок (осереддя, серце) подій.
Централізація влади	Зосередження влади в одних руках.
Центральна фігура	Пуп землі ⁴²² .
Центральний	Осередній; головний.
Центрифуга	Відосередниця.
Центробіжний	Відцентровий.
Цепочка	Ланцюжок.
Церебральний	Мозковий.
Церемонитися	Цяцькатися.
Церемонія освячення	Освятини.
Церемонія; ритуал	Обряд.
Цивілізований	Розвинений; культурний.
Циклічний	Повторюваний.
Цим діло й закінчилося	На цьому все й закінчилося (скінчилося); на тому все й стало.
Цим і закінчиться	На цьому й кінець.
Цим не можна наїстися	Цим не наїсися; з цього наїдку, як з хрину.
Цим нічого не візьмеш	Цим нічого не досягнеш (не здобудеш).
Циплята	Курчата.
Циркуляція	Обіг.
Ці ліки дуже допомагають	Ці ліки дуже помічні.
Цікавий	Допитливий; доскіпливий.

---

⁴²² У широкому розумінні пуп – центр, основа всього. Фольклорні твори, основані на Талмуді (збірнику догматичних релігійно-естетичних і правових законоположень іудаїзму) стверджують, що у центрі землі, тобто світу, лежить Палестина. У її центрі стоїть місто Єрусалим, у центрі нього – храм, у центрі храму – вівтар (свята святих), а в центрі вівтаря – камінь перед ковчегом завіту, на якому викарбувано заповіді, дані Богом Мойсеєві. Саме з цього каменю, кинутого Богом у море, почалося створення світу. Існує й інша версія: Бог закрив цим каменем отвір безодні, водного хаосу. Фразеологізм «пуп землі» часто вживають в іронічному значенні для характеристики людини, яка без підстав претендує на головну роль у чомусь, вважає, що всі оточуючі мають зосередити увагу саме на ній (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Ціла Україна
Ціле життя попереду
Ціленаправлена діяльність
Ціленаправлено
Цілий день займаюся господарством
Цілий день сидить один
Цілих три роки
Цілісний
Цілком (абсолютно) здоровий
Цілком законно
Цілком і повністю
Цілком ясно (виразно, чітко, зрозуміло)
Цілком; повністю; абсолютно
Цілком; повністю; без винятку
Цілодобово
Ціль виправдовує засоби
Ціль досягнута
Цільне молоко
Цільове назначення коштів
Ціна
Ціни б'ють по кишені
Ціни піднімаються
Цінити на вагу золота
Цінність, яка не використовується
Цінувати когось
Цоколь
Цукровий діабет
Цукровий завод

Уся Україна.
Усе життя попереду.
Цілеспрямована діяльність.
Цілеспрямовано.
Увесь (цілий) день господарюю (хазяйную).
Цілий (цілісінський) день сам (сам-один).
Аж три роки.
Одноцілий; сукупний.
Як штик.
З повним правом.
Душею й тілом.
Чорним по білому написано⁴²³.
З тілом і душею.
До останньої цяточки (цяти).
Зранку до смерканку.
Мета виправдовує (освячує) засоби.
Мети досягнуто.
Незбиране молоко.
Спеціальне призначення коштів.
Вартість.
Ціни кусаються.
Ціни ростуть.
Цінити (цінувати) як золото;
і на золото не дати (не віддати) чого.
Мертвий капітал.
Скидати шапку (капелюх, бриль) перед
кимось.
Підніжжя; підоснова.
Солодиця.
Цукроварня⁴²⁴.

⁴²³ Чорний і білий – контрастні кольори, які дуже чітко вирізняються на тлі один одного. Тому для письма і друкування текстів найчастіше використовують білий папір і темне (переважно чорне) чорнило. Ще у Київській Русі для писання використовували спеціально приготовлений сік із горішків, що наростали на дубових листках. Цей сік мав буро-чорний колір, тому його так і називали: чорнило (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

⁴²⁴ Пересічний користувач навряд чи зможе розпізнати окремі запозичення, які ховаються за нібито чисто українськими словами. З мов Індії: «піжама», «цукор», «шаль» тощо (Зозуля О. Якщо суржик – хвороба, то як з нею боротися // Час і Події. – 2009. – 1 серпня).

Ця дорога веде в місто

Ця дорога веде (прямує) до міста;
цей шлях лежить до міста.

Ця думка отримала перевагу

Ця думка (гадка) взяла гору (верх);
ця думка (гадка) переважила (перемогла).

Ця новина нас приголомшила

Ця звістка заперла нам дух.

Цього достатньо

Цього досить (вистачить).

Цього року

Цьогоріч.

Цього тільки не вистачало!

От тобі, Гандзю, книш!

Цього ще не хватало!

Цього ще бракувало (не ставало,
не вистачало)!

Цьому не бути!

Цього не буде! Так не буде!

Ч

Чабан

Вівчар.

Чавкати

Плякати.

Чарівна паличка⁴²⁵

Прутик-дивокрутик; чарівний прутик.

Час – найкращий лікар

Минає все, мине й це.

Час від часу

Час до часу; від часу до часу; вряди-годи.

Час від часу не легше

Що далі, то гірше (то важче); що година,
то й новий клопіт (то й нові прикросці).

Час голодування

Голоднеча, голодня, голодівля.

Час до півночі

Передпівніч.

Час до сходу сонця

Досхідна пора (доба).

Час жнив

Жнива.

Час згрібання сіна

Гребовиця.

Час зупинився

Час загубив крок.

⁴²⁵ У слов'янській міфології існує легенда про чарівну палицю, яку знахарі передавали із роду в рід. Її здобували так: коли знахареві випадала нагода побачити, що гадюка їсть жабу, то він відламував однорічний паросток будь-якого дерева і ним розбороняв їх, намагаючись не зачепити ні тієї, ні іншої. Відтоді палиця ставала чарівною. Нею знахар міг розганяти градові хмари, якими, за народним віруванням, правлять відьми й відьмаки, разом з освяченим сім разів (протягом семи літ) на Великдень ножем. Його він устромляв у землю і починав читати молитви. Потім брав ножа і разом з палицею у правиці повертав у той бік, куди хотів направити градову хмару, промовляючи відповідні слова. Згодом образ чарівної палички з'явився у багатьох казках, де її функції значно розширились. За її допомогою казкові герої могли здобувати все, чого хотіли. У переносному значенні фразеологізм «як чарівна паличка» означає зробити щось дуже легко, просто, швидко (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Час іде швидко

Час швидко минає (збігає, упливає);
час лине [хутко, пругко].

Час косьби

Косовиця.

Час летить стрілою

І час не змигнеться.

Час минає

Час іде.

Час на роздуми

Час, щоб обміркувати.

Час опадання листя

Листопад; падолист.

Час перед вечором

Підвечірок; підвечір; підвечір'я; надвечір'я.

Час перед жнивими

Переджнив'я.

Час перед обідом

Передобідній (передобідняний) час;
передобідня пора (година, часина);
передобіддя, надобіддя; переобідок.

Час появи першого льоду

Перволіддя.

Час пройшов незамітно

Час минув непомітно; час і не змигнувся.

Час роїння бджіл

Рійба, роїловиця.

Час, коли гріє сонце

Вигріві.

Час, коли навесні тане сніг

Відталь.

Час, що (який) витрачається на ремонт

Час, витрачений на ремонт.

Часний

Приватний.

Часом і дурень правду каже

Як коли й дурне правду тне.

Часте змінювання планів, поглядів

Сім п'ятниць на тиждень⁴²⁶

Частиця

Частинка.

Частіше всього

Найчастіше.

Частний

Приватний; окремих.

Часто бувати в домі в когось

Учащати до когось; оббивати пороги.

Часто вставляти в мову багато влучних слів

Сипати дотепами (жартами).

Часто змінювати місце проживання

Куштувати борщі всілякі.

Часто повторюючи одне й те саме

Товкмачити голову комусь чимось.

Примушувати когось-небудь засвоїти щось

Товкмачити голову комусь чимось.

Часто ходити до когось

Топтати стежку до когось.

Чахлий

Немічний; хирлявий.

⁴²⁶ На відзначення «святої п'ятниці» будувалися церкви, день відкриття яких вважався в певній місцевості святом. У цей день приймали та пригощали гостей, поминали померлих. Біля церкви збиралося багато людей, а ще організовувався ярмарок, велися торги, купували, продавали, міняли, брали у борг і повертали борги. П'ятниця ставала строковим днем, з яким пов'язували виконання обіцянок, зобов'язань. Звісно траплялися й такі люди, які не дотримувалися слова і відкладали виконання своїх обіцянок до наступної п'ятниці або й переносили на інший день. У таких людей всі дні тижня ставали строковими, перетворювалися у п'ятниці, а обіцянки так і залишалися невиконаними. Так і з'явився вислів, що став усталеним і досить точно характеризує непослідовних, легковажних людей (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

Чаша терпіння переповнилася	Терпець увірвався.
Чашка	Горнятко; філіжанка.
Чванитися	Дерти голову.
Чванитися; зазнаватися	Гнути козиря.
Чекай біди	Начувайся.
Чеканити	Карбувати.
Чекати в моря погоди	Чекати коло (біля, край) моря (над морем) погоди (години); марно чекати (дожидати).
Чекати в черзі	Застоювати чергу; стояти в черзі.
Чекати дуже сильно (з нетерпінням)	Як манни небесної (з неба) чекати ⁴²⁷ ; чекати як билина роси з неба.
Чекати кого	Чекати на кого.
Чекати чергу	Застоювати чергу.
Чекушка	Шкалик.
Челюсть	Щелепа.
Чемодан	Валіза ⁴²⁸ .
Чемпіон з боксу	Перша рукавичка.
Чемпіонат	Першість.
Червона смородина	Порічки.
Червоніти	Наливатися жаром (вогнем, фарбою).
Червоніти від злості (від напруження)	Наливатися кров'ю.
Червоніти від сорому; ніяковіти	Пекти раків.
Червоніти до коренів волосся	Червоніти по саме волосся.
Черв'як	Хробак.
Черга ще не дійшла	Черга ще не впала.
Чергова по станції	Чергова на станції.
Черговий етап розвитку	Наступний етап розвитку.
Чердак	Горище.
Через боязнь	Побоюючись; зі страху.
Через виїдене яйце	За масляні вишкарки; за онучу.
Через відсутність доказів	Якщо доказів немає.

⁴²⁷ Біблія розповідає, що після визволення з полону пророк Мойсей вів іудеїв у землю обітовану протягом сорока років. Він добував людям воду зі скелі, а їли люди манну, яка щоранку падала з неба. Дослідники припускають, що цією манною був істівний лишайник, який давньоєврейською мовою називають «манн». Плоди цього лишайника – дрібні білі кульки, схожі на крупу (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

⁴²⁸ Пересічний користувач навряд чи зможе розпізнати окремі запозичення, які ховаються за нібито чисто українськими словами. З арабської мови до нас прийшли такі слова: «валіза», «жупан», «кава», «кайдани», «карафа» тощо (Зозуля О. Якщо суржик – хвороба, то як з нею боротися // Час і Події. – 2009. – 1 серпня).

Так кажуть...

Через відсутність часу
Через годину прийду
Через деякий час
Через дурниці таку кашу заварили
Через кожний понеділок
Через кожний тиждень
Через короткозорість не може
    відрізнити літери
Через край
Через малий відрізок часу; дуже швидко
Через міру; черезмірно
Через неділю
Через поспішність
Через розсіяність
Через терни до зірок
Через тісноту неможливо протиснутися
Через хвилину
Черніка
Черпати знання з книжок
Черствий
Чесати язик
Чесне слово дати
Чесне слово; слово честі; справді
Чесно; відверто; прямо
Чесно; щиро
Чесночний соус
Честь і хвала
Честь краще багатства
Четверть другої
Четверть чайної ложки
Чешеться
Чешуя

А ми радимо так...

За браком часу; через брак часу;
не маючи часу.
За годину прийду.
Незабаром, невдовзі; згодом;
за (через) якийсь час.
За онучу збили бучу;
за масляні вишкварки завелися.
Що другого понеділка;
що другий понеділок.
Що другого тижня.
Через короткозорість не може
розрізнити літери.
Через вінця.
По хвилині (хвилі).
Надто, занадто; надміру.
За тиждень.
З поквапу.
З неуважності, через неуважність.
Тернистим шляхом до зірок;
крізь терня до зірок.
Дотовпу немає.
За хвилину.
Чорниці.
Брати знання з книжок.
Нечутенний; сухар сухарем.
Клепати (плескати, молоти, ляпати,
теліпати, ляскати) язиком; язиком горох
товкти (піну збивати); теревені правити.
Слово [честі] дати.
Далєбі.
Без хитрощів.
По чистій совісті.
Часниковий соус.
Хвала й шана.
Добре ім'я краще за багатство.
Чверть на другу [годину].
Чверть чайної ложки.
Свербить.
Луска.

Так кажуть...

Чи в доброму ви здоров'ї?
Чи добре ви провели ніч?
Чиєсь місце на посаді під загрозою
Чиєсь становище стає ненадійним
(непевним)
Чий би не був
Чий-небудь
Чим багаті, тим і раді
Чим би дитя не тішилося,
лиш би не плакало
Чим далі
Чим дальше в ліс, тим більше дров
Чим менше часу, тим важче
Чим можна швидше
Чим чорт не жартує
Чим... тим
Чин чином
Чинити безладдя
Чинити вплив
Чинити по-своєму
Чинити спротив
Чинити тиск на кого
Чинити що-небудь незвичайне
(відчайдушне)
Чинити щось відчайдушне
Чиновник
Чисельна перевага
Чисельність населення
Число тринадцять
Чиста біда
Чиста дурниця
Чиста правда
Чисте золото
Чистий дохід (прибуток)

А ми радимо так...

Чи здоровенькі?; як здоров'я ваше?
Чи добре ви перебули ніч?;
чи здорові ночували?
Під кимось захиталося крісло.
Ґрунт (земля) хитається (повзе, сунеться)
під ногами.
Хай чий буде.
Абичий, будь-чий.
Що хата має, тим приймає;
що маємо, тим вітаємо.
Хоч би чим дитина бавилась,
аби не плакала; нехай буде гречка,
аби не суперечка.
Дедалі; щодалі; куди далі.
Що далі в ліс, то більше дров.
Що менше часу, то важче.
Якнайшвидше; якомога швидше.
З чим дідько не носитья.
Що ... то.
Як годиться; як слід.
Ходити на голові.
Впливати.
У власну (у свою) дудку грати;
чинити своєю волю.
На опір стати.
Натискати (тиснути) на кого.
Давати гастролі.
Давати дрозда.
Урядовець; урядник.
Кількісна перевага.
Кількість населення.
Чортова дюжина.
Справжня біда.
Химині кури.
Щира (щирісінька) правда.
Щире золото.
Зиск.

Так кажуть...

Чистити димову трубу
Чистка
Чистовик
Чистої води брильянт
Чистої води обман
Чистоплотний
Чистосердечний
Чистюля
Читати вслух
Читати запоем
Читати кому нотації
Читати напам'ять
Читати про себе
Читаюча публіка
Чия візьме?
Чіпко вхопитися
Чіплятися за що
Чоботар ходить без чобіт
Чого б це не вартувало
Чого гріха таїти
Чого душі завгодно
Чого задумає (захоче) хто-небудь
Чого ради?
Чого тільки він тут не нагородив
Чолка
Чоло покрилося потом
Чоловіки
Чолом стіну не проб'єш
Чому бути, того не минути

А ми радимо так...

Трусити сажу в коминах (в димарях);
комини (верхи) трусити.
Чищення.
Чистопис.
Щірісінький діамант; діамант найвищої
(найліпшої, найкращої) чистоти.
Чистісінька брехня.
Охайний; чепурний.
Щиросердний, щиросердечний,
щиросердий; нелукавий; щиродружній.
Чепурун; чепуруха; чистолюб.
Уголос читати.
Із захватом (не відриваючись) читати.
Скребти кому редьку.
Читати з пам'яті (з голови).
Читати подумки (у думці, у думках).
Читацька публіка.
Чий чорт буде старший?
Ухопитися руками й ногами.
Чіплятися чого.
Кравець подертий жупан носитьь.
Хай там що; хай що буде; будь-що-будь.
Ніде правди діти.
Чого душа забажає (захоче).
Чого ліва нога забажає.
Для чого?; чому?; з якої речі?; навіщо?
Яких тільки дурниць (нісенітниць) він
тут не намолов (не наплів, не наплескав,
не наторочив).
Чубок, чубчик; гривка.
Чоло потом узялося.
Сильна стать.
Головою стіни не проб'єш;
батогом (пугою) обуха не переб'єш.
Що статися має, то станеться;
суджено, то не розгуджено; що написано
на роду, того не об'їдеш і на льоду;
що кому написано на роду, то й конем
не об'їдеш; чи співатиме півень, чи ні,
а день буде; що має утонуту, то не увисне;

Чому це тебе інтересує?
Чорна кішка між ними пробігла

Чорновик
Чорт (фіг) з ним
Чорт знає що
Чорт попутав
Чорта з два

Чорта лисого
Чохол
Чув дзвін, та не знати де він
Чугун
Чугунний
Чудак; ексцентрик
Чудеса в решеті⁴²⁹

Чудеса в решеті
Чудесна прогулянка
Чудний
Чудо
Чудом
Чужа сторона
Чужий
Чужим добром не розживешся

що має висіти, то не утоне;
неволі й конем не об'їдеш.
Чому (чого) це тебе цікавить?
Глек між собою розбили;
між ними чорт межу переорав;
договорилися до синього пороху.
Чернетка.
Грець з ним.
Лихо знає що.
Лихий напутив.
Як би не так; дідька лисого;
овва!; ов!; де там.
Чорта пухлого.
Покрівець; капшук.
Чули, як говорили, що бачили, як їли.
Чавун.
Чавунний.
Дивак.
Диво не решето: багато дірок,
та нікуди вилізти.
Чудасія.
Чудова прогулянка.
Дивний; дивакуватий; чудовий.
Дивина; дивовижа.
За помахом чарівної палички.
Чужина.
Нетутешній.
З чужого добра не строїть двора;
у чужій кошарі овець не розвести;
чуже добро бере за ребро;

⁴²⁹ У середньовічній Європі та деяких країнах Азії були поширені ворожіння з решетом. За його допомогою викривали злодіїв. Решето підвішували на мотузках так, щоб воно могло повільно обертатися. Ворожбит тримав його за мотузку. На обручі решета робили помітки, а імена підозрюваних, написані на окремих папірцях, розкладали колом. На чие ім'я вкаже зупинившись помітка решета, той і злодій. Також на ярмарках ворожбити носили решета з різнобарвними зернами бобів, гороху, сочевиці, мигдалю тощо. Струшуючи решето, вони за розташуванням зерен передбачали майбутнє. Щоб надати ворожінню більшої магічної сили, щось шепотіли, викрикували, жестикулювали. Намагаючись заробити якнайбільшу суму, складали неймовірні історії, пророкуючи простодушним слухачам щасливе одруження, неочікуване багатство чи незвичайні події та пригоди – всілякі чудеса. Таке шарлатанство й називали чудесами в решеті (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Чужими руками добре жар загібати

Чужоземне запозичення

Чуйна людина

Чулан

Чулук

Чути кроки

Чути падання крапель дощу

Чути себе розгубленим

Чутками земля повниться

Чутки, плітки

Чутлива людина

Чуть не

Чуть-чуть

Чухати затилок

Чучело (чудо) горохове

Чуяти

хоч не красне, але власне;
чужим добром не збагатієш;
у чужій кошарі овець не розведеш;
чуже добро бере за ребро; чуже не гріє;
чужим волом не доробишся;
чужий добиток не прийде в пожиток.

Чужим потом не нагрієшся;
мельники до готової муки.

Чужизм.

Серце не камінь.

Комірка; хижа.

Панчоха.

Чути ходу.

Чути, як дощові краплі падають.

Ні в сих ні в тих; як собака в човні.

Знають сусіди, що в багача по обіді.

Поголоски.

Еолова арфа.

Трохи не; мало не; ледве не.

Ледь-ледь; трішки, трішечки; мало.

Чухати потилицю; чухатися в потилиці;
чухати [собі] чуприну (чуба);
скребти (шкрябати) [собі] голову (в чубі).

Опудало; одоробло; чупераadlo;
гороб'яче страшило; копиця горохова.

Відчувати шкірою.

Ш

Шагати

Шагом марш

Шалапут

Шалаш

Шалена куля

Шаловливий

Шалун

Шамкотіння

Шампінйони

Крокувати.

Кроком руш; ходом руш.

Халамидник.

Курінь.

Сліпа (дурна, заблукана) куля.

Пустотливий; збиточний; нечемний.

Пустун.

Шамкання.

Печериці.

Так кажуть...

Шанобливо вклонятися
Шанс
Шантажувати
Шапка на макушці

Шарик
Шарики за ролики заїхали
Шарикова ручка
Шариковий підшипник
Шарити очима (поглядом)

Шарм
Шаровидний; шаровий
Шастання
Шастати
Шатро
Шатун
Шахмати
Шахматна гра
Шахматна дошка
Шахматний турнір
Шахрай
Шахта
Шахтар
Шашличний
Швейна машина
Швейний
Швейцар
Швець
Швея, швачка
Швидка переміна на краще
Швидкий у роботі
Швидко втекти (побігти)

Швидко втрачати сили, здоров'я
від хвороби

Швидко гнати

А ми радимо так...

Бити чолом.
Можливість; нагода.
Брати на Бога.
Шапка на середголів'ї (на щолопку,
на маківці).
Кулька.
Гриби в голові ростуть; клепки не на місці.
Кулькова ручка.
Кулькова вальниця.
Нишпорити очима (поглядом);
перебігати очима.
Поваба.
Кулястий.
Походеньки.
Швендяти; походеньки справляти.
Намет.
Хитун
Шахи.
Гра в шахи.
Шахівниця.
Шаховий турнір.
Продувна бестія.
Копанка.
Вугляр; гірник.
Шашликовий.
Машина до шиття.
Швацький.
Дверник.
Чоботар.
Швачка, шевкиня, кравчиня.
Як сім баб пошептало.
Спішний у праці.
Дати ногам знати; дати стрекала;
братися в ноги, увіритися ногам;
аж п'яти губити; дати волю ногам;
дати драла (драпака, дьору).

Танути як віск [на сонці (на вогні)];
танути як свічка.
Гоном гнати.

Так кажуть...

Швидко говорити
Швидко забувати про кого-небудь
(що-небудь)
Швидко змінюватися
Швидко й чисельно
Швидко йти геть; тікати
Швидко їхати верхи
Швидко лише бліх ловити мокрими руками

Швидко помчати (понестися) *(про коней)*
Швидко тікати
Швидко тікати, бігти
Швидко ходити (бігати, поратися)
біля чогось
Швидко що-небудь забувати
Швидко

Швидко, але недбало; абияк
Швидко, вправно й уміло
Швидше всього
Швиряти
Шевелити
Шевелити мозгами

Шейпінг
Шелушитися
Шельмувати
Шепотом, шопотом
Шеренга
Шерстяна хустка
Шерстяне одіяло
Шерстяні носки
Шершавий
Шест
Шестидесятник
Шефствувати
Шиворот-навиворот
Шило на мило міняти

А ми радимо так...

Як горохом сипати.

Мати коротку (куцу) пам'ять.
Йти колесом.
Неначе гриби після дощу.
Показати п'яти.
Бігти верхи.
Це не так швидко, як на мертвого сорочку шити.

Ударити чвалом.
Робити ноги.
Дати ногам знати.

Мухою літати.
Мати куцу пам'ять.
Нашвидкуруч; поквапом; хутко;
аче на крилах; семимильними кроками;
з вітром навздогін; на всіх парусах.

Тяп-ляп.
Аж летить під руками.
Найшвидше.
Шпурляти; швиргати; жбурляти.
Ворушити.
Мізкувати; міркувати; думати;
варити головою; повертати розумом.
Підправка статури; догляд за поставою.
Лупитися.
Паплюжити.
Пошепки; навпошепки.
Лава; лінія; ряд.
Вовняна хустка.
Вовняна ковдра.
Вовняні шкарпетки.
Шкарубкий.
Жердина.
Шістдесятник.
Опікуватися.
Навпаки; шкереберть; перекручено.
Баш на баш міняти.

Шинкувати	Шаткувати.
Шип	Колючка; шпичка.
Шиповник	Шипшина.
Шириною	Завширшки.
Широкий асортимент продукції	Широкий вибір товарів.
Широко розголошувати щось	Дзвонити в усі дзвони ⁴³⁰ .
Шити дрібною строчкою	Шити дрібненьким вистягом; маком шити.
Шити на виріст	Шити на зріст.
Шито-крито	Тишком-нишком.
Шиш з маслом	Дуля з маком.
Шишка на чолі	Ґуля на чолі.
Шия	В'язи.
Шкатулка	Скринька.
Шкатулочка	Пуделко.
Шкаф	Шафа.
Шкіра покрилася мурашками	Сироти виступили (повиступали) на шкірі (на тілі).
Шкіра та кості	Світить ребрами.
Шкода й шукати	Шукай вітра в полі.
Школа по підготовці спеціалістів	Школа підготовки фахівців.
Шкряга	Скнара.
Шкурка вичинки не варта	Шкурка за чиньбу не стане; не стане шкурка за виправу; не варт товар роботи; не варте діло заходу.
Шкурка	Шкірка, шкуринка.
Шкутильгати	Налягати на ногу.
Шлейф	Шовковий хвіст.
Шлем	Шолом.
Шліфовка	Шліфування.
Шліфовщик	Шліфувальник.
Шлюб по розрахунку	Шлюб задля вигоди.

⁴³⁰ Дзвони завжди були атрибутом переважно храмовим і корабельним: їх чіпляли на церковних дзвіницях і капітанських містках. Вони мають два основні призначення: слугують як сигнал сповіщення і як музичний інструмент. У храмах особливими ударами дзвонів скликали людей на ранкову чи вечірню службу, сповіщували про те, що в околиці хтось помер. На свята під час урочистих відправ дзвонарі виконували особливі мелодії на всіх дзвонах: вони мали відлякати злі сили і сповістити всьому світові про радість Божого свята. Церковні дзвони люди могли використати і з іншою метою: якщо в околиці траплялася пожежа, різким тривожним дзвоном скликали всіх людей допомогти її загасити. Сигнальну функцію виконував дзвін і на кораблях (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Шляпа	Капелюх.
Шлях без перешкод у досягненні чого-небудь	Широка вулиця.
Шляхом вимірювання	Вимірюючи; вимірюванням.
Шляхом підкупу	Підкупом.
Шниряти очима	Зиркати [очима] сюди й туди.
Шнурок, віршовка	Мотузка.
Шок	Як грім з ясного неба.
Шокувати	Вразити; приголомшити.
Шокувати; конфузити	Бентежити, збентежити; приголомшити; збити з ніг.
Шоп	Крамниця.
Шопінг	Закупи.
Шорох	Шерех, шерхіт, шурхіт.
Шоу	Видовище; вистава; показ; виступ.
Шоу	Розважайлівка ⁴³¹ .
Шофер	Водій.
Шпакльовщик	Шпаклювальник.
Шприц	Впорскник.
Шрі-Ланка	Чудова Земля.
Штаб-квартира	Постій.
Штамповка	Штампування.
Штамповочний	Штампувальний.
Штамповщик	Штампувальник.
Штатив	Стояк.
Штатський	Цивільний.
Штепсель	Притичка.
Штик	Багнет.
Штиль	Безвітря.
Штопор	Коркотяг.
Шторм	Буревій.
Штукатур	Тинькар.
Штукатурити	Тинькувати.

⁴³¹ Слово насамперед стосується телебачення. Утворене в той народний спосіб як, наприклад, забігайлівка. Подібно ж до останнього, має глузливий, зневажливий присмак, якого заслуговують більшість «телешоу» як вітчизняного, так і закордонного виробництва. Не плутати зі словом розваги, де відчуються звитяга і шляхетність, а не очманіле здурачення глядача, наприклад: козацькі розваги, розваги рукоборців, літунів, лижників тощо. Для порівняння можна згадати російське розмовне розвлєкуха (Словник новотворів Юрка Зеленого).

Так кажуть...

Штукатурка
Шузи
Шукаєш учорашній день, а він уже
    пройшов
Шукай вітра в полі
Шукати виходу зі скрутного становища
Шукати вчорашній день
Шукати розв'язання якогось питання
Шукати шляхів до зближення
Шуміти
Шумний
Шуму багато, а толку мало

Шустрий
Шут гороховий
Шуткувати
Шуткуючи

А ми радимо так...

Тиньк.
Взуття.
Учорашнього дня ста кіньми не доженеш.
За водою пішло.
Ламати голову.
Шукати вітра в полі.
Ламати голову.
Стелити містки до когось.
Гомоніти.
Бучний.
Галасу багато, а діла мало;
діла на копійку, а балачок на карбованець;
хвальби повнії торби, а в торбі нема нічого;
розносився, як чорт (як дідько) з бубном.
Меткий; спритний; скорохвацький.
Блазень.
Жартувати.
Жартома, жартом, жартуючи, на жарт;
сміхом, на сміх, на смішки.

Щ

Щавель
Щаслива полоса життя
Щасливий хепі-енд
Щасливий час
Щасливо відбувся
Щасливо залишатися

Щасливо!
Щасливчик
Щастить
Щастить як потопельнику
Щастя в руки йде
Щастя залишило кого
Щастя привалило

Квасок.
Щаслива пора життя.
Щасливий кінець.
Дні медові.
Мав щастя; вийшов сухим з води.
Щасливо! Щастя [доле]! Бувайте здорові!
На все добре!
З Богом!
Щасливець, щастунчик.
Доля усміхається.
Удалося, як Солосі.
Козирна карта падає.
Щастя покинуло кого; доля покинула кого;
збувся долі (щастя) хто.
Випала козирна карта.

Так кажуть...

Ще би
Ще більше розсердитися
Ще в дитинстві

Ще й не починало світати
Ще куди не йшло
Ще не починали
Ще одна обуза спала з плечей

Ще півбіді
Ще чого
Щебйонка
Щеголяти
Щедро віддячити
Щедро
Щезнути

Щенок
Щипати траву
Щипці; обценьки
Щиро зізнатися
Щиро; відверто
Щиросердечно; як на духу
Щілина
Що б [там] не сталося

Що б не було, не оглядайся
Що б не говорив
Що б не говорили
Що б не сталося
Що б там не було
Що б там не говорили
Що б там не сталося
Що б то не було
Що б це значило?
Що вам треба?
Що ви намірені робити?

Що викликало у них сварку?

А ми радимо так...

Ще б пак.
Серця додати.
Ще дитиною будучи; ще з дитинства
(змалку, змалечку, з мальства).
Ще на світ не заводилося.
Ще туди-сюди.
Ще й кіт не женився.
Ще один тягар (клопіт) спав з плечей
(з пліч).
Ще б нічого; ще менше з тим.
Ото вигадали.
Щебінь.
Хизуватися.
Відплатити (віддати) сторицею.
Рясно.
Зникнути; пропасти;
залишити мокре місце.
Цуцик, цуценя.
Скубти траву.
Кусачки, острогубці; кліщі.
Викласти душу.
З глибини душі; поклавши руку на серце.
Як на сповіді.
Отвір; шпарина.
Хай що станеться; хай там що; хай що буде;
будь-що-будь.
Хоч що буде, не оглядайся.
Хай що каже.
Хай що кажуть.
Хай що буде.
Хоч би що там було; будь-що-будь.
Хай би там що казали.
Хай там що; хай що буде.
Хай там що.
Що воно за знак?
Чого ви хочете?
Що ви маєте (збираєтеся) робити?;
що [є] думка робити?
На чому вони посварилися?

Так кажуть...

Що він собою представляє?
Що гріха таїти
Що далше в ліс, то більше дров
Що є духу
Що є сили

Що ж стосується
Що з Вами?
Що з нього толку?

Що з тобою
Що за вздор?
Що йому зробиться?

Що іменно сталося?
Що кому
Що людям, те й нам
Що написано пером, не вирубаєш топором

Що не говори
Що не говоріть, а...
Що посієш, те й пожнеш

Що пристав?
Що радує
Що стосується мене

Що стосується цього питання
Що стосується
Що толку?
Що я не робив, усе надаремно
Що я там забув?

Щоб досадити
Щоб зайнятися чим-небудь; знічев'я
Щоб зробити шкоду (заподіяти прикрість)
Щоб йому пусто було!

А ми радимо так...

Що він за людина?; що він за один?
Ніде (нема де) правди діти (гріха потаїти).
Далі в ліс – більше труску.
Аж пір'я летить.
Щосили, щосила; з усієї сили; щодуху;
чимдуж.
Що ж до; а що вже.
Що Вам таке?
Який з нього пожиток?;
яка з нього користь?
Що тобі таке?
Що за дурниця (за нісенітниця)?
Що з ним може статися?;
нічого з ним не станеться?;
що йому станеться?
Що саме сталося (трапилося)?
Голодній кумі хліб на умі.
Що громаді, те й бабі.
Що написано пером, не вигризеш
і кайлом (не вивезеш волом).
Як не є; кажи не кажи.
Хоч і що кажіть, а...
Де господар не ходить, там нивка
не родить; як дбаєш, так і маєш;
як постелиш, так і виспишся.
Що причепився як старець ціпка?
Що приємно.
Щодо мене; що стосується до мене;
що дотикається мене;
як на мене (про мене).
Щодо цієї справи.
Стосовно; щодо.
Яка рація?; який сенс?
Що вже я не робив, нічого не допомогло.
Чого я там не бачив?; чого б я там шукав?;
що б я там робив?
На злість; на збитки; щоб (аби) дозолити.
Для штуки.
На капость.
Хай (бодай) йому всячина!

Щоб справити враження

Щоб там не було

Щоб твоєї ноги тут не було

Щоб тобі пусто було!

Щоб тобі язик відняло!

Щоб усім вгодити

Щоб це значило?

Щоквартальне видання

Щоки втягнулися

Щоки горять; лице горить

Що-небудь бажане, приємне,
легкодоступне

Що-небудь безмежне, не піддається
вимірюванню

Що-небудь безслідно зникло
(перестало існувати)

Що-небудь вигадане

Що-небудь виконується вправно (швидко)

Що-небудь вирує (клетотить)

Що-небудь витончене
(вишукане, досконале)

Що-небудь давно всім відоме

Що-небудь дістається дуже легко

Що-небудь дуже вразило когось

Що-небудь дуже неприємне

Для красного слова.

Хай [би] там що.

Щоб і дух твій тут не пах.

Хай тобі всячина!

Бодай тобі заціпило!

Бодай ти (а щоб ти) занімів!

І нашим і вашим; і туди і сюди;

він каже і сіро, і біло;

він такий, як литовський ціп – і сюди і туди;
куди вітер, туди й він; сюди гав, туди дзяв.

Що воно за знак?

Квартальник.

Щоки (лиця) позападалися (запалися,
впали).

Щоки (лиця) паленіють (пашать, жаріють);
обличчя (лице) пашить (паленіє, жаріє).

Манна небесна⁴³².

Нема берегів.

Як лизень злизав; як хап ухопив;
як вода вмила; як вітром здуло;
як корова язиком злизала; як вітер звів;
як крізь землю провалився.

Казка про білого бичка⁴³³.

Кипить в руках.

Кипнем кипить.

Тонкого ладу.

Стара пісня.

Манна з неба (з небес) падає.

Як обухом луснуло по голові.

Як ніж у серце (у горло).

⁴³² За біблійним міфом, манна – їжа, яку Бог послав іудеям кожного ранку з неба протягом сорока років, поки вони йшли пустелею в землю обітовану (Ісход, 17, 14-16). Легенда має до певної міри реальну основу: в пустелі росте їстівний лишайник, плодами якого є дрібні білі кулькі, схожі на манну крупу, і споживалися місцевими жителями (Зьобро О. Мова про мову // Високий замок).

⁴³³ Стали фразеологізмами окремі характерні словосполучення з народних пісень, казок, оповідей: біле личко, чорні брови, тихі води і ясні зорі, молочні ріки й кисельні береги, казка про білого бичка, лисичка-сестричка, на злодієві шапка горить, язиката Хвеська, товчеться, як Марко по пеклі; так то так, та з хати як тощо (Інтернет-проект «Нова мова»).

Що-небудь дуже неприємне (непристойне)	Ні в які ворота (двері) не лізе.
Що-небудь здійснюється дуже енергійно	Кипнем кипить.
Що-небудь зникло безслідно	Як вітром розвіяло.
Що-небудь зникло назавжди (загинуло)	Не лишилося каменя на камені від чогось.
Що-небудь набуває надзвичайної важливості	Питання стоїть руба.
Що-небудь найголовніше (життєво важливе)	Становий хребет.
Що-небудь найкраще (вигідне, принадне)	Ласий шматок (кусок, кусник).
Що-небудь непорядковане (нерозбірливе)	Горох з капустою.
Що-небудь недоречне (несерйозне, необдумане)	І на голову (на вуха) не налізе.
Що-небудь недоступне для розуміння	Китайська грамота.
Що-небудь нещире (лицемірне)	Фальшива нота.
Що-небудь обов'язково настане	Ані відхреститися, ані відмолитися.
Що-небудь повністю зруйноване (знищене)	Не лишилося каменя на камені від чогось.
Що-небудь позбавлене логіки (змісту)	Ні пуття ні ладу.
Що-небудь сильно дошкуляє	Щипає в носі від чого.
Що-небудь та й вартує	На дорозі не валяється.
Щось без когось не обійдеться.	Вода не освятиться без кого.
Щось виконується швидко й успішно	Аж горить (кипить) у руках (під руками).
Щось вим'яте	Як корова пожувала.
Щось давно минуле	Згадала баба дівера.
Щось дивне	Хоч стій, хоч падай.
Щось дуже принадне (бажане)	Як меду полизати.
Щось загальновідоме	Азбучна істина.
Щось зайве	Приший кобилі хвіст; п'яте колесо до воза.
Щось звичне	Буває, що п'яний гуляє.
Щось зміниться на краще; буде все гаразд	Підуть лади.
Щось зовсім непотрібне	Як глухому «добрий день».
Щось ілюзорне (примарне)	Журавель в небі.
Щось має позитивні й негативні сторони	Палиця з двома кінцями.
Щось надзвичайно важливе (серйозне) для когось	Справа життя.
Щось найважливіше (найістотніше)	Хліб насущний.
Щось неважливе (непотрібне, дріб'язкове)	Марнота марнот.
Щось непорядковане (незрозуміле, наплутане)	Горох з капустою.
Щось негарне	Як рядно навиворіт.

Так кажуть...

Щось недобре трапилося з кимось
Щось недоладне (дивне)
Щось недоречне
Щось незвичайне, величне, гідне подиву
Щось нездійсненне (нереальне)
Щось незначне, що все псує
Щось незрозуміле
Щось ненадійне
Щось неприємно вразило
Щось несподіване (раптове)
Щось неясне (нечітко виражене)
Щось нікчемне, не варте зусиль
Щось пересохло
Щось привабливе, але недозволене
(недосяжне)
Щось придумане
Щось складне

Щось у цьому роді
Щось, що можна вкрасти
Щотчик
Щулити очі; щуритися
Щупати
Щупати очима

А ми радимо так...

Грець ухопив.
Свиня з рогами.
Як кобилі сідло.
Чудо з чудес.
На вербі груші, на терні помаранчі.
Ложка дьогтю в діжці меду.
Китайська грамота.
Мильна бульбашка.
Закрутило в носі.
Сніг на голову.
Ні два ні півтора.
Шкірка вичинки не варта.
На перець вислохло.

Заказаний овоч.
Придумка.
Без пляшки (без ста грамів)
не розібратися.
Щось подібне; щось таке.
Щось легко (погано) лежить.
Лічильник.
Мружити очі; мружитися, жмуритися.
Мацати.
Розглядати очима.

Ю

Юбка
Ювелір
Ювілей
Ювіляр
Юдоль печалі (плачу)
Юзати
Юла
Юмор
Юнак; тінейджер
Юний

Спідниця.
Золотар; срібляр; майстер золотих справ.
Роковини.
Іменинник.
Долина сліз.
Користуватися.
Дзига.
Гумор.
Підліток.
Молоко на губах не обсохло;
молоде та зелене.

Юридична система
Юридичний
Юриспруденція
Юрист
Юстиція

Правове поле.
Правничий; правознавчий; правовий.
Правознавство.
Правознавець, правник.
Правосуддя; судочинство.

Я

Я був там один
Я в боргу в кого (перед ким)
Я в долі
Я в неоплатному боргу перед вами
Я в цьому небагато розумію
Я вибачаюся
Я випробував це на собі
(на власному досвіді)
Я говорю по-українськи
Я довго мучився над розв'язанням
цієї задачі
Я дуже зайнятий
Я думаю
Я живу по вулиці Руській
Я забув
Я помітив (помітив)
Я zatrudняюся вам відповіді
Я знайшов його за роботою
Я й подумати не міг
Я її не виношу
Я казав, що так буде

Я був там сам.
Я боржник (винуватець) чий;
я винен (завинив) кому.
Я в спілці.
Я невіплатний винуватець (боржник,
довжник) ваш.
Я в цьому не дуже знаюся (розуміюся).
Вибачте, будь ласка.
Я сам собі зазнав (дізнав) цього;
я на власній шкурі спробував
(досвідчився) цього.
Я розмовляю українською мовою.
Я довго морочився (мордувався),
щоб розв'язати це завдання.
Мені дуже ніколи (нема коли, ніколитесь);
мені (у мене) геть (зовсім) нема часу;
я зовсім не маю часу.
Я гадаю .
Я живу на вулиці Руській.
Вилетіло з голови (з пам'яті);
випало з думки (з пам'яті).
Я зауважив.
Мені тяжко (важко, трудно) дати вам
відповідь (вам відповіді).
Я застав його при роботі (за роботою).
Я й у гадці не мав.
Моя душа її не терпить.
Як у воду дивився.

Так кажуть...

Я маю до вас просьбу
Я маю недостаток в грошах
Я можу з цим справитися
Я не гірший за інших

Я не курящий

Я не стану вас надмірно утруждати
Я ніскільки не ображаюся

Я нічим не зайнятий

Я повинен зараз піти, бо інакше запізнюся
на поїзд

Я по-справжньому злякався
Я рахую
Я рахую, що слід...

Я розгубився

Я спокійний на рахунок цього
Я тобі покажу кузькіну мати!
Я хочу бути почутим
Я це передбачав
Я ще не увійшов у смак

Я ще тобі знадоблюся

Ябеда
Ябедничати
Яблочний
Яблуко від яблуні впало недалеко

Яблуко роздору

А ми радимо так...

Я маю до вас прохання; я маю просити вас.
Мені не стає (не вистачає, бракує) грошей.
Я можу з цим впоратися.
Нате й мій глек на капусту;
нате й моїх п'ять, щоб було десять.
Я не курю; я не курець;
я не вживаю тютюну.

Я не завдам вам багато клопоту.
Я нітрохи (анітрохи, і трохи, аж ніяк,
зовсім) не ображаюся.
Я вільний; я нічого не роблю (не маю
ніякої роботи); я ні коло чого (ні над чим)
не працюю.

Я мушу зараз піти, а ні – то запізнюся
на потяг.

Я таки злякався.
Я вважаю.
Я вважаю, що належить (варто, необхідно,
потрібно, треба)...

Я не знав, на яку ступити;
усі шляхи погубив.
Це мене не турбує.
Я тобі покажу, де козам роги правлять!
Я хочу, щоб мене почули.
Як у воду дивився.
Я ще не добрав смаку;
я ще не розсмакував.

Прийде коза до воза сінця просити
(сіно смикати).

Наклепник.
Зводити наклеп.
Яблучний.
Який батько, такий син – вкрали
з діжки сир.
Яблуко незгоди (розбрату)⁴³⁴;
кість незгоди.

⁴³⁴ Давньогрецький міф розповідає, що богиня розбрату Ерида вирішила помститися богам за те, що вони не запросили її на бенкет. Ерида непомітно кинула золоте яблуко із написом «найпрекрасніший» між богинями Герою, Афродітою та Афіною. Вони почали сперечатись, кому має належати яблуко, бо кожна вважала себе найкрасивішою. Син троянського царя Парис, якого запросили

Яблуку нема де впасти

Нема де пальця просунути; тіснота така, що й києм не протиснеш.

Явитися з повинною

Прийти з покаянням.

Явка

Прихід.

Явка обов'язкова

Присутність обов'язкова.

Являється

Є.

Являти собою

Становити собою.

Являтися

З'являтися.

Являтися помилкою

Бути помилкою.

Явна помилка

Очевидна помилка.

Явне недбальство

Видиме недбальство.

Явне протиріччя

Очевидна суперечність.

Явно

Вочевидь; навіч.

Яд

Отрута; жало.

Ядовитий

Отруйний.

Язва шлунка

Виразка шлунка.

Язвити

Відважувати солі;
шпигати язиком (словами).

Язык відняло

Відібрало мову.

Язык відняло; не в змозі говорити

Річ відняло кому.

Язык заплітається в кого

Язык плутається кому (в кого).

Язык мій – ворог мій

Дай язичку волю – заведе в неволю.

Язык погано підвішений у кого

Язык погано (зле) повертається (працює) в кого; язык погано (зле) вигострений (загострений) у кого; язык погано (зле) вигострений (загострений) має хто; язык погано виструганий у кого (кому); язык погано виструганий має хто; язык погано причеплений (прив'язаний) у кого.

Язык присох до гортані в кого

Язык присох [у роті] у кого (кому); язык прилип (присох) до піднебіння кому (в кого); забув язика в роті хто.

Язык чешеться

Язык свербить.

Языкати

Слабий на язык.

Язиком молоти – не дрова колоти

Язиком вихати – не ціпом махати; одне – творити язиком, а друге – перти плуга; найменше діло – балакати; хоч варила – не варила, аби добре говорила.

бути суддею, віддав яблуко Афродіті. За це вона допомогла йому викрасти дружину спартанського царя Єлену Прекрасну, що призвело до десятилітньої Троянської війни (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К.: Академія, 2012).

Так кажуть...

Яйце всмятку
Яйця курку вчать

Яїчко
Яїчний порошок
Як аукнеться, так і відкликнеться

Як багато будеш знать, то скоро
зостарієшся

Як банний лист приставати

Як баран на нові ворота

Як без рук

Як би довго не...

Як би не було

Як би не кричав

Як би не старався

Як би не...

Як би там (то) не було

Як би чого не вийшло

Як білка в колесі

Як більмо в оці

Як Бог дасть

Як вам завгодно (зручно)

Як вважаєте за потрібне

Як видно

Як вижатий лимон

Як виключення

А ми радимо так...

Некруте яйце.

Мудріші тепер яйця, ніж кури; мудріше
яйце від курки; розумніші яйця, як кури.

Яйце.

Яєчний порошок.

Як гукаєш, так і відгукується;
який голос, такий і відголос;
як гукають, так і відгукуються;
як зовуть, так і озиваються;
як стукне, так і грюкне;
як ви нам, так і ми вам;
як Сірка годують, так він і гавка.

Більше будеш знати, менше будеш спати.

Приставати реп'яхом;
як реп'ях (смола) приставати.

Як теля на сороку.

Як риба без води.

Хоч би як довго...

Хай там як; чи сяк чи так; як не є;
що не кажіть.

Хай як кричить.

Хай як старається.

Хоч би як; хай як.

Що не кажіть; як не є; чи сяк чи так;
хай там як; хоч би як там було; хоч би й що;
хоч би що там було; будь-що-будь; хоч що;
хоч як.

Як би (коли б) чого не сталося
(не трапилось).

Як дзига; як муха в окропі;
як в'юн в ополонці.

Як сіль на очі.

Так-сяк на косяк.

Як [собі] хочете; як завволите; воля ваша.

Як собі знаєте.

Мабуть; певно.

Як вичавлена (видавлена) цитрина;
як вичавлений лимон;
як витрушений мішок.

Як виняток.

Як води в рот набрав

Ні пари з вуст; анічирк.

Як годинник

[Дуже] точно; безперебійно.

Як гора з плечей

Як (мов, немов, наче...) камінь із серця (з душі, з плечей, з плеч) [звалився, скотився]; наче (мов) камінь від серця відпав.

Як горохом об стіну

Як дугою по воді.

Як грім не вдарить, мужик
не перехреститься

Коли сіно в стозі, забудь о Бозі.

Як грім серед ясного наба

Як грім з ясного неба; як грім ясенний;
і в погоду грім часом ударить.

Як грім уразив кого

Як (наче...) грім ударив (приголомшив)
кого; як (наче...) громом ударений
(прибитий, приголомшений) хто.

Як далеко можна побачити

Скільки ока.

Як дві каплі води

Око в око.

~~~~~  
На нас чекає стрімкий перехід
до рішучого домінування української мови
у публічних сферах⁴³⁵.
~~~~~

Як діла?

Як ваші (твої) справи?; як ся маєте (маєш?);
як ведеться?

Як душі завгодно

Як тільки хочеться (бажається);
як до вподоби; як подобається.

Як з козла молока

Як з цапа молока; як з цапа: ні вовни,
ні молока; добра, як з курки молока,
а з верби – петрушки.

Як з рогу достатку

Як з мішка; як з рукава.

Як завгодно

Про мене.

Як і повинно бути; як і належить

Честь честю.

Як кіт наплакав

Як в зайця хвоста.

Як корова язиком злизала; як і не було

Як лизень злизав.

Як корові сідло йде

Так до тіла, як свиня штани наділа;
як свині наритники.

Як крізь землю провалився

Як у воду впав.

Як маслом по серцю мазати

Як медом по губах мазати.

⁴³⁵ Якщо Україна як держава уціліє і зміцніє у випробуваннях нинішнього часу, на нас чекає більш чи менш стрімкий перехід до рішучого домінування української мови у публічних сферах, що означає непридатність київського майданчика як бази для проекту «Русского міра» в будь-якій його модифікації (Юрій Макаров).

Так кажуть...

Як мені поступити?
Як мертвому припарки
Як мильний пузир щезнути
Як мінімум
Як можна більше
Як можна ближче
Як можна глибше
Як можна даліше
Як можна дорожче
Як можна раніше
Як можна скоріше
Як можна частіше
Як можна швидше
Як молодий місяць
Як на гарячому вугіллі; як на голках
Як на гріх
Як на духу
Як на зло
Як на підбір
Як на пожар
Як на те пішло
Як навмисно
Як належить; як слід
Як нами вже відмічалось
Як нарочно
Як находиш потрібним
Як не бувало
Як не вмовляй

А ми радимо так...

Як (що) мені робити (чинити)?;
що (як я) маю робити (чинити)?
Як мертвому кадило.
Як мильна бульбашка лопнути (зникнути,
щезнути).
Принаймні; щонайменше.
Якнайбільше, щонайбільше;
якомога більше.
Якнайближче, щонайближче;
якомога ближче.
Якнайглибше, щонайглибше;
якомога глибше.
Якнайдалі, щонайдалі; якомога далі.
Якнайдорожче, щонайдорожче;
якомога дорожче.
Якнайраніше, щонайраніше;
якомога раніше.
Якомога швидше (прудкіше, хутчіше);
якнайшвидше, щонайшвидше;
якнайпрудкіше, щонайпрудкіше;
якнайхутчіше; притьмом.
Якомога частіше.
Якнайшвидше, щонайшвидше;
якомога швидше.
Лиш (тільки) блиснув, та й нема.
Як на жару (на грані, на терню, на шпичках,
на шпильках, на ножах).
Як (мов) на біду (на нещастя, на лихо).
Щиросердно; як на сповіді.
Як на лихо.
Як один; один в один; одна в одну;
одно в одно; голова в голову; як дібрані.
Як на гвалт.
Раз так; як до того йдеться.
Ніби на гріх.
Як годиться.
Як уже зазначалося; як ми вже зазначали.
Як навмисно.
Як собі знаєш; як уважаєш.
Наче (немовби, як) і не було.
Що хоч кажи.

Так кажуть...

А ми радимо так...

Як не дивно

Хоч як дивно.

Як не догоджай, а результат – протилежний

Хоч медом масти когось.

Як не крути

Хоч як крути; хоч гопки скачи.

Як не образливо (печально)

Хоч як прикро.

Як ні в чому не бувало

Наче й не було нічого; любенько;
любісінько; наче й не він (вона);
як ніде нічого.

Як ножем по серці

Підкосило як косою.

Як оселедців у бочці

Ніде курці клюнути (голкою ткнути,
голки просунути, пальця просунути).

Як оцінити цю подію?

І що на це сказати?

Як пелена з очей упала

Мов полуда з очей спала.

Як підмінений

Ніби вже не той.

Як по імені?

Як на ім'я?

Як по писаному розказує

Ніби з книжки бере.

Як повинно бути; як положено

Як має бути.

Як попало

Як завгодно; абияк.

Як правило

Як водиться; як заведено; як звичайно;
переважно; зазвичай.

Як прийдеться

Як доведеться; як буде.

Як прийнято

Як заведено; як ведеться;
як звичай велить.

Як прийшло, так і пішло

Як набув, так і забув;
як зробив, так і відбудеш;
яким мечем воював, таким і поліг;
як нажив, так і прожив.

Як рак на міліні

Як риба без води.

Як раптом

Коли раптом; аж ось.

Як результат

У підсумку.

Як рівний з рівним

Запанібрата; на рівній (на одній) нозі.

Як сир в маслі

Як вареник у маслі (у сметані).

Як сир в маслі катається

Як сир у маслі купається;
плаває, як вареник у маслі;
як той вареник у сметані плаває;
плаває, як пампух в олії;
валяється, як нирка в салі;
кохається в добрі (в розкошах); розкошує.

Як сіль на рану

Мов серпом по руці.

Як сніг на голову

Накрило мокрим рядном.

Як собака на сіні

І сам не гам, і другому не дам.

Як собаці п'ята нога

Як дірка в мості.

Як стадо баранів
Як статуя
Як ти ведеш себе?
Як ти думаєш?
Як ти тут очутився?
Як тільки
Як тобі вистачає наглості?
Як тобі завгодно
Як у бездонну бочку
Як у Бога за пазухою
Як у воду канув
Як у тебе вистачає нахабства..?
Як укопаний
Як хочеш, так і дій
Як це буде по-українськи?
Як цьому [тут] допомогти
Яка досада!
Яка муха тебе вкусила?
Яка тобі з того користь?
Якби в роті росли гриби

Якби не так
Яке кому діло до кого?
Яке твоє діло?
Який би не був
Який з того прок?

Який завгодно
Який знаходиться внизу
Який зовні нічим не відзначається;
непримітний
Який кошмар!
Який не є

Як стадо овець.
Як з каменю тесаний.
Як ти поводишся?
Як ти гадаєш?
Як ти тут опинився?
Щойно.
Як тобі повертається язик?
Як собі хочеш; воля твоя.
Як у прірву (до прірви); як у безодню.
Як у Христа в запічку; як у Бога за дверима.
Як під шум пішов; як за сім земель пішов.
Як у тебе язик повертається..?
Як умурований.
Вольному воля⁴³⁶.
Як це сказати українською мовою?
Як цьому [тут] раду дати (зарадити)?
Яка шкода! Яка прикрість!
Який гедзь напав на тебе?
Що тобі з того?
Якби та вирости на голові гриби,
то був би город.
Та ба; де ж пак.
Що до того кому?
Що тобі до того?
Хоч би який був.
Яка з цього (з того) користь?;
який з цього (з того) пожиток?
Будь-який; який хочеш; хоч який.
Долішний.

Ні з лица, ні з росту.
Який жах! Яке страхіття!
Хоч би там який; будь-який; хоч і який.

⁴³⁶ Декілька століть тому удільні князі писали у своїх договорах один одному: «А боярам, і дітям боярським, і слугам, і селянам вольному воля...». У такий спосіб вони стверджували волю як право, привілей, що передбачав свободу дій та вчинків, можливість жити на землі, доки живеться, і піти, коли захочеться. Користувалися цією свободою тільки вільні люди: діти при батьках, брати при братах, небожі при дядьках та ін. Кріпаки, які належали панам, могли бути продані, убиті без суду й слідства, вигнані, тобто волі не мали (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Який не порушує (дотримується)
своїх обіцянок

Який перевищує чії-небудь можливості

Який плаче з будь-якого приводу;
плаксивий

Який привіт, такий отвіт

Який продовжується цілий день

Який собою?

Який уміє гарно висловлювати думки

Який-небудь

Яким вітром вас сюди занесло?

Яким же було моє здивування

Яким завгодно способом; за всіляких умов

Твердий (міцний) на слово.

Не під силу (по силі, по силах).

Тонкий на сльози.

Яка шана, така й дяка.

Цілоденний.

Який із себе?

Цікавий на язик.

Абиякий, будь-який.

Яким вітром вас сюди завіяло?;
яка доля вас сюди закинула (занесла)?

Як же я здивувався; яке ж мене диво взяло.

За всяку ціну.

Є два шляхи розвитку
в умовах мовного постколоніалізму⁴³⁷.

Яким чудом?

Якими судьбами?

Які новини?

Якір

Якість гарантується

Як-небудь

Як-небудь

Як-небудь, аби було з'єднане докупі;
неміцно

Як-не-як

Якої ширини (довжини, величини)?

Яким дивом?

Яким побитом (вітром)?;
як це вас (тебе) доля занесла сюди?

Що чути (чутно)?

Кітва, кітвиця.

Якість гарантуємо (гарантовано).

Абияк; на галай-балай; як Бог пошле;
сяк-так.

Косо, криво, аби живо.

На живу нитку.

Як не є.

Який завширшки (уширшки)?;
який завдовжки (удовжки)?;
який завбільшки (убільшки)?

⁴³⁷ Сьогодні в Україні працюють два основні проекти: перший базується на європейській орієнтації, другий спрямований на євразійську міфічну спільноту, т. зв. «русскій мір» – утопійний, ретроградний, але такий, що має велику підтримку серед значної частини населення України. Який із цих проектів перемаже, покаже час. Якщо перший, то українська термінологія, ширше – українська мова – не потоне в океані глобалізації; вона позбудеться російського посередництва й відходить від англоцентризму, а отже, збережеться як мова сильна й самобутня (Ірина Магрицька «Наукова мова в постколоніальній Україні», «Радіо Свобода», 22 грудня 2012).

Так кажуть...

Якогомога швидше
Якось обійдемося
Якраз вчасно
Якраз у той час
Якщо б
Якщо Богові завгодно
Якщо виникне необхідність
Якщо можливо
Якщо можливо, прийдіть
Якщо можна так виразитися

Якщо нема можливості
Якщо позволить час

Якщо станеться щось непередбачуване
Якщо я не помиляюся
Янтар
Японія

Ярий противник
Яркий
Ярко виражений
Ярлик
Ярмарка
Ясне діло
Ясно виражений тип (характер)

Ясно як Божий день
Ясно
Ячейка
Ящик Пандори
Ящик поштовий

А ми радимо так...

Одна нога тут – друга там.
Якось то буде.
Саме враз.
Саме тоді (тепер); саме під той час.
Якби.
Коли (як) воля Божа.
Як буде треба; як заїде потреба.
Коли спосіб; коли змога.
Коли змога (спромога), прийдіть.
Якщо (коли) можна так висловитися (сказати).
Коли не спосіб.
Якщо (коли) матиму час;
якщо матиму коли; як буде коли.
Коли піде щось не так.
Дай, Боже, пам'яті; коли б не збрехати.
Бурштин.
Країна, де сходить сонце; Країна сонця,
що сходить; Країна, звідки сходить сонце.
Запеклий противник.
Яскравий.
Чітко окреслений.
Начіпка.
Ярмарок.
Зрозуміла (ясна, видима) річ; зрозуміло.
Виразно (ясно) виявлений тип (характер);
виразно визначений тип (характер).
Це ж і сліпий бачить.
Зрозуміло.
Комірка; осередок; чарунка.
Скринька Пандори⁴³⁸.
Скринька поштова.

⁴³⁸ У давньогрецьких міфах ідеться про те, що колись люди жили, не знаючи горя, хвороб, старості, доки Прометей не вкрав у богів вогонь. За це розгніваний Зевс послав на землю красиву, але нерозумну жінку – Пандору, яка вийшла заміж за Прометеевого брата Епіметея. Вона отримала від головного бога Олімпу іменну скриньку із суворою заборонаю відкривати її. Та розпалена цікавістю, Пандора відчинила скриньку: звідти висипались Старість, Хвороби, Безумство, Злість, Пристрасті та інші нещастя, що можуть переслідувати людей (Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012).

Джерела

1. Береза Т. А. Практичний англо-український словник фразеологічних синонімів / авт.-уклад. : Т. А. Береза, Л. М. Коцюк, О. С. Кулинський. – Львів : Бак, 2011. – 400 с.
2. Береза Т. Сучасний англо-український словник живої мови / Т. Береза. – Львів : Априорі, 2012. – 400 с.
3. Береза Т. Перший англо-український / українсько-англійський словник народної мудрості «Так Кажуть» / Т. Береза, О. Кулинський. – Львів : Бак, 2010. – 700 с. – Серія «Інноваційні словники».
4. Білоноженко В. М. Словник фразеологізмів української мови / В. М. Білоноженко та ін. – К. : Наукова думка, 2008. – 1104 с.
5. Білоноженко В. М. Фразеологічний словник української мови : у 2-х кн. / В. М. Білоноженко та ін. – К. : Наукова думка, 1993. – 984 с.
6. Вирган І. Російсько-український словник сталих виразів / І. Вирган, М. Пилинська. – Харків : Прапор, 2000. – 864 с.
7. Волощак М. Збірник мовно-стилістичних порад лінгвістів, літературознавців, публіцистів / М. Волощак. – К. : Марія Волощак, 2010. – 204 с.
8. Забіяка В. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування / В. Забіяка, І. Забіяка. – К. : Академія, 2012.
9. Зорівчак Р. Боліти болем слова нашого... / Р. Зорівчак. – Львів : Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 295 с.
10. Калашник В. С. Словник фразеологічних антонімів української мови / В. С. Калашник, Ж. В. Колоїз. – 4-е вид. – К. : Довіра, 2008. – 349 с.
11. Капелюшний А. О. Енциклопедія афоризмів, крилатих фраз, цитат. Журналіст – це не професія, а звання / А. О. Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2008. – 766 с.
12. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови / С. Караванський. – 3-тє вид., опр. і доповн. – Львів : Бак, 2008. – 512 с.
13. Караванський С. Російсько-український словник складної лексики / С. Караванський. – К. : Академія, 1998.
14. Кірілкова Н. Словник волинських фразеологізмів / Н. Кірілкова ; Нац. ун-т «Острозька Академія», Рівнен. держ. гуманітарний ун-т. – Острог; Рівне, 2013. – 192 с.
15. Коваль А. П. Крилаті вислови в українській літературній мові / А. П. Коваль, В. В. Коптілов. – К. : Вища школа, 1975. – 335 с.
16. Коломієць М. П. Словник фразеологічних синонімів / М. П. Коломієць, Є. С. Регушевський ; за ред. Винника В. О. – К. : Радянська школа, 1988. – 200 с.
17. Млодзинський Г. Словник приказок (російсько-український з українським покажчиком) / Г. Млодзинський; за ред. М. Йогансена. – Харків : ДВУ, 1929. – 182 с.
18. Мовчан П. Мова – наш останній рубіж / П. Мовчан. – К. : Український письменник, 2012. – 336 с.

19. Нечволод Л. І. Сучасний словник іншомовних слів / Л. І. Нечволод. – Харків : Торсінг Плюс, 2007. – 768 с.
20. Островський В. А українською кажуть так... / В. Островський, Г. Островська. – Тернопіль : Терно-граф, 2013. – 456 с.
21. Полюга Л. М. Повний словник антонімів української мови / Л. М. Полюга. – 4-е вид. – К. : Довіра, 2008. – 510 с.
22. Пономарів О. Культура слова: мовностилістичні поради / О. Пономарів. – К. : Либідь, 2011. – 272 с.
23. Сербенська О. Антисуржик / О. Сербенська. – Львів : Світ, 1994. – 152 с.
24. Сербенська О. Антисуржик / О. Сербенська. – Львів : Вид-во ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. – 258 с.
25. Сербенська О. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей / О. Сербенська, М. Волощак. – К. : Просвіта, 2001. – 204 с.
26. Удовиченко Г. М. Словник українських ідіом / Г. М. Удовиченко. – К. : Радянський письменник, 1968. – 464 с.
27. Ужченко В. Д. Фразеологічний словник української мови / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – К. : Освіта, 1998. – 224 с.
28. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциту / за ред. Л. Масенко. – К. : Києво-Могилянська академія, 2005.
29. Ярещенко А. П. Сучасний фразеологічний словник української мови / А. П. Ярещенко та ін. – Харків : Торсінг Плюс, 2009. – 640 с.

Зауваги

Принцип побудови Словника є доступним та простим. Ми використали два стовпчики, аби розкрити різноманіття й красу української мови, її синонімічне та фразеологічне багатство. Розміщуючи слова та вислови у стовпчику «*Так кажуть*», ми жодним чином не відкидаємо ті з них, які гаразд уживаються в українській мові (отож, у багатьох випадках, слова та вислови в обох стовпчиках подаємо як близькослови). Натомість у стовпчику «*А ми радимо так...*», ми доносимо призабуті, затерті й репресовані советами слова та вислови, що є питомими для української мови. Таким чином ми спробували донести вам питому, фразеологічно багату, гарну українську мову, якою може і, зрештою, повинен користуватися кожен її носій.

Для потреб укладання цього Словника ми використали зовнішні матеріали з різних відкритих джерел. У жодному разі ми не претендуємо на права авторів і видавництв, що їх попередньо опублікували. Тому у кожному окремому випадку подаємо прямі посилання на всі використані тут матеріали.

**Незбагненна
стога кохання**

Той кохає Варку,
Той кохає чарку.
Я ж кохаю мову,
Вже не калинову.

Так оту зіпсуту,
Жебрачку роззуту.
Що ж, і так буває,
Коли хтось кохає.

*Ростислав Воронезький,
6 грудня 2012 року.*

Подяки

Зі своєї безмежної ласки Господь Бог благословив видання чергового словника «Авторської кухні словників». Насамперед хочу висловити слова щирої подяки за велику жертівність та відданість спільній справі своїм колегам авторам-укладачам цього видання Ірині Зубрицькій та Юркові Зеленому. Без їхнього внеску в спільну справу це видання не відбулося б.

Висловлюю подяку словолюбіві та мовознавцеві з великої літери, моєму доброму товаришеві й справжньому патріотові питомого українського слова Ростиславові Воронезькому.

Окрема подяка чарівній Галині Батюсь, яка вже впродовж двох років гарно начитує мої мовознавчі вибірки на файному радіо FM «Галичина».

Дякую рідним, друзям, а найбільше всім хлопцям, котрі зараз боронять терени нашої Батьківщини.

Принадно хочу подякувати усім словолюбам та мовознавцям, які щоденно жертвують себе для утвердження питомої української мови. Також фахові зауваги й поради багатьох моїх дописувачів у соціальних мережах зробили це видання правдиво народним.

Сподіваюся на ваші подальші зауваги та пропозиції, що стануть у великій пригоді для укладання наступних видань Авторської кухні словників.

*З великою повагою до всіх вас,
Тарас Береза*

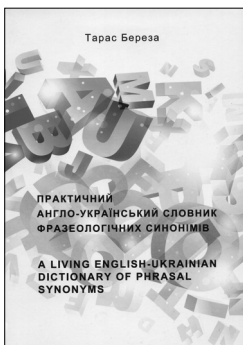
АВТОРСЬКА КУХНЯ СЛОВНИКІВ

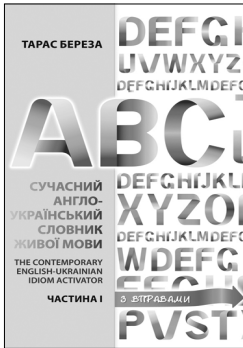
«Швидка перекладацька допомога», 2007 р.
Формально цей словник був першим, але це лише формально, бо ж перший – наймиліший серцю. Цей англо-український посібник дарую усім Вам – практикуючим перекладачам, аби зняти тягар безсонних ночей з Ваших пліч.

Перший українсько-англійський англо-український словник народної мудрості «Так кажуть», 2010 р.
Правдиво виплеканий з глибин народної мудрості, а у ній сила-силенна приповідок, примовок, приказок, прислів'їв і ще безліч всього для повсякденного спілкування.

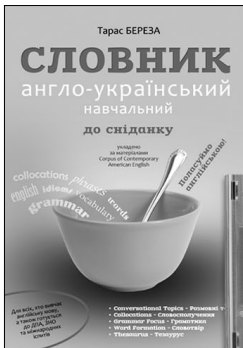

«Практичний англо-український словник фразеологічних синонімів», 2011 р.
Тут все необхідне, що під руку знадобиться практикуючому мовознавцю, філологу, словолобові, словникареві, перекладачеві, журналістові, літератору, письменнику.

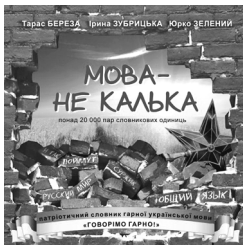
«Сучасний англо-український словник живої мови», 2012 р.

Мовна картина світу на шпальтах провідної світової преси. Колоритними висловами газетярі та новинарі забарвлюють свої матеріали, які щоденно відкривають нам світ.

Словник англо-український навчальний до сніданку «Поласуймо англійською», 2013 р.

На сніданок поласуйте новим навчальним словником, адже нові знання якнайкраще засвоюємо вранці. Жива англійська мова з якісним українським перекладом, граматичні вправи та розмовні теми – словом, усе щоб поринути у безмежжя мовних глибин.

Сучасний словник гарної української мови «Мова – не калька», 2014 р. розкриває велич і красу рідної мови, звільняє її від суржику й чужомовних запозик. Словник стане Вам у великій пригоді, адже є велика різниця між тим, як ми говоримо і як потрібно говорити питомою українською мовою.

**Авторська кухня словників
Тараса Берези**

поштова скринька: bereza.translator@gmail.com
тел.: 067 369 59 69
facebook: <https://www.facebook.com/DictionaryZone>
сторінка: www.webfocus.com.ua
skype: web_focus

ЗМІСТ

Таки не калька...	7
А.....	10
Б.....	22
В.....	57
Г.....	113
Г.....	129
Д.....	130
Е.....	176
Є.....	181
Ж.....	181
З.....	186
Й.....	242
І.....	244
Ї.....	254
К.....	255
Л.....	280
М.....	291
Н.....	311
О.....	379
П.....	400
Р.....	492
С.....	516
Т.....	553
У.....	573
Ф.....	605
Х.....	609
Ц.....	622
Ч.....	627
Ш.....	634
Щ.....	639
Ю.....	644
Я.....	645
Джерела.....	655
Зауваги.....	657
Подяки.....	659
Авторська кухня словників.....	660

Береза Т., Зубрицька І., Зелений Ю.
Б 48 Мова – не калька: словник української мови / Т. Береза, І. Зубрицька, Ю. Зелений. – Львів : Априорі, 2015. – 664 с.
ISBN 978-617-629-239-5

Сучасний словник гарної української мови «Мова – не калька» розкриває велич і красу рідної мови, звільняє її від суржику й чужомовних запозик. Словник містить самобутні українські слова та вислови, поставлені на противагу звичному (буденному) словниковому запасу сучасних українців. У Словнику опрацьовано понад 20 000 найбільш проблемних слів та висловів у край потрібних для збагачення мовної культури кожного українця.

Призначений для найширшого кола шанувальників української мови: викладачів, студентів, учнів і вчителів, урядовців, ділових людей, учених, письменників, перекладачів, журналістів, працівників редакцій і видавництва тощо, одне слово, для всіх, кому небайдужа доля рідної мови, культури й словесності.

ББК 611.161.2'374

Д о в і д к о в е   в и д а н н я

Тарас Береза, Ірина Зубрицька, Юрій Зелений

**МОВА – НЕ КАЛЬКА:
словник української мови**

Видавець *Юрій Николишин*

Заступник директора *Святослав Шот*

Художній редактор *Василь Максимович*

Технічний редактор *Надія Стахур*

Відповідальний за випуск *Валентина Хомів*

Свідоцтво держреєстру:

серія ДК № 3684 від 27.01.2010 р.

Підписано до друку 24.06.2015 р. Формат 70x100/16.

Папір офс. Друк офсетн. Гарнітура Mugiad Pro. Умовн. друк. арк. 53,5.

Умовн. фарбовідб. 53,9. Обл.-вид. арк. 52,7. Наклад 1000 прим.

ПП «Видавництво «Апріорі»

79000, м. Львів, вул. Сковороди, 4

тел./факс (032) 235-62-18, моб. 095-64-54-255, 067-314-05-10.

Для листування: 79000, м. Львів, а/с 242,

e-mail: apriori.knyga@gmail.com, www.apriori.lviv.ua